

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

Ο ρόλος του μουσείου στη σημερινή ελληνική κοινωνία.

**Οι πολιτιστικοί διάλογοι στο σύγχρονο κόσμο και η συμβολή τους στη διεθνή
αλληλοκατανόηση.**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Κωνσταντίνος Διον. Λασκαράτος

ΑΘΗΝΑ 2019

Τριμελής Επιτροπή

Τρύφωνας Κωστόπουλος, Καθηγητής Γενικής Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Παναγιώτης Τσίρης, πρώην Πρύτανης Παντείου Πανεπιστημίου

Ανδρέας Λύτρας, Καθηγητής Γενικής Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Κωνσταντίνος Διον. Λασκαράτος

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην παρούσα διατριβή επιχείρησα να εντάξω μια σειρά από αυθεντικές μαρτυρίες, προσωπικοτήτων οι οποίες, εκ της θέσεώς τους, διαδραμάτισαν ή διαδραματίζουν ρόλο στο πεδίο της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής. Προσωπικά, επιθυμώ να ευχαριστήσω από καρδιάς τον εξοχότατο Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, κύριον Προκόπιο Παυλόπουλο, ο οποίος, παρά το βεβαρημένο του πρόγραμμα και το υψηλό του αξίωμα, δέχτηκε με χαρά να καταθέσει τις απόψεις και την εμπειρία του, προσφέροντάς στον αναγνώστη και στην επιστήμη ένα πολύτιμο ιστορικό τεκμήριο. Θερμά, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω επίσης τρεις πρωθυπουργούς της Ελλάδος, τον κύριο Γιώργο Παπανδρέου, τον κύριο Αντώνη Σαμαρά και τον κύριο Αλέξη Τσίπρα καθώς ανταποκρίθηκαν άμεσα και με προθυμία στην προσπάθειά μου να κατανοήσω και να καταγράψω το ενδιαφέρον που έδειξαν οι κυβερνήσεις τους, στο κρίσιμο πεδίο της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής.

Ξεχωριστά επιθυμώ όπως ευχαριστήσω τον διεθνώς αναγνωρισμένο Έλληνα μουσικοσυνθέτη, Μίκη Θεοδωράκη, ο οποίος δέχτηκε να συμβάλει με την εμπειρία του, ως άνθρωπος των τεχνών, ενεργός πολίτης και πολιτικό ον, στην διερεύνηση του επίμαχου ζητήματος. Εξαιρετικά κρίσιμη και τιμητική ήταν η συμβολή του καθηγητή Λουίς Γκοντάρ, συμβούλου σειράς Ιταλών Προέδρων, στην συγγραφή του διδακτορικού.

Στην προσπάθειά μου ανταποκρίθηκαν με αυθεντικό ενδιαφέρον και ειλικρίνεια και τους ευχαριστώ, ο πρόεδρος του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, καθηγητής Δημήτρης Παντερμανλής, η Διευθύντρια του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών, Αικατερίνη Δελλαπόρτα, ο Διευθυντής του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, Νικόλαος Σταμπουλίδης, η Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης – Μουσείο Αλέξανδρου Σούτσου, Μαρίνα Λαμπράκη Πλάκα και ο καθηγητής Διεθνούς Δικαίου, Πέτρος Λιάκουρας.

Χρωστώ ακόμη ευγνωμοσύνη στην πολιτική αναλύτρια, Μαρία Καρακλιούμη και στην εταιρία RASS που με τον επαγγελματισμό τους, την υλικοτεχνική υποδομή και τους καταρτισμένους συνεργάτες τους, με βοήθησαν σημαντικά στη διεξαγωγή έρευνας κοινού.

Τέλος, ευχαριστώ τα μέλη της τριμελούς επιτροπής. Τον πρώην πρύτανη του Παντείου Πανεπιστημίου, Παναγιώτη Τσίρη, για τη συμβολή του στην οριστικοποίηση του θέματος της διατριβής και τις τελικές οδηγίες. Τον καθηγητή Ανδρέα Λύτρα, για τις ουσιαστικές του

επισημάνσεις και καθοδήγηση, καθώς και τον εποπτεύοντα καθηγητή, Τρύφωνα Κωστόπουλο, για τη διαρκή συμπαράσταση και ενθάρρυνση κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

1.1 Τα μουσεία ως μέσο προσέγγισης κρατών και κοινωνιώνσελ.21
1.2 Πολιτιστικοί διάλογοι στην πολιτική και την διπλωματίασελ.31
1.3 Περί Πολιτισμού.....σελ.33
1.4 Ο ρόλος του σύγχρονου μουσείου.....σελ.37
1.5 Το μουσείο ως υπερασπιστής της εθνικής μας ταυτότητας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.....σελ.42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 –

«ΜΕΣΑ» ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΛΟΓΩΝ

2.1 Οι πολιτιστικοί διάλογοι στη διπλωματία της ΕΕ.....σελ.45
2.2 Οι πολιτιστικοί διάλογοι στη διπλωματία της Ελλάδας.....σελ.50
2.2.1 UNESCO.....σελ.51
2.2.2 ΟΗΕ.....σελ.52
2.2.3 Μεγάλες διοργανώσεις.....σελ.52
2.2.4 Κοινωνία των πολιτών και συνέργιες κράτους – ιδιωτών.....σελ.53
2.2.5 Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού.....σελ.53
2.2.6 Εκπαιδευτική Διπλωματία.....σελ.54
2.2.7 Φόρουμ Αρχαίων Πολιτισμών.....σελ.55
2.2.8 Ιδιωτικές πρωτοβουλίες: Το Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας και το Ελληνικό Μορφωτικό Ινστιτούτο.....σελ.57
2.3 Ιστορικές αλήθειες ή αληθινές εμμονές;σελ.58
2.4 Ο πολιτισμός ως «προνόμιο».....σελ.60
2.5 Στερεότυπα, Εμπόδια και Ευκαιρίες.....σελ.65
2.6 Πολιτισμός και οικονομική κρίση - Η εμπειρία του Γιώργου Παπανδρέου.....σελ.70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

3.1 Το παράδειγμα του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης.....σελ.75	σελ.75
3.2 Τα εγκαίνια του μουσείου - Παγκόσμιο γεγονός.....σελ.80	σελ.80
3.3 Επανένωση του Μνημείου - Ένα «ζωντανό» αίτημα – Τα επιχειρήματα του Αντώνη Σαμαρά..... ..σελ.85	σελ.85
3.4 Το σενάριο της «νομικής οδού» - Η ομάδα Αλαμουντίν.....σελ.86	σελ.86
3.5 Ο ρόλος του Προκόπη Παυλόπουλου στην διεθνοποίηση του ελληνικού αιτήματος- Μια συζήτηση με τον εξοχότατο Πρόεδρο της Δημοκρατίας.....σελ.89	σελ.89
3.6 BREXIT και γλυπτά.....σελ.95	σελ.95
3.7 Ο ρόλος του Γάλλου Προέδρου Εμμανουέλ Μακρόν.....σελ.98	σελ.98
3.8 Η στάση της Κίνας και η οικογένεια του Έλγιν.....σελ.99	σελ.99
3.9 Το Μουσείο και οι ξένοι ηγέτες.....σελ.100	σελ.100
3.10 Τολμηρό Μουσείο – Τα δέκατα γενέθλια «σταθμός».....σελ.102	σελ.102
3.11 Το μουσείο «εκτός συνόρων» - Δανεισμοί, Συνεργασίες, Παρουσιάσεις.....σελ.103	σελ.103
3.12 Το μουσείο «εκτός συνόρων» - Βραβεία και εξωστρέφεια.....σελ.106	σελ.106
3.13 Μουσείο και Κοινωνία.....σελ.107	σελ.107
3.14 Η θέση του Προέδρου του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, Δημήτρη Παντερμανλή.....σελ.110	σελ.110
3.15 Συμπέρασμα.....σελ.113	σελ.113

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ

4.1 Το παράδειγμα των Βασιλικών Τάφων της Βεργίνας.....σελ.118	σελ.118
4.2 Μέγας Αλέξανδρος: Το παγκόσμιο brand.....σελ.121	σελ.121
4.3 Εικονικό μουσείο «Μέγας Αλέξανδρος».....σελ.124	σελ.124
4.4 Η Συμφωνία των Πρεσπών.....σελ.126	σελ.126
4.5 Μουσείο και Κοινωνία.....σελ.130	σελ.130
4.6 Συμπεράσματα.....σελ.133	σελ.133

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

5.1	Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών.....σελ.136
5.2	Εκθέσεις σε Ελλάδα και εξωτερικό και άλλες κινήσεις εξωστρέφειας.....σελ.136
5.3	Το αφιερωματικό έτος Ελλάδας-Ρωσίας και η επίσκεψη του Βλάντιμιρ Πούτιν.....σελ.140
5.4	Το αφιέρωμα στην Αρμενία και η επίσκεψη του Προέδρου της.....σελ.142
5.5	Μουσείο και κοινωνία.....σελ.142
5.6	B.X.M: Τιμώμενο μουσείο από το ICOM για το 2014.....σελ.146
5.7	Η άποψη της διευθύντριας του Μουσείου, Αικατερίνης Δελλαπόρτα.....σελ.147
5.8	Συμπέρασμα.....σελ.150

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 – ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ

6.1	Κέντρο Πολιτισμού – Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.....σελ.152
6.2	Η Ομιλία του Μπάρακ Ομπάμα.....σελ.154
6.3	Το ζεύγος Μακρόν και η «στήριξη» στην επιχειρηματικότητα.....σελ.156
6.4	Επτά ηγέτες του Νότου στέλνουν μήνυμα για το προσφυγικό.....σελ.157
6.5	Το Κέντρο Πολιτισμού και η κοινωνία.....σελ.158
6.6	Συμπέρασμα.....σελ.160

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 – ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

7.1	Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.....σελ.162
7.2	Το ΕΜΣΤ στον κόσμο.....σελ.162
7.3	Η έκθεση Documenta 14.....σελ.163
7.4	Μουσείο και Κοινωνία.....σελ.164
7.5	Συμπέρασμα.....σελ.168

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 – ΜΟΥΣΕΙΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

8.1	Το Ολοκαύτωμα.....σελ.171
8.2	Η έμπρακτη αναγνώριση της θηριωδίαςσελ.172
8.3	Μουσείο Ολοκαυτώματος.....σελ.175
8.4	Συνεργασίες με ξένα κράτη και ιδρύματα.....σελ.177
8.5	Η τελετή αποκαλυπτήριας πλακέτας για το μουσείο Ολοκαυτώματος.....σελ.178
8.6	Η θεμελίωση του Μουσείου Ολοκαυτώματος.....σελ.180
8.7	Μουσείο και Κοινωνία.....σελ.181
8.8	Αλέξης Τσίπρας: «Ηχηρό δείγμα σύμπτωσης πολιτικής βούλησης και σωστής χρονικής συγκυρίας».....σελ.182
8.9	Συμπέρασμα.....σελ.187

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 – ΕΡΕΥΝΑ ΚΟΙΝΟΥ

9.1	Διερεύνηση τάσεων – Ποσοτική έρευνα κοινού.....σελ.191
-----	--

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΥΚΝΩΣΕΙΣσελ.203

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.217

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....σελ.263

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας	3.1	επισκεψιμότητα Νέου Μουσείου Ακρόπολης (από Ιούνιο του ενός έτους έως το Μάιο του επόμενου.....σελ.109
Πίνακας	3.2	επισκεψιμότητα του ιστότοπου: theacropolismuseum.gr.....σελ.109
Πίνακας	4.1	επισκεψιμότητα των Βασιλικών Τάφων της Βεργίνας.....σελ.132
Πίνακας	5.1	επισκεψιμότητα του Β.Χ.Μ.....σελ.146
Πίνακας	9.1	Ανάλυση έρευνας ανά κομματική / ιδεολογική προτίμηση.....σελ.199
Πίνακας	9.2	Ανάλυση έρευνας ανά φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών.....σελ.199
Πίνακας	9.3	Ανάλυση ως προς την απασχόληση.....σελ.200
Πίνακας	9.4	Ανάλυση ως προς την περιοχή κατοικίας και την αστικότητα.....σελ.200
Πίνακας	9.5	Ανάλυση επισκεψιμότητας ελληνικού μουσείου.....σελ.201
Πίνακας	9.6	Ανάλυση ως προς την πολιτική / ιδεολογική αυτοτοποθέτηση.....σελ.202
Πίνακας	9.7	Ανάλυση ως προς το φύλο, την ηλικία και το επίπεδο σπουδών.....σελ.202

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα	9.1	Γεωγραφική κατανομή δείγματος.....σελ.193
Γράφημα	9.2	Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....σελ.194
Γράφημα	9.3	Επίπεδο σπουδών.....σελ.195
Γράφημα	9.4	Θέση στην απασχόληση.....σελ.195
Γράφημα	9.5	Ιδεολογική Αυτοτοποθέτηση.....σελ.196
Γράφημα	9.6	Ερώτημα πρώτο.....σελ.198
Γράφημα	9.7	Ερώτημα δεύτερο.....σελ.201

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα	2.1	Το εμπνευσμένο από τον Παρθενώνα λογότυπο της UNESCO.....σελ.64
Εικόνα	2.2	Infographic σχέσης Πολιτισμού Ελλάδας –ΗΠΑ.....σελ.69
Εικόνα	4.1:	Πρωτοσέλιδο εφημερίδας «ΤΑ ΝΕΑ», 18/11/1977.....σελ.132
Εικόνα	7.1:	Αφίσα της θεατρικής παράστασης «Ξύπνα Βασίλη», με έργο του ζωγράφου Δημοσθένη Κοκκινίδη.....σελ.168
Εικόνα	8.1:	Αφιερωματική πλάκα, στη μνήμη των Ελλήνων Εβραίων Βουλευτών – θυμάτων του Ολοκαυτώματος.....σελ.173

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1.....σελ.264

Πολιτισμός: Ο ορισμός που εγκρίθηκε από την Παγκόσμια Διάσκεψη Πολιτιστικών Πολιτικών

Παράρτημα 2.....σελ.265

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών

Παράρτημα 3.....σελ.280

Κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο

Παράρτημα 4.....σελ.297

Διακήρυξη Αθηνών για τη σύσταση του Φόρουμ Αρχαίων Πολιτισμών

Παράρτημα 5.....σελ.300

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 21ης Ιανουαρίου 2016 σχετικά με τη Βόρεια Κορέα (2016/2521(RSP))

Παράρτημα 6.....σελ.307

Συνέντευξη με τον πρώην Πρωθυπουργό της Ελλάδος, Γεώργιο Ανδρέα Παπανδρέου

Παράρτημα 7.....σελ.313

Άρθρο του πρώην πρωθυπουργού της Ελλάδος, Αντώνη Σαμαρά

Παράρτημα 8.....σελ.316

Άρθρο του καθηγητή Λουίς Γκοντάρ

Παράρτημα 9.....σελ.328

Συμπεράσματα Διεθνούς Ημερίδας για την επανένωση των γλυπτών του Παρθενώνα – Ομιλία της ΓΓ του ΥΠ.ΠΟ.Α, Μαρίας Βλαζάκη

Παράρτημα 10.....σελ.338

Συνέντευξη με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κύριον Προκόπιο Παυλόπουλο

Παράρτημα 11σελ.341	
Συνέντευξη με τον Πρόεδρο του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, Δημήτριο Παντερμανλή	
Παράρτημα 12σελ.351	
Συνέντευξη με τον καθηγητή Πέτρο Λιάκουρα	
Παράρτημα 13σελ.355	
Συνέντευξη με τη Διευθύντρια του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών, Αικατερίνη Δελλαπόρτα	
Παράρτημα 14σελ.365	
«Διακήρυξη των Αθηνών της 1ης Συνόδου των Μεσογειακών Χωρών της ΕΕ» (9/9/2016)	
Παράρτημα 15σελ.369	
Συνέντευξη με τον πρώην πρωθυπουργό της Ελλάδας, Αλέξη Τσίπρα	
Παράρτημα 16σελ.375	
Συνέντευξη με τον διευθυντή του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, Νικόλαο Σταμπουλίδη	
Παράρτημα 17σελ.382	
Συνέντευξη με την Μαρίνα Λαμπράκη – Πλάκα	
Παράρτημα Α' – ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΕΛΟΜΕΝΩΝσελ.385	
Έρευνα κοινού	

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διατριβή ασχολείται με το ρόλο που διαδραματίζουν τα μουσεία της Ελλάδος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Την ώρα που αποτελεί κοινή πεποίθηση πως ο πολιτισμός αποτελεί βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα της πατρίδας μας, εξετάζεται κατά πόσο το πλεονέκτημα αυτό έχει αρκούντως αξιοποιηθεί για την ανάπτυξη πολιτιστικών διαλόγων και στη διεθνή αλληλεπίδραση. Η ανάπτυξη του θέματος γίνεται μέσα από τη μελέτη συγκριμένων παραδειγμάτων. Μέσα από την ιστορία, το αντικείμενο και τις δράσεις έξι πολιτιστικών φορέων, μελετάται η ανάμειξη των μουσείων στο συγκεκριμένο πεδίο ενώ επιχειρείται επίσης να απαντηθεί, αν οι πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται είναι αποσπασματικές ή ενταγμένες σε έναν εθνικό σχεδιασμό. Σημαντικό κομμάτι της εργασίας, εστιάζει στη σχέση των μουσείων με την τοπική κοινωνία ενώ μέσω μεγάλης έρευνας κοινού επιχειρείται να αποτυπωθεί εάν οι απαιτήσεις που έχει το κοινωνικό σύνολο από τα μουσεία, συνάδουν με την τακτικότητα των επισκέψεών του σε αυτά. Στην κατανόηση του ρόλου που παίζει η πολιτεία, συμβάλλουν καθοριστικά πρωτότυπες μαρτυρίες, ενός Προέδρου της ελληνικής Δημοκρατίας, του Προκόπη Παυλόπουλου και τριών Ελλήνων πρωθυπουργών, του Γιώργου Παπανδρέου, του Αντώνη Σαμαρά και του Αλέξη Τσίπρα, οι οποίοι δέχτηκαν, στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής, να αποτυπώσουν τις σκέψεις και την εμπειρία τους πάνω στα οφέλη τα οποία θα μπορούσαν να διεκδικηθούν μέσω του πολιτισμού. Μέσα από ιστορικά γεγονότα και ασφαλώς τη βιβλιογραφία, την πρακτική των μουσείων, το απόσταγμα της εμπειρίας διευθυντών σημαντικών πολιτιστικών φορέων αλλά προσωπικοτήτων όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, των οποίων ανέκδοτες μαρτυρίες καταγράφονται στο διδακτορικό, προκύπτει ξεκάθαρα πως δεν υπάρχει ένας εθνικός σχεδιασμός. Σε μεγάλο βαθμό αυτό οφείλεται στην συχνή εναλλαγή προσώπων, όχι πάντοτε επαϊόντων του πολιτισμού, στο αρμόδιο Υπουργείο. Ως εκ τούτου, κατατίθεται συγκεκριμένη πρόταση – απάντηση, στο πρόβλημα το οποίο διαπιστώνεται.

ABSTRACT

Title:

The role of the museum in today's Greek society.
Cultural dialogues in the modern world and their contribution to international understanding.

Name:

Konstantinos Dion. Laskaratos

This dissertation deals with the role that Greek museums play in modern Greek society. While it is a common belief that culture is a key comparative advantage of our homeland, it is worth considering whether this advantage has been sufficiently exploited to foster cultural dialogue and international interaction. The development of the subject is done through the study of comparative examples. Through the history, the subject and the actions of six cultural operators, the involvement of museums in this field is being studied, while attempts are made to respond if the initiatives undertaken are fragmented or part of a national design. An important part of the work focuses on the relationship of museums with the local community, and through extensive research, it is attempted to ascertain whether the demands that society has on museums are consistent with the regularity of their visits to them. In the understanding of the role played by the state, contribute decisively original testimonies, of a President of the Hellenic Republic (Prokopios Pavlopoulos) and of three Greek Prime Ministers (George Papandreou, Antonis Samaras, Alexis Tsipras), who have accepted, in the context of this thesis, to reflect their thoughts and experience on the benefits that could be claimed through culture. Through historical events and of course the bibliography, the practice of museums, the distillation of the experience of directors of important cultural institutions but personalities such as Mikis Theodorakis, whose unpublished testimonies are recorded in the doctorate, it is clear that there is no national planning. To a large extent, this is due to the frequent rotation of persons, not always of culture, to the competent Ministry. As a result, a specific proposal - answer, is presented to the problem.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη έχει ως επίκεντρο τον πολιτισμό και συγκεκριμένα τα μουσεία, επιχειρώντας να ανιχνεύσει τη θέση τους στη σημερινή ελληνική κοινωνία, τη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη πολιτιστικών διαλόγων σε πολιτική και διπλωματία αλλά και τον ρόλο που τελικά διαδραματίζουν στην ενίσχυση της διεθνούς αλληλοκατανόησης. Λειτουργώντας με έναν τρόπο καταγραφικό, στην μελέτη που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα εμβληματικών μουσείων, να καταδειχθεί η διαφορετική προσέγγιση που μπορεί να υπάρχει σε κάθε πολιτιστικό ίδρυμα. Επιχειρείται να γίνει δηλαδή κατανοητό, πως η επιρροή του κάθε μουσείου στην τοπική κοινωνία αλλά και στο διεθνές πολιτιστικό και πολιτικό γίνεσθαι, θα ήταν σφάλμα να αναμένει κάποιος ότι μπορεί να είναι ίδια, α) εξαιτίας της διαφορετικής φύσης αλλά και των λοιπών μοναδικών χαρακτηριστικών του κάθε ιδρύματος (έδρα, έτος ίδρυσης, επιλογές διοίκησης κλπ) αλλά κυρίως β) εξαιτίας της απουσίας εθνικής στρατηγικής, η οποία -εφόσον υπήρχε- θα έδινε μια κοινή κατεύθυνση.

Μέσα από βιβλιογραφικές αναφορές, δημοσιευμένα άρθρα και διαδικτυακές πηγές, διαμορφώνεται αρχικά το θεωρητικό υπόβαθρο το οποίο ενισχύεται σημαντικά από πρωτογενείς πληροφορίες, η αναζήτηση των οποίων έγινε με επιμονή κατά τη συγγραφή της παρούσας διατριβής. Στη συλλογή δεδομένων, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση, πέραν της καταγραφής και της ανάλυσης δεδομένων, στην πρόσβαση και στην αξιοποίηση μαρτυριών προσωπικοτήτων, που διαδραματίζουν κορυφαίο ρόλο στο πεδίο της πολιτιστικής πολιτικής. Πέραν των διευθυντών μουσείων, η στρατηγική των οποίων, ερευνήθηκε με άμεσο τρόπο καθώς στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας¹, αξιοποιήθηκαν ερωτηματολόγια και πραγματοποιήθηκαν προσωπικές συνεντεύξεις, στην παρούσα διατριβή επιχειρήθηκε ο εντοπισμός και η προσθήκη ιστορικών τεκμηρίων, ως χρήσιμα, διαχρονικά, επιστημονικά εργαλεία. Για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού, αναζητήθηκε η άποψη του εξοχότατου Προέδρου της Δημοκρατίας, Προκόπιου Παυλόπουλου, η οποία αποσπάσθηκε στο πλαίσιο μη δομημένης συνέντευξης, η οποία πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά για τις ανάγκες της παρούσας διατριβής. Επιπλέον, τρεις πρωθυπουργοί της Ελλάδος, ο Γιώργος Παπανδρέου, ο Αντώνης Σαμαράς και ο Αλέξης Τσίπρας, δέχτηκαν -επίσης αποκλειστικά για τις ανάγκες της παρούσας επιστημονικής έρευνας- να καταθέσουν την εμπειρία τους από τη διακυβέρνηση του τόπου. Απαντώντας επί συγκεκριμένων ερωτημάτων, συνεισφέρουν σημαντικά στην κατανόηση της αντίληψης που έχει κεντρικά η ελληνική πολιτεία στο συγκεκριμένο πεδίο. Μετά από συστηματική προσπάθεια, κατέστη εφικτό να προσεγγίσω ακόμη σπουδαίες προσωπικότητες, όπως τον μουσικοσυνθέτη

¹ Κατά τη διεξαγωγή της ποιοτικής συνέντευξης ελήφθησαν υπ' όψιν, οι διανοητικές, πρακτικές, κοινωνικές και δεοντολογικές παράμετροι έτσι όπως τις αναπτύσσει η Mason (2011, σελ 71-110).

Μίκη Θεοδωράκη και τον σύμβουλο σειράς Ιταλών Προέδρων, καθηγητή Λουί Γκοντάρ, τις θέσεις των οποίων παραθέτω ως μοναδικά επιστημονικά τεκμήρια και «νέα γεγονότα»².

Η διάρθρωση του διδακτορικού γίνεται σε εννέα ξεχωριστά κεφάλαια, καθένα από τα οποία χωρίζεται σε επιμέρους υποενότητες. Τα πρώτα δυο κεφάλαια έχουν ως σκοπό να εντάξουν τον αναγνώστη – μελετητή, στο ιστορικό και θεωρητικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, το πρώτο κεφάλαιο εξηγεί το ρόλο του σύγχρονου μουσείου και εστιάζει ιδιαίτερα στην έννοια του πολιτισμού. Σε αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινίσουμε, πως δεν υποσχόμαστε στον αναγνώστη μια σε βάθος ανάλυση ανθρωπολογικών προσεγγίσεων, όπως του Shalins που διαπραγματευόμενος τους πολιτισμούς μίλησε για «σημαίνουσες τάξεις προσώπων και πραγμάτων» ([1976] 2003:44), που δεν μπορούν να είναι ελεύθερες επινοήσεις του πνεύματος. Ούτε πάλι καταπιανόμαστε με τον τρόπο με τον οποίο στο σύγχρονο κοινωνιολογικό λόγο, η πολιτισμική ανθρωπολογία χρησιμοποίησε τον πολιτισμό «για να εκφράσει τη θεωρητική μεθοδολογική αντιμετώπιση της κοινωνικής συστημικής τάξεως ως αποτέλεσμα των εσωτερικευμένων, κοινών και αμοιβαία συγκλινόντων κανόνων» (Bauman, [1973] 1994:201). Αυτό το οποίο επιχειρείται, είναι μετά από την παράθεση ορισμών του πολιτισμού, να αναδειχθούν διάφορα στερεότυπα, εμπόδια και ευκαιρίες, που επιτρέπουν ή όχι τη διάδοσή του από το ένα κράτος στο άλλο. Το δεύτερο κεφάλαιο, ενισχύει επίσης το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας, περιγράφοντας τα μέσα που αξιοποιούν τόσο η Ελλάδα, όσο και η ΕΕ για την ενδυνάμωση των πολιτιστικών διαλόγων.

Καθώς «ο πολιτισμός επικοινωνεί»³, η αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων του επιχειρείται στα επόμενα έξι κεφάλαια της εργασίας, μέσα από την ανάπτυξη της στρατηγικής που ακολούθησαν ισάριθμα μουσεία και πολιτιστικοί φορείς του ελλαδικού χώρου. Μέσα από τα παραδείγματα του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, των Βασιλικών Τάφων της Βεργίνας, του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου της Αθήνας, του Κέντρου Πολιτισμού – Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης και του Μουσείου του Ολοκαυτώματος της Θεσσαλονίκης, διαφαίνεται πως η πολιτιστική πολιτική δεν είναι μια και ενιαία. Η επιλογή των ιδρυμάτων, θα μπορούσε ίσως να είναι και διαφορετική. Θα μπορούσαν ενδεχομένως να μελετηθούν και άλλα μουσεία, να εξαιρεθούν κάποια ή να προστεθούν ορισμένα ακόμη. Ωστόσο, η επιλογή των παραπάνω χώρων κάθε άλλο παρά τυχαία μπορεί να θεωρηθεί. Οι διαφορές τους είναι τόσο ορατές, που συμβάλουν με τον καλύτερο τρόπο, στην

² Σύμφωνα με τους κανονισμούς του Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, LSE, το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001, η πρωτοτυπία μιας διδακτορικής διατριβής προϋποθέτει την «ανακάλυψη νέων γεγονότων» ή την «άσκηση ανεξάρτητης κριτικής δύναμης», ή και τα δυο (Dunleavy, 2006, σελ.42).

³ «Ο πολιτισμός επικοινωνεί». Πρόκειται για τη γενική θέση του Έντμουντ Λιτς, ο οποίος σημειώνει πως «η ίδια η σύνθετη διαπλοκή των πολιτισμικών γεγονότων μεταφέρει πληροφορίες σε όσους συμμετέχουν σε αυτά» ([1976]1993:10)

κατανόηση των διαφορετικών αποτελεσμάτων που μπορεί να προκύψουν τόσο στο επίπεδο προσέγγισης της τοπικής κοινωνίας όσο και σε εκείνο της τόνωσης της διεθνούς αλληλοκατανόησης, ανάλογα με τα μέσα που αξιοποιούνται. Οι ορατές διαφορές των ιδρυμάτων δε σημαίνει πάντως πως έκαναν εύκολη την επιλογή τους. Η διαδικασία ήταν τόσο δύσκολη και επίπονη όσο και χρονοβόρα. Το μεγαλύτερο πρόβλημα δεν αφορούσε στα μουσεία που θα συμπεριλαμβάνονταν στην εξέταση, αλλά σχετιζόνταν με τα μουσεία που έπρεπε να αφαιρεθούν από την ανάλυσή μας. Πως να αγνοήσει κανείς το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας με την μακρά ιστορία από το 1829, τα σπουδαία εκθέματα και την κεντρική του θέση στην πρωτεύουσα; Πολύ πιο δύσκολη γίνεται η απόφαση της εξαίρεσης του από τη μελέτη μας, αν προσμετρήσει κανείς τον ρόλο που αναντίρρητα του επιφύλασσε επί μακρόν η ιστορία ως υπερασπιστή της εθνικής μας ταυτότητας, καθώς η ταυτότητα προϋποθέτει *«μια προσπάθεια κοινοτικοποίησης, όπως την ορίζει ο Μ. Βέμπερ, δηλαδή μια προϋπόθεση για δράση σύμφωνα με μια υποκειμενική αίσθηση του ανήκειν στο ίδιο κοινωνικό σύνολο»* (Badie, 1993:193) Πόσο εύκολη απόφαση είναι να μην εστιάσεις στο Μουσείο των Δελφών όταν ο «ομφαλός της γης», αποτελεί διαχρονικό σημείο αναφοράς; Πόσο απλό είναι να μην επιλέξεις ένα από τα εμβληματικά μουσεία Γουλανδρή, όπως το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στην Κηφισιά, που έχει κατορθώσει να συνιστά αληθινό τοπόσημο, παρά το γεγονός ότι βρίσκεται σε ένα προάστιο της πόλης; Πως γίνεται να πάρει κανείς εύκολα την απόφαση, ερευνώντας τα νεότερα ιδρύματα, να μην εντυφίσει στο Μουσείο της Αρχαίας Ελεύθερας της Κρήτης, που επαληθεύει τον Ομηρικό κόσμο του νησιού και είναι εφάμιλλο, για πολλούς, με εκείνο της Ολυμπίας και της Βεργίνας; Η απόφαση συνεπώς ήταν πολύπλοκη και η μέθοδος της αφαίρεσης, δεν το κρύβω, συχνά οδυνηρή. Ποια μουσεία έπρεπε τελικά να επιλεγούν; Αυτά που βρίσκονται μόνο σε μεγάλα αστικά κέντρα; Όσα «κόβουν» περισσότερα εισιτήρια; Τα παλαιότερα ιδρύματα έπρεπε «υποχρεωτικά» να έχουν μια θέση στην εργασία λόγω ιστορικότητας; Θα βοηθούσε ίσως, με βάση τη διάκριση της Νάκου (2009), σε παραδοσιακά, μοντέρνα και μεταμοντέρνα μουσεία, να σταθούμε σε ορισμένα «χαρακτηριστικά δείγματα», μιας εξ αυτών των κατηγοριών, αποκλείοντας συνολικά οποιαδήποτε άλλη περίπτωση ιδρύματος; Θα ήταν χρήσιμο να προχωρήσουμε σε μια επιλογή με βάση στερεοτυπικές αντιλήψεις όπως «το μουσείο είναι βαρετό» ή το «μουσείο έχει ως στόχο να ενισχύσει την εθνική μας συνείδηση», εντοπίζοντας παραδείγματα μουσείων που «δεν είναι βαρετά» ή που δεν έχουν ως μέλημά τους «την ενίσχυση της εθνικής μας συνείδησης», προκειμένου να επιτευχθεί μια οποιαδήποτε -όχι απαραίτητα- χρήσιμη- κατηγοριοποίηση; Έχοντας όλες αυτές τις σκέψεις, αποφασίστηκε να μην κινηθούμε «ενοχικά», υποκύπτοντας στην επιλογή αντικειμενικά σπουδαίων πολιτιστικών φορέων και εξαιρώντας υποχρεωτικά άλλους που δεν έχουν δώσει ήδη δείγμα γραφής. Ούτε πάλι

θεωρήθηκε σκόπιμο να επιλεγούν δειγματοληπτικά φορείς από κάθε γεωγραφική περιφέρεια επιδεικνύοντας μια τάση δίκαιου διαμοιρασμού αφού, αν θέλουμε να είμαστε ρεαλιστές, τα ιδρύματα που παίζουν καθοριστικότερο ρόλο στην επιρροή των κοινωνιών συγκεντρώνονται, ανά τον κόσμο, στις μεγαλουπόλεις. Ξεκάθαρα πάντως απεφεύχθη η Αθηνοκεντρική προσέγγιση, αφού στην εργασία περιλαμβάνονται μουσεία και από την πρωτεύουσα της Μακεδονίας, τη Θεσσαλονίκη, ενώ δεν αποκλείστηκε ολοκληρωτικά η περιφέρεια.

Αναλυτικότερα, κρίθηκε πως δεν θα μπορούσαν να απουσιάζουν από τη μελέτη δυο μουσεία που από τη φύση τους υπερασπίζονται δυο βασικά ελληνικά αιτήματα, το Μουσείο της Ακροπόλεως και το Μουσείο της Βεργίνας. Το πρώτο συνδέθηκε εξ' αρχής με τον επαναπατρισμό των γλυπτών και το δεύτερο με την ανάδειξη της ελληνικότητας της Αρχαίας Μακεδονίας. Τα αιτήματα αυτά κρατούν ενεργή τη σχέση τους με την κοινωνία και άρα είναι πολύτιμα για την έρευνά μας, δεν καθιστούν όμως όμοια τα ιδρύματα. Το ένα αποτελεί ένα σύγχρονο μουσειακό χώρο, στο κέντρο της πρωτεύουσας και διαθέτει την υψηλότερη επισκεψιμότητα όλων των μουσείων της χώρας ενώ το άλλο αποτελεί έναν πολιτιστικό φορέα της περιφέρειας, έναν καινοτόμο «στεγασμένο αρχαιολογικό χώρο», με υψηλή μεν προσέλευση, χαρακτηριστικά δε μικρότερη από το πρώτο. Συνεπώς, αν τα δυο μουσεία έχουν ως κοινό τους, την υπεράσπιση ενός εθνικού αιτήματος, οι διαφορές τους είναι πολλές και ευδιάκριτες. Στη συνέχεια, επελέγη προς εξέταση το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνα. Πολύ παλαιότερο από τα προηγούμενα δυο, άρα η έναρξη της λειτουργίας του τοποθετείται σε ένα διαφορετικό ιστορικό περιβάλλον. Ενταγμένο στον αστικό ιστό, με σημαντικό ρόλο στα κοινά, υψηλής προβολής αλλά χαμηλής προσέλευσης κοινού. Ο θρησκευτικός συντελεστής -ως Χριστιανικό Μουσείο- δεν πρέπει να αγνοηθεί, λαμβάνοντας υπόψιν τη επισήμανση του Βασίλη Φύλια πως η κοινωνιολογική διερμίνευση της πολιτιστικής λειτουργίας της θρησκείας αντιμετωπίζει ένα εμπόδιο *«διότι το θρησκευτικό βίωμα “καθαυτό” αποτελεί για αυτόν που το βιώνει αντικείμενο πίστης, που ο ίδιος εισπράττει ψυχολογικά ως κάτι το πρωτογενές και προϋπάρχον, λογικά και αιτιακά μη ερμηνεύσιμο, που οδηγεί στην απόρριψη κάθε κοινωνιολογικής προσέγγισης ως “ιερόσυλης”»* (2000:437). Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος επελέγη ακριβώς επειδή αποτελεί έναν πολιτιστικό φορέα της «νέας εποχής». Απολύτως, συγχρονισμένος με τις ανάγκες της κοινωνίας την οποία καλείται να «υπηρετήσει», συνιστά έναν πολυχώρο εκπαίδευσης, άθλησης και αποσυμπίεσης του πολίτη, ο οποίος φιλοξενεί ταυτόχρονα πλήθος πολιτιστικών δράσεων και εκθέσεων, που κάποτε θα μπορούσε κανείς να θαυμάσει μόνο σε κάποιο «μουσείο», με τη στενή έννοια του όρου. Ταυτόχρονα, η θεμελίωση και η έναρξη της λειτουργίας του σε καιρούς οικονομικής δυσπραγίας αλλά και η θερμή ανταπόκριση του κοινού, παρά την κατήφεια που επικρατούσε ως κυρίαρχο συναίσθημα,

αναδεικνύει την ανθεκτικότητα του πολιτισμού και της κοινωνίας και άρα καθιστά το συγκεκριμένο φορέα άξιο μελέτης. Η περίπτωση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, εξετάζεται ως προς τη μοναδικότητά της επειδή η πολυετής καθυστέρηση, αρχικά στην εύρεση σταθερής στέγης και εν συνεχεία στην κανονική λειτουργία του ιδρύματος, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα μιας κακοδαιμονίας, που διαπέρασε οριζόντια το κράτος σε τέτοιο βαθμό που είχε ως αποτέλεσμα η ελληνική κοινωνία να παρακολουθεί χωρίς έκπληξη τα όσα ευτράπελα συνδέθηκαν με τον συγκεκριμένο πολιτιστικό φορέα. Τέλος, ως ιδιαίτερη περίπτωση επελέγη και το Μουσείο του Ολοκαυτώματος της Θεσσαλονίκης. Παρά το γεγονός πως όσο γράφονταν η παρούσα εργασία δεν είχε ακόμη πλήρως κατασκευαστεί, τα αίτια που οδήγησαν στην ίδρυση του, θεωρήθηκαν αρκετά για να συμπεριληφθεί στη μελέτη. Το συγκεκριμένο μουσείο δεν αποφασίστηκε να αναγερθεί για να στεγάσει εκθέματα μιας ανασκαφής, να μυήσει τον κόσμο στη σύγχρονη τέχνη, να παρουσιάσει τη χλωρίδα και την πανίδα του τόπου ή οτιδήποτε άλλο, παρά για να ικανοποιήσει ένα ιστορικό χρέος. Στην πραγματικότητα το Μουσείο, τιμώντας τη μνήμη των Ελλήνων Ιουδαίων οι οποίοι εξολοθρεύθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα, είχε μεν ως ζητούμενο τη βελτίωση των διακρατικών σχέσεων μας με χώρες όπως το Ισραήλ, αλλά από την άλλη στόχευε ευθέως να «μπολιάσει» τον πληθυσμό της Θεσσαλονίκης με ιδέες κατά του ρατσισμού, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας αλλά και του υπενθυμίσει την ανθρωπογεωγραφία της πόλης και την ιστορία του. Αυτή ακριβώς είναι και η ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου φορέα και για αυτό επελέγη ως ξεχωριστή περίπτωση.

Μέσω της διάθρωσης του διδακτορικού και των παραδειγμάτων που αναπτύσσονται, δίνεται απάντηση στο κεντρικό ερώτημα, σχετικά με τον ρόλο που συνολικά επιτελεί το μουσείο στη σύγχρονη κοινωνία. Ταυτόχρονα, απαντώνται και περιφερειακά ερωτήματα, απολύτως συνδεδεμένα με το αρχικό ζητούμενο, όπως: «Κάθε μουσείο δύναται να παίζει τον ίδιο ρόλο στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής;», «Το αντικείμενο ενός μουσείου, τα εκθέματά του, η τοποθεσία στην οποία βρίσκεται η έδρα του, το έτος ίδρυσής του, η εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας του, αποτελούν συνθήκες ικανές να επηρεάσουν την εμπλοκή του στο επίπεδο της διεθνούς αλληλοκατανόησης;», «Όλα τα μουσεία έχουν καταβάλει την ίδια προσπάθεια ώστε να συνεισφέρουν στον πολιτιστικό διάλογο στο σύγχρονο κόσμο;». Οι απαντήσεις δίνονται μέσα από την ανάπτυξη των παραδειγμάτων. Το Μουσείο της Ακρόπολης, επί παραδείγματι, έχει ένα διαχρονικό αίτημα από ιδρύσεώς του, τον επαναπατρισμό των γλυπτών του Παρθενώνα. Είναι όμως αυτό το μόνο πεδίο άσκησης πολιτικής; Το Μουσείο της Βεργίνας, μαρτυρά σε ολόκληρη την Οικουμένη την ελληνικότητα της Αρχαίας Μακεδονίας. Μπορεί κανείς με ασφάλεια να απαντήσει πως έχουν γίνει όλες οι απαραίτητες κινήσεις, ώστε κάθε πολίτης του κόσμου να ανατρέχει στις αρχαίες Αιγές, κάθε

φορά ακούει το όνομα του Μεγάλου Αλεξάνδρου; Έχει άραγε κάποιο κορυφαίο πρόταγμα το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας; Ποια ομοιότητα με τους παραδοσιακούς φορείς μπορεί κανείς να διακρίνει στα μέσα που χρησιμοποιεί ένας πιο σύγχρονος χώρος πολιτισμού, όπως το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος; Οι, εδώ και δεκαετίες, χαμένες ευκαιρίες του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, καθιστούν μάταια οποιαδήποτε απόπειρα να λειτουργήσει ως πολιτιστικός αγωγός αλληλοκατανόησης της κοινωνίας; Τι γέννησε το Μουσείο Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη; Μπορεί ένας πολιτιστικός φορέας να δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα πολιτικής πρωτοβουλίας, πριν ο ίδιος κληθεί να διαδραματίσει οποιονδήποτε ρόλο;

Από κοινωνιολογικής απόψεως, εξετάζεται πως επιδρά το εκάστοτε μουσείο με την κοινωνία λαμβάνοντας όμως υπόψιν όχι μόνο τις «δυο μεγάλες επαναστάσεις», δηλαδή τη γαλλική και τη βιομηχανική, που όπως παραδέχεται ο Giddens κατέλυσαν «*σχεδόν ολοκληρωτικά τις μορφές κοινωνικής οργάνωσης, με την οποία η ανθρωπότητα είχε ζήσει τα χιλιάδες χρόνια της προηγούμενης ιστορίας της*» (1993:30), αλλά και την επονομαζόμενη «τέταρτη βιομηχανική επανάσταση», δηλαδή την τεχνολογική εισβολή. Ταυτόχρονα, προσεγγίζεται η επιδραστικότητα των υπό εξέταση φορέων, εκτός των τειχών. Συγκεκριμένα, ερευνώνται οι μετρήσιμες κινήσεις και επιλογές των διοικήσεων των μουσείων για την τόνωση της διεθνούς αλληλοκατανόησης, χωρίς να υπερεκτιμάται η απήχησή που πιθανώς έχουν τα μουσεία στους επισκέπτες τους αφού, όπως εγκαίρως έχει διαπιστώνει ο Enzensberger, ο τουρίστας συχνά επισκέπτεται με τύψεις ένα αξιοθέατο, πιστεύοντας πως «*εξοφλεί ένα χρέος που θεωρεί πως έχει απέναντι στην κοινωνία, από την οποία δραπετεύει κρυφά*» ([1962] 2000:106). Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια μεγάλη, πρωτότυπη έρευνα κοινού η οποία επιχειρεί να εντοπίσει ποια είναι η σχέση των Ελλήνων με τους μουσειακούς χώρους. Αν και λαμβάνεται υπόψιν πως «*το πολιτισμικό κεφάλαιο δεν λειτουργεί εν κενώ, αλλά στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κοινωνικής δομής*» (Smith, [2001] 2006:219), δεν είχαμε ως μέλημα την αναζήτηση των διασυνδέσεων της κοινωνικής τάξης με τις προτιμήσεις, όπως τις επισημαίνει ο Bourdieu στο φημισμένο του έργο «*Η διάκριση*» ([1979] 2006). Αναπόφευκτα ωστόσο, στην εργασία καταγράφεται το ταξικό και μορφωτικό υπόβαθρο των ερωτώμενων σε σχέση όμως με τα δυο βασικά ερωτήματα που εκλήθησαν να απαντήσουν: α) πόσο συχνά επισκέπτονται μουσειακούς χώρους αλλά και β) πως κρίνουν διαχρονικά την αξιοποίηση των πολιτιστικών μας φορέων από την ελληνική πολιτεία. Μέσα από αυτήν διαπιστώνεται μια σημαντική αντίφαση στη στάση των πολιτών, των οποίων η συχνότητα παρουσίας σε μουσειακά περιβάλλοντα είναι αντιστρόφως ανάλογη των απαιτήσεων που προβάλλουν για την αποτελεσματικότητα του δίπολου πολιτείας - μουσείο.

Λαμβάνοντας πάντοτε υπόψιν πως τα υπό εξέταση πολιτιστικά ιδρύματα λειτουργούν ενταγμένα σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, με τους όποιους «κινδύνους» μπορεί αυτό να κρύβει, αφού η παγκοσμιοποίηση δεν οδηγεί αναγκαστικά στη σύγκλιση των πολιτισμών, αλλά συχνά γεννά εχθρότητες όταν γίνεται αντιληπτή η αύξηση της αλληλεπίδρασης (Held David και McGrew Anthony, 2004), το διδακτορικό ολοκληρώνεται με την ανάπτυξη συγκεκριμένου επιχειρήματος - πρότασης, αναφορικά με το ρόλο που θα μπορούσαν συνολικά να διαδραματίσουν τα ελληνικά μουσεία. Εντοπίζονται σφάλματα και παραλείψεις, απαριθμούνται με «επιστημονική ταπεινοφροσύνη» αλλά και «επιστημονική υπερηφάνεια»⁴ ταυτόχρονα, οι ενέργειες που θα έπρεπε να αναληφθούν για την ανάπτυξη μιας σταθερής εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής. Αναπτύσσονται μάλιστα οι συνέργειες οι οποίες θα έπρεπε να επιδιωχθούν αλλά και οι δυσκολίες οι οποίες θα ήταν χρήσιμο να αρθούν προκειμένου, αφενός να απεγκλωβιστούμε από την «παρατεταμένη πολιτιστική αμηχανία»⁵ και αφετέρου ο πολιτισμός να πάψει να αποτελεί ένα περιστασιακό επιχείρημα, αλλά να μετεξελιχθεί σε έναν μόνιμο σύμμαχο του πολιτικού και όχι μόνο προσωπικού, στην υλοποίηση εθνικών στόχων.

⁴ Με την «επιστημονική ταπεινοφροσύνη», ο Eco (2001) αναφερόμενος στη μέθοδο της έρευνας και της ανάγνωσης, παραδέχεται ότι πρέπει να ακούμε με σεβασμό όλους τους ανθρώπους. Με τον όρο «επιστημονική υπερηφάνεια», αναφέρεται στο απαιτούμενο θάρρος υπεράσπισης των θέσεων μας, οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα επίπονης εργασίας.

⁵ Για «παρατεταμένη πολιτιστική αμηχανία» από την Μεταπολίτευση και έπειτα, έχει μιλήσει ο Λαοκράτης Βάσσης (2008:16), διαπιστώνοντας πως αντιμετωπίζουμε πρόβλημα πολιτιστικής στρατηγικής ταλανιζόμενοι από το δίπολο «παράδοση»-«εκσυγχρονισμός», το οποίο συχνά μεταμορφώνεται σε δίπολο εθνικισμός-«αποεθνοποίηση».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Τα μουσεία ως μέσο προσέγγισης κρατών και κοινωνιών

Όταν ξένοι διπλωμάτες ζητούν από τον Γραμματέα Οικονομικών του 31^{ου} Αμερικανού προέδρου, Herbert Clark Hoover, να επισκεφθούν την «εθνική πινακοθήκη» της χώρας, ο Andrew Mellon, αισθάνεται πραγματικά άσχημα και συνειδητοποιεί την ανάγκη δημιουργίας ενός τέτοιου πολιτιστικού φορέα, παραχωρώντας μάλιστα την προσωπική του συλλογή ως βάση ίδρυσης αυτού. Η πινακοθήκη εγκαινιάζεται εν μέσω του Β΄ παγκοσμίου πολέμου και γίνεται, μεταξύ άλλων, μια όαση για τους στρατιώτες που ήθελαν να ξαποστάσουν ενώ ζητούμενο και για το ίδιο ήταν να τους εμφυσήσει «*την εκτίμηση του ωραίου και της ποιότητας*» (Freeland, 2001:80). Το παραπάνω παράδειγμα, είναι αποκαλυπτικό του τρόπου με τον οποίο ένας χώρος συνδέεται με την έξωθεν καλή μαρτυρία που θέλει να διασφαλίσει για τον τόπο του ένας κρατικός αξιωματούχος, αλλά και χαρακτηριστικό επίσης του τρόπου με τον οποίο ο ίδιος ο πολιτιστικός φορέας εντάσσεται σε μια κοινωνία εξυπηρετώντας τις ανάγκες της,

Η σχέση πολιτισμού, εθνικών κοινωνιών και διακρατικών σχέσεων δεν είναι καινούρια. Στην πραγματικότητα, μπορεί πριν από μερικές δεκαετίες να μην συνταιριάζονταν εύκολα στην ίδια πρόταση έννοιες όπως «πολιτισμός» και «πολιτική», ωστόσο η πολιτιστική πολιτική ως μέθοδος αλληλοκατανόησης αποτελεί εδώ και αιώνες πρακτική των κρατών. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, αποτελεί εμφατικό παράδειγμα αφού είναι μνημειώδη, τα δώρα που προσέφεραν οι βυζαντινές αποστολές, στους ηγεμόνες άλλων χωρών όταν τους επισκέπτονταν, προκειμένου να επιβάλουν την οικουμενικότητα και την ισχύ της ίδιας της αυτοκρατορίας (Γιανναράς, 2003:35-36). Όπως εύστοχα υπενθυμίζει η Γεωργιλή (2014, Οκτώβριος 16) οι τεχνικές πολιτιστικής διπλωματίας, συναντώνται ήδη στις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, των στρατηγών και των επιγόνων, στο Βυζάντιο, ενώ στον 17ο αιώνα καταγράφονται με τις προσπάθειες μεγάλων δυνάμεων, όπως η Γαλλία, να επιβάλλουν μια κυρίαρχη διπλωματική γλώσσα και να ιδρύσουν εκπαιδευτικά ιδρύματα και ιδρύματα πολιτισμού στο εξωτερικό. Ακόμη όμως και σε νέα κράτη, όπως οι ΗΠΑ, οι πολιτιστικοί διάλογοι σε επίπεδο διπλωματίας, ως λογική, έκαναν την εμφάνισή τους αρκετά νωρίς. Ο Krenn (2017) θα λέγαμε πως εντοπίζει το πρώτο δείγμα στο έργο του Thomas Jefferson: «Σημείωμα για την κατάσταση της Βιρτζίνια», το οποίο γράφτηκε 1781 και μέσω του οποίου ο συγγραφέας επιχειρούσε να αναστρέψει τη μειωτική εικόνα που είχαν δημιουργήσει οι Ευρωπαίοι για τη χώρα του, εξαιτίας της θεωρίας του Buffon που ήθελε -ούτε λίγο, ούτε πολύ- το κλίμα της Αμερικής να ευθύνεται για τον εκφυλισμό κάθε είδους ζωής στην άλλη άκρη του Ατλαντικού. Στον Jefferson άλλωστε, θα μπορούσε να αποδοθεί και ένας πρώιμος σύγχρονος ορισμός μιας τέτοιου είδους πρακτικής

αφού, για να αιτιολογήσει τον ενθουσιασμό του στο θέμα των τεχνών, το μακρινό 1785, είχε πει πως «είναι ένας ενθουσιασμός για τον οποίο δεν αισθάνομαι ντροπή, καθώς σκοπός του είναι να βελτιώσει το γούστο των συμπατριωτών μου, να αυξήσουν τη φήμη τους, να συμφιλιωθεί με αυτούς ο σεβασμός του κόσμου και να τους δοθεί ο έπαινος του» (Scheider, 2003:1).

Τα νεότερα χρόνια, στην Αμερική αντελήφθησαν εγκαίρως τις δυνατότητες του πολιτισμού. Το 1940 για παράδειγμα ο Nelson Rockefeller, ως Συντονιστής Εμπορικών και Πολιτιστικών Υποθέσεων, εγκαινίασε πρόγραμμα ανταλλαγής προσώπων με τη Λατινική Αμερική προσκαλώντας 130 Λατινοαμερικάνους δημοσιογράφους στις Ηνωμένες Πολιτείες ενώ το 1946 ο γερουσιαστής του Arkansas J. William Fulbright, ίδρυσε το ομώνυμο ίδρυμα παγκόσμιων εκπαιδευτικών ανταλλαγών. Αυτές οι δυο εμβληματικές πρωτοβουλίες, αποτέλεσαν ορισμένους από τους προδρόμους εγκαθίδρυσης Γραφείου Εκπαιδευτικών και Πολιτιστικών Υποθέσεων, η οποία υλοποιήθηκε τελικά το 1961 (Bureau of Educational and Cultural Affairs, χχ). Οι Βρετανοί, ήδη από το 1934 ίδρυσαν το Βρετανικό Συμβούλιο το οποίο σήμερα έχει έδρα σε περισσότερες από 100 χώρες του κόσμου, δίνοντας έμφαση στις τέχνες, τον πολιτισμό και την διάδοση της αγγλικής γλώσσας (British Council, χχ). Το 1951 ιδρύθηκε το Ινστιτούτο Γκαίτε, ένα παγκόσμιας εμβέλειας και δράσης πολιτιστικό ίδρυμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, με σκοπό να προωθεί ανά τον κόσμο τη γερμανική γλώσσα αλλά και τη σύγχρονη πολιτιστική, πολιτική και κοινωνική ζωή της Γερμανίας (Goethe Institut, χχ). Ακόμη νωρίτερα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ιδρύεται το Γαλλικό Ινστιτούτο, έχοντας στην Αθήνα μια από τις πρώτες του έδρες το 1907. Σήμερα, σχεδόν 150 γαλλικά ινστιτούτα και πολιτιστικά κέντρα, που υπόκεινται στο Υπουργείο των Εξωτερικών και Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Γαλλίας, έχουν ως στόχο την ανά τον κόσμο ανάδειξη της γαλλικής γλώσσας και της σύγχρονης γαλλόφωνης καλλιτεχνικής δημιουργίας (Institut Francais, χχ). Αλλά και τις τελευταίες δεκαετίες, εντοπίζονται ανάλογα παραδείγματα. Η Ισπανία, το 1991 ίδρυσε το Ινστιτούτο Θερβάντες, από το όνομα του συγγραφέα Μιγκέλ δε Θερβάντες και γρήγορα επεκτάθηκε σε 4 Ηπείρους, με σκοπό την προώθηση της Ισπανικής γλώσσας (atenas cervantes, χχ). Ακόμη πιο πρόσφατα, στην προσπάθεια της να αναδειχθεί σε παγκόσμια υπερδύναμη του 21^{ου} αιώνα, η Κίνα ίδρυσε σε 140 χώρες, περισσότερα από 1.500 κέντρα διδασκαλίας κινεζικής γλώσσας και πολιτισμού, τα λεγόμενα «Ινστιτούτα Κομφούκιος» (Μητροπούλου, 2018, Ιούλιος 25).

Τις τελευταίες δεκαετίες μεταξύ των μέσων που αξιοποιούνται ως πολιτιστικοί αγωγοί αλληλοκατανόησης είναι και τα μουσεία, λόγω της δημοφιλίας τους και πολύ περισσότερο, πιθανώς, λόγω του κύρους τους. Ήδη τη δεκαετία μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, το

διάσημο MoMA's της Νέας Υόρκης, δημιούργησε μια έκθεση με τίτλο «Family of Man». Στην ουσία, το 1955 ο διευθυντής του τμήματος φωτογραφίας του μουσείου, Edward Steichen, απηύθυνε ένα φιλόδοξο κάλεσμα σε φωτογράφους να στείλουν έργα που να ταιριάζουν με τη σύλληψη του να παρουσιάσει «το φάσμα της ζωής από τη γέννηση μέχρι το θάνατο» (Moma, 1955). Η έκθεση πέτυχε, περιόδευσε σε ολόκληρο τον κόσμο για οκτώ χρόνια, προσέλκυσε περισσότερα από 9 εκατομμύρια επισκέπτες. Ωστόσο, ο αντίκτυπός της ήταν μάλλον αμφιλεγόμενος. Το μουσείο κατηγορήθηκε σύμφωνα με τον Sylvester ότι χρησιμοποίησε «την τέχνη της φωτογραφίας, αυστηρά με πολιτικές προθέσεις» και σύμφωνα με τον Kennedy για «δυσδιάκριτα όρια μεταξύ τέχνης, πληροφόρησης και προπαγάνδας» (Davidson και Castellanos, 2019:4). Αν και τα μουσεία αποφεύγουν τα τελευταία χρόνια να προβαίνουν σε επιλογές που παραπέμπουν εμφανώς σε «προπαγάνδα», καθώς αυτή εμπειρικά έχει φανεί ότι δεν αποδίδει καρπούς ή πολύ χειρότερα οδηγεί σε αντίθετα αποτελέσματα, τα μεγάλα μουσεία του κόσμου επιδιώκουν η «πολιτιστική πολιτική» που χαράσσουν να είναι τόσο συστηματική και συνεπής όσο -θα τολμούσε να πει κανείς- και η παρουσίαση των εκθεμάτων τους

Το 2014, το Βρετανικό Μουσείο δάνεισε στο Μουσείο Ερμιτάζ της Αγίας Πετρούπολης το ακέφαλο άγαλμα του ποταμού Ιλισού, από το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα, για να εκτεθεί στο ρωσικό ίδρυμα με αφορμή τα 250 χρόνια λειτουργίας του. Ήταν μάλιστα η πρώτη φορά που ένα τμήμα από τα αριστουργήματα της εποχής του Περικλέους έβγαινε από την Βρετανία (Erlanger, 2014, Δεκέμβριος 5). Το αξιοσημείωτο είναι πως η επιλογή αυτή έγινε μεσούσης μιας έντονης διπλωματικής κρίσης, αφού την περίοδο εκείνη η ΕΕ έχει επιβάλει κυρώσεις κατά της Ρωσίας λόγω της παράνομης προσάρτησης της Κριμαίας και της αποσταθεροποίησης της Ουκρανίας. Σε αυτή τη χρονική συγκυρία, τα δυο εμβληματικά μουσεία συνέβαλαν, με τον τρόπο τους, να μείνουν ανοικτοί οι διάυλοι των δυο χωρών, αφού επρόκειτο καταφανώς για ένα «διπλωματικό δάνειο», από πλευράς του Βρετανικού Μουσείου, που αποδεικνύει πως ένας ανοιχτός πολιτιστικός διάλογος δύναται να λειτουργήσει αποφασιστικά σε περίοδο τεταμένων σχέσεων ανάμεσα σε δυο κράτη, δίνοντας λύσεις εκεί που για κάποιο λόγο δεν μπορεί να δράσει η επίσημη πολιτική οδός.

Ανάλογα παραδείγματα μπορεί κανείς να εντοπίσει πολλά στο Βρετανικό μουσείο. Το 2005, στο Ιράν έχει μόλις αναλάβει την εξουσία ο Μαχμούτ Αχμεντινετζάντ. Οι σχέσεις της χώρας με τη Δύση δεν διανύουν την καλύτερη τους περίοδο εξαιτίας των ανησυχιών που είχαν προκύψει για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Έναν μήνα αργότερα, το Βρετανικό Μουσείο αποφασίζει να εγκαινιάσει έκθεση για την αρχαία περσική αυτοκρατορία και τους μεγάλους βασιλείς της, υποστηρίζοντας ότι τα επιτεύγματα των Περσών είχαν παραβλεφθεί υπέρ των

Ελλήνων και των Ρωμαίων (Ruiz, 2014, Οκτώβριος 18). Το μουσείο λειτουργεί ως άλλος διπλωμάτης, εκπέμποντας εμφανώς το μήνυμα στο απομονωμένο Ιράν πως η Βρετανία δεν έχει οριστικά κλειστές τις πόρτες της. Μερικά χρόνια αργότερα, το 2012, το Βρετανικό μουσείο Victoria and Albert, με τη στήριξη του Βρετανικού μουσείου, παρουσιάζουν στη Λιβύη την έκθεση “Street Art”. Έχει μόλις μερικούς μήνες ωρίτερα προηγηθεί η επανάσταση στη χώρα που οδήγησε στην πτώση του καθεστώτος και τη δολοφονία του ίδιου του Μουαμάρ Καντάφι (ό.π). Μια έκθεση από τόσο μεγάλα πολιτιστικά ιδρύματα, σε μια τόσο τεταμένη περίοδο, δεν μπορεί να ερμηνευθεί παρά μόνο ως μήνυμα στήριξης της νέας κατάστασης. Το Βρετανικό «πόδι», πάτησε στη Λιβύη, μέσω των μουσείων.

Το μουσείο - σύμβολο του Παρισιού, ο Λούβρος, δεν δίστασε να εγκαινιάσει στις 11 Νοεμβρίου του 2017 ένα παράρτημα του στο μακρινό Αμπού Ντάμπι, ανταποκρινόμενο ουσιαστικά στην επιθυμία της ηγεσίας του Εμιράτου να καταστήσει την χώρα έναν σημαντικό πολιτιστικό προορισμό. Είχε προηγηθεί, δέκα χρόνια ωρίτερα, στις 6 Μαρτίου του 2007, μια διακυβερνητική συμφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και της Γαλλικής Δημοκρατίας, η οποία αφορούσε στην πραγματικότητα δεκατρία μεγάλα δημόσια γαλλικά μουσεία, ωστόσο ο Λούβρος θα ήταν εκείνος που έμελε να δανείσει και το όνομά του σε αυτή την άνευ προηγουμένου συνεργασία των δυο χωρών (Lounre, 2017). Από το παραπάνω προκύπτουν κοινά αλλά και διαφορετικά οφέλη για τις δυο χώρες. Ενδεικτικά, η συγκεκριμένη επιλογή προσέφερε άμεσα οικονομικά κέρδη στη Γαλλία⁶ ενώ τα Εμιράτα, μετατρέπόμενα σε κοιτίδα πολιτισμού, έκαναν μια σοβαρή επένδυση η οποία μελλοντικά μπορούσε να δημιουργήσει νέα οικονομικά μεγέθη στην περιοχή σε ένα άγνωστο, μέχρι εκείνη τη στιγμή, τομέα. Άλλωστε ο οικονομικός συντελεστής είναι καθοριστικός του κοινωνικού γίγνεσθαι και όπως έχει εύστοχα επισημανθεί *«ακόμη και όταν ο πολιτισμός γίνεται αντιληπτός ως “καθαρή” ενέργεια και έκφραση του πνεύματος... γίνεται αναγκαστικά “κατ’αντιδιαστολήν” και αντιπαράθεση με το υλικό υπόβαθρο της πραγματικότητας, που είναι πριν από όλα το οικονομικό»* (Φίλιας, 2000:364-365). Μέσω αυτής της συνεργασίας, η Γαλλία αποκτούσε επίσης ένα σοβαρό προβάδισμα διεξόδου σε έναν τόπο που αποτελεί σταυροδρόμι πολιτισμών καθώς, λόγω του εκτοπίσματος του μουσείου του Λούβρου, έγιναν συμφωνίες και στον τομέα της παιδείας⁷. Τα

⁶ Τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα θα κατέβαλλαν αρχικά στη Γαλλία, για τη χρήση της εμπορικής ονομασίας του Λούβρου, 400 εκατομμύρια, ενώ το τελικό ποσό έφτανε τα 974 εκατομμύρια ευρώ (Καθημερινή, 2017, Νοέμβριος 9)

⁷ Το πανεπιστήμιο Paris-Sorbonne του Abu Dhabi και το Ecole du Louvre προσφέρουν ένα επαγγελματικό Master στον τομέα "Ιστορία της τέχνης και των μουσείων επαγγελματιών" σε συνεργασία με την επιστημονική ομάδα του Μουσείου του Λούβρου Αμπού Ντάμπι. Επιπλέον, η διακυβερνητική συμφωνία ΗΑΕ-Γαλλίας προβλέπει, μεταξύ άλλων, τακτικές διεπαγγελματικές ανταλλαγές ενώ και αρκετοί φοιτητές των Εμιράτων έχουν προσκληθεί να σπουδάσουν στα διάφορα μουσεία και τα γαλλικά ιδρύματα που συμμετέχουν στο πρόγραμμα (Lounre, 2017).

Εμιράτα από την άλλη, στόχευαν ευθέως στην βελτίωση της εικόνας τους στο εξωτερικό και την ενεργοποίηση του διεθνούς ενδιαφέροντος.

Ανάλογη συνεργασία έκαναν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και με το διάσημο Μουσείο Γκούγκενχαϊμ της Νέας Υόρκης στην ίδια προσπάθειά να εντυπωθούν στη συνείδηση του κόσμου ως ένας πολιτιστικός προορισμός αλλά και να διεθνοποιήσουν τις πολιτιστικές τους παραδόσεις καθώς και εκείνες των υπολοίπων χωρών της Μέσης Ανατολής. Είχε προηγηθεί το επιτυχημένο παράδειγμα του Μπιλμπάο. Στη βάσκιχη πόλη της Βόρειας Ισπανίας, χτίστηκε το 1997 μια θεαματική κατασκευή από τιτάνιο, γυαλί και ασβεστόλιθο για να φιλοξενήσει παράρτημα του Νέοϋορκέζικου μουσείου. Το εγχείρημα στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία, αφού η φήμη του Μπιλμπάο εκτοξεύθηκε και μαζί με αυτήν και το ενδιαφέρον του κόσμου για την περιοχή, καθώς πριν από την κατασκευή του μουσείου ο τόπος προσέλκυε λιγότερους από 100.000 επισκέπτες το χρόνο, ενώ μετά τα εγκαίνια του ο ετήσιος αριθμός αφίξεων ξεπέρασε τις 800.000, τονώνοντας σημαντικά την τοπική οικονομία (Center on Public Diplomacy, 2017, Σεπτέμβριος 5). Το Γκούγκενχαϊμ, ήταν ένα δεκτικό μουσείο σε τέτοιου είδους προκλήσεις. Ήδη από το 1951, στη Βενετία, η Peggy Guggenheim συνήθιζε να ανοίγει για το κοινό το Palazzo Venier dei Leoni, το οποίο είχε αγοράσει ως κατοικία, προκειμένου να αποκτήσει όποιος ήθελε πρόσβαση στα έργα που φιλοξενούσε. Το 1980, η συλλογή Peggy Guggenheim άνοιξε υπό τη διεύθυνση του Ιδρύματος Solomon R. Guggenheim (Guggenheim, χχ). Μια τέτοια κίνηση εξωστρέφειας, ενός τόσο μεγάλου ιδρύματος, πέραν των οικονομικών συμφωνιών που μπορεί να εμπεριέχει, αποτελεί οπωσδήποτε την επιτομή ενός ζωηρού και εναργούς πολιτιστικού διαλόγου σε πολιτική, διπλωματία και κοινωνία. Μη ξεχνάμε πως ένα μουσείο δεν παραχωρεί μοναχά την «ταμπέλα» του. Για την μετεγκατάστασή του σε έναν άλλο τόπο δανείζει την τεχνογνωσία του, τις απόψεις του, την αισθητική του, ακόμη και ένα μέρος του έμψυχου δυναμικού του έχει οπωσδήποτε ρόλο σε μια τέτοια δυναμική ενέργεια, κατακτώντας σημαντική διείσδυση σε μιαν άλλη κοινωνία.

Χαρακτηριστικό επίσης παράδειγμα είναι η επιλογή του Ολλανδικού μουσείου Van Abbemuseum στο Αϊντχόβεν να δανείσει, το 2011, το διάσημο έργο του Πικάσο, “Buste de Femme” (μτφ προτομή γυναίκας), σε μουσείο της Παλαιστίνης. Αν και ο διάσημος πίνακας επί 50 χρόνια εκτίθετο σε ολόκληρο τον κόσμο, ήταν η πρώτη φορά που ένα τόσο διάσημο και τόσο πολύτιμο έργο, αξίας 7 εκατομμυρίων δολαρίων, θα ταξίδευε σε μια περιοχή η οποία χαρακτηριζόταν από αστάθεια, με τις γνωστές σχέσεις Παλαιστίνης – Ισραήλ. Ο πίνακας είχε επιλεγεί από τους φοιτητές και τον διευθυντή της Διεθνούς Ακαδημίας Τεχνών της Παλαιστίνης, Khalid Hourani, ο οποίος είχε δηλώσει πως «εάν ένας Πικάσο μπορεί να ταξιδέψει

μέχρι εδώ, τότε η περιοχή έχει θέση στον παγκόσμιο καλλιτεχνικό χάρτη» (Hoogwaerts, 2012:8-10). Το ίδιο το Ολλανδικό μουσείο, περιγράφοντας το αριστούργημα του Πικάσο, αφού υπενθύμιζε πως πρόκειται για ένα από τα πιο ξεκάθαρα παραδείγματα της εξπρεσιονιστικής περιόδου του ζωγράφου οπότε ο καλλιτέχνης δημιουργούσε ως απάντηση στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, σημείωνε, δείχνοντας το στόχο του, πως «ίσως με τη δουλειά του να μιλήσουμε και να φανταστούμε τις συνθήκες σε σχέση με τα πολιτιστικά δικαιώματα και τους αγώνες σε άλλα μέρη και ώρες» (vanabbemuseum, 2011). Για να κατανοήσουμε καλύτερα την αξία αυτής της πρωτοβουλίας, αρκεί να σημειώσουμε πως μόλις έναν χρόνο αργότερα, το 2012, η Ολλανδία υπήρξε από τις ελάχιστες χώρες που δεν στήριξαν το αίτημα της Παλαιστίνης να αποκτήσει την ιδιότητα του «κράτους παρατηρητή» στα Ηνωμένα Έθνη⁸. Την ώρα δηλαδή που το επίσημο κράτος της Ολλανδίας ετοιμάζονταν να αρνηθεί την έμμεση αναγνώριση του Παλαιστινιακού κράτους, ένα Ολλανδικό μουσείο κατόρθωνε να κρατά ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας με τη χώρα.

Πέραν των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν τα ίδια τα μουσεία, πολλές φορές κυβερνήσεις κρατών τα αξιοποιούν για την υπηρετήση μεγαλύτερων σκοπών. Στο Παρίσι, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του μουσείου Ορσέ, το οποίο ο Γάλλος Πρόεδρος Εμμανουέλ Μακρόν επέλεξε, στις 10 Νοεμβρίου του 2018, ως το καταλληλότερο σημείο για να δειπνήσουν 85 ηγέτες του κόσμου, οι οποίοι είχαν προσκληθεί στην πρωτεύουσα της Γαλλίας για να τιμήσουν τα 100 χρόνια από τον τερματισμό του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (Elysse, 2018). Πριν από το δείπνο, οι ηγέτες είχαν την ευκαιρία να ξεναγηθούν σε μια έκθεση του Πάμπλο Πικάσο αφιερωμένη στην Μπλε και στη Ροζ περίοδο του ζωγράφου. Ο πολιτισμός, λειτούργησε σε αυτή την περίπτωση ως πεδίο επικοινωνίας μεταξύ των υψηλών αξιωματούχων αλλά και ως πραγματικό σκηνικό συνάντησης προς τιμήν του μεγαλύτερου ανθρώπινου πολιτιστικού επιτεύγματος, της ίδιας της ειρήνης.

Ως πολιτιστικοί αγωγοί για την διεθνή αλληλοκατανόηση και την ανάπτυξη πολιτιστικών διαλόγων με τη Δύση αξιοποιήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες τα μουσεία και στην Κίνα. Ο Yao Yung-Wen παραδέχεται πως την περίοδο μετά τον Μάο, καθώς η εθνική αυτοπεποίθηση είχε ενισχυθεί λόγω της οικονομικής ανάπτυξης, αναζητούνταν παράλληλα η επιβεβαίωση της θέσης της χώρας στην παγκόσμια σκηνή και έτσι «η "Κινεζική κουλτούρα" αντιμετώπιστηκε ως ο πυρήνας της soft power της Κίνας για την άσκηση πολιτιστικής επιρροής

⁸ Η ψηφοφορία, της 30^{ης} Νοεμβρίου του 2012, κατά την οποία η Παλαιστίνη απέκτησε το δικαίωμα να χαρακτηρίζεται «κράτος μη μέλος παρατηρητής» έληξε με πολύ μεγάλη πλειοψηφία υπέρ των Παλαιστινίων, καθώς 138 κράτη ψήφισαν υπέρ, 9 κατά, ενώ υπήρχαν και 41 αποχές (Καθημερινή, 2012, Νοέμβριος 30).

της Κίνας ενάντια στο Δυτικό πολιτιστικό Ιμπεριαλισμό» (2015:971). Ως αποτέλεσμα, η χώρα έφθασε σταδιακά να ξεπεράσει τα 4500 μουσεία⁹.

Αν μετακινηθούμε στη «γειτονιά» μας, ο τρόπος με τον οποίο οι μουσειακοί χώροι μπορεί να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά τις σχέσεις δυο ή περισσότερων χωρών, ή ακόμη και να παίξουν ρόλο στη συνολική εικόνα που θα εκπέμψει ένα κράτος στην διεθνή κοινότητα, γίνεται συχνά εύληπτος κάθε φορά που η τουρκική πολιτική ηγεσία θέτει στο δημόσιο διάλογο ζήτημα αλλαγής της χρήσης της Αγίας Σοφίας, στην Κωνσταντινούπολη, από μουσείο σε τζαμί. Στο άκουσμα σχετικών σκέψεων του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, έχει άμεσα αντιδράσει ο Οικουμενικός Πατριάρχης, Βαρθολομαίος, δηλώνοντας πως δε συμφέρει σε καμία περίπτωση την Τουρκία να μπει σε μια τέτοια περιπέτεια και να τα χαλάσει με όλο τον πολιτισμένο κόσμο (Γεωργακόπουλος, 2014, Μάιος 14). Έχουν επίσης γραφτεί άρθρα σε μεγάλες εφημερίδες του εξωτερικού, όπως η *Süddeutsche Zeitung*, με πηχυαίους τίτλους όπως «η Αγία Σοφία είναι ένα σύμβολο που θα ήταν καλό να μην αγγίζει κανείς» (Τζίμας, 2016, Ιούλιος 8), δείχνοντας πως το ζήτημα κάθε άλλο παρά ως «εσωτερικό ζήτημα» της Τουρκίας μπορεί να αντιμετωπιστεί. Ηχηρή είναι πάντοτε η απόρριψη μιας τέτοιας σκέψης από την ελληνική πλευρά, με κρούσεις εκπροσώπων του πολιτικού συστήματος τόσο στην ΕΕ όσο και στην UNESCO. Θα μπορούσε ασφαλώς κανείς, όχι άδικα, να σκεφτεί πως ο ναός της του Θεού Σοφίας, αποτελεί μια «ειδική περίπτωση», αφού για τους Χριστιανούς αποτελεί ένα σύμβολο της Ορθοδοξίας και άρα οι αντιδράσεις, στο ενδεχόμενο μετατροπής της σε τέμενος, πηγάζουν πάντα και από θρησκευτικά κίνητρα. Αντίστροφα όμως, θα πρέπει να παραδεχτούμε πως η διατήρηση της απόφασης που έλαβε το 1935 ο Κεμάλ Ατατούρκ, να μετατραπεί ο ναός σε μουσείο από τζαμί –που ήταν η αμέσως προηγούμενη χρήση του- αποτελεί μια «μέση λύση», που δίνει τη δυνατότητα στην Τουρκία να υπερασπίζεται την «ευρωπαϊκή της εικόνα», χωρίς ταυτόχρονα να δημιουργεί νέα πάθη στον Χριστιανικό κόσμο. Συνεπώς, το συγκεκριμένο μουσείο από τη μία εξασφαλίζει σχέσεις καλής γειτονίας με χώρες όπως η Ελλάδα, που δεν προβάλλουν συστηματικές αντιρρήσεις για αυτή τη χρήση του χώρου και από την άλλη, η έμπρακτη υιοθέτηση της αντίληψης πως ο ναός αποτελεί Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής κληρονομιάς, που δεν ανήκει μόνο στην Τουρκία ή σε κάποιο συγκεκριμένο δόγμα αλλά στην ανθρωπότητα, βελτιώνει την έξωθεν καλή μαρτυρία του προς Ανατολάς μας γείτονα. Πέραν των παραπάνω, το μουσείο της Αγίας Σοφίας αποτελεί ικανό μοχλό άσκησης πιέσεων της τουρκικής ηγεσίας προς την Ελλάδα. Δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία η επέτειος της 25^{ης} Μαρτίου, την οποία επέλεξε ο

⁹ Το Εκθεσιακό Κέντρο Εκθέσεων Κινέζικων Μουσειακών Συλλόγων, ανέφερε στον ιστότοπό του τον Αύγουστο του 2019, πως η Κίνα διαθέτει 4.692 μουσεία, φιλοξενώντας περισσότερες από 20.000 εκθέσεις και προσελκύοντας πάνω από 72 εκατομμύρια επισκέπτες κάθε χρόνο (Chinese Museums Association Exhibition Exchange Center, χχ)

Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν προκειμένου να επαναφέρει, το 2018, τη σκέψη μετατροπής του μνημείου σε τέμενος.

Ακόμη και στην νεότερη ελληνική πολιτική ιστορία, εντοπίζονται παραδείγματα όπου τα μουσεία απέδειξαν πως μπορεί να αξιοποιηθούν με σκοπό να λειτουργήσουν ευεργετικά στο πεδίο της πολιτικής, απορροφώντας παροδικές εντάσεις. Μετά την εκλογή της κυβέρνησης του Κυριάκου Μητσοτάκη, τον Ιούλιο του 2019, προβληματισμό εξέφραζαν μέσα μαζικής ενημέρωσης του Ισραήλ για την τοποθέτηση του Μάκη Βορίδη στη θέση του υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Η «Jerusalem Post», επικαλέστηκε δήλωση ανώνυμου «ανώτατου διπλωματικού» στελέχους το οποίο απέκλειε κατηγορηματικά συνεργασία της χώρας του με τον Έλληνα Υπουργό εξαιτίας του αντισημιτικού του παρελθόντος, ενώ η ιστοσελίδα «Ynet», δημοσιοποίησε επικοινωνία της με το υπουργείο Εξωτερικών του Ισραήλ, στην οποία εκφράζονταν μεν η κοινή βούληση των πρωθυπουργών Νετανιάχου και Μητσοτάκη να συνεχιστούν οι εξαιρετικές σχέσεις των δυο κρατών, σημειώνονταν όμως παράλληλα πως το Ισραήλ μελετούσε τη σύνθεση της νέα κυβέρνησης, διερευνώντας τις συνέπειες διορισμού ενός Υπουργού, γνωστού για τις ρατσιστικές και αντισημιτικές του απόψεις (Νέδος, 2019, Ιούλιος 12). Μετά την έκταση που πήρε το ζήτημα και την σχετική απαίτηση του Κεντρικού Ισραηλίτικου Συμβουλίου¹⁰, ο Έλληνας Υπουργός αποκήρυξε κάθε πράξη, παράλειψη ή ανοχή του σε πράξη τρίτου που θα μπορούσε να εκληφθεί ως αντισημιτική ή νεοναζιστική. Επιθυμώντας ωστόσο να δείξει εμπράκτως την ειλικρίνεια των λεγομένων του και να κατευνάσει κάθε αντίδραση του κράτους του Ισραήλ, ο ίδιος ο Μάκης Βορίδης επέλεξε να επισκεφτεί το Εβραϊκό Μουσείο της Ελλάδος. Το μουσείο σε αυτήν την περίπτωση εξυπηρέτησε μια πραγματική ανάγκη ομαλοποίησης διπλωματικών σχέσεων και έδειξε να λειτουργεί αποτελεσματικά, ως ιδανικό περιβάλλον ενίσχυσης της αλληλοκατανόησης, προκειμένου να μην επεκταθεί η «μίνι κρίση» που προέκυψε.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι τα μουσεία ως πολιτιστικοί αγωγοί δεν έχουν ούτε σύνορα, ούτε μπορούν να προσφέρουν πάντα τα ίδια οφέλη στα εμπλεκόμενα κράτη. Άλλες φορές ικανοποιούν έναν εθνικό σχεδιασμό, άλλες φορές «επεμβαίνουν» όταν οι σχέσεις δυο κρατών είναι σε επικίνδυνη καμπή, σε άλλες περιστάσεις επιδιώκονται οικονομικά οφέλη ή απλώς η βελτίωση της εικόνας μιας πατρίδας. Αναζητώντας τι ακριβώς συμβαίνει με την ελληνική περίπτωση, θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να προσεγγίσουμε την πραγματικότητα μέσω της ανάλυσης έξι συγκεκριμένων πολιτιστικών φορέων: του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, του Μουσείου της Βεργίνας, του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου της Αθήνας, του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης

¹⁰ Ο Γ.Γ. του Κεντρικού Ισραηλίτικου Συμβουλίου Βίκτωρ Ελιέζερ, με ραδιοφωνικές του συνεντεύξεις, κάλεσε τον υπουργό να αποκηρύξει δημοσίως το αντισημιτικό παρελθόν του. (Κεντρικό Ισραηλίτικο Συμβούλιο, 2019)

Τέχνης και του Μουσείου του Ολοκαυτώματος. Η επιλογή των συγκριμένων ιδρυμάτων ήταν απρόσμενα δύσκολη αφού η Ελλάδα αποτελεί έναν απέραντο εκθεσιακό χώρο. Διαθέτει πάνω από 100 αρχαιολογικά μουσεία, περισσότερα από 25 βυζαντινά και μεταβυζαντινά μουσεία, αναρίθμητα λαογραφικά μουσεία, πολεμικά μουσεία, νομισματικά μουσεία, μουσεία φυσικής ιστορίας, ναυτικά μουσεία, μουσεία μουσικής και φωτογραφίας καθώς και δεκάδες ιστορικά μουσεία, είτε αφιερωμένα σε προσωπικότητες, είτε σε περιόδους και καταστάσεις που στιγμάτισαν τον τόπο (Ελευθερίου Βενιζέλου, Μπελογιάννη, Καζαντζάκη, Μακεδονικού Αγώνα, Μικρασιατικής Μνήμης, Προσφυγικής Μνήμης κλπ). Η Ελλάδα έχει ακόμη πολλά θεματικά, δημόσια ή ιδιωτικά μουσεία (σιδηροδρομικό μουσείο, μουσείο ηθοποιού, παιδικό μουσείο, μουσείο ούζου, μουσείο ελιάς, μουσείο ελληνικού οδηγισμού, μουσείο προσκοπισμού, μουσείο θεάτρου σκιών «Ευγένιος Σπαθάρης» κλπ).

Η ύπαρξη ενός τέτοιου όγκου ιδρυμάτων κατέστησε υποχρεωτική την επιλογή ορισμένων μουσείων για περαιτέρω εξέταση αφού προφανώς είναι πρακτικά αδύνατη η ενδελεχής μελέτη μερικών εκατοντάδων μουσείων στο πλαίσιο μιας εργασίας. Όσο και αν μοιάζει αρχικά παράδοξο, για την επιλογή των υπό εξέταση παραδειγμάτων δεν βάρυνε τόσο η επισκεψιμότητα του κάθε ιδρύματος, η αξία ή το είδος της συλλογής που φιλοξενεί, η διάρκεια λειτουργίας του, ούτε καν η αποτελεσματικότητά του στο πεδίο της πολιτιστικής πολιτικής. Ζητούμενο άλλωστε του διδακτορικού δεν είναι να «βαθμολογήσει» την αποδοτικότητα των μουσείων και των διοικήσεών τους, αλλά να αποτυπώσει τη σημερινή εικόνα της χώρας, μέσα από τις αντιφάσεις και τη διαφορετικότητα των μουσείων της. Άρα, οι εμφανείς διαφορές που έχουν μεταξύ τους οι έξι πολιτιστικοί φορείς που επέλεξα, μπορούν κατά την κρίση μου να συμβάλλουν στην κατανόηση του θέματος αφού στη συνέχεια θα μελετήσουμε:

- ένα κεντρικό μουσείο της πρωτεύουσας, με υψηλή επισκεψιμότητα, που από ιδρύσεώς του επιφορτίστηκε από την πολιτεία με την ικανοποίηση ενός πολύ συγκεκριμένου, μεγάλου εθνικού στόχου.
- ένα μουσείο της ελληνικής περιφέρειας που συνδέθηκε έντονα με την υπεράσπιση της ελληνικότητας μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής της Ελλάδας, λόγω διπλωματικών ζητημάτων που προέκυψαν μεταξύ της χώρας μας και ενός γειτονικού κράτους.
- ένα κεντρικό μουσείο της Αθήνας που λιγότερο εξαιτίας της στρατηγικής του και περισσότερο χάριν της γεωγραφικής του θέσης και του αντικειμένου του, αξιοποιείται αποσπασματικά αλλά επιτυχημένα ως «πολιτιστικός διπλωμάτης»

- ένα νέο χώρο πολιτισμού που εγκαινιάστηκε σε περίοδο οικονομικής κρίσης, συμβολίζοντας με την ίδια του την ανέγερση τις αέννες δυνατότητες του τόπου
- ένα μουσείο που επί σχεδόν μια 20ετία αδυνατεί να λειτουργήσει κανονικά
- και ένα μουσείο που θεμελιώθηκε ως αποτέλεσμα εξωτερικής πολιτικής

Με σκοπό να γίνει απολύτως αντιληπτή η διαφορετικότητα του κάθε ιδρύματος, επιλέγεται στην πλήρη ανάπτυξη του θέματος, κάθε ένα από τα υπό εξέταση μουσεία να απασχολήσει ένα διαφορετικό Κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Σε κάθε Κεφάλαιο κρίθηκε αναγκαία, μέσω της βιβλιογραφίας αλλά και επίσημων διαδικτυακών πηγών, η επισκόπηση της ιστορίας του κάθε μουσείου, των δράσεων εξωστρέφειας (δανεισμοί, εκθέσεις στο εξωτερικό, συνδιοργάνωση εκθέσεων κλπ), ακόμη και των βραβεύσεων του εάν υπάρχουν. Παρατίθενται ή αναλύονται, λιγότερο ή περισσότερο επιτυχημένες πρωτοβουλίες ενίσχυσης διακρατικών πολιτιστικών διαλόγων. Μέσω μη δομημένων και ημιδομημένων συνεντεύξεων καταγράφεται, σε κάποιες περιπτώσεις, η θέση των διοικήσεων των Ιδρυμάτων ενώ αποτυπώνεται και η στάση της πολιτικής ηγεσίας, όπου κρίθηκε απαραίτητο, αφού η πολιτιστική πολιτική εξαρτάται τόσο από τους ανθρώπους του πολιτισμού, όσο και από το πολιτικό προσωπικό. Από τα παραπάνω στοιχεία, διαπιστώνεται η δυναμική του κάθε πολιτιστικού φορέα, η οποία τελικά παίζει καθοριστικό ρόλο στο κομμάτι της διπλωματίας, αφού άλλες δυνατότητες έχει ένα μουσείο που βρίσκεται σε διαρκή κινητικότητα και άλλες ένας χώρος ο οποίος έχει περιέλθει σε τέλμα. Άλλες προοπτικές ανοίγονται για έναν πολιτιστικό φορέα όταν αυτός βαραίνεται από έναν εθνικό στόχο τον οποίο ενθαρρύνεται να υπηρετήσει και άλλες ευκαιρίες έχει ένας φορέας που στερείται στέγης ή διοικήσεως. Μέσα από το ιστορικό του κάθε μουσείου αναγνώσκουμε ουσιαστικά την «ταυτότητα» του, γεγονός το οποίο είναι απαραίτητο στάδιο για την σε βάθος κατανόηση του ρόλου του στη σημερινή ελληνική κοινωνία αλλά και της συμβολής του στη διεθνή αλληλοκατανόηση.

Η έρευνα ξεκίνησε επειδή μελετώντας τη διεθνή βιβλιογραφία, δημοσιεύσεις και άρθρα, διαπίστωσα πως, ιδίως από το 2000 και μετά, μπορεί κανείς μεν να εντοπίσει αρκετές μελέτες που αφορούν γενικά στην πολιτιστική πολιτική ή πιο στοχευμένα στην πολιτιστική πολιτική μιας χώρας ή μιας ευρύτερης περιοχής (Αμερική, Κίνα, Ευρώπη κλπ), μπορεί επίσης, σπανιότερα, να συναντήσει μελέτες που εστιάζουν αποκλειστικά στη σχέση μουσείων και πολιτιστικής διπλωματίας, δεν είναι όμως εύκολο να αλιεύσει μελέτες οι οποίες να πραγματεύονται την ελληνική περίπτωση. Έργα που αφορούν συγκεκριμένους πολιτιστικούς φορείς, περιλαμβάνουν πιθανώς τα τελευταία χρόνια ενότητες ή κεφάλαια που αγγίζουν και αυτή τη διάσταση, ωστόσο αυτό το οποίο θέλησα να πετύχω με τη συγκεκριμένη διατριβή ήταν μια συγκριτική παρουσίαση των μουσείων που εδρεύουν στον ελληνικό χώρο, με σκοπό να

καταστεί σαφές, μέσω της παράλληλης ανάγνωσης, πως δεν έχουν όλα τους ίδιους στόχους. Αυτό προκύπτει άλλοτε αναπόφευκτα, από τη φύση, το περιεχόμενο ή ακόμη και τη χρονική στιγμή ίδρυσης ενός μουσείου, άλλοτε εξαιτίας των επιλογών της διοίκησής τους, αλλά πάντοτε και εξαιτίας της έλλειψης ενός εθνικού σχεδίου, που οδηγεί τα μουσεία να λειτουργούν απολύτως αποκομμένα το ένα από το άλλο.

Προκειμένου να είναι ξεκάθαρο τι μπορούμε να προσδοκούμε από ένα μουσείο του 21^{ου} αιώνα στο πεδίο της πολιτιστικής πολιτικής ως μεθόδου προσέγγισης των εθνικών κοινωνιών αλλά και διεθνούς αλληλοκατανόησης, έκρινα απαραίτητο στο πρώτο Κεφάλαιο, πριν από την ανάπτυξη των έξι παραδειγμάτων, να εξηγηθεί με μια ικανοποιητική επάρκεια τι ακριβώς εννοούμε όταν διαπραγματευόμαστε τους παραπάνω όρους, τι θεωρείται σήμερα πολιτισμός και πως λειτουργούν τα σύγχρονα μουσεία. Στο δεύτερο Κεφάλαιο, απαριθμώ τα μέσα που δίνει η ΕΕ στα κράτη – μέλη της για την ανάπτυξη πολιτιστικών διαλόγων στο πεδίο της διπλωματίας, την έμφαση που δίνει και τα όργανα που χρησιμοποιεί το ελληνικό κράτος ενώ περιγράφω και τα προβλήματα, τα εμπόδια και τις ευκαιρίες που πρέπει κανείς να αντιλαμβάνεται και να συνυπολογίζει όταν επενδύει στο κομμάτι του πολιτισμού. Έχοντας κατά νου τη διαπίστωση του Κώστα Βάρναλη, το μακρινό 1953, πως *«της τέχνης η κοινωνική αποτελεσματικότητα δεν είναι απλώς αισθητική παρά και πολιτική και ηθική»* (2019:98), επέλέγη σε κάθε ένα από τα επόμενα Κεφάλαια, πέραν της περιγραφής του εκάστοτε μουσείου, να περιγραφεί και η σχέση του με την τοπική κοινωνία προκειμένου να εξεταστεί εάν οι δυο πλευρές ανατροφοδοτούνται επαρκώς. Η εργασία ολοκληρώνεται με μια ποσοτική έρευνα κοινού, με σκοπό να αποτυπωθεί από τη μία, η γνώμη που έχει διαμορφώσει η κοινωνία αναφορικά με την αξιοποίηση των μουσειακών χώρων της Ελλάδος για την εξυπηρέτηση σκοπών πολιτιστικής πολιτικής και από την άλλη, να διαπιστωθεί αν η άποψη που έχουν διαμορφώσει οι πολίτες σχετίζεται ή όχι με τη συχνότητα των επισκέψεων που οι ίδιοι πραγματοποιούν στα μουσεία.

1.2 Πολιτιστικοί διάλογοι στην πολιτική και την διπλωματία

Όπως ήδη διαπιστώσαμε στο ξεκίνημα της προηγούμενης ενότητας οι πολιτιστικοί διάλογοι, ως πρακτική, υιοθετούνται και αναλαμβάνονται εδώ και αιώνες από πολλά, διαφορετικά κράτη. Μια σοβαρή πτυχή αυτών των διαλόγων, συνδέεται δράσεις που παραπέμπουν στη διπλωματική πρακτική και κατά συνέπεια τις τελευταίες δεκαετίες έχει κάνει την εμφάνισή του ο νεοφανής όρος «πολιτιστική διπλωματία», τον οποίο συνειδητά σε αυτή τη σύντομη ενότητα επιλέγουμε να εξηγήσουμε, λόγω της ισχύος του στο κομμάτι της διεθνούς αλληλεπίδρασης. Ο πολιτικός επιστήμονας και συγγραφέας, Milton Cummings, είχε περιγράψει την πολιτιστική διπλωματία ως *«την ανταλλαγή ιδεών, πληροφοριών, αξιών, συστημάτων,*

παραδόσεων, πεποιθήσεων και άλλων πτυχών του πολιτισμού, με στόχο την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης» (Cummings, 2003:1). Ο Shizuru Saeki στον ορισμό του περιλαμβάνει την ανταλλαγή ιδεών, πληροφοριών, τεχνών και πολιτισμού για την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των πολιτών ή διαφορετικών χωρών. (Saeki, 2005). Ο Γιανναράς γράφει πως έτσι ονομάζεται η «μεθοδική χρήση στοιχείων (ή γνωρισμάτων ιδιαιτερότητας) του πολιτισμού μιας χώρας κατά την άσκηση διαχείρισης των εξωτερικών της (διεθνών) σχέσεων» (2003:13-14). Ως δυνατότητες για την άσκηση εξωτερικής πολιτικής, τις οποίες αξιοποιεί η πολιτιστική διπλωματία, ο ίδιος αναφέρει -μεταξύ άλλων- τη διεύρυνση στο διεθνή χώρο του αριθμού των ατόμων που γνωρίζουν και χρησιμοποιούν τη γλώσσα ενός λαού, τα πολιτιστικά του επιτεύγματα, την ιστορία αλλά και το επικαιρικό επίπεδο καλλιέργειας. Από την άλλη, ο Βασιλειάδης, αναφέρει πως η πολιτιστική διπλωματία «δεν είναι τίποτα άλλο από την άσκηση θεμιτής επιρροής μέσα από την οδό του πολιτισμού», (Βασιλειάδης και Μπουτσιούκη, 2015:15).

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Κληρονομιάς της Νέας Ζηλανδίας, ορίζει την πολιτιστική διπλωματία ως «τη διεθνή παρουσίαση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων ενός κράτους για τη βελτίωση της κατανόησης της πολιτιστικής ζωής του και τη δημιουργία μιας ευνοϊκής εικόνας με σκοπό να διευκολύνει βελτιωμένες διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις» (Ministry for Culture and Heritage, 2000). Οι βασικές αρχές δε στις οποίες εδράζεται αυτή σύμφωνα με το Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας, Emil Constantinescu¹¹, είναι 1) ο σεβασμός και η αναγνώριση της πολιτιστικής διαφορετικότητας και της πολιτιστική κληρονομιάς, 2) ο παγκόσμιος διαπολιτισμικός διάλογος, 3) δικαιοσύνη, ισότητα και αλληλεξάρτηση, 4) προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων και 5) παγκόσμια ειρήνη και σταθερότητα (Institute for Cultural Diplomacy, χχ). Σύμφωνα με τον ορισμό του Ινστιτούτου:

Η πολιτιστική διπλωματία μπορεί να περιγραφεί καλύτερα ως μια σειρά ενεργειών που βασίζονται και αξιοποιούν την ανταλλαγή ιδεών, αξιών, παραδόσεων και άλλων πτυχών του πολιτισμού ή της ταυτότητας, είτε για να ενδυναμώσει σχέσεις, να ενισχύσει την κοινωνικοπολιτισμική συνεργασία ή να προωθήσει εθνικά ενδιαφέροντα. Η πολιτιστική διπλωματία μπορεί να ασκηθεί είτε από τον δημόσιο τομέα, είτε από τον ιδιωτικό τομέα είτε από την κοινωνία των πολιτών (Chakraborty, 2013:30).

Η πολιτιστική διπλωματία, αποτελεί στην πραγματικότητα ένα είδος ήπιας διπλωματίας. Τον όρο ήπια διπλωματία ή soft policy μεταχειρίστηκε αρκετά νωρίς, ήδη τη δεκαετία του 1990

¹¹ Ο Emil Constantinescu διετέλεσε Πρόεδρος της Ακαδημίας για την πολιτιστική διπλωματία ενώ υπήρξε και Πρόεδρος της Ρουμανίας (1996-2000) (Chakraborty, 2013:30)

ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Harvard, Joseph Nye, περιγράφοντάς την ως την ικανότητα πειθούς μέσα από την κουλτούρα, τις αξίες και τις ιδέες. Ο ίδιος έκανε μάλιστα την αντιδιαστολή με τη σκληρή διπλωματία η οποία κατακτά και εξαναγκάζει μέσω της στρατιωτικής δύναμης (Nye, 2004).

Ο όρος πολιτιστική διπλωματία έχει καθιερωθεί διεθνώς, όπως όμως εύστοχα παρατηρεί η Άρτεμις Ζενέτου, ορισμένες φορές μοιάζει προτιμότερη η χρήση όρων όπως «πολιτιστικές ανταλλαγές» και «πολιτιστική συνεργασία», καθώς η λέξη διπλωματία καθιστά πολλούς επιφυλακτικούς, αντιμετωπίζοντας την όλη διαδικασία ως πολιτιστική «εισβολή», με την έννοια της βαθμιαίας διείσδυσης σε ένα ξένο, κλειστό πολιτιστικό σύστημα, ιδιαίτερα μάλιστα όταν αυτό συμβαίνει σε μικρές χώρες με ελάχιστο ρόλο στις διεθνείς και περιφερειακές εξελίξεις (Αντωνιάδου, Μαυραγάνη και Πούλιος, 2015). Η ίδια υποστηρίζει ακόμη πως η πολιτιστική διπλωματία *«πρέπει να αποσκοπεί και να προωθεί την καλλιέργεια κοινών δεσμών, καθώς και τη δημιουργία δεσμών ειρήνης, φιλίας και κατανόησης ανάμεσα στους λαούς»* (Αντωνιάδου και συν, 2015:29). Η Ελένη Τζουμάκα διευκρινίζει πως *«πολιτισμική ή πολιτιστική είναι η διπλωματία εκείνη που συνεχίζει τις προσπάθειες της εξωτερικής πολιτικής ενός ή περισσότερων κρατών ή μιας ανθρώπινης ομάδας, όταν άλλοι δρόμοι, οι πιο παραδοσιακοί, δεν επαρκούν ή, σε κάποιες ειδικές περιπτώσεις, έχουν πάψει να είναι ανοικτοί»* (2005:9). Η ίδια επισημαίνει ακόμη πως η «εξωτερική πολιτιστική πολιτική» προσδιορίζει τους στόχους των εξωτερικών σχέσεων ενός κράτους, ενώ η «πολιτιστική διπλωματία» προσφέρει τα μέσα για την εκπλήρωση αυτών των στόχων (Τζουμάκα, 2005:112).

1.3 Περί πολιτισμού

Προκειμένου να κατανοήσουμε πλήρως το πλήθος των όπλων που μπορεί ένα κράτος, ένας φορέας ή ένας ιδιώτης να αξιοποιήσει προκειμένου να κρατά ανοιχτούς πολιτιστικούς διαλόγους, με χώρες ή κοινωνίες, είναι απαραίτητο να συμφωνήσουμε πάνω στο τι θεωρούμε πολιτισμό. Αποτελούν κομμάτι του πολιτισμού μιας χώρας μοναχά τα αρχαία της, τα κατάλοιπα δηλαδή ενός μακρινού παρελθόντος και τα μουσεία που τα φιλοξενούν; Είναι τμήμα του πολιτισμού μιας πατρίδας, τα θεατρικά έργα, τα ποιήματα, τα δοκίμια και κάθε συγγραφικό έργο που έχει επί μακρόν σημαντική απήχηση στις καρδιές των ντόπιων αναγνωστών αλλά και εκτός συνόρων; Αξίζουν επίσης να αντιμετωπίζονται ως κομμάτι του πολιτισμού μοναχά τα σπουδαία, υψηλής αισθητικής και κόστους αρχιτεκτονήματα, παραγνωρίζοντας πως σε κάθε ιστορική περίοδο είναι πολλά περισσότερα τα ταπεινά αρχιτεκτονήματα τα οποία ανεγείρονται προκειμένου να καλύψουν τις στεγαστικές ή άλλες ανάγκες μιας κοινωνίας; Μπορεί να περιοριστεί ο πολιτισμός στα ανωτέρω ή πρέπει να εντάξουμε και τη θρησκεία -με τις

πολλαπλές επιρροές της πάνω στην ανθρώπινη ύπαρξη και δημιουργία- την τεχνολογία, τα ανθρώπινα επιτεύγματα και ανδραγαθήματα, τις εντυπωσιακές αθλητικές νίκες, την βιομηχανία ή ακόμη και συνολικά τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας; Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως με τη λέξη πολιτισμό, αναφερόμαστε σήμερα στο σύνολο των πνευματικών και υλικών επιτευγμάτων μιας κοινωνίας. Στα υλικά δηλαδή αλλά και στα άυλα επιτεύγματα του παρελθόντος, καθώς και σε εκείνα του παρόντος, αφού το ανθρώπινο γένος δεν παύει ποτέ να δημιουργεί. Το συγκεκριμένο όρο χρησιμοποίησε πρώτος στην Ελλάδα ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833), μεταφράζοντας μια σχετικά καινούρια -εκείνη την περίοδο- γαλλική λέξη, τη λέξη «civilisation» και αναφερόμενος μάλιστα στα ανώτερα προϊόντα του τρόπου ζωής μιας κοινότητας, προϊόντα που σχετίζονταν με την υψηλή τέχνη, τη φιλοσοφία και τις επιστήμες (Δημαράς, 1989).

Κατά τον ορισμό της UNESCO, όπως αυτός υιοθετήθηκε παγκοσμίως στην 43η Διεθνή Συνδιάσκεψη της UNESCO για την Παιδεία και τον Πολιτισμό στις 14 Σεπτεμβρίου του 1992 στη Γενεύη, *«Πολιτισμός είναι ολόκληρο το πλέγμα των υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας αυτής της ομάδας»* (Σκουλάς, 2011, σελ 37-38). Όπως ήδη από 1982, είχε υιοθετηθεί στο Παγκόσμιο Συνέδριο του Μεξικό, στα στοιχεία που συνθέτουν την πολιτισμική ταυτότητα μιας ομάδας περιλαμβάνονται τρόποι ζωής, παραδόσεις, αντιλήψεις, τέχνες και γράμματα, καθώς και το σύστημα των ηθικών αξιών που εντάσσονται στα θεμελιώδη Δικαιώματα του Ανθρώπου. Τότε, διευκρινίζονταν μάλιστα πως ο πολιτισμός, περιλαμβάνει τόσο τον επίσημο, όσο και τον λαϊκό πολιτισμό, πως διαρκώς εμπλουτίζεται από άλλες πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις, αλλά και πως *«συνδέεται με μια δυναμική σχέση με την Παιδεία, μέσω της ελευθερίας της έκφρασης, της ελευθερίας της συμμετοχής και της ελεύθερης διακίνησης προσώπων, επιστημονικών γνώσεων και πολιτισμικών δημιουργημάτων.»* (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1)

Ο ίδιος ορισμός, επαναβεβαιώνεται εννέα χρόνια αργότερα, το 2001, στην Οικουμενική διακήρυξη της UNESCO για την πολιτιστική πολυμορφία. Στη σκιά της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και μετά από το τρομοκρατικό χτύπημα στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης, που συγκλόνησε την ανθρωπότητα, τονίζεται εκ νέου πως πολιτισμός θα πρέπει να θεωρείται ως *«το σύνολο διακριτών πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας ή μιας κοινωνικής ομάδας»*, σημειώνεται ότι περιλαμβάνει, πέραν των τεχνών και των γραμμάτων, τον τρόπο ζωής, τους τρόπους συμβίωσης, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τα πιστεύω, ενώ διευκρινίζεται πως ο πολιτισμός *«βρίσκεται στην καρδιά των*

σύγχρονων συζητήσεων για την ταυτότητα, την κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση» (UNESCO, 2011).

Παρά το συγκεκριμένο πλαίσιο το οποίο έχει εδώ και δεκαετίες μπει, στο συλλογικό ασυνείδητο, η έννοια πολιτισμός, αποτελεί -αν θέλουμε να είμαστε ειλικρινείς- πεδίο πολλαπλών ερμηνειών¹². Πόσες φορές δεν έχουμε ακούσει συμπολίτες μας να μεταχειρίζονται την έκφραση: «Αυτοί είναι πολιτισμένοι. Δεν είναι σαν και εμάς!». Η φράση αυτή χρησιμοποιείται συχνά όταν κάποιος επιθυμεί να υπογραμμίσει πού υπερτερούν άλλα κράτη έναντι του δικού του (λ.χ. ποιότητα παιδείας, σύστημα υγείας, ασφάλιση, οικονομικό επίπεδο, οδικό δίκτυο, πάταξη γραφειοκρατίας κ.ο.κ.). Αν και η σύγκριση γίνεται πάνω σε συγκεκριμένα παραδείγματα, στην πραγματικότητα γίνεται πάντοτε σε σχέση με σύγχρονα δυτικά κράτη, τα οποία διαθέτουν εξελιγμένη δομή και υγιή οικονομία. Χαρακτηρίζουμε δηλαδή έναν λαό «πολιτισμένο», έχοντας πάντοτε στο μυαλό μας την ευημερία. Αποδίδουμε έτσι ασυναίσθητα το χαρακτηρισμό «πολιτισμένος», αναφερόμενοι αποκλειστικά σε εύπορους λαούς, προσπερνώντας άλλους λαούς, με πολιτισμό που χάνεται στους αιώνες και ο οποίος, με την έννοια της UNESCO, είναι αναντίρρητα σημαντικός.

Στον αντίποδα, λαούς με μακραίωνη παράδοση φθάνουμε να τους ταυτίζουμε μόνο με άγριες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν. Πόσοι νέοι άνθρωποι, δεν θεωρούν άραγε αναπόσπαστο μέρος της Συρίας και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του πολιτισμού της, μοναχά τον πόλεμο; Η αιματοχυσία ωστόσο, το ανθρώπινο δράμα, οι βομβαρδισμοί αμάχων, οι καταστροφές και η προσφυγιά δεν αποτελούν προφανώς τη μόνη διάσταση αυτού του πληγωμένου τόπου, ακόμη και αν η «ανοσία» μας στη θέαση σκληρών εικόνων έχει οδηγήσει πολλούς δυτικούς σε αυτή την αντιμετώπιση. Γράφοντας για τη Δαμασκό, η αρχαιολόγος, ξεναγός και συγγραφέας Λολίτα Γεωργίου αναφέρει: «*Οι αντίπαλοί της την μίσησαν λαχταρώντας την, οι κατακτητές της την λάτρεψαν, οι επισκέπτες θαμπώθηκαν. Οι Άραβες λένε πως όταν ο Μωάμεθ αντίκρισε την ευλογημένη όαση αρνήθηκε να την επισκεφθεί, αφού “δεν είναι επιτρεπτό να πάει κανείς στον Παράδεισο δυο φορές”*» (2015:234). Η ίδια μάλιστα υπενθυμίζει, αυτό το οποίο πολλοί παραγνωρίζουν, εστιάζοντας μόνο στα δεινά του εμφυλίου, πως η Δύση χρωστάει πολλά στη Μεγάλη Συρία, καθώς στα χρόνια του Χαρούν αλ Ρασίντ, τον 8ο αιώνα, αλλά και πιο πριν, «*στα χρόνια των Αββασιδών, οι Σύροι γραφιάδες ήταν αυτοί που μετέφεραν την ελληνική γνώση στα αραβικά και από εκεί την πήραν και τη μεταλαμπάδευσαν στην Ισπανία για να μεταφερθεί αργότερα στα σκριπτόρια των μοναστηριών*» (Επτακοίλη, 2015, Μάρτιος 1).

¹² Συχνά μάλιστα αρκετοί συγχέουν την έννοια πολιτισμός με την έννοια κουλτούρα. Οι δυο λέξεις δεν είναι ισοδύναμες, παρότι πολλές φορές συνδυάζονται. «Η λέξη ‘κουλτούρα’ αναφέρεται περισσότερο σε ατομικές προόδους, ενώ η λέξη ‘πολιτισμός’ σε συλλογικές προόδους» (Cuche 2001:21).

Ίσως αυτή η αντίληψη ή η τάση πολλών κοινωνιών, να έχει ωθήσει διαχρονικά επιστήμονες από όλο τον κόσμο να επιχειρήσουν να δώσουν το δικό τους ορισμό για τον πολιτισμό¹³. Για τον κοινωνικό ψυχολόγο Hofstede, πολιτισμός θεωρούνταν «ο συλλογικός προγραμματισμός του νου που διακρίνει τα μέλη μιας ομάδας ή μιας κατηγορίας ανθρώπων από μια άλλη» (Diamantis, 2016:27). Ο Banks (1991:70-76) δηλώνει πως ο πολιτισμός αποτελεί τρόπο και στάση ζωής, που διαμορφώνεται υπό συγκεκριμένες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Αποτελείται από σχήματα συμπεριφοράς, σύμβολα, συνθήκες, αξίες, νόρμες, προοπτικές και άλλους παράγοντες που καθιστούν μια ομάδα μέλος της κοινωνίας και τη διακρίνουν από τις άλλες κοινωνικές ομάδες. Σύμφωνα με τον Geiger (2002:252) «ο πολιτισμός είναι ένας θησαυρός νοημάτων που παράγει συλλογικά αναπαραστάσεις για τον κόσμο, όπως αυτός είναι και όπως θα έπρεπε να είναι, για το άτομο και τις ομάδες στις οποίες ανήκει, για το καθημερινό πράττειν και τον σχεδιασμό της ζωής». Ο Νικολάου (2009:211) από την μεριά του, περιγράφει τον πολιτισμό ως «ένα πολυδύναμο και πολύπλοκο σύνολο συστημάτων, το οποίο εμπεριέχει γνώσεις, πεποιθήσεις, τέχνες, ηθικούς κανόνες, έθιμα, γλώσσες και μη λεκτική επικοινωνία». Ακόμη και ο Freud (2005:46) είχε διαπραγματευθεί το ζήτημα, στην ξακουστή μελέτη του «Ο πολιτισμός ως πηγή δυστυχίας», σημειώνοντας, μεταξύ άλλων πως πρόκειται για «το σύνολο των επιτευγμάτων και των θεσμών, με τα οποία ο τρόπος ζωής μας απομακρύνεται από αυτόν των ζωικών προγόνων μας και τα οποία εξυπηρετούν τους δυο σκοπούς: την προστασία του ανθρώπου απέναντι στη φύση και τη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων».

Συμπερασματικά, αν όλα τα παραπάνω μας δίνουν ένα κοινώς αποδεκτό πλαίσιο το οποίο -στη σημερινή κοινωνία- μπορούν να αποδεχτούν ή τουλάχιστον να αντιληφθούν με τον ίδιο τρόπο όσοι εμπλέκονται ενεργά στο κομμάτι του πολιτισμού και της πολιτιστικής πολιτικής ευρύτερα¹⁴, αυτό σημαίνει πως ως μέσα αλληλοκατανόησης και προσέγγισης κρατών και εθνικών κοινωνιών, μπορούν εν δυνάμει να αξιοποιηθούν η γλώσσα ενός λαού, οι τέχνες του, τα έθιμα και οι παραδόσεις του, οι πολιτιστικές αξίες που διαπερνούν μια κοινωνία ακόμη και τα

¹³ Η ερμηνεία του όρου δεν είναι ίδια για όλα τα έθνη της Δύσης, σημειώνει ήδη το 1939 ο Elias. Ως civilization/civilization, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι αντίστοιχα, συμπυκνώνουν την υπερηφάνεια που προκύπτει από το ρόλο του έθνους στην πρόοδο της Δύσης και της ανθρωπότητας. Οι Γερμανοί για την ίδια χρήση προτιμούν τον όρο Kultur, ενώ ως zivilisation, οι Γερμανοί περιγράφουν μιαν «αξία δευτέρου μεγέθους, για κάτι δηλαδή που άπτεται μόνο της εξωτερικής πλευράς των ανθρώπων, μόνο της επιφάνειας της ανθρώπινης ύπαρξης» (1997:26)

¹⁴ Όπως αναφέρει σε έκδοση της UNESCO ο Girard, «πολιτική είναι ένα σύστημα τελικών σκοπών, πρακτικών, στόχων και μέσων, που επιδιώκονται από μια ομάδα και εφαρμόζονται από μια αρχή» (1983:171-172). Στην πρώτη έκδοση της UNESCO το 1969, τονίζεται ότι πολιτιστική πολιτική «πρέπει να καθορίζει κάποια κριτήρια της πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη (Κόνσολα, 2006:27). Η Κόνσολα αναφέρει πως «πολιτιστική πολιτική είναι ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων, που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτευχθεί η γνώση, η ενίσχυση και η διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο» (2006:28).

αγαθά που παράγει και οι διατροφικές της συνήθειες. Την ίδια ώρα, η πολιτιστική ανταλλαγή μπορεί να γίνει μέσα από τις τέχνες (θέατρο, μουσική, ποίηση, λογοτεχνία, χορός κλπ), τον αθλητισμό, την επιστήμη, την τεχνολογία και βεβαίως την οικονομία, αποβλέποντας άλλοτε στην ενίσχυση ήδη υπαρχόντων πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών ή άλλων σχέσεων, άλλοτε στην ενδυνάμωση της αλληλοκατανόησης δυο λαών, άλλοτε στην γεφύρωση χασμάτων και το αντιστάθμισμα έλλειψης πολιτικής και σε κάθε περίπτωση στην εδραίωση της εμπιστοσύνης με σκοπό είτε για την περαιτέρω ανάπτυξη δεσμών, είτε τη συμφιλίωση και την αποφυγή συγκρούσεων.

Διαπραγματευόμενοι τον όρο πολιτισμός, είναι χρήσιμο τέλος να συνυπολογίσουμε τη διάκριση των όρων πολιτισμικό και πολιτιστικό. Όπως έχει περιγράψει ο Γκαντζιάς, η πρώτη έννοια ορίζεται από το *«χωροχρονικό φάσμα που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες διεργασίες των ανθρώπων»*, ενώ η δεύτερη έννοια ορίζεται *«από όλο το χρονικό φάσμα που αντιστοιχεί στις διαδικασίες των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων»* (2010:19-20). Οι δυο έννοιες είναι ασφαλώς συμπληρωματικές, σύμφωνα όμως με την ανωτέρω ανάλυση, το πολιτισμικό ενσωματώνει όλο το πλαίσιο διεργασιών που αναδύονται από την προφορική ή γραπτή παράδοση, τα αντικείμενα ή την τεχνολογία του διαδικτύου, ενώ το πολιτιστικό ενσωματώνει μορφές πνευματικών δικαιωμάτων και πνευματικής ιδιοκτησίας για τα πολιτιστικά αγαθά. Η έννοια πολιτισμικό περιλαμβάνει όλες τις διεργασίες αλληλεπίδρασης μεταξύ των ατόμων που δραστηριοποιούνται μέσα στα κοινωνικά τους σύνολα ενώ ο όρος πολιτιστικό περικλείει τις δραστηριότητες διαχείρισης και προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών. Έτσι προκύπτει ο διεπιστημονικός ορισμός του πολιτισμού, σύμφωνα με τον οποίο *«πολιτισμός είναι η δυναμική αλληλεπίδραση του 'Πολιτισμικού' και του 'Πολιτιστικού', η οποία αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο και έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση των πολιτισμικών πλαισίων και την παραγωγή πολιτιστικών αγαθών»* (ό.π.:19)

1.4 Ο ρόλος του σύγχρονου μουσείου

Στην προσπάθεια να αντιληφθούμε τον ρόλο των μουσείων και ιδίως τη συμβολή αυτών στην διακρατική διασυνδεσιμότητα, είναι χρήσιμο, πριν εντυφήσουμε στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, να «ψηλαφίσουμε» τον ίδιο τον όρο «μουσείο». Να κατανοήσουμε πως εξελίχθηκε στο χρόνο ο υπό εξέταση θεσμός, αφού η λέξη «μουσείο» δεν ήταν πάντοτε φορέας του ιδίου νοήματος. Κατά την αρχαιότητα, έτσι ορίζονταν ο ναός ο οποίος ήταν αφιερωμένος στις εννέα Μούσες, τις κόρες του Δία και της Μνημοσύνης, προστάτιδες της ιστορίας, των τεχνών και των επιστημών (Γλύτση, 2002). Μουσείο ονομάζονταν και το ίδρυμα που έκτισε ο Πτολεμαίος τον 3^ο αιώνα π.Χ., μέσα στο παλάτι του, στο οποίο περιλαμβάνονταν βιβλιοθήκη,

χώροι για μελέτες αστρονομίας και ανατομίας, βοτανικός κήπος και ζωολογικός κήπος (Αντζουλάτου – Ρετσίλα, 2005). Με το πέρασμα του καιρού, η σημασία διαφοροποιήθηκε αρκετές φορές μέχρι να καταλήξουμε στον ορισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων σύμφωνα με τον οποίο το Μουσείο είναι ένα *«ίδρυμα μόνιμο, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, ανοικτό στο κοινό, το οποίο ερευνά, αποκτά, συντηρεί, γνωστοποιεί και κυρίως εκθέτει τις υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»* (Μπερερής, 2009:183). Ακόμη όμως και το ίδιο το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων θέτει υπό αμφισβήτηση τον δικό του ορισμό, αντιλαμβάνομενο τις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες και τους νέους ρόλους που αναλαμβάνουν τα μουσεία. Είναι ενδεικτικό μάλιστα πως τον Σεπτέμβριο του 2019, στην 25^η Γενική Συνέλευση του, στην Ιαπωνία, έθεσε προς ψήφιση -ανεπιτυχώς¹⁵- έναν νέο ορισμό προκειμένου να αντικατασταθεί ο προηγούμενος. Σύμφωνα με εκείνη την πρόταση:

Τα μουσεία είναι εκδημοκρατισμένοι, περιεκτικοί και πολυφωνικοί χώροι για κριτικό διάλογο σχετικά με τα παρελθόντα και τα μελλοντικά. Αναγνωρίζοντας και αντιμετωπίζοντας τις συγκρούσεις και τις προκλήσεις του παρόντος, κρατούν αντικείμενα και δείγματα εμπιστοσύνης για την κοινωνία, διαφυλάσσουν ποικίλες μνήμες για τις μελλοντικές γενιές και εγγυώνται ίσα δικαιώματα και ισότιμη πρόσβαση στην κληρονομιά για όλους. Τα μουσεία δεν είναι για κέρδος. Είναι συμμετοχικά και διαφανή και εργάζονται σε ενεργό σύμπραξη με διάφορες κοινότητες και για διάφορες κοινότητες για τη συλλογή, τη διατήρηση, την έρευνα, την ερμηνεία, την έκθεση και την ενίσχυση της κατανόησης του κόσμου, με σκοπό να συμβάλουν στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και κοινωνική δικαιοσύνη, την παγκόσμια ισότητα και την πλανητική ευημερία (ICOM, χχ).

Οι λάτρεις των ορισμών και οι «κυνηγοί» πλαισίων, κανόνων, όρων και αυστηρών περιγραμμάτων για την περιγραφή μιας έννοιας ή μιας κατάστασης, οπωσδήποτε θα μπορούσαν να βρουν πεδίο δόξης λαμπρό, αν αποφάσιζαν να ασχοληθούν με τα μουσεία. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς πως ως νεωτερικός θεσμός, τα μουσεία έλκουν την καταγωγή τους από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα και τις αναγεννησιακές αυλές της Ιταλίας, για να αντιληφθεί τις μεταβολές τους μέσα στους αιώνες και τις «μεταμορφώσεις» τους ανά τόπο και κοινωνία. Μια από τις βασικές περιγραφές που είχε ωστόσο για καιρό καθιερωθεί, από την Ένωση Μουσείων του Ηνωμένου Βασιλείου, ήταν εκείνη που περιέγραφε το μουσείο ως τον θεσμό που *«συλλέγει,*

¹⁵Η Γενική Συνέλευση αποφάσισε να αναβάλει την ψηφοφορία για τον νέο ορισμό του μουσείου με ποσοστό 70,41% υπέρ (ICOM, 2019, Σεπτέμβριος 7).

καταγράφει, συντηρεί, εκθέτει και ερμηνεύει υλικές μαρτυρίες και σχετιζόμενα δεδομένα προς δημόσιο όφελος» (Pearce, 2002:16)

Στο όχι και όσο μακρινό παρελθόν, όπως παρατηρεί άλλωστε και ο Black (2005:315), η βασική δημόσια λειτουργία ενός μουσειακού χώρου ήταν η συγκέντρωση αντικειμένων και η δημιουργία συλλογών, με σκοπό την έκθεσή τους και την μέριμνα για την πρόσβαση του κοινού σε αυτές. Πόλος έλξης των επισκεπτών και μοναδικό κομμάτι της προσφερόμενης «εμπειρίας», ήταν συνεπώς τα υπό έκθεση αντικείμενα. Σήμερα, αυτό έχει δραστικά αλλάξει, με τα εκθέματα να αποτελούν κομμάτι μόνο της εμπειρίας καθώς οι απαιτήσεις της εποχής είναι πολλαπλάσιες και ο κόσμος δεν αναζητά μόνο την επαφή του με το παρελθόν ή την τέχνη αλλά ένα σφαιρικότερο βίωμα που να περιλαμβάνει ανέσεις, ξεκούραση, φαγητό, δραστηριότητες, αγορές ακόμη και πιο ευέλικτες εκθέσεις. Είναι γεγονός άλλωστε, πως στις μέρες μας, ούτε η έδρα του μουσείου επιλέγεται με τα ίδια, «συντηρητικά» κριτήρια του παρελθόντος. Σήμερα ένα μουσείο, μπορεί να στεγάζεται ακόμη και σε αγροκτήματα, στάβλους, πλοiάρια, ανθρακωρυχεία, αποθήκες, φυλακές, παλαιά εργοστάσια, φρούρια, εξοχικές κατοικίες, πάρκα ή ακόμη και να έχει την έδρα του στον απέραντο κόσμο του διαδικτύου ως «ψηφιακό μουσείο». Όπως εύστοχα επισημαίνει η Hooper (1992:11), η εμπειρία της επίσκεψης ενός μουσείου θυμίζει πολλές φορές, την αντίστοιχη της επίσκεψης σε ένα θεματικό πάρκο ή σε ένα λαϊκό πανηγύρι και όχι το χώρο που κάποτε προξενούσε δέος με την αυστηρότητά του.

Τα μουσεία του 21^{ου} αιώνα, τολμούν ακόμη να πειραματιστούν και με την «εικόνα» που εκπέμπουν. Εξαιρετικά χαρακτηριστικό πρώιμο παράδειγμα είναι αυτό του βρετανικού Victoria and Albert, που δε δίστασε, προκειμένου να ανοίξει διάπλατα τις πόρτες του στο ευρύ κοινό και να επικοινωνήσει την διάθεσή του να υποδεχθεί στους χώρους του ένα μεγαλύτερο αριθμό πολιτών, διαφόρων ενδιαφερόντων και προελεύσεων, να διαφημιστεί στους δρόμους της πόλης, με όχημα μια αμφιλεγόμενη αφίσα. Συγκεκριμένα, κάτω από ένα έργο τέχνης της συλλογής του, αναγράφονταν η φράση *«Ίσως κάποιοι διαφωνούν αν αυτό είναι έργο τέχνης, αλλά κανείς δε διαφωνεί για την ποιότητα του καφέ μας»*, (Σκαλτσά, 1999:122). Η διάθεση του διεθνούς εμβέλειας πολιτιστικού φορέα να αποτάξει ιδεοληψίες του παρελθόντος και να αγγίξει, για πολλούς, ακόμη και τα όρια της «βλασφημίας», φλερτάροντας με τις δυνατότητες της νέας εποχής, είναι έκδηλη. Η στρατηγική αυτή κίνηση του μουσείου -που έλαβε μάλιστα χώρα στα τέλη του προηγούμενου αιώνα- αποτέλεσε μια έμπρακτη απόδειξη της αλλαγής, όχι της φύσης, αλλά των τάσεων που κυριαρχούν στους σύγχρονους χώρους της τέχνης.

Ακόμη περισσότερο προχωρημένες θεωρούνται από πολλούς επιλογές του διάσημου μουσείου του Λούβρου, οι οποίες δημιούργησαν κατά καιρούς συζητήσεις, σχετικά με το πόσο «ανοιχτόμυαλος» μπορεί να είναι ένας πολιτιστικός φορέας αυτού του βεληνεκού, στην

προσπάθειά του να απευθυνθεί στο ευρύ κοινό. Σε μια κίνηση που οριακά κάποιοι θα ενέτασσαν στην ήπια πολιτιστική διπλωματία¹⁶, το 2018, το διάσημο καλλιτεχνικό ζευγάρι Beyoncé και Jay-Z, έλαβε άδεια να γυρίσει στους χώρους του ένα βιντεοκλίπ. Η Νίκη της Σαμοθράκης, η Αφροδίτη της Μήλου αλλά και η Μόνα Λίζα του Λεονάρντο Ντα Βίντσι, είναι μερικά μόνο από τα δεκαεπτά συνολικά έργα που αποτέλεσαν το φόντο, στη μαγνητοσκόπηση του επίμαχου μουσικού βίντεο, το οποίο σε αρκετές στιγμές θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ακόμη και τολμηρό. Παρά ταύτα, το μουσείο όχι μόνο δε δίστασε να δώσει την έγκρισή του στην επιθυμία των δυο καλλιτεχνών αλλά επιπροσθέτως έκρινε πως ο αντίκτυπος αυτής της επιλογής ήταν θετικός και πως του προσέδωσε προστιθέμενη αξία. Ως εκ τούτου, αποφάσισε να δημιουργήσει ένα ειδικό πρόγραμμα ξενάγησης, προτείνοντας στους επισκέπτες που το επιθυμούν να ακολουθήσουν ένα ειδικό «θεματικό μονοπάτι» διάρκειας ενενήντα λεπτών, με σκοπό μέσα σε αυτό το χρόνο να μπορέσουν να δουν, όσοι το επιθυμούν, όλα τα διάσημα έργα τα οποία προβάλλονται στο συγκεκριμένο βιντεοκλίπ (Lounre, 2018).

Περισσότερο πάντως από το χώρο επιλογής και λειτουργίας ενός μουσείου, από τις παροχές προς τους επισκέπτες του αλλά και από τον τρόπο διαφήμισής του προς το κοινό, εκείνο που επέφερε ριζικές αλλαγές και καθορίζει μέχρι και σήμερα το μέλλον των πολιτιστικών φορέων και οργανισμών είναι η εισβολή των νέων τεχνολογιών. Η είσοδος των νέων μέσων, δεν υπήρξε ούτε εύκολη, ούτε αυτονόητη υπόθεση. Στις περισσότερες περιπτώσεις, το επιχείρημα της «αύρας» του αυθεντικού αντικειμένου, -όπως την περιγράφει ο Benjamin, στο ξακουστό του δοκίμιο-, που καθιστά την εμπειρία της συνάντησης του θεατή με το έργο τέχνης, μοναδική και αναντικατάστατη (Δασκαλοπούλου, 2008:37), αποτελεί και την κεντρική ιδέα όλων όσοι αντιτίθενται στις ψηφιοποιημένες συλλογές αλλά και στην υποδοχή των νέων μέσων, σε παραδοσιακούς χώρους παιδείας και ψυχαγωγίας όπως τα μουσεία και τα πολιτιστικά ιδρύματα.

Ο προβληματισμός αυτός, είναι ασφαλώς ευρύτερος και κρατά ήδη από τη δεκαετία του 1980, οπότε πλειάδα μελετητών και επαϊόντων –σε αντίθετη κατεύθυνση από εκείνη του Benjamin- άρχισαν να τονίζουν πως το μουσείο δεν αποτελεί πλέον μια «αποθήκη αντικειμένων» αλλά ένα εργαλείο πληροφορίας και γνώσης. Τότε ήταν που ο Tomislav Sola, έκανε πρώτη φορά λόγο για το «ολικό μουσείο», έναν δηλαδή χώρο, όπου οι ιδέες έχουν μεγαλύτερη σημασία από τα ίδια τα εκθέματα (Δασκαλοπούλου, 2008:30). Έκτοτε, αλλά και ακόμη μέχρι και τις ημέρες μας, το δίλημμα παρέμεινε ζωντανό και τα αρχικά ερωτήματα,

¹⁶ «Η ήπια ισχύς είναι η αγαπημένη λέξη όλων των διπλωματών... Δεν αρκεί πλέον να έχεις στρατιωτική ή οικονομική δύναμη εάν δεν είσαι σε θέση να μοιραστείς τις αξίες σου. Η ανταλλαγή – αυτό αποτελεί την ουσία της ήπιας ισχύος», είχε δηλώσει ο Ζακί Νουσέιμπε, υπουργός Επικρατείας των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (Καθημερινή, 2017, Νοέμβριος 9).

σχεδόν εν τω συνόλω τους, διαχρονικά. Συμβάλλουν οι νέες τεχνολογίες στην ανάδειξη των εκθεμάτων; Τονώνουν ή αποδυναμώνουν τη σχέση επισκέπτη-εκθέματος; Αποκτά ή όχι το κοινό μεγαλύτερη ελευθερία; Αναζωπυρώνεται ή όχι το ενδιαφέρον του κοινού για τα υλικά εκθέματα του μουσείου; Ενθαρρύνεται ή όχι η μαθησιακή διαδικασία;

Από την άλλη πλευρά, εκτενής ήταν και ο διάλογος που άνοιξε, αρχικά στην Αμερική και πολύ γρήγορα και στην Ευρώπη, για το ρόλο των μουσείων. Η αντίφαση μεταξύ της «εκδημοκρατικοποίησης», των μουσείων, με το άνοιγμά τους προς το κοινό και της ανάγκης για συνέχιση της έρευνας και εμβάθυνσης στην επιστήμη, έφερε πολλούς απέναντι στο ψευτοδίλημμα, αν τελικά επιθυμούμε μουσεία για τους επιστήμονες ή για την κοινωνία. Η επιχειρηματολογία αυτή, αν και συντηρήθηκε από αρκετούς, έκανε γρήγορα τους περισσότερους να πεισθούν πως η επιστημονικότητα συντελεί στην καλύτερη και τακτικότερη πρόσβαση στο μουσείο και δεν την αποκλείει (Μπούνια, 2009:128). Στον αντίποδα, οι νέες τεχνολογίες, ενθαρρύνουν και αυτές τη μεγαλύτερη συμμετοχή στις μουσειακές δραστηριότητες, συμβάλλοντας σε αυτό που αποκαλούμε «εκδημοκρατικοποίηση» του μουσείου «αποκαθλώνοντας», βαριές έννοιες όπως το «αυθεντικό» και το «μοναδικό» και απομακρύνοντας το κοινό από την παραδοσιακή λατρεία των αντικειμένων (ό.π: 232).

Με άλλα λόγια, σε μια εποχή όπου το μουσείο έχει σε αρκετές περιπτώσεις σπάσει τα όρια του τοίχου και έχουν δημιουργηθεί φορείς, δίχως συγκεκριμένο χώρο ή ακόμη και χωρίς συλλογές, το παραδοσιακό μουσείο, όπως διαπιστώνει η Μπούνια (2009), έχει ουσιαστικά μετατραπεί σε υβριδικό οργανισμό που δεν καλείται απλά να προστατεύσει τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος αλλά και τις νέες μορφές γνώσης, όπως τα ηλεκτρονικά αρχεία ή τις συλλογές ψηφιοποιημένου υλικού. Εξάλλου, οι ψηφιακές εικόνες που είναι διαθέσιμες στο διαδίκτυο, μπορούν κάλλιστα να αντιμετωπιστούν και ως τα αρχέγονα πρότυπα των εικόνων που θα παρουσιαστούν στο μέλλον, καθώς η τεχνολογία προχωρά (Rhyne, 1997:359). Έτσι η έννοια της συλλογής επεκτείνεται, συμπεριλαμβάνοντας πλέον και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, αφού ο πραγματικός πλούτος ενός μουσείου, δεν περιορίζεται μόνο στα αναμφίβολης αξίας έργα που φιλοξενεί αλλά επεκτείνεται στη διαχείριση της πληροφορίας και τις γνώσεις, που αυτά φέρουν. Δεν αποτελεί άλλωστε σύμπτωση, ούτε μπορεί να αγνοείται το γεγονός πως η μη υλική πολιτιστική κληρονομιά αποτέλεσε αντικείμενο ειδικής ρύθμισης της UNESCO για την προστασία της το 2003 ενώ τότε ψηφίστηκε και η σχετική χάρτα για την διαφύλαξη της ψηφιακής κληρονομιάς (Δασκαλοπούλου, 2008:38).

Το μουσείο αλλάζει, σχεδόν τόσο γρήγορα, όσο και η καθημερινότητα των εργαζομένων και των επισκεπτών του. Από οργανισμός εστιασμένος στη συντήρηση και στην έκθεση των συλλογών του, μετατρέπεται σε οργανισμό που δίνει έμφαση στο κοινό του και αναζητά

τρόπους να το προσελκύσει (Gilmore και Rentschler, 2002). Αντί να βάζουμε μόνο τα εκθέματα σε βάθρα, ήρθε η στιγμή να βάλουμε και τους επισκέπτες σε βάθρο, έχει γράψει ο McLean (1993), αποτυπώνοντας τη μεγάλη αλλαγή, ενός μουσείου που μοιάζει πρόθυμο να εξελιχθεί, ενσωματώνοντας κάθε «εργαλείο επικοινωνίας» με το κοινό, όπως οι νέες τεχνολογίες, που σύμφωνα με τη Flavia Sparacino (2004:1), μπορούν να του επιτρέψουν να γίνει ανταγωνιστικότερο, από άλλους χώρους πολιτισμούς και διασκέδασης όπως το θέατρο ή ο κινηματογράφος. Το σύγχρονο μουσείο έχει βρεθεί πολλές φορές ενώπιον σοβαρών διλημάτων και προκλήσεων και έχει μάθει -ίσως μέσα από αυτή την όχι πάντοτε ανώδυνη διαδικασία- να ξεπερνά τον εαυτό του.

1.5 Το μουσείο ως υπερασπιστής της εθνικής μας ταυτότητας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία

Οι λαοί πάντοτε επιθυμούν να ανακαλύπτουν τις ρίζες τους. Όπως τα μικρά παιδιά αποζητούν να μάθουν κάποια στιγμή το γενεαλογικό τους δέντρο, με ασυναίσθητο ίσως σκοπό να νοιώσουν περήφανα για αυτό και να μοχθήσουν -πιθανώς- να γίνουν άξιοι συνεχιστές του, έτσι και οι κοινωνίες δεν παύουν να αναζητούν το παρελθόν τους. Πολλές φορές διαπιστώνουμε μάλιστα μια έκδηλη ικανοποίηση των πολιτών, όταν αυτοί νοιώθουν πως αποτελούν άμεση και φυσική συνέχεια των προγόνων τους. Η αξία της «συνέχειας των γενεών», προκύπτει ξεκάθαρα από τη χρόνια και διαρκή ανάγκη των ερευνητών να την επιβεβαιώσουν ή να τη διαγυέσουν. Αναντίρρητα, οι έρευνες πραγματοποιούνται προκειμένου να δώσουν απάντηση σε ένα υπαρκτό ερώτημα το οποίο έρχεται ως συνέπεια μιας πραγματικής ανάγκης, να απαντηθεί η απορία: «Από πού κατάγομαι;». Δεν είναι τυχαία η θετική υποδοχή που έλαβε από πλήθος ελληνικών ΜΜΕ έρευνα DNA που δημοσιεύτηκε το 2017 και η οποία ήρθε να αποδείξει την προέλευση Μινωιτών και Μυκηναίων και τη στενή γενετική συγγένεια Μινωιτών, Μυκηναίων και σύγχρονων Ελλήνων¹⁷ Η μελέτη, που έτυχε ευρύτατης αναπαραγωγής, καταδείκνυε για την ακρίβεια πως Μινωίτες, Μυκηναίοι και σύγχρονοι Έλληνες μοιάζουν γενετικά πολύ μεταξύ τους, αλλά δεν ήταν πανομοιότυποι. (Ελαφρός, 2017, Αύγουστος 8).

Αν εστιάσουμε στο ελληνικό συλλογικό ασυνείδητο είναι βαθιά ριζωμένη η πεποίθηση περί ανωτερότητας του γένους μας και ενίοτε ενισχύεται και από τοποθετήσεις ξένων επιστημόνων όπως του Snell σύμφωνα με τον οποίο «η ευρωπαϊκή σκέψη αρχίζει με τους αρχαίους Έλληνες» (Πασχαλίδης και Χαμπούρη-Ιωαννίδου, 2002:169). Ήδη από την Ρωμαϊκή περίοδο η κλασική Ελλάδα αναγνωρίστηκε ως κάτι το «υψηλό», με τον Κικέρωνα να της πλέκει

¹⁷ Πρόκειται για μελέτη γενετικού υλικού από διεθνή ομάδα ερευνητών, που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Nature. Αποτελεί συνεργασία επιστημόνων από το πανεπιστήμιο της Ουάσιγκτον, την Ιατρική Σχολή του Χάρβαρντ στις ΗΠΑ και το Ινστιτούτο Μαξ Πλανκ στη Γερμανία, μαζί με αρχαιολόγους και άλλους συνεργάτες στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένου του Εθνικού Κέντρου Ερευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος».

το εγκώμιο θυμίζοντας στον Ρωμαίο Διοικητή της Ελλάδος Κόιντο, ότι οι Έλληνες εκπολίτισαν +τους άλλους λαούς (Πασχαλίδης και συν, 2002) ενώ ανά τους αιώνες ήταν συχνή η στροφή στον κλασικισμό με χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα αυτό του Διαφωτισμού. Η νεοελληνική ταυτότητα ωστόσο, διαμορφώθηκε έντονα τα τελευταία 200 χρόνια. Η ίδρυση του Ελληνικού κράτους, το 1828, βάσισε τη νομιμοποίησή της στις αρχαίες του ρίζες και δεκάδες άνθρωποι των γραμμάτων έσπευσαν να υποστηρίξουν τη συνέχεια του ελληνικού έθνους και τη σύνδεση των κατοίκων του νεοϊδρυθέντος κράτους με τους αρχαίους ενώ ανάλογος ήταν και ο ρόλος των φιλελλήνων που συνέβαλαν στην εξιδανίκευση του μακρινού παρελθόντος (Πασχαλίδης και συν, 2002). Το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων ενίσχυε εκείνη την περίοδο και η άνθηση του κλασικισμού σε μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες όπως στη Γερμανία όπου προσωπικότητες της εποχής όπως ο Βίλχεμ φον Χούλμπολντ διαπίστωναν ευθαρσώς ότι *«μόνο στους Έλληνες βρίσκουμε το ιδεώδες αυτού που θα θέλαμε να είμαστε και να δημιουργήσουμε»* (Πασχαλίδης και συν, 2002:163). Τον 19^ο αιώνα άλλωστε, σε ολόκληρη την Ευρώπη, η πολιτική και πνευματική ελίτ *«πρωτοστάτησαν στην ίδρυση εθνών κρατών»* (Γκιζέλης, 2005:60). Τους επόμενους αιώνες, πρόσωπα-κλειδιά στην ιστορία του τόπου, όπως επί παραδείγματι ο δικτάτωρ Ιωάννης Μεταξάς, συνέβαλαν στην περαιτέρω εδραίωση της ιδέας της αραγούς συνέχειας και της καθαρότητας της ελληνικής φυλής ενώ ακόμη και μετά το ναυάγιο της Μεγάλης Ιδέας το ηθικό των Ελλήνων ανάκαμψε γρήγορα με τη γενιά του 30' να εκτιμά ότι ο ελληνικός πολιτισμός έμελλε να παίξει στρατηγικό ρόλο στο σύγχρονο ευρωπαϊκό πολιτισμό (Πασχαλίδης και συν, 2002).

Με μια κοινωνιολογική «ματιά», ο πολιτισμός και η πολιτισμική ιδιαιτερότητα συμβάλλουν στην ενίσχυση της συλλογικής ταυτότητας, ενώ καθώς ο πολιτισμός καλύπτει πλήθος από τις εκφάνσεις του κοινωνικού βίου, *«η πολιτισμική ταυτότητα... αποτελεί μέρος ή και ταυτίζεται με τη συλλογική και κληρονομείται από γενεά σε γενεά ως βάση αυτής της ταυτότητας»* (Νικολαΐδης, 2008:168). Κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης ενισχύθηκε η ιδέα δημιουργίας του εθνικού κράτους, την οποία υπηρέτησαν τα πρώτα μουσεία. *«Το εθνικό κράτος, ως μια κοινωνικοπολιτική οργάνωση και το έθνος ως μια συμβολική ομάδα ταυτότητας αναπτύχθηκαν στη βάση της κατασκευής ενός κοινού παρελθόντος, της εγκαθίδρυσης ενός κοινού παρόντος και της εγγύησης ενός κοινού μέλλοντος για τα μέλη τους»* (Χρυσοχόου, 2011:236), δημιουργώντας παράλληλα σύνορα για εκείνους που δεν θεωρούνταν μέλη του. Η σημερινή κοινωνία βέβαια, ήδη από το 1990, καλείται να συνειδητοποιήσει πως έχει ριζικά απομακρυνθεί από την μονοεθνοτική σύνθεση άλλων εποχών. Όπως εύστοχα ωστόσο παρατηρεί η Μαρία Βλαχάκη, παρότι οι εξελίξεις στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης αλλά και στα Βαλκάνια, οδήγησαν εκείνα τα χρόνια σημαντικό αριθμό πληθυσμού προς τη χώρα μας, οι

δράσεις των μουσείων δεν πέτυχαν «σε ικανοποιητικό βαθμό την εξοικείωση των παιδιών με την πολιτισμική ετερότητα και την αποδοχή της» και άρα στο πλαίσιο ενός ανοιχτού, πολυφωνικού διαλόγου δεν κατόρθωσαν εγκαίρως να φέρουν «σε άμεση επικοινωνία και αλληλεπίδραση γηγενείς και αλλοδαπούς μαθητές, προκειμένου να αναδειχθούν ισότιμα τα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία αλλά και να προαχθεί η κατανόηση του οικείου πολιτισμού και της Ιστορίας μέσω της συγκριτικής γνώσης του άλλου» (2009:133). Ίσως η ύπαρξη «εσωτερικών περιθωριοποιημένων μειονοτήτων» να είναι πράγματι ένα από τα «υπολείμματα της διαδικασίας οικοδόμησης του κράτους - έθνους», όπως έχει περιγράψει το Μελούτσι (2002:127). Αν όμως κάτι τέτοιο πράγματι διαπιστώνεται μεταξύ των ανθρώπων που συμβιώνουν στην ίδια γη, είναι προφανές πως τα εμπόδια επικοινωνίας μεγεθύνονται ανάμεσα στους μόνιμους κατοίκους και στους επισκέπτες, γεγονός που μπορεί να σταθεί εμπόδιο στο ρόλο που δύναται να υπηρετήσει το σύγχρονο μουσείο στο πεδίο ενίσχυσης της διεθνούς αλληλοκατανόησης. Τέτοιου είδους εμπόδια, θα έπρεπε ίσως από καιρό να έχουν ξεπεραστεί σε μια πολυπολιτισμική χώρα, όπως η Ελλάδα, όπου «η παρουσία των μεταναστών είναι μόνιμη και ο δημογραφικός και πολιτισμικός χάρτης της χώρας αλλάζει, και θα αλλάζει, ακόμη και αν δεν υπάρξει κοινωνική συνείδηση και πολιτική παραδοχή αυτής της πραγματικότητας» (Κακούρου – Χρόνη, 2005:71). Κρίσιμο στάδιο για την επίτευξη αυτής της υπέρβασης θα ήταν ίσως αυτό που ο Tony Bennett αποκαλεί «πολιτισμική αυτεπίγνωση», ως ενδιάμεσο αλλά απαραίτητο στάδιο «πριν από την κατάκτηση της πολιτισμικής επίγνωσης» (Χατζησωτηρίου Χριστίνα και Ξενοφώντος Κωνσταντίνος, 2014:186)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Οι πολιτιστικοί διάλογοι στη διπλωματία της ΕΕ

Σήμερα, δεν είναι μόνο τα κράτη αλλά και οι ενώσεις κρατών που σχεδιάζουν από κοινού την πολιτιστική πολιτική τους. Όπως υπενθυμίζουν οι Τριανταφυλλίδου και Γρώπα, η συζήτηση για την ευρωπαϊκή ταυτότητα, μπήκε στο δημόσιο διάλογο, μετά τη Διακήρυξη της Κοπεγχάγης τα 1973, όταν τα εννέα, εκείνη την εποχή, κράτη - μέλη της λεγόμενης ΕΟΚ¹⁸, της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, υπέγραψαν σχετική Διακήρυξη, στην οποία συνομολογούσαν πως: *«έχει έρθει η ώρα να συντάξουν ένα έγγραφο σχετικά με την ευρωπαϊκή ταυτότητα. Αυτό θα τους επιτρέψει να επιτύχουν έναν καλύτερο ορισμό των σχέσεων με άλλες χώρες και των ευθυνών τους και της θέσης που καταλαμβάνουν σε παγκόσμιες υποθέσεις»* (2018:29). Η κοινοτική αρμοδιότητα στο πεδίο του πολιτισμού θεσμοθετήθηκε στο Μάαστριχ, με τη δράση των κρατών – μελών να υποστηρίζεται από την Κοινότητα, χωρίς πάντως το Συμβούλιο να εναρμονίζει *«τις νομοθεσίες και τις κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών»* (Στεφάνου, 1999:147). Η κοινοτική αρμοδιότητα δεν γίνεται συντρέχουσα προς την αρμοδιότητα των κρατών και άρα η εθνική αρμοδιότητα, διασφαλίζεται πλήρως.

Ο πολιτισμός -ως βασικό στοιχείο των εξωτερικών σχέσεων, ο οποίος βασίζεται στην Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τον πολιτισμό-, είναι ένας από τους τρεις στρατηγικούς στόχους για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη μέλη από το 2007, παράλληλα με την πολιτιστική ποικιλομορφία, τον διαπολιτισμικό διάλογο και τον πολιτισμό ως καταλυτικό παράγοντα δημιουργικότητας. Η Ευρώπη, ίσως δεν θα μπορούσε να κάνει και διαφορετικά, αφού το ίδιο της το όνομα της υπενθυμίζει -κατά κάποιο τρόπο- σε καθημερινή βάση, την ιστορία και τον πολιτισμό της. Όπως εύστοχα υπενθυμίζει ο Συριόπουλος οι καταβολές της ίδιας της *«ευρωπαϊκής ιδέας»*, υποστηρίζεται πως έχουν τη ρίζα τους στην ελληνική μυθολογία, καθώς ο Δίας, απήγαγε την Ευρώπη από τη Φοινίκη για να τη μεταφέρει στην Κρήτη, μεταμορφωμένος σε ταύρο *«συνδέοντας τον μύθο με το πρώιμο ιστορικό αφηγηματικό όραμα των αμφικτιονιών του ελληνικού μικροκόσμου»* (2019:31).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η ανάπτυξη μιας στρατηγικής προσέγγισης στον τομέα αυτόν αποτελεί προτεραιότητα για τα προγράμματα εργασίας του Συμβουλίου για τον πολιτισμό από το 2011. Στην προπαρασκευαστική δράση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου *«Πολιτισμός στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ»* (2013-14), επισημάνθηκε το σημαντικό δυναμικό του πολιτισμού στο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων της Ευρώπης και υπογραμμίστηκε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη - μέλη της έχουν να κερδίσουν πολλά από τον καλύτερο

¹⁸ Η Δανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο προσχώρησαν στην ΕΟΚ (μετέπειτα Ε.Ε.) την 1η Ιανουαρίου 1973, αυξάνοντας τον αριθμό των κρατών μελών σε εννέα. Τα έξι ιδρυτικά κράτη μέλη ήταν το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και οι Κάτω Χώρες.

συντονισμό της πολιτιστικής διπλωματίας. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία κάλυψε μάλιστα 54 χώρες, τα ίδια τα κράτη - μέλη της ΕΕ, γειτονικές της χώρες (Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Αίγυπτο, Γεωργία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Λιβύη, Μολδαβία, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία, Τυνησία, Ουκρανία) καθώς και 10 στρατηγικούς εταίρους της Ένωσης (Βραζιλία, Καναδά, Κίνα, Ινδία, Ιαπωνία, Μεξικό, Ρωσία, Νότια Αφρική, Νότια Κορέα και ΗΠΑ). Κατέληξε μάλιστα σε μια σειρά από συστάσεις, για καινοτόμες πρακτικές του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις (European Commission, χχ)

Η ΕΕ έχει χρηματοδοτήσει πολλά σχέδια, όπως τα δίκτυα δημιουργικών κόμβων, το πρόγραμμα «Πολιτισμός+» (των κρατών της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού), προγράμματα για τη στήριξη της πολιτιστικής διακυβέρνησης και την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου αλλά και το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη». Στηρίζει ιδρύματα όπως το Anna Lindh στη Νότια Μεσόγειο, δημιουργεί προγράμματα όπως το «Young Arab Voices», αναπτύσσοντας εναλλακτικά αφηγήματα έναντι του εξτρεμισμού, στέκεται αρωγός στην UNESCO σε ζητήματα όπως η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Συρίας ενώ στο πλαίσιο της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης υποστηρίζει τη συμβολή των κλάδων του πολιτισμού και της δημιουργίας στην αειφόρο ανθρωπιστική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Με έργα όπως το «Community-Led Urban Strategies in Historic Towns» ενθαρρύνει την ανάπτυξη μέσω της αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε εννέα ιστορικές πόλεις στην Αρμενία, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, τη Δημοκρατία της Μολδαβίας και την Ουκρανία. Με το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020» ενισχύει την έρευνα σχετικά με την πολιτισμική διπλωματία ενώ το Φεβρουάριο του 2016, δημιούργησε την «πλατφόρμα πολιτισμικής διπλωματίας» προκειμένου να παρέχει συμβουλές, να διευκολύνει τη δικτύωση πολιτιστικών φορέων και να αναπτύξει προγράμματα κατάρτισης για την πρωτοπορία στον τομέα του πολιτισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Ευρύτερα σε ό,τι αφορά ζητήματα διεθνούς αλληλοκατανόησης αλλά και αξιοποίησης του πλούσιου ευρωπαϊκού πολιτιστικού φορτίου για την προσέγγιση των εθνικών κοινωνιών, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει να επιδείξει πλούσιο έργο μέσα από νομοθετήματα όπως η Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950), η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τον Πολιτισμό (1954), η Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (1969), η Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975), η Σύμβαση για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (1987), η Σύμβαση Πλαίσιο για την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς για την κοινωνία (2005), η Σύμβαση Πλαίσιο για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων (1995), ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για περιφερειακές ή μειονοτικές γλώσσες (1992) αλλά και μέσα από άλλες δραστηριότητες όπως συμβάσεις για συνεργασίες σε

κινηματογραφικές παραγωγές, διοργανώσεις εκθέσεων τέχνης, το πρόγραμμα πολιτιστικών διαδρομών που εγκαινίασε ήδη από το 1987 αλλά και το πρόγραμμα διαπολιτισμικές πόλεις το 2008 (Καρβούνης, 2018).

Στο κοινό Ευρωπαϊκό μας σπίτι, κάθε κράτος έχει τελικά όμως τη δική του στρατηγική στο κομμάτι του πολιτισμού, γεγονός που έγινε ιδιαίτερα αισθητό στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, κατά την οποία κάθε χώρα-μέλος της ΕΕ έθεσε τις δικές της προτεραιότητες. Χαρακτηριστικά, το 2012 η νεοεκλεγείσα τότε κυβέρνηση του Francois Hollande, είχε ανακοινώσει σημαντικές περικοπές ύψους 4,5% στο κομμάτι του Πολιτισμού ενώ την ίδια χρονιά στη Γερμανία, ο αρμόδιος Υπουργός Πολιτισμού, Bernd Neumann ανακοίνωνε για όγδοο συνεχόμενο έτος αύξηση ύψους 8% στον ομοσπονδιακό πολιτισμικό προϋπολογισμό, μιλώντας για «επένδυση στο μέλλον της Γερμανίας» (Πασχαλίδης, 2014:28). Στην Ολλανδία, από το 2012 έως το 2013, η ομοσπονδιακή χρηματοδότηση για τις τέχνες μειώθηκε κατά 22% , με 40 από τους 120 πολιτιστικούς οργανισμούς να αποκλείονται εξολοκλήρου από την κρατική οικονομική ενίσχυση (Siegal, 2013, Ιανουάριος 29). Η υποχρηματοδότηση ταλάνιζε την ίδια εποχή και τα Ιταλικά μουσεία, με την εμβληματική Maxxi Museum of Contemporary Art να υφίσταται περικοπή ύψους 43% το 2011 και τον Antonio Manfredi, διευθυντή του μουσείου Μοντέρνας Τέχνης της Casoria, στη Νάπολη, να προβαίνει σε μια μάλλον αμφιλεγόμενη πράξη διαμαρτυρίας για την έλλειψη κονδυλίων, όταν αποφάσισε να ρίξει στην πυρά κάποια από τα υπό έκθεση αντικείμενα, λέγοντας πως σε κάθε περίπτωση τελούσαν υπό καταστροφή εξαιτίας της αδιαφορίας της κυβέρνησης (BBC, 2012, Απρίλιος 20).

Διαπιστώνοντας το σταυροδρόμι στο οποίο βρέθηκε η ΕΕ στο συγκεκριμένο πεδίο, λόγω των μειωμένων προϋπολογισμών, της ελαττωμένης συμμετοχής σε παραδοσιακές πολιτιστικές δραστηριότητες αλλά και τη συνολικότερη διαφοροποίηση του κοινού εξαιτίας αντικειμενικών παραγόντων όπως η αστικοποίηση, η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική εισβολή, το 2014 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέτασε τις δυνατότητες της Ένωσης στην ενίσχυση της εγγενούς αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και την εκμετάλλευση του οικονομικού και κοινωνικού δυναμικού της ενώ σε ανακοίνωση της προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών έκανε ειδική μνεία στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η πολιτιστική κληρονομιά στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2). Η Ανδρούλα Βασιλείου, η τότε επίτροπος της ΕΕ, αρμόδια για την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την πολυγλωσσία και τη νεολαία, δήλωνε σχετικά μερικούς μήνες νωρίτερα, σε ειδική συνεδρίαση στις Βρυξέλλες πως:

Ο πολιτισμός είναι στοιχείο ζωτικής σημασίας για τη συλλογική ευρωπαϊκή μας ταυτότητα και αποτελεί ένα από τα βάθρα όπου εδράζονται οι κοινές μας αξίες, όπως ο σεβασμός

των ανθρώπινων δικαιωμάτων, η ποικιλομορφία και η ισότητα. Η πολιτιστική διπλωματία είναι μια ευκαιρία να μοιραστούμε τις εν λόγω αξίες και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό μας με άλλες χώρες. Η ανάπτυξη ενός πιο ενεργού και δυναμικού ρόλου του ευρωπαϊκού πολιτισμού στη διεθνή σκηνή είναι μία από τις βασικές μου προτεραιότητες. Εάν χρησιμοποιηθεί έξυπνα, πιστεύω ότι αυτή η 'ήπια δύναμη' μπορεί να ωφελήσει την ΕΕ και τα κράτη μέλη στις σχέσεις τους με τον ευρύτερο κόσμο» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014)

Δυο χρόνια αργότερα, τον Ιούνιο του 2016, εγκρίθηκε η «στρατηγική στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων» που παρουσίασαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ύπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας και η οποία αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και των χωρών εταίρων και στην προώθηση μιας διεθνούς τάξης πραγμάτων που θα βασίζεται στην ειρήνη, το κράτος δικαίου, την ελευθερία της έκφρασης, την αμοιβαία κατανόηση και το σεβασμό των θεμελιωδών αξιών. Εκεί αφού περιγράφονταν οι κατευθυντήριες γραμμές δράσης της ΕΕ και η προώθηση της πολιτιστικής συνεργασίας με τις χώρες – εταίρους, προτάσσονταν α) η ενίσχυση της συνεργασίας στην ΕΕ και β) οι διαπολιτισμικές ανταλλαγές φοιτητών, ερευνητών και αποφοίτων (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3). Ο τότε επίτροπος Παιδείας, Πολιτισμού, Νεολαίας και Άθλησης, κ. Τίμπορ Νάβρατσιτς, χαρακτήριζε τον πολιτισμό ως «το κρυμμένο διαμάντι της εξωτερικής μας πολιτικής», αναγνώριζε τον ρόλο του στην οικοδόμηση μακροχρόνιων σχέσεων με χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο αλλά τη συμβολή στην προσπάθεια να καταστεί η ΕΕ ένας ισχυρότερος παγκόσμιος παράγοντας. Από την πλευρά τους, ο Επίτροπος Διεθνούς Συνεργασίας και Ανάπτυξης, κ. Νέβεν Μίμιτσα, και ο Επίτροπος για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και τις Διαπραγματεύσεις για τη Διεύρυνση, κ. Γιοχάνες Χαν, χαιρέτισαν τη στρατηγική, σύμφωνα με την εγκριθείσα Ατζέντα 2030 που αναγνωρίζει την ιδιότητα του παγκόσμιου πολίτη, την πολιτιστική πολυμορφία και τον διαπολιτισμικό διάλογο ως βασικές αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και των πολιτικών γειτονίας και διεύρυνσης της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Η στρατηγική που ήθελε να ακολουθήσει η ΕΕ, εκείνη την εποχή, φαίνεται ακόμη πιο καθαρά στα λόγια της Ύπατης Εκπροσώπου και Αντιπροέδρου της Επιτροπής, Φεντερίκα Μογκερίνι, η οποία είχε διατυπώσει την άποψη πως:

Ο πολιτισμός πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της εξωτερικής μας πολιτικής.

Ο πολιτισμός είναι ένα ισχυρό εργαλείο για να δημιουργηθούν γέφυρες ανάμεσα στους ανθρώπους, ιδιαίτερα τους νέους, και για να ενισχυθεί η αμοιβαία κατανόηση. Μπορεί να αποτελέσει, επίσης, την κινητήριου δύναμη για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Και, επειδή αντιμετωπίζουμε κοινές προκλήσεις, ο πολιτισμός μπορεί να μας βοηθήσει, όλους, στην Ευρώπη, στην Αφρική, στη Μέση Ανατολή, στην Ασία, να μείνουμε ενωμένοι, να

καταπολεμήσουμε τη ριζοσπαστικοποίηση, όπου χρειάζεται, και να οικοδομήσουμε μια συμμαχία πολιτισμών κατά αυτών που προσπαθούν να μας διαιρέσουν. Για το λόγο αυτό, η πολιτισμική διπλωματία πρέπει να τεθεί ακόμη περισσότερο στο επίκεντρο των σχέσεών μας με τον σημερινό κόσμο», (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016).

Οι πολιτικές πρωτοβουλίες, οι εκθέσεις και τα συμπεράσματα των αρμοδίων οργάνων της Ευρώπης αλλά και η εκπεφρασμένη βούληση των υψηλά ιστάμενων παραγόντων της Κομισιόν να αξιοποιηθεί το πλούσιο πολιτιστικό παρελθόν της γηραιάς Ηπείρου τόσο προς όφελος των πολιτών της, όσο και ως αγωγός στη διεθνή πολιτική και διπλωματική πρακτική, δεν αντανακλάται στα διαχρονικά χαμηλά κονδύλια που διατίθενται. Είναι χαρακτηριστικό ότι αν ανατρέξει κανείς στην εξέλιξη των συνολικών δαπανών της Ευρώπης την δεκαεπταετία από το 2003 έως το 2017, θα διαπιστώσει την απόλυτη στασιμότητα σε επίπεδο ροής χρήματος αφού με εξαίρεση τη διετία 2009-2010, οπότε για το τρίπτυχο «αναψυχή, πολιτισμός και θρησκεία» δαπανήθηκε το 1,2% του ΑΕΠ, τις υπόλοιπες δεκατρείς χρονιές οι δαπάνες για τους συγκεκριμένους τομείς αντιπροσώπευαν το 1,1% του ΑΕΠ (Eurostat, 2019). Ενδεικτικά, ως προς τι εκπροσωπεί αυτό το 1,1% του ΑΕΠ αλλά και που ακριβώς διανέμεται αρκεί να πάρουμε το παράδειγμα του 2017, οπότε δαπανήθηκαν συνολικά 120 δισεκατομμύρια στον τομέα αυτό, με το 0,4% του ΑΕΠ να κατευθύνεται στις «πολιτιστικές υπηρεσίες», το 0,3% στις «υπηρεσίες ψυχαγωγίας και αθλητισμού», το 0,2% στις «υπηρεσίες ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων και εκδόσεων» και ένα ποσοστό ύψους 0,1% του ΑΕΠ σε «θρησκευτικές και άλλες κοινοτικές υπηρεσίες (ό.π).

Καθώς η Ευρώπη αρέσκειται στους συμβολισμούς, παράλληλα με τις όποιες απτές πρωτοβουλίες, θέλησε να υπογραμμίσει με έναν συμβολικό τρόπο την έμφαση που δίνουν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί στους πολιτισμούς που συνθέτουν το οικοδόμημα. Αντιλαμβανόμενοι πως η πολιτιστική κληρονομιά δεν αποτελεί μοναχά την ταυτότητα και την ιστορία της ΕΕ αλλά και έναν σπουδαίο παράγοντα για την οικονομία, την ανάπτυξη και την απασχόληση, οι νομοθέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όρισαν το 2018 ως έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Με στόχο να προωθηθεί ο ρόλος της Ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς ως κομμάτι της πολιτισμικής πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου, να ενισχυθεί η συμβολή της Ευρωπαϊκής πολιτισμικής κληρονομιάς στην οικονομία και την κοινωνία, μέσω της άμεσης και έμμεσης οικονομικής της δυνατότητας και να προωθηθεί η πολιτισμική κληρονομιά ως ένα σημαντικό στοιχείο στη διεθνή παρουσία της ΕΕ αλλά και να δοθεί απάντηση στη σκόπιμη καταστροφή πολιτισμικών θησαυρών στη Μέση Ανατολή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, έπειτα από διαπραγματεύσεις με τα κράτη μέλη της ΕΕ αλλά και την Επιτροπή, εξασφάλισε 8

εκατομμύρια ευρώ από υπάρχοντα κονδύλια για δραστηριότητες προώθησης του Έτους Πολιτισμικής Κληρονομιάς το 2018 (europarl, 2018α).

2.2. Οι πολιτιστικοί διάλογοι στη διπλωματία στην Ελλάδα

Στις 28 Μαΐου του 1979, στο Ζάππειο Μέγαρο, γίνεται η επίσημη τελετή της υπογραφής της Συνθήκης Προσχωρήσεως της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Ο τότε πρωθυπουργός, Κωνσταντίνος Καραμανλής, εξηγώντας τον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα φιλοδοξούσε να συνδράμει στην πραγματοποίηση της ιδέας της Ενωμένης Ευρώπης, σημείωνε μεταξύ άλλων:

Η Ελλάς πιστεύει ότι μπορεί να προσφέρει τήν δυνατότητα ενός εύρύτερου καταμερισμού του έργου, με βάση τὰ συγκριτικά πλεονεκτήματα. Ἡ γεωγραφική της θέση, τό πολιτικό της παρελθόν καί τό πολιτιστικό της επίπεδο προσφέρουν τίς προϋποθέσεις τῆς ἀναπτύξεως εὐρύτερων οἰκονομικῶν καί πολιτιστικῶν σχέσεων με τόν βαλκανικό καί τόν μεσογειακό χώρο (Σβολόπουλος, 1996:139).

Λίγες ώρες νωρίτερα, φθάνοντας στην Αθήνα για την τελετή, ο τότε Γάλλος Πρόεδρος, Βαλερύ Ζισκαρ ντ' Εσταίν, σημείωνε με έμφαση:

«Ξέρουμε πόσα χρωστάμε στον έλληνικό λαό, στον τομέα του πολιτισμού μας, της γλώσσας μας, τῆς σκέψεώς μας καί είναι πολύ σημαντικό γιά τήν Γαλλία, πού είναι θυγατέρα τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος, νά είναι στό ἐξῆς ἀδελφή τῆς σύγχρονης Ἑλλάδος, δεδομένου ότι τώρα θά μπορούμε, ἐπί τέλους, νά βρούμε μαζί λύση τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καί διεθνῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας (ό.π.:148).

Ο πολιτισμός, εμφανίζονταν από εκείνες ήδη τις ημέρες ως αυτό το συνεκτικό στοιχείο που άξιζε ειδικής αναφοράς και έμπαινε έτσι ξεκάθαρα, συνειδητά ή όχι, στο επίκεντρο μιας πολιτικής που αναγνώριζε την αξία των πολιτιστικών διαλόγων, ως ικανό μέσο ενίσχυσης της διεθνούς αλληλοκατανόησης και προσέγγισης των εθνικών κοινωνιών. Αξίζει να επισημανθεί πως, εκείνη την εποχή, το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού, αποτελούσε έναν μάλλον νέο θεσμό, καθώς είχε μόλις οχτώ χρόνια ζωής¹⁹.

Σήμερα, τρία Υπουργεία εμπλέκονται κυρίως στο πεδίο της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, το Υπουργείο Πολιτισμού, το Υπουργείο Παιδείας και το Υπουργείο Εξωτερικών.

¹⁹ Το Υπουργείο Πολιτισμού συστάθηκε το 1971 ως «Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών». Μέχρι τότε, Διευθύνσεις άλλων Υπουργείων ή ανεξάρτητοι φορείς, που σταδιακά περιήλθαν στο Δημόσιο, υπηρετούσαν, ήδη από τη ίδρυση του Ελληνικού Κράτους, το συγκεκριμένο τομέα. Το 1985, με τον Ν. 1558/1985 τα Επιστημονικά-Ερευνητικά Ιδρύματα περιήλθαν στο τότε Υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών μετονομάστηκε τότε σε Υπουργείο Πολιτισμού με αρμοδιότητες την Πολιτιστική Κληρονομιά και την ανάπτυξη των Τεχνών, έχοντας επίσης υπό την εποπτεία του τις Γενικές Γραμματείες Απόδημου Ελληνισμού, Νέας Γενιάς, Λαϊκής Επιμόρφωσης και Αθλητισμού. Οι βιβλιοθήκες, συμπεριλαμβανομένης της Εθνικής, τα ιστορικά αρχεία και τα αρχεία του Κράτους μεταφέρθηκαν στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Υπουργείο Πολιτισμού, χχα).

Για παράδειγμα, με το μορφωτικό αντικείμενο της Εξωτερικής Πολιτικής, ασχολούνται σήμερα διευθύνσεις και των τριών Υπουργείων. Σύμφωνα με τον Μάριο Κωστάκη (2005), οι έδρες και τα τμήματα Νεοελληνικών Σπουδών σε Πανεπιστημιακά Ιδρύματα του Εξωτερικού, είναι περισσότερες από 160, με βασική επιδίωξη την προβολή του πολιτισμού διεθνώς.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών, «η *οικουμενικότητα του Ελληνικού Πολιτισμού αποτελεί συνεκτικό ιστό για την αναζήτηση κοινών καταβολών και ιστορικών δεσμών με άλλες χώρες, με τη συμβολή του διαλόγου των πολιτισμών*» (Υπουργείο Εξωτερικών, χχ). Για αυτό το λόγο ιδιαίτερο ρόλο διαδραματίζουν τα διμερή Μορφωτικά και Πολιτιστικά Προγράμματα καθώς και μια σειρά πολιτιστικών εκδηλώσεων που διοργανώνονται από τις Ελληνικές Αρχές του Εξωτερικού, με σκοπό την προβολή του κλασικού και σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού σε άλλες εθνικές κοινωνίες.

2.2.1 UNESCO

Επίσημως, το αρμόδιο υπουργείο γνωστοποιεί πως οι Συμβάσεις της UNESCO, για την προστασία, την ανάδειξη και την αξιοποίηση της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελούν για τη χώρα μας εργαλείο άσκησης Πολιτιστικής Διπλωματίας. Η Ελλάδα συμμετέχει στην Επικουρική Διακυβερνητική Επιτροπή των κρατών - μελών της Σύμβασης του 1970²⁰, πρωτοστατώντας στην εκστρατεία κατά της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών. Μάλιστα το 2015, εξελέγη ομοφώνως στην Προεδρία εν λόγω επιτροπής. Το Μάιο του 2015 υιοθετήθηκε από την UNESCO²¹ ελληνική πρωτοβουλία υπό τον τίτλο: “STOP ILLICIT TRAFFICKING”, για την καταπολέμηση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών και θησαυρών, τον έλεγχο της αγοράς παρανόμως αποκτηθέντων έργων τέχνης και στις πωλήσεις μέσω διαδικτύου. Η Ελλάδα τάσσεται σταθερά υπέρ της επιστροφής παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής τους, αξιοποιώντας τις δυνατότητες της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO για την “Επιστροφή των Πολιτιστικών Αγαθών στις Χώρες Προέλευσής τους ή την Απόδοσή τους σε περίπτωση Παράνομης Κτήσης”, καθώς παραμένει ανοιχτή η διεκδίκηση των μαρμάρων του Παρθενώνα. Ζητούμενο ωστόσο αποτελεί και η προστασία των πολιτιστικών αγαθών, σε περιπτώσεις ένοπλων συρράξεων. Από το 2013, η Ελλάδα είναι μέλος στη Διακυβερνητική Επιτροπή που αποτελεί όργανο του 2ου Πρωτοκόλλου (1999) στη Σύμβαση της Χάγης (1954) για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης. Από το 2014, είναι μέλος της Προεδρίας της

²⁰ Για την παρεμπόδιση και πρόληψη της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών.

²¹ Με ομόφωνη μάλιστα απόφαση από τα 112 παρόντα κράτη (επί συνόλου 128) που έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση του 1970

Διακυβερνητικής Επιτροπής, θέση στην οποία επανεξελέγη ομόφωνα τον Δεκέμβριο 2015. Το 2015, η τότε Γενική Γραμματέας του Υπουργείου Πολιτισμού, Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, εξελέγη Πρόεδρος της Επικουρικής Επιτροπής, με αποστολή το συντονισμό κατά της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτιστικών θησαυρών που διακινούνται από τις εμπόλεμες περιοχές της Μέσης Ανατολής (ό.π.).

2.2.2 ΟΗΕ

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών (ό.π), μετά από ελληνική πρωτοβουλία, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθετεί ανά τριετία ψήφισμα σχετικά με την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης και την επιστροφή παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής τους, με αναφορές στην καταδίκη της καταστροφής μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιοχές ενόπλων συρράξεων, αλλά και υπό κατοχή εδαφών, καθώς και της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών από ένοπλες τρομοκρατικές ομάδες (ISIS).

2.2.3 Μεγάλες διοργανώσεις

Μέσο παραγωγής πολιτιστικής πολιτικής και ανάδειξης της παγκόσμιας κληρονομιάς της Ελλάδας, είναι επίσης οι μεγάλες διοργανώσεις όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες και ο αυθεντικός Μαραθώνιος, δυο ιστορικές, διεθνούς εκτοπίσματος, διοργανώσεις που έλκουν την καταγωγή τους από το ένδοξο παρελθόν της πατρίδας μας και οι οποίες δεν έχουν απολέσει την ακτινοβολία τους. Στις μεγάλες διοργανώσεις συμπεριλαμβάνεται και ο θεσμός της “Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης”, ο οποίος είναι ελληνικής εμπνεύσεως καθώς καθιερώθηκε, έπειτα από πρόταση της Μελίνας Μερκούρη, από το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Ιούνιο του 1985, ως διακυβερνητική πρωτοβουλία. Η Ελλάδα έχει ήδη φιλοξενήσει το θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης τρεις φορές (Αθήνα 1985, Θεσσαλονίκη 1997 και Πάτρα 2006) ενώ το 2021, η Ελευσίνα θα είναι η τέταρτη ελληνική πόλη που θα γίνει «πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης» (ECOC, χχ) . Για να κατανοήσει κανείς τη δυναμική του θεσμού, αρκεί ενδεικτικά να υπενθυμίσουμε πως το 1997, όταν η Θεσσαλονίκη αποτέλεσε την Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, συμμετείχαν στα πολιτιστικά και πολιτικά γεγονότα της δράσης, τριανταεπτά χώρες ενώ πραγματοποιήθηκαν και περίπου εικοσιπέντε επίσημες διμερείς συναντήσεις και πέντε πολυμερείς συναντήσεις Υπουργών Πολιτισμού. Πραγματοποιήθηκαν ακόμη η πρώτη Βαλκανική συνάντηση Υπουργών Πολιτισμού, συνάντηση Υπουργών της Παρευξείνιας Συνεργασίας, συνάντηση των μη

ευρωπαϊκών Μεσογειακών χωρών, άτυπη συνάντηση των κρατών μελών της ΕΕ και άτυπη συνάντηση των κρατών μελών της ΕΕ και των συνδεδεμένων μελών (Βενιζέλος, 1997:101)

2.2.4 Κοινωνία των πολιτών και συνέργιες κράτους - ιδιωτών

Ο ρόλος της Κοινωνίας των Πολιτών αναδεικνύεται με οργανώσεις σε τοπικό επίπεδο που μπορούν να συνεισφέρουν σε σημαντικό βαθμό στην προώθηση των πολιτιστικών διαλόγων. Αυτό, από τη μία, αποτελεί παραδοχή της δυσκινησίας ή της μερικής αναποτελεσματικότητας του κράτους και των διοικητικών υπηρεσιών του ή ακόμη και τους οικονομικούς περιορισμούς που υπάρχουν. Από την άλλη όμως, αποτελεί ένδειξη κατανόησης των δυνατοτήτων που ανοίγονται από την αδιαμεσολάβητη διακρατική επικοινωνία των πολιτών. Η συνεργασία δημοσίων και ιδιωτικών φορέων στο πεδίο του πολιτισμού, μετράει ήδη μερικές δεκαετίες. Ενδεικτικά, το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών, για την βελτίωση της προβολής της χώρας, είχε διοργανώσει το 1994, κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας του Συμβουλίου Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το «Art-Union-Europe», ενώ το πρώτο εξάμηνο του 1998, κατά την βρετανική προεδρία, η ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο παρουσίασε το «Greece in Britain» (Κοσμίδου, 2008, Νοέμβρης 24).

2.2.5. Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού

Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (ΕΙΠ) ιδρύθηκε το 1992 με έδρα την Αθήνα και με σκοπό την προβολή του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας σε ολόκληρο τον κόσμο. Σύμφωνα με την περιγραφή του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (χ.χ.β), το ΕΙΠ οργανώνει ανά τον κόσμο διάφορες μορφές εκδηλώσεων (εκθέσεις, συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, προβολές, διαλέξεις, συζητήσεις) σε συνεργασία με άλλους πολιτιστικούς και μορφωτικούς φορείς. Συμβάλλει ενεργά στη διάδοση του ελληνικού βιβλίου με ποικίλους τρόπους όπως: με την παρουσίαση συγγραφέων και νέων εκδόσεων, την ενημέρωση για την ελληνική βιβλιοπαραγωγή (BIBLIONET), την υποστήριξη μεταφράσεων, την προώθηση της ανάγνωσης (ΦΙΛΑΝΑΓΝΩΣΙΑ), τη συμμετοχή σε διεθνείς εκθέσεις βιβλίου, τη διοργάνωση θεματικών ημερίδων και λογοτεχνικών αφιερωμάτων. Το ΕΙΠ προωθεί επίσης την ελληνική γλώσσα με τη διδασκαλία της στα Παραρτήματά του, με την παροχή υλικού και ενημέρωσης σε άλλους φορείς και με την οργάνωση σεμιναρίων, σε συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας ενώ προβάλλει και τον ελληνικό κινηματογράφο, το θέατρο και τη μουσική με συχνές προβολές, φεστιβάλ και αφιερώματα, μέσω θεατρικών παραστάσεων και μουσικών εκδηλώσεων, σε συνεργασία με ελληνικούς πολιτιστικούς φορείς.

Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού λαμβάνει ενεργά μέρος σε ευρωπαϊκές και διεθνείς διοργανώσεις (επετείους, βραβεύσεις, φεστιβάλ τέχνης και λογοτεχνίας) ενώ το έργο του γίνεται αποδοτικότερο μέσω του δικτύου παραρτημάτων που έχει συστήσει εκτός Ελλάδος (Αλεξάνδρεια, Βελιγράδι, Βερολίνο, Οδησός, Βουκουρέστι – Εστία, Λευκωσία – Εστία, Σόφια – Εστία, Τεργέστη – Εστία, Τίρανα – Εστία, Λονδίνο – Εκπροσώπηση, Ουάσιγκτον – Εκπροσώπηση) με βασική δραστηριότητα τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τη διάδοση του ελληνικού βιβλίου, την προβολή του ελληνικού κινηματογράφου και τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Είναι μέλος δύο ευρωπαϊκών πολιτιστικών δικτύων: του European Union of National Institutes for Culture (EUNIC) και του Anna Lindh Foundation ενώ συνεργάζεται και με πανεπιστημιακές έδρες ελληνικών σπουδών, σχολεία ελληνικής γλώσσας, πρεσβείες, κέντρα πολιτισμού, μουσεία και βιβλιοθήκες ανά τον κόσμο.

Το ΕΙΠ λειτουργεί όμως και δύο Μουσεία. Το Μουσείο Καβάφη στην Αλεξάνδρεια και το Μουσείο Φιλικής Εταιρείας στην Οδησό αποτελούν ισχυρή υπενθύμιση της ελληνικής παρουσίας στις δύο πόλεις. Η επιλογή των συγκεκριμένων δυο περιοχών δεν είναι τυχαία αφού και στις δυο πόλεις η προσφορά των Ελλήνων στην πολιτιστική ζωή ήταν διαρκής. Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας ήταν Έλληνες έμποροι, που ζούσαν στην Οδησό, αρχαία ελληνική αποικία. Ο σπουδαίος ποιητής Κωνσταντίνος Καβάφης έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στην Αλεξάνδρεια, σε μια πόλη που ιδρύθηκε από τον μεγάλο Έλληνα στρατηλάτη, Αλέξανδρο τον Γ' (Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, χχ).

2.2.6 Εκπαιδευτική διπλωματία

Τα τελευταία χρόνια έχουν ενταθεί οι διακρατικές εκπαιδευτικές δράσεις και έχουν συστηματοποιηθεί οι συμμετοχές της Ελλάδας μας σε ευρωπαϊκά και διεθνή εκπαιδευτικά φόρα, ενισχύοντας τον διαπολιτισμικό διάλογο. Αν αναζητούσαμε μια πρόμη εκδοχή μιας τέτοιας διαδικασίας, θα μπορούσαμε ενδεχομένως να επικαλεστούμε το παράδειγμα του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας, το οποίο αποτελεί το μοναδικό ελληνικό ερευνητικό κέντρο στο εξωτερικό και το οποίο ιδρύθηκε το 1951 μετά από συμφωνία Ιταλίας και Ελλάδας, το 1948. (istituto ellenico, χχ).

Με στόχο τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού έχει ιδρυθεί και το GRECT (Educational and Cultural Tourism-Routes in Greece), το οποίο αξιοποιεί της εγκαταστάσεις ιστορικών ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, Κοργιαλένιος Αναργύρειος Σχολή), σε διάφορα σημεία ανά την Ελλάδα (Δελφούς, Ιωάννινα,

Κρήτη, Λέσβο, Μύκονο, Ολυμπία, Ρόδο, Σούνιο, Σπέτσες, Ύδρα), δίνοντας τη δυνατότητα να οργανωθούν εκεί εκπαιδευτικά ταξίδια, σεμινάρια, ημερίδες και διασκέψεις (GRECT, χχ).

2.2.7 Φόρουμ Αρχαίων Πολιτισμών

Τον Απρίλιο του 2017 μετά από πρωτοβουλία του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, έλαβε χώρα στο Ζάππειο Μέγαρο, το πρώτο Φόρουμ Αρχαίων Πολιτισμών. Ηγέτες, Υπουργοί Εξωτερικών και εκπρόσωποι δέκα χωρών, και συγκεκριμένα από την Ελλάδα, την Κίνα, την Ιταλία, το Ιράν, την Αίγυπτο, το Ιράκ, την Ινδία, το Μεξικό, το Περού και τη Βολιβία, ήρθαν στην Αθήνα αναγνωρίζοντας πως η οικουμενικότητα των πολιτισμών τους αποτελεί «πεδίο συνάντησης», αλληλοκατανόησης, προσέγγισης και περαιτέρω σύσφιξης των σχέσεων. Χαρακτηριστική της σημασίας που έδωσε το Πεκίνο, στην περαιτέρω ενδυνάμωση της αλληλεπίδρασης με την Ελλάδα -που φιλοξενούσε το Φόρουμ- είναι ότι ο Κινέζος Υπουργός Εξωτερικών, Γουάνγκ Γι, συνοδεύονταν από αντιπροσωπεία 40 διπλωματών, ακαδημαϊκών και εμπειρογνομόνων (Νέδος, 2017, Απρίλιος 23). Το γεγονός αυτό από μόνο του υποδηλώνει πως το μεγαλείο του παρελθόντος δε στάθηκε μόνο ικανό για να μετακινηθεί χιλιάδες χιλιόμετρα ο Κινέζος αξιωματούχος, αλλά αποτέλεσε και αφορμή για περαιτέρω εμβάθυνση των σχέσεων και σε άλλα πεδία. Κατά την εναρκτήρια ομιλία του, ο τότε Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών, Νίκος Κοτζιάς είχε επισημάνει πως σε μια εποχή αστάθειας οι αρχαίοι πολιτισμοί «δίνουν συνέχεια και σταθερότητα» καθώς «με τη σοφία που μας κληροδότησαν, μας δίνουν κριτήρια για τη λύση σύγχρονων προβλημάτων», σημειώνοντας πως στη σύγχρονη εποχή που κυριαρχεί η σκληρή ισχύς, εκείνοι που κερδίζουν είναι όσοι «μιλούν με τη γλώσσα της ήπιας ισχύος». (Υπουργείο Εξωτερικών, 2017α).

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη των Αθηνών (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4), οι αρχηγοί και εκπρόσωποι των δέκα κρατών που έλαβαν μέρος στο πρώτο φόρουμ που πραγματοποιήθηκε συμφώνησαν, κατά λέξη:

- Να συστήσουν το Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών (ACForum) με τη συμμετοχή των ακόλουθων χωρών: Βολιβία, Κίνα, Αίγυπτος, Ελλάδα, Ιράν, Ιράκ, Ιταλία και Περού, ως πλατφόρμα διαλόγου και πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών. Το Φόρουμ θα είναι ανοικτό σε μελλοντικές διευρύνσεις βάσει συναίνεσης.
- Να ενθαρρύνουν την επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών μέσω πολιτιστικών ανταλλαγών και συνεργασίας σε όλους τους συναφείς τομείς.
- Να διεξάγουν διάλογο και διαβουλεύσεις με σκοπό τη διαμόρφωση συντονισμένων θέσεων σε περιπτώσεις που προκύπτουν ζητήματα μείζονος σημασίας σχετικά

με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο πλαίσιο των σχετικών διεθνών οργανισμών, όπως η UNESCO.

- Να εξετάσουν τους πιο ενδεδειγμένους τρόπους για την ενδυνάμωση των προσπαθειών του ACForum ως προς τη βελτιστοποίηση της χρήσης του πολιτισμού ως αποτελεσματικού εργαλείου για τη σύγχρονη διπλωματία.
- Να συνεργαστούν, με τον κατάλληλο τρόπο και σε συντονισμό με την UNESCO, προκειμένου να διασφαλίσουν την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά των μελών του Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών.
- Τα συμμετέχοντα κράτη συμφώνησαν στη διοργάνωση μίας Υπουργικής Διάσκεψης του Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών ανά έτος. Η Προεδρία της ετήσιας Υπουργικής Διάσκεψης θα ασκείται εκ περιτροπής μεταξύ των συμμετεχόντων Κρατών.
- Η επόμενη Υπουργική Διάσκεψη θα πραγματοποιηθεί το 2018, στη Βολιβία. Το Περού εξέφρασε ετοιμότητα για να φιλοξενήσει την ετήσια Διάσκεψη του 2020 και το Ιράκ εκείνη του 2021.

Η πρώτη ανανέωση του ραντεβού, όπως περιγράφονταν στη διακήρυξη των Αθηνών, πραγματοποιήθηκε πράγματι στη Βολιβία, δείχνοντας πως όλες οι πλευρές είχαν διάθεση να δώσουν συνέχεια στο συγκεκριμένο όραμα. Από το Λα Παζ, ο τότε Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών, Νίκος Κοτζιάς, θέλησε να προτάξει την αντίληψη πως ο πολιτισμός, μπορεί να λειτουργήσει ως συγκολλητική ουσία, ανάμεσα στους λαούς, για να χτίσουν το μέλλον τους. Δηλώνοντας έτσι υπερήφανος για την ιστορία των χωρών του Φόρουμ και για όσα αυτές προσέφεραν στην ανθρωπότητα, ξεκαθάρισε πως *«δεν τρεφόμαστε από την ιστορία, επομένως πρέπει να κοιτάζουμε το μέλλον, να συνεργαζόμαστε και να μαθαίνουμε μαζί»* (Υπουργείο Εξωτερικών, 2018). Στη Διακήρυξη που υπέγραψαν εκεί οι συμμετέχουσες χώρες, συμφώνησαν για τη δημιουργία μίας μόνιμης πλατφόρμας διαλόγου και πολιτιστικής συνεργασίας που θα εστιάζει στην αντιμετώπιση των σύνθετων προκλήσεων ενώ ανακοινώθηκε και η ένταξη της Αρμενίας, ως πλήρους μέλους του Φόρουμ. Σε αυτήν αναφέρονται υψηλοί στόχοι όπως η προώθηση της ιστορικής έρευνας, η ανάγκη πρόληψης της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας πολιτιστικών αγαθών και η προώθηση της επιστροφής πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής τους. Παράλληλα δόθηκε έμφαση στην *«ενθάρρυνση του διαλόγου και της πολιτιστικής ανταλλαγής σε: μουσική, χορό, θρύλους, μύθους, παραμύθια και κοινωνικοπολιτιστικές πρακτικές και τελετουργίες μεταξύ των αυτόχθονων λαών, της κοινωνίας των πολιτών και των κρατών μελών του Φόρουμ για Αρχαίων Πολιτισμών»* (Ancient civilizations forum, 2018)

2.2.8 Ιδιωτικές πρωτοβουλίες: Το Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας και το Ελληνικό Μορφωτικό Ινστιτούτο

Το «Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας», αποτελεί –σύμφωνα με τους ιδρυτές του– τον πρώτο φορέα στην Ελλάδα, ο οποίος έχει ως βασικό σκοπό «τη μελέτη, ανάλυση και διάδοση όλων των πτυχών της Πολιτιστικής Διπλωματίας». Ιδρύθηκε στις 25 Μαρτίου του 2017. Μέσα σε μια διετία άνοιξε γραφεία σε Λονδίνο, Ανκόνα, Γκέτεμποργκ, Κοπεγχάγη, Βαγδάτη, Τύνιδα, Ραμπάτ, και στο Μπένι Σουέφ της Αίγυπτο και σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους από το ίδιο στόχους του ασχολείται:

- Με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που αφορούν στη δημιουργία και την προαγωγή του πολιτισμού στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
- Με την επιμόρφωση και εκπαίδευση στελεχών που υπηρετούν την Πολιτιστική Διπλωματία σε κάθε μορφή.
- Με την έρευνα και τεκμηρίωση ζητημάτων πολιτιστικής ανάπτυξης και την ευρεία δημοσιοποίησή τους.
- Με την υποστήριξη της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς και ανάδειξή της σε διεθνές επίπεδο.
- Με τη διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων, συζητήσεων, εκδόσεων, εκθέσεων και πάσης φύσεως εκδηλώσεων καθώς και τη δημοσίευση μελετών και ερευνών συναφών με τους σκοπούς του Ινστιτούτου.
- Με τη συλλογή, προστασία και διάσωση ιστορικών αρχείων, έργων ή ιχνών του Ελληνικού Πολιτισμού από την απώτατη αρχαιότητα έως σήμερα.
- Με τη θεσμοθέτηση, προκήρυξη και χορήγηση οικονομικών ενισχύσεων για την προώθηση των δημιουργών και των έργων τους, αλλά και μελετών ή ερευνών συναφών με τους σκοπούς του Ινστιτούτου.
- Με τη θεσμοθέτηση της απονομής βραβείων και υποτροφιών σε πρόσωπα ή ενότητες προσώπων, που διακρίνονται με το έργο τους στο πεδίο της υπηρεσίας των σκοπών του Ινστιτούτου» (Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας, χχ).

Η Ιδρυτική Διακήρυξη του Ινστιτούτου αναφέρει χαρακτηριστικά πως «η ίδρυση του Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικής Διπλωματίας υπαγορεύτηκε από την ανάγκη ανασύστασης της Ελληνικής Πολιτιστικής ετερότητας και επαναπροσδιορισμού του εαυτού μας στον κόσμο όχι πλέον με όρους αναπαραγωγής, αλλά δημιουργίας» (Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας, 2017). Αναφορικά με τον τρόπο που τα μουσεία μπορούν να λειτουργήσουν στο

πεδίο της Πολιτιστικής Διπλωματίας, ο Καψάσκης (χχ) χαρακτηρίζει τα Μουσεία «*διαμορφωτές ταυτότητας στο εσωτερικό μιας χώρας και Πρεσβευτές ενός Πολιτισμού στο εξωτερικό*», επισημαίνοντας πως οι αδελφοποιήσεις τους, οι ανταλλαγές εκθεμάτων, οι συνεργασίες και οι αμοιβαία επωφελείς δράσεις πλέκουν ένα δίκτυο σχέσεων που προσφέρει σημαντική επικουρία για τη διεθνή διπλωματία.

Στις 13 Απριλίου 2018 ιδρύθηκε στην Ιταλία το «Ελληνικό Μορφωτικό Ινστιτούτο», μία οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που -σύμφωνα με τους ιδρυτές της- έχει ως σκοπό να προωθήσει τη διάδοση ιδεών, αξιών, παραδόσεων, τεχνών, ιστορίας και συνολικά των της ταυτότητας του ελληνικού λαού. Έχοντας ως πρώτες του έδρες το Μιλάνο και το Τορίνο, θέτει ως επιδίωξη να καταστεί σημείο αναφοράς για την προώθηση του ελληνικού πολιτισμού και τόπο συνάντησης για όλους τους Έλληνες της Διασποράς αλλά και τους Φιλέλληνες «*που συμμερίζονται την πεποίθηση ότι η Ελλάδα δεν έχει εξαντλήσει την πολιτιστική της αποστολή, αλλά είναι επίσης σε θέση να διαδραματίσει σήμερα θεμελιώδη ρόλο στη διαμόρφωση της σκέψης και της ταυτότητας των σημερινών και μελλοντικών γενεών των Ευρωπαίων πολιτών*» (istituto ellenico di cultura, χχ).

2.3 Ιστορικές αλήθειες ή αληθινές εμμονές;

Ένα ερώτημα το οποίο θα πρέπει πάντοτε να μας βασανίζει όταν επιθυμούμε δια της πολιτιστικής οδού και πολιτικής να προσεγγίσουμε περισσότερες εθνικές κοινωνίες και να αλληλεπιδράσουμε με κράτη και λαούς, είναι αν μπορούμε και αν δικαιούμαστε να ζούμε με τις εμμονές μας, όση ιστορική αλήθεια αλλά και αισθητική ανωτερότητα και αν αυτές κρύβουν. Πόσο ακόμη μπορούμε να αναμασάμε την αδιαμφισβήτητη αξία και το κάλος της Ακρόπολης των Αθηνών, αντιμετωπίζοντάς την ως το απόλυτο «προϊόν πολιτισμού», την ώρα που δισεκατομμύρια κόσμος σε ολόκληρο τον πλανήτη παθιάζονται -και όχι αδικαιολόγητα- από τα τεχνολογικά επιτεύγματα της εταιρείας κολοσσού που δημιούργησε ο Steve Jobs, την Apple;

Ταυτόχρονα, πόσο ευφυές ή αποτελεσματικό είναι να επιχειρήσει κανείς να βάλει στην «πολιτιστική ζυγαριά» το μεγαλείο και το διεθνές εκτόπισμα του θεάτρου της Επιδάουρου, με τη διείσδυση της Google, σε ολόκληρο τον κόσμο; Μπορεί κανείς στα σοβαρά να αρνηθεί πως η μεγαλύτερη μηχανή αναζήτησης του Διαδικτύου αποτελεί δείγμα του σύγχρονου πολιτισμού; Μπορεί κανείς να αρνηθεί, προβάλλοντας ατράνταχτα επιχειρήματα, το γεγονός πως η Google δεν είναι μόνο τεχνολογικό αλλά και πολιτιστικό προϊόν παγκόσμιου βεληνεκού; Και αν το αρνηθεί, τότε με ποια επιχειρηματολογία καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε ως πολιτιστικό αγαθό, τον περίφημο μηχανισμό των Αντικυθήρων, τον πρώτο ηλεκτρονικό υπολογιστή; Είναι ξεκάθαρα προβληματική η θεώρηση πως πολιτιστική πολιτική ή πολιτιστική διπλωματία μπορεί

να κάνει κανείς αξιοποιώντας μόνο επιτεύγματα του παρελθόντος. Η ζωή προχωρά, οι άνθρωποι εξελίσσονται και συνεχίζουν να παράγουν έργο σε κάθε εποχή.

Από τα παραπάνω κατανοούμε πως είναι μάλλον άσκοπο να επιχειρούμε να «μετρήσουμε» το βάρος μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς -όπως η Ακρόπολη των Αθηνών ή το Αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου- και να συγκρίνουμε την επιρροή τους πάνω στο ανθρώπινο γένος, τη διανόηση και την εξέλιξη του είδους, τους τελευταίους εικοσιπέντε αιώνες, σε σχέση με εκείνη που επιφέρουν σήμερα τα νέα μέσα. Στο σύντομο βίο της η Google²², έχει κατορθώσει να επηρεάσει εκατομμύρια κόσμοι ανά τον πλανήτη, να μπει σε σπίτια, εργασιακούς χώρους, ακόμη και σε χώρους αναψυχής, αποτελώντας ένα πολύτιμο εργαλείο από το οποίο εξαρτάται η καθημερινότητα πολιτών κάθε ηλικίας, φύλου ή ειδικότητας. Πέραν όμως του γεγονότος πως η Google αποτελεί προϊόν του σύγχρονου πολιτισμού, η ίδια αποτελεί ταυτόχρονα και γέφυρα με αυτό που πιο συντηρητικά αποκαλούμε «πολιτισμό». Με συνεχή αφιερώματα σε μεγάλους συγγραφείς, ζωγράφους, επιστήμονες αποτελεί καθημερινά μια κοιτίδα πολιτισμού, μέσω των λεγόμενων doodles²³. Πέραν όμως αυτής της εφαρμογής, η εταιρεία επενδύει στο κομμάτι του πολιτισμού, δαπανώντας σημαντικά κεφάλαια προκειμένου να παράσχει νέες υπηρεσίες. Ήδη από το 2011, παρουσίασε το Google Art Project, εγκαινιάζοντας μια σημαντική και πρωτοποριακή συνεργασία με μεγάλα μουσεία της υφής. Συγκεκριμένα, δημιούργησε μια εφαρμογή η οποία περιλαμβάνει τη δυνατότητα πανοραμικής περιήγησης σε συγκεκριμένες γκαλερί, χρησιμοποιώντας την τεχνολογία Street View εσωτερικού χώρου. Ήδη από το αρχικό στάδιο της νέας εφαρμογής, η Google έδινε τη δυνατότητα στους χρήστες της να περιηγούνται εικονικά σε 17 μουσεία²⁴. Ο χρήστης επέλεγε

²² Ιδρύθηκε το 1998, ως ιδιωτική εταιρεία, στην Καλιφόρνια. Αποτελέσει προϊόν έμπνευσης του Λάρρυ Πέιτζ και του Σεργκέι Μπρίν, το 1996 οπότε έκαναν το διδακτορικό τους στο Αμερικανικό πανεπιστήμιο του Στανφορντ.

²³ Τα doodles είναι ξεχωριστές εκδόσεις του λογοτύπου της Google στην αρχική της σελίδα. Το πρώτο doodle δημιουργήθηκε το 1998, επειδή οι ιδρυτές της εταιρίας, Larry Page και Sergey Brin ήθελαν να ενημερώσουν τους χρήστες ότι έλειπαν στο Burning Man φεστιβάλ στην έρημο της Νεβάδα. Έτσι τοποθέτησαν το σχέδιο μίας ζύλινης φιγούρας πίσω από το δεύτερο «ο» του λογοτύπου, ενημερώνοντας με αυτόν τον τρόπο τους χρήστες ότι βρίσκονταν «εκτός γραφείου». Η «παιχνιδιάρικη» διάθεση της τότε νεαρής εταιρίας αντιμετωπίστηκε με ενθουσιασμό και έτσι το 2000, ο Larry και ο Sergey διόρισαν τον Webmaster Dennis Hwang ως επικεφαλή της ομάδας των doodles: (www.google.com/doodle)

²⁴ τα πρώτα 17 μουσεία, που συνεργάστηκαν με την google σε αυτό το project ήταν: Alte Nationalgalerie, Βερολίνο, Γερμανία / Freer Gallery of Art, Smithsonian, Ουάσινγκτον DC, Η.Π.Α. / The Frick Collection, Νέα Υόρκη, Η.Π.Α / Gemaldegalerie, Βερολίνο, Γερμανία / The Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη, Η.Π.Α / MoMA, Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Νέα Υόρκη, Η.Π.Α / Μουσείο Reina Sofia, Μαδρίτη, Ισπανία / Μουσείο Thyssen - Bornemisza, Μαδρίτη, Ισπανία / Μουσείο Kampa, Πράγα, Τσεχία / National Gallery, Λονδίνο, Ηνωμένο Βασίλειο / Βερσαλλίες, Γαλλία / Rijksmuseum, Άμστερνταμ, Ολλανδία / Μουσείο Ερμιτάζ, Αγ. Πετρούπολη, Ρωσία / State Tretyakov Gallery, Μόσχα, Ρωσία / Tate, Λονδίνο, Ηνωμένο Βασίλειο / Uffizi, Φλωρεντία, Ιταλία / Μουσείο Van Gogh, Άμστερνταμ, Ολλανδία (ΤΟ ΒΗΜΑ, 2011, Φεβρουάριος 1)

έργα τέχνης που τον ενδιέφεραν και κάνοντας «κλικ», αντλούσε περισσότερες πληροφορίες για ένα έργο τέχνης και το απολάμβανε σε υψηλή ανάλυση .

Παρόμοιες πρωτοβουλίες ανέλαβε η εταιρεία και τα επόμενα χρόνια. Το 2016, για παράδειγμα, η Google συνεργάστηκε με τουλάχιστον 50 ηγετικά ιδρύματα Φυσικής Ιστορίας και επιστήμονες, προκειμένου να καταφέρει να δώσει ξανά ζωή –μέσω διαδικτύου- στο χαμένο κόσμο των δεινοσαύρων²⁵. Έτσι μέσω της υπηρεσίας Google Arts & Culture έδινε τη δυνατότητα στο χρήστη, μέσω ενός υπολογιστή, μιας ταμπλέτας ή ενός έξυπνου κινητού, να βρεθεί αντιμέτωπος με περισσότερες από 150 διαδραστικές ιστορίες, 30.000 φωτογραφίες και βίντεο και τουλάχιστον 20 εικονικές περιηγήσεις. Η Google, στοχεύοντας σε ένα αληθοφανές αποτέλεσμα, συνεργάστηκε ακόμα και με παλαιοντολόγους και βιολόγους, ώστε να είναι όσο πιο ρεαλιστικό το εικονικό δέρμα και τα οστά των γιγαντιαίων δεινοσαύρων, η ζωή αλλά και η εξαφάνιση των οποίων συναρπάζει μικρούς αλλά και μεγάλους (museum fuer naturkunde, 2016).

Το 2018, η Google παρουσίασε μια ακόμη online συλλογή, την «Open Heritage», στην οποία εμφανίζονται ψηφιοποιημένα 3D μοντέλα περισσότερων από 25 τοποθεσιών ανά τον κόσμο. Αξιοποιώντας ουσιαστικά μέρος ενός μακρόχρονου έργου της CyArk, η Google δίνει τη δυνατότητα να βγει στο παγκόσμιο προσκήνιο ένα σημαντικό κομμάτι μιας δουλειάς που δεν αποτελεί δικό της δημιούργημα αλλά η οποία μέσω της πλατφόρμας της είναι πλέον εύκολα προσβάσιμη στο πλατύ κοινό. Έτσι, οιοσδήποτε διαθέτει πρόσβαση στο Διαδίκτυο μπορεί πλέον να εξετάσει τις σπηλαιογραφίες στη Σομάλιλαντ, να επισκεφθεί εικονικά τον ναό Ανάντα Οκ Κυάουνγκ στο Μπαγκάν της Μιανμάρ (τέως Βιρμανίας), να βρεθεί στην αρχαία μητρόπολη των Μάγια, στο Τσιτσέν Ιτζα στο Μεξικό, στα προστατευόμενα εδάφη της Συνθήκης Γουατάνγκι στη Νέα Ζηλανδία ακόμη και στην αρχαία Κόρινθο²⁶.

2.4 Ο πολιτισμός ως «προνόμιο»

Η κλασική αρχαιότητα, θεωρείται από πολλούς αξεπέραστη. Δεν είναι άλλωστε λίγοι εκείνοι που ανά τους αιώνες την εξύμνησαν, έπλεξαν διθυράμβους και έγραψαν λόγια σπάνιας ευγένειας αποτυπώνοντας το θαυμασμό τους για το μεγαλείο του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Το 1853 ο συγγραφέας και ιστορικός, Hermann Von Hettner, είχε διερωτηθεί: *Θα βρεθεί άραγε σε κάποιο άλλο σημείο της γης μνημείο που να συναγωνίζεται σε ομορφιά την*

²⁵ η εικονική περιήγηση είναι εφικτή στη διεύθυνση:

<https://www.google.com/culturalinstitute/beta/project/natural-history>(τελευταία επίσκεψη 27/11/2016)

²⁶ η 3D περιήγηση είναι διαθέσιμη μέσω της ακόλουθης υπηρεσίας της Google: <https://artsandculture.google.com/project/cyark> (Google Arts and culture, χχ)

Ακρόπολη της Αθήνας; Έχουν για εμάς χαθεί για πάντα τα θαύματα της τέχνης ή μήπως παρουσιαστεί κάποτε ένας δεύτερος Φειδίας που θα δώσει ξανά ζωή και πνοή στις άψυχες πέτρες; (Ένωση Φίλων της Ακρόπολης, 2014:27). Το 1942, ο Γάλλος συγγραφέας, Charles Maurras, έγραφε πως «Είναι αλήθεια πως ο Παρθενώνας έχοντας τόσα χρόνια ζωής δεν έχει καμιάν ανάγκη από κανέναν. Εμείς έχουμε την ανάγκη του για να εξελίξουμε τη ζωή μας» (όπ.:56). Ο ξακουστός Ελβετός αρχιτέκτονας, Le Corbusier, είχε το 1931 χαρακτηρίσει τον Παρθενώνα «μηχανή τρομερή» που «κατασυντρίβει και κυριαρχεί», σημειώνοντας πως «Το να δεις την Ακρόπολη είναι ένας ευσεβής πόθος που τρέφεις δίχως καν να διανοείσαι ότι θα τον πραγματοποιήσεις» (όπ.:75). Κάνοντας μια σύγκριση με την αιώνια πόλη, ο Jean Cocteau, απογείωσε την κριτική του για την ελληνική πρωτεύουσα λέγοντας πως: «Η Ρώμη βυθίζεται. Η Αθήνα πετάει...» (όπ.:120). Ξεχωριστή και η περιγραφή του γάλλου φιλοσόφου, λογοτέχνη και συγγραφέα Albert Camus, που το 1955, αναφερόμενος στο μνημείο σύμβολο της Αθήνας, την Ακρόπολη έγραψε:

Αντιστεκόμαστε εδώ στην ιδέα ότι η τελειότητα επιτεύχθηκε εκείνη την εποχή κι ότι από τότε ο κόσμος δεν έπαψε να παρακαμάζει. Όμως αυτή η σκέψη στο τέλος συντρίβει την καρδιά. Πρέπει ξανά και πάντοτε να την αποκρούουμε. Θέλουμε να ζήσουμε, ενώ το να πιστεύεις αυτό, είναι θάνατος (όπ.:143)

Είναι γεγονός πως η εμβέλεια του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, ήταν τέτοια διαχρονικά που δημιούργησε σε πολλούς την αυταπάτη πως δικαιωματικά υπερέχουμε. Ακόμη και σύγχρονα έργα, όπως αυτό του Ούγγρου συγγραφέα, Szlezak (2012), με τίτλο «Τι οφείλει η Ευρώπη στους Έλληνες», που ως σκοπό έχει να κατανοήσουμε τη σημερινή αντιπαράθεση των πολιτισμών, συχνά δημιουργεί μια τέτοια διάθεση στον Έλληνα αναγνώστη, μέσα από τις αναφορές του στον Όμηρο, τους Προσωκρατικούς φιλοσόφους, την Αθηναϊκή Δημοκρατία, τους σοφιστές, το Σοφοκλή, τον Σωκράτη, τον Ευριπίδη, τον Αριστοφάνη, τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, τη θεμελίωση της ευρωπαϊκής φιλοσοφίας και την τεράστια ακτινοβολία του ελληνικού πολιτισμού συνολικά από τους αρχαϊκούς χρόνους έως την ύστερη αρχαιότητα.

Όταν όμως μιλάμε για πολιτιστική πολιτική θα πρέπει να σκεφτόμαστε πως δεν είμαστε μόνοι μας στον πλανήτη γη. Δεν είμαστε δηλαδή οι μόνοι που έχουμε να επιδείξουμε πολιτιστικά επιτεύγματα. Ο πολιτισμός δεν αποτελεί αποκλειστικά δικό μας «προνόμιο». Επίσης, οφείλουμε να συνειδητοποιούμε εξ αρχής, πως δεν είναι υποχρεωμένοι όλοι να διεγείρονται από το δικό μας ένδοξο παρελθόν. Την ίδια στιγμή που εμείς επιχειρούμε να αναπτύξουμε πολιτιστική πολιτική και άλλες χώρες αναπτύσσουν παράλληλη δράση. Ο πολιτισμός μας είναι ξεχωριστός, όπως ξεχωριστός είναι άλλωστε ο πολιτισμός κάθε λαού. Δεν έχουμε το μονοπώλιο στην παραγωγή πολιτιστικού προϊόντος και η «διεθνής αγορά» είναι πολύ

μεγάλη. Όπως υπενθυμίζει η Wolf, σύμφωνα με την πρόταση του Ταίηλορ, οι πολιτισμοί αφού «έδωσαν σάρκα και οστά σε ολοκληρωμένες κοινωνίες που είχαν κάποια χρονική διάρκεια, έχουν να πουν κάτι σημαντικό σε όλους τους ανθρώπους» (Taylor, 2000:147), αν και ο ίδιος παραδέχεται πως αποτελεί σφάλμα να αξιώνουμε να κρίνονται έργα κάθε πολιτισμικής ομάδας, πριν μελετηθούν, ως ισότιμα δείγματα ανθρωπίνων ικανοτήτων και ως ίσης σημασίας συνεισφορές στο παγκόσμιο απόθεμα ομορφιάς και δεξιοτεχνίας.

Σε αυτό το σημείο θα μπορούσε κανείς δικαιολογημένα να διερωτηθεί εάν η εκτεταμένη υιοθέτηση στοιχείων της καθημερινότητας ενός λαού, από ένα άλλο κράτος, αποτελεί εμμέσως μια «νίκη» ενός έθνους επί ενός άλλου έθνους²⁷. Η απάντηση δεν είναι τόσο απλή ακόμη και αν η πρώτη αβίαστη αντίδραση είναι πιθανώς καταφατική. Αποτελεί, με άλλα λόγια, «νίκη» της πολιτικής μιας χώρας η επικράτηση ενός οποιουδήποτε στοιχείου; Αποτελεί «νίκη» των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, λόγω χάριν, η διάδοση ανά την υφήλιο εμπορικών προϊόντων όπως η Coca Cola ή τα Mc Donald's; Πιθανώς όχι θα έλεγε κανείς, σκεπτόμενος στα στενά όρια που επιβάλλουν τη διάκριση μεταξύ ενός εμπορικού προϊόντος από ένα πολιτιστικό προϊόν. Από την άλλη, τα διατροφικά χαρακτηριστικά ενός λαού, δεν αποτελούν κομμάτι του πολιτισμού του; Επιπροσθέτως, ακόμη και αν η εκτεταμένη εξαγωγή τέτοιων προϊόντων αποτελεί αποτέλεσμα της επιτυχημένης δράσης μιας ιδιωτικής εταιρίας και όχι της επίσημης αμερικανικής πολιτείας, πως μπορεί κανείς να παραγνωρίσει το γεγονός πως η ισχυρή εικόνα των ΗΠΑ, όπως διαμορφώθηκε διαχρονικά δια της διπλωματικής οδού, διευκολύνει συχνά ακόμη και την εξαγωγή προϊόντων, την επέκταση εταιριών και τη διάδοση εμπορευμάτων σε ξένες χώρες, που αντιμετωπίζουν αν όχι με ενθουσιασμό, οπωσδήποτε με διάθεση εξερεύνησης, οτιδήποτε υιοθετεί η Αμερικανική κοινωνία σε επίπεδο διατροφής, ένδυσης ακόμη και θεάματος; Ανάλογο παράδειγμα αποτελεί και η κυριαρχία του Hollywood. Η αμερικάνικη βιομηχανία ταινιών, γιγαντώνεται μάλιστα «πουλώντας» το πολιτιστικό της προϊόν. Ταυτοχρόνως δηλαδή επιτυγχάνει το οικονομικό κέρδος αλλά και την εξαγωγή αισθητικής, ιδεών, τάσεων μέσω των ταινιών. Το ζήτημα έχει επαρκώς αναπτύξει η Janet Wasko (2005:187), διερωτώμενη σε άρθρο της αν «Μπορεί το Hollywood να κυβερνάει ακόμη τον κόσμο;»²⁸, παραδεχόμενη δηλαδή τη διεξοδική της σε παγκόσμιο επίπεδο.

Το παραπάνω, απλοϊκό ίσως, άλλα τρανταχτό καθημερινό παράδειγμα, μας υποχρεώνει να θυμηθούμε την αξία του «μέτρου» και στο κομμάτι της αποτίμησης της επιρροής που μπορεί

²⁷ «Παρά τις διακηρυγμένες απόψεις περί υποχώρησης του κράτους έθνους, εύκολα διαπιστώνουμε ότι από κάθε άλλη ιστορική περίοδο στην μεταπολεμική Ευρώπη τα έθνη προβάλλουν κατά τρόπο επιβλητικό» (Κωστόπουλος, 1996:106)

²⁸ Η Janet Wasko, είναι καθηγήτρια του τμήματος δημοσιογραφίας και επικοινωνίας του Πανεπιστημίου του Ορεγκον, και το άρθρο της "Can Hollywood still rule the world?", δημοσιεύτηκε στο βιβλίο Cultural Politics in a Global Age

να ασκήσει ο δικός μας πολιτισμός. Εύστοχα ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, Δημήτρης Παπανικολάου, σε κείμενό του για την εθνική ταυτότητα, την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και την πεζή μοναδικότητα, είχε ανιχνευτικά καταθέσει το επιχείρημα πως «η πεζή, η τετριμμένα κοινότοπη επίκληση της εθνικής μοναδικότητας και εξαίρεσης εντός της καθημερινότητας του έθνους μπορεί να αποσταθεροποιήσει την ίδια τη λογική και τη ρητορική που τη στηρίζουν, σε βαθμό που να φθάσει να τις υπονομεύει ολοσχερώς.» (Πλάντζος επιμ., 2009:143).

Η διαφύλαξη και η διάδοση του ελληνικού πολιτισμού, του οποίου είμαστε σίγουρα προνομιακοί διαχειριστές, αλλά προφανώς όχι αποκλειστικοί διαχειριστές σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, δε μας καθιστά μοναδικούς στον πλανήτη γη. Με την υπερεκτίμηση του πολιτιστικού μας προϊόντος, ελλοχεύει ο κίνδυνος να βιώσουμε το μύθο του Αισώπου²⁹. Όπως η χελώνα προσπέρασε το λαγό, ο οποίος την υποτίμησε λόγω του αργού βηματισμού της, αν δεν έχουμε «μέτρο» στις κινήσεις και τη στρατηγική μας, τότε γίνεται ευκολότερο να επιβληθούν σε εμάς αλλά και αλλού, πολιτιστικά προϊόντα την αξία των οποίων εμείς θέτουμε υπό αίρεση, όταν επιλέγουμε να τα συγκρίνουμε με τα δημιουργήματα της Ελλάδας των κλασικών χρόνων. Πολύ περισσότερο, ο κίνδυνος μεγαλώνει αν αγνοήσουμε ή υποτιμήσουμε συγκριτικά πλεονεκτήματα άλλων λαών. Για παράδειγμα, οι Αμερικανοί σε οποιαδήποτε απόπειρα εξωστρέφειας, άρα και στην πολιτιστική πολιτική που ασκούν, έχουν το προνόμιο να επικοινωνούν μέσω της αγγλικής γλώσσας η οποία είναι διαδεδομένη ανά τον κόσμο. Ταυτόχρονα, τα οικονομικά μεγέθη των ΗΠΑ είναι τέτοια που μπορούν να δώσουν μεγάλη ώθηση στις δράσεις τους. Στα τέλη του περασμένου αιώνα, μέσα σε μια δεκαετία, δαπανήθηκαν για την κατασκευή αμερικανικών μουσείων 4-5 δισεκατομμύρια δολάρια (Conn, 2010). Πιστεύει κάποιος ότι θα μπορούσε να συμβεί κάτι ανάλογο στην Ελλάδα;

Μπορεί κανείς δικαιολογημένα να συνεπαίρνεται από την ιδέα πως ακόμη και η UNESCO εμπνεύστηκε από το αρχαίο ελληνικό κάλος και από τον Παρθενώνα³⁰, για να δημιουργήσει το αναγνωρίσιμο σε όλο τον κόσμο λογότυπό της, αυτό όμως δεν ακυρώνει αυτομάτως την αξία και το εκτόπισμα άλλων πολιτισμών. Ποιος μπορεί να σκεφτεί την Νέα Υόρκη χωρίς το Metropolitan Museum; Ποιος μπορεί να διανοηθεί το Λονδίνο χωρίς το Βρετανικό Μουσείο; Ποιος μπορεί να προγραμματίσει μια επίσκεψη στο Παρίσι χωρίς αυτή να

²⁹ Ο Αίσωπος (625-560 π.Χ) είναι ο πλέον γνωστός αρχαίος μυθολογικός, από το Αμόριο της Φρυγίας. Πρωταγωνιστές της «διδασκτικής μυθολογίας» του, ήταν συνήθως ζώα, όπως η αλεπού, το λιοντάρι, το ελάφι, ο λαγός και η χελώνα.

³⁰ Το λογότυπο της UNESCO αποτελείται από το έμβλημά της, έναν ναό, συμπεριλαμβανομένου του αρκτικόλεξου της UNESCO, το πλήρες της όνομα σε μία ή περισσότερες γλώσσες αλλά και μια διακεκομμένη γραμμή σε λογαριθμική εξέλιξη. Αυτά τα στοιχεία δεν μπορούν να αποσυνδεθούν. (https://en.unesco.org/about-us/name_logo) Η επιρροή από τον Παρθενώνα είναι ξεκάθαρη και μνημονεύεται ξεκάθαρα και στον επίσημο ιστότοπό της (http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=26418&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html).

περιλαμβάνει μιν τουλάχιστον περιήγηση στο διάσημο μουσείο του Λούβρου; Ποιος θα μπορούσε να ταξιδέψει έως το Βερολίνο χωρίς έχει στο μυαλό του το φημισμένο Μουσείο της Περγάμου; Τα Μουσεία έχουν αδιαμφισβήτητα μια δύναμη και μιν επιρροή που ξεπερνάει τα τείχη τους. Αποτελούν σημείο αναφοράς για πολίτες διαφορετικών εθνικοτήτων, φύλων, ηλικιών, εκπαιδευτικού επιπέδου αλλά και οικονομικής κατάστασης. Υπ' αυτή την έννοια, ακόμη και αν δε μιλάμε όλοι την ίδια γλώσσα, ακόμη και αν δεν εισπράτουμε όλοι τα ίδια νοήματα ή δεν μας έλκουν τα μουσεία για τον ίδιο λόγο, οφείλουμε να παραδεχτούμε πως τα μουσεία είναι τελικά περισσότερο ομιλούντα από ότι εμείς πολλές φορές πιστεύουμε.

EIKONA 2.1: Το εμπνευσμένο από τον Παρθενώνα λογότυπο της UNESCO (πηγή: UNESCO)

Πολλά παραδείγματα των αρχών του 2000, μας υπενθυμίζουν πως δεν πρέπει να καταστραφεί ένα μουσείο ή ένας αρχαιολογικός χώρος για να στρέψει τα βλέμματα του οπλανήτη σε αυτό. Είναι κρίμα, το ενδιαφέρον μας να μεγαθύνεται όταν μνημεία και εκθέματα βρίσκονται σε κίνδυνο ή όταν αυτά έχουν οριστικά χαθεί. Χαρακτηριστικό είναι το διεθνές ενδιαφέρον για το Μουσείο του Καΐρου, όπου τον Ιανουάριο του 2011, στη διάρκεια των ταραχών που οδήγησαν στην πτώση του Μουμπάρακ³¹, ομάδα αγνώστων εισέβαλλε σε αυτό κατεβαίνοντας με σχοινιά από τη γυάλινη οροφή του. Εκτός από τις πολυάριθμες φθορές, 18 εκθέματα, είχαν απολεσθεί, σύμφωνα με τις ανακοινώσεις που είχε κάνει ο τότε υπουργός Αρχαιοτήτων της χώρας, Ζαχί Χαουάς (In, 2011, Φεβρουάριος 13). Αντίστοιχα, μεγάλο ενδιαφέρον και παγκόσμια οργή είχαν προκαλέσει οι τεράστιες φθορές που επέφεραν οι Τζιχαντιστές στην Παλμύρα τον Αύγουστο του 2015. Τότε είχαν καταστρέψει με εκρηκτικά δύο από τους ναούς της Παλμύρας -αυτόν, του θεού Βήλου και τον ναό του Βάαλ- ενώ στη συνέχεια μετέτρεψαν σε ερείπια πολλούς επιτάφιους πύργους και την περίφημη Αψίδα του Θριάμβου. Το συμβάν είχε συνταράξει σε τέτοιο βαθμό πολίτες και επιστήμονες, που μόλις λίγους μήνες αργότερα, τον Μάρτιο του 2016, ο διευθυντής Αρχαιοτήτων και Μουσείων της Συρίας

³¹ Ο Μοχάμεντ Χόσνι Μουμπάρακ διετέλεσε Πρόεδρος της Αιγύπτου επί 30 χρόνια, έως τον Φεβρουάριο του 2011 οπότε, σε ηλικία 82 χρόνων, ανακοινώθηκε μέσα σε ταραχώδεις συνθήκες για τη χώρα του και μετά από 18 ημέρες αιματηρών διαδηλώσεων πως εγκαταλείπει το πόστο του. (Καθημερινή, 2011, Φεβρουάριος 12)

Μααμούν Αμπντελκαρίμ, δεσμεύθηκε πως οι δυο ναοί θα ανασκευαστούν υπό την επίβλεψη της Unesco και άλλων διεθνών οργανισμών (Αυγή , 2016, Μάρτιος 24).

2.5 Στερεότυπα, Εμπόδια και Ευκαιρίες

Μια άλλη εύλογη αγωνία σε σχέση με την επίτευξη των στόχων μιας πολιτικής και εν προκειμένω της πολιτιστικής πολιτικής μιας χώρας, είναι ο ρόλος που παίζουν τα στερεότυπα, τα οποία ενδημούν σε κάθε κοινωνία. Πόσο θετικός στα ερεθίσματα που επιχειρείς να του εκπέμψεις μπορεί να είναι άραγε ο πολίτης μιας ξένης χώρας, όταν αυτός είναι ήδη αρνητικά προδιατεθειμένος; Είναι αυτονόητο, επί παραδείγματι, πως ένας πολίτης του Ευρωπαϊκού Βορρά θα εμφανιστεί πρόθυμος να προσλάβει τα πολιτιστικά ερεθίσματα που εκπέμπει η Ελλάδα, τη στιγμή που έχει εμπεδώσει την εικόνα του «τεμπέλη Έλληνα» ή του «Απατεώνα Έλληνα»³²; Η εικόνα που έχει εντυπώσει ο μέσος Γερμανός από τα ΜΜΕ, είναι αδύνατον να τον κάνει πιο επιφυλακτικό απέναντι σε οτιδήποτε «ελληνικό»; Δύσκολα κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει το αντίθετο, ακόμη και αν τα νούμερα του ΟΟΣΑ, δε δικαιώνουν πάντα τη γενικευμένη απαξία, αφού σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, ο μέσος Έλληνας δουλεύει 40% περισσότερο από τον μέσο Γερμανό πολίτη³³.

Η απόσταση αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό εμπόδιο. Η γειτνίαση δυο χωρών διευκολύνει τη συστηματική ανάπτυξη μιας πολιτισμικής πολιτικής. Η γεωγραφική θέση συνεπώς παίζει ρόλο ουσιαστικό και καθοριστικό, ιδίως μάλιστα -για να ακριβολογούμε- όταν η εμβέλεια των μηνυμάτων που εκπέμπονται δεν είναι εξαιρετικά ισχυρή. Η πολιτιστική πολιτική χρειάζεται μελέτη, υπομονή, χρόνο, στρατηγική αλλά και στοιχεία marketing. Είναι ίσως ανώφελο να απαιτείς να αντιληφθούν με τον ίδιο τρόπο τα μηνύματα που επιθυμείς να εκπέμψεις ένας κάτοικος της Νέας Υόρκης και ένας Ιάπωνας. Αντίστροφα είναι απολύτως αναμενόμενο ότι χρειάζεται πολύ μικρότερη προσπάθεια από ελληνικής πλευράς για να αντιληφθεί και να αποδεχθεί μια πολιτισμική κρούση ένας Κύπριος, αφού όσα συνδέουν τους δυο λαούς, πέραν της γλώσσας, είναι εξαιρετικά ισχυρά. Άρα, για την επίτευξη του ίδιου στόχου χρειάζονται πολλές παράλληλες δράσεις, προσπάθειες και τεχνικές. Απλουστευτικά, θα πρέπει να υπενθυμίσουμε πως όταν επιθυμείς να μεταδώσεις ένα μήνυμα, πρέπει πάντοτε να γνωρίζεις

³² Πολλά δημοσιεύματα από το 2010 οπότε η Ελλάδα εντάχθηκε σε οικονομικά προγράμματα στήριξης, τα λεγόμενα Μνημόνια, αναπαρήγαγαν το στερεότυπο του «τεμπέλη Έλληνα» και του «Απατεώνα Έλληνα». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε το πρωτοσέλιδο του γερμανικού περιοδικού Focus, όπου η Αφροδίτη της Μήλου εμφανίζονταν να κάνει μια άσεμνη χειρονομία. Τελικώς, οι εν Ελλάδι αρμόδιες δικαστικές αρχές, αθώωσαν 2 χρόνια αργότερα, το 2012, τόσο τον εκδότη όσο και τους δημοσιογράφους του γερμανικού εντύπου που είχαν κατηγορηθεί, άλλοι για προσβολή συμβόλου κράτους και άλλοι για συκοφαντική δυσφήμιση. (ΤΟ ΒΗΜΑ, 2012, Απρίλιος 3)

³³ 2.017 ώρες κάθε χρόνο, εργάζεται ο μέσος Έλληνας σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ για το 2012. Σε σχέση μάλιστα και με τα 35 μέλη του Οργανισμού, η Ελλάδα βρίσκεται μόλις δύο θέσεις πίσω από τη Βόρεια Κορέα. Την ίδια χρονιά ο μέσος Γερμανός εργαζόμενος έφθασε μόλις τις 1,408 ώρες ετήσιας εργασίας (OECD, 2012)

σε ποιον απευθύνεσαι, εάν επιθυμείς να υπερπηδήσεις τα εμπόδια. Για να γίνει ακόμη πιο κατανοητό πρέπει να σκεφτούμε πως ακόμη και στην ίδια χώρα, με διαφορετικό τρόπο απευθύνεσαι στα παιδιά αν θέλεις να γίνεις αντιληπτός, άλλα μέσα αξιοποιείς για να τραβήξεις την προσοχή ενός άνδρα, άλλες τεχνικές πρέπει να επιστρατεύσεις για να προσεγγίσεις το γυναικείο φύλο και άλλα κίνητρα χρειάζεται να εμπνευστείς για να πείσεις την τρίτη ηλικία. Με μια φράση, αρκεί να θυμόμαστε πως «η πολιτιστική πολιτική δεν μπορεί να είναι μια και ενιαία.».

Στον αντίποδα, μπορεί κανείς να εντοπίσει περιπτώσεις χωρών με τις οποίες δεν μπορεί να προκύψουν δυνατότητες συνέργειας, όχι λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, αλλά εξαιτίας της πολιτικής τους κατάστασης. Χαρακτηριστική περίπτωση των αρχών του 2000 είναι η Βόρεια Κορέα. Η πρώτη περίοδος διακυβέρνησης της χώρας από τον Κιμ Γιονγκ Ουν³⁴ την έθεσε στην ουσία σε πλήρη απομόνωση, αφού ο ηγέτης της Πιονγιάνγκ συνέδεσε την παρουσία του με αδιανόητες φρικαλεότητες, εκδιώξεις, δολοφονίες και βιασμούς. Με εξαίρεση τους δεσμούς της χώρας με την Κίνα³⁵, ο υπόλοιπος κόσμος έκοψε σχεδόν κάθε διπλωματική σχέση, με την έκθεση των Ηνωμένων Εθνών του 2014 να περιγράφει με λεπτομέρειες τις θηριωδίες του καθεστώτος, με χιλιάδες φυλακισμένους να κακοποιούνται, να λιμοκτονούν, να βασανίζονται ακόμη και να εκτελούνται δημόσια (Κουντούρη, 2018, Ιούνιος 13). Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 2016, περιγράφει πως το 70% του πληθυσμού της χώρας (περίπου 24.6 εκατομμύρια πολίτες) βρίσκονταν σε κατάσταση επισιτιστικής ανασφάλειας και πως σχεδόν 30% των παιδιών ηλικίας κάτω των πέντε ετών ήταν σοβαρά υποσιτισμένα. Το ψήφισμα αποτελούσε στην ουσία καταγγελία των απαγορεύσεων που διαπιστώνονταν στη χώρα σε μια σειρά από τομείς, όπως σε οιαδήποτε πολιτική αντιπολίτευση, τις ελεύθερες και δίκαιες εκλογές, τα μέσα ενημέρωσης, τη θρησκευτική ελευθερία, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία έκφρασης, τις συλλογικές διαπραγματεύσεις και την ελευθερία μετακίνησης. Περιέγραφε το καλά δομημένο σύστημα ασφαλείας το οποίο παρακολουθούσε εκ του σύνεγγυς τη ζωή του κάθε πολίτη και υπενθύμιζε για μια ακόμα φορά πως οι κρατικές αρχές της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας προσχωρούσαν συστηματικά σε εξωδικαστικές εκτελέσεις, αυθαίρετες κρατήσεις και εξαφανίσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται απαγωγές αλλοδαπών και όχι μόνο. Το ίδιο ψήφισμα περιέγραφε και τους λόγους της πραγματικής

³⁴ Ο Κιμ Γιονγκ Ουν ανέλαβε την εξουσία τον Δεκέμβριο του 2011, μετά τον θάνατο του πατέρα του Κιμ Γιονγκ Ιλ.

³⁵ Σύμφωνα με ρεπορτάζ του CNN, η Πιονγιάνγκ στηρίζεται οικονομικά από το Πεκίνο που, αντιπροσωπεύει περίπου το 1/3 των εξαγωγών της και τα 4/5 των εμπορικών της συναλλαγών. Παράλληλα, το μεγαλύτερο μέρος του γαιάνθρακα της Βόρειας Κορέας καταλήγει στα χαλυβουργεία της Κίνας, η οποία επίσης εισάγει ψευδάργυρο και σιδηρομετάλλευμα αλλά και είδη ένδυσης, τρόφιμα και θαλασσινά από τις βορειοκορεατικές βιομηχανίες (Σπαθή, 2017, Σεπτέμβριος 11).

απομόνωσης της Πιονγιάνγκ, που δεν ήταν άλλος από το πυρηνικό της πρόγραμμα³⁶, που αποτελούσε απειλή για την παγκόσμια κοινότητα (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5).

Τι είδους διπλωματία θα μπορούσε να αναπτύξει κανείς με έναν τέτοιο ηγέτη και πολύ περισσότερο για ποια πολιτισμική διπλωματία θα μπορούσε κανείς να μιλήσει στα σοβαρά; Ποιος θα έμπαινε στη διαδικασία να ανοίξει διάλογο, να αναλάβει από κοινού δράσεις και συνέργειες, να επιχειρήσει να ανιχνεύσει πεδία κοινού ενδιαφέροντος ή να ελπίζει πως θα μπορούσε να απαιτήσει φερεγγυότητα και σταθερή σχέση με έναν αρχηγό κράτους που κάθε του ενέργεια διαπνέεται από χαρακτηριστικά βίας και αστάθειας; Την ίδια ώρα, η αρχικά αβίαστη απάντηση πως μπορούμε δυνητικά να απευθυνθούμε σε ολόκληρο τον κόσμο, δεν απορρίπτεται μόνο από παραδείγματα χωρών, όπως το παραπάνω, όπου λίγα κράτη θα ήθελαν ή θα τολμούσαν να επιδιώξουν δεσμούς με ένα απολυταρχικό καθεστώς³⁷ αλλά συχνά αποδομείται και από την ίδια τη ζωή. Αρκεί να σκεφτούμε πως σε πολλές περιπτώσεις οι προτεραιότητες ορισμένων χωρών αλλά και των πολιτών τους, είναι εκ των πραγμάτων διαφορετικές. Σε μια εμπόλεμη χώρα, επί παραδείγματι, όπου η επιβίωση αποτελεί το βασικό ζητούμενο, δεν υπάρχει χώρος ανάπτυξης μιας τέτοιας δραστηριότητας.

Στον αντίποδα, μπορεί κανείς να εντοπίσει περιπτώσεις χωρών που αναζητούν συνεργασίες σε μια σειρά από τομείς, μη εξαιρουμένου του πολιτισμού. Σε αυτές ανήκουν οι ΗΠΑ, οι οποίες επιχειρώντας να «διαφημίσουν» την έμφαση που δίνουν σε αυτό τον τομέα, ως απόδειξη σύσφιξης των σχέσεών τους με άλλα κράτη, παρουσίασαν το 2019 συγκεντρωτικά στοιχεία και αριθμούς για να αποδείξουν τη συνέπεια με την οποία εργάζονται Ελλάδα – Αμερική στο επίμαχο πεδίο. 30.000 εκθέματα Ελληνικής και Ρωμαϊκής τέχνης, βρίσκονται στο Metropolitan Museum. 20 εκθέσεις ελληνικού ενδιαφέροντος, έλαβαν χώρα μόνο τη διετία 2018-2019 σε μεγάλα Μουσεία των ΗΠΑ. Παράλληλα, τα δυο κράτη ανανέωσαν το μνημόνιο

³⁶ Το ψήφισμα αναφέρει μεταξύ άλλων: *λαμβάνοντας υπόψη ότι η διάδοση πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων και τα μέσα διακίνησής τους συνιστούν απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια· λαμβάνοντας υπόψη ότι η Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας αποχώρησε από τη Συνθήκη για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων (NPT) το 2003, πραγματοποιεί πυρηνικές δοκιμές από το 2006 και δήλωσε επίσημα το 2009 ότι είχε αναπτύξει πυρηνικό όπλο, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι η απειλή της προαγωγής των πυρηνικών της δυνατοτήτων έχει σαφώς αυξηθεί· λαμβάνοντας υπόψη ότι η συνέχιση του παράνομου πυρηνικού προγράμματος και του προγράμματος βαλλιστικών πυραύλων αποτελεί πρόκληση για το διεθνές καθεστώς μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων και ενέχει τον κίνδυνο επιδείνωσης της έντασης στην περιοχή* (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6).

³⁷ Οι ΗΠΑ, επί των ημερών του Ντόνταλντ Τραμπ, ως Πρόεδρου, αποτέλεσαν την εξαίρεση του συγκεκριμένου κανόνα. Ο «πλανητάρχης», επεδίωξε τη βελτίωση των σχέσεων της χώρας του με τον απολυταρχικό ηγέτη της Πιονγιάνγκ. Μάλιστα, οι δυο άνδρες συναντήθηκαν κατ' ιδίαν στη Σιγκαπούρη, τον Ιούνιο του 2018 ενώ επανέλαβαν την συνάντησή τους, μερικούς μήνες αργότερα, τον Φεβρουάριο του 2019, σε μια επαφή η οποία όμως δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, με τα ΜΜΕ να την χαρακτηρίζουν από «άκαρπη» έως και «φιάσκο». Οι επαφές Τραμπ – Κιμ, χαρακτηρίστηκαν ακαριαία πάντως ιστορικές, λόγω της ιδιαιτερότητάς τους, προσελκύοντας το ενδιαφέρον των διεθνών μέσων, ακόμη και της ελληνικής δημόσιας τηλεόρασης που κάλυψε με δημοσιογραφική αποστολή τις κρίσιμες διπλωματικές επαφές (Απόκης Δημήτρης 2018, Ιούνιος 10; Απόκης Δημήτρης, 2019, Φεβρουάριος 28). Λίγους μήνες αργότερα και ο Ρώσος Πρόεδρος, Βλάντιμιρ Πούτιν, συνάντησε στο Βλαδιβοστόκ τον Κιμ Γιονγκ Ουν, τον Απρίλιο του 2019 (Euronews, 2019, Απρίλιος 25).

αμοιβαίας κατανόησης το οποίο συνοπτικά ορίζει πως η λαθραία εισαγωγή έργων (έως και του 15^{ου} αιώνα) από την Ελλάδα στις ΗΠΑ, απαγορεύεται και άρα οι Ηνωμένες Πολιτείες υποχρεούνται να τα επιστρέψουν (mosaiko, 2019).

**Στον ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ,
σε κάθε επόμενο βήμα, μαζί.
Ελλάδα - Αμερική.**

Ένα συλλογικό έργο πολλών ετών φιλίας και συνεργασίας. Στοιχεία και αριθμοί για τη σχέση Ελλάδας και Αμερικής στον τομέα του Πολιτισμού.

Περισσότερα από
30.000 Εκθέματα
αρχαίας Ελληνικής και Ρωμαϊκής Τέχνης
στο METROPOLITAN MUSEUM OF ART, ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ
(Τμήμα Ελληνικής και Ρωμαϊκής Τέχνης)
ΠΕΡΙΟΔΟΣ: 4.500 π.Χ - 312 μ.Χ.

ΠΕΡΙΟΧΕΣ	• Νησιά Αιγαίου	• Πελοπόννησος	ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ	• Γυαλί
• Κυκλάδες	• Τουρκία	• Τσεκούρα	• Ασβεστόλιθος	• Ελεφαντόδοντο
• Κρήτη (Μινωική Περίοδος)	• Αιγύπτος	• Ιταλία	• Χαλκός	• Σίδηρος
• Ρόδος	• Ασία	• Αφρική	• Χρυσός	• Μολύβδος
• Κύπρος	• Καναδάς		• Ασήμι	• Κεχριμπαίρι

Με έμπνευση την Ελλάδα & τη συνεργασία του The Children's Museum of Indianapolis με το Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού εγκαινιάζεται η έκθεση "Treasures of Ancient Greece" και "Take me There - Greece"

20 εκθέσεις
Ελληνικού ενδιαφέροντος
σε μεγάλα μουσεία των ΗΠΑ (2018-2019)

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2018 VIRGINIA MUSEUM OF FINE ARTS (Βιρτζίνια) The Horse in Ancient Greek Art	ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2018 WORCHESTER ART MUSEUM (Μασαχουσέτη) Jeppson Idea Lab: Master Vases from Ancient Greece	ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2018 KELSEY MUSEUM OF ARCHAEOLOGY (Μισιγκάν) Urban Biographies, Ancient and Modern: Italy, Greece, Turkey, USA
--	--	--

ΚΟΡΥΦΑΙΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΜΕ ΕΚΘΕΣΕΙΣ - ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

"Έλληνες: από τον Αγαμέμνονα στον Μέγα Αλέξανδρο" Μουσείο Field Σικάγου, National Geographic Ουάσινγκτον	"Ουρανός και Γη: Η Τέχνη του Βυζαντίου από τις Ελληνικές συλλογές" Getty Villa/ σε συνεργασία του Ελληνικού Υπ. Πολιτισμού & Αθλητισμού και του Μουσείου Μπενάκη με τα J. Paul Getty Museum και National Gallery of Art, Washington	"Η Πέργαμος και τα Ελληνιστικά Βασίλεια του Αρχαίου Κόσμου στη Νέα Υόρκη" Metropolitan Museum of Art, Νέα Υόρκη, με δωρεά του Ιδρυμάτων Στάινας Νιάχας
--	---	--

ΑΝΑΓΕΡΣΗ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ ΑΜΟΙΒΑΙΑΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΗΠΑ
Βάσει ενθαρρυντικών αρχαιολογικών ερευνών για και εθνολογικά αντικείμενα από την Ανώτερη Παλαιολιθική Εποχή έως τον 19ο αιώνα προσβληθέντων σε κλοπές και εμπορεί, η εισαγωγή τους στις ΗΠΑ χωρίς κρατικά πιστοποιητικά βεβαίωσης απαγορεύεται ενώ σε περίπτωση λαθραίας εισαγωγής, υπάρχει δεσμεύση επιστροφής τους από τις ΗΠΑ.

DANCING TO CONNECT
Εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Πρεσβείας των ΗΠΑ στην Αθήνα σε συνεργασία με τη Στέγη Ιδρυμάτων Ελλάδας

1.100 μαθητές

6 χρόνια

5 διαφορετικές ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Τα τελευταία χρόνια 3-5 Αμερικανικές παραγωγές πραγματοποιούν γυρίσματα στην Ελλάδα, σε ετήσια βάση

ΕΘΝΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΙΚΑΓΟΥ

Περισσότερα από **17.000 ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ** στο αρχείο και τις συλλογές του

45 ΕΚΘΕΣΕΙΣ & ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ τα τελευταία 4 χρόνια

Ανακαλύψτε περισσότερα για τη συνεργασία Ελλάδας - Αμερικής στο www.makingithappen.gr

ΕΙΚΟΝΑ 2.2: Infographic σχέσης Πολιτισμού Ελλάδας –ΗΠΑ (πηγή: gr.usembassy.gov)

2.6 Πολιτισμός και οικονομική κρίση - Η εμπειρία του Γιώργου Παπανδρέου

Τρίτη 7 Μαΐου του 2019. Ο πρώην πρωθυπουργός της Ελλάδας, Γιώργος Παπανδρέου με υποδέχεται στο γραφείο του, στο «Ίδρυμα Ανδρέας Παπανδρέου»³⁸. Στο νεοκλασικό κτίριο της οδού Πειραιώς, με οδηγεί αμέσως στη μεγάλη βεράντα του πρώτου ορόφου, η οποία συνορεύει με τον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού, έχοντας μια ιδανική θέα προς την Ακρόπολη. «Εδώ υποδέχομαι πάντοτε όσους με επισκέπτονται από το εξωτερικό. Τους κάνω μια μικρή ‘ξενάγηση’. Τους μιλώ για την ιστορία μας», δηλώνει από μόνος τους, εκφράζοντάς μου τη βαθιά του πεποίθηση πως ο πολιτισμός μπορεί να δημιουργήσει γέφυρες επικοινωνίας, ανάμεσα στους ανθρώπους. Γνωρίζοντας τον σκοπό της συνάντησής μας, επιδιώκει προφανώς από την πρώτη στιγμή να δείξει πως στα αλήθεια αντιλαμβάνεται τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από τον πολιτισμό, πέραν από τη γνώση του παρελθόντος ή την ικανοποίηση που μπορεί κάποιος να αντλήσει από την επαφή του με αυτόν.

Δεκαοχτώ χρόνια νωρίτερα, το Νοέμβριο του 2001, με την ιδιότητα τότε του Υπουργού Εξωτερικών, ο Γιώργος Παπανδρέου εκφράζει τις πεποιθήσεις του για την πολιτιστική διπλωματία, σε μια περίοδο οπότε η Ελλάδα επιδιώκει ένα rebranding της χώρας προς τα Βαλκάνια, τασσόμενη υπέρ της ενταξιακής τους πορείας στην ΕΕ, ετοιμάζεται να φιλοξενήσει την Προεδρία της ΕΕ το 2003 αλλά και προετοιμάζεται πυρετωδώς για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, γεγονός που της επιτρέπει να επιδίδεται σε δράσεις εξωστρέφειας. Όπως εξηγεί η εξωτερική πολιτική και οι διεθνείς σχέσεις, δεν μπορεί παρά να έχουν ως ουσιαστικό τους στοιχείο την πολιτιστική συνιστώσα. Ο Γιώργος Παπανδρέου, περιγράφει πως η προβολή του πολιτισμού μας αποτελεί ήπιο, αλλά αποτελεσματικό όπλο της διπλωματίας μας αλλά και πως η ελληνική παιδεία, η πολιτιστική μας κληρονομιά, η καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία μπορούν να προασπίσουν τα εθνικά μας συμφέροντα. Κατά την εκτίμησή του, κάθε πολιτιστικός διάλογος στην διπλωματία «δεν έρχεται για να περιχαράκώσει τον ελληνικό πολιτισμό, αλλά για να χτίσει γέφυρες επικοινωνίας και εστίες συνδιαμόρφωσης και δημιουργίας ενός νέου πολυπολιτισμικού γίγνεσθαι που θα εμβαθύνει τις αξίες του σεβασμού του ανθρώπου και της δημοκρατίας» (Χριστογιάννης, 2002:15-22).

Στην κατ'ιδίαν συνάντηση, με τον πρώην πρωθυπουργό και πρώην πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ³⁹, θέλησα στο πλαίσιο μη δομημένης συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά για το σκοπό της διατριβής (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6) να ανιχνεύσω κατά πόσο, όσα

³⁸ Πραγματοποιήθηκε κατ' ιδίαν συνάντηση με τον Γιώργο Ανδ. Παπανδρέου, στις 7/5/2019, στο πλαίσιο της οποίας ο πρώην πρωθυπουργός της Ελλάδας, απήντησε σε ερωτήματα, στο πλαίσιο μη δομημένης συνέντευξης.

³⁹ Στις 3 Ιανουαρίου 2015, ο Γιώργος Παπανδρέου προχώρησε στην ίδρυση του Κινήματος Δημοκρατών Σοσιαλιστών, του οποίου επικεφαλής ήταν κατά τη διάρκεια της μη δομημένης συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε στις 7/5/2019 στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

περιέγραφε στις αρχές του 2000, μπόρεσαν τελικά να βρουν εφαρμογή, όταν ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας, οπότε η Ελλάδα βρέθηκε στη δύνη μιας τεράστιας οικονομικής κρίσης και οδηγήθηκε τελικά στο πρώτο πρόγραμμα οικονομικής στήριξης, το λεγόμενο Μνημόνιο, μπαίνοντας σε μια μακρά περίοδο επιτήρησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. *«Κοιτάγαμε τον πολιτισμό ως ένα σημείο που θα μπορούσε να δώσει στην Ελλάδα μια νέα ώθηση. Στη συγκεκριμένη διαπραγμάτευση βεβαίως, δύσκολα...»*, παραδέχεται, αναφορικά με τα περιθώρια που υπήρχαν εκείνη την εποχή, στις επαφές με τη λεγόμενη τρόικα, όπως συνηθίζονταν να αποκαλούνται οι εκπρόσωποι των τριών προαναφερόμενων θεσμών.

Ανατρέχοντας κανείς, σε έρευνες που πραγματοποιούσαν εκείνη την εποχή διεθνείς εταιρείες παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών, θα διαπιστώσει πως ο πολιτισμός αποτελούσε μικρό κομμάτι των ενδιαφερόντων τους. Είναι χαρακτηριστικό πως στην 68 σελίδων σύνοψη της έκθεσης της Αμερικανικής McKinsey&Company⁴⁰, η οποία δημοσιεύτηκε τον Σεπτέμβριο του 2011, με τίτλο: *«Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά – Προσδιορίζοντας το νέο Μοντέλο Ανάπτυξης της Ελλάδας»*, θα διακρίνει κανείς εύκολα λέξεις όπως ενέργεια, επενδύσεις, ανάπτυξη, παραγωγικότητα, φοροδιαφυγή ακόμη και αναλύσεις για τα γενόσημα φάρμακα, θα εντοπίσει όμως μόλις μια φορά τη λέξη «πολιτισμός», συνδέοντας τον μάλιστα αποκλειστικά με το τουριστικό προϊόν. Αντίστοιχα, η ανάγκη αναβάθμισης των πολιτιστικών χώρων, με βάση την πολιτιστική τους σημασία, ετίθεντο ως προτεραιότητα επίσης μόνο για την βελτίωση των παροχών του τουριστικού πακέτου (McKinsey&Company, 2011). Πόσο πιθανόν ήταν άραγε κυβερνήσεις που δεν είχαν δώσει την απαιτούμενη βαρύτητα στον πολιτισμό σε περιόδους ευημερίας, να επιχειρούσαν κάτι τέτοιο την ώρα που ο τόπος βρισκόταν αντιμέτωπος με τον κίνδυνο της χρεοκοπίας, της στάσης πληρωμών ακόμη και της εξόδου από τη ζώνη του ευρώ; Πολύ περισσότερο, όταν ακόμη και ινστιτούτα παγκόσμιας εμβέλειας -και βεβαίως οι δανειστές- δεν έδειχναν με τις προσεγγίσεις τους να αφουγκράζονται αυτό που μετριοπαθώς, οι Κοντοχρήστου, Ζερβάκη και Μεντζελοπούλου, επισημαίνουν, διαπραγματευόμενες το ζήτημα πολιτισμός και οικονομική κρίση, πως *«ίσως, η πολιτιστική διπλωματία να μη δύναται να προσφέρει τον απόλυτο τρόπο εξόδου από την κρίση, μπορεί όμως να συνεισφέρει ουσιαστικά στην καλύτερη διαχείρισή της.»* (2018:184).

Συνομιλώντας μαζί του, ο πρώην πρωθυπουργός δίνει την εντύπωση πως το πρώτο διάστημα της οικονομικής κρίσης, η ελληνική κυβέρνηση μιλούσε σε ώτα μη ακουόντων, αφού υπήρχε ένας *«καταιγισμός ανθελληνικής προπαγάνδας»* και ανάδειξης μιας σειράς από

⁴⁰ Η μελέτη εκπονήθηκε από το γραφείο της McKinsey & Company στην Αθήνα. Ξεκίνησε το Δεκέμβριο του 2010, ολοκληρώθηκε το Σεπτέμβριο του 2011.

«στερεότυπα». Ο ίδιος αποδίδει την αδυναμία ισχυρής αντίδρασης απέναντι σε αυτά τα επιπρόσθετα εμπόδια, στο υψηλό χρέος προς διαφημιστικές εταιρίες του εξωτερικού που είχε παραλάβει ως «κληρονομιά» η κυβέρνηση του από τους προκατόχους του, αφού αυτό το δεδομένο δυσχέραινε σημαντικά τις προσπάθειες προβολής από τα ξένα ΜΜΕ, των θετικών σημείων της χώρας. Περιγράφοντας το κλίμα της εποχής, μέσα από την προσωπική του εμπειρία και οπτική, διαπιστώνει πως:

Το κεντρικό θέμα ήταν να πείσει κανείς για την αξιοπιστία. Γιατί ο πολιτισμός, ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε στον αρχαίο μας πολιτισμό, μπορεί στην κρίση μέσα, να σου έρθει και αυτός «μπούμερανγκ». Να σου πουν: «Οι αρχαίοι Έλληνες εντάξει. Αλλά εσείς τι κάνετε σήμερα; Είστε γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων ή δεν είστε;». Άρα θέλει προσοχή, το πώς χρησιμοποιείς τον πολιτισμό.

Σκοπός της συνέντευξης με τον Γιώργο Παπανδρέου ήταν να αντιληφθώ αν την ώρα της «τέλειας καταιγίδας», ο πολιτισμός αποτέλεσε ένα από τα όπλα της ελληνικής κυβέρνησης στις διαπραγματεύσεις της με την τρόικα. Αρκεί να θυμίσουμε πως το 2010, οι διαπραγματεύσεις με τους δανειστές δεν γίνονταν μόνο υπό ασφυκτική οικονομική πίεση αλλά και κάτω από παράλογες και προκλητικές απαιτήσεις που προβάλλονταν, ακόμη και από αξιωματούχους του Βερολίνου⁴¹, για την πώληση ελληνικών νησιών. Η λαϊκή εφημερίδα «Bild» της Γερμανίας, λίγες μόλις ώρες πριν από μια κρίσιμη συνάντηση Παπανδρέου – Μέρκελ στην καγκελαρία, είχε κυκλοφορήσει υπό τον τίτλο: ««Πουλήστε τα νησιά σας, χρεοκοπημένοι Έλληνες». Ως υπότιτλος του δημοσιεύματος είχε επιλεγεί η προτροπή: «... μαζί τους και την Ακρόπολη », της οποίας μάλιστα η αξία υπολογίζονταν, από τον συντάκτη, στα 100 δις ευρώ (Αθανασόπουλος, 2010, Μάρτιος 5). «Σαφώς και στην κρίση μέσα, στο μέτρο που έχει κανείς το χρόνο και την 'πολυτέλεια', με αυτή την έννοια, ο πολιτισμός παίζει έναν ρόλο», αναφέρει ο πρώην πρωθυπουργός, επικαλούμενος την επιχειρηματολογία που ο ίδιος προέβαλε στο άκουσμα των σχετικών πιέσεων:

Ο πολιτισμός αυτός είναι πολιτισμός κοινός. Έρχονται από όλο τον κόσμο και θαυμάζουν τον πολιτισμό μας, τα νησιά μας, τα αρχαία μας. Εάν λοιπόν τα ιδιωτικοποιήσουμε, αν τα πουλήσουμε, θα ήταν καταστρατήγηση μιας βασικής αρχής της ελεύθερης πρόσβασης, όλων των λαών του κόσμου -βεβαίως και της Ευρώπης- σε μια ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά, που είναι βάση και του ευρωπαϊκού πολιτισμού, η αρχαία Ελλάδα, η δημοκρατία κ.λ.π..

⁴¹ Ο Josef Schlarmann, μέλος του κόμματος των Χριστιανοδημοκρατών της Άγκελα Μέρκελ και ο Frank Schaeffler, ειδικός σε θέματα οικονομικής πολιτικής δήλωναν τον Μάρτιο του 2010 ότι «εκείνοι που βρίσκονται στα πρόθυρα της χρεοκοπίας θα πρέπει να πουλήσουν ό,τι έχουν, προκειμένου να πληρώσουν τους πιστωτές τους» και πως «Η Ελλάδα έχει στην κατοχή της κτίρια, επιχειρήσεις και ακατοίκητα νησιά, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη μείωση του χρέους» (Inman Phillip και Smith Helena, 2010, Μάρτιος 4).

Παρά την ανάγκη διαχείρισης της κρίσης, των διαπραγματεύσεων και των υφεσιακών μέτρων που ακολούθησαν, η ελληνική κυβέρνηση, όπως περιγράφει, δεν σταμάτησε να σχεδιάζει ενέργειες στο πεδίο του πολιτισμού. Ο Γιώργος Παπανδρέου στέκεται ιδιαίτερα στις επαφές που πραγματοποιούνταν εκείνη την εποχή με τη Google -οι οποίες τελικά τότε δεν ευοδώθηκαν- προκειμένου να γίνει πλήρης και σοβαρή ψηφιακή καταγραφή όλων των αρχαίων μνημείων μας, ώστε αυτά να καταστούν, μέσω διαδικτύου, προσβάσιμα σε κάθε πολίτη ανά την υφήλιο. Χωρίς να εμφανίζεται ιδιαίτερα σίγουρος πως η συγκεκριμένη προσπάθεια είχε την απήχηση που η Αθήνα θα επιθυμούσε σε σχέση με την αναστροφή του κλίματος και της άδικης, υποτιμητικής εικόνας που είχε διαμορφωθεί εκείνη την περίοδο για τον ελληνικό λαό, ο Γιώργος Παπανδρέου υπενθυμίζει επίσης τις πρωτοβουλίες που είχαν ληφθεί το 2010, για τον εορτασμό των 2500 χρόνων από τη Μάχη του Μαραθώνα. Ήταν η χρονιά οπότε και ο ίδιος, ως πρωθυπουργός, αποφασίζει να λάβει μέρος στον 28^ο Κλασικό Μαραθώνιο, μιας αθλητικής δράσης που κάθε χρόνο ξεπερνάει τα στενά όρια της χώρας, αποτελώντας παγκόσμιο αθλητικό γεγονός. Ανατρέχοντας κανείς στις κοινές πρωτοβουλίες των Υπουργείων Εξωτερικού και Πολιτισμού εκείνου του έτους, θα διαπιστώσει πως σε συνεργασία με τις Πρεσβείες μας στο εξωτερικό, είχαν παράλληλα πραγματοποιηθεί σε πολλές πόλεις όπως το Αλγέρι, η Βιέννη, η Βαρσοβία, το Βίλνιους, το Τελ-Αβίβ, η Πρετόρια, το Πεκίνο, η Μπρατισλάβα, το Μπακού, το Λουξεμβούργο, το Ερεβάν, το Σεράγεβο, το Βελιγράδι, τη Μασσαλία, το Ζάγκρεμπ, την Οδησό και το Βουκουρέστι, εκθέσεις για τη Μάχη του Μαραθώνα, ενός ιστορικού γεγονότος που αναδείχθηκε σε παγκόσμιο σύμβολο των αξιών της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της αρετής (Υπουργείο Εξωτερικών, 2010).

Όπως εύστοχα υπενθυμίζει ο Αργυριάδης, *«στα Κινεζικά, το σύμβολο ή ιδεόγραμμα για «ευκαιρία» και στοίχημα -για ευκαιρία και κρίση- είναι ένα και το αυτό»* (2011:62). Η κρίση δηλαδή, μπορεί να μετατραπεί σε ευκαιρία. Προφανώς αυτό μπορεί να συμβεί υπό συνθήκες και κάτω από σκληρή δουλειά και όχι ως νομοτέλεια. Εάν στην παρούσα συνθήκη, αυτό συνέβη, θα μπορέσει με επάρκεια, ακρίβεια και νηφαλιότητα να το προσδιορίσει και να το κρίνει, μοναχά ο ιστορικός του μέλλοντος. Αυτό το οποίο οφείλουμε να εντοπίσουμε ωστόσο, είναι πως αν και οι περιγραφές του πρώην πρωθυπουργού δεν θα επέτρεπαν εύκολα σε κάποιον να μιλήσει για πλήρη αδράνεια και αγνόηση των ωφελημάτων που μπορεί να προκύψουν από την επένδυση στον πολιτισμό, η πραγματικότητα -όπως αποτυπώνεται από τους αριθμούς- δίνει μια άλλη διάσταση στη σχέση κράτος - πολιτισμός. Την ώρα που το 2009, ο προμνημονιακός προϋπολογισμός του Υπουργείου Πολιτισμού ανέρχονταν στα 819 εκατ. ευρώ (0,353% επί του ΑΕΠ), στον πρώτο προϋπολογισμό λιτότητας, το 2010, το ποσό μειώθηκε στα 732 εκατ. ευρώ (0,322 % επί του ΑΕΠ) ενώ το 2011 παρότι είχαν αρχικά προϋπολογιστεί 647 εκατ. τελικά

εκταμιεύθηκαν για τον πολιτισμό μόλις 534 εκατ. ευρώ (0,297% επί του ΑΕΠ), γεγονός που οδηγούσε μοιραία το τομέα σε μαρασμό και οικονομική συρρίκνωση, με σημαντικές επιπτώσεις όπως τη μη ορθή λειτουργία Αρχαιολογικών χώρων ελλείψει φυλακτικού προσωπικού μέχρι την αναστολή λειτουργίας γνωστών φορέων με δυναμική πολιτιστική παρουσία όπως το Θεατρικό Μουσείο και η Πειραματική Σκηνή Θεσσαλονίκης (Καρούτα, 2012).

Ολοκληρώνοντας τη συνάντησή μου με τον πρώην πρωθυπουργό, έχοντας πάντοτε στο μυαλό μου και τη θητεία του στο Υπουργείο Εξωτερικών, ζητάω να μάθω αν κατά τη δική του προσωπική αντίληψη, τα μουσεία, αποτελούν μέσο άσκησης πολιτικής με σκοπό την διεκδίκηση εθνικών επιδιώξεων, την επίτευξη υψηλών εθνικών στόχων και την ενίσχυση των πολιτιστικών διαλόγων με ξένα κράτη ή αν στην εποχή της τεχνολογίας τα άυλα μέσα ή ακόμη και οι μεγάλες ιδέες, όπως η δημοκρατία, αποτελούν τελικά ισχυρότερα επιχειρήματα υπεράσπισης των στόχων της πολιτείας. *«Οι διαχρονικές αξίες υπερισχύουν γιατί αυτή είναι η ταυτότητα και η ιστορία της χώρας... Προφανώς το υπόβαθρο είναι οι διαχρονικές αξίες αλλά χρειάζεται να υπάρχει η απόδειξη, το τεκμήριο»*, συμπληρώνει, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο έμφαση στον ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν τα μουσεία ως προς τα μηνύματα που μπορούν να εκπέμψουν στον επισκέπτη τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Το παράδειγμα του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως

«Με πόση λαχτάρα είχα μπει στις αίθουσες του Βρετανικού μουσείου για να θαυμάσω τα κλοπιμαία του Έλγιν! Και βρέθηκα σε έναν χώρο που έμοιαζε με λαϊκή αγορά ή με τελωνείο, βαμμένο με ένα απαίσιο κόκκινο χρώμα, ένα ψυγείο για αριστουργήματα, σκοτεινό, στενάχωρο, απελπιστικό», έγραφε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο Camille Mauclair (1934:32-40), περιγράφοντας με πολύ γλαφυρό τρόπο την αποστροφή και την βαθύτατη απογοήτευση που ένιωσε, αντικρίζοντας τα αριστουργήματα του Παρθενώνα, στις αίθουσες του κεντρικού Λονδρέζικου μουσείου. Ο Γάλλος συγγραφέας περιγράφει με σκληρή γλώσσα την αίσθηση που αποκόμισε, μιλώντας για ένα μέρος που θύμιζε μαρμαράδικο ή αποθήκη με κατασχεμένα αντικείμενα και αιχμάλωτα ακρωτηριασμένα φαντάσματα, που νοσταλγούσαν τον ουρανό της πατρίδας τους. «Κάθε αριστούργημα που το έχουν αρπάξει από τον τόπο που δημιουργήθηκε είναι κατά κάποιον τρόπο σε εξορία. Πουθενά αλλού, όμως, όσο στο Λονδίνο, δεν ένιωσα τόσο έντονα αυτού του είδους την προσβλητική γελοιοποίηση» (ό.π.), συμπλήρωνε σε άλλο σημείο της περιγραφής του, τασσόμενος συνολικά υπέρ της επανένωσης των αρχαιοτήτων αλλά και αναδεικνύοντας ως ξεχωριστή την περίπτωση του Παρθενώνα.

Το αίτημα της επανένωσης των γλυπτών είχε τεθεί πολλές φορές. Σχεδόν περιττή η αναφορά, στο ρόλο που έπαιξαν στην εμπέδωση του αιτήματος προσωπικότητες όπως ο λόρδος Βύρων, ο Ερνέστος Ρενάν και ο Τόμας Χάρντι. Μάλιστα αρκετά νωρίς, ακόμη και στη Βρετανία δεν ήταν λίγες οι φωνές που υψώθηκαν, υπερασπιζόμενες μια τέτοια εξέλιξη. Το μακρινό 1816, στη μεγάλη συζήτηση που έλαβε χώρα στην Βουλή των Κοινοτήτων του Λονδίνου για την αγορά των βιαίως αποσπασμένων από τον Έλγιν γλυπτών της Ακρόπολης, ο Hugh Hammersley μέλος του Κοινοβουλίου, είχε υπερασπισθεί σθεναρά -αλλά χωρίς αποτέλεσμα- τροπολογία για τη μελλοντική επιστροφή των κλεμμένων ελληνικών αρχαιοτήτων. «Η Μεγάλη Βρετανία κρατεί αυτά τα μάρμαρα ως παρακαταθήκη μέχρις ότου της ζητηθούν από τους τωρινούς ή οποιουδήποτε μελλοντικούς κυρίους της Πόλης των Αθηνών και μετά από ένα τέτοιο αίτημα αναλαμβάνει χωρίς διατυπώσεις ή διαπραγματεύσεις να τα επανατοποθετήσει όσο είναι δυνατόν στα μέρη από όπου είχαν αφαιρεθεί και στο μεταξύ θα φυλάσσονται προσεκτικά στο Βρετανικό Μουσείο» (Κεφαλληνάου, 2003:81). Στα μέσα του εικοστού αιώνα, το 1941, η βουλευτής Thelma Cazalet – Keir, πρότεινε στην κυβέρνησή της να επιστρέψει τα «Ελγίνεια», όπως τα χαρακτήριζε, ενώ και ο Ivor Bulmer-Thomas, μόλις έναν χρόνο αργότερα, το 1942, επανήλθε με το ίδιο αίτημα, ως ένδειξη θαυμασμού στον αγώνα των Ελλήνων ενάντια στον φασισμό (Φιλιππούλου, 2011).

Το 2019, ήρθε για πρώτη φορά στη δημοσιότητα αποκαλυπτικό έγγραφο⁴² του 1943, στο οποίο ο βρετανός ιστορικός τέχνης και επί σειρά ετών Επίτροπος του Βρετανικού Μουσείου, λόρδος Κένεθ Κλαρκ, τάσσονταν απερίφραστα υπέρ της επιστροφής των γλυπτών. Ο Κλαρκ, ως διευθυντής της National Gallery, είχε στείλει στις 3 Σεπτεμβρίου του 1943, δισέλιδη επιστολή προς τον Ιρλανδό διευθυντή του Ινστιτούτου Καλών Τεχνών Barber, Τόμας Μπότκιν, επιχειρηματολογώντας με έναν τρόπο που -όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια- θα έλεγε κανείς πως προσομοιάζει στη σύγχρονη επιχειρηματολογία της Ελλάδας, διατυπώνοντας τα δυο κεντρικότερα σημεία της. Πρώτον, ξεκαθάριζε πως δεν τάσσονταν γενικώς υπέρ του επαναπατρισμού έργων τέχνης, αλλά πως η περίπτωση του Παρθενώνα ήταν ξεχωριστή και δεύτερον, ζητούσε την επιστροφή των γλυπτών και την τοποθέτησή τους σε ένα Μουσείο που θα κτίζονταν δίπλα στον Ιερό Βράχο.

Κατά τρόπον παράλογο, είμαι υπέρ της επιστροφής των ελγίνειων μαρμάρων στην Ελλάδα. Όχι για να επανατοποθετηθούν στον Παρθενώνα, αλλά για να εκτεθούν σε ένα όμορφο κτίριο στην άκρη της Ακρόπολης, την κατασκευή του οποίου θα έπρεπε να πληρώσει η Βρετανική κυβέρνηση. Θα το έκανα για καθαρά συναισθηματικούς λόγους, ως έκφραση χρέους που έχουμε στην Ελλάδα...

σημείωνε στην επιστολή του, που σήμερα φυλάσσεται χωρίς να εκτίθεται στο κοινό, στην αίθουσα αρχείων της Tate Gallery του Λονδίνου⁴³. Το μουσείο αυτό, αν και τελικά δεν χρηματοδοτήθηκε από τη Βρετανία, με τα χαρακτηριστικά που του δίνει ο «απρόσμενος» πρώιμος σύμμαχος της Ελλάδος αλλά και της λογικής εν γένει, σήμερα υπάρχει και περιμένει την επιστροφή των κλεμμένων αριστουργημάτων.

Ιστορική έχει μείνει η ομιλία του Αντρέ Μαλρώ, της 28ης Μαΐου 1959, όταν ως υπουργός πολιτισμού του στρατηγού Ντε Γκώλ, εκπροσώπησε τη Γαλλική Κυβέρνηση κατά την πρώτη φωταγωγή της Ακρόπολης. Τα λόγια του Γάλλου Υπουργού, αποτελούν την πιο ηχηρή μαρτυρία της παγκόσμιας ακτινοβολίας του μνημείου:

Μέσω αυτού του πολιτισμού και προς δόξαν του φωταγωγείται η Ακρόπολη, η οποία καλείται να απαντήσει σε ερωτήματα που κανείς άλλος πολιτισμός δεν έθεσε. Το πνεύμα της Ελλάδας εμφανίστηκε αρκετές φορές στον κόσμο, δεν ήταν όμως πάντοτε το ίδιο. Ήταν λαμπρό στην Αναγέννηση, πόσο μάλλον που η Αναγέννηση πολύ λίγο γνώριζε την Ασία: είναι λαμπρό και συνταρακτικό σήμερα, που γνωρίζουμε την Ασία. Σε λίγο καιρό, θεάματα όπως αυτό θα ζωντανέψουν τα μνημεία της Αιγύπτου και της Ινδίας, θα δώσουν φωνή στα

⁴² Η ύπαρξη του εγγράφου μνημονεύονταν, τρία χρόνια νωρίτερα, σε βιβλίο του James Stourton (2016), για τη ζωή και την τέχνη του Κλαρκ

⁴³ Την επιστολή δημοσίευσε η εφημερίδα «Τα ΝΕΑ», στο Σαββατοκυριακάτικο φύλλο της 14-16 Ιουνίου του 2019 (είχε κυκλοφορήσει για 3 ημέρες λόγω τριήμερου του Αγίου Πνεύματος), :16-17. Το ρεπορτάζ υπέγραφε ο ανταποκριτής της εφημερίδας Γιάννης Ανδριτσόπουλος.

φαντάσματα όλων των στοιχειωμένων τόπων. Η Ακρόπολη όμως είναι ο μοναδικός τόπος του κόσμου που κατοικείται ταυτόχρονα από το πνεύμα και από το θάρρος. Απέναντι στην αρχαία Ανατολή, ξέρουμε σήμερα ότι η Ελλάδα δημιούργησε έναν τύπο ανθρώπου που δεν είχε υπάρξει ποτέ ως τότε. (Παπαντωνίου, 2017, Σεπτέμβριος 8).

Η φράση του μάλιστα, «*μια κρυφή Ελλάδα υπάρχει στην καρδιά όλων των ανθρώπων της Δύσης*», έμεινε χαραγμένη σε τέτοιο βαθμό στις συνειδήσεις των ανθρώπων που, 58 χρόνια αργότερα, το 2017, την επανέλαβε από την Πνύκα, ο Γάλλος Πρόεδρος Εμμανουέλ Μακρόν, κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα (elysee, 2017).

Στην Ελλάδα η πρώτη λόγια ελληνική διεκδίκηση έγινε το 1842 από τον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή⁴⁴, τον γραμματέα της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας. Σε μια παθιασμένη ομιλία, αφού εξύμνησε τη συμμετρία του μνημείου, στηλίτευσε την καταστροφική δράση του Έλγιν. Μιλώντας για γενναία δάκρυα των ντόπιων, ο Ραγκαβής αποδόμησε μάλιστα ήδη από εκείνη την εποχή την επιχειρηματολογία που είχε ακουστεί στο Βρετανικό Κοινοβούλιο σύμφωνα με την οποία οι Έλληνες, έχοντας προηγουμένως χρηματιστεί, έστεκαν ατάραχοι και αδιαμαρτύρητοι στη θέα της βεβήλωσης. Με μια σαφή δόση ειρωνείας προέτρεψε μάλιστα την Βρετανία, αν δεν μπορεί να κλέψει και τον διαυγή Αττικό Ουρανό, να επιστρέψει τα έργα τέχνης, εκεί όπου ανήκουν:

Η δὲ τῶν μεγάλων πράξεων φίλη Ἀγγλία, ἂν δὲν δύναται νὰ μεταφέρῃ ὀλόκληρον τὸν ναὸν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν της, καὶ μετ' αὐτοῦ δὲ νὰ μεταφέρῃ καὶ τὸν κυανοῦν οὐρανὸν ἐφ' οὗ κατάλευκος διαγράφεται, καὶ τὴν διαφανῆ ἀτμόσφαιραν μας εἰς ἣν λούεται, καὶ τὸν λαμπρὸν ἥλιόν μας ὅστις τὸν ἐπιχρυσοῖ. εἰς τὸ ὑπερβόρειον κλίμα της, τότε, ὡς ἄλλοτε βασιλεῖς καὶ λαοὶ ἐσεμνύοντο πέμποντες ἀπὸ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα ἀναθήματα εὐλαβείας πρὸς τὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν ἀκρόπολιν, ἅς πέμψῃ καὶ αὐτὴ ὡς φόρον τοῦ σεβασμοῦ της πρὸς τὸ λίκνον τοῦτο τοῦ πολιτισμοῦ τὰ ἀρπαγέντα κοσμήματά του, ἃ μακρὰν αὐτοῦ ἔχουσι μικρὰν μόνον καὶ μερικωτάτην ἀξίαν, ὡς καὶ αὐτὸς χωρὶς ἐκείνων μένει κολοβὸς καὶ ἄμορφος (Ραγκαβής, 1846:158)

Το ζήτημα επαναφέρονταν, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, στο προσκήνιο. Στο έργο του «Ο Λόρδος Έλγιν», ο Γεννάδιος, αφιέρωσε ειδική ενότητα για τη «βουλιμία» του ανθρώπου που υλοποίησε τη σύληση του Παρθενώνα και τον «*θρήνο των Καρυάτιδων*» (1930:17). Το

⁴⁴Ραγκαβής Αλέξανδρος Ρίζος (1809-1892): Ιδρυτής εταίρος, γραμματεὺς της Εταιρείας (1837-1851), σύμβουλος του Υπουργείου Παιδείας (1832-1841), διευθυντής του Βασιλικού Τυπογραφείου (1841) και σύμβουλος του Υπουργείου Εξωτερικών (1842). Το 1844 έγινε καθηγητής της αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο, θέση που διατήρησε ως το 1866. Διετέλεσε υπουργός των Εξωτερικών (1856-1857) και πρεσβευτής στην Ουάσιγκτον (1867), το Παρίσι (1868 και 1871), την Κωνσταντινούπολη (1869) και το Βερολίνο (1874-1887), όπου και αντιπροσώπευσε την Ελλάδα με τον Θ. Δηλιγιάννη στο Συνέδριο του Βερολίνου τον Ιανουάριο του 1877 (Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, χχ)

πρόσωπο ωστόσο που συνδέθηκε εντονότερα από οποιοδήποτε άλλο, με το αίτημα της επανένωσης των γλυπτών ήταν η Ελληνίδα ηθοποιός Μελίνα Μερκούρη, η οποία ως Υπουργός Πολιτισμού το 1982, επέβαλε επί της ουσίας τον όρο «Parthenon Marbles» αντί του «Elgin Marbles», διατρανώνοντας μάλιστα την επιλογή της Ελλάδας να ζητήσει την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα από το Βρετανικό μουσείο, κατά το λόγο που εκφώνησε στην παγκόσμια Διάσκεψη της UNESCO για την Πολιτιστική Πολιτική, στο Μεξικό:

Ο μεγάλος μας ποιητής Γιάννης Ρίτσος εκφράζει το αίσθημα όλου του λαού, όταν γράφει : «Αυτές οι πέτρες δεν βολεύονται με λιγότερο ουρανό...». Πιστεύω ότι ήρθε ο καιρός αυτά τα μάρμαρα να γυρίσουν πίσω στο γαλάζιο ουρανό της Αττικής, στο φυσικό τους χώρο, εκεί όπου αποτελούν δομικό και λειτουργικό μέρος ενός μοναδικού συνόλου Και καταλαβαίνουμε πολύ καλά ότι τα μουσεία δεν μπορεί ν' αδειάσουν. Αλλά επιμένω να σας υπενθυμίσω, ότι για την περίπτωση των μαρμάρων της Ακρόπολης δεν ζητούμε την επιστροφή ενός πίνακα ή ενός αγάλματος. Ζητάμε την επιστροφή τμήματος ενός μοναδικού μνημείου, ξεχωριστού συμβόλου ενός πολιτισμού (Ίδρυμα Μελίνα Μερκούρη, 1982).

Το ελληνικό αίτημα ασφαλώς δεν έτυχε θετικής υποδοχής από το Βρετανικό μουσείο, το οποίο απολαμβάνει ετησίως μεγάλης επισκεψιμότητας και αποκομίζει σημαντικά κέρδη, εκθέτοντας στους χώρους του τα γλυπτά. Η αρνητική διάθεση της Βρετανικής πλευράς να ανταποκριθεί στην επιλογή της Ελλάδας να καλέσει το Βρετανικό Μουσείο να επιστρέψει στη χώρα μας, τα γλυπτά που με τόσο βίαιο τρόπο είχε αφαιρέσει ο Έλγιν, είχε φανεί ξεκάθαρα στο προκλητικό άρθρο του Economist, στις 28 Μαΐου του 1983, με τίτλο “Sorry Melina”, στο οποίο ο αρθρογράφος μιλούσε για αλλοιωμένο εθνικισμό της Μελίνας Μερκούρη καθιστώντας σαφές πως «*Τα μάρμαρα του Elgin πρέπει να παραμείνουν στη θέση τους - ή τουλάχιστον να βρουν την πραγματική τους τιμή*» (Economist, 1983). Ανέφερε δηλαδή πως η Ελλάδα θα πρέπει να πληρώσει για να πάρει πίσω τα γλυπτά. Ο αρθρογράφος, παρέκαμπτε μάλιστα την ελληνική επιχειρηματολογία, σύμφωνα με την οποία δεν ζητούνταν η επιστροφή του συνόλου των κλεμμένων αρχαιοτήτων παρά μόνο των γλυπτών του Παρθενώνα ώστε να επανενωθεί το μνημείο και ανέφερε πως η Μελίνα Μερκούρη δεν είχε ανάλογες απαιτήσεις από τους Γάλλους που διατηρούν στο Λούβρο το ξακουστό άγαλμα της «*Νίκης της Σαμοθράκης*», εξαιτίας των προσωπικών της δεσμών με τη Σοσιαλιστική Γαλλία. (ό.π.).

Το βασικό επιχείρημα, την περίοδο εκείνη, που πολλοί κράδαιναν προκειμένου να παραμείνουν τα γλυπτά στο Βρετανικό μουσείο, ήταν πως η Αθήνα δεν διέθετε τον κατάλληλο χώρο για να υποδεχτεί και να αναδείξει τα μάρμαρα⁴⁵. Είναι ακριβές πως εκείνα τα χρόνια, το

⁴⁵ Έρευνα του BBC έδειξε πως η κοινή γνώμη και πολιτικοί δεν αντιδρούν στην επιστροφή των γλυπτών, ωστόσο το Βρετανικό Μουσείο αρνείται να προβεί σε μια τέτοια κίνηση, ισχυριζόμενο πως η Ελλάδα δεν μπορεί να

επιχείρημα φάνταζε σε κάποιους λογικό. Η Αθήνα δεν είχε πράγματι έναν τόσο σπουδαίο χώρο όσο το Duveen Gallery⁴⁶, παρά το γεγονός πως ήδη από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του Ελληνικού Κράτους είχε μεριμνήσει για την κατασκευή μουσείου πάνω στο Βράχο της Ακρόπολης. Συγκεκριμένα το 1863, αποφασίστηκε να χτιστεί το μουσείο σε χώρο νοτιοανατολικά του Παρθενώνα και στις 30 Δεκεμβρίου του 1865 έγινε η θεμελίωσή του. Ωστόσο, το μέγεθος του μουσείου δεν ήταν μεγάλο και το μόλις 800 τ.μ. έκτασης κτήριο κρίθηκε γρήγορα ακατάλληλο λόγω του πλήθους των ευρημάτων των ανασκαφών που ξεκίνησαν το 1886, με αποτέλεσμα ένα δεύτερο μουσείο, το Μικρό Μουσείο, να αναγγελθεί το 1888. Τα έτη 1946-1947, το δεύτερο Μουσείο κατεδαφίστηκε ενώ το πρώτο Μουσείο επεκτάθηκε για να καλυφθούν οι ανάγκες. Όμως και πάλι από τη δεκαετία του 1970 το Μουσείο έμοιαζε ακατάλληλο τόσο για την έκθεση του πλήθους και της σπουδαιότητας των εκθεμάτων όσο και για την υποδοχή του μεγάλου όγκου των επισκεπτών (Μουσείο Ακρόπολης, χχ).

Ήταν εκείνη την περίοδο, οπότε πρώτος ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, το Σεπτέμβριο του 1976, διατύπωσε την ανάγκη για τη δημιουργία ενός νέου Μουσείου της Ακρόπολης οριοθετώντας μάλιστα και το χώρο στον οποίο τελικά αναγέρθηκε το νέο Μουσείο. Στις 23 Ιουνίου του 1976, συγκλήθηκε ευρεία σύσκεψη υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, με θέμα την προστασία των εθνικών θησαυρών του Αγίου Όρους, των γλυπτών του Παρθενώνα και του Ερεχθείου καθώς και της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου εν τω συνόλω της. Σε εκείνη τη σύσκεψη, είχε ληφθεί η απόφαση για την ανέγερση δυο μουσείων. Το ένα ήταν το Βυζαντινό μουσείο της Θεσσαλονίκης. Το άλλο, ήταν το μουσείο της Ακρόπολης. Η απόφαση ανέφερε μάλιστα ότι αποφασίστηκε: *«η ανέγερσις του νέου Μουσείου πλησίον της Ακροπόλεως δια την τοποθέτησιν των γλυπτών του Ερεχθείου και του Παρθενώνος, τα οποία, ανεκτιμήτου αξίας, δια να διασωθούν θα μεταφερθούν εις κλειστόν χώρον»* (Χατζηβασιλείου, 1996:247-248). Στις 29 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής επισκέπτεται τον ιερό βράχο της Ακροπόλεως και ενημερώνεται για τις ανάγκες του μνημείου. Είχε ήδη αποφασιστεί πως θα μεταφέρονταν τα γλυπτά του δυτικού αετώματος του Παρθενώνος και οι Καρυάτιδες και πως τη θέση τους θα έπαιρναν εκμαγεία υψηλής πιστότητας, πως δρομολογούνταν η κατάργηση του μουσείου που βρίσκονταν επί του βράχου της Ακροπόλεως ενώ εκείνη την ημέρα συγκεκριμενοποιήθηκε πως το νέο μουσείο θα ανεγείρονταν στο χώρο *«όπου ευρίσκεται το απομακρυνόμενο Σύνταγμα Χωροφυλακής Μακρυγιάννη»*, με την ανακοίνωση να συνοδεύει η εκτίμηση, πως το έργο θα είχε ολοκληρωθεί μέσα σε μια τριετία. (Χατζηβασιλείου, 1996:299).

φροντίσει και να εκθέσει κατάλληλα τα έργα, σημειώνει η Jarrett Lobell (Vitalli & Colewell - Chanthaphonh, 2006:195)

⁴⁶ Duveen Gallery: Αυτό είναι το όνομα της αίθουσας του Βρετανικού Μουσείου η οποία φιλοξενεί τα Παρθενώνια αριστουργήματα.

Τελικά πέρασαν αρκετές δεκαετίες και έπειτα από μια σειρά αρχιτεκτονικών διαγωνισμών που δεν καρποφόρησαν⁴⁷, το έτος 2000, ο Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης ανακοίνωσε πρόσκληση για συμμετοχή σε ένα νέο διαγωνισμό, ο οποίος ήταν σύμφωνος με τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο διαγωνισμός τελεσφόρησε και απένειμε το πρώτο βραβείο στον Bernard Tschumi με τον Μιχάλη Φωτιάδη. Το Νέο Μουσείο κτίστηκε διαθέτοντας συνολικά 25.000 τ.μ. και εκθεσιακούς χώρους με εμβαδόν 14.000 τ.μ., δέκα φορές δηλαδή μεγαλύτερους από ότι στο παλιό Μουσείο. Εγκαινιάστηκε στις 20 Ιουνίου του 2009. Το ρόλο που κατόρθωσε να διαδραματίσει την πρώτη δεκαετία του βίου του, την περίοδο 2009 – 2019, θα εξετάσουμε στις ενότητες που ακολουθούν.

3.2 Τα εγκαίνια του μουσείου – Παγκόσμιο γεγονός

Το νέο μουσείο έγινε από νωρίς σύμβολο για την επιστροφή των γλυπτών. Τα εγκαίνια του αποτέλεσαν παγκόσμιο γεγονός. Η πρώτη μεγάλης εμβέλειας προβολή του νέου μουσείου έφερε ξανά στο προσκήνιο το αίτημα της χώρας για επαναπατρισμό των γλυπτών, ένα αίτημα που θα αποτελούσε εξαρχής το βασικό στόχο του ιδρύματος.

Η Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης, ανταποκρινόμενη στο αίτημα του Υπουργείου Πολιτισμού και συνεργαζόμενη στενά με τον Πρόεδρο του Μουσείου της Ακρόπολης, Δημήτρη Παντερμαλή είχε μεριμνήσει με σειρά επικοινωνιακών δράσεων, να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας, ήδη δυο ολόκληρα χρόνια πριν από τα εγκαίνια του μουσείου. Με πολυάριθμες ενημερωτικές εκδηλώσεις των Γραφείων Τύπου και Επικοινωνίας στο εξωτερικό σχετικά με την ανέγερση, την ιστορία και τα εκθέματα του Μουσείου, με διαρκή τροφοδότηση δημοσιογράφων και διεθνών ΜΜΕ και τη διοργάνωση συνεντεύξεων σε διεθνή τηλεοπτικά δίκτυα (BBC, CBS, CNN, RAI, CCTV της Κίνας, ABC της Αυστραλίας κ.α.) και πρακτορεία ειδήσεων, επιχειρήθηκε να δοθεί προστιθέμενη αξία και να προλειανθεί το έδαφος, πριν ανοίξουν οι πύλες του μουσείου (Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας, 2009). Τις ημέρες των εγκαινίων η Γραμματεία οργάνωσε, στελέχωσε και λειτούργησε ένα σύγχρονο Κέντρο Τύπου μέσα στο Μουσείο, το οποίο φιλοξένησε 440 διαπιστευμένους δημοσιογράφους από 37 χώρες και 197 Μ.Μ.Ε. στοχεύοντας σε δημοσιογραφική κάλυψη παγκόσμιας κλίμακας. Το Κέντρο Τύπου λειτούργησε, για τέσσερις ημέρες, από τις 17 έως τις 20 Ιουνίου του 2009 και από τις 10.00 το πρωί έως τα μεσάνυχτα (ό.π.). Ήταν πλήρως εξοπλισμένο και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι δημοσιογράφοι ήταν εφοδιασμένοι με έντυπο και οπτικοακουστικό ενημερωτικό

⁴⁷ Διεξήχθησαν δύο αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί το 1976 και το 1979. Το 1989 η Μελίνα Μερκούρη, κίνησε ένα νέο διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό, τα αποτελέσματα του οποίου ακυρώθηκαν μετά την αποκάλυψη μιας μεγάλης οικιστικής περιοχής στο οικόπεδο Μακρυγιάννη (Μουσείο Ακρόπολης, χχ)

υλικό καθώς και με το ότι έλαβαν μέρος σε ενημερωτικές ξεναγήσεις στους χώρους του Μουσείου, μπορεί κανείς εύκολα να αντιληφθεί πως με το άνοιγμα των θυρών του και την εξωστρέφεια που έδειξε, το μουσείο άρχισε να λειτουργεί ως όχημα και για την ικανοποίηση του αιτήματος για επιστροφή των γλυπτών. Ένα αίτημα που όπως είδαμε παραπάνω είχε μπει δεκαετίες πριν από τη θεμελίωση του μουσείου αλλά επανέρχονταν συχνά στο προσκήνιο, με έντονο και σταθερό τρόπο, ακόμη και κατά την περίοδο κατά την οποία αυτό χιτίζονταν. Στις 9 Οκτωβρίου του 2007, επισκεπτόμενος το υπό ανέγερση νέο Μουσείο Ακροπόλεως, ο τότε πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής, είχε υπενθυμίσει πως με την ολοκλήρωση του μουσείου η Ελλάδα αποκτά ένα πολύ ισχυρό επιχείρημα για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα. *«Κάνουμε ένα σημαντικό βήμα για να γίνει επιτέλους πράξη ένα όραμα που ενώνει όλους τους Έλληνες και όλους τους φίλους της Ελλάδας στον κόσμο»* (in, 2006, Οκτώβριος 9), είχε πει, κρατώντας στην ουσία ενεργό έναν εθνικό στόχο.

Το ίδιο ζητούμενο επισημάνθηκε και την ημέρα των εγκαινίων, στις ομιλίες της πολιτικής ηγεσίας του τόπου, ενώπιον πολλών ξένων αξιωματούχων, μεταξύ των οποίων ο τότε Διευθνήτης της UNESCO Κοϊχίρο Ματσούρα, ο τότε Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο, οι πρωθυπουργοί της Κροατίας, της Βοσνίας, του Μαυροβουνίου, της Κίνας, καθώς οι αναπληρωτές πρωθυπουργοί του Βιετνάμ και της Φινλανδίας.

Διακόσιες μόλις λέξεις χρησιμοποίησε κατά τον χαιρετισμό του, εκείνη την ημέρα, ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κάρολος Παπούλιας. Οι τελευταίες από αυτές και ενώ πρώτα είχε αναφερθεί στο δέος και τη συγκίνηση που γεννιούνται στη ψυχή κάθε ανθρώπου, όταν υψώνει το βλέμμα και αντικρίζει τον Παρθενώνα, αφορούσαν στα μάρμαρα, που όπως σημείωσε: *«ακτινοβολούν στον ελληνικό ήλιο όπως η γνώση και η σοφία»*. Δηλώνοντας πως ο Ιερός Βράχος αποτελεί για τους Έλληνες την ταυτότητα και την περηφάνια τους, ο Κάρολος Παπούλιας ζήτησε την επιστροφή των γλυπτών λέγοντας πως: *«ο κόσμος όλος μπορεί να δει συγκεντρωμένα τα σημαντικότερα γλυπτά του Παρθενώνα. Κάποια λείπουν. Είναι ώρα να επουλωθούν οι πληγές του μνημείου με την επιστροφή των μαρμάρων που του ανήκουν»* (presidency, 2009). Δεν ήταν η πρώτη φορά που ο Ανώτατος Πολιτειακός Παράγοντας πρότασε το ζήτημα της επιστροφής των οικονομικής αξίας αριστουργημάτων⁴⁸, ωστόσο αυτή

⁴⁸ Το 2005, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κάρολος Παπούλιας, δηλώνει μετά από επαφή του στο Προεδρικό Μέγαρο με μέλη 12 Διεθνών Επιτροπών για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα πως *«Τα Ελγίνεια Μάρμαρα υπήρξαν θύματα αρπαγής, σε μια ιστορική περίοδο όπου οι ισχυροί είχαν το δικαίωμα ζωής και θανάτου στους αδύναμους. Έχει περάσει αυτή η εποχή. Τώρα υπηρετούμε άλλες ηθικές αξίες και νομίζω ότι είναι ηθικό χρέος αυτοί οι θησαυροί του ελληνικού πολιτισμού να γυρίσουν στην πατρίδα τους. Ο αττικός ουρανός, ο αττικός ήλιος και η αττική γη τα περιμένει τα Ελγίνεια Μάρμαρα»* (presidency, 2005). Τον Μάρτιο του 2008, με αφορμή την απώλεια του Ζυλ Ντασσέν, είχε πει: *«Ο Ζυλ Ντασσέν συνέχισε με πίστη τον αγώνα της Μελίνας Μερκούρη για τα μάρμαρα του Παρθενώνα. Ήταν ο κατεξοχήν Έλληνας με την ισοκράτεια έννοια»* (presidency, 2008). Τον Μάιο του 2009 ο Κάρολος Παπούλιας συναντά στο Ελσίνκι, την Προέδρου της Φινλανδίας Tarja Halonen η οποία μετά τη συνάντησή τους αναφερόμενη στο ζήτημα των γλυπτών είχε πει πως *«Το θέμα αυτό δεν θεωρώ ότι*

τη φορά το έπραττε έχοντας ως φόντο το νέο Μουσείο, το οποίο -έτοιμο πια- έκανε το αίτημα πιο ηχηρό, δείχνοντας πως η Ελλάδα διαθέτει πλέον το κατάλληλο μέρος για να φιλοξενήσει τα γλυπτά και αποδυναμώνοντας ένα από τα επιχειρήματα που μέχρι εκείνη την περίοδο εξέφραζε το Βρετανικό μουσείο⁴⁹.

Ξεκάθαρος σκοπός του μουσείου ήταν να αποτελέσει το βασικό όχημα και επιχείρημα της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής του τόπου, για την αποκατάσταση μιας ιστορικής αδικίας, με την επιστροφή των γλυπτών στην πατρίδα τους. Αυτό προκύπτει και από την ομιλία που εκφώνησε ο τότε πρωθυπουργός, Κώστας Καραμανλής, κατά την ημέρα των εγκαινίων:

Είναι ένας χώρος που εκφράζει την φωνή της παγκόσμιας κοινότητας για τα μάρμαρα, τα μνημεία του πολιτισμού που λείπουν ακόμα από τον Παρθενώνα. Εάν η Ακρόπολη του Περικλή ήταν ένας ύμνος στο κάλλος, την αρμονία, την ελευθερία, το σύγχρονο μουσείο της Ακρόπολης γίνεται σήμερα κιβωτός όλων των ιδεών που συμβολίζει από τα πανάρχαια χρόνια ο Παρθενώνας. Είναι ζωντανή έκφραση της δύναμης του παγκόσμιου πολιτισμού που μπορεί και επιζητεί να προκαλέσει ανάμεσα στα άλλα και την επανένωση των μαρμάρων του. Γιατί τα μάρμαρα του Παρθενώνας μιλάνε στην ολόκληρη τους. Έτσι αναδεικνύεται η ακεραιότητα όλων όσων συμβολίζουν ενώ η ακεραιότητα των μνημείων και των συμβολισμών του Παρθενώνα δεν είναι αίτημα αποκλειστικά και μόνο της Ελλάδας. Είναι διεκδίκηση της ανθρωπότητας στην οποία ανήκουν τόσο ο Παρθενώνας όσο και οι συμβολισμοί του Παρθενώνα. Στον ιερό βράχο της Ακρόπολης, όλος ο κόσμος βλέπει την μορφή που παίρνουν πανανθρώπινα και αιώνια ιδανικά. Στο μουσείο της Ακρόπολης όλος ο κόσμος μπορεί τώρα να διαπιστώνει ότι αυτές οι μορφές, αυτά τα ιδανικά μπορούν να επανενωθούν και να επανακτήσουν την ακτινοβολία τους (Εκπομπή παρουσίασης της επίσημης τελετής εγκαινίων, 2009),

Λίγο νωρίτερα, το ίδιο αίτημα εκφράζονταν δια στόματος του τότε Υπουργού Πολιτισμού και μετέπειτα πρωθυπουργού, Αντώνη Σαμαρά, ο οποίος διεμήνυε πως δεν μπορεί η Ελλάδα να διαπραγματευτεί την ιδιοκτησία των μαρμάρων ούτε να προδώσει την

αφορά μόνο την Ελλάδα. Είναι ένα ευρωπαϊκό θέμα. Υπάρχουν πολλές χώρες που έχουν αρχαίους θησαυρούς που πρέπει να τους επιστραφούν. Και βεβαίως ως πρώην δικηγόρος δεν θεωρώ ότι η διαδικασία αυτή δεν θα έχει κανένα πρόβλημα αλλά πιστεύω ότι είναι κάτι που πρέπει να το επιδιώξουμε. Συμφωνεί νομίζω και ο κύριος Πρόεδρος» (presidency, 2009)

⁴⁹ Στην πορεία το Βρετανικό μουσείο, εμμένοντας στη θέση του να μην επιστρέψει τα κλεμμένα αριστουργήματα, επικαλέστηκε μια σειρά από άλλα επιχειρήματα, όπως ότι στους δικούς του χώρους μπορούν να τα θαυμάζουν εκατομμύρια επισκέπτες κάθε χρόνο – δωρεάν και πως αυτοί παίρνουν γνώσεις για το πώς η αρχαία Ελλάδα επηρέασε και επηρεάστηκε από τους άλλους πολιτισμούς που αντιμετώπισε. Έφτασε στο σημείο σχεδόν να «δικαιολογεί» τη βιαιότητα του Έλγιν αναφέροντας πως σήμερα έχει ολοκληρωθεί «μια διαδικασία που ξεκίνησε πριν από 200 χρόνια ο Λόρδος Έλγιν και όλα τα γλυπτά του Παρθενώνα έχουν πλέον γίνει μουσειακά αντικείμενα» (British Museum, χχ)

ακεραιότητα του μνημείου. «Αυτά (τα γλυπτά) που δεν βρίσκονται εδώ, που αποσπάστηκαν και απομακρύνθηκαν πριν από 207 χρόνια θα επανέλθουν. Αναπόφευκτα θα επανέλθουν. Ο Παρθενώνας και τα γλυπτά του υπήρξαν θύματα λεηλασίας. Το έγκλημα αυτό σήμερα μπορεί να επανορθωθεί. Το μουσείο είναι η ηθική δύναμη που τα προσκαλεί πίσω να επανενωθούν. Τα μάρμαρα καλούν τα μάρμαρα» (ό.π.), σημείωνε emphaticά.

Τι και αν η ελληνική πολιτική ηγεσία έμπαινε μπροστά για τη διεκδίκηση των μαρμάρων, το Βρετανικό μουσείο είχε μεριμνήσει από νωρίς να διαμηνύσει πως το νέο μουσείο, όσο μεγάλο, μοντέρνο και σύγχρονο και αν είναι δεν μπορούσε να εξουδετερώσει τα επιχειρήματά του περί μη ανάγκης επιστροφής των γλυπτών. Στις 5 Φεβρουαρίου του 2007, ο διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου Νιλ Μακ Γκρέγκορ, γνωρίζοντας πως η στιγμή οπότε η Αθήνα θα είχε στο οπλοστάσιό της ένα σπουδαίο μουσείο, μίλησε σε δημόσια συζήτηση που είχε διοργανώσει η UNESCO στο Παρίσι και ανέπτυξε τη θεωρία ότι είμαστε όλοι κληρονόμοι των παγκόσμιων πολιτιστικών αγαθών και ότι εφόσον το Βρετανικό Μουσείο συγκεντρώνει συλλογές που εκπροσωπούν διάφορα κράτη των οποίων κοινότητες διαβιούν στη Βρετανία, δεν υπάρχει κανένας λόγος μετακινήσεως των πολιτιστικών αγαθών τους από το Λονδίνο. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους, με συνέντευξή του στη γαλλική εφημερίδα «Le Monde», ο ίδιος εμφανίστηκε ακόμη πιο προκλητικός, ισχυριζόμενος πως ο Παρθενώνας, από τον 17ο αιώνα, είναι ένα ερείπιο που δεν μπορεί να ανασυσταθεί, κομμάτια του είναι διασκορπισμένα και ακόμη και αυτά που βρίσκονται στην Ελλάδα φυλάσσονται σε μουσείο (Αναστασόπουλος, 2007, Νοέμβριος 25). Αρνήθηκε δηλαδή επί της ουσίας προκαταβολικά να συμμεριστεί ως ισχυρό επιχείρημα επιστροφής των γλυπτών την ανοικοδόμηση ενός λαμπρού μουσείου, στη σκιά της Ακρόπολης. Το ίδιο θα έκανε η εκπρόσωπος του μουσείου, Hannah Boulton, λίγες μέρες πριν από τα εγκαίνια του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, όταν σε συνέντευξή της δήλωνε ξεκάθαρα πως η ύπαρξη του Νέου Μουσείου δεν επρόκειτο να αλλάξει τις πάγιες βρετανικές θέσεις στο θέμα των μαρμάρων (Levonian Cole, 2009, Ιούνιος 30).

Παρά τα μηνύματα του Βρετανικού μουσείου, η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας φρόντιζε να «φορτίζει» το μουσείο με την «υποχρέωση» να υπερασπιστεί με αποτελεσματικότητα το σκοπό της επανένωσης των μαρμάρων του Παρθενώνα, σε όλες τις επίσημες διαδικασίες και συζητήσεις που ελάμβαναν χώρα, όσο πλησίαζε η στιγμή οπότε ο νέος αυτός πολιτιστικός φορέας θα άνοιγε τις πόρτες του. Περίπου έναν χρόνο πριν από τα εγκαίνια, στις 8 Οκτωβρίου του 2008, κατά τη συζήτηση επί της αρχής του σχεδίου νόμου του Υπουργείου Πολιτισμού: «Ίδρυση Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου με την επωνυμία: «ΜΟΥΣΕΙΟ

ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ», ο τότε Υπουργός Πολιτισμού, Ευάγγελος Βενιζέλος⁵⁰, είχε τονίσει τη σπουδαιότητα η Βουλή των Ελλήνων να στείλει, απευθυνόμενη στα κοινοβούλια όλου του κόσμου, στους διεθνείς οργανισμούς, στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το καθαρό μήνυμα πως: *«Το Μουσείο της Ακρόπολης είναι το πιο σημαντικό επιχείρημα⁵¹ που έχουμε απευθυνόμενοι στη διεθνή κοινή γνώμη και την παγκόσμια πολιτιστική κοινότητα για τον επαναπατρισμό και την επανένωση των γλυπτών του Παρθενώνα»*. Αναπτύσσοντας την επιχειρηματολογία του, που εν πολλοίς αδιατάραχτα έχει υιοθετηθεί μέχρι σήμερα, ο Υπουργός χαρακτήριζε την επιστροφή των κλεμμένων αριστουργημάτων ιστορική υποχρέωση, που δεν αποτελούσε εθνική στρατηγική, ούτε πολύ περισσότερο μία εθνικιστικού ή υπερπατριωτικού χαρακτήρα στρατηγική, αλλά μία υποχρέωσή έναντι ενός μνημείου που ανήκει στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά (hellenicparliament, 2008).

Ο ίδιος ο Ευάγγελος Βενιζέλος, αμέσως μετά από τα εγκαίνια του μουσείου, στις 21 Ιουνίου του 2009, κατέθεσε πρόταση για την στρατηγική της επιστροφής των μαρμάρων του Παρθενώνα, τασσόμενος μάλιστα υπέρ μιας σταθερής συνεργασίας με το Βρετανικό μουσείο αντί μιας αντιδικίας ή μιας νομικού χαρακτήρα συζήτησης. Για την υλοποίηση της πρότασής του, που θα ένωνε οριστικά τα Μάρμαρα με το φυσικό τους τόπο, κομβικός θα ήταν ο ρόλος του νέου Μουσείου εντός του οποίου θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι *«λειτουργεί ένα ιδεατό παράρτημα του Βρετανικού Μουσείου»*. Προκειμένου να καταστεί προφανώς πιο ελκυστική στον Βρετανικό παράγοντα, η ιδέα συμπληρώνονταν από την πρόταση οι αίθουσες της Duveen Gallery να συνεχίσουν να φιλοξενούν το ελληνικό στοιχείο, μέσω διαδοχικών, περιοδικών εκθέσεων, σημαντικών ελληνικών αρχαιοτήτων που θα αναλάμβανε τη δέσμευση να δανείζει η Ελλάδα (Βενιζέλος, 2009). Το μουσείο αυτό είχε πάντως ο ίδιος διαμηνύσει σε ανύποπτη στιγμή πως δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως *«κόλα εξετάσεων»* που δίνουμε ενώπιον της Βρετανικής κυβέρνησης, καθώς ένα τέτοιο ζήτημα θα μπορούσε να τεθεί μόνο αν ο Έλγιν είχε ζητήσει από τον υπόδουλο λαό, όταν έκανε την διαρπαγή, να κατασκευάσει ένα μουσείο προκειμένου να αφήσει τα μάρμαρα στον τόπο τους. *«Επειδή δεν είχε εκφράσει τέτοιο όρο και έκανε την διαρπαγή ωμά, έτσι και εμείς κάνουμε το μουσείο, επειδή το χρειαζόμαστε και όχι*

⁵⁰ Ο Ευάγγελος Βενιζέλος υπήρξε Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού για πρώτη φορά την περίοδο 1996-1999 και για δεύτερη φορά Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού, αρμόδιος και για το συντονισμό της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων ΑΘΗΝΑ 2004, από το 2000 έως και το 2004 (Βενιζέλος, χχ).

⁵¹ Ο ίδιος ο Ευάγγελος Βενιζέλος πάντως, μερικά χρόνια νωρίτερα, το 1997, με την ιδιότητα και τότε του Υπουργού Πολιτισμού ανέφερε σε μνημόνιο για τα Μάρμαρα του Παρθενώνα που επέδωσε στον βρετανό ομόλογό του κ. Μαρκ Φίσερ πως *«η Ελληνική Κυβέρνηση δεν αποφάσισε την ανέγερση του νέου Μουσείου για να αντικρούσει ένα επιχείρημα της Βρετανικής πλευράς, αλλά επειδή αυτό είναι εκ των πραγμάτων αναγκαίο για την προβολή του μνημείου της Ακρόπολης»*. Στο εν λόγω μνημόνιο αποδομούσε πάντως πράγματι τις βρετανικές απόψεις που είχαν κατά καιρούς διατυπωθεί, αναπτύσσοντας το σύνολο της ελληνικής επιχειρηματολογίας για την επιστροφή των Μαρμάρων (Βενιζέλος, 1997).

επειδή πρέπει να δώσουμε επικοινωνιακές εξετάσεις συμπεριφοράς», έγραφε (Βενιζέλος, 1998:134)

3.3 Επανένωση του Μνημείου – Ένα «ζωντανό» αίτημα – Τα επιχειρήματα Σαμαρά

Το μουσείο σήκωσε από νωρίς στην πλάτη του έναν κορυφαίο εθνικό στόχο και ένα αντικειμενικά δύσκολο αλλά δίκαιο στοίχημα πολιτιστικής πολιτικής, αντίστοιχο του οποίου δεν έχουν κληθεί να ικανοποιήσουν πολλοί πολιτιστικοί φορείς ανά τον κόσμο. Ο φορέας συμβολοποιήθηκε ως το κτίριο που θα μπορούσε και έπρεπε να υποδεχθεί στους χώρους του τα τμήματα του πληγωμένου ναού, που βανδαλίστηκε από τον Έλγιν. Όπως χαρακτηριστικά έγραψε Πλάντζος, το κτήριο «μοιάζει να φτιάχτηκε για να στεγάσει κάποια απόντα εκθέματα μάλλον, παρά τα υπάρχοντα» (2009:14).

Το 2014, το αίτημα της επιστροφής των γλυπτών ετέθη επιτακτικά, σε δείπνο του ECOFIN που πραγματοποιήθηκε στο εστιατόριο του μουσείου της Ακρόπολης. *«Λίγα χρόνια μετά τη λεηλασία του Έλγιν, οι Έλληνες επαναστάτησαν εναντίον της Οθωμανικής κυριαρχίας και κέρδισαν την ανεξαρτησία τους. Αλλά τα κλεμμένα μάρμαρα εξακολουθούν να λείπουν από τον τόπο τους και από τις καρδιές μας»* (Primeminister, 2014), δηλώνει ενώπιον των Ευρωπαίων Υπουργών των Οικονομικών και πλήθους αξιωματούχων, ο τότε πρωθυπουργός, Αντώνης Σαμαράς, αφού πρώτα έχει υπενθυμίσει τον ακρωτηριασμό του πιο εμβληματικού μνημείου του Κλασικού Πολιτισμού από τον Thomas Bruce, τον κόμη του Έλγιν, που αφαίρεσε περισσότερα από το ήμισυ των γλυπτών. Με την Ελλάδα να δοκιμάζεται από μια βαθιά οικονομική κρίση, ο πρόεδρος της κυβέρνησης επιλέγει, μέσα από το Νέο Μουσείο και με θέα τον Ιερό Βράχο, να προτάξει στο ξεκίνημα της ομιλίας του τον μεγάλο εθνικό στόχο της επανένωσης του Μνημείου. Ολοκληρώνοντας ωστόσο το λόγο του και αφού εντωμεταξύ έχει αναφερθεί στα οικονομικά μεγέθη του τόπου και έχει παραδεχτεί την αλληλεγγύη που έδειξε η Ευρώπη, επιλέγει να αξιοποιήσει και πάλι τη δύναμη του Αρχαίου κάλλους: *«Κοιτάζτε την Ακρόπολη! Από το κοινό μας παρελθόν μπορούμε να αντικρύσουμε το κοινό μας μέλλον.»* (ό.π.). Από τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό πως το μουσείο αξιοποιήθηκε από τη μια για την εμφατική υπενθύμιση ικανοποίησης ενός διαχρονικού αιτήματος της πατρίδας μας και από την άλλη ως το ιδανικό σημείο εκπομπής ενός ξεκάθਾਰου πολιτικού μηνύματος, πως ο Παρθενώνας δεν ανήκει μόνο στο παρελθόν αλλά αποτελεί και τον «φάρο», για το κοινό μέλλον των κρατών – μελών της ΕΕ.

Ο ίδιος ο Αντώνης Σαμαράς, ο οποίος ως υπουργός Πολιτισμού, είχε κατά τα εγκαίνια του Μουσείου τοποθετήσει στο εκμαγείο τμήματος της ζωφόρου που βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο την αυθεντική κεφαλή της Ίριδος, συμβολίζοντας την ετοιμότητα του Νέου Μουσείου

να υποδεχτεί τα κλεμμένα γλυπτά, κράτησε ψηλά στην προσωπική του ατζέντα το ζήτημα της επανένωσης του μνημείου. *«Το θέμα της επιστροφής των μαρμάρων δεν είναι απλά μια διεκδίκηση επιστροφής πολιτιστικών αγαθών. Αποτελεί ευρύτερο εθνικό σκοπό. Ενώνει τους Έλληνες με τον Ελληνισμό της διασποράς και με τους λαούς που στέκονται συνοδοιπόροι στο αίτημά μας.»*, μαρτυρά σε κείμενο 15 σημείων, το οποίο συνέταξε αποκλειστικά για το σκοπό της παρούσας διατριβής (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7). Συνοπτικά, οι παράγοντες που κατά τον πρώην πρωθυπουργό συνέβαλαν στη δυνατότητα πολιτιστικής διπλωματίας και τη γενικότερη προβολή της χώρας, μέσω του Μουσείου της Ακρόπολης, είναι :

1.το εκτόπισμα του παγκοσμίου φήμης αρχιτέκτονα του Μουσείου που συνέβαλε καθοριστικά στην τοποθέτηση του κτηρίου στο *«παγκόσμιο αρχιτεκτονικό γίνεσθαι»*, με ένα εμβληματικό κτήριο, *«άμεσα συνδεδεμένο με τη σύγχρονη Ελλάδα η οποία αλλάζει»* καθώς και η ανάδειξη των κτηριακών πρωτοτυπιών του Μουσείου με σχετικές παρουσιάσεις σχεδόν σε όλα τα μεγάλα μουσεία του κόσμου μαζί με τα συστήματα ασφαλείας που καθιστούν εφικτή την δυνατότητα ανταλλαγών σημαντικών εκθεμάτων με μουσεία όλου του κόσμου.

2. η δυναμική προβολή που ακολούθησε η Ελλάδα αξιοποιώντας ποικίλα μέσα, ώστε να έχει παρουσία στο παγκόσμιο πολιτιστικό γίνεσθαι (εκδόσεις, cd ξενάγησης, τηλεοπτικές εκπομπές) και την καμπάνια για *“την επιστροφή των μαρμάρων”* καθ’ όλη την διάρκεια κατασκευής του κτηρίου

3. οι ευεργετικές συνέργειες για την τόνωση της τουριστικής επισκεψιμότητας με την *«προτροπή»* του επισκέπτη να επισκεφθεί την ελληνική περιφέρεια, μέσω της διοργάνωσης περιοδικών εκθέσεων (πχ εκθέσεις για ιερά της Σαμοθράκης το 2015 ή της Δωδώνης το 2016).

4. η επιδίωξη το μουσείο να δημιουργήσει *«επισκέπτες – πρέσβεις»* του, αλλά και η δυνατότητα του να αποτελέσει και χώρο κατάλληλης υποδοχής υψηλών επισκεπτών, *«προβάλλοντας την εικόνα της νέας σύγχρονης δυναμικής Ελλάδας»*.

5. η ίδια η τελετή των εγκαινίων του Μουσείου κατά την οποία *«ακολουθήθηκε το αρχαίο έθος εγκαινίου ενός κτηρίου δίνοντας τη δυνατότητα -με απευθείας συνδέσεις- σε όλον τον κόσμο να διαπιστώσει ότι η αρχαία παράδοση στην Ελλάδα δεν είναι απόμακρη αλλά καθημερινή»* και πως *«η Ιστορία μας είναι ζώσα πραγματικότητα και απαιτεί το σεβασμό της διεθνούς κοινότητας. Η ελληνική Ιστορία διαθέτει αψευδή τεκμήρια, ώστε να μην παραχαράσσεται. Δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή η υφαρπαγή της»*.

3.4 Το σενάριο της «νομικής οδού» - Η ομάδα Αλαμουντίν

Στις 15 Οκτωβρίου του 2014, φθάνει στην Αθήνα, νομική ομάδα, με επικεφαλής τη δικηγόρο Αμάλ Αλαμουντίν. Σε συνάντησή της με την τότε ηγεσία του Υπουργείου

Πολιτισμού, θέτει στο τραπέζι πρόταση για προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης σε διεθνές δικαστήριο, για να διεκδικήσει η Ελλάδα την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο. Αν και η συγκεκριμένη νομική ομάδα εκτιμούσε πως με αυτή τη λύση το ζήτημα θα αποκτούσε δυναμική, ο τότε υπουργός, Κωνσταντίνος Τασούλας, ο οποίος δημοσίως και ενθέρμως υπερασπιζόνταν τη θέση πως το ίδιο το Μουσείο αποτελούσε ένα «ανίκητο επιχείρημα»⁵² για την επιστροφή των γλυπτών, εμφανίστηκε διστακτικός με αυτή την πρόταση. Ισχυρίστηκε ανοιχτά ότι δεν είχε πειστεί πως η Ελλάδα θα έπρεπε να ακολουθήσει τη δικαστική οδό και πως θα έπρεπε πρώτα να εξαντληθούν οι δυνατότητες μέσω της UNESCO αφού το ζήτημα είναι σύνθετο και θα έπρεπε να ληφθούν υπόψιν ζητήματα που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική, τις διμερείς σχέσεις, την Ευρωπαϊκή Ένωση και πολλές ακόμη παραμέτρους (In, 2014, Οκτώβριος 15).

Η πρόταση της ομάδας της Αμάλ Αλαμουντίν πήρε ωστόσο αμέσως μεγάλες διαστάσεις καθώς η δικηγόρος είχε, εκείνη την εποχή, μόλις συνάψει γάμο με τον πρωταγωνιστή του Hollywood, Τζορτζ Κλούνεϊ, με αποτέλεσμα να είναι ένα από τα πιο πολυσυζητημένα πρόσωπα της περιόδου και να απασχολεί με κάθε της κίνηση τις εφημερίδες και τα περιοδικά. Χαρακτηριστικό είναι το ηλεκτρονικό δημοσίευμα του γαλλικού Paris Match, με τίτλο «*Η Αμάλ φωτίζει το μουσείο της Ακρόπολης*», το οποίο περιέγραφε τη λύπη της κυρίας Κλούνεϊ για την παντελή έλλειψη συνεργασίας της Βρετανικής κυβέρνησης, από το 2011 οπότε η ίδια είχε αρχίσει να ασχολείται με το ζήτημα (Louaguef, 2014, Οκτώβριος 16). Οι προσπάθειες της Ελλάδας για επανένωση του μνημείου δεν βρήκαν τότε όμως μόνο τις αντιστάσεις των επίσημων φορέων αλλά και την προπαγάνδα μερίδας του ξένου τύπου. Σκληρά και απαξιωτικά για τη χώρα δημοσιεύματα επιχείρησαν να περιφρονήσουν το αίτημα για την επανένωση του μνημείου, αναπτύσσοντας ορισμένες φορές μια επιχειρηματολογία που έμοιαζε να απευθύνεται στα πιο ταπεινά ένστικτα των λαών. Η συντηρητική Telegraph φιλοξένησε εκείνες τις ημέρες ένα επιθετικό άρθρο με αιχμή του δόρατος την επίσκεψη της Αμάλ Κλούνεϊ στην Αθήνα, όπου μεταξύ άλλων ο αρθρογράφος Jeremy Paxman (2014), ανέφερε πως «*εάν ο άθλιος λόρδος Έλγιν δεν είχε λεηλατήσει τα έργα τέχνης, θα μπορούσαν να έχουν καταλήξει στα θεμέλια κάποιου κεμπατζίδικου της Αθήνας*». Στο άρθρο με τίτλο: «*Τα Ελγίνεια ανήκουν στη Βρετανία, κυρία Κλούνεϊ*», οι προσβολές διαδέχονταν η μια την άλλη με τον κονδυλοφόρο του Ηνωμένου Βασιλείου να ισχυρίζεται πως «*τα σύγχρονα επιχειρήματα είναι στην ουσία πολιτικά: μια φτωχή*

⁵² Ως «ανίκητο επιχείρημα», για την επιστροφή των μαρμάρων χαρακτήριζε το Νέο Μουσείο, σε ομιλία του το 2014, ο τότε Υπουργός Πολιτισμού, Κωνσταντίνος Τασούλας, λέγοντας πως οι προσπάθειες και η λογική της UNESCO, αλλά και η λογική των επιχειρημάτων της Ελλάδας αποτελούν μια προεργασία για την πραγμάτωση αυτής της ιδέας. Χαρακτήριζε μάλιστα το Μουσείο της Ακρόπολης «*θριαμβικό κατόρθωμα της τέχνης*», αλλά και «*ένα Μουσείο που περιμένει*» για να επανενωθεί «*ο μαρμάρινος ύμνος ο οποίος γράφτηκε τότε και σήμερα βρίσκεται μοιρασμένος*», σημείωνε τότε ο Υπουργός (Τασούλας, 2014:9).

μεσογειακή κουλτούρα απαιτεί την αποκατάσταση της ξεθωριασμένης αυτοκρατορικής εξουσίας». Στοχεύοντας στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, ο αρθρογράφος το αποκαλούσε «μοναδικό» επειδή σκοπό έχει να δείξει όχι τι έχει στην κατοχή του αλλά τι δεν έχει και ισχυρίζονταν πως τα γλυπτά δεν επρόκειτο να επανατοποθετηθούν στο μνημείο αφού μια τέτοια κίνηση, κατά τη συλλογιστική του, θα άνοιγε τον ασκό των διεκδικήσεων προς όλα τα μουσεία. Το πικρόχολο κείμενο, έφτανε μάλιστα στο σημείο να χλευάζει τις ελληνικές αρχές οι οποίες «ξενάγησαν την κ. Κλούνεϊ στο υπέροχο νέο μουσείο, για το οποίο η χώρα έχει ξοδέψει εκατομμύρια τα οποία δεν έχει».

Τελικά, το 2017, η τότε Υπουργός Λυδία Κονιόρδου, γνωστοποιεί από την Αμερική όπου βρίσκεται για τα εγκαίνια της έκθεσης «A World of Emotions: Ancient Greece, 700 BC – 200 AD», πως η χώρα εγκαταλείπει τη νομική οδό διεκδίκησης των γλυπτών αριστουργημάτων και πως αναπτύσσεται μια νέα κινητοποίηση, δια της διπλωματικής οδού, με σκοπό να αποκατασταθεί σταδιακά ένα κλίμα κοινής εμπιστοσύνης με τη Βρετανική πλευρά (Καθημερινή, 2017, Μάρτιος 20). Η αποσαφήνιση της στρατηγικής, δεν ελαχιστοποίησε τις προσπάθειες εκείνης της περιόδου για επανένωση του μνημείου. Το αίτημα μάλιστα κρατήθηκε ζωηρό και κατά την τριήμερη επίσκεψη του πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα, στο Λονδίνο τον Ιούνιο του 2018. Αμέσως μετά από τη συνάντησή του με την Βρετανή πρωθυπουργό, έξω από τον αριθμό 10 της Downing Street⁵³, έγινε γνωστό πως στην πρώτη του επίσημη επαφή με τη Βρετανή ομόλογό του, η ελληνική απαίτηση επικαιροποιήθηκε:

Εθεσα στη Βρετανίδα Πρωθυπουργό, ένα μείζον για την Ελλάδα και τον ελληνικό λαό ζήτημα. Το ζήτημα της επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα. Για μας αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα, που έχει και μια ιδιαίτερη ηθική φόρτιση. Τα Μάρμαρα ανήκουν στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, αλλά η θέση τους, η φυσική τους θέση είναι στον Παρθενώνα. Η φυσική τους θέση είναι εκεί όπου χτίστηκαν, είναι εκεί όπου οι αρχαίοι Έλληνες έδωσαν μια μεγάλη πνοή στην παγκόσμια πολιτιστική μας κληρονομιά, φτιάχνοντας αυτό το σημαντικό μνημείο για την παγκόσμια κληρονομιά⁵⁴

Στο κατώφλι της Βρετανικής πρωθυπουργικής έδρας, ο τότε πρωθυπουργός παραδέχτηκε, απαντώντας σε σχετικό ερώτημα δημοσιογράφων, πως οι θέσεις της Βρετανικής πλευράς για το θέμα «είναι γνωστές» (primeminister, 2018α). Πράγματι, στην επίσημη ενημέρωση της Βρετανικής κυβέρνησης οι «γνωστές» θέσεις του Λονδίνου έγιναν ξεκάθαρες. Στο δελτίο τύπου το οποίο εξέδωσε την ημέρα εκείνη το γραφείο της Βρετανής πρωθυπουργού, το ελληνικό

⁵³ Η έδρα των Βρετανών πρωθυπουργών είναι στο ιστορικό κτίριο της οδού Downing Street, το οποίο βρίσκεται στον αριθμό 10.

⁵⁴ Το λεκτικό απόσπασμα αποτελεί κομμάτι προσωπικής απομαγνητοφώνησης, καθώς βρισκόμουν στο σημείο κατά τη διάρκεια των συγκεκριμένων δηλώσεων

αίτημα δεν αναφέρονταν στα προς συζήτηση ζητήματα. Το δελτίο τύπου αναφέρονταν στις ελληνοβρετανικές σχέσεις, σε θέματα διμερούς ενδιαφέροντος, στο μεταναστευτικό πρόβλημα, στο Κυπριακό, στα ελληνοτουρκικά και σε μια ακόμη σειρά από ζητήματα, παρέλειπε όμως οποιαδήποτε αναφορά στα «μάρμαρα» (Gov.Uk, 2018).

3.5 Ο ρόλος του Προκόπη Παυλόπουλου στην διεθνοποίηση του ελληνικού αιτήματος - Μια συζήτηση με τον εξοχότατο Πρόεδρο της Δημοκρατίας

Από το ξεκίνημα της θητείας του, ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Προκόπης Παυλόπουλος⁵⁵ μερίμνησε αξιοποιώντας κάθε μέσο και αφορμή, εντός και εκτός Ελλάδος, να υπενθυμίζει πως η επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα αποτελεί μια «δίκαιη υπόθεση», η οποία δεν αφορά μόνο την Ελλάδα αλλά τον ίδιο τον πολιτισμό μας, καθώς ο Παρθενώνας αποτελεί το λίκνο του κοινού μας Δυτικού πολιτισμού. Ο Ανώτατος Πολιτειακός Παράγοντας της Ελλάδας, σημείωνε τακτικά και επίμονα τη μεγάλη λύπη και αγανάκτηση που προκαλεί η εμμονή των υπευθύνων στη Μεγάλη Βρετανία να συγκαλύπτουν το έγκλημα κλοπής που διέπραξε ο Έλγιν, παραχαράσσοντας την ιστορική αλήθεια. Πέραν όμως των λεκτικών παρεμβάσεων, ο Προκόπης Παυλόπουλος, εργάστηκε συστηματικά και συνέβαλε καθοριστικά στην αναμόρφωση των ανά τον κόσμο επιτροπών που είχαν συγκροτηθεί, ήδη από τα χρόνια της Μελίνας Μερκούρη, για την διάδοση του αιτήματος του επαναπατρισμού των γλυπτών και την προώθηση αυτής της ιδέας.

Ως πρώτος πολίτης του τόπου, στήριξε ένθερμα την ανάδειξη του Louis Godart στην προεδρία της Διεθνούς Ένωσης για τον Επαναπατρισμό των Γλυπτών (IARPS/ International Association for the Reunification of the Parthenon Sculptures), στις αρχαιρεσίες που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του διήμερου Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα «*Τα γλυπτά του Παρθενώνας: 200 χρόνια από την ιδιοποίησή τους από το Βρετανικό Μουσείο*», που διοργανώθηκε στην Αθήνα, στις 24-25 Σεπτεμβρίου 2016, από την Ένωση Αθηναίων, υπό την αιγίδα του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ο διεθνούς εμβέλειας ερευνητής της αιγαιακής αρχαιολογίας -με ειδίκευση στη μυκηναϊκή αρχαιολογία και φιλολογία- από τους σπουδαιότερους μελετητές της Γραμμικής γραφής, ανήκε σταθερά και αταλάντευτα στους ενάντιους της επιλογής της δικαστικής οδού, όντας ταυτόχρονα βαθύτατος γνώστης της ελληνικής ιστορίας όπως διαφαίνεται και από τα όσα ο ίδιος περιγράφει, για το σκοπό της παρούσας εργασίας, υπερασπιζόμενος με θέρμη τη επιστροφή «των μεγάλων γλυπτών του Φειδία στα πόδια του Ιερού Βράχου και στο μουσείο στο οποίο στεγάζονται τα αριστουργήματα της Ακρόπολης» (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8). Ο βελγικής καταγωγής Godart, είχε γίνει δεκτός, μόλις

⁵⁵ Εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας, στις 18 Φεβρουαρίου του 2015, με πλειοψηφία 233 ψήφων επί 300.

μερικούς μήνες νωρίτερα, τον Οκτώβριο του 2015, στο Προεδρικό Μέγαρο, μαζί με τον πρόεδρο της Ελβετικής Επιτροπής για την επιστροφή των γλυπτών, Dusan Sidjanski. Ήδη από εκείνη την συνάντηση, ο Προκόπης Παυλόπουλος φρόντιζε να καταστήσει σαφές, ως επίσημη θέση της ελληνικής πολιτείας, πως η περίπτωση του Παρθενώνα είναι ξεχωριστή και πως δεν υπήρχε καμμία άλλη διεκδίκηση επιστροφής αρχαιοτήτων από τα μουσεία του κόσμου (presidency, 2015). Στην πραγματικότητα, στη ρίζα αυτής της επιχειρηματολογίας, μοιάζει να επικρατεί η άποψη ενός πολιτιστικού διεθνισμού, που θέλει τα πολιτιστικά αγαθά να αποτελούν κτήμα της ανθρωπότητας, ανεξαρτήτως προελεύσεως (Merryman, 1986:853), απέναντι στη λογική ενός πολιτιστικού εθνικισμού, που βλέπει τα πολιτιστικά αγαθά ως εργαλεία υπενθύμισης κοινών αξιών και ενίσχυσης της εθνικής υπερηφάνειας (Roehrenbeck, 2010:190). Πιο απλά, τα γλυπτά δεν ζητούνταν για να τονωθεί το ηθικό μας ή για να υπερασπιστούμε την εθνική μας ταυτότητα, αλλά επειδή ο Παρθενώνας ανήκει σε όλους τους ανθρώπους και άρα η παγκόσμια κοινότητα έχει δικαίωμα να μπορεί να τον θαυμάσει ως ενιαίο μνημείο⁵⁶.

Στις 7 Φεβρουαρίου του 2017⁵⁷, πραγματοποιείται συντονιστική συνάντηση υπό τον Προκόπη Παυλόπουλο και τη συμμετοχή του Louis Godart, προέδρου του IARPS και της Ιταλικής Επιτροπής για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα, της Υπουργού Πολιτισμού & Αθλητισμού, Λυδίας Κονιόρδου, του Γενικού Γραμματέα της Προεδρίας της Δημοκρατίας Πρέσβη, Γεώργιου Γεννημάτα, της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Πολιτισμού, Μαρίας Βλαζάκη, της Συμβούλου Πολιτιστικών Υποθέσεων της Προεδρίας της Δημοκρατίας, Σοφίας Χινιάδου - Καμπάνη και των μελών της Ειδικής Εθνικής Συμβουλευτικής Επιτροπής για την επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα⁵⁸, προκειμένου να συζητηθεί το ζήτημα της επανένωσης των γλυπτών του Φειδία. Στη συνάντηση συμφωνήθηκε πως:

- Το ζήτημα της επιστροφής είναι απαραίτητο να παραμένει στην επικαιρότητα, προσελκύνοντας την προσοχή του ευρέως κοινού, του εξειδικευμένου κοινού και των ΜΜΕ.

- Πρέπει να απεμπλακεί το ζήτημα της επιστροφής από το αδιέξοδο που προκάλεσε η άρνηση της Βρετανικής κυβέρνησης να δεχθεί τη διαμεσολάβηση σύμφωνα με τη διαδικασία της UNESCO

- Είναι σκόπιμο να ακολουθηθεί η στρατηγική της διπλωματικής οδού με σταθερότητα και συνέπεια και να υπάρξει αποσύνδεση από νομικές απαιτήσεις.

⁵⁶ Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, είχε αρχίσει να δίνεται μικρότερη έμφαση στο επιχείρημα της «ιδιοκτησίας» των γλυπτών και μεγαλύτερη σε αυτό της ανάγκης επανένωσης ενός μνημείου ορόσημου του δυτικού πολιτισμού (Χαμηλάκης, 2012:290-291)

⁵⁷ Οι πληροφορίες για τη συγκεκριμένη συνάντηση αποτελούν αποτέλεσμα προσωπικής έρευνας και πρόσβασης στα αρχεία της ΠτΔ.

⁵⁸ Τα μέλη της επιτροπής αυτής ήταν οι: Χριστόφορος Αργυρόπουλος, Πρόεδρος του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη, καθηγητής Δημήτρης Παντερμαλής, Πρόεδρος του Μουσείου της Ακρόπολης και η νομικός σύμβουλος στο Υπουργείο Εξωτερικών, Αρτεμής Παπαθανασίου.

- Χρειάζεται να εδραιωθεί η δράση της πολιτιστικής διπλωματίας, μέσω της ενίσχυσης των διμερών πολιτιστικών σχέσεων με τη Μεγάλη Βρετανία προκειμένου να οικοδομηθεί ένας εποικοδομητικός διάλογος, με την ευκαιρία της έναρξης των συνομιλιών για το Brexit.

- Απαιτείται να συνεχιστούν οι απευθείας επιστημονικές και διερευνητικές επαφές της διοίκησης του Μουσείου της Ακρόπολης με το Βρετανικό Μουσείο, με επίκεντρο την ανταποδοτικότητα

- Είναι ανάγκη να γνωστοποιηθεί η πρόταση της ελληνικής πλευράς για μακροχρόνιο δανεισμό αρχαιολογικών θησαυρών προερχόμενων από τα ελληνικά μουσεία σε αντάλλαγμα για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα.

- Σκοπός είναι η αποκατάσταση της ενότητας ενός μνημείου –συμβόλου του δυτικού πολιτισμού και άρα ζητούμενο είναι να καταστεί σαφής η μοναδικότητα του μνημείου και της ζωφόρου του Παρθενώνα, προκειμένου να αποφευχθούν διεκδικήσεις άλλων μεμονωμένων γλυπτών.

- Πρέπει να υπογραμμιστεί η ευρωπαϊκή και διεθνής διάσταση του αιτήματος της επιστροφής ως συμβόλου του παγκόσμιου πολιτισμού και να αποφευχθούν οι εθνικιστικές κορώνες.

- Χρειάζεται να συνεχίσει η Ελλάδα να πρωτοστατεί και να συμβάλει μέσω της πολυμερούς διπλωματίας (UNESCO, Μόνιμη Διακυβερνητική Επιτροπή, και διεθνή Φόρα) στην επιστροφή πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής τους

- Με στόχο την ενημέρωση και την ανταλλαγή απόψεων, είναι χρήσιμη η διαβούλευση σε σταθερή βάση της ελληνικής κυβέρνησης (Υπουργείο Πολιτισμού, Υπουργείο Εξωτερικών, Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή για την Επανάωση των Γλυπτών του Παρθενώνα) με τη Διεθνή Ένωση και τις Εθνικές Επιτροπές.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, δείχνει στην πορεία να πρωτοστατεί σε αυτή την προσπάθεια διαρκούς επικαιροποίησης του θέματος, φέρνοντας το στο επίκεντρο με κάθε ευκαιρία. Τον Ιούνιο του 2017, κατά την επίσκεψή του στην πόλη Κασέλ της Γερμανίας, παρουσία του Γερμανού ομολόγου του Φρανκ – Βάλτερ Σταϊνμαγιερ, ο Προκόπης Παυλόπουλος αντικρίζει ένα ομοίωμα του Παρθενώνα φτιαγμένο από βιβλία⁵⁹ με αφορμή την έκθεση documenta14. Αμέσως, δράττεται της ευκαιρίας να θυμίσει τα λόγια του André Malraux, που έβλεπε στον Παρθενώνα την αφετηρία του Δυτικού Πολιτισμού ενώ υπενθυμίζοντας το αίτημα

⁵⁹ Το έργο «Ο Παρθενώνας των Βιβλίων», ήταν μια δημιουργία της Μάρτα Μινουχίν, για την έκθεση documenta14. Το οικοδόμημα, ομοίωμα του Παρθενώνα των Αθηνών, ήταν χτισμένο όχι από μάρμαρο αλλά από απαγορευμένα βιβλία. Η καλλιτέχνις από την Αργεντινή υλοποίησε για πρώτη φορά το εμβληματικό της έργον «El Parthenon de libros» τη χρονιά που κατέρρευσε η δικτατορία της Αργεντινής. Σε ένα μικρότερο αντίγραφο του αυθεντικού, η Μινουχίν χρησιμοποίησε 25.000 βιβλία που είχε κατασχέσει η στρατιωτική δικτατορία και τα οποία αργότερα μοίρασε στον κόσμο (Ιωαννίδης, 2017, Ιούνιος 10).

επιστροφής των γλυπτών, επικοινωνήσε τη θέση της Ελλάδας πως δεν ζητά να της επιστραφεί τίποτε άλλο παρά τα γλυπτά καθώς αυτά αποτελούν κομμάτι ενός μνημείου που ανήκει στην ανθρωπότητα και συμβολίζει την αρχή αλλά και την πορεία του Δυτικού Πολιτισμού (presidency, 2017γ).

Υποδεχόμενος στο γραφείο του, στην Ηρώδου Αττικού, τον Πρωθυπουργό της Πολιτείας της Βικτώρια, Daniel Andrews, ο Ανώτατος Πολιτειακός Παράγοντας εξυμνεί τη στάση της Αυστραλίας για την επιστροφή των Γλυπτών των Παρθενώνα, ως γενναία αλλά και ως στάση ευθύνης απέναντι στον Δυτικό Πολιτισμό συνολικότερα, επισημαίνοντας πως ο λόγος για τον οποίο διεκδικούμε τα Γλυπτά του Παρθενώνα είναι γιατί ο Παρθενώνας έχει μια μοναδικότητα σε παγκόσμια κλίμακα και πως *«ακριβώς επειδή έχει αυτή την μοναδικότητα γι' αυτό ζητάμε αυτά τα «Μάρμαρα», όπως συνηθίζουμε να τα λέμε, πίσω. Δεν ζητήσαμε άλλα πράγματα από άλλα μουσεία γιατί δεν υπάρχει αυτή η μοναδικότητα»*. Με τη σειρά ο Αυστραλός επισκέπτης παραδέχεται ως απόλυτα δίκαιο τον αγώνα της Ελλάδος, υποστηρίζοντας πως *«είναι άδικο αυτά τα τόσο μεγάλης σημασίας γλυπτά να μη βρίσκονται στην πατρίδα τους»* (presidency, 2017α),. .

Στις 9 Μαΐου του 2018, κατά την επίσημη επίσκεψη του Πρίγκιπα της Ουαλίας Καρόλου και της Δούκισσας της Κορνουάλλης Καμίλας, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος παραθέτει προς τιμήν τους δείπνο, στην Προεδρία, μη παραλείποντας να θίξει το ζήτημα του επαναπατρισμού των γλυπτών. *«Είναι δε ακριβώς αυτή η παράδοση, σε συνδυασμό με τους δεσμούς φιλίας που μας συνδέουν, η οποία μας κάνει να ευελπιστούμε ότι η επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα, για την αποκατάσταση της ενότητας αυτού του υπέρλαμπρου λίκνου του Πολιτισμού μας, τελικώς θα ευοδωθεί»* (presidency, 2018), αναφέρει, βάζοντας επισήμως το ζήτημα, ενώπιον του διαδόχου του βρετανικού θρόνου.

Κομβική ήταν η διοργάνωση, υπό την αιγίδα της Προεδρίας της Δημοκρατίας, της πρώτης Διεθνούς Ημερίδας με θέμα την Επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα, στο αμφιθέατρο του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως. Στο χαιρετισμό του ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος, μίλησε για ένα *«υπέροχο Μουσείο»* που *«δίνει αποστομωτικές απαντήσεις»* στις *«εν αμαρτίαις προφάσεις των, ακόμη, αμετανόητων υπευθύνων του Βρετανικού Μουσείου»* και μίλησε ανοιχτά για τη *«σύγκριση ανάμεσα στην φωτεινή «κοιτίδα» των Γλυπτών του Παρθενώνα και στο θολό «δεσμωτήριο» του Βρετανικού Μουσείου, όπου «κρατούνται» κατά παράβαση κάθε θεσμικής και πολιτισμικής δεοντολογίας, και μάλιστα υπό συνθήκες συντήρησης που απειλούν την υπόστασή τους και την υπεράσπιση των ιστορικών τους καταβολών και συμβολισμών»* (presidency, 2019α). Η διαρκής υπενθύμιση του εγκλήματος του Λόρδου Έλγιν, της ειδεχθούς σύλησης του μοναδικού Μνημείου και της αδιανόητης

πολιτισμικής τυμβωρυχίας καθώς και η ριψοκίνδυνη και ασεβής δια θαλάσσης μεταφορά των Γλυπτών του Παρθενώνα στην Μεγάλη Βρετανία, είναι ιστορικά δεδομένα που ορθώς δεν έπαψαν ποτέ να αναδεικνύονται από ελληνικής πλευράς, συνδυαστικά με τις σύγχρονες πρωτοβουλίες που δύνανται να πείσουν και τον πλέον κακόπιστο ότι η Ελλάδα διαθέτει το καταλληλότερο χώρο φύλαξης, των γλυπτών που παρανόμως βρίσκονται στο Λονδίνο. Στην διεθνή ημερίδα που έλαβε χώρα στις 14 Απριλίου του 2019, διακεκριμένοι επιστήμονες από την Ελλάδα και το εξωτερικό υπερασπίστηκαν μεταξύ άλλων το δίκαιο αίτημα του επαναπατρισμού των γλυπτών για να επουλωθεί το τραύμα του πολιτισμικού βανδαλισμού που προξένησε ο Έλγιν, επισημάνθηκε η ευαισθητοποίηση της διεθνούς κοινής γνώμης, η απουσία νομικών και ηθικών ερεισμάτων της Βρετανικής πλευράς, απαριθμήθηκαν οι τελευταίες εξελίξεις σε UNESCO και ΟΗΕ ενώ δόθηκε έμφαση στη δυνατότητα υποδοχής των αριστουργημάτων σε ένα σύγχρονο Μουσείο που διαθέτει άμεση οπτική επαφή με τον Ιερό Βράχο και τον Παρθενώνα (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9).

Το πρώτο που θέλησα να κατανοήσω, συναντώντας τον εξοχότατο Πρόεδρο της Δημοκρατίας, στο πλαίσιο εκπόνησης της παρούσας εργασίας⁶⁰, ήταν ποιος οφείλει τελικά να αναλάβει εκ μέρους της Ελλάδος, το μεγάλο βάρος της διεκδίκησης των γλυπτών. Ο ίδιος υποστηρίζει πως βεβαίως η ελληνική πολιτεία και ιδίως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έπρεπε να είναι επικεφαλής αυτής της εθνικής αλλά και ευρωπαϊκής προσπάθειας, αλλά από εκεί και πέρα, ο λόγος έπρεπε να περάσει στους ανθρώπους του πολιτισμού, που πρέπει να έχουν άποψη επί του θέματος και μπορούν «να κάμψουν τις αντιστάσεις του Βρετανικού μουσείου, ακριβώς με επιχειρήματα που αναιρούν όλη αυτή τη σαθρή του επιχειρηματολογία» (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10). Ο Ανώτατος Πολιτειακός παράγοντας, μοιάζει να πιστεύει βαθιά στην αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων σημαντικών ανθρώπων, εντός και εκτός Ελλάδος, που θέλησαν να αναλάβουν την υπεράσπιση του κορυφαίου αιτήματος. Κάνει μάλιστα ειδική αναφορά σε συμμάχους που βρήκε ο τόπος, όπως το ίδρυμα Κένεντυ. Πράγματι, το ίδρυμα «ROBERT F. KENNEDY HUMAN RIGHTS», έχει αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση.

Ακόμα και τα μικρά παιδιά αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορείς να μπεις στο χώρο κάποιου, να διεκδικήσεις το αγαπημένο του αντικείμενο, να το βάλεις σε μια βαλίτσα και να το πάρεις φεύγοντας μαζί σου. Ξέρετε, είναι εύκολο να κατηγορεί κανείς το λόρδο Έλγιν, αλλά ο λόρδος Έλγιν έχει φύγει καιρό τώρα. Τούτο εδώ είναι ένα συνεχές και αέναο έγκλημα, το οποίο διαιωνίζεται από την Κυβέρνηση της Βρετανίας. Είναι δύσκολο να

⁶⁰ Πραγματοποίησα διαδοχικές συναντήσεις στην προεδρία της Δημοκρατίας. Η πρώτη εξ' αυτών έλαβε χώρα στις 25 Μαΐου του 2019 και η δεύτερη στις 5 Ιουλίου του 2019, όπου πραγματοποίησα συνέντευξη με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Προκόπη Παυλόπουλο, με την μέθοδο του αδόμητου ερωτηματολογίου.

συνεχίζει η συγκεκριμένη Δημοκρατία να ισχυρίζεται ότι είναι φιλελεύθερη, να συνεχίζει να διαπράττει και να διαιωνίζει ένα τέτοιο έγκλημα εις βάρος της Ελλάδος

έχει δηλώσει emphaticά ενώπιον του Προκόπη Παυλόπουλου, η πρόεδρος του, Kerry Kennedy (presidency, 2019b).

«Δεν ανέπτυξα νομικά επιχειρήματα. Ανέπτυξα πολιτισμικά επιχειρήματα», εξηγεί αναλύοντας το στρατηγικό του σχεδιασμό, δηλώνοντας πεπεισμένος πως *«σιγά – σιγά, το Βρετανικό μουσείο απομονώνεται, διότι είπαμε πως δεν διεκδικούμε άλλες αρχαιότητες. Με τον τρόπο αυτό κερδίσαμε όλα τα μουσεία...»*. Δεδομένου πως το ανικανοποίητο αίτημα της επιστροφής των κλεμμένων αριστουργημάτων είναι ζωντανό ήδη από τον 19^ο αιώνα, ήταν κρίσιμο να κατανοήσω, αν πράγματι η πατρίδα μας επενδύει σε συγκεκριμένες κινήσεις με σκοπό μέσα από αυτές να επιτύχει την επανένωση του μνημείου ή αν τελικά όλες οι ελληνικές πρωτοβουλίες στοχεύουν στην υπενθύμιση της αναγκαιότητας να επιστραφούν τα γλυπτά, μέχρι τη στιγμή που μια πολιτική, οικονομική ή ιστορική συγκυρία το επιτρέπει. *«Δεν περιμένουμε καμία συγκυρία»,* απαντά, δίχως δεύτερη σκέψη ο Προκόπης Παυλόπουλος. Επιχειρηματολογώντας, εξηγεί πως *«θα μπορούσαμε να εκμεταλλευτούμε τη συγκυρία του Brexit. Δε θέλω να το βάλουμε σε αυτή τη λογική. Θα φαινόταν ότι το δίκιο που έχουμε, είναι ένα δίκιο το οποίο το παρουσιάζουμε δίκην ενός ‘εκβιασμού’.* Δεν είναι έτσι το πράγμα...».

Έχοντας εκ των έσω διαπιστώσει τον τρόπο με τον οποίο η ελληνική πολιτεία έχει διαχειριστεί τα ζητήματα του πολιτισμού, τα τελευταία 45 χρόνια⁶¹, ο Προκόπης Παυλόπουλος τολμά να παραδεχτεί την απουσία εθνικής στρατηγικής στο συγκεκριμένο κρίσιμο πεδίο του πολιτισμού:

Έπρεπε να υπάρχει ένα είδος εθνικής πολιτικής πολιτισμού, με συνέχεια. Να μην εξαρτάται ούτε από κάθε κυβέρνηση, ούτε από κάθε Υπουργό. Όπως επίσης, άποψη μου είναι πως οι υπουργοί πολιτισμού θα έπρεπε να είναι άνθρωποι οι οποίοι γνωρίζουν το αντικείμενο και επιπλέον θα έπρεπε να μένουν για αρκετό χρονικό διάστημα για να μπορούν να διαμορφώσουν μια στρατηγική, πάνω σε αυτό που έχουν χτίσει οι προηγούμενοι. Άρα η

⁶¹ Ο Προκόπιος Παυλόπουλος ενεπλάκη ενεργά με την πολιτική το 1974-1975, κατά την άσκηση καθηκόντων Γραμματέα του πρώτου, προσωρινού, Προέδρου της Δημοκρατίας Μιχαήλ Στασινόπουλου. Διετέλεσε μέλος της Οικουμενικής Κυβέρνησης του Ξενοφώντος Ζολώτα (1989-1990), στην οποία μετείχε ως Αναπληρωτής Υπουργός Προεδρίας, αρμόδιος για τα ΜΜΕ και Κυβερνητικός Εκπρόσωπος. Το 1990 ανέλαβε καθήκοντα Διευθυντή του Νομικού Γραφείου της Προεδρίας της Δημοκρατίας, επί προεδρίας Κωνσταντίνου Καραμανλή, θέση την οποία διατήρησε έως το 1995. Μεταξύ 1995 και 1996 ήταν Εκπρόσωπος Τύπου της Νέας Δημοκρατίας. Το 1996 εξελέγη Βουλευτής Επικρατείας της Νέας Δημοκρατίας και ως το 2000 άσκησε καθήκοντα Τομέαρχη Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης. Από το 2000 ως το 2014 εκλεγόταν συνεχώς Βουλευτής Α΄ Αθηνών. Από το 2000 έως το 2004 υπήρξε Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος της ΝΔ. Μεταξύ 2004-2009 διετέλεσε, αδιαλείπτως, Υπουργός Εσωτερικών στις Κυβερνήσεις Κώστα Καραμανλή. Στις 18 Φεβρουαρίου του 2015 εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

πολιτική πολιτισμού πρέπει να έχει τα εξής χαρακτηριστικά: α) να είναι εθνική, β) να μην εξαρτάται από τις αλλαγές των κυβερνήσεων, γ) οι Υπουργοί πολιτισμοί να είναι άνθρωποι οι οποίοι γνωρίζουν και μένουν για αρκετό διάστημα στο πόστο τους..

3.6 BREXIT και γλυπτά

Από τα παραπάνω διεφάνη πως η Ελλάδα, αν και έλαβε υπόψιν της, δεν «επένδυσε» σε συγκυριακές καταστάσεις όπως το BREXIT, για να στηρίξει το αίτημα της να επιστραφούν τα γλυπτά στην Αθήνα και στο Μουσείο της Ακρόπολης. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματός της Βρετανίας για την παραμονή της στην ΕΕ⁶², έφερε ωστόσο συζητήσεις στο εσωτερικό της χώρας ακόμη και για ζητήματα όπως τα γλυπτά του Παρθενώνα. Το Σεπτέμβρη του 2018 και ενώ ακόμη η διαδικασία αποχώρησης της Βρετανίας από την Ε.Ε. ήταν σε εξέλιξη, με τις σχετικές μάλιστα εργασίες στις Συνόδους Κορυφής, να μην έχουν προχωρήσει ικανοποιητικά⁶³, ένα δημοσίευμα της Guardian προκάλεσε την ενόχληση του Βρετανικού Μουσείου. Ένα καθαρά πολιτικό θέμα, συνδέθηκε με ένα ανοιχτό μέτωπο στο κομμάτι του πολιτισμού, όταν η εφημερίδα φιλοξένησε κείμενο με τίτλο: *«Το Brexit 'απομακρύνει' οποιοδήποτε δικαίωμα είχε η Βρετανία στα Μάρμαρα του Παρθενώνα»*. Η αρθρογράφος της εφημερίδας, Rhiannon Lucy Cosslett, παρέθεσε σειρά επιχειρημάτων υπέρ της επιστροφής των γλυπτών. Στάθηκε στη ζωντανή επιθυμία των Ελλήνων για επαναπατρισμό των γλυπτών σε αντίθεση με εκείνη των Βρετανών πολιτών, επικαλούμενη έρευνα του 2014 του YouGov, σύμφωνα με την οποία μόλις το 23% ενδιαφέρονταν να τα κρατήσουν. Ανέσυρε από τη μνήμη της, επισημαίνοντάς την ως εύστοχη, την παρέμβαση ενός πολίτη σε σχετικό debate, ο οποίος δήλωνε πως θα ήταν περιεργό αν το κεφάλι του Δαβίδ του Μιχαήλ Άγγελου ήταν στο Βρετανικό Μουσείο και το σώμα στην γκαλερί Ουφίτσι. Κυρίως όμως, η Cosslett θέλησε μέσω του κειμένου της να αποδομήσει την επιχειρηματολογία, πως το βρετανικό μουσείο είναι ένα «μουσείο του κόσμου», τη στιγμή που το Μουσείο της Ακρόπολης είναι απλώς ένα εθνικό μουσείο, υπενθυμίζοντας τα όσα συνεπάγεται η επιλογή για Brexit. *«Στείλτε πίσω στην Αθήνα τα Μάρμαρα του Παρθενώνα και θα τα βλέπει ελεύθερα οποιοδήποτε πολίτης της ΕΕ που επιλέγει να ταξιδέψει εκεί, απαλλαγμένος από περιορισμούς. Επίσης η Ελλάδα με χαρά θα δανείσει τα Μάρμαρα παγκοσμίως»*, ανέφερε

⁶² Στις 23 Ιουνίου του 2016 διεξήχθη δημοψήφισμα στο Ηνωμένο Βασίλειο για την παραμονή της χώρας ή την αποχώρησή της από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Υπέρ του BREXIT, δηλαδή σύμφωνο με την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ε.Ε. εμφανίστηκε το 51,9% του εκλογικού σώματος (17.410.742 ψήφοι). Το κίνημα του BRIMAIN, μειοψήφησε. Υπέρ της παραμονής στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα τάχθηκε το 48,1% των ψηφοφόρων (16.141.241 ψήφοι).

⁶³ Ακόμη και έναν μήνα, στο δείπνο εργασίας που προηγήθηκε της Συνόδου Κορυφής, στις 17 Οκτωβρίου του 2018, παρά το γεγονός ότι το Brexit αποτέλεσε για πολλοστή φορά το βασικό θέμα συζήτησης, τα αποτελέσματα δεν ήταν ξεκάθαρα παρά το γεγονός πως το θέμα, σύμφωνα με τις αποφάσεις θα έπρεπε να έχει «τελειώσει» έως τις 29ης Μαρτίου του 2019.

χαρακτηριστικά προτείνοντας η Βρετανία να κατασκευάσει γύψινα αντίγραφα (Cosslett, 2018, Σεπτέμβριος 25).

Η αρθρογραφία της Cosslett δεν έμεινε αναπάντητη. Ο πρόεδρος του Συμβουλίου των Επιτροπών που διοικούν το Βρετανικό Μουσείο, Ρίτσαρντ Λάμπερτ υπερασπίστηκε, με κείμενο του στην ίδια εφημερίδα, τη θέση ότι οι διαπραγματεύσεις για το Brexit δεν έχουν καμιά σχέση με τη θέση των γλυπτών του Παρθενώνα και πως οι τρεις μεγάλες ευθύνες του μουσείου είναι η διατήρηση και η ενίσχυση των συλλογών, η παραγωγή νέας γνώσης μέσω της έρευνας που είναι περισσότερο εφικτή μόνο σε ένα «μεγάλο εγκυκλοπαιδικό μουσείο» και τέλος να καταστήσει τις συλλογές προσβάσιμες σε ολόκληρο τον κόσμο (Lambert, 2018, Σεπτέμβριος 26). Η αντιπαράθεση συνεχίστηκε, δημόσια. Η πρόεδρος της Βρετανικής Επιτροπής για την επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα, Τζάνετ Σούζμαν, έδωσε στον υπεύθυνο του μουσείου μια οργισμένη απάντηση, υπογράφοντας κείμενο με τίτλο: *«Αποκαταστήστε τα Γλυπτά του Παρθενώνα στην πλήρη ομορφιά τους στην Αθήνα»*. Στο επίμαχο άρθρο, η Σούζμαν ανέφερε πως δυσκολεύονταν να κατανοήσει γιατί οι επισκέπτες και οι μελετητές μπορούν αναπτύξουν τις γνώσεις τους ή να προχωρήσουν την ακαδημαϊκή μελέτη τους, μόνο από το Λονδίνο. Χαρακτήριζε τη συλλογιστική αυτή «παρωχημένη», εξηγώντας πως το ίντερνετ και τα αεροπορικά ταξίδια, έχουν κάνει δυνατά, πράγματα τα οποία ούτε καν ονειρεύονταν στον καιρό του Έλγιν. Συνέχιζε μάλιστα λέγοντας πως αν ο Ρίτσαρντ Λάμπερτ, υπονοούσε ότι το Μουσείο της Ακρόπολης δεν μπορεί να παράσχει το εγκυκλοπαιδικό υλικό του Βρετανικού Μουσείου, τότε ο συλλογισμός του δεν ήταν «παρωχημένος» αλλά «προσβλητικός», ίσως ακόμα και «φαντασμένος». Αποδυναμώνοντας την ουσία των επιχειρημάτων του εκπροσώπου του Βρετανικού Μουσείου, η πρόεδρος της Βρετανικής Επιτροπής για την επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα, σημείωνε στο άρθρο της πως ακόμη και αν τα επιχειρήματά του ήταν αληθή, θα παρέμενε αναπάντητο το ερώτημα, γιατί είναι αδύνατο να διεξάγουμε σοβαρή έρευνα στην Αθήνα. *«Το να δω τα γλυπτά αυτά ενωμένα ξανά με το άλλο μισό τους στην Αθήνα, δίπλα στον ηλιόλουστο Παρθενώνα από τον οποίο αφαιρέθηκαν βίαια, θα αναπτέρωνε το ηθικό μου και θα με βοηθούσε να καταλάβω πλήρως την ομορφιά τους»*, σημείωνε στην απάντησή της (Suzman, 2018, Σεπτέμβριος 30).

Στις 25 Νοεμβρίου του 2018, ανήμερα της υπογραφής της συμφωνίας για το Brexit και της επισημοποίησης της εξόδου της Μεγάλης Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η εφημερίδα Sunday Times, επανέφερε το θέμα της επιστροφής των γλυπτών. Σε ένα άρθρο - γροθιά, η Sarah Baxter (2018, Νοέμβριος 25), τονίζει πως *«το Μουσείο της Ακρόπολης στην Αθήνα είναι απολύτως ικανό να φιλοξενήσει τα γνήσια γλυπτά του Παρθενώνα αντί για τα καλοφτιαγμένα αντίγραφα που εκθέτει»*. Στο άρθρο, με τον ηχηρό τίτλο: *«Επιστρέψτε το*

αυτοκρατορικό μας πλιάτσικο. Τα αντίγραφα είναι επίσης σέξι», η αρθρογράφος της Βρετανικής εφημερίδας παρατηρεί ότι η σύγχρονη τεχνολογία, με τα 3D αντίγραφα, μπορεί να προσφέρει τέλειες αναπαραστάσεις της αρχαίας Ρώμης, της Αψίδας του Θριάμβου ή της Παλμύρας και αναρωτιέται γιατί «δεν θα μπορούσε η Βρετανία να επιστρέψει τα Ελγίνεια μάρμαρα και να αναπαραγάγει με την τεχνολογία το μεγαλείο του Παρθενώνα για τις νέες γενιές επισκεπτών του Βρετανικού Μουσείου;». Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα, επικαλείται την αντίστοιχη τακτική ενός εμβληματικού Λονδρέζικου μουσείου, του Victoria and Albert. «Είναι δύσκολο να αρνηθεί κανείς ότι ανήκουν στον αρχικό τόπο τους. Γιατί να μην τα ανταλλάξουμε; Αγωνιζόμαστε για μια χαμένη μάχη για να κρατήσουμε την λεηλασία μας όταν υπάρχουν καινοτόμοι τρόποι να μοιραστούμε τις γνώσεις μας», δηλώνει με έμφαση, ταυτιζόμενη με τη θέση του ηγέτη των Εργατικών Τζέρεμι Κόρμπιν, πράγμα το οποίο όπως διαπιστώνει στο ξεκίνημα του άρθρου της κάθε άλλο παρά συχνό είναι.

Όσο τα επιχειρήματα της Βρετανικής πλευράς στερεύουν, τόσο πιο έντονη γίνεται ωστόσο η επιμονή της διοίκησης του Βρετανικού Μουσείου στη διαιώνιση της ιστορικής αδικίας και όσο πιο καλά επικοινωνούνται τα επιχειρήματα της ελληνικής πλευράς, τόσο πιο έντονα διακρίνεται η αγωνία των διοικούντων του διάσημου μουσείου του Λονδίνου να διαφυλάξουν τα «κεκτημένα» τους. Με συνέντευξή του στην έντυπη έκδοση της εφημερίδας «ΤΑ ΝΕΑ», στις 27 Ιανουαρίου του 2019, ο Γερμανός διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου, ιστορικός τέχνης Χάρτβιχ Φίσερ, όχι μόνο δεν έδειξε να αντιλαμβάνεται πως τα «αιχμάλωτα» κειμήλια του παγκόσμιου πολιτισμού ήρθε η ώρα να επιστραφούν στον τόπο καταγωγής τους, αλλά προέβη σε μια προκλητική τοποθέτηση, αποκλείοντας κατηγορηματικά ακόμη και το ενδεχόμενο «επ' αόριστον δανεισμού» των Γλυπτών, αλλά και γενικά οποιουδήποτε δανεισμού, εάν η Ελλάδα δεν αποδεχθεί ότι τα Γλυπτά ανήκουν στους Βρετανούς. Ανέφερε μάλιστα συγκεκριμένα πως: «τα αντικείμενα της συλλογής του Μουσείου βρίσκονται υπό την ιδιοκτησία των επιτρόπων του Μουσείου». Στην ανερυθρίαστη τοποθέτηση, ότι τα Γλυπτά δεν ανήκουν στην Ελλάδα, αφού οι Επίτροποι του Βρετανικού Μουσείου «έχουν την νομική ευθύνη της διαφύλαξης της συλλογής», ανέλαβε να απαντήσει η τότε Υπουργός Πολιτισμού, Μυρσίνη Ζορμπά, διαμηνύοντας δια του Αθηναϊκού – Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων πως «απόψεις όπως αυτή του διευθυντή του Βρετανικού Μουσείου Χάρτβιχ Φίσερ, περί "νόμιμο ιδιοκτήτη" των Γλυπτών, αποτελούν υπολείμματα της αποικιοκρατίας και αγνοούν τη διεθνή συζήτηση και τις Διακηρύξεις της Unesco». Η «στενή, κωνική διαχειριστική αντίληψη», στηλιτεύθηκε ακαριαία, από ελληνικής πλευράς, δια της αρμοδίου Υπουργού, η οποία τόνισε πως η διοίκηση του Βρετανικού μουσείου «υποβαθμίζει την πολιτιστική κληρονομιά από

ανεκτίμητη οικουμενική αξία σε αγοραπωλησία», ωστόσο το όλο περιστατικό ανέδειξε για μια ακόμη φορά το δυσεπίλυτο του θέματος.

3.7 Ο ρόλος του Γάλλου Προέδρου Εμμανουέλ Μακρόν – Δανεισμός της μετόπης του Λούβρου

Μια νέα περίοδος, στον τρόπο που ηγέτιδες δυνάμεις φάνηκαν να αντιμετωπίζουν το ζήτημα των αρχαιοτήτων που φιλοξενούν τα μουσεία τους, διεφάνη κατά την περίοδο οπότε ο Εμμανουέλ Μακρόν ανέλαβε την Προεδρία της Γαλλικής Δημοκρατίας⁶⁴. Το Νοέμβριο του 2018, ο Γάλλος Πρόεδρος ανακοίνωσε την απόφασή του να επιστραφούν στο Μπενίν μια σειρά από αρχαιότητες που είχαν αφαιρεθεί το 1892 από γαλλικά στρατεύματα και τα οποία εκτίθεντο για πολλά χρόνια στο διάσημο μουσείο Quai Branly στο Παρίσι. Η απόφαση – ορόσημο να επιστραφούν τα κειμήλια, ανάμεσά τους και ένας βασιλικός θρόνος, συνοδεύονταν από ένα δάνειο ύψους 20 εκατομμυρίων ευρώ, στη χώρα της Δυτικής Αφρικής, το οποίο θα εκταμιεύονταν από τη γαλλική υπηρεσία Ανάπτυξης, για την κατασκευή του μουσείου (Abomey-Calavi, 2019, Ιούλιος 16)

Τον Αύγουστο του 2019, ο πρόεδρος Μακρόν προέβη σε μια ακόμη κίνηση υψηλού συμβολισμού, που αφορούσε αυτή τη φορά την Ελλάδα. Κατά τη συνάντησή του στο Μέγαρο των Ηλυσίων με τον τότε πρωθυπουργό, Κυριάκο Μητσοτάκη, συμφώνησαν στο πλαίσιο του εορτασμού 200 ετών από την επανάσταση του 1821 να σταλεί στην Ελλάδα προς έκθεση, η μετόπη του Παρθενώνα που φυλάσσεται στο Μουσείο του Λούβρου. Η συμφωνία περιελάμβανε την διοργάνωση έκθεσης το 2021 με μοναδικά εκθέματα από το Λούβρο και από άλλα ιδρύματα στο Μουσείο της Ακροπόλεως και στο Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο των Αθηνών αλλά και ταυτόχρονη έκθεση χάλκινων ευρημάτων από την Ελλάδα για πρώτη φορά στο Λούβρο (ΑΠΕ, 2019, Αύγουστος 23).

Λίγο μετά την συμφωνία Μακρόν – Μητσοτάκη, ο τότε Έλληνας πρωθυπουργός γνωστοποιούσε μέσω της βρετανικής εφημερίδας Observer την διάθεσή του να προτείνει και στον Βρετανό ομόλογο του, Μπόρις Τζόνσον, *«να σταλούν τα Γλυπτά του Παρθενώνα στην Αθήνα, ως δάνειο για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα»*, με αφορμή την επέτειο των 200 χρόνων από την επανάσταση του 1821. Ο Κυριάκος Μητσοτάκης σημείωνε στην ίδια συνέντευξη πως κάτι τέτοιο θα λειτουργούσε *«ως πρώτο βήμα»* για την οριστική επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα στην Ελλάδα (Smith, 2019, Αύγουστος 31). Την προσέγγιση αυτή απέκρουσε το Βρετανικό Μουσείο το οποίο επέμεινε στην εριστική στάση του, αποτρέποντας την ελληνική

⁶⁴ Ο Εμμανουέλ Ζαν-Μισέλ Φρεντερικ Μακρόν ανέλαβε πρόεδρος της Γαλλίας στις 14 Μαΐου 2017, εκλεγμένος με το κίνημα En Marche

πλευρά από το να επιχειρήσει οποιαδήποτε διαπραγμάτευση με τη Βρετανική ηγεσία, δηλώνοντας πως μόνο αυτό είναι αρμόδιο για το θέμα. Ταυτοχρόνως, η χρήση του όρου «δάνειο» από την ελληνική πολιτική ηγεσία σήκωσε εσωτερικά θύελλα αντιδράσεων, με κύριο επιχείρημα πως δεν μπορεί κανείς να ζητά να του δανείσουν κάτι το οποίο του ανήκει. Το επιχείρημα αυτό πάντως δεν έδειξε να συμμερίζεται η φιλέλληνας, τότε πρόεδρος της Διεθνούς Επιτροπής για τον Επαναπατρισμό των Γλυπτών, Christiane Tytgat, αποτιμώντας τη συγκεκριμένη πρόταση ως «μικρό πρώτο βήμα για κάτι μεγαλύτερο» (Λασκαράτος, 2019, Σεπτέμβρης 4)

3.8 Η στάση της Κίνας και η οικογένεια του Έλγιν

Δέκα χρόνια μετά τα εγκαίνια του, το Μουσείο της Ακρόπολης υποδέχεται, τον Νοέμβριο του 2019, τον πρόεδρο της Κίνας, Σι Τζινπινγκ. Καθώς ο Ανώτατος ξένος Αξιωματούχος ξεναγείται στους χώρους του μουσείου αντικρίζει τις πέντε Καρυάτιδες αλλά και την «κενή θέση» της έκτης, η οποία βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Τότε, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος του ζητά να ενώσει την φωνή του, στηρίζοντας το δίκαιο αίτημά για την επιστροφή των Γλυπτών. Ο Κινέζος Πρόεδρος χωρίς περιστροφές απαντά: *«Όχι μόνο συμφωνώ στην επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα, αλλά θα έχετε και την υποστήριξή μας, επειδή κι εμείς έχουμε πολλά δικά μας του κινεζικού πολιτισμού έξω από τη χώρα και προσπαθούμε για τον επαναπατρισμό τους»*⁶⁵.

Η στήριξη του Κινέζου Προέδρου, δε φαίνεται πως πήγαζε μόνο από τα αισθήματα φιλίας και αλληλοεκτίμησης των δυο λαών. Η δράση της οικογένειας του Έλγιν είχε φθάσει μέχρι τη χώρα του Δράκου, προξενώντας ένα ακόμη πολιτιστικό έγκλημα. Το 1858, στο πλαίσιο του δεύτερου πολέμου του Οπίου, η Κίνα αρνείται τις επιταγές των ισχυρών αποικιοκρατών και «τιμωρείται», μεταξύ άλλων, με την καταστροφή των θερινών Ανακτόρων του Πεκίνου. Ο Υπάτος Αρμοστής της Αγγλίας στην Κίνα, Τζέιμς Μπρους, γιός του Λόρδου Έλγιν, ήταν μεταξύ εκείνων των «ληστών», όπως τους αναφέρει στη φημισμένη επιστολή του ο Βίκτωρ Ουγκώ, που έκαψαν και λεηλάτησαν τα Θερινά Ανάκτορα (Bickers και Howlett, 2016:43). Επίσης, τα τελευταία χρόνια η Κίνα συντονίζει προσπάθειες για τον επαναπατρισμό έργων τέχνης που λεηλατήθηκαν τον «αιώνα της ταπεινώσης», όπως αποκαλεί την περίοδο του 'Α και Β' πολέμου του Οπίου, τις δεκαετίες 1840 και 1850, μέχρι να καθιερωθεί η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας το 1949 (Meyer, 20 Ιουνίου 2015). Έτσι, σύμφωνα και με την ανάλυση της

⁶⁵ Λίγες ώρες νωρίτερα, γευματίζοντας με θέα την Ακρόπολη, ο πρωθυπουργός, Κυριάκος Μητσοτάκης, είχε επισημάνει στον Σι Τζινπίνγκ πως, επισκεπτόμενος το μουσείο, θα είχε τη δυνατότητα να δει «πόσο σημαντικό και δίκαιο είναι το αίτημα της Ελλάδας για την επανένωση των Γλυπτών». Οι ανωτέρω φράσεις σε εισαγωγικά είναι προϊόν προσωπικής απομαγνητοφώνησης από τη διάρκεια της ξενάγησης.

καθηγήτριας του ΕΜΠ, Τόνιας Μοροπούλου, η δήλωση στήριξης του Προέδρου Σι Τζινπινγκ στο ελληνικό αίτημα δείχνει μια «στρατηγική στροφή» καθώς στη «μετά-αποικιοκρατική εποχή θα υπάρξει πλέον μια κοινή διεκδίκηση από όλους τους λαούς και τις χώρες, από εκεί που κρατούνται τα μέλη των μνημείων τους, να επιστρέψουν για να πληρωθεί ο όρος της ακεραιότητας των μνημείων που θέτει η UNESCO»⁶⁶.

3.9 Το Μουσείο και οι ξένοι ηγέτες

Από ιδρύσεως του, ξένοι ηγέτες και αξιωματούχοι ξεναγούνται σχεδόν πάντοτε –στο πλαίσιο της επίσκεψής τους στην Αθήνα- στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, συχνά μάλιστα από τον ίδιο τον Πρόεδρο του Ιδρύματος ή ακόμη και από την πολιτική ηγεσία του τόπου, σε μια προφανή προσπάθεια σύσφιξης των σχέσεων έχοντας ως σημείο αναφοράς το ένδοξο παρελθόν του τόπου. Το μουσείο γίνεται πολλές φορές, τόπος συνάντησης, σύσφιξης των διμερών σχέσεων, αλληλοκατανόησης, προσέγγισης αρχηγών και κοινωνιών, σύναψης συμφωνιών ακόμη και παραγωγής βαριάς πολιτικής, αφού αρκετοί αξιωματούχοι εξέπεμψαν από τους χώρους του ηχηρά μηνύματα για την πορεία της χώρας.

18/07/2011 - Η υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ, Χίλαρι Κλίντον ξεναγείται στο Μουσείο Ακρόπολης και στη συνέχεια υπογράφει από κοινού με τον τότε υπουργό Εξωτερικών, Σταύρο Λαμπρινίδη και τον τότε υπουργό Πολιτισμού, Παύλο Γερούλανο, μνημόνιο διμερούς συνεργασίας για την «επιβολή εισαγωγικών περιορισμών σε αρχαιολογικό και βυζαντινό υλικό μέχρι και τον 15ο αιώνα». Από το χώρο του Μουσείου, σε μια κίνηση υψηλής σημειολογίας δράττεται της ευκαιρίας να επισημάνει την «ασχυρή υποστήριξη» της Ουάσινγκτον για την προσήλωση της Ελλάδας στη σωστή χάραξη της οικονομίας της μέσω σκληρών μέτρων λιτότητας, (Kitsantonis, 2011, Ιούλιος 17). Το Μουσείο, χρησιμοποιείται ξεκάθαρα ως πεδίο άσκησης πολιτικής.

21/07/2013 - Ο αμερικανός υπουργός Οικονομικών Τζακ Λιου, επισκέπτεται το Μουσείο με ξεναγό τον τότε Έλληνα πρωθυπουργό. Από το εσωτερικό του και με φόντο τον Ιερό Βράχο δηλώνει ξεκάθαρα -στο πλαίσιο κοινής συνέντευξης τύπου με τον τότε πρωθυπουργό, Αντώνη Σαμαρά- πως αναγνωρίζει τις δύσκολες αποφάσεις που είχε κληθεί να πάρει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια (Reuters, 2013, Ιούλιος 21). Ο αξιωματούχος, επιλέγει ουσιαστικά μέσα από το Μουσείο να κάνει μια πολιτική δήλωση στήριξης, εκ μέρους της Αμερικής.

⁶⁶ Αποτελεί προσωπική απομαγνητοφώνηση από τηλεοπτική συνέντευξη που παραχώρησε σε εμένα η καθηγήτρια του ΕΜΠ, Τόνια Μοροπούλου, στις 13/11/2019 στην εκπομπή της ΕΡΤ1 «ΑΠΕΥΘΕΙΑΣ».

09/01/2014 - Το Μουσείο της Ακρόπολης επισκέπτονται ο πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς, ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζοζέ Μπαρόζο και τα μέλη του Κολεγίου των Επιτρόπων, στο πλαίσιο της επίσκεψής τους στην Αθήνα για την επίσημη ανάληψη της προεδρίας της ΕΕ.

01/04/2014 - Ο Γερμανός Υπουργός Οικονομικών Βόλφγκανγκ Σόιμπλε ξεναγείται στο Μουσείο της Ακρόπολης. Εκστασιασμένη από την επίσκεψη δηλώνει η σύζυγός του Ινγκέμπόργκ (Μπενέκου, 2014, Απρίλιος 6)

19/05/2014 – Ο τότε υποψήφιος του Λαϊκού Κόμματος για την προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ζαν Κλοντ Γιούνκερ, επισκέπτεται το Μουσείο της Ακρόπολης, με προσωπικό ξεναγό τον Έλληνα Πρωθυπουργό, Αντώνη Σαμαρά (Junker, 2014).

15/10/2014 – Το μουσείο επισκέπτεται η Αμάλ Αλαμουντίν και οι δύο Βρετανοί συνάδελφοί της (εκπρόσωποι του δικηγορικού γραφείου Doughty Street Chambers, Τζέφρι Ρόμπερτσον, Νόρμαν Πάλμερ) που βρίσκονται στην Αθήνα με έξοδα του Υπουργείου Πολιτισμού, για το θέμα του επαναπατρισμού των Γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο.

18/10/2015 – Επί τρεις ημέρες Πατριάρχες και Προκαθήμενοι Χριστιανικών Εκκλησιών, θρησκευτικοί ηγέτες του Μουσουλμανικού και Εβραϊκού κόσμου, καθώς και άλλες εξέχουσες θρησκευτικές προσωπικότητες, εκπρόσωποι της διεθνούς πολιτικής σκηνής, της ακαδημαϊκής κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών, βρέθηκαν στο Μουσείο της Ακρόπολης, στο πλαίσιο της πρώτης Διεθνούς Διάσκεψης των Αθηνών για το «Θρησκευτικό και Πολιτιστικό Πλουραλισμό και την Ειρηνική Συνύπαρξη στη Μέση Ανατολή». Στη σκιά του Ιερού Βράχου, το μουσείο αποτέλεσε τον κατάλληλο χώρο για εκφραστούν έντονες ανησυχίες για μια πρωτοφανή ανθρωπιστική κατάσταση και για να καταδικαστούν οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και τρομοκρατικές πράξεις και πράξεις βίαιου εξτρεμισμού που διαπράττονται κατά των θρησκευτικών και πολιτιστικών κοινοτήτων, λόγω των παρατεταμένων συγκρούσεων στην περιοχή και ειδικότερα στη Συρία και το Ιράκ (Ελληνική Κυβέρνηση, 2018). Το συμπόσιο επαναλήφθηκε δυο χρόνια αργότερα, από τις 30 έως τις 31 Οκτωβρίου του 2017, σε μια διοργάνωση η οποία υποστηρίχθηκε από το Κέντρο για το Θρησκευτικό Πλουραλισμό στη Μέση Ανατολή, το οποίο ιδρύθηκε σε συνέχεια της πρώτης Διάσκεψης με σκοπό την καταγραφή των προβλημάτων σε θέματα θρησκευτικού και πολιτιστικού πλουραλισμού και την αναζήτηση συγκεκριμένων λύσεων (Υπουργείο Εξωτερικών, 2018α)

16/11/2016 – Ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Μπαράκ Ομπάμα, επισκέπτεται στο πλαίσιο της επίσκεψής του στην Ελλάδα, το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Περιηγείται στους χώρους του επί μια ώρα και είκοσι λεπτά. Βλέπει τις Καρυάτιδες και κάνει λόγο για ένα παγκόσμιο σύμβολο. Όταν ο

πρόεδρος του μουσείου, Δημήτρης Παντερμανλής, του εξηγεί τον ρόλο που έπαιζαν στο κτίριο και αναφέρεται στην Καρυάτιδα που λείπει στο Βρετανικό Μουσείο, ο Αμερικανός Πρόεδρος δηλώνει πως γνωρίζει ακριβώς το θέμα (Ιωαννίδης, 2016, Νοέμβριος 17). Εκτός από την επικαιροποίηση του αιτήματος για τα μάρμαρα που γίνεται με την παραπάνω αποστοφή, η παρουσία Ομπάμα στο Μουσείο, με την ιδιότητα του «πλανητάρχη», στέλνει πολλαπλά μηνύματα. Επιστρέφοντας στην Αμερική, ο ίδιος αποφασίζει να δημοσιοποιήσει οπτικοακουστικό υλικό, από την επίσκεψή του στον ιερό Βράχο και στο Μουσείο, διάρκειας ενός λεπτού και τριανταενός δευτερολέπτων. Εκεί δηλώνει πως όταν επισκέπτεσαι έναν τέτοιο τόπο, όχι μόνο καταλαβαίνεις καλύτερα την Ελλάδα και τη Δυτική κουλτούρα αλλά στέλνεις επίσης *«ένα μήνυμα συνέχειας, ανάμεσα σε αυτό που συνέβη εδώ, τις ομιλίες του Περικλή και αυτό που συνέβη με τους Πατέρες Ιδρυτές μας»* (obamawhitehouse, 2016).

25/10/2017 – Το πρώην Προεδρικό ζεύγος της Γαλλίας, Νικολά Σαρκοζύ και Κάρλα Μπρούνι επισκέπτονται το μουσείο της Ακρόπολης (Verdot-Belaval, 2017, Οκτώβριος 25).

05/06/2018 – Ιδιαίτερο σταθμό αποτέλεσε η κήρυξη της έναρξης στους χώρους του μουσείου, τριήμερου Διεθνούς Οικολογικού Συμποσίου με θέμα «Προς μία πιο πράσινη Αττική: Συντηρώντας τον πλανήτη και προστατεύοντας τους κατοίκους του». Εκεί περίπου 200 εκπρόσωποι Εκκλησιών και θρησκειών, παρουσία του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου, ανέλυσαν με τη βοήθεια επιστημόνων, πολιτικών αλλά και ακτιβιστών μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα (Οικουμενικό Πατριαρχείο, 2018).

12/11/2019 – Ο πρόεδρος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, Σι Τζινπινγκ πραγματοποιεί διήμερη επίσημη επίσκεψη στην Αθήνα, 11 χρόνια μετά από την τελευταία του ανάλογη παρουσία στη χώρα. Το Μουσείο της Ακρόπολης, γίνεται ο τελευταίος σταθμός του. Ξεναγείται ο ίδιος και η σύζυγός του από το ελληνικό Προεδρικό ζεύγος, την τότε Υπουργό Πολιτισμού, Λίνα Μενδώνη και τον Πρόεδρο του Μουσείου.

3.10 Τολμηρό Μουσείο – Τα δέκατα γενέθλια «σταθμός»

Το μουσείο της Ακρόπολης φιλοξενεί στις αίθουσές του, τα υψηλότερα δείγματα της κλασσικής τέχνης. Έργα απaráμιλλου κάλλους και συμμετρίας. Έργα πρότυπα, χαρακτηριστικά δείγματα της τελειότητας και του μέτρου. Το γεγονός αυτό, δεν απέτρεψε ωστόσο το μουσείο από το να προβεί σε ορισμένες επιλογές που σε άλλες περιόδους θα ήταν ίσως απαγορευτικές.

Επί παραδείγματι το 2014, η διοίκηση του μουσείου δέχτηκε μετά από προσωπική πρωτοβουλία του επιμελητή του Μουσείου Nicholson του Πανεπιστημίου του Σύδνεϋ, Michael Turner, ένα δώρο για το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως. Επρόκειτο για μια ευφάνταστη,

πολύχρωμη μακέτα του Ιερού Βράχου, κατασκευασμένη από τουβλάκια LEGO® (Marbles Reunited, 2014). Η Ακρόπολη «ξαναχτίστηκε» δηλαδή, περίπου 25 αιώνες αργότερα, αυτή τη φορά από 120.000 τουβλάκια LEGO®. Το εν λόγω έργο για έναν περίπου χρόνο εκτίθετο στο Μουσείο Nicholson, όπου είχαν την ευκαιρία να το θαυμάσουν περίπου 100.000 επισκέπτες. Τελικά όμως βρήκε τη θέση του στον δεύτερο όροφο του Μουσείου Ακρόπολης, στον χώρο του Εργαστηρίου Τεχνών, δίπλα στο εστιατόριο. Η είσοδος των επισκεπτών εκεί είναι ελεύθερη, ώστε οι επισκέπτες να έχουν εύκολη πρόσβαση και να παρατηρούν από κοντά την ξεχωριστή αυτή μακέτα που δημιουργήθηκε από τον Ryan McNaught μετά από 300 ώρες δουλειάς. Σε κάποια μακρινή εποχή, η επιλογή της διοίκησης ενός τόσο σπουδαίου μουσείου να «συστεγάζει», οικουμενικής αξίας εκθέματα με μια μακέτα φτιαγμένη από πλαστικά τουβλάκια θα φάνταζε εξαιρετικά τολμηρή. Η κίνηση αυτή όμως, εν έτει 2014, δεν προξένησε παρά θετικές εντυπώσεις με τα διεθνή ΜΜΕ να καθιστούν τους πολίτες, ανά τον κόσμο, κοινωνούς αυτής της επιλογής, διευρύνοντας έτσι την φήμη του μουσείου. Το βρετανικό BBC φιλοξένησε ειδικό ρεπορτάζ, εστιάζοντας μάλιστα στο γεγονός ότι η μακέτα περιγράφει διάφορες ιστορικές φάσεις του Ιερού Βράχου, συμπεριλαμβανομένης της περιόδου οπότε ο Λόρδος Έλγιν αφαίρεσε τα μάρμαρα από τον Παρθενώνα (Embley, 2014, Δεκέμβριος 12).

Τα δέκατα «γενέθλια» του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, συνδέθηκαν με μια ακόμη τολμηρή πρωτοβουλία, που ήρθε να αναβαθμίσει συνολικά το μουσείο, αναζωπυρώνοντας το ενδιαφέρον του κοινού και επικαιροποιώντας το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινότητας. Από την Παρασκευή, 21 Ιουνίου 2019, επιτράπη η πρόσβαση των επισκεπτών στον υπόγειο χώρο, όπου κατά την ανέγερση του κτιρίου είχαν βρεθεί πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα. Το κοινό απέκτησε έτσι δυνατότητα ξενάγησης σε μια ανεσκαμμένη έκταση 4.000 τ.μ. η οποία βρίσκεται στα θεμέλια του μουσείου. Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα δίνουν τη δυνατότητα στους σύγχρονους πολίτες να «μεταβούν» και να περπατήσουν στην αρχαία Ελλάδα, αφού ο χώρος είναι γεμάτος από σπίτια, εργαστήρια, λουτρά και δρόμους μιας αρχαίας αθηναϊκής γειτονιάς του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Το εντυπωσιακό αυτό αρχιτεκτονικό παλίμψηστο έχει στην πραγματικότητα έναν βίο ο οποίος ξεκινά από τα κλασικά έως τα βυζαντινά χρόνια. Με την προσθήκη του νέου – υπόγειου ορόφου, το Νέο Μουσείο αποκτά το προνόμιο να εκθέτει στην πραγματικότητα έναν ολόκληρο «αρχαιολογικό χώρο», επιτρέποντας στον επισκέπτη να κατανοήσει καλύτερα την καθημερινότητα των Αθηναίων στα χρόνια οπότε κτίστηκε ο Παρθενώνας.

3.11 Το μουσείο «εκτός συνόρων» - Δανεισμοί, Συνεργασίες και Παρουσιάσεις

Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, ήδη από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, δεν περιορίστηκε σε επιλογές που έλαβαν χώρα αποκλειστικά στην έδρα του. Η εξωστρέφειά του,

ώθησε το φορέα να διευρύνει τις δράσεις του στο εξωτερικό με εκθέσεις, δανεισμό έργων αλλά και μελετημένες συνέργειες με αντίστοιχης εμβέλειας ιδρύματα του εξωτερικού.

Όπως περιγράφεται στον επίσημο απολογισμό του μουσείου, η προσπάθεια του ιδρύματος να επικοινωνήσει την ύπαρξη και το έργο του ξεκίνησε πριν καλά – καλά ανοίξει τις πύλες του στο κοινό. Για την ακρίβεια, από την περίοδο της κατασκευής του κτίσματος είχαν ξεκινήσει μικρές, περιοδικές εκθέσεις ανά τον κόσμο (Αθήνα, Βερολίνο, Βασιλεία, Χαιδελβέργη, Πεκίνο κλπ). Μετά τα εγκαίνιά του, ανάλογες κινήσεις εντάθηκαν και έγιναν ολοένα και πιο συστηματικές με το πέρασμα των ετών. Έτσι, τον Οκτώβριο του 2009, στο Columbia της Νέας Υόρκης πραγματοποιήθηκε μια σημαντική έκθεση με αντίγραφα και φωτογραφικό υλικό από το μουσείο και τα εκθέματά του. Η ίδια έκθεση μεταφέρθηκε στη Σαγκάη, στη βιβλιοθήκη της πόλης, για δέκα ημέρες στο πλαίσιο της EXPO 2010. Τίτλος της: «Αθήνα: Μια ζωντανή Ιστορία» (Μουσείο Ακρόπολης, χχβ).

Το 2014, το Palazzo del Quirinale, στη Ρώμη υποδέχεται δυο εκθέματα, μια Κόρη και το Ανάγλυφο της Σκεπτόμενης Αθηνάς, στο πλαίσιο της έκθεσης: «Κλασικισμός και Ευρώπη: Το ευρωπαϊκό πεπρωμένο της Ελλάδας και της Ιταλίας». Η έκθεση διαρκεί από τον Μάρτιο έως τον Ιούλιο (ό.π.).

Το 2014, στις ΗΠΑ, ένα ελεφαντοστέινο πλακίδιο με παράσταση Διόσκουρου δανείζεται προκειμένου να ενταχθεί στην έκθεση: «Heaven and Earth: Cities and Countryside in Byzantine Greece». Τον ίδιο χρόνο, από τον Δεκέμβριο παρουσιάζεται διαδοχικά στο Μόντρεαλ, την Οττάβα, το Μόντρεαλ, το Σικάγο και την Ουάσιγκτον η έκθεση: «Οι Έλληνες: Από τον Αγαμέμνονα στο Μέγα Αλέξανδρο». Συνολικά επτά αντικείμενα εκτίθενται, στο πλαίσιο αυτής της πρωτοβουλίας, έως τον Οκτώβριο του 2016 (ό.π.).

Το 2015, το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως υπογράφει Μνημόνιο συνεργασίας με το μουσείο της Σαγκάης, για την ανάπτυξη συνεργιών σε μια σειρά από τομείς όπως η τεχνολογία, η δημόσια επιμόρφωση κλπ. Το ίδιο έτος, από τον Ιανουάριο έως τον Οκτώβριο, συνολικά επτά αρχαιολογικά αντικείμενα, άλλα από τις αποθήκες του μουσείου και άλλα από την έκθεση, παραχωρήθηκαν στο μουσείο του Καπιτωλίου της Ρώμης. Εντάχθηκαν στο πλαίσιο της περιοδικής έκθεσης: «The age of Anxiety: From Commodus to Diocletian». Την αμέσως επόμενη περίοδο, από τον Οκτώβριο του 2015 έως τον Ιανουάριο του 2016, η έκθεση: «La Forza delle Rovine», στο Museo Nazionale Romano di Palazzo, φιλοξενεί την Κόρη AKP 602 (ό.π.).

Το 2016, με αφορμή το έτος φιλίας Ελλάδας- Ρωσίας («Η Ελλάδα στη Ρωσία και η Ρωσία στην Ελλάδα»), το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης συνεργάζεται με το διάσημο μουσείο Ερμιτάζ και δυο παράλληλες εκθέσεις λαμβάνουν χώρα. Η έκθεση «Σκυθικοί προπομποί από το

Ερμιτάζ», φιλοξενείται στην Αθήνα ενώ στην Αγία Πετρούπολη χιλιάδες κόσμου έχει την ευκαιρία για περίπου επτά μήνες (8 Απριλίου έως 2 Οκτωβρίου 2016), να θαυμάσουν το μαρμάρινο άγαλμα μιας Αρχαϊκής Κόρης, που δανείζεται για την έκθεση: «Ένα Αριστούργημα από το μουσείο της Ακρόπολης στο Ερμιτάζ» (ό.π.).

Από τον Ιούνιο του 2016 έως τον Μάρτιο του 2017, τέσσερα πρωτότυπα έργα και πέντε αντίγραφα, δανείζονται στην έκθεση: «A journey to the land of Immortals», η οποία παρουσιάστηκε διαδοχικά στο Εθνικό μουσείο του Τόκιο, στο Nagasaki Prefectural Art Museum και στο Kobe City Museum της Ιαπωνίας. Τους μήνες που ακολουθούν, από το Μάρτιο έως τον Ιούνιο του 2017, τρία εκθέματα (μια Αρχαϊκή κόρη, ένα ακροκέραμο με την Κεφαλή Γοργόνας και ένα αναθηματικό ανάγλυφο αμαξά) παραχωρήθηκαν προς έκθεση, στο Onassis Cultural Center της Νέας Υόρκης, ως μέρος της έκθεσης: «A World of Emotions. Ancient Greece 700 BC – 200 AD» (ό.π.).

Το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως, δεν βγήκε «εκτός συνόρων», μόνο μέσω εκθέσεων και συνεργασιών με ξένα πολιτιστικά ή εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά επένδυσε από πολύ νωρίς και στην επικοινωνία του έργου του μέσω διαλέξεων και συμμετοχής των επιτελικών στελεχών του σε διεθνή συνέδρια (ό.π.).

Από τον Ιούνιο του 2011 έως τον Μάιο του 2012, το μουσείο «συστήθηκε» σε τρεις διεθνείς εκθέσεις ενώ ο Πρόεδρος του Μουσείου Δημήτρης Παντερμανλής έδωσε διαλέξεις στο μουσείο Fitzwilliam στο Cambridge (ό.π.).

Το 2013, το Νοέμβριο, ο πρόεδρος του Μουσείου Ακροπόλεως, Δημήτρης Παντερμανλής, προσκαλείται στο Μπουένος Άιρες, από το Αργεντινικό OSDE,

Το 2014, το Νοέμβριο, ο Δημήτρης Παντερμανλής, παρουσιάζει στο Πανεπιστήμιο της Βέρνης αλλά και στο Scylpturhalle της Βασιλείας, διάλεξη με θέμα: «Η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας στο Μουσείο της Ακρόπολης», ενώ συμμετέχει και σε διεθνή σύνοδο για την επικοινωνία στην Ρώμη (ό.π.).

Το 2015, το Φεβρουάριο, ο ίδιος ο πρόεδρος του μουσείου Ακροπόλεως, παρουσιάζει στη Βουδαπέστη το πρόγραμμα του Νέου Μουσείου, στο Szepmuveszeti, ενώ το Μάρτιο βρίσκεται στο Πανεπιστήμιο του Cambridge, όπου πραγματοποιεί διάλεξη υπό τον τίτλο: «Το Μουσείο Ακρόπολης και οι δημόσιες δραστηριότητες και προσεγγίσεις τα τελευταία 5 χρόνια». Τον Μάιο του ίδιου χρόνου, «Η κλασική τέχνη και οι Σύγχρονες Κοινωνίες», αποτελούν το θέμα συζήτησης διεθνούς συνεδρίου στη Ρώμη (ό.π.).

Το 2016, τον Ιανουάριο, ο πρόεδρος του μουσείου, Δημήτρης Παντερμανλής, παρουσιάζει στη Γαλλία την αρχιτεκτονική και τις συλλογές του μουσείου στο Musee des Beaux Arts de Lyon. Τον ίδιο μήνα, στη Ζυρίχη, ο καθηγητής παρουσιάζει τις νέες ψηφιακές

εφαρμογές του μουσείου. Τον Απρίλη του ίδιου χρόνου, μεταβαίνει στη Βασιλεία της Ελβετίας για να παρουσιάσει την περιοδική έκθεση: «Σαμοθράκη: Τα μυστήρια των μεγάλων Θεών», ενώ το Μάιο στην Konstanz της Γερμανίας, ο Δημήτρης Παντερμανλής μιλάει στο συνέδριο: «Η Αθηναϊκή Ακρόπολη και Πόλη» (ό.π.).

Το 2016, το προσωπικό των τμημάτων συντήρησης και μόνιμης συλλογής του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, βοήθησε στην εγκατάσταση και απεγκατάσταση αρχαιολογικών εκθεμάτων της περιοδικής έκθεσης «Θεοί και θνητοί στον Όλυμπο: Αρχαίο Δίον, πόλη του Δία», στο Ίδρυμα Ωνάση της Νέας Υόρκης. Τον Απρίλιο του 2017, η Προϊσταμένη του τμήματος μόνιμης έκθεσης, συνέβαλε στην απεγκατάσταση αρχαιολογικών εκθεμάτων στην πόλη Kobe της Ιαπωνίας για τους σκοπούς της έκθεσης: «A journey to the land of Immortals – Treasures of Ancient Greece» (ό.π.)

Το 2017, ο Πρόεδρος του Μουσείου συμμετείχε σε διεθνές πάνελ για τους Αρχαίους Πολιτισμούς στο Πεκίνο ενώ το 2018 έλαβε μέρος και σε συνέδριο στο μουσείο Hammer στο Λος Άντζελες (ό.π.).

3.12 Το μουσείο «εκτός συνόρων» - Βραβεία και εξωστρέφεια

Η εξωστρέφεια του Μουσείου, οι πλούσιες δράσεις του, που λειτούργησαν συμπληρωματικά της συναρπαστικής μόνιμης έκθεσής του, η υιοθέτηση καινοτόμων πρακτικών και οι υψηλές υπηρεσίες προς το κοινό έφεραν γρήγορα μια σειρά από διακρίσεις, κοινού και ειδικών, που ενίσχυσαν την παρουσία του στο παγκόσμιο μουσειακό γίγνεσθαι και ισχυροποίησαν τη δυναμική του.

Ενδεικτικά, μόνο το 2010, έλαβε τρία διαφορετικά βραβεία. Το βραβείο της Βρετανικής Ένωσης Τουριστικών Συντακτών, το γαλλικό Grand Prix Affex ως ένα από τα δέκα καλύτερα κτιριακά παραδείγματα μουσειακού χώρου και το βραβείο Αριστείας της Διεθνούς Ένωσης φωτιστών. Το 2011, η Ένωση για τη Σύγχρονη Αρχιτεκτονική το ενέταξε στα έξι καλύτερα ευρωπαϊκά κτίρια ενώ το ίδιο έτος, έλαβα ακόμη ένα τιμητικό βραβείο από το Αμερικανικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτόνων (ό.π.).

Το 2012, το Μουσείο Ακρόπολης βραβεύθηκε από το International Institute for Conservation (IIC) στη Βιέννη, με το Keck Award 2012, για τη συντήρηση και αποκατάσταση των Καρυατίδων της νότιας πρόστασης του Ερεχθείου, με χρήση τεχνολογίας λέιζερ. Παράλληλα, έλαβε και ένα βραβείο Αριστείας από το Trip Advisor, ως επιβράβευση του κοινού (ό.π.).

Την 4^η θέση ανάμεσα στα 25 καλύτερα μουσεία της Ευρώπης και την 13^η θέση ανάμεσα στα 25 καλύτερα μουσεία του κόσμου, έλαβε το Μουσείο της Ακρόπολης το 2013 μετά από την

αξιολόγηση του έκαναν οι επισκέπτες του Trip Advisor. Το 2013, η εφημερίδα Toronto Star, τοποθέτησε το εστιατόριο του μουσείου στην 5^η θέση, στον παγκόσμιο χάρτη ενώ στον αρχιτέκτονα του αποδίδονταν το διεθνές βραβείο Mimar Sinan (ό.π.).

Το 2014, οι εκδότες του Archdaily ενέταξαν το μουσείο στη λίστα με τα 20 καλύτερα μουσεία του 21^{ου} αιώνα ενώ ακόμη μια διάκριση κοινού ήρθε από το Trip Advisor, ως ψήφος εμπιστοσύνης στο έργο του. Το 2015, η Ακαδημία Αρχιτεκτονικής και Αρχαιολογίας της Ρώμης Adrinea, τιμά τον αρχιτέκτονα του οικοδομήματος με το βραβείο Piranesi Prix de Rome ενώ σταθερά οι επισκέπτες του, επιμένουν να δείχνουν την αποδοχή τους και την ικανοποίησή τους από την εμπειρία ξενάγησής τους στους χώρους του, εντάσσοντας για μια ακόμη φορά στη λίστα με τα 25 καλύτερα μουσεία του Trip Advisor. Το ίδιο συμβαίνει και το 2016. Το 2017, μια διπλή διάκριση έρχεται από το TripExpert, με το «Expert's Choice Award» και το «Best of Athens Award» ενώ το 2017 μαζί με τη διάκριση κοινού του Trip Advisor έρχεται ακόμη μια από το Beat AK, η οποία συνδέεται άρρηκτα με την επισκεψιμότητα του. (ό.π.).

3.13 Μουσείο και Κοινωνία

Από την έναρξη της λειτουργίας του, το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, αποτέλεσε έναν δημοφιλή πολιτιστικό φορέα, ανοικτό προς την κοινωνία. Επισκέπτες από την Ελλάδα και το εξωτερικό, έσπευσαν να θαυμάσουν από κοντά αριστουργήματα απaráμιλλης τελειότητας και αυθεντικότητας, δείγματα μιας χρυσής εποχής που ενέπνευσε την ανθρωπότητα.

Οι επιτελείς του Νέου Μουσείου επιχείρησαν όμως να προσελκύσουν το κοινό και με επιπρόσθετες δράσεις. Ήδη, στις 18 Μαΐου του 2010, γιόρτασε την Ημέρα των Μουσείων, με ελεύθερη είσοδο για το κοινό, διευρυμένο ωράριο λειτουργίας έως τα μεσάνυχτα και με νυχτερινή μουσική συναυλία στον προαύλιο χώρο, από την Ορχήστρα του Δήμου Αθηναίων. Έκτοτε, άπλωσε το χέρι στην κοινωνία, ανοίγοντας τις πύλες του για μια σειρά από εκδηλώσεις άλλοτε με αφορμή τα γενέθλιά του, άλλοτε με αφορμή μεγάλες εορταστικές περιόδους όπως τα Χριστούγεννα, άλλοτε με αφορμή τα όμορφα βράδια της Αυγουστιάτικης Πανσελήνου ή τις ευρωπαϊκές ημέρες πολιτιστικής κληρονομιάς, με την ευκαιρία των οποίων διοργανώθηκαν μουσικές εκδηλώσεις στους χώρους του. Το άνοιγμά του στην κοινωνία δεν περιορίστηκε από την αρχή σε ένα περιορισμένο, εξειδικευμένο κοινό αλλά αντιθέτως, απευθύνθηκε στο σύνολο του πληθυσμού, γινόμενο ζωντανό κομμάτι της πόλης. Έτσι, επί παραδείγματι, με αφορμή το 10ο Φεστιβάλ Χορού που διοργάνωσε το 2011 το Σωματείο Ελλήνων Χορογράφων, το Μουσείο Ακρόπολης έλαβε μέρος στις «Εκτός σκηνής» εκδηλώσεις του. Το Μουσείο διοργανώνει ακόμη ειδικές δράσεις, σε ημερομηνίες σταθμούς για το Έθνος όπως η 25^η Μαρτίου αλλά και σε ημέρες κατά τις οποίες οι κάτοικοι της πόλης συνηθίζουν να γλεντούν και

να απολαμβάνουν το φαγητό, όπως την τσικνοπέμπτη, οπότε διοργανώνει εναλλακτικές γευστικές βραδιές (Μουσείο Ακρόπολης, χχα).

Παράλληλα, οι επιτελείς του Μουσείου έστρεψαν το βλέμμα και στο κομμάτι εκείνο της κοινωνίας το οποίο επιδεικνύει ειδικό ενδιαφέρον για τα εκθέματα και τον τρόπο συντήρησή τους. Από το 2011 και έως το 2014, στο πλαίσιο του προγράμματος συντήρησης και αποκατάστασης για τις Καρυάτιδες, τις Κόρες της νότιας πρόστασης του Ερεχθείου, το Μουσείο επέλεξε να μην απομακρύνει τις Καρυάτιδες από τις αίθουσές του, υποβάλλοντας τα γλυπτά στην περιπέτεια μιας επιπλέον μεταφοράς. Με αυτόν τον τρόπο όμως κατόρθωσε να φέρει τους επισκέπτες σε άμεση επαφή με μια διαδικασία που μέχρι εκείνη τη στιγμή γίνονταν αποκλειστικά σε απροσπέλαστα εργαστήρια συντήρησης (Μουσείο Ακρόπολης, 2011).

Με την Ελλάδα να αποτελεί μια από τις βασικές χώρες υποδοχής και φιλοξενίας προσφύγων από εμπόλεμες ζώνες και σε μια προσπάθεια γειννίασης και εξοικείωσης του γυναικείου προσφυγικού πληθυσμού με την ιστορία και τον πολιτισμό της χώρας, το Σάββατο 27 Οκτωβρίου του 2018, η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, σε συνεργασία με άλλους φορείς, πραγματοποίησε ξενάγηση γυναικών προσφύγων από το Αφγανιστάν και τη Συρία, που διέμεναν στη Δομή Φιλοξενίας του Σκαραμαγκά. Σε αυτή την περίπτωση, το Μουσείο της Ακρόπολης, λειτούργησε ως μέσο ενσωμάτωσής τους στην τοπική κοινωνία, δείχνοντας την αναγκαιότητα αρμονικής συνύπαρξης και άρσης κάθε αποκλεισμού (Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, 2018, Οκτώβριος 29).

Με όλες αυτές τις δράσεις, σε συνδυασμό με την ίδια τη φύση αλλά και τη θέση του καθώς πιθανότατα και χάριν στο χαμηλό, μη αποτρεπτικό τίμημα του εισιτηρίου⁶⁷, το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης κατόρθωσε να υποδεχτεί έναν σημαντικό αριθμό επισκεπτών που άγγιξε ακόμη και τα 2 εκατομμύρια κατά το πρώτο έτος της λειτουργίας του ενώ η επισκεψιμότητά του διατηρήθηκε υψηλή και τα αμέσως επόμενα χρόνια. Αναλύοντας κανείς τα επίσημα στοιχεία του φορέα, για την πρώτη εννιαετία της λειτουργίας του, θα διαπιστώσει πως σχεδόν τρεις στους τέσσερις επισκέπτες είναι μεμονωμένοι ενώ μόλις ένας στους τέσσερις αποτελεί μέρος ενός γκρουπ. Σημαντικό μέρος των επισκεπτών προέρχεται από την Ελλάδα ενώ το μουσείο έχει όλα αυτά τα χρόνια προσελκύσει επισκέπτες από περίπου 150 ξένα κράτη.

⁶⁷ Η Γενική Είσοδος του Μουσείου για το πρώτο έτος της λειτουργία τους ανήλθε στο συμβολικό 1 ευρώ, ενώ αμέσως μετά την ανατίμησή του, το δεύτερο έτος καθορίστηκε στα 5 ευρώ, τη στιγμή την ίδια περίοδο για να επισκεφτεί κανείς το Μουσείο του Λούβρου θα έπρεπε να πληρώσει 14 ευρώ ή για να μπει στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης θα έπρεπε να δαπανήσει 20 ευρώ (Αδαμοπούλου, 2009, Μάιος 21). Το Μουσείο έχει υιοθετήσει και ημέρες ελεύθερης εισόδου: 6 Μαρτίου (Ημέρα Μνήμης Μελίνας Μερκούρη), 25 Μαρτίου, 18 Μαΐου (Διεθνής Ημέρα Μουσείων), 28 Οκτωβρίου.

Πίνακας 3.1 - επισκεψιμότητα Νέου Μουσείου Ακρόπολης (από Ιούνιο του ενός έτους έως Μάιο του επόμενου)

	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΑΠΟ ΕΛΛΑΔΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΑΠΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ GROUP
2009	1.950.539	43%	57%	74%	26%
2010	1.309.859	53%	47%	68%	32%
2011	1.143.886	46%	54%	74%	26%
2012	1.036.059	46%	54%	74%	26%
2013	1.161.555	44%	56%	73%	27%
2014	1.460.135	42%	58%	73%	27%
2015	1.425.100	35%	65%	75%	25%
2016	1.475.022	32%	68%	76%	24%
2017	1.666.286	35%	65%	74%	26%

Εκτός όμως από τη φυσική παρουσία, το μουσείο διεκδικεί το ενδιαφέρον του κοινού και την πρόσβασή του σε αυτό μέσω υπολογιστή αλλά και άλλων συσκευών που έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Με εύκολο τρόπο μπορεί κανείς πλοηγούμενος στον επίσημο ιστότοπό του⁶⁸ να ενημερωθεί για τα εκθέματα που φιλοξενεί η Αίθουσα των Κλιτύων της Ακρόπολης και η Αίθουσα της Αρχαϊκής Εποχής, η Αίθουσα του Παρθενώνα, να πληροφορηθεί για τα Προπύλαια, την Αθηνά Νίκη και το Ερέχθειο αλλά και να αντλήσει βασικές πληροφορίες για την Αθήνα του 5^{ου} αι πΧ και έπειτα, έως τον 5^ο αι μΧ.

Πίνακας 3.2 - επισκεψιμότητα του ιστότοπου: www.theacropolismuseum.gr

	ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΝΔΕΣΕΩΝ ΑΠΟ ΕΛΛΑΔΑ	ΔΗΜΟΦΙΛΕΣΤΕΡΗ ΧΩΡΑ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
1 ^ο ΕΤΟΣ	794.917 (πρώτοι 11 μήνες)	70%	11% ΗΠΑ & UK
2 ^ο ΕΤΟΣ	397.656	67%	8% ΗΠΑ
3 ^ο ΕΤΟΣ	450.468	72%	8% ΗΠΑ
4 ^ο ΕΤΟΣ	465.943	72%	8% ΗΠΑ
5 ^ο ΕΤΟΣ	534.561	70%	8% ΗΠΑ
6 ^ο ΕΤΟΣ	635.734	69%	8% ΗΠΑ
7 ^ο ΕΤΟΣ	641.534	69%	7% ΗΠΑ
8 ^ο ΕΤΟΣ	744.300	67,61%	8,39% ΗΠΑ
9 ^ο ΕΤΟΣ	853.316	73%	4% ΗΠΑ

⁶⁸ Ο επίσημος ιστότοπος του μουσείου είναι το www.theacropolismuseum.gr, όπου κανείς μπορεί να πληροφορηθεί για τα εκθέματα όλων των αιθουσών αλλά και να πλοηγηθεί στις ψηφιακές εφαρμογές επιλέγοντας τη σελίδα: «ΣΥΛΛΟΓΕΣ»

Προκειμένου ο ιστότοπος να είναι πιο ελκυστικός στους μνημένους με την τεχνολογία, οι κατασκευαστές του έχουν δημιουργήσει και δυο ψηφιακές εφαρμογές: «τη Ζωφόρο του Παρθενώνα» και την «Αθηνά, η θεά της Ακρόπολης». Η σελίδα του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, δίνει επιπροσθέτως τη δυνατότητα στους πολίτες να διαλέξουν το ψηφιακό τους πινέλο και τα χρώματα που επιθυμούν και να χρωματίσουν το άγαλμα της Πεπλοφόρου, αποθηκεύοντας ή τυπώνοντας το έργο τους όσες φορές επιθυμούν και με πολλές απίθανες παραλλαγές. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μια εκπαιδευτική δραστηριότητα, αφού ο επισκέπτης εμπεδώνει το γεγονός ότι τα αρχαία ελληνικά αγάλματα δεν ήταν λευκά αλλά επιχρωματισμένα⁶⁹. Ταυτοχρόνως όμως, ο ιστότοπος γίνεται πιο δελεαστικός για τις μικρότερες ηλικιακές ομάδες, που βρίσκουν διασκεδαστική την περιήγησή τους εκεί.

3.14 Η θέση του Προέδρου του Νέου Μουσείου Ακρόπολεως, Δημήτρη Παντερμανλή

Ολοκληρώνοντας την έρευνα, επιχείρησα να αποσπάσω τις απόψεις του ίδιου του προέδρου του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, πραγματοποιώντας μια ημίδομημένη συνέντευξη. Ο Δημήτρης Παντερμανλής εκφράζει την αντίληψη πως τα μουσεία, στο σύνολό τους, θα πρέπει να διαδραματίσουν ρόλο ως πολιτιστικοί αγωγοί στη διεθνή πολιτική και διπλωματική πρακτική καθώς «η Ελλάδα είναι μια κατεξοχήν χώρα με πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα, το οποίο θα ήταν λάθος να μην το αξιοποιεί στην εξωτερική της πολιτική» (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11). Έχοντας πάντως την πείρα της διοίκησης ενός μεγάλου πολιτιστικού φορέα, αντιλαμβάνεται πως ακόμη και αν πρέπει, τα μουσεία δεν μπορούν στο σύνολό τους να διαδραματίσουν από μόνα τους ρόλο σε αυτόν τον τομέα, αφού αναλόγως την περίπτωση, ορισμένα θα πρέπει ιεραρχικά να αναφερθούν σε υψηλότερα επίπεδα διοίκησης ενώ άλλα είναι περισσότερο αυτόνομα, «κινούμενα όμως πάντα στο πλαίσιο της πολιτικής που χαράσσει η πολιτεία».

Αναφορικά με το ίδιο το Μουσείο της Ακρόπολης, ο πρόεδρος του εκτιμά πως «μοιραία εμπλέκεται πολύ» στο πεδίο της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής, αφού πρόκειται για το μουσείο που «εκφράζει την κλασσική αρχαιότητα, επομένως τον πυρήνα του αρχαίου πολιτισμού και περιέχει τα πιο εμβληματικά έργα της αρχαϊκής, ελληνιστικής περιόδου και επομένως είναι η σύνοψη του ελληνικού πολιτισμού της αρχαιότητας». Η παρουσίαση και η προβολή των έργων που στεγάζει αλλά και η ερμηνεία των εκθεμάτων, μέσω της οποίας αναδεικνύονται αξίες όπως η πρώτη Δημοκρατία αποτελούν για τον ίδιο τα κύρια μέσα εμπλοκής του μουσείου σε αυτό το

⁶⁹ «Το χρώμα αποδεικνύεται ότι αποτέλεσε όχι στοιχείο απλής διακόσμησης αλλά προστιθέμενη αισθητική ποιότητα του γλυπτού. Τα χρώματα για τους αρχαίους Έλληνες και την κοινωνία τους αποτελούσαν ένα μέσο χαρακτηρισμού. Οι θεοί είχαν ξανθή κόμη που ακτινοβολούσε τη δύναμή τους, οι πολεμιστές και αθλητές φαιόχρωμη επιδερμίδα ως ένδειξη αρετής και ανδρείας, οι κόρες λευκό δέρμα που δήλωνε τη χάρη και λάμψη της νεότητας» (Μουσείο Ακρόπολης, 2012).

πεδίο, συνδυαστικά με συμφωνίες που συνάπτονται για δανεισμούς εκθεμάτων αλλά και οργάνωση εκθέσεων στο εξωτερικό.

Η εμπλοκή του μουσείου στο πεδίο της διεθνούς αλληλοκατανόησης και της πολιτιστικής πολιτικής στο σύγχρονο κόσμο, είναι συνειδητή και σταθερή από την άποψη πως το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης είναι «*θεματοφύλακας του κλασικού πολιτισμού*» και υπ' αυτή την έννοια ο ίδιος ο Δημήτρης Παντερμανλής εξηγεί πως: «*όταν δεν είμαι πεπεισμένος ότι μπορεί να είναι γόνιμη αυτή η εμπλοκή στο πεδίο της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, απλώς δεν την κάνω, διότι είναι και μια επένδυση και χρημάτων από την πλευρά του μουσείου και σε δύσκολους καιρούς σταθμίζεις δέκα φορές το που θα ξοδέψεις τα χρήματά σου. Αλλά είναι και θέμα γοήτρου. Δεν πηγαίνεις κάπου που δεν έχεις ανταπόκριση*».

Οι κινήσεις αυτές, εκτιμά ο καθηγητής πως ενισχύουν τη συνολική του παρουσία καθώς εντάσσονται στο πλαίσιο της πολιτικής της εξωστρέφειας, αφού το Μουσείο επιθυμεί ενεργητικά να προβάλλεται προς τα έξω. Αυτό όμως δεν σημαίνει, σύμφωνα με τον ίδιο, πως όλες αυτές οι πρωτοβουλίες δρουν αποπροσανατολιστικά σε σχέση με την ιεράρχηση των υπόλοιπων προτεραιοτήτων του Μουσείου, αλλά αντιθέτως από την αρχή της λειτουργία του δημιουργήθηκε μια πολιτική λειτουργίας η οποία υπαγορεύει ένα ανοικτό μουσείο. Η επιλογή αυτή φαίνεται πως δικαιώθηκε, καθώς ο Δημήτρης Παντερμανλής εκτιμά πως συμβάλλει και στην αύξηση της επισκεψιμότητάς του. «*Για εμάς δυο είναι οι πυλώνες. Ο ένας είναι η συντήρηση, σωτηρία, προστασία των εκθεμάτων. Ο άλλος είναι το κοινό μας*», δηλώνει ο ίδιος.

Για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, η ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού είναι σημαντική, ωστόσο οι εργαζόμενοι του σημαντικού αυτού πολιτιστικού φορέα οι οποίοι επιφορτίζονται με το έργο της εξωστρέφειάς του, έχουν και άλλες αρμοδιότητες και δεν επικεντρώνονται αποκλειστικά σε αυτό το ζήτημα. «*Το προσωπικό είναι μεν εξειδικευμένο αλλά όπως ξέρετε το ελληνικό χρηματιστήριο εργαζομένων δεν διαθέτει πάντοτε ειδικότητες, αλλά υπάρχουν νέοι άνθρωποι οι οποίοι μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα ενστερνίζονται αυτά που λέμε*», εξηγεί ο Δημήτρης Παντερμανλής, δηλώνοντας περήφανος για το προσωπικό του μουσείου και για τον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίνεται στις ενέργειες και στον προγραμματισμό του.

Όντας επικεφαλής ενός Πολιτιστικού Φορέα που έχει συνδεθεί με τον επαναπατρισμό των γλυπτών, θα περίμενε κανείς πως ο Δημήτρης Παντερμανλής, θα είχε δίχως άλλο, στην πρώτη θέση της προσωπικής του ιεράρχησης την επανένωση του μνημείου ως βασικό στόχο της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής ενός μουσείου. Ο ίδιος ωστόσο διευκρινίζει πως το μουσείο θα πρέπει πρώτα από όλα να έχει δημιουργικότητα, δράση, να μην είναι στατικό και να έχει δυναμική. Από εκεί και πέρα, ακολουθεί η διεκδίκηση των αρχαιοτήτων. «*Εγώ δεν έχω αγωνία για την υπεράσπιση της ελληνικότητας. Αυτή είναι για εμένα δεδομένη*», απαντά αφοπλιστικά, μη

ασπαζόμενος την ανάγκη μιας τέτοιας επιδίωξης κατά την παραγωγή πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής.

«Σε μια μικρή χώρα η οποία έχει επικεντρωμένη τη διοίκηση στις κεντρικές υπηρεσίες του κράτους, αυτονομείται μέχρι έναν βαθμό. Από εκεί και πέρα δεν μπορείς να βάλεις το κράτος απέναντί σου», εξηγεί ο Πρόεδρος του Μουσείου, καλούμενος να απαντήσει αν η ευθύνη χάραξης της πολιτικής του μουσείου σε τομείς που σχετίζονται με τη διεθνή του αλληλεπίδραση, πρέπει να επαφίεται αποκλειστικά στη διοίκησή του. Διευκρινίζει πάντως πως αυτό που πρέπει να κάνει ένα Μουσείο είναι να σέβεται την βασική πολιτική των Υπουργείων Εξωτερικών και Πολιτισμού και όχι να παίρνει την άδεια για λεπτομέρειες. Χαρακτηριστική περίπτωση, κατά την οποία επιβεβαιώνεται στην πράξη η ιεράρχηση του καθηγητή Δημήτρη Παντερμανλή, αποτέλεσε τον Ιούνιο του 2018 η εκπροσώπηση της Ελλάδας στη συνάντηση της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO για την Προώθηση της Επιστροφής των Πολιτιστικών Αγαθών στις Χώρες Προέλευσης ή την Αποκατάστασή τους σε περίπτωση Παράνομης Ιδιοποίησης (ICPRCP) που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι, όπου για πρώτη φορά, η Διακυβερνητική Επιτροπή της UNESCO αναγνώρισε, στο κείμενο της Σύστασης, η οποία υιοθετήθηκε ειδικά για το ζήτημα των Γλυπτών του Παρθενώνα, τις ιστορικές, πολιτιστικές, νομικές και ηθικές διαστάσεις του ζητήματος της επιστροφής των Γλυπτών, τα οποία ανήκουν σε ένα εμβληματικό μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Εκεί η Ελλάδα δεν εκπροσωπήθηκε μόνο από τον Πρόεδρο του Μουσείου της Ακρόπολης, αλλά και από τη Γενική Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού Μαρία Ανδρεαδάκη- Βλαζάκη, και τη Νομικό Σύμβουλο Α' της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών, Άρτεμη Παπαθανασίου (Πρίφτη, 2018, Ιούνιος 1).

Στο πλαίσιο των πολιτιστικών διαλόγων που οφείλει να διατηρεί αδιαλείπτως ζωντανούς με την παγκόσμια κοινότητα για την ενίσχυση της εικόνας του, το μουσείο επιδιώκει την παραχώρηση συνεντεύξεων και παρουσιάσεων σε παραδοσιακά ΜΜΕ, ελληνικά και διεθνή. Δίνει όμως ταυτόχρονα βάρος στην παρουσία του στα social media αλλά και στις δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά, με τελικό σκοπό να απευθυνθεί στο σύνολο του κόσμου καθώς, όπως υπενθυμίζει ο Δημήτρης Παντερμανλής, το συγκεκριμένο μουσείο έχει μια «καθολικότητα».

Στο ερώτημα ποιο είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο σε αυτή την προσπάθεια και αν η έλλειψη σχεδιασμού, η έλλειψη οικονομικών πόρων, η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού ή ίσως η συναρμοδιότητα που έχουν φορείς και Υπουργεία αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες ο πρόεδρος του μουσείου απαντά με βεβαιότητα πως «η έλλειψη βούλησης αποτελεί το μεγαλύτερο

εμπόδιο». Ειδικότερα, στο ερώτημα εάν οι ελληνικές κυβερνήσεις, διαχρονικά, είχαν κάποιο συγκεκριμένο σχεδιασμό, ο ίδιος δηλώνει πως: «*κανείς δεν ήταν εναντίον αλλά...*». Παρά ταύτα, παρατηρεί πως το δικό του μουσείο διαθέτει ολοκληρωμένο πρόγραμμα «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», σε βάθος χρόνου και πως ως «εργαλεία» χρησιμοποιεί την έδρα του, ειδικές εκδόσεις για την ιστορία και τα εκθέματά του, την διαδικτυακή του πύλη και τα νέα μέσα. Ως προσωπικούς του στόχους, στο εν λόγω ζήτημα, θέτει εκτός από την επιστροφή των γλυπτών, τη δημιουργία προϋποθέσεων προσέλκυσης όσο περισσότερων εθνικών ομάδων (πχ Κινέζων, Ιαπώνων κλπ). Πρωτοβουλίες του μουσείου άλλωστε συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση. Από τις 14 Σεπτεμβρίου του 2018 έως τις 14 Φεβρουαρίου του 2019, φιλοξενήθηκε στο Μουσείο μια περιοδική έκθεση με τίτλο «Από την απαγορευμένη πόλη: Αυτοκρατορικά διαμερίσματα του Qianlong». Ο Qianlong υπήρξε για περισσότερα από εξήντα χρόνια Αυτοκράτορας της Κίνας. Από το 1735 έως το 1796 οπότε είχε τα ηνία της χώρας, αναμόρφωσε την Κίνα, διπλασίασε την έκταση και τον πληθυσμό της, υποστήριξε τις τέχνες και τα γράμματα. Το μουσείο της Ακρόπολης φιλοξένησε για έξι μήνες 154 έξοχα εκθέματα, προσωπικά αντικείμενα, είδη ρουχισμού και έπιπλα, τα οποία μάλιστα για πρώτη φορά βγήκαν από τα κλειστά διαμερίσματα του Αυτοκράτορα Qianlong, της Απαγορευμένης Πόλης του Πεκίνου. Η έκθεση οργανώθηκε σε συνεργασία με το Μουσείο των Ανακτόρων της Απαγορευμένης Πόλης στο πλαίσιο του προγραμματισμού του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού για το έτος Ελλάδα – Κίνα και σκοπός της ήταν να φέρει πιο κοντά το δυτικό κόσμο στον πολιτισμό της Κίνας αποκαλύπτοντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του κατά τη λαμπρή περίοδο της βασιλείας του Αυτοκράτορα Qianlong (Μουσείο Ακρόπολης, 2018).

Σε κάθε περίπτωση, για τον ίδιο τον καθηγητή οι προτεραιότητες του μουσείου ιεραρχούνται σε σχέση με τη σπουδαιότητά τους. Πρωταρχικό ζητούμενο παραμένει η φύλαξη και η προστασία των εκθεμάτων ενώ ακολουθούν η συντήρηση των εκθεμάτων, η ψηφιοποίηση αυτών, η πρόσβαση του κοινού στις εκθέσεις, η συνδρομή του Μουσείου στην επιστημονική έρευνα και τέλος η συνδρομή του σε αυτό που συχνά αποκαλούμε «πολιτιστική εξωτερική πολιτική», για την οποία ακολουθεί μια αυτόνομη πορεία χωρίς συνέργιες με άλλα ελληνικά δημόσια ή ιδιωτικά μουσεία.

3.15 Συμπεράσματα

Δε χωράει αμφιβολία πως η ικανοποίηση μεγάλων αιτημάτων όπως η επανένωση των γλυπτών του Παρθενώνα, όσο δίκαιη απαίτηση και αν είναι, δεν αποτελεί μια εύκολη υπόθεση για μια σειρά από ευκόλως εννοούμενους λόγους, που σχετίζονται τόσο με το κύρος του Βρετανικού

μουσείου ή ακόμη και την ίδια του την ύπαρξη -αφού η φυσιογνωμία του έχει διαμορφωθεί μέσω της έκθεσης αποκομμένων από το φυσικό τους περιβάλλον αριστουργημάτων της ανθρωπότητας-, όσο και με την Βρετανική Οικονομία, που σαφώς ενισχύεται από τους τουρίστες που συρρέουν για να θαυμάσουν οικουμενικής αξίας έργα.

Η δικαίωση ενός τέτοιου αιτήματος και η επίτευξη ενός ανάλογου εθνικού στόχου, μοιάζει λογικό επομένως να απαιτεί πολλά προσεκτικά βήματα, διαρκή υπενθύμιση του διακυβεύματος, στοχευμένες ενέργειες και επαφές, «εξαγωγή» του ζητουμένου σε συναντήσεις κορυφής, επαναφοράς των ελληνικών επιχειρημάτων -με κάθε ευκαιρία- σε διεθνή φόρα και αποδόμηση των επιχειρημάτων της άλλης πλευράς. Η ίδρυση του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, ήρθε πράγματι να εξουδετερώσει ένα βασικό επιχείρημα του Βρετανικού Μουσείου, το οποίο ωστόσο όπως είδαμε παραπάνω, έσπευσε αμέσως να υιοθετήσει μια νέα υπερασπιστική γραμμή, αγνοώντας στην πράξη το ελληνικό αίτημα επιστροφής των γλυπτών. Η ίδια η λειτουργία του μουσείου, με τις πολυσχιδείς ενέργειές του, τις βραβεύσεις του, τις κινήσεις εξωστρέφειας της διοίκησής του αλλά και η διαχρονική αξιοποίησή του από τις ελληνικές κυβερνήσεις, που το αντιμετώπισαν από την πρώτη στιγμή ως σημείο αναφοράς της πόλης, με τη διοργάνωση εκεί κορυφαίων συναντήσεων αλλά και με τη φιλοξενία στους χώρους του, ηγετικών φυσιογνωμιών της εποχής, κρατά ζωντανή την ανάγκη ικανοποίησης του αιτήματος επανένωσης του μοναδικού μνημείου του Παρθενώνα.

Το γεγονός πως το αίτημα παραμένει ζωντανό και πως η υπόθεση της επιστροφής των κλασικών αριστουργημάτων δεν πρέπει επ' ουδενί να θεωρείται «χαμένη», μας υπενθυμίζουν αποφάσεις όπως αυτή που έλαβε η Ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ η οποία, στις 13 Δεκεμβρίου του 2018⁷⁰, υιοθέτησε ομοφώνως κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας, την Απόφαση περί «Επιστροφής ή απόδοσης πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσης». Η Απόφαση, η οποία παραπέμπει και στην επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα και η οποία «υιοθετείται αδιαλείπτως από τη Γενική Συνέλευση ανά τριετία, με τη χώρα μας να υποβάλλει παγίως το σχετικό ψήφισμα, στην κατεύθυνση προάσπισης της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς» (Υπουργείο Εξωτερικών, 2018β), εστιάζει στην υποχρέωση των Κρατών να καταπολεμήσουν την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου.

⁷⁰ Την επιτακτική αυτή ανάγκη υπενθύμισαν και οι συρράξεις στη Μέση Ανατολή που είχαν ως παράπλευρη συνέπεια την καταστροφή, λεηλασία, κλοπή, αλλά και παράνομη εμπορία πολιτιστικών αγαθών, κυρίως μέσω του διαδικτύου. Η Απόφαση, μεταξύ άλλων, καλεί τα Κράτη να προστατεύσουν την πολιτιστική κληρονομιά, λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα προστασίας της, αλλά και επιστρέφοντας κλεμμένα ή παρανόμως διακινήθέντα πολιτιστικά αγαθά στις χώρες προέλευσης. (Υπουργείο Εξωτερικών, 2018β).

Ανάλογες αποφάσεις δεν πρέπει να δημιουργούν την ψευδαίσθηση πως μπορούν να εξουδετερώσουν τις θέσεις του Βρετανικού Μουσείου, ούτε βέβαια δείχνουν να πτοούν την Βρετανική προπαγάνδα. Το 2018, το μουσείο φιλοξένησε έκθεση με τίτλο «Ο Rodin και η τέχνη της Αρχαίας Ελλάδας», υπερασπιζόμενο ούτε λίγο ούτε πολύ την άποψη πως ο σπουδαίος Γάλλος γλύπτης, δεν θα είχε αναπτύξει σε τέτοιο βαθμό το ταλέντο του αν δεν είχε εμπνευστεί από τα γλυπτά του Παρθενώνα, τα οποία αντίκρισε στους χώρους του Μουσείου⁷¹. Με άλλα λόγια, δημιούργησε μια έκθεση για να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του υπέρ της παραμονής των γλυπτών στους χώρους του⁷². Η ενέργεια αυτή, από τη μια αποτελεί ισχυρή ένδειξη της κατανόησης που υπάρχει, ακόμη και ανάμεσα στους κόλπους της διοίκησης του μουσείου, ότι το Λονδίνο «χρωστάει» μια εξήγηση για τους λόγους που επιμένει να κρατάει φυλακισμένα τα ελληνικά αριστουργήματα, από την άλλη όμως αποδεικνύει και την αποφασιστικότητά του να μην αλλάξει απόφαση.

Σε κάθε περίπτωση, χωρίς απογοητεύσεις πρέπει σταθερά να κυριαρχεί η αντίληψη πως όσο η ελληνική πλευρά αξιολογεί τα μέσα που της δίνει η ίδια η ιστορία της και επενδύει σε μουσειακούς χώρους, όπως έκανε με το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, τόσο πιο ισχυρή γίνεται η διαπραγματευτική της θέση. Ταυτόχρονα, όταν επιτυγχάνεται η διαρκής ανάδειξη του ελληνικού αιτήματος, τόσο συντηρείται η συζήτηση και στο εσωτερικό της Βρετανίας, με πολλές φωνές να υπερασπίζονται το δίκαιο της ελληνικής θέσης. Δεν είναι μόνο τα παραδείγματα του λιγότερο ή περισσότερο μακρινού παρελθόντος, που παρουσιάστηκαν εκτενώς νωρίτερα, αλλά και πιο σύγχρονες φωνές που ενώνονται με τις παλιότερες δημιουργώντας μια «λεκτική αλυσίδα» υπεράσπισης του μνημείου, που ζητά την επανένωσή του. Τα τελευταία χρόνια, επί παραδείγματι, ο ηγέτης των Εργατικών, Τζέρεμι Κόρμπιν, έχει επανειλημμένως στηρίξει την άποψη πως αν αναλάβει κάποτε την εξουσία θα ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την επιστροφή των γλυπτών. Το γεγονός πως τέτοιες διατυπώσεις δεν είναι μεμονωμένες και ασφαλώς δεν θεωρούνται ούτε «γραφικές», ούτε «περιθωριακές», ενεργοποιεί τα αντανακλαστικά όλων όσοι υπερασπίζονται την αντίθετη άποψη. Δεν είναι τυχαίο, πως όταν ο Κόρμπιν επανέλαβε τη θέση του, παραχωρώντας συνέντευξη σε ελληνική

⁷¹ «Discover how ancient Greek sculpture inspired Rodin to set a radical new direction for modern art. In 1881 the French sculptor Auguste Rodin visited London for the first time. On a trip to the British Museum, he saw the Parthenon sculptures and was instantly captivated by the beauty of these ancient Greek masterpieces.» (British museum, 2018), αναφέρει χαρακτηριστικά ο ιστότοπος του Βρετανικού Μουσείου, περιγράφοντας την έκθεση. (μτφ: Ανακαλύψτε πως η αρχαία ελληνική γλυπτική ενέπνευσε τον Ροντέν να θέσει μια ριζοσπαστική νέα κατεύθυνση για τη σύγχρονη τέχνη. Το 1881 ο Γάλλος γλύπτης Auguste Rodin επισκέφθηκε το Λονδίνο για πρώτη φορά. Σε ένα ταξίδι στο Βρετανικό Μουσείο, είδε τα γλυπτά του Παρθενώνα και αμέσως αιχμαλωτίστηκε από την ομορφιά αυτών των αρχαίων ελληνικών αριστουργημάτων.)

⁷² Η απάντηση της Ελλάδας ήταν άμεση, δια του πρεσβευτή της χώρας μας στο Λονδίνο, Δημήτρη Καραμήτσου – Τζιρά, ο οποίος αρνήθηκε να παραστεί στα εγκαίνια της έκθεσης, καταγγέλλοντας ως «ανάρμοστο» το γεγονός να αποδίδεται η έμπνευση του Rodin στα κατακεραματισμένα γλυπτά.

εφημερίδα το 2018, η Βρετανική Telegraph έσπευσε να του απαντήσει χαρακτηρίζοντας «τρέλα» μια τέτοια προσέγγιση, αναμασώντας το επιχείρημα πως μια τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε να απογυμνώσει τις γκαλερί του Βρετανικού Μουσείου αλλά και να αδειάσει τα μεγάλα Μουσεία σε ολόκληρο τον κόσμο (Trend, 2018, Ιούνιος 5).

Επιπροσθέτως, η δυνατότητα φιλοξενίας των κλεμμένων γλυπτών του Παρθενώνα, σε ένα μουσείο πρότυπο, όπως το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, το οποίο βρίσκεται στη σκιά του Ιερού Βράχου και σε απόσταση αναπνοής από εκεί που ο Φειδίας σμίλευσε τα μάρμαρα στην Αθήνα των κλασικών χρόνων, επιτρέπει ή καλύτερα επιβάλλει τη σύγκριση με τις συνθήκες φύλαξης και ανάδειξης των αριστουργημάτων στο Βρετανικό Μουσείο. Το Βρετανικό Μουσείο κλήθηκε μάλιστα να δώσει εξηγήσεις, όταν το 2018 κυκλοφόρησε βίντεο που έδειχνε την οροφή του να στάζει και τους υπεύθυνους του μουσείου να έχουν τοποθετήσει απορροφητικά χαρτιά ακριβώς δίπλα από τον κορμό της Ίριδος, στο τμήμα της αίθουσας που φιλοξενεί αγάλματα από το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα. Επιχειρώντας να διασκεδάσει τις εντυπώσεις και ενώ το πρόβλημα δεν είχε ακόμη αποκατασταθεί στους χώρους της γκαλερί Duveen, το μουσείο έκανε λόγο για ένα «μικρό περιστατικό» κατά τη διάρκεια μιας «πολύ βαριάς βροχόπτωσης», εγγυώμενο πως κανένα από τα γλυπτά δεν υπέστη ζημιά: *«Λαμβάνουμε τις ευθύνες φροντίδας της συλλογής μας πολύ σοβαρά υπόψη, η συντήρηση της συλλογής είναι θεμελιώδους σπουδαιότητας για το Βρετανικό Μουσείο»* (Γκαβός, 2018, Δεκέμβριος 21).

Όσο το αίτημα της επιστροφής των σπάνιων έργων παραμένει ανικανοποίητο, χρήσιμο ωστόσο θα ήταν να απαντηθούν και μια σειρά από ερωτήματα, με κεντρικότερο ίσως το: «ποιος πρέπει να έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στη διεκδίκηση των γλυπτών;». Ως τώρα, η ελληνική πολιτεία ηγήθηκε αυτής της προσπάθειας. Μήπως ήρθε η ώρα, τη σκυτάλη να πάρουν τα ίδια τα ιδρύματα με την ηγεσία του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως να αναλαμβάνει ακόμη κεντρικότερο ρόλο από αυτόν που ήδη έχει στην επανέναρξη μιας, μακράς προφανώς, διαπραγμάτευσης με τη Βρετανική πλευρά; Χωρίς ασφαλώς το κράτος να αποδεσμεύεται από την υποχρέωση του να μάχεται δια της διπλωματικής οδού για την πραγμάτωση του μεγάλου εθνικού στόχου, μήπως ήρθε η ώρα να συζητηθεί σοβαρά αν το μείζον αυτό ζήτημα, μπορούν ή όχι να το διαχειριστούν αποτελεσματικότερα οι άνθρωποι του πολιτισμού; Άλλωστε, όλα αυτά τα χρόνια παρακολουθούμε στην ουσία μιαν «άνιση» διαπραγμάτευση. Η Ελλάδα δεν διαπραγματεύεται με τη Βρετανία σε επίπεδο κυβερνήσεων, αλλά η ελληνική κυβέρνηση καταλήγει να έχει ως βασικό συνομιλητή και αρνητή του αιτήματός της, το Βρετανικό Μουσείο, το οποίο δεν «εκχωρεί» σε κανέναν άλλο το δικαίωμα να συζητήσει το θέμα αφού η πρακτική έχει δείξει πως αυτό είναι που αναλαμβάνει πάντοτε να τοποθετείται, όποιο ζήτημα και αν προκύπτει. Ακόμη

και το «στέμμα» αποφεύγει να πάρει θέση επί του θέματος. Στην πρώτη καταγεγραμμένη αντίδρασή της, για το ζήτημα της επανένωσης των γλυπτών, η Βασίλισσα Ελισάβετ Β΄, απαντώντας δια του Ανακτόρου σε επιστολή γυναίκας από τη Μελβούρνη που την καλούσε να παρέμβει, σημείωνε πως *«ως συνταγματικός μονάρχης, η βασίλισσα ενεργεί με βάση τις συμβουλές των υπουργών της και παραμένει αυστηρώς ουδέτερη σε πολιτικά ζητήματα»* (Ανδριτσόπουλος, 2019, Οκτώβριος 13). Συνεπώς, θα έπρεπε να διερευνηθεί σοβαρά το ενδεχόμενο, το «διαπραγματευτικό σχήμα» να αντικατασταθεί και αντί να έχουμε το δίδυμο ελληνικό κράτος - Βρετανικό μουσείο, να περάσουμε στο δίδυμο Νέο Μουσείο Ακρόπολης – Βρετανικό Μουσείο.

Παράλληλα με το κύριο αίτημα της διεκδίκησης των μαρμάρων, χρήσιμη για την κατανόηση των ωφελημάτων μιας συνετούς πολιτιστικής πολιτικής είναι πάντοτε η υπόμνηση του Weeber, πως η πολιτιστική διπλωματία επιτρέπει σε κράτη όπως η Ελλάδα, κοιτίδα της δημοκρατίας, να προβάλουν αυτή τη διάσταση της ταυτότητάς τους, ως προϊόν εξωτερικής πολιτικής και ήπιας ισχύος, με την έννοια της υποχρέωσης των τρίτων να αποτίουν *«στην Ακρόπολη φόρο τιμής ως carte de visite για τη σχολή της Ελλάδος»*. Αυτό, για τους Γιαλουρίδη και Αναστασιάδου, θα σήμαινε μια *«διαρκή υπεραξία της Ελλάδος ως πολιτιστικής οντότητας και επομένως πολιτικής πραγματικότητας, για το γεγονός και μόνο πως γέννησε το πολιτικό σύστημα που κυριαρχεί σήμερα στον κόσμο»* (2014:114). Η Ακρόπολη, μπορεί να μην ανήκει στα επτά θαύματα του κόσμου, ανήκει όμως στα επιτεύγματα του κόσμου τούτου, που όλοι θαυμάζουν. Με την αύρα εικονικής πραγματικότητας που την περιβάλλει, γίνεται για τον επισκέπτη η πραγματική *«πατρική γη»*, αντικαθιστώντας την Ευρώπη περιγράφει η Λεοντή (1998:99) αναφερόμενη στους περιηγητές του 19^{ου} αιώνα. Ποιος νομίζει όμως ότι η έκπληξη του Φρόνυτ, όταν πρωτοαντίκρισε το μνημείο δεν παραμένει ίδια ακόμη και σήμερα; *«Ωστε όλ' αυτά λοιπόν υπάρχουν πραγματικά έτσι όπως τα μάθαμε στο σχολείο!»* (ό.π.:94), είχε αναφωνήσει το 1904, ο θεμελιωτής της ψυχανάλυσης. Έναν αιώνα και πλέον αργότερα, δεν είναι μόνο τα σχολικά βιβλία ανά τον κόσμο που διαπραγματεύονται την αιώνια και παγκόσμια ομορφιά του μνημείου και των ιδεών που αυτό συμπυκνώνει αλλά και το διαδίκτυο, μέσω του οποίου καθένας μπορεί να έχει πρόσβαση στην πληροφόρηση μαθαίνοντας την ιστορία αυτής της «πατρικής γης» ολόκληρης της ανθρωπότητας, ρόλο τον οποίο θα μπορούσε να διεκδικήσει η Αθήνα, με όχημα τον Ιερό Βράχο και πολύτιμο συμπαραστάτη το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 Το παράδειγμα των Βασιλικών Τάφων της Βεργίνας

Η μόνη δυσκολία που συναντήσαμε ήταν πως την ώρα που ανασηκώναμε το κάλυμμα, είδαμε καθαρά πια το περιεχόμενο και έπρεπε να μπορέσουμε να κρατήσουμε την ψυχραιμία μας και να συνεχίσουμε τη δουλειά μας, μόλο που τα μάτια μας είχαν θαμπωθεί από αυτό που βλέπαμε και η καρδιά μας πήγαινε να σπάσει από συγκίνηση (Ανδρόνικος, 1997:140-141).

Ο Μανώλης Ανδρόνικος, στο βιβλίο του «Το χρονικό της Βεργίνας» περιγράφει με γλαφυρό τρόπο και έντονα συναισθηματικό τόνο το απροσδόκητο θέαμα και την ασύλληπτη εικόνα που προσέφερε στον ίδιο και τους συνεργάτες του η θέαση του πρώτου ασύλητου Μακεδονικού τάφου, εκεί όπου μέσα στην σαρκοφάγο εντοπίστηκε η ολόχρυση λάρνακα με το επιβλητικό ανάγλυφο αστέρι, με τις δεκαέξι ακτίνες, στο κάλυμμα της: *«με κομμένη την ανάσα, κοιτάζαμε το γοητευτικό θέαμα που μας χάρισε το απροσδόκητο εύρημα, και κοίταζε ο ένας τον άλλο χωρίς μιλιά» (ό.π).*

Ήταν το 1977, η χρονιά οπότε ο σπουδαίος Έλληνας αρχαιολόγος, έστρεψε ουσιαστικά το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινότητας στη γη της Μακεδονίας, γνωστοποιώντας με εγκράτεια πως *«στηριγμένος λοιπόν σε ισχυρές αρχαιολογικές ενδείξεις, νομίζω πως έχω το δικαίωμα να πω ότι ο μεγάλος Μακεδονικός τάφος μπορεί να ανήκει στον Φίλιππο τον Β'»* (Ανδρόνικος, 1997:176). Η είδηση έκανε το γύρο του κόσμου, με τον Ανδρόνικο να δέχεται, όπως ο ίδιος περιγράφει, συγχαρητήρια αλλά και αμφισβήτηση, ιδίως από συναδέλφους του, οι οποίοι άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο εύσχημα, φρόντιζαν να του επικοινωνούν τις επιφυλάξεις τους, για τη χρονολόγηση του τάφου. Το μεγαλείο των ευρημάτων του Μανώλη Ανδρόνικου είναι τέτοιο, που αρκετές δεκαετίες αργότερα, όχι απλώς συγκινούν αλλά εξακολουθούν να γεννούν τα ίδια αρχικά ερωτήματα. Ποιος Μακεδόνας Βασιλιάς βρέθηκε θαμμένος στο μεγάλο Μακεδονικό τάφο;.

Αν δεν γνωρίζαμε πως ο Αλέξανδρος είχε ταφεί στην Αλεξάνδρεια, όλα αυτά τα στοιχεία, σε συνδυασμό με την κεντρική και επιβλητική θέση που έχει στην τοιχογραφία του τάφου ένας νεαρός ιππέας στεφανωμένος, θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν στην σκέψη πως μπορεί ο τάφος να ανήκει στον Αλέξανδρο, όσο κι αν ο πλούτος του δεν ήταν αντάξιος του κοσμοκράτορα (ο.π: 156).

είχε γράψει ο ίδιος ο Μανώλης Ανδρόνικος. Ωστόσο, 40 και πλέον χρόνια αργότερα, η συζήτηση αυτή δεν φαίνεται να έχει κλείσει. Η Πανεπιστημιακός, Ελένη Γλύκατζη - Αρβελέρ, στο επίμετρο του βιβλίου της, «Ο Μέγας Αλέξανδρος των Βυζαντινών» (2018), αμφισβητεί την παραπάνω προσέγγιση. Ισχυρίζεται πως ο Μέγας Αλέξανδρος βρίσκεται στη Βεργίνα, επειδή όλες οι μνείες που τον θέλουν θαμμένο στην Αλεξάνδρεια έχουν γραφτεί τρεις αιώνες μετά το θάνατό του, αλλά και επειδή μέσα στον τάφο, που αποδίδεται στον Φίλιππο τον Β', υπάρχει ομοίωμα του Αλέξανδρου και άρα θα ήταν αδύνατον «*βασιλεύς βασιλεύων*» να τοποθετείται μέσα στο ταφικό μνημείο. Είχαν προηγηθεί, πολλές έρευνες, με πιο γνωστή ίσως αυτή του Τριαντάφυλλου Παπαζώη, «Ο Μέγας Αλέξανδρος με την οικογένεια του είναι θαμμένοι στους βασιλικούς τάφους II και III της Βεργίνας» (2001), στην οποία ο ιστορικός ερευνητής καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο Μέγας Αλέξανδρος με την οικογένεια του έχουν επαναταφεί μετά το 274 π.Χ., επί βασιλείας Αντίγονου Γονατά, στους βασιλικούς τάφους II και III της Βεργίνας. Ανάμεσα σε αυτούς που αμφισβήτησαν την προσέγγιση του Ανδρόνικου ήταν και ο Γιουτζίν Μπόρζα, που μαζί με την Όλγα Παλαγγιά κατέληξαν στην υπόθεση πως οι νεκροί του Τάφου Β' είναι ο Φίλιππος ο Γ' ο Αριδαίος και η σύζυγός του Ευρυδίκη. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, στον Φίλιππο τον Β' αποδίδεται ο διπλάνος Τάφος Α', ενώ ο Τάφος Γ', φιλοξένησε το σώμα του γιου του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Αλεξάνδρου του Δ' (Borza και Palagia, 2007). Λίγα χρόνια αργότερα, άλλοι ερευνητές αποδόμησαν αυτή την προσέγγιση αποκλείοντας κατηγορηματικά το ενδεχόμενο ο Αριδαίος και η σύζυγός του να είναι οι «νόμιμοι ιδιοκτήτες» του τάφου Β' (Musgrave, JH., Prag AJNW, Neave R, Fox RL, White, H. 2010). Δεκάδες επιστήμονες έχουν μπει τον πειρασμό να αναπτύξουν τη δική τους εκδοχή, δίνοντας συνέχεια σε ένα γαϊτανάκι ερευνητικής αντιπαράθεσης το οποίο από μόνο του αποτέλεσε αντικείμενο ξεχωριστών μελετών όπως το έργο του Χατζόπουλου «Η ταφή των νεκρών (στη Βεργίνα) ή η ατελείωτη διαμάχη για την ταυτότητα των προσφύγων του τάφου II», το οποίο συμπυκνώνει όλα όσα συζητήθηκαν για την ανασκαφή και την ερμηνεία του Ανδρόνικου τα πρώτα 30 χρόνια μετά την ανασκαφή (Hatzopoulos, 2008).

Από τα λίγα παραπάνω, καταλαβαίνουμε πως η ευχή που κάποτε είχε δώσει στο Μανώλη Ανδρόνικο ο τότε Γενικός Γραμματέας Τουρισμού, Τάκης Λαμπρίας, πήρε σάρκα και οστά. «*Όσο και αν σας στεναχωρήσω, θα σας πω πως θα είμαι πολύ ευτυχής, αν αυτή η αμφισβήτηση κρατήσει πολύ και γράφονται συνέχεια άρθρα, στα οποία θα πρέπει να απαντάτε. Έτσι θα μπορέσω εγώ να «πουλάω» Βεργίνα για πολλά χρόνια*», είχε σχολιάσει, ζητώντας συγνώμη για τον κυνισμό του (Ανδρόνικος, 1997:190-191). Ο μεγάλος αρχαιολόγος έφυγε από τη ζωή το 1992, ωστόσο βιβλία, άρθρα και επιστημονικές αναλύσεις συνεχίζονται να

γράφονται, άλλοτε στηρίζοντας και άλλοτε αμφισβητώντας την εκτίμηση πως ο τάφος ανήκει στο Φίλιππο.

Σήμερα, ο αρχαιολογικός χώρος των Αιγών προστατεύεται από την UNESCO ως Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και ως περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Αποτελείται από το Πολυκεντρικό Μουσείο, το Ανάκτορο, το άστυ, την ακρόπολη και την ευρύτερη περιοχή. Από το 1991-1992 και προκειμένου να σωθούν οι Βασιλικοί τάφοι με τις σπάνιες τοιχογραφίες της αρπαγής της Περσεφόνης και του βασιλικού κυνηγιού, κατασκευάστηκε ένα μεγάλου μεγέθους υπόγειο κέλυφος προστασίας, με ειδικά συστήματα τα οποία εξασφαλίζουν σταθερές συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας. Η εξωτερική όψη αυτού του κελύφους, το οποίο καλύφθηκε με χώμα, θυμίζει έντονα αρχαίο ταφικό Τύμβο. Στην πραγματικότητα με την ειδική αυτή κατασκευή δημιουργήθηκε, μπορούμε να πούμε, ένα ιδιότυπο μουσείο, αφού επισκέπτης των Βασιλικών τάφων εισέρχεται σε ένα στεγασμένο χώρο, ο οποίος θυμίζει μουσειακό περιβάλλον, το οποίο όμως έχει πολύ συγκεκριμένα εκθέματα, που δεν είναι άλλα από εκείνα που ανέδειξε «επί τόπου», η αρχαιολογική σκαπάνη.

Το μουσείο – μαυσωλείο, όπως θα μπορούσε κανείς καταχρηστικά να το πει, αφού όλα περιστρέφονται γύρω από τα ταφικά μνημεία, με τα σπάνια ευρήματα, δεν είναι σίγουρα ένα συνηθισμένο μουσείο, όμως σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε κάποιος να μιλήσει απλώς για έναν «στεγασμένο αρχαιολογικό χώρο». Κατηφορίζοντας προς τους τάφους, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να βιώσει την εμπειρία με έναν ξεχωριστό τρόπο, αφού ο χώρος είναι μεν απολύτως σκοτεινός, έχει ωστόσο τοποθετηθεί ειδικός φωτισμός ο οποίος αναδεικνύει όσα πρέπει το μάτι των παρευρισκομένων στο χώρο να δει και να θαυμάσει. Στην πραγματικότητα, δίνεται η αίσθηση πως μπαίνεις μέσα στους κλειστούς Μακεδονικούς τάφους, με το σχεδιασμό του χώρου να μοιάζει πως σέβεται απολύτως τη μνήμη των νεκρών, αντιμετωπίζοντάς τους ως κάτι ιερό. Ταυτόχρονα, το τέχνασμα αυτό αναδεικνύει τα όσα σπουδαία έφεραν στο φως οι αρχαιολόγοι, καθώς τα φωτισμένα χρυσά και άλλα αντικείμενα που εκτίθενται, πολλαπλασιάζουν την ακτινοβολία τους και γίνονται ακόμη πιο εκθαμβωτικά, ενταγμένα στο σκοτεινό περιβάλλον. Δικαίως λοιπόν μιλάμε για μουσείο και όχι απλώς για Βασιλικούς Τάφους, αφού η μελέτη του χώρου παραπέμπει ακριβώς εκεί.

Όπως άριστα περιγράφει η Κοτταρίδη (2013:27 -31) «στο υπόγειο κέλυφος γύρω από τους χώρους όπου εγκιβωτίζονται οι τέσσερις τάφοι -τρεις μακεδονικοί και ένας κιβωτιόσχημος – της βασιλικής ταφικής συστάδας του Φίλιππου του Β' και τα θεμέλια του υπέργειου «ηρώου», υπάρχουν τέσσερις συνεχιζόμενες πολυγωνικές αίθουσες». Η έκταση του χώρου φτάνει τα 1200m². Απλοϊκά θα έλεγε κανείς πως το μουσείο ήρθε να ντύσει τους τάφους, ανοίγοντάς τους

προς το ευρύ κοινό αλλά και προστατεύοντάς τους παράλληλα από τις καιρικές συνθήκες. Στο φυσικό τους χώρο εκτίθενται όλα τα πολύτιμα κτερίσματα. Όλα όσα βρέθηκαν μέσα στους τάφους βρίσκονται τοποθετημένα σε προθήκες, σε πολύ κοντινή απόσταση από την αρχική τους θέση, προκειμένου οι επισκέπτες του χώρου να μπορούν να τα θαυμάσουν ως ξεχωριστά δείγματα της μακεδονικής τέχνης. Η πρώτη ενότητα της έκθεσης είναι αφιερωμένη στους μακεδόνες που ήταν θαμμένοι στη σκιά του βασιλικού τύμβου. Ακολούθως βρίσκονται τα ερείπια του μακεδονικού τάφου με τους ελεύθερους κίονες (τάφος IV), προχωρώντας συναντά κανείς το μόνο υπέργειο κτίσμα της συστάδας, το λεγόμενο «ηρώο» που ήταν αφιερωμένο στην λατρεία των εξεχόντων νεκρών, και δίπλα του βρίσκεται ένας κιβωτιόσχημος τάφος (τάφος I), ο οποίος όπως αναφέρει η Κοτταρίδη (ό.π.) ανήκει σε μια από τις επτά συζύγους του Φίλιππου του Β', πιθανότατα της Νικησίπολης από τις Φερές. Στο χώρο δεσπόζουν τοιχογραφίες, υποψιάζοντας τον επισκέπτη πως λίγα μέτρα πιο κάτω θα συναντηθεί με την ιστορία και τον Φίλιππο τον Β', τον πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Περίτεχνα όπλα, σύμβολα της εξουσίας, σκεύη και υπολείμματα της νεκρικής τελετουργίας, χρυσές λάρνακες και στεφάνια, λαμπρά σκεύη του συμποσίου και βαρύτιμες χρυσελεφάντινες κλίνες, δεσπόζουν στο χώρο, όλα έξοχα φωτισμένα προετοιμάζοντας το κοινό να αντικρίσει τη χρυσοποίκιλη πανοπλία του Μακεδόνα βασιλιά. Η επόμενη ενότητα είναι αφιερωμένη στον Αλέξανδρο τον Δ' το γιο του Μεγαλέξανδρου και της Ρωξάνης, ενώ η έκθεση κλείνει με μία σειρά επιτύμβιων στηλών Μακεδόνων από τις Αιγές και την εικόνα του Μανώλη Ανδρονίκου στη μνήμη του οποίου είναι αφιερωμένο το τμήμα αυτό του μουσείου.

4.2 Μέγας Αλέξανδρος: Το παγκόσμιο brand

Το όνομα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, συγκινεί ακόμη μέχρι και σήμερα. Πόσα βιβλία δεν έχουν γραφτεί για τη ζωή και το έργο του. Άλλα επικεντρώνουν στην ιστορία του (Droysen, 1993), συχνά ακόμη και στον θρύλο του (Fevre, 1999), άλλα εντυφούν στην ιδιοφυή στρατηγική του (Fuller, 2004, Lonsdale, 2007), άλλα έργα προσεγγίζουν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων στα χρόνια που έζησε (Faure, 1997) και άλλα εστιάζουν στα χρόνια που ακολούθησαν μετά το θάνατό του και στις φυγόκεντρες δυνάμεις των ελληνοιστικών Βασιλείων (Συρόπουλος, 2006). Πιο εξειδικευμένα πονήματα προσεγγίζουν ακόμη και την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην πρώιμη αραβική ιστοριογραφία (Ζαμπάκη, 2006) ή τη σχέση του Μακεδόνα Βασιλιά με τα πεδία της Ιατρικής (Λασκαράτος, 1997). Ακόμη και η σχέση του με το Βουκεφάλα, το ατίθασο, άγριο και ανεκπαίδευτο άλογο που για δεκατρία τάλαντα του πούλησε ο Θεσσαλός Φιλόνικος, έχει περιγραφεί εκτενώς από συγγραφείς, που γοητεύθηκαν από την αποφασιστικότητα του Αλέξανδρου να το καβαλικέψει (Hammond, 2015). Το ίδιο το όνομα του

Μακεδόνα βασιλιά, αποτελεί θα λέγαμε με εμπορικούς όρους ένα παγκοσμίου φήμης brand, που πολλά μουσεία και πολιτιστικοί φορείς αξιοποιούν σε ολόκληρο τον κόσμο, προκειμένου να θέλξουν το κοινό με την προσωπικότητά του, τις μεγάλες μάχες του στον Γρανικό, της Ισού, στα Άρβηλα, στον Υδάσπη, τις πολιορκίες του σε Αλικαρνασσό, Τύρο και Γάζα αλλά και τους «μικρούς πολέμους» του στην Περσέπολη και αλλού, που έμειναν στην ιστορία. Η νεότητα, η μόρφωσή του, η μεγαλοφυΐα, η προσωπικότητα ακόμη και οι «κακές πράξεις»⁷³ του Αλέξανδρου, διεγείρουν, αιώνες τώρα, το ενδιαφέρον της ανθρωπότητας.

Το 2010, το Βρετανικό Μουσείο διοργάνωσε στη Γερμανία στο Reiss-Engelhorn-Museen, Mannheim, έκθεση με τίτλο: «Ο Μέγας Αλέξανδρος και το άνοιγμα του κόσμου». Με μοναδικά εκθέματα από το Εθνικό Μουσείο Αρχαιοτήτων του Τατζικιστάν και το Εθνικό Μουσείο του Αφγανιστάν στην Καμπούλ, η έκθεση δείχνει πώς ο Αλέξανδρος «άνοιξε» το γνωστό κόσμο εκείνης της εποχής ενώ εκθέματα από το Βρετανικό Μουσείο, το Ερμιτάζ και το Ίδρυμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Πρωσίας συνέβαλαν ώστε να δοθεί μιας πληρέστερη εικόνα του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας του Αλεξάνδρου αλλά και των πολιτισμών πριν και μετά την κατάκτησή τους από τον Έλληνα στρατηλάτη. Η σύντομη ζωή του, η προσωπικότητά του, η θρυλική πορεία του και η ανυπολόγιστη επιρροή του, διέγειραν το ενδιαφέρον των διοργανωτών της έκθεσης που ακολούθησαν το ταξίδι του Αλέξανδρου στην Κεντρική Ασία και τις συνακόλουθες πολιτισμικές, οικονομικές και κοινωνικές αναταραχές (British museum, 2010).

Το 2012, το Μουσείο της Αυστραλίας, παρουσίασε την έκθεση «Μέγας Αλέξανδρος: 2000 χρόνια θησαυρών». Η ιστορική αυτή προσωπικότητα, που παρά το γεγονός ότι χάθηκε πρόωγα από τη ζωή, στα 32 του χρόνια, κατόρθωσε μέσα σε μόλις 11 χρόνια, να δημιουργήσει τη μεγαλύτερη αυτοκρατορία στην ιστορία, από την Ελλάδα έως τον Ινδό ποταμό, συγκίνησε τους διοργανωτές του μουσείου του Σύδνεϋ. Για την παρουσίαση της έκθεσης το Μουσείο φιλοξένησε τη μεγαλύτερη συλλογή θησαυρών που είχε δανειστεί ποτέ στην Αυστραλία από το παγκοσμίου φήμης Κρατικό Ερμιτάζ, της Αγίας Πετρούπολης της Ρωσίας. *«Χάρη στον Αλέξανδρο, η ελληνική σφαίρα επιρροής ήταν τεράστια και εξακολουθεί να παρατηρείται σήμερα: εκτείνεται από την Ασία στην Ινδία, από την Αίγυπτο στη Μογγολία. Το όνομα και η φήμη του Αλέξανδρου έχει παραμείνει μέχρι σήμερα»*, αναφέρει, μεταξύ άλλων, το ίδιο το Μουσείο,

⁷³ Ο Αρριανός στην Αλεξάνδρου ανάβαση, πληροφορεί τους αναγνώστες για τις «κακές πράξεις» του Μεγάλου Αλεξάνδρου, οι οποίες σχετίζονται με την περιττή σκληρότητα στη διεξαγωγή του πολέμου αλλά και με προσωπικά εγκλήματα, όπως τις δολοφονίες του Παρμενίωνα και του Κλείτου του Μέλανα καθώς και την εκτέλεση του Καλλισθένη (Fuller, 2004:112-114).

μνημονεύοντας την καταγωγή της μεγάλης ιστορικής φυσιογνωμίας (Australian Museum, 2012).

Την ώρα που υπάρχουν τόσα παραδείγματα ξένων πολιτιστικών ιδρυμάτων που εμπνέονται από την ιστορία και τον αντίκτυπο του Μακεδόνα στρατηλάτη και τα οποία δημιουργούν εκθέσεις για τον ίδιο ή με αφορμή αυτόν, εύλογα αναρωτιέται κανείς αν έχει πράξει το ίδιο η ελληνική πολιτεία ή αν ακόμη περισσότερο έχει επιχειρήσει να αξιοποιήσει συστηματικά το «brand» Μέγας Αλέξανδρος, η ίδια η Μακεδονική γη, προβάλλοντας την ιστορία της σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης, όπως θα ήταν λογικό και επόμενο. Το ξεκίνημα έγινε αρκετά νωρίς, τη διετία 1980 – 1982, λίγα χρόνια δηλαδή μετά από τις ανασκαφές του 1977 που έφεραν στο φως τα απαράμιλλης ομορφιάς ευρήματα της Βεργίνας. Για δυο χρόνια η έκθεση «Αναζητώντας τον Αλέξανδρο», περιόδευσε στη National Gallery of Art της Ουάσιγκτον, στο Art Institute του Σικάγο, στο Museum of Fine Arts της Βοστώνης και στο M.H. de Young Memorial Museum, στο Σαν Φρανσίσκο, έχοντας τη συνδρομή του Υπουργείου Πολιτισμού και της Τράπεζας της Ελλάδος (National Gallery of Art, 1980).

Το 2011, στο ξακουστό μουσείο του Λούβρου, στη γαλλική πρωτεύουσα, διοργανώνεται έκθεση με τίτλο: «Στο βασίλειο του Μεγάλου Αλεξάνδρου – Αρχαία Μακεδονία». Η έκθεση η οποία υλοποιήθηκε με τη βοήθεια του τότε ενοποιημένου ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, χρηματοδοτήθηκε από το ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Οι χιλιάδες επισκέπτες του διάσημου μουσείου αποκτούν για πρώτη φορά πρόσβαση σε αυτή την πτυχή της ελληνικής ιστορίας. Όπως ανέφερε ο διευθυντής του μουσείου, Henri Loyrette, σχολιάζοντας την έκθεση, το πλήθος των ανακαλύψεων επί σχεδόν τρεις δεκαετίες στη Βόρεια Ελλάδα, «δίνουν στο βασίλειο του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου μια αρχαιολογική αξία, σχεδόν συγκρίσιμη με εκείνες της Αττικής και της Πελοποννήσου. Ανανέωσαν βαθιά όχι μόνο τη γνώση μας για την κοινωνία της Μακεδονίας, αλλά εξίσου και για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό» (Louvre, 2011:14).

Το 2011, στο μουσείο Ashmolean της Οξφόρδης, εκτέθηκαν περισσότερα από 500 αντικείμενα, αρκετά από τα οποία έβγαιναν για πρώτη φορά από τον ελλαδικό χώρο. Η έκθεση «Από τον Ηρακλή στον Αλέξανδρο: Θησαυροί από την βασιλική πρωτεύουσα της Μακεδονίας, ένα ελληνικό βασίλειο την εποχή της δημοκρατίας», δεν θα μπορούσε πράγματι να έχει υλοποιηθεί δίχως την αιγίδα της τότε κυβέρνησης, των αρμόδιων Υπουργείων αλλά και του μουσείου της Βεργίνας. Ωστόσο, ποιος ξέρει αν μια τέτοια μεγαλειώδης έκθεση θα είχε ποτέ πραγματοποιηθεί αν για παράδειγμα ο Μανόλης Ανδρόνικος, ανασκαφέας των Αιγών, δεν είχε σπουδάσει κλασική αρχαιολογία στο Κολέγιο Trinity της Οξφόρδης το 1954 και αν δεν είχε εκεί αναγορευθεί επίτιμος διδάκτορας, το 1986, έπειτα από τη σπουδαία ανακάλυψη του τάφου του

Φίλιππου Β΄ το 1977. Η σύλληψη της έκθεσης πήγαζε από τον ιστορικό Θουκυδίδη, ο οποίος κάνει γνωστό ότι η δυναστεία των Τημενιδών, όπου ανήκαν ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος, κατάγονταν από τον Τήμενο από το Άργος, εγγονό του Ηρακλή και μυθικό ήρωα-γενάρχη του βασιλικού οίκου της Μακεδονίας. Η ελληνικότητα του Μακεδόνα στρατηλάτη, διαπέρασε όλους του χώρους του μουσείου, ακόμη και το εστιατόριό του, το οποίο επέλεξε κατά τη διάρκεια της έκθεσης να εντάξει ένα ελληνικό μενού, μιώντας ουσιαστικά το κοινό, όχι μόνο στην ιστορία αλλά και στις γευστικές τάσεις των σύγχρονων Ελλήνων (Kouremenos, 2011, Απρίλιος 14). Λίγα χρόνια αργότερα, το 2013, η διευθύντρια της ΙΖ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αγγελική Κοτταρίδη, εκ των βασικών συντελεστών της έκθεσης διαπίστωνε σε τηλεοπτική της συνέντευξη την ανάγκη περαιτέρω αξιοποίησης του ονόματος του Μεγάλου Αλεξάνδρου, παρατηρώντας πως *«ακόμα δεν έχουμε ασχοληθεί σοβαρά σαν χώρα με το Μέγα Αλέξανδρο»*. (Τηλεοπτικό Πρόγραμμα: Στα Άκρα (Ε), 2019).

Το 2016, στην Ουάσιγκτον των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, παρουσιάστηκε η έκθεση *«Οι Έλληνες: Από τον Αγαμέμνονα στον Μέγα Αλέξανδρο»*. Στην πραγματικότητα, οι επισκέπτες δεν παρακολούθησαν μια έκθεση αποκλειστικά αφιερωμένη σε αυτές τις δυο ιστορικές προσωπικότητες, αλλά αντιθέτως ο Αγαμέμνονας και ο Αλέξανδρος, έδωσαν το όνομά τους προσελκύνοντας με τη φήμη τους το κοινό να γνωρίσει συνολικά τις πρώιμες ρίζες της ελληνικής γραφής και τέχνης από τους κυκλαδικούς και μινωικούς πολιτισμούς του Αιγαίου και να πληροφορηθεί για το μυκηναϊκό πολιτισμό, τους πολεμιστές της Σπάρτης, τους ήρωες, τους αθλητές αλλά και τους φιλοσόφους της Κλασικής Ελλάδας (National Geographic, 2016). Η έκθεση είχε προηγουμένως περιοδύσει στο Αρχαιολογικό Μουσείο Pointe-à-Callière Montreal Archaeology and History Complex στο Μόντρεαλ του Καναδά, στο Canadian Museum of History στην Οττάβα και στο Field Museum στο Σικάγο, συμβάλλοντας *«στην πολιτιστική διπλωματία εμφανίζοντας το άλλο πρόσωπο της Ελλάδας, τη στιγμή που η εικόνα της χώρας πλήττεται από την οικονομική κρίση»*, όπως ανέφερε επισήμως το Υπουργείο Πολιτισμού (2016)

4.3 Εικονικό μουσείο «Μέγας Αλέξανδρος»

Αναζητώντας το λήμμα «Μέγας Αλέξανδρος» στη μεγαλύτερη μηχανή αναζήτησης του κυβερνοχώρου, τη google, θα διαπιστώσει πως υπάρχει ένας χαοτικός αριθμός αναφορών στο πρόσωπο του ξακουστού Μακεδόνα Βασιλιά. Ενδεικτικά, πληκτρολογώντας το όνομα στα ελληνικά εντόπισα 2.170.000 αποτελέσματα ενώ με την αγγλική εκδοχή “Alexander the Great”, προέκυψαν 611.000.000 αποτελέσματα⁷⁴. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως ο όγκος των

⁷⁴ Η αναζήτηση των λημμάτων «Μέγας Αλέξανδρος» και “Alexander the Great”, έγινε στι 14 Αυγούστου 2019, μέσω google.

πληροφοριών είναι τεράστιος. Αν αναλογιστούμε μάλιστα του κινδύνους που κρύβει το ιντερνετικό περιβάλλον, συνειδητοποιούμε πως δεν μπορεί κάποιος να ελέγξει την ηλεκτρονική πηγή την οποία θα εμπιστευθεί προκειμένου να αντλήσει τις κατάλληλες πληροφορίες για την ιστορική αυτή προσωπικότητα. Καθώς το ζήτημα αυτό εντοπίστηκε αρκετά νωρίς αποφασίστηκε, το 2011, η υλοποίηση ενός ψηφιακού έργου, που θα έφερνε τον Αλέξανδρο «επισήμως» στο διαδίκτυο. Ζητούμενο ήταν όποιος πληκτρολογούσε στο διαδίκτυο το όνομα της γνωστότερης ίσως μορφής της παγκόσμιας ιστορίας, να μεταβαίνει σε ένα «εικονικό μουσείο», του οποίου η φυσική έδρα θα ήταν το κεντρικό μουσειακό κτίριο του Πολυκεντρικού Μουσείου.

Για την υλοποίηση του μεγαλεπήβολου αυτού σχεδίου, αξιοποιήθηκε το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Ψηφιακή Σύγκλιση". Ζητούμενο, η δημιουργία ενός μουσείου χωρίς τοίχους και σύνορα το οποίο θα επέτρεπε στο παγκόσμιο κοινό την πρόσβαση σε ένα πλούσιο ψηφιακό περιεχόμενο με εξατομικευμένες υπηρεσίες πληροφόρησης με δυνατότητα επιλογής διαδρομών σε εικονικές αίθουσες, ψηφιακές φωτογραφίες, βίντεο, κείμενα και λήμματα, ψηφιακή ταινιοθήκη με αρχείο θεματικά συναφών ταινιών και ντοκιμαντέρ, ψηφιακή βιβλιοθήκη με το σύνολο των γραπτών πηγών, ψηφιακούς χάρτες, πολύγλωσσο θησαυρό όρων, παράρτημα επιστημονικών καταλόγων των εκθεμάτων καθώς και σε μια τεράστια σχετική βιβλιογραφία. Ταυτόχρονα, ακολουθώντας τις πιο σύγχρονες τάσεις της τεχνολογίας αλλά και τις επαυξημένες ανάγκες των πολιτών και την εξοικειώσή τους με τα νέα μέσα, το εικονικό μουσείο «Μέγας Αλέξανδρος» σχεδιάστηκε να παρέχει πληροφόρηση σχετική με το ερευνητικό γίνεσθαι και τις δράσεις του Μουσείου εικόνες από ανασκαφές ανά τον κόσμο από live Webcam, δυνατότητα μεταφόρτωσης εντύπων ως πρότυπα, υπηρεσία Really Simple Syndication (RSS) με On line ενημέρωση και συλλογή μόνο των πληροφοριών που ενδιαφέρουν το χρήστη, δυνατότητα άμεσης σύνδεσης με το πλήρες περιεχόμενο, δημιουργία αρχείου όλων των σχετικών θεμάτων ανά κατηγορία, δωμάτιο συζητήσεων (forum) με δυνατότητα κλειστών ομάδων. Προκειμένου το πλούσιο υλικό να είναι ελκυστικό για κάθε ηλικιακή ομάδα, προβλέφθηκε εξ' αρχής η εναλλακτική παρουσίαση περιεχομένου για νέους, μεταξύ άλλων με ηλεκτρονικά παιχνίδια και διαδραστικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Ταυτόχρονα, το μουσείο δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας Προσωπικής Ιστοσελίδας βασισμένης στο επιστημονικό προσωπικό και τους φορείς που θα παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους (ΕΔΟΤΠΕ, 2016).

Τα περισσότερα μουσεία διαθέτουν σήμερα εικονικό περιεχόμενο στο διαδίκτυο. «Η δημιουργία ψηφιακού πολιτισμικού αποθέματος είναι η αναγκαία προϋπόθεση για την ψηφιακή

αξιοποίηση, ώστε να δημιουργηθεί υλικό για τις ψηφιακές εφαρμογές», σημειώνουν εύστοχα οι Δεληγιάννης και Παπαϊωάννου (2014:119), περιγράφοντας πως το εικονικό μουσείο αποτελεί το ψηφιακό – διαδικτυακό ανάλογο του πραγματικού μουσείου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ωστόσο, ζητούμενο μοιάζει να μην είναι απλώς η ψηφιοποίηση ενός ήδη υπάρχοντος, παραδοσιακού μουσείου αλλά κάτι πολύ περισσότερο: η «ηλεκτρονική θεμελίωση» ενός μουσείου για τον Μεγάλο Αλέξανδρο, με σκοπό μια αυτόνομη, πρωταγωνιστική παρουσία στον κυβερνοχώρο.

4.4 Η Συμφωνία των Πρεσπών

Ο σκοπός της συγκεκριμένης διατριβής δεν είναι ούτε να απαριθμήσει τα δεδομένα και τις ιστορικές πηγές που τεκμηριώνουν την ελληνικότητα της αρχαίας Μακεδονίας, ούτε πάλι να αναφερθεί εκτενώς στη χρόνια διαμάχη της Αθήνας με τα Σκόπια για το ονοματολογικό του Βόρειου γείτονά μας. Ωστόσο, καθώς η τριβή ήταν γνωστή και έντονη και εφόσον είχε ως σημείο αιχμής της ακόμη και ιστορικά πρόσωπα όπως τον Φίλιππο τον Β' και τον Αλέξανδρο τον Γ' τον Μακεδόνα, η μορφή των οποίων κατέκλυσε, με τη μορφή αγαλμάτων, τους κεντρικότερους δρόμους των Σκοπίων στα χρόνια διακυβέρνησης του Γκρούεφσκι⁷⁵, θα περίμενε κανείς η ύπαρξη του μουσείου των Βασιλικών Ταφών της Βεργίνας, να αξιοποιηθεί κατά την τελική διαπραγμάτευση που έκαναν οι διπλωμάτες, οι Υπουργοί Εξωτερικών και στο τέλος οι πρωθυπουργοί των δυο χωρών που ανέλαβαν την επίλυση της πολυετούς διαμάχης, την περίοδο 2018-2019. Η υπεράσπιση της ελληνικότητας της Αρχαίας Μακεδονίας, είχε άλλωστε αποτελέσει επί χρόνια αντικείμενο συζητήσεων αλλά και ενεργειών και από την ελληνική πλευρά. Το 1993, ένα άγαλμα του γλύπτη Γεωργίου Νικολαΐδη, τοποθετήθηκε στη Θεσσαλονίκη, μεταξύ του Λευκού Πύργου και της εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών. Έφερε την επιγραφή «ΦΙΛΙΠΠΟΣ Β' ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ», και κοσμούνταν από το δεκαεξάκτινο αστέρι της Βεργίνας. Λίγο αργότερα ακολούθησαν ανάλογες τοποθετήσεις αγαλμάτων στο δήμο Παπάγου – Χολαργού, στα Γιαννιτσά, στη Μεθώνη⁷⁶. Η αγαματοποίηση της γείτονος ωθούσε την Ελλάδα σε έναν μιμητισμό, στο πλαίσιο μιας μάλλον «*“αμυντικής” προσπάθειας διατήρησης του υπάρχοντος εθνικού πολιτισμού απέναντι σε διαφαινόμενες αμφισβητήσεις της εθνικής κυριαρχίας*» (Ανδρέου Αντρέας και Κασβίκης Κώστας, 2015:150).

⁷⁵ Ως εμπνευστής του αμφιλεγόμενου σχεδίου «Σκόπια 2014», ο Γκρούεφσκι αποφάσισε την ανάπλαση του κέντρου της πόλης των Σκοπίων, αναγείροντας ανδριάντες ηρώων, με πρώτο τον Μέγα Αλέξανδρο, ανίδες θριάμβου, δημόσια κτίρια αρχαιοελληνικού ρυθμού, επιδιώκοντας να σφυρηλατήσει «εθνική μακεδονική συνείδηση» (Τζίμας, 2010, Σεπτέμβριος 5)

⁷⁶ Στην Αθήνα, το πρώτο άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου τοποθετήθηκε τον Απρίλιο του 2019, κοντά στους Στύλους του Ολυμπίου Διός. Πρόκειται για έναν έφιππο Αλέξανδρο, σε νεανική ηλικία. Το έργο ύψους 3,5 μέτρων, το οποίο είχε φιλοτεγήσει ο γλύπτης, Γιάννης Παππάς, αναζητούσε τη θέση του στον αστικό ιστό ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Τα όσα συχνά αναμένουν οι πολίτες ή μοιάζουν λογικά, ίσως και αυτονόητα, δεν αποτελούν βεβαίως απαραίτητως την οδό που ακολουθούν οι διπλωμάτες, όταν καλούνται να διαχειριστούν ευαίσθητα θέματα, γνωρίζοντας πως οποιαδήποτε κίνησή τους μπορεί να έχει αντίκτυπο στη μια ή στην άλλη πλευρά της διαπραγμάτευσης. Ωστόσο, αν και το μουσείο που καλύπτει τους Βασιλικούς Τάφους δεν φάνηκε να αξιοποιήθηκε κατά τη διαπραγμάτευση, καθώς ούτε το επισκέφθηκε ο Έλληνας πρωθυπουργός για να δημιουργήσει συνειρμούς, ούτε σε κάποια επίσημη ομιλία του μνημόνευσε όσα εκεί φιλοξενούνται ως τεκμήρια της ελληνικότητας της Μακεδονίας⁷⁷, η τελική συμφωνία Αθήνας – Σκοπίων, όπως αυτή υπεγράφη στις Πρέσπες στις 17 Ιουνίου του 2018, ξεκαθάριζε πως ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός δεν αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης της άλλης πλευράς. Αναλυτικά, το έβδομο άρθρο της η Συμφωνία των Πρεσπών, αναφέρει:

1. Τα Μέρη γνωρίζουν ότι εκατέρωθεν αντίληψη τους ως προς τους όρους «Μακεδονία» και «Μακεδόνας» αναφέρεται σε διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο και πολιτιστική κληρονομιά.

2. Όταν γίνεται αναφορά στο Πρώτο Μέρος, με αυτούς τους όρους νοούνται όχι μόνο η περιοχή και ο πληθυσμός της Βόρειας περιοχής του Πρώτου Μέρους, αλλά και τα χαρακτηριστικά τους, καθώς και ο ελληνικός πολιτισμός, ιστορία, η κουλτούρα και η κληρονομιά αυτής της περιοχής από την αρχαιότητα έως σήμερα.

3. Όταν γίνεται αναφορά στο Δεύτερο Μέρος, με αυτούς τους όρους νοούνται η επικράτεια, η γλώσσα, ο πληθυσμός και τα χαρακτηριστικά τους, με τη δική τους ιστορία, πολιτισμό και κληρονομιά, διακριτώς διαφορετικά από αυτά που αναφέρονται στο Άρθρο 7 (2).

4. Το Δεύτερο Μέρος σημειώνει ότι επίσημη γλώσσα του, η Μακεδονική γλώσσα, ανήκει στην ομάδα των Νοτίων Σλαβικών γλωσσών. Τα Μέρη σημειώνουν ότι επίσημη γλώσσα κι άλλα χαρακτηριστικά του Δευτέρου Μέρους δεν έχουν σχέση με τον αρχαίο Ελληνικό Πολιτισμό, την ιστορία την κουλτούρα και την κληρονομιά της βόρειας περιοχής του Πρώτου Μέρους (government, 2019).

⁷⁷ Η μόνη ιστορική αναφορά του εν ενεργεία πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα, στον Μέγα Αλέξανδρο, εντοπίζεται στις 24 Ιανουαρίου του 2019 στη Βουλή κατά την κύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών, όταν απευθυνόμενος στον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Κυριάκος Μητσοτάκη, ανέφερε: «Μας κατηγορείτε ότι εκχωρούμε και λαό. Δεν μπορείς κύριε Μητσοτάκη να εκχωρήσεις κάτι που δεν έχεις. Εμείς δεν είχαμε μακεδονική γλώσσα. Ο Μέγας Αλέξανδρος μίλαγε την ελληνική γλώσσα. Αυτή διδάχθηκε από τον Αριστοτέλη» (primeminister, 2019).

Ο καθηγητής Πέτρος Λιάκουρας, ο οποίος συμμετείχε ενεργά στη διαμόρφωση της Συμφωνίας των Πρεσπών, ως σύμβουλος στις διαπραγματεύσεις αλλά στη νομοτεχνική επεξεργασία της Συμφωνίας, σημειώνει στο πλαίσιο μη δομημένης συνέντευξης⁷⁸ που παραχώρησε για την παρούσα εργασία (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12) πως «το άρθρο 7 έτσι όπως διαμορφώθηκε, διαμορφώθηκε σχεδόν εξ' ολοκλήρου από την ελληνική πλευρά. Με αυτό το άρθρο ασχοληθήκαμε, σχεδόν αποκλειστικά, επί τρεις ημέρες, νυχθημερόν, από το πρωί μέχρι πολύ αργά των βράδων». Η συμφωνία για την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου άρθρου, το οποίο θα έκανε τον απαραίτητο διαχωρισμό, ώστε να μην συγχέεται η ιστορία των δυο κρατών, συνήφθη μάλιστα μόλις στις 24 Μαΐου του 2018, κατά τη συνάντηση Κοτζιά – Ντιμιτρόφ – Νίμιτς στη Νέα Υόρκη και ενώ ήδη οι δυο Υπουργοί εξωτερικών είχαν προχωρήσει τις συζητήσεις για μια σειρά από άλλα ζητήματα. Όπως προκύπτει, από τα όσα μαρτυρά ο Πέτρος Λιάκουρας, τα ευρήματα της Βεργίνας δεν χρειάστηκε να αξιοποιηθούν, ως επιχείρημα, από την Ελλάδα προκειμένου να παραδεχθεί, η άλλη πλευρά, την ελληνικότητα της αρχαίας Μακεδονίας. «Σε μια Συμφωνία ποτέ δεν επαναδιαπραγματεύεται την Ιστορία. Η ιστορία είχε γραφτεί», σημειώνει χαρακτηριστικά, ενθουμούμενος πως οι ίδιοι οι γείτονές μας ήξεραν ότι «ο εξαρχαιϊσμός ήταν μια πομφόλυγα γιατί ακριβώς ήθελαν να αποκτήσουν ταυτότητα».

Εξηγώντας περισσότερο το λόγο για τον οποίο η ελληνική πλευρά, παρά τη χρόνια αντιπαράθεση με τη Βόρεια Μακεδονία⁷⁹, δεν χρειάστηκε να επικαλεστεί τεκμήρια, όπως τα ευρήματα της Βεργίνας, προκειμένου να υπερασπιστεί την ελληνικότητα της Αρχαίας Μακεδονίας, ο Πέτρος Λιάκουρας εκτιμά πως «ήταν κατανοητό ότι ήταν μια "φούσκα" το ζήτημα της ιστορίας για αυτούς. Και οι ίδιοι ενδόμυχα το πίστευαν, ότι είναι μια "φούσκα" και δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα». Περιγράφοντας, το παρασκήνιο εκείνων των ημερών, ο καθηγητής επισημαίνει πως δεν θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι το ζήτημα της ιστορίας ήταν εύκολο να λυθεί, ωστόσο «έγινε μια σοβαρή συζήτηση μεταξύ των δυο Υπουργών, ώστε να αφήσουν τις ακρότητες κατά μέρος και να συζητήσουν για το μείζον πρόβλημα που ήταν να λύσουν το ονοματολογικό.»

«Να διευκρινίσω κάτι. Η κληρονομιά η πολιτιστική και η ιστορική της Μακεδονίας είναι ελληνική. Ο Αριστοτέλης δίδασκε τον Μέγα Αλέξανδρο στα ελληνικά» (Κοτζιάς & Κοτρώτσος, 2019:149), υπενθύμιζε μερικούς μήνες νωρίτερα από την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών, ο τότε Υπουργός των Εξωτερικών της Ελλάδας. Ο «αρχιτέκτονας» της συμφωνίας,

⁷⁸ Στις 12/5/2019 ο καθηγητής Πέτρος Λιάκουρας, απήντησε, στο πλαίσιο εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής, σε ερωτήματα μη δομημένης συνέντευξης.

⁷⁹ Το νέο όνομα ίσχυε από το 2019, με τη Συμφωνία των Πρεσπών. Είχε προηγηθεί διαμάχη δεκαετιών με την Ελλάδα να μην αναγνωρίζει το Συνταγματικό όνομα της γείτονος «Δημοκρατία της Μακεδονίας» αλλά να χρησιμοποιεί αντ' αυτού το ΠΓΔΜ (πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας), από το 1993.

όπως τότε αποκαλούσαν τον Νίκο Κοτζιά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, έδινε έτσι δημοσίως ένα βασικό ιστορικό επιχείρημα, το οποίο πιθανώς αξιοποιήθηκε σε κάποια φάση των συζητήσεων, προκειμένου να κλείσει και το συγκεκριμένο κεφάλαιο της διαπραγμάτευσης.

Η μη αξιοποίηση του Μουσείου της Βεργίνας στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης Αθήνας – Σκοπίων, αποτελεί ένα ιστορικό γεγονός, το οποίο παρήγαγε συγκεκριμένα αποτελέσματα. Αν και δεν απαιτήθηκε δηλαδή μια «αυτοψία» στο Μουσείο των Αιγών προκειμένου να αντικρύσει η ηγεσία της γείτονος το δεκαεξάκτινο αστέρι της Βεργίνας, ωστόσο η Βόρεια Μακεδονία απαγόρευσε τον Αύγουστο του 2019 τη χρήση του Ήλιου της Βεργίνας, σε σημαίες που βρίσκονταν σε βιβλία, ιδρύματα ή δημοσίους χώρους, αναγνωρίζοντας –ως συνέπεια της Συμφωνίας των Πρεσπών- το συγκεκριμένο σύμβολο ως μέρος της αρχαίας ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού. Τον ίδιο μήνα, ειδικές ταμπέλες τοποθετήθηκαν στη βάση των αγαλμάτων που κοσμούσαν τις πλατείες των Σκοπίων, μέσω των οποίων διευκρινίζονταν –όπου εμφανίζονταν ο Μέγας Αλέξανδρος- πως η ιστορική αυτή προσωπικότητα αποτελεί μέρος της κληρονομιάς της αρχαίας Ελλάδος. Ωστόσο αν το Μουσείο, μέσω των ανθρώπων του ή της πολιτικής ηγεσίας, είχε λειτουργήσει επί δεκαετίες ως «πολιτιστικός αγωγός» για την εμπέδωση, διεθνώς, της ιστορικής αλήθειας, ενδεχομένως να είχαν αμβλυωθεί απαιτήσεις της γείτονος που οδήγησαν τελικά στην αποδοχή, εκ μέρους της Ελλάδος, παραμέτρων όπως η «μακεδονική ταυτότητα» και η «μακεδονική γλώσσα».

Κάθε συμφωνία έχει θιασώτες αλλά και εχθρούς ή τουλάχιστον ανθρώπους οι οποίοι στέκονται επιφυλακτικά απέναντί της. Δε θα μπορούσε να συμβεί διαφορετικά με τη Συμφωνία των Πρεσπών, όταν επί σειρά δεκαετιών συγκεκριμένα ερωτήματα, «βασάνιζαν» την κοινή γνώμη στη χώρα μας. «Δεν είναι η Μακεδονία μία και ελληνική;», «Υπάρχει Μακεδονική γλώσσα;», «Μα υπάρχει μακεδονικό έθνος; Δεν είναι ανύπαρκτο;»⁸⁰. Τα ίδια ζητήματα συνέχισαν να απασχολούν μέρος της ελληνικής κοινωνίας και μετά την ψήφιση και εφαρμογή της Συμφωνίας, ενώ το ζήτημα διατηρήθηκε στην πρώτη γραμμή της ρητορικής και πολιτικών φορέων. Στις προγραμματικές του δεσμεύσεις, εν όψει των εθνικών εκλογών της 7^{ης} Ιουλίου του 2019, στις οποίες μάλιστα εξελέγη πρωθυπουργός, ο πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας, Κυριάκος Μητσοτάκης, προανήγγειλε διεθνή εκστρατεία επικοινωνίας *«για την ανάδειξη σε ολόκληρο τον κόσμο της πραγματικής Μακεδονίας, της αληθινής Μακεδονίας, της αυθεντικής Μακεδονίας. Με δράσεις όπως εκθέσεις μακεδονικών αρχαιοτήτων στο εξωτερικό, διοργάνωση*

⁸⁰ Ενδεικτικά: «10 + 1 ερωτήσεις και απαντήσεις για το Μακεδονικό», συμπυκνώθηκαν στο βιβλίο των Καρπόζηλου και Χριστόπουλου (2019) ενώ με διαφορετική οπτική προσεγγίζονται ανάλογα ερωτήματα στο βιβλίο «Το 'Μακεδονικό'», του Νίκου Σίμου (2008).

διεθνών συνεδρίων, ηλεκτρονικές καμπάνιες, αφιερώματα στον Διεθνή Τύπο»⁸¹. Θέτοντας ως στόχο, το brand «Μακεδονία» να γίνει πόλος έλξης επενδυτών, επισκεπτών και καταναλωτών και να αποτελέσει κινητήριο μοχλό της εξωστρέφειας ολόκληρης της Βόρειας Ελλάδας, ο Κυριάκος Μητσοτάκης ξεδίπλωνε στις προεκλογικές του ομιλίες το όραμά του για την υλοποίηση του έργου οι «Δρόμοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου», το οποίο θα είχε ως σκοπό την παρουσίαση του διαχρονικού πολιτισμικού πλούτου της περιοχής, από τα αρχαία χρόνια, τα ελληνιστικά και τα βυζαντινά έως τα νεότερα. Στην καρδιά αυτού του σχεδίου, από πλευράς πολιτισμικών μνημείων, ο πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας έβαζε το τρίγωνο Βεργίνα, Πέλλα, Αμφίπολη, δεσμευόμενος μάλιστα για μια λαμπρή εκδήλωση εγκαινίων του πολυκεντρικού μουσείου στο πλαίσιο της εκστρατείας «για την αληθινή, την αυθεντική Μακεδονία»⁸². Με αυτή τη θεώρηση, το μουσείο θα ανακτούσε πράγματι έναν κεντρικό ρόλο στην υπεράσπιση της αρχαίας ελληνικής ιστορίας, κάτι το οποίο, την ώρα της διαπραγμάτευσης για το ονοματολογικό, επιχειρήθηκε και επιτεύχθηκε μόνο δια της πολιτικής – διπλωματικής οδού. Παρά ταύτα, όπως διαφαίνεται από το συγκεκριμένο σχεδιασμό, το μουσείο ακόμη και σε δεύτερο χρόνο εκτιμάται ότι μπορεί να επιτελέσει αποτελεσματικά το έργο της διάδοσης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και της ενίσχυσης της εικόνας της Βορείου Ελλάδας.

4.5 Μουσείο και Κοινωνία

Τα πιο «επίλεκτα» μέλη της ελληνικής κοινωνίας έδειξαν από την πρώτη στιγμή ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ευρήματα της Βεργίνας. Οι αιρετοί άρχοντες του τόπου, οι εκλεγμένοι ταγοί του λαού, αντιλήφθηκαν από νωρίς τη σπουδαιότητα του χώρου και την ξεχωριστή θέση που θα έπαιρνε η Μακεδονία μας στον παγκόσμιο αρχαιολογικό χάρτη.

Ο Μανώλης Ανδρόνικος, περιγράφει στο Χρονικό της Βεργίνας, την επικοινωνία του με τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Κωνσταντίνο Τσάτσο, προκειμένου να τον ενημερώσει για τα ευρήματα στις 23 Νοεμβρίου του 1977, ώστε ο πρώτος πολίτης της χώρας να μην μάθει τα νέα από τις εφημερίδες. Ο ίδιος περιγράφει πως ο Τσάτσος τον παρότρυνε να ενημερώσει τηλεφωνικώς και τον πρωθυπουργό, Κωνσταντίνο Καραμανλή, με τον οποίο ο Ανδρόνικος

⁸¹ Απόσπασμα από ομιλία του προέδρου της Νέας Δημοκρατίας, Κυριάκου Μητσοτάκη στο 7ο Export Summit, που διοργάνωσε ο Σύνδεσμος Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος (ΣΕΒΕ), στις 13 Ιουλίου 2019.

⁸² Επιθετικοί προσδιορισμοί όπως «πραγματική», «αληθινή» ή «αυθεντική», που προηγούνται του ονόματος Μακεδονία, προφανώς χρησιμοποιούνται σε αντιδιαστολή με το όνομα «Βόρεια Μακεδονία» που αποτελεί με τη Συμφωνία των Πρεσπών, από το 2019, τη Συνταγματική ονομασία του Βόρειου γείτονά μας. Άλλωστε, στις ίδιες ομιλίες ο Κυριάκος Μητσοτάκης μιλούσε για «αντεπίθεση ανάπτυξης της Μακεδονίας» και για πρόγραμμα, που έρχονταν «να απαντήσει στο Λάθος των Πρεσπών, στο οποίο η Ν.Δ. αντιστάθηκε με κάθε τρόπο». Ο ομιλητής ωστόσο, όπως εντοπίζουμε, δεν αναφέρεται σε «μια Μακεδονία και ελληνική» αλλά σε «αυθεντική Μακεδονία». Η «αυθεντικότητα» της Μακεδονίας, προκύπτει προφανώς από την πλούσια ιστορία και το ένδοξο παρελθόν της αρχαίας Μακεδονίας, η ελληνικότητα της οποίας θεωρείται από τον ομιλητή αδιαπραγμάτευτη και η οποία όμως αποτυπώνεται και στο άρθρο 7 της Συμφωνίας των Πρεσπών, όπου αυτό το δεδομένο, όπως εξετάσαμε νωρίτερα, καθίσταται σαφές.

δεν είχε τύχει ποτέ να ξαναμιλήσει μέχρι τότε. Έναν μήνα αργότερα, καθώς βρίσκεται στη Θεσσαλονίκη για τις Χριστουγεννιάτικες διακοπές, ο Καραμανλής ζητά να ξεναγηθεί στον αρχαιολογικό χώρο, δείχνοντας μάλιστα εμπράκτως στον Ανδρόνικο να καταλάβει πως η κυβέρνησή του είχε αξιολογήσει ως σημαντική την αρχαιολογική έρευνα.

- « - Μπορείτε κύριε καθηγητά, να απορροφήσετε τον επόμενο χρόνο 10 εκατομμύρια;
- Ναι, κύριε Πρόεδρε, αν μας επιτρέψετε να δοθεί ένα μέρος από αυτά στην ανασκαφή του Δίου
- Αυτό είναι δικό σας θέμα. Πως θα θέλατε να σας δοθούν τα χρήματα;
- Νομίζω πως θα ήταν σωστό να δοθούν στο Πανεπιστήμιο, ώστε η ανασκαφή να συνεχίσει να είναι Πανεπιστημιακή
- Δεν έχω αντίρρηση» (1997:196)

Έκτοτε, οι περισσότεροι Έλληνες πολιτικοί επισκέφθηκαν τη Βεργίνα, ενώ δεν ήταν λίγοι εκείνοι που, αντιλαμβανόμενοι τη διαχρονική απήχηση των αρχαιολογικών ευρημάτων, στη συνείδηση του λαού, επεχείρησαν να αποκομίσουν και εκλογικά οφέλη. Ενδεικτικά, ο Γιώργος Ράλλης, ως πρωθυπουργός το 1980, είχε ζητήσει από τον ίδιο τον Ανδρόνικο να ενταχθεί στο ψηφοδέλτιο Επικρατείας, κάτι που ο τελευταίος είχε αρνηθεί επικαλούμενος φόρτο εργασίας (Μπίστικα, 2002, Μάρτιος 17). Αλλά και αρκετά αργότερα, ο Γιώργος Παπανδρέου, είχε εντάξει στην τέταρτη θέση του τότε ευρωψηφοδελτίου του ΠΑΣΟΚ, την αρχαιολόγο και επικεφαλής της πανεπιστημιακής ανασκαφής, Χρυσούλα Παλιαδέλη, χαρακτηρίζοντάς την συνειδητή επιλογή καθώς από τη μια θα μπορούσε να εκπροσωπήσει την αρχαιολογία και τον πολιτισμό μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά από την άλλη αποτελούσε και «μία αξιόπιστη φωνή, πρεσβευτής της Μακεδονίας, της Ελλάδας, που τεκμηριωμένα, αποφασιστικά και αποτελεσματικά, θα μπορέσει να προασπίσει τα δίκαιά μας στο μεγάλο ζήτημα του προβλήματος με τα Σκόπια» (ΤΟ ΒΗΜΑ, 2009, Ιούνιος 2).

Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, η Βεργίνα επί δεκαετίες, αποτελούσε θέμα συζήτησης, άλλοτε λόγω των νέων ευρημάτων, άλλοτε λόγω των διαφωνιών της επιστημονικής κοινότητας και άλλοτε λόγω πολιτικών πρωτοβουλιών. Σε κάθε περίπτωση, το ενδιαφέρον των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ήταν έντονο με δημοσιεύματα, αναλύσεις, αφιερώματα και συνεντεύξεις να γεμίζουν τον Τύπο.

Εικόνα 4.1: Δημοσίευμα της εφημερίδας «ΤΑ ΝΕΑ», της 18^{ης} Νοεμβρίου του 1977

Η δημοσιότητα που πήρε η ανακάλυψη των Μακεδονικών τάφων της Βεργίνας, οπωσδήποτε επηρέασε και την επισκεψιμότητα του χώρου, η οποία όπως προκύπτει από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, ήταν πάντοτε ικανοποιητική, ξεπερνώντας ορισμένες χρονιές ακόμη και το φράγμα των 200.000 επισκεπτών. Το 1998, όλα τα ευρήματα επιστρέφουν από τη Θεσσαλονίκη στις Αιγές. Εκείνη τη χρονιά το εκδοτήριο των Βασιλικών Ταφών της Βεργίνας, εκδίδει 71.862 εισιτήρια. Ο αριθμός μένει σχεδόν σταθερός έως το 2001. Το 2003, ολοκληρώνεται η έκθεση των θησαυρών. Από το επόμενο έτος, μέχρι και το 2007, η επισκεψιμότητα αυξάνεται σταδιακά ξεπερνώντας τις 108.000. Τα επόμενα χρόνια, από το 2008 έως το 2011, παρατηρείται μια καμπή στην επισκεψιμότητα. Από το 2012, οπότε ανακαλύπτονται έξι ακόμη νέοι τάφοι, στη συστάδα των Τημενιδών, η επισκεψιμότητα σταθερά αυξάνεται.

Πίνακας 4.1 - επισκεψιμότητα των Βασιλικών Τάφων της Βεργίνας σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (χ.χ.)

Έτος	Αριθμός Επισκεπτών
1998	71.862
1999	67.805
2000	61.743
2001	75.818
2002	109.645
2003	73.854
2004	97.780
2005	120.278
2006	163.430
2007	108.382
2008	87.323
2009	84.567
2010	63.961
2011	76.017
2012	108.317
2013	171.848
2014	195.307
2015	211.132
2016	186.627
2017	203.632
2018	222.503

Το 2013, ο χώρος ξαναέρχεται στη δημοσιότητα καθώς ξεκινά η κατασκευή και του νέου πολυκεντρικού μουσείου. Το 2018, έτος οπότε υπεγράφη η «Συμφωνία των Πρεσπών», με την οποία η ΠΓΔΜ αλλάζει το Συνταγματικό της όνομα και μετονομάζεται σε «Βόρεια Μακεδονία», ο χώρος προσελκύει 222.503 επισκέπτες αγγίζοντας αριθμό ρεκόρ επισκεπτών.

4.6 Συμπεράσματα

Το γεγονός πως το μουσείο των Βασιλικών Τάφων, δεν απαιτήθηκε να αξιοποιηθεί την ώρα που ήταν σε εξέλιξη μια κρίσιμη διαπραγμάτευση με μια χώρα, οι κυβερνήσεις της οποίας είχαν δείξει επί μακρόν αλυτρωτικές τάσεις, επιχειρώντας να καπηλευτούν την αρχαία ιστορία του τόπου μας, δε σημαίνει πως τα «όπλα» που παρέχει αυτό θα πρέπει να παραμείνουν στο εξής αναξιοποίητα.

Η ιστορία του τόπου μας, έτσι όπως αυτή φωτίζεται στις σκοτεινές αίθουσες του μεγάλου Τύμβου, αξίζει διαρκούς διάδοσης και είναι μάλλον άδικο να την ενθυμούμαστε μοναχά όταν κάποιος προσπαθεί να την κατηλευτεί, όπως έγινε τις προηγούμενες δεκαετίες. Τα αποτελέσματα της αρχαιολογικής μελέτης αλλά και η μέχρι τώρα ανάδειξη των καταλοίπων του Μακεδονικού παρελθόντος, μπορεί και πρέπει να επικοινωνηθούν στην παγκόσμια κοινότητα. Το παρ' ολίγον πάθημα, από την προσπάθεια παραχάραξης της Ιστορίας εκ μέρους των Σκοπίων, θα έπρεπε ίσως να γίνει για την Ελλάδα το μεγαλύτερο μάθημα, σε σχέση με την ανάγκη που υπάρχει καλύτερης πληροφόρησης του παγκόσμιου κοινού για την πολιτιστική μας κληρονομιά. Ακόμη και αν η Συμφωνία των Πρεσπών συμβάλλει ώστε, σε βάθος χρόνου, να μην παρατηρηθούν παραφωνίες παρελθόντων ετών⁸³, η ανάγκη καλύτερης προώθησης του πολιτισμού μας, για τη βελτίωση της εικόνας της χώρας μας στο διεθνές στερέωμα, παραμένει. Η δε υποχρέωση υπεράσπισης της ιστορίας του τόπου θα πρέπει να είναι ανεξάρτητη από το σφετερισμό που μπορεί κάποτε, σήμερα ή αύριο, να επιχειρήσει οιοσδήποτε.

Η Βεργίνα, στα χρόνια μας, είναι ξεκάθαρο πως δεν έχει κατορθώσει να αποκτήσει το μέγεθος της φήμης που της «χρωστάει» η ιστορία, αν σκεφτεί κανείς το δέος που μέχρι σήμερα προκαλεί η εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Σε οικονομικούς όρους θα έλεγε κανείς πως δεν έχει «ρευστοποιήσει» το παρελθόν της. Αυτό το αδιαμφισβήτητο πολιτιστικό κεφάλαιο του τόπου, που βρίσκεται σε απόσταση μόλις 1,5 ώρας από τη Θεσσαλονίκη, θα μπορούσε αναμφίβολα να μην αποτελεί απλώς ένα μέρος των επιλογών που έχει ένας επισκέπτης στη χώρα μας, αλλά μιαν απολύτως ξεχωριστή περίπτωση. Προφανώς, ουδείς μιλά για εμπορευματοποίηση του τόπου, με θεματικά πάρκα, αφιερωμένα στους Μακεδόνες Βασιλείς, παρόμοια με αυτά που συναντά κανείς, για άλλες περιπτώσεις, στο εξωτερικό. Άλλωστε, κάτι τέτοιο εκτός από υπερβολικό και κακαίσθητο θα ήταν και αληθινά περιττό σε έναν τόπο όπου η ιστορία μιλάει μέσα από μνημεία και αρχαιολογικά ευρήματα. Από την εμπορευματοποίηση ωστόσο, έως την απραξία, υπάρχει σημαντική απόσταση. Το πολυκεντρικό μουσείο, με την πλήρη λειτουργία του, θα πρέπει να αποτελέσει σημείο αναφοράς επιδιώκοντας ένα προσωπικό κάλεσμα στους απανταχού αρχαιολάτρεις. Η Βεργίνα, θα πρέπει να αποτελεί στο εξής από μόνη της σοβαρή αιτία για να επισκεφτεί κανείς την Ελλάδα.

⁸³ Ο Σταύρος Τζίμας (2018), περιγράφει στο βιβλίο του «Το Μακεδονικό πίσω από τη σκηνή», πως στο μακρινό 1988, ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Χρήστος Σαρτζετάκης, κατά την επίσκεψή του στην Μελβούρνη, για την επέτειο 200 χρόνων από την ίδρυση του Αυστραλιακού Κράτους, βρέθηκε αντιμέτωπος με απόδημους Σλαβομακεδόνες, κατά τα εγκαίνια έκθεσης με θέμα: «Αρχαία Μακεδονία». Το περιστατικό πάντως δεν ήταν μεμονωμένο, αφού οι Βόρειοι γείτονες της Ελλάδας είχαν γαλουχηθεί με τη θεωρία πως η Μακεδονία του ανήκε και άρα για πολλές δεκαετίες, η αντιπαράθεση διατηρήθηκε ζωντανή.

Με όπλο το πολυκεντρικό μουσείο, η Ελλάδα μπορεί να διεκδικήσει για τον εαυτό της το «προβάδισμα» που έχει στην περιοχή. Ο Γιανουλόπουλος (2003), εξετάζοντας το Μακεδονικό ζήτημα, σταχυολογώντας τα πλεονεκτήματα της πατρίδας μας επί του θέματος ήδη τον 19^ο αιώνα, αναφέρεται στο γεγονός πως η χώρα μας υπήρξε το πρώτο ανεξάρτητο κράτος της Βαλκανικής. Στέκεται ακόμη στην ελληνική γλώσσα της ορθόδοξης χριστιανικής λατρείας, την ακτινοβολία της ελληνικής παιδείας, την ισχυρή θέση των εμπορών και τη δραστηριότητα των ελληνικών προξενείων. Αν αυτό το «προβάδισμα», έμεινε τελικά ανεκμετάλλευτο εκείνα τα χρόνια, θα ήταν χρήσιμο έστω και σήμερα, δυο αιώνες αργότερα, να αξιοποιηθεί, καθώς τα συγκριτικά αυτά πλεονεκτήματα είναι σε μεγάλο βαθμό σε ισχύ. Τώρα, που έγινε αντιληπτό ότι η ελληνική ιστορία δεν γίνεται κτήμα του συνόλου της ανθρωπότητας, με έναν αυτοματοποιημένο τρόπο αλλά αντιθέτως απαιτείται προσπάθεια και διάχυση της γνώσης, η Ελλάδα μπορεί, επιχειρώντας μια νέα εκκίνηση, να καλύψει μέρος του χαμένου χρόνου και να επιβάλλει μέσω του πολυκεντρικού μουσείου αλλά και του εικονικού μουσείου Μέγας Αλέξανδρος, την αποκατάσταση κάθε ιστορικής διαστρέβλωσης η οποία έχει επιχειρηθεί. Η σύνδεση της Ελλάδας με αυτό που αποκαλούμε «Αρχαία Μακεδονία», είναι μια αυτονόητη υποχρέωση που μπορεί να υπηρετηθεί μέσω των αρχαιολογικών θησαυρών της Βεργίνας, όχι ως ένδειξη ρεβανσισμού προς τα γειτονικά κράτη, αρχαιολατρίας, κάποιου είδους αλαζονείας ή εθνικιστικής έξαρσης, αλλά ως αναγκαιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (ΒΧΜ), εδρεύει στην καρδιά της Αθήνας, στον αριθμό 22 της οδού Βασιλίσσης Σοφίας. Περισσότερα από 30.000 αντικείμενα από τον 3ο έως και τον 21ο αιώνα μ.Χ., ανάμεσά τους εικόνες, τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, παλαίτυπα, χειρόγραφα, αντικείμενα από χαρτί, γλυπτά, έργα μικροτεχνίας, κεραμικά, υφάσματα, πίνακες και αντίγραφα είτε εκτίθενται στις προθήκες του, είτε φυλάσσονται στις αποθήκες του. Όλα πάντως είναι καταγεγραμμένα και ψηφιοποιημένα δίνοντας με αυτό τον τρόπο τη δυνατότητα στο κοινό που το επιθυμεί, να πραγματοποιήσει εικονική περιήγηση και να πληροφορηθεί ακόμη και για τα αντικείμενα τα οποία δεν βρίσκονται στη μόνιμη έκθεση του μουσείου.

Το μουσείο ιδρύθηκε το 1914, ο ιδρυτικός νόμος 401 ήρθε όμως στην ουσία 30 χρόνια μετά από τα πρώτα του βήματα, καθώς η πορεία και η ιστορία του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου συνδέεται άρρηκτα με τη Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία η οποία είχε ιδρυθεί ήδη από το 1884. Έξι χρόνια μετά την ίδρυσή της, η εταιρεία δημιούργησε το πρώτο μουσείο, το 1890, το οποίο αρχικά στεγάστηκε στα γραφεία της Ιεράς Συνόδου αλλά τρία χρόνια αργότερα, το 1893, μετακόμισε σε μια αίθουσα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, όπου και παρέμεινε έως το 1923. Μετά από τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1923, διευθυντής του Μουσείου ανέλαβε ο Γεώργιος Σωτηρίου, κύριο μέλημα του οποίου ήταν η εύρεση μόνιμης στέγης κάτι το οποίο τελικώς επετεύχθη επτά χρόνια αργότερα, το 1930, όταν το Μουσείο εγκαταστάθηκε οριστικά στη Villa Ilissia, ένα συγκρότημα κτηρίων κοντά στις όχθες του ποταμού Ιλισού. Την περίοδο 1987-1992, ο αρχιτέκτονας Μάνος Περράκης, επανασχέδιασε το εσωτερικό του κτιρίου, με το μουσείο να γίνεται σε μεγάλο βαθμό υπόγειο και να αναπτύσσεται σε πολλαπλά επίπεδα κάτω από το κτηριακό συγκρότημα της Δούκισσας της Πλακεντίας.

5.2 Εκθέσεις σε Ελλάδα και εξωτερικό και άλλες κινήσεις εξωστρέφειας

Με μια σειρά από κινήσεις και επιλογές το Βυζαντινό και Χριστιανικό μουσείο της Αθήνας έχει επενδύσει τις τελευταίες δεκαετίες σημαντικά, σε πρωτοβουλίες εξωστρέφειας. Δεν είναι λίγες οι φορές που δάνεισε ή δανείστηκε εκθέματα από εκθέσεις του εξωτερικού ενώ επιστράτευσε μέσα και τεχνικές τελευταίας τεχνολογίας προκειμένου να ισχυροποιήσει τη θέση του, να ενισχύσει την επαφή του με το κοινό και να επιβάλει την παρουσία του και πέραν των τειχών του, με τη βοήθεια του κυβερνοχώρου. Άλλοτε βγαίνοντας το ίδιο εκτός Ελλάδος και άλλοτε πάλι, φέρνοντας στους χώρους του εκθέσεις από το εξωτερικό, συνεργαζόμενο με πρεσβείες και μουσεια ξένων χωρών, το Β.Χ.Μ, επένδυσε εμπράκτως στο ρόλο του ως διάυλος επικοινωνίας της Ελλάδας με ξένα κράτη, με αιχμή τον πολιτισμό. Ήδη το 1985 παρουσιάστηκε στο κτίριο

του Παλαιού Πανεπιστημίου, στην Αθήνα, η έκθεση Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Τέχνη, εγκαινιάζοντας το θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης. Η έκθεση δεν έμεινε όμως στην Αθήνα. Σύντομα μεταφέρθηκε στη Φλωρεντία, στη συνέχεια στο Λονδίνο και έπειτα για περίπου δυο χρόνια, από τον Αύγουστο του 1988 μέχρι και τον Απρίλιο του 1990, περιόδευσε, σχεδόν ακέραια, σε 7 πόλεις των Η.Π.Α. (Β.Χ.Μ, χχα). Σύμφωνα με την Γερογιώργη (2018), τα τελευταία 25 χρόνια το μουσείο έχει διοργανώσει ή συμμετάσχει σε περισσότερες από 40 εκθέσεις στην Ελλάδα αλλά και στο Εξωτερικό (ΗΠΑ, Αυστραλία, Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Τσεχία, Βέλγιο κλπ).

Το 2006, το μουσείο σπάει για πρώτη φορά το άτυπο πρωτόκολλο που το οδηγούσε να φιλοξενεί αποκλειστικά εκθέσεις που σχετίζονταν με το αντικείμενό του και δημιουργεί μια έκθεση δανειζόμενο αντικείμενα από τέσσερα μουσεία της Κίνας: το Εθνικό Μουσείο της Κίνας, το Περιφερειακό Μουσείο του Χενάν, την Ακαδημία των Σηλαιών του Λονγκμέν και το Μουσείο Ιστορίας του Σαανσί. Η έκθεση «Η Κίνα των Tang, μια χρυσή εποχή (7ος -10ος αιώνας μ.Χ.)», αποτελεί στην ουσία τη συνέχεια μιας συνεργασίας που είχε αρχίσει δυο χρόνια νωρίτερα, τον Αύγουστο του 2004, όταν το Εθνικό Μουσείο της Κίνας είχε φιλοξενήσει την έκθεση «Αρχαία Ελλάδα: Θνητοί και αθάνατοι».

Έναν χρόνο αργότερα, το 2007, το μουσείο δείχνει να αντιλαμβάνεται την αξία του ανοίγματός του και σε άλλο κοινό και θεματολογία και αποφασίζει να ανοίξει τις πύλες του στα έργα του σπουδαίου Ισπανού σουρεαλιστή ζωγράφου, Σαλβαντόρ Νταλί.

Στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκληση» και Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ 2007-2013, το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο πέρασε στη νέα εποχή. Με το έργο e-Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, δόθηκε η δυνατότητα πολλαπλών εικονικών εφαρμογών, ανάμεσα στις οποίες και η περιήγηση στη μόνιμη έκθεση. Με χρήση πανοραμάτων και περιήγηση σε επιλεγμένες θεματικές ενότητες, παρουσίαση ιστορικών περιοδικών εκθέσεων αλλά και μεμονωμένων αρχαιολογικών αντικειμένων που ο επισκέπτης του μουσείου δεν μπορεί υπό κανονικές συνθήκες να δει καθώς φυλάσσονται στις αποθήκες του, η νέα αυτή δυνατότητα άνοιξε τις πύλες του μουσείου αλλά και τους χώρους φύλαξης, στο ευρύ κοινό, σε ολόκληρη της οικουμένη, 365 ημέρες τον χρόνο. Πέραν της ξενάγησης, οι e-επισκέπτες, αποκτούν πρόσβαση στο ηλεκτρονικό βιβλίο επισκεπτών όπου εκτός από σχόλια, δύνανται ακόμη να αναρτούν φωτογραφίες και βίντεο, αλλά και να αξιολογούν τη συνολική τους εμπειρία (Β.Χ.Μ, χ.χ. β).

Το 2012, σε συνεργασία με την πρεσβεία της Δανίας στην Ελλάδα και υπό την αιγίδα της Προεδρίας της Δανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το Β.Χ.Μ. φέρνει για πρώτη φορά στην

Ελλάδα είκοσι εννιά έργα του Per Kirkeby, ενός από τους σημαντικότερους εκφραστές του νεο-εξπρεσιονισμού στη Δανία, έργα του οποίου είχαν ήδη φιλοξενηθεί σε σημαντικά μουσεία του εξωτερικού όπως η TATE Modern, το Musée National d'Art Contemporain – Centre Georges Pompidou, το Metropolitan Museum of Modern Art αλλά και το Palais des Beaux Arts, στις Βρυξέλλες (B.X.M., 2012).

Στο πλαίσιο μιας πιο εξωστρεφούς επικοινωνιακής πολιτικής, από τον Οκτώβριο του 2013 έως τον Μάρτιο του 2014, το B.X.M δάνεισε στο «National Gallery of Art» της Ουάσιγκτον, μια σειρά από έργα προκειμένου να διοργανωθεί ειδική έκθεση με τίτλο: «Παράδεισος και Γη: Βυζαντινή τέχνη από ελληνικές συλλογές» (National Gallery of Art, 2013).

Το Δεκέμβριο του 2014, με αφορμή τα 400 χρόνια από το θάνατο του Greco, το μουσείο φιλοξένησε την έκθεση «Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος πριν από τον El Greco», με μοναδικά έργα από την Ελλάδα και το Εξωτερικό. Οι συνέργειες για εκείνη την έκθεση ήταν πολλές. Τότε, για πρώτη φορά από συστάσεως του κράτους της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, παραχωρήθηκε αντικείμενο προς έκθεση σε χώρα του εξωτερικού. Συγκεκριμένα, εστάλη στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, η εικόνα του Γεωργίου Κλόντζα με θέμα «Κήρυγμα σε εκκλησία» από τον ναό των αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ στο Σεράγεβο. Για πρώτη φορά επίσης παρουσιάστηκε σε έκθεση ο χειρόγραφος κώδικας με θέμα τις «Εννεάδες» του Πλωτίνου. Το χειρόγραφο προέρχονταν από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας στη Βιέννη και χαρακτηριζόταν από τη σπάνια εικονογράφηση των φύλλων του από τον κρητικό ζωγράφο Μάρκο Μπαθά. Για πρώτη φορά, έρχονταν στην Ελλάδα και ο πίνακας του εργαστηρίου του Μιχαήλ Δαμασκηνού «Ο Γάμος στην Κανά», αλλά και δείγματα πολυτελούς οικοσκευής από το Μουσείο Correr της Βενετίας (B.X.M., 2014a).

Στο πλαίσιο των εορτασμών της 1150ής επετείου από την αποστολή των Αγίων Ισαποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου στη Μοραβία και τη δημιουργία του σλαβικού αλφαβήτου, που ξεκίνησαν το 2013, έτος της επετείου, το BXM σε συνεργασία με την πρεσβεία της Βουλγαρίας στην Ελλάδα, διοργανώθηκε η έκθεση «Το Φως των Γραμμάτων». Βασικό της ζητούμενο να καταδείξει τη στενή σχέση της Βουλγαρίας με το Βυζάντιο και πως χάρη στη δημιουργία του σλαβικού αλφαβήτου, στα τέλη του 9ου αιώνα, ξεκίνησε η πνευματική ακμή της Βουλγαρίας και η συνεισφορά της στη δημιουργία της πολιτιστικής πολυμορφίας του σύγχρονου ευρωπαϊκού κόσμου (BXM, 2015).

Στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για την έναρξη του «Έτους Ελλάδα-Κίνα 2017, Έτος Πολιτιστικών Ανταλλαγών και Συνεργασίας», που διοργάνωσε το Υπουργείο Πολιτισμού και

Αθλητισμού σε συνεργασία με την Κινεζική Πρεσβεία της Ελλάδας, το Β.Χ.Μ φιλοξένησε έκθεση με τίτλο «Κινεζικές Ιστορίες: Έκθεση για την Καινοτομία στις Παραδοσιακές Τέχνες και την Τεχνολογία στην πόλη Hangzhou». Η έκθεση περιελάμβανε αντικείμενα από την Ακαδημία Τεχνών της Κίνας και έργα σύγχρονων Κινέζων σχεδιαστών, κατασκευασμένα από παραδοσιακά υλικά όπως ξύλο, μετάξι, χαλκό, χαρτί και πορσελάνη αλλά με την εφαρμογή της νέας τεχνολογικής έρευνας και καινοτόμων σχεδιασμών.

Το Μάιο του 2018, το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο φιλοξένησε την περιοδική ψηφιακή έκθεση προηγμένης τεχνολογίας «Ο Πανάγιος Τάφος: Το μνημείο και το έργο». Η διαδραστική χρήση νέων τεχνολογιών μεταφέρει νοητά το κοινό στα Ιεροσόλυμα, στο Ναό της Αναστάσεως και του δίνει τη δυνατότητα να παρατηρήσει, σα να είναι μέσα στο μνημείο, τις εργασίες αποκατάστασης του Ιερού Κουβουκλίου και την ανάδειξη των αξιών του Παναγίου Τάφου. Η πρωτοποριακή, τρισδιάστατη ψηφιακή έκθεση αναδεικνύει ουσιαστικά το εμβληματικό έργο της συντήρησης και της αποκατάστασης του Ιερού Κουβουκλίου του Παναγίου Τάφου στο Ναό της Αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα και κάνει το ευρύ κοινό κοινωνό της επιτυχούς προσπάθειας που ολοκλήρωσε η Διεπιστημονική Ομάδα του Ε.Μ.Π. που είχε την επιστημονική ευθύνη του έργου σε συνεργασία με το National Geographic και η οποία παραδόθηκε στις τρεις Χριστιανικές Κοινότητες, Φύλακες του Παναγίου Τάφου, το Μάρτιο 2017 (Β.Χ.Μ., 2018α). Τα εγκαίνια της έκθεσης, πήραν μεγάλη δημοσιότητα καθώς μεταξύ άλλων παρευρέθησαν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος, αλλά και ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών κκ Ιερώνυμος ο οποίος μεταξύ άλλων στο χαιρετισμό του σημείωσε πως αν κάποιος τόπος λειτούργησε *«ως καταλύτης για ιστορικές εξελίξεις και διεκδικήσεις ως και τις μέρες μας, αυτός ο τόπος είναι αναμφίβολα ο Πανάγιος Τάφος του Χριστού»* (Αδαμόπουλος, 2018).

Το Μάιο του 2018, με την υποστήριξη του Μουσείου Εσθονικής Αρχιτεκτονικής, του Ταμείου Πολιτιστικής Εσθονικής Παρακαταθήκης, της Εσθονικής Ακαδημίας Τεχνών και του υπουργείου Εξωτερικών της Εσθονίας, το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας εγκαίνιασε την φωτογραφική έκθεση «Τρούλοι στο βάθος του ορίζοντα. Ορθόδοξοι ναοί και παρεκκλήσια της Εσθονίας». Η έκθεση ουσιαστικά δημιουργήθηκε με αφορμή την επίσκεψη της Προέδρου της Δημοκρατίας της Εσθονίας, Κέρστι Κάλιουλαϊντ⁸⁴, στην Αθήνα.

Το 2018, το Μουσείο παρουσίασε, σε συνεργασία με τη Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας, έκθεση με τίτλο «Η Ανάσταση του Ιησού». Το Β.Χ.Μ, στέγασε συνολικά 63 έργα

⁸⁴ Ενημερώθηκα για τις δράσεις της Κέρστι Κάλιουλαϊντ, στο πλαίσιο κατ' ιδίαν συνάντησης που είχα με την πρόεδρο της Εσθονίας, στις 23 Μαΐου 2018, στο περιθώριο των υπολοίπων επαφών της.

που επιλέχθηκαν από διεθνή επιτροπή ειδικών στο πλαίσιο του ετήσιου διαγωνισμού εικονογραφικής τέχνης που διοργανώνει η Συνέλευση και η οποία εκείνη τη χρονιά γιόρταζε την 25^η επέτειό της. Δεδομένου ότι η Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας είναι μια οργάνωση στην οποία συμμετέχουν επίσημες Κοινοβουλευτικές αντιπροσωπείες από 25 χώρες, γίνεται αντιληπτό πως η συγκεκριμένη πολιτιστική δράση, απευθύνεται μεν ειδικότερα σε ένα συγκεκριμένο σε σχέση με το θρήσκευμα κοινό αλλά παράλληλα σε μεγάλο γεωγραφικό εύρος (B.X.M, 2008β).

Στα τέλη του 2018 εγκαινιάστηκε μια ακόμη έκθεση με έντονα χαρακτηριστικά πολιτιστικής διπλωματίας. Η έκθεση « Μεσαιωνικοί Θησαυροί» η οποία από το 2007 περιόδευε ήδη σε αρκετές πόλεις της Πολωνίας αλλά και της Ευρώπης (τη Γερμανία, την Ιρλανδία, τη Φινλανδία, τη Νορβηγία), έδινε στο κοινό μια εικόνα των κοσμημάτων που χρησιμοποιούνταν κατά την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο στην κεντρική Ευρώπη, ιδιαίτερα σε περιοχές που κατοικούνταν από σλαβικούς πληθυσμούς (B.X.M, 2008γ).

Στην αυγή του 2019, το μουσείο παρουσίασε την έκθεση «Δρόμος του Φωτός και της Ελπίδας – Το ταξίδι του Ελληνισμού στην Ιαπωνία». Έχοντας ξεκινήσει τη διαδρομή της από την έδρα του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη το 2016, η περιοδεύουσα ανά τον κόσμο έκθεση είχε ως σκοπό να προβάλλει *«"οράματα που απηχούν την ενότητα" μέσα από επιλεγμένα έργα ως μαρτυρία της διασύνδεσης Ανατολής και Δύσης»* (B.X.M, 2008δ).

5.3 Το αφιερωματικό έτος Ελλάδας – Ρωσίας και η επίσκεψη του Βλάντιμιρ Πούτιν

Στο πλαίσιο του αφιερωματικού έτους «Ρωσία - Ελλάδα 2016», το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, φιλοξένησε σειρά εκθέσεων τις οποίες εγκαινίασε παρουσία σημαντικών αξιωματούχων της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Κορυφαία στιγμή, η παρουσία του Ρώσου Προέδρου, Βλάντιμιρ Πούτιν, ο οποίος τον Μάιο του 2016 βρέθηκε στο Μουσείο προκειμένου να παρουσιάσει στο ελληνικό κοινό, τη συνδεδεμένη με τον Andrej Rublev εικόνα της Ανάληψης, από τη συλλογή της Κρατικής Πινακοθήκης Τετριάκοφ.

Εντός του Βυζαντινού Μουσείου, κατά την προσφώνηση του προς τον Πρόεδρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδος, Αλέξης Τσίπρας χαρακτήρισε τους εθνικούς θησαυρούς που είχαν εκείνη την εποχή ανταλλάξει οι δυο χώρες, τεκμήριο της σημασίας που δίνουν στη φιλία που τους ενώνει και παραδέχτηκε πως το αφιερωματικό έτος *«αποβλέπει να υπογραμμίσει τους ισχυρούς δεσμούς που μας ενώνουν, να ανανεώσει την επαφή ανάμεσα στους λαούς μας, στις κοινωνίες μας, και να διευρύνει τις σχέσεις μας σ' αυτό το πρόσφορο έδαφος»* (primeminister, 2016α). Λίγη ώρα νωρίτερα, οι 60 Ρώσοι δημοσιογράφοι

που βρίσκονταν στην Αθήνα για να καλύψουν την επίσκεψη του Βλάντιμιρ Πούτιν, άκουγαν τον Βλάντιμιρ Πούτιν να αναφέρεται, από το Μέγαρο Μαξίμου, στις ελληνορωσικές σχέσεις και τα ελληνοτουρκικά αλλά και να στέλνει μηνύματα στους ευρωπαίους ηγέτες, με μια φράση του εμπνευσμένη από τον ελληνικό πολιτισμό και συγκεκριμένα από την ελληνική μυθολογία και από τις αρχαιολογικές σκαπάνες που βρίσκονταν εκείνη την εποχή σε εξέλιξη:

Ο Πρωθυπουργός έχει ανάγκη να παίρνει πολύ δύσκολα μέτρα, πολύ δύσκολες αποφάσεις και δεν περιμένουμε από την Ελλάδα τους άθλους του Ηρακλή, στις αυλές της ευρωπαϊκής γραφειοκρατίας. Η Ελλάδα είναι πατρίδα μεγάλων φιλοσόφων, λένε ότι ανακάλυψαν τον τάφο του Αριστοτέλη⁸⁵ και σε αυτό το πλαίσιο θεωρούμε ότι οι καλές σχέσεις μεταξύ μας με αιώνιες ρίζες είναι ένα θεμέλιο των ελληνο-ρωσικών σχέσεων. Βεβαίως η Ελλάδα μπορεί να συμβάλει και να επηρεάσει τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στον διάλογο με τους γείτονες ιδιαίτερα αν θα κάνει ερωτήσεις και θα αναζητήσει λύσεις για τα μεγάλα περιφερειακά έργα (primeminister, 2016β).

Από τις 25 Σεπτεμβρίου 2016 έως τις 24 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, νέα έργα από την Κρατική Πινακοθήκη Τρετιακόφ, δεκατέσσερις φορητές εικόνες, δύο ξυλόγλυπτα, ένα ζεύγος βημόθυρων και μία σύνθεση τμήματος εικονοστασίου σε μικρή κλίμακα, χαρακτηριστικά δείγματα των εργαστηρίων της Ρωσικής θρησκευτικής ζωγραφικής από το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα έως τον 19ο αιώνα, φιλοξενήθηκαν στους χώρους του μουσείου των Αθηνών, κάνοντας ξεκάθαρη τη στενή σχέση της ρωσικής θρησκευτικής τέχνης με τη βυζαντινή παράδοση, αλλά και αναδεικνύοντας τα σημεία διαφοροποίησης από τις βυζαντινές ρίζες (B.X.M., 2016α).

Το Νοέμβριο του 2016, οι τότε Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Ρωσίας, Νίκος Κοτζιάς και Σεργκέι Λαβρόφ, παρουσία και του τότε Έλληνα Υπουργού Πολιτισμού Αριστείδη Μπαλά, εγκαινιάζουν μια ακόμη έκθεση με τίτλο: «Ερμιτάζ: Πύλη στην Ιστορία». Έχοντας ως εκθέματα ζωγραφικούς πίνακες, έργα μικροτεχνίας αλλά και γλυπτά αντιπροσωπευτικά των σημαντικότερων συλλογών του Μουσείου Ερμιτάζ από τον 5ο αι. π.Χ. μέχρι και τον 20ό αιώνα, ολοκληρώθηκε ο κύκλος των εκθέσεων που διοργάνωσαν το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο για να τιμήσουν το αφιερωματικό έτος «Ελλάς – Ρωσία» 2016 (elfu2016, 2016).

⁸⁵ Την ανακάλυψη του τάφου του Αριστοτέλη στα Στάγειρα Χαλκιδικής είχε ανακοινώσει ο ανασκαφέας και μελετητής των αρχαίων Σταγείρων, αρχαιολόγος Κώστας Σισμανίδης, μόλις μια ημέρα πριν από την επίμαχη αναφορά Πούτιν, ο οποίος έδειξε ενημερωμένος για τα τεκταινόμενα (Σισμανίδης, 2017).

5.4. Το αφιέρωμα στην Αρμενία και επίσκεψη του Προέδρου της

Το 2016, από τις 15 Μαρτίου έως τις 31 Μαΐου, μια ακόμη έκθεση παρουσιάστηκε στο μουσείο. Παράλληλα με τις ελληνορωσικές εκθέσεις, το κοινό είχε την ευκαιρία να δει την έκθεση «Αρμενία. Το πνεύμα του Αραράτ, από την εποχή του Χαλκού στον 20ό αιώνα». Σε συνεργασία με το Ιστορικό Μουσείο της Αρμενίας και την Πρεσβεία της Αρμενίας στην Ελλάδα, το Βυζαντινό Μουσείο φιλοξένησε, για πρώτη φορά στις αίθουσές του, εκατόν τέσσερα αρχαιολογικά ευρήματα και θησαυρούς που χρονολογούνται από τη 2η χιλιετία π.Χ. έως και τις απαρχές του 20ού αιώνα. από το Ιστορικό Μουσείο στο Ερεβάν, αναδεικνύοντας τη στενή σχέση των Αρμενίων με τον ελληνιστικό και βυζαντινό πολιτισμό. Την έκθεση συμπλήρωνε οπτικοποιημένο αρχαιολογικό υλικό για τη Γενοκτονία των Αρμενίων (1915) και την καταστροφή σημαντικών μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς τους (Armenian Youth Federation, 2016).

Για τα εγκαίνια της έκθεσης, έφθασε στην Ελλάδα ο τότε πρόεδρος της Αρμενίας, Σερζ Σαρκισιάν και με την ευκαιρία της παρουσίας του στη χώρα, είχε σειρά επαφών με την πολιτική και πολιτειακή ηγεσία του τόπου, συζήτησε τις δυνατότητες συνεργιών σε διακρατικό επίπεδο και στον ιδιωτικό τομέα ενώ υπέγραψε με την ελληνική κυβέρνηση συμφωνίες συνεργασίας στους τομείς της υγείας και της ιατρικής αλλά και δυο εκτελεστικά προγράμματα στον τομέα του πολιτισμού και τον τομέα της εκπαίδευσης και της έρευνας (ό.π.).

5.5 Μουσείο και Κοινωνία

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, όπως κάθε αντίστοιχος πολιτιστικός φορέας, πέραν των υπολοίπων σκοπών που εξυπηρετεί και του έργου που επιτελεί, έχει ως ζητούμενο να απευθύνεται και να αναφέρεται ευθέως στην κοινωνία όπου είναι ενταγμένο. Το ΒΧΜ, έχει επιχειρήσει όμως, με μια σειρά από πρωτοβουλίες, να πάει ένα βήμα παραπέρα την επαφή του με το κοινό, επιδιώκοντας την αρμονική συνύπαρξη όλων των πολιτών στους χώρους του, την ίση αντιμετώπιση κάθε επισκέπτη και την ενσωμάτωση στους χώρους του, πληθυσμιακών ομάδων που έχουν κατά καιρούς περιθωριοποιηθεί.

Με το έργο «ACCU: Access to Cultural Heritage: Policies of Presentation and Use», το οποίο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2000 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ΒΧΜ απευθύνθηκε σε άτομα με αναπηρία⁸⁶, διάφορες ηλικιακές ομάδες, μειονότητες και κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες πληθυσμού επιστρατεύοντας μια σειρά από

⁸⁶ «Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι τα ΑΜΕΑ δεν είναι μόνοι επισκέπτες, είναι και εργαζόμενοι. Για το λόγο αυτό λοιπόν, πρέπει σε όλα τα νέα κτίρια και σε όσα από τα παλιά είναι δυνατό, να υπάρχουν εξυπηρετήσεις και στους χώρους εργασίας για αυτά τα άτομα» (Πολυχρονίου, 2004:49). Το 10-12% του πληθυσμού μιας χώρας είναι ΑΜΕΑ, ενώ το 25% περίπου τα εμποδιζόμενα άτομα, τα οποία συχνά οδηγούνται στην περιθωριοποίηση, άρα η ύπαρξη κατάλληλων υποδομών δεν πρέπει να θεωρείται πολυτέλεια αλλά αυτονόητη προϋπόθεση λειτουργίας οποιασδήποτε υπηρεσίας.

μέσα όπως ειδικές εκδόσεις, εκδηλώσεις, περιοδεύουσες εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα αλλά και με τη δημιουργία ενός ιστοτόπου προσβάσιμου σε άτομα με αναπηρία. Με αυτό τον τρόπο πραγματοποίησε ένα σημαντικό βήμα για την άρση των φραγμών και την ανάπτυξη πραγματικής επικοινωνίας με ομάδες που βίωναν τον αποκλεισμό σε μουσειακούς χώρους. Όπως αναφέρουν οι Γκότσης και Βοσνίδης (2011), το Βυζαντινό Μουσείο διαθέτει χάριν στο πρόγραμμα, οργανωμένη απτική διαδρομή για μεμονωμένους τυφλούς επισκέπτες ενώ έγιναν και ειδικές προσαρμογές στα ήδη σχεδιασμένα σχολικά εκπαιδευτικά προγράμματα, ώστε να έχουν πρόσβαση και οι ομάδες μαθητών του Εθνικού Ιδρύματος Κωφών αλλά και το Ειδικό Σχολείο Κωφών και Βαρηκόων Αργυρούπολης.

Τη διετία 2013-2014, υλοποιήθηκε δράση με τίτλο «Με τους Ρομά στο Μουσείο», σε συνεργασία με το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου έχοντας ως βασικό ζητούμενο, «να προωθήσει την κοινωνική πρόσβαση πληθυσμών Ρομά στην πολιτιστική κληρονομιά, να τονώσει την ιστορική τους αυτογνωσία, να γνωστοποιήσει σε ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας χαρακτηριστικά της κοινότητας των Ελλήνων Ρομά που ανατρέπουν στερεότυπες αντιλήψεις» (BMX, χ.χ.γ). Στο πλαίσιο της δράσης, το μουσείο προχώρησε σε προσαρμοσμένες εκπαιδευτικές δράσεις για σχολικές ομάδες στις οποίες υπήρχε σημαντική παρουσία μαθητών Ρομά, διοργανώθηκαν συζητήσεις, προβολές ταινιών και μουσικές εκδηλώσεις με βασικό άξονα την ταυτότητα των Ελλήνων Ρομά, έγιναν δράσεις επιμόρφωσης νεαρών ηλικιακά Ρομά σε θέματα πολιτιστικής διαμεσολάβησης ενώ εξεδόθη και ένας ειδικός τόμος με κείμενα που εστίαζαν στη διαδρομή των Ρομά στον ελλαδικό χώρο μέσα στο χρόνο. Είχε προηγηθεί, κάποια χρόνια νωρίτερα, από το 2010 έως το 2012, η ένταξη του μουσείου στο έργο ROMA ROUTES στο πλαίσιο του Προγράμματος «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2007-2013, Co-operation Measures (Strand 1.2.1) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής», με σκοπό ακριβώς την ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου μεταξύ Ρομά και μη-Ρομά πολιτών. Επιλογές όπως αυτή, συμβάλλουν αποφασιστικά στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού⁸⁷.

Το 2013, το Β.Χ.Μ. επιχείρησε να αξιοποιήσει και τη θέση του, σε ένα από τα πλέον πολυσύχναστα σημεία της πόλης των Αθηνών, και να απευθυνθεί ακόμη και σε εκείνους που μπορεί να μην έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα εκθέματά του αλλά δεν θα είχαν ίσως μεγάλη αντίρρηση για έναν ευχάριστο περίπατο. Έτσι, επί των ημερών της Αναστασίας Λαζαρίδου στη διεύθυνσή του, έβαλε ως στοίχημα τη διαμόρφωση και ανάδειξη του μεγέθους 20 στρεμμάτων, περιβάλλοντος χώρου σε κήπο. Ροδιές, ελιές, κυπαρίσσια, δάφνες, ακακίες και

⁸⁷ Στους παράγοντες που δημιουργούν κοινωνικό αποκλεισμό καταγράφονται, οι οικονομικοί, οι κοινωνικοί, οι πολιτιστικοί (ξеноφοβία, ρατσισμός), οι υποκειμενικοί, οι παθολογικοί, η αυτοκαταστροφική συμπεριφορά (αλκοολισμός κλπ), παράγοντες που αναφέρονται σε τοπική ή περιφερειακή κατάσταση (Λύτρας και Σουλιώτης, 2004:36-37)

αρωματικά φυτά φυτεύθηκαν για να κάνουν πιο ενδιαφέρουσα τη διαδρομή των περιπατητών (Σύκκα, 2013, Ιανουάριος 16).

Με την έναρξη της νέας χιλιετιδίας, από το 2000 και μετά, το μουσείο επιχείρησε να πραγματοποιήσει ένα ακόμη άνοιγμα στην κοινωνία, φέρνοντας για πρώτη φορά στην Ελλάδα το θεσμό του «Εκθέματος του μήνα». Αντικείμενα που δεν συμπεριλαμβάνονται στη μόνιμη έκθεσή του αλλά φυλάσσονται στις αποθήκες, εκτίθενται για λίγες ημέρες παρουσιάζοντας την ιστορία τους στο κοινό. Το πρώτο έκθεμα του μήνα, με θέμα: «Αυτοκρατορικά Δώρα. Αφιερώματα της Μεγάλης Αικατερίνης στην ελληνική εκκλησία του Λιβόρνο», παρουσιάστηκε στις 19 Μαΐου του 2000. Στην πραγματικότητα το πρώτο «έκθεμα του μήνα» ήταν προσιτό για το κοινό σχεδόν τεσσερισήμισι μήνες, αφού έμεινε στους χώρους του ΒΧΜ έως τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους (ΒΧΜ, *χχα*).

Λίγα χρόνια αργότερα, επεδίωξε ένα ακόμη διαφορετικό κάλεσμα στο κοινό ανοίγοντας και μετά τη δύση του ηλίου τις πόρτες του. Το πρόγραμμα «Νύχτες Ερευνητών 2007» που υλοποιήθηκε από το 7ο Πρόγραμμα-Πλαίσιο, απευθύνονταν σε όλους τους πολίτες και όχι μόνο σε ερευνητές όπως παραπλανητικά ανέφερε ο τίτλος του. Στην ουσία, επιχειρούσε να δελεάσει το κοινό να επισκεφτεί συγκεκριμένες εκθέσεις με τη ματιά ενός ερευνητή, ώστε το έργο των επαϊόντων να καταστεί προσιτό προς τους πολλούς.

Την ίδια ώρα, στοχεύοντας να κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον των πολιτών αλλά και να προσελκύσει την τεχνολογικά πεπαιδευμένη έως και εθισμένη νέα γενιά, το μουσείο υιοθέτησε την τεχνολογία, πρωτοπορώντας μάλιστα ορισμένες φορές. Για παράδειγμα, το 2014, προκειμένου να αντιμετωπίσει την απουσία ορισμένων εκθεμάτων σε περιόδους που αυτά δανείζονταν σε εκθέσεις του εξωτερικού, το ΒΧΜ εγκαινίασε συνεργασία με το Ελληνικό Ινστιτούτο Ολογραφίας. Με τη βοήθειά του, στη θέση των αντικειμένων μικροτεχνίας που μετακινούνταν το Μουσείο παρουσίαζε στο κοινό ακριβή τρισδιάστατα είδωλα-αντίγραφα των αντικειμένων, τα λεγόμενα «ολογράμματα». Αν και η χρήση τους ήταν γνωστή ήδη από τη δεκαετία του 1980 σε μεγάλα μουσεία του εξωτερικού, η καινοτομία του ΒΧΜ για πρώτη φορά, όχι απλώς στην Ελλάδα αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, τη θέση των πρωτότυπων τεχνουργημάτων πήραν έγχρωμα ολογράμματα, που ελήφθησαν *in situ* με τη χρήση πρότυπων φορητών συστημάτων (Λεμπέσης, 2014).

Παρά την κινητικότητα και τις ενέργειες των διοικήσεων και ενώ το μουσείο βρίσκεται σε κεντρικότερη θέση στην Αθήνα, πολύ κοντά στην πλατεία Συντάγματος, μια ανάσα από άλλα μεγάλα μουσεία, όπως το Κυκλαδικής Τέχνης, το Μουσείο Μπενάκη και το Πολεμικό Μουσείο, το Β.Χ.Μ δε δείχνει να συγκινεί έντονα τους επισκέπτες, ο αριθμός των οποίων κυμαίνεται σε

πολύ χαμηλά επίπεδα. Κρίνοντας από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (χ.χ.), την εικοσαετία από το 1998 έως το 2018, κορυφαία χρονιά σε σχέση με τα εισιτήρια που κόπηκαν ήταν το 2017. 85.162 άτομα πέρασαν τις πύλες του, όταν το ίδιο έτος το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης επισκέφτηκαν 1.666.286 πολίτες, Έλληνες και ξένοι. Κοιτώντας πίσω στο χρόνο δεν ήταν λίγες η φορές που ο αριθμός των ετήσιων επισκέψεων δεν ξεπέρασε τις 10.000 - 15.000.

Σύμφωνα με τα δεδομένα του ίδιου του Β.Χ.Μ., οι έκτακτες εκθέσεις δείχνουν πάντως ότι αποδίδουν. Για παράδειγμα, την Κυριακή 6 Νοεμβρίου του 2016, οπότε η είσοδος ήταν δωρεάν ως είθισται την πρώτη Κυριακή κάθε μήνα, περίπου 2.500 έσπευσαν για να δουν την έκθεση για το Ερμιτάζ που εκείνη την περίοδο ήταν σε εξέλιξη. Την αντίστοιχη Κυριακή του 2015, οπότε δεν υπήρχε καμία περιοδική έκθεση, εκδόθηκαν μόλις 284 δωρεάν εισιτήρια (Αρχαιολογία, 2016, Νοέμβριος 16).

Μια προσεκτική ματιά στα στοιχεία επισκεψιμότητας, όπως προκύπτουν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ισχυροποιεί περισσότερο αυτήν την πεποίθηση. Το 2000, οπότε εντάσσεται ο νέος θεσμός «το έκθεμα του μήνα», η επισκεψιμότητα σχεδόν διπλασιάζεται και από 10.655 εισιτήρια το 1999, αγγίζει τα 18.061. Το 2014, η έκθεση «100 χρόνια Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», η οποία συνοδεύτηκε και από παράλληλες δράσεις, όπως έναν κύκλο διαλέξεων που διοργάνωσε για τον εορτασμό ο Σύλλογος των Φίλων του Βυζαντινού & Χριστιανικού Μουσείου, φαίνεται πως συγκέντρωσε το ενδιαφέρον του κοινού, καθώς εκδόθηκαν 51.845 εισιτήρια, σχεδόν δηλαδή 19.000 εισιτήρια περισσότερα από τον αμέσως προηγούμενο έτος (Β.Χ.Μ., 2014β).

Το 2006, η έκτακτη έκθεση που πραγματοποιήθηκε με επίκεντρο τον Κινεζικό Πολιτισμό, η οποία μάλιστα αποτέλεσε πρωτοποριακή επιλογή για τα δεδομένα του μουσείου, εκτόξευσε την επισκεψιμότητά του στις 63.185. Έναν χρόνο αργότερα, το 2007, εγκαινιάζεται η αφιερωματική έκθεση στον Σαλβαντόρ Νταλί. Τότε, ο αριθμός των επισκεπτών ανεβαίνει και άλλο φθάνοντας στις 66.926 εισόδους. Αρκεί να σκεφτεί κανείς πως μόλις τρία χρόνια νωρίτερα, το 2004, τη χρονιά διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων, με τα βλέμματα όλου του πλανήτη στην Αθήνα, το Β.Χ.Μ δέχτηκε μόλις 19.155 επισκέπτες. Τα χρόνια που ακολούθησαν, η επισκεψιμότητα έπεσε κατακόρυφα για να ανέβει εκ νέου το 2014 όταν διοργανώθηκε η έκθεση - αφιέρωμα στον Greco και το 2016, όταν πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από εκθέσεις με αφορμή πρωτίστως τις πολλαπλές δράσεις που υλοποιήθηκαν χάριν στο αφιερωματικό έτος Ελλάδας- Ρωσίας και δευτερευόντως στη μεγάλη έκθεση για την Αρμενία, η

οποία επίσης όμως έτυχε δημοσιότητας, 51.845 εισιτήρια και 72.279 εισιτήρια κόπηκαν αντιστοίχως, μετά από τη μεγάλη προβολή που έλαβαν οι συγκεκριμένες δράσεις.

Πίνακας 5.1 - επισκεψιμότητα του Β.Χ.Μ. σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (χ.χ.)

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ
1998	15.222
1999	10.655
2000	18.061
2001	28.619
2002	31.030
2003	23.758
2004	19.155
2005	56.610
2006	63.185
2007	66.926
2008	14.029
2009	14.135
2010	17.068
2011	20.812
2012	29.916
2013	33.968
2014	51.845
2015	50.681
2016	72.279
2017	85.162
2018	58.460

5.6 ΒΧΜ: Τιμώμενο μουσείο από το ICOM για το 2014

Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων ICOM, ιδρύθηκε το 1946 στο Μουσείο του Λούβρου. Το ελληνικό τμήμα του, ιδρύθηκε το 1983. Νωρίς, ανέπτυξε σχέσεις με το ΒΧΜ. Ήδη το 1988, επί διευθύνσεως Μυρτάλη Αχειμάστου - Ποταμιάνου, το Μουσείο βρέθηκε στο επίκεντρο του εορτασμού που ήταν αφιερωμένος στα 900 χρόνια της Ιεράς Μονής Αγίου Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου. Το 2014, στον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων με θέμα «Οι συλλογές των μουσείων μας ενώνουν», το ΒΧΜ ήταν το τιμώμενο ίδρυμα, από το ελληνικό τμήμα του ICOM, με αφορμή τη συμπλήρωση ενός αιώνα λειτουργίας. (Χατζηνικολάου, 2014)

Οι εορταστικές εκδηλώσεις, υπενθύμισαν, μεταξύ άλλων, τη σύνδεση του μουσείου στο χρόνο, με ξένα κράτη. «Ο δεσμός με τη Γαλλία διαφαίνεται και από τη μετάφραση του πρώτου καταλόγου του Βυζαντινού Μουσείου από τον Octave Merlier, το 1932, που δημοσιεύτηκε από την "Εστία"», επισημαίνει με την ιδιότητα του Προέδρου της Γαλλικής Σχολής Αθηνών, ο Alexandre Farnoux (2014:6). Το ίδιο έτος, το μουσείο εγκαινιάζει την έκθεση «Εκτός ναού... Θησαυρός του 11ου αιώνα από το Μουσείο του Cluny», συνεργαζόμενο με ένα από τα σημαντικότερα μουσεία της Γαλλίας. Η έκθεση ήταν μέρος του προγράμματος «Ελλάς-Γαλλία-Συμμαχία 2014» (B.X.M, 2014γ)

Η Catherine Morgan, με την ιδιότητα της διευθύντριας της Βρετανικής Σχολής Αθηνών, παρατηρούσε, στην ίδια εκδήλωση, πως το BXM «εκφράζει όχι μόνον την ενσωμάτωση της χριστιανικής κληρονομιάς στο ελληνικό κράτος, αλλά και την επίδραση που αυτή είχε στη ζωή των ανθρώπων και τον σύγχρονο πολιτισμό» (2014:5). Η σχέση με τον Βρετανικό παράγοντα και οι διάλογοι επικοινωνίας, επεκτάθηκαν συχνά και σε εκθέσεις που δεν σχετίζονταν άρρηκτα με το Βυζάντιο. Επί παραδείγματι, το Σεπτέμβριο του 2016, η Βρετανική Πρεσβεία σε συνεργασία με το Θέατρο Τέχνης Κάρολος Κουν ανέβασαν στον αύλειο χώρο του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου αφιέρωμα στον Ουίλλιαμ Σαίξπηρ για τα 400 χρόνια από τον θάνατό του (BXM, 2016β).

Το έργο του μουσείου, σε εσωτερικό επίπεδο, είχε αναγνωριστεί και νωρίτερα. Το 2007, είχε λάβει από το Υπουργείο Εσωτερικών, το δεύτερο βραβείο Ποιότητας Δημοσίων Υπηρεσιών έπειτα από συμμετοχή του στο Κοινό Πλαίσιο Αξιολόγησης των Δημοσίων Φορέων που προώθησε η Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ το 2008, βραβεύθηκε στο 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για τον Συνεδριακό Τουρισμό από το Hellenic Association of Professional Congress Organizer (Κωνσταντίνος, 2009).

5.7 Η άποψη της Διευθύντριας του Μουσείου Αικατερίνης Δελλαπόρτα

Επιχειρώντας να κατανοήσουμε το όραμα του μουσείου για την επόμενη μέρα και τις ενέργειες που υλοποιούνται για την ενίσχυση της εικόνας του, την περαιτέρω ενδυνάμωση της θέσης του στο μουσειακό χάρτη του λεκανοπεδίου και την αντίληψη των επικεφαλής του σε σχέση με τις δυνατότητες που ανοίγονται στο πεδίο άσκησης πολιτιστικής πολιτικής ως μεθόδου προσέγγισης των εθνικών κοινωνιών αλλά και ενίσχυσης της διεθνούς αλληλοκατανόησης, πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με την εν ενεργεία, την περίοδο συγγραφής της διατριβής, Διευθύντρια του B.X.M, Αικατερίνη Δελλαπόρτα⁸⁸.

⁸⁸ Η Αικατερίνη Δελλαπόρτα, ανέλαβε τη διεύθυνση του B.X.M στις 29 Οκτωβρίου του 2014. Η συνέντευξη με την ίδια πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του διδακτορικού, στο γραφείο της στο μουσείο, στις 6 Ιουνίου του 2018.

Σύμφωνα με την ίδια (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13) όλα τα μουσεία μπορούν και θα πρέπει να διαδραματίζουν ρόλο ως πολιτιστικοί αγωγοί⁸⁹ με στόχο την αλληλοκατανόηση των εθνικών κοινωνιών, την δημιουργία διαύλων και ανοιχτών πολιτιστικών διαλόγων με κράτη και έθνη, επενδύοντας σταθερά στην εξωστρέφεια και αναλαμβάνοντας συγκεκριμένες πρωτοβουλίες. Αναφορικά με το Β.Χ.Μ μάλιστα:

- εμπλέκεται σχεδόν απόλυτα στο συγκεκριμένο τομέα, άλλοτε με αφορμή ένα αφιερωματικό έτος, άλλοτε με τη φιλοξενία, από πλευράς της ελληνικής πολιτείας του Προέδρου μιας χώρας, άλλοτε συμμετέχοντας σε δράσεις συνεργαζόμενο με ξένες πρεσβείες και άλλοτε με δάνεια όπως εκείνο του Μητροπολιτικού Μουσείου της Νέας Υόρκης που παραχώρησε αντίγραφο του ψηφιδωτού της Ραβέννας
- η εμπλοκή του σε αυτό το πεδίο, τα τελευταία χρόνια, είναι σταθερή, συνειδητή και προκύπτει άλλοτε σύμφωνα με τις επιλογές του ίδιου του μουσείου και άλλοτε και ως αποτέλεσμα μια συνολικής στρατηγικής της χώρας
- η συγκεκριμένη πρωτοβουλία του μουσείου, ενισχύει τη συνολική του εικόνα, καθώς οι εκθέσεις που φιλοξενεί έχουν συχνά διεθνή απήχηση ενώ αποφέρουν και οικονομικά οφέλη προς το κράτος αφού αυξάνεται η επισκεψιμότητα του.
- επενδύοντας σε αυτή την πτυχή της πολιτιστικής πολιτικής στοχεύει στη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού, στην κατά καιρούς διεκδίκηση αρχαιοτήτων, στην υπεράσπιση της ελληνικότητας αλλά και στη γενικότερη αναβάθμιση της εικόνας της χώρας προς τα έξω, πέραν του πολιτιστικού τομέα.

Ιεραρχώντας τη διείδυση του μουσείου, η Αικατερίνη Δελλαπόρτα δηλώνει πως στοχεύει πρώτα στις χώρες μέλη της ΕΕ, στη συνέχεια στους ομόθρησκους λαούς, ακολούθως στις λοιπές όμορες χώρες και σε κράτη, όπως η Κίνα, με πολιτισμούς οικουμενικής αξίας, ακόμη και αν βρίσκονται χιλιομετρικά μακριά. Η προτεραιότητα που δίνεται στην ανάληψη πρωτοβουλιών που σχετίζονται με τις χώρες της ΕΕ είναι, κατά τη διευθύντρια, αυτονόητη λόγω της διευκόλυνσης που υπάρχει σε πολλά επίπεδα. Το ΒΧΜ, έχει άλλωστε πράγματι κάνει χρήση αυτών των «διευκολύνσεων», αξιοποιώντας προγράμματα της Ένωσης, όπως το CEMEC⁹⁰: Connecting Early Medieval European Collections, το 2018, για τη διενέργεια της έκθεσης «Το

Διήρκησε 60 λεπτά και χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο πολλαπλών απαντήσεων αλλά και δυνατότητα ανάπτυξης των σκέψεων.

⁸⁹ Στο ερωτηματολόγιο (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13), επελέγη από τον γράφοντα η χρήση του όρου «πολιτιστική εξωτερική πολιτική»

⁹⁰ Η σύνδεση των πρώιμων μεσαιωνικών ευρωπαϊκών συλλογών αποτελεί έργο που χρηματοδοτείται από την ΕΕ και στοχεύει στη δημιουργία ενός συνεργατικού δικτύου και ενός οικονομικά αποδοτικού επιχειρηματικού μοντέλου μεταξύ οκτώ ευρωπαϊκών συλλογών μουσείων και έξι τεχνικών συνεργατών (CEMEC, χχ).

Βυζάντιο και οι άλλοι κατά την πρώτη χιλιετία: Μία αυτοκρατορία σταθερότητας σε περίοδο κλυδωνισμών». Η έκθεση η οποία επιχειρούσε να αναδείξει το ρόλο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ως πόλο σταθερότητας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου μεταξύ του 300 -1000 μ.Χ., αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα των απαιτούμενων συνεργιών καθώς εταίροι του ΒΧΜ ήταν το Allard Pierson Museum Amsterdam/University of Amsterdam, το LVR-Landes Museum, Bonn/Universität Bonn, το Royal Museums for Art and History, Brussels, το Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest/Eötvös Lóránd University, Budapest, το University Institute of Iberian Archaeology, Jaén/Museo de Jaén, το University College Dublin/National Museum of Ireland, το DEN Knowledge Institute for Digital Culture, The Hague, το Consiglio Nazionale delle Ricerche ITABC, Rome, το E.V.O.C.A., Rome, το NoHo, Dublin, το Fraunhofer-IGD, Munich, το Moobels, Hilversum. Εν προκειμένω, τέτοιου είδους δραστηριότητες, πέραν της βούλησης της εκάστοτε διοίκησης ή της παρότρυνσης ή καθοδήγησης του κρατικού μηχανισμού, πηγάζουν και από τις υποχρεώσεις του Β.Χ.Μ. αφού σύμφωνα με το άρθρο 32.γ του Οργανισμού Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΦΕΚ 7/Α-22/1/2018) μέσα στους επιχειρησιακούς του στόχους είναι «η συμμετοχή σε διεθνή και ευρωπαϊκά προγράμματα, η διοργάνωση και η συμμετοχή σε ημερίδες, συνέδρια, σεμινάρια».

Το Βυζαντινό Μουσείο (ΠΔ 4/2018, ΦΕΚ 7/Α-22/1/2018, άρθρο 28) είναι Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία και υπάγεται απευθείας στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Υπ' αυτή την έννοια το πρόγραμμα δράσης του αντανακλά αναπόφευκτα την εθνική στρατηγική σε θέματα πολιτισμού. Συχνά μάλιστα ακόμη και ο προγραμματισμός του επηρεάζεται από ήδη ειλημμένες πρωτοβουλίες του Υπουργείου. Αυτό πάντως, κατά την Αικατερίνη Δελλαπόρτα δεν είναι αναγκαστικά αρνητικό:

Αν για παράδειγμα η έκθεση 'Ερμιτάζ: Πύλη στην Ιστορία', το 2016, αποτελούσε αποκλειστικά και μόνο πρωτοβουλία του Β.Χ.Μ, τότε ίσως το Υπουργείο να μη το αντιμετώπιζε τόσο θετικά, διότι θα σκέφτονταν τα έξοδα και διάφορες άλλες διαστάσεις, διότι πάντοτε υπάρχει και η ελληνική παθογένεια. Το γεγονός όμως ότι λειτουργούσε κάτω από το υποχρεωτικό πλαίσιο του αφιερωματικού έτους Ελλάδα-Ρωσία, που είχε τέτοια μεγάλη πολιτική σημασία για τη χώρα, κινητοποίησε και όλους του εμπλεκόμενους φορείς,

σημειώνει, η διευθύντρια του μουσείου, εξηγώντας περιγραφικά τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το μουσείο σε τέτοιες περιπτώσεις και πως αυτό εντάσσεται στην ουσία, μέσα σε ένα συνολικό πολιτικό σχεδιασμό ο οποίος, κατά την κρίση της, είναι θεμιτό να χαράσσεται αρχικά από το Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Πολιτισμού και στο τέλος από το μουσείο. Ως ανεξάρτητη, αυτόνομη υπηρεσία, το μουσείο λαμβάνει πάντοτε και δικές του πρωτοβουλίες,

πέραν εκείνων που επιτάσσει η πολιτεία, όπως συνεργασίες με ξένα ιδρύματα. Σε τέτοιες περιπτώσεις η εμπλοκή των Υπουργείων περιορίζεται στα γραφειοκρατικά ζητήματα.

5.8 Συμπεράσματα

Το Βυζαντινό Μουσείο, όπως εύστοχα παρατηρεί η πρώην διευθύντριά του, Αναστασία Λαζαρίδου, μπορεί να ιδρύθηκε με νόμο το 1914, όμως ήταν αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης ιδεολογικής διεργασίας. *«Η αρχή των προσπαθειών βρίσκεται στα μέσα με τέλη του 19ου αιώνα, μια εποχή που τα εθνικά κράτη αναζητούσαν την ταυτότητα τους μέσα από τη μελέτη του παρελθόντος. Οι Έλληνες στράφηκαν για πρώτη φορά τότε στο Βυζάντιο»* (Nagata, 2010, Νοέμβριος 25), εξηγεί η Λαζαρίδου, σημειώνοντας πως μέσα σε αυτό το πλαίσιο ιδρύθηκε το 1884 η Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία με κύριο σκοπό να καταδείξει, προστατεύοντας τα κειμήλια, την αδιάλειπτη ζωή της Εκκλησίας, από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους έως και το 19ο αιώνα, αποδεικνύοντας έτσι και τη συνέχεια του ελληνικού έθνους. Η ίδρυσή του Μουσείου συνδέθηκε εξ αρχής συνεπώς με την ανάγκη ο πολιτισμός να παράξει πολιτική. Αυτή η χρήση του Β.Χ.Μ αποτελεί κομμάτι του DNA του και δεν μπορεί να αρνηθεί, ούτε εύκολα να απαρνηθεί το γεγονός πως *«είχε το βασικό καθήκον να εξασφαλίσει τη συνέχεια των αρχαίων ελληνικών μεγαλείων μέχρι τις ημέρες μας»* (Berger, 2015:14). Έτσι έχει άλλωστε καταγραφεί και στο συλλογικό ασυνείδητο. Είναι χαρακτηριστικό πως το πρόγραμμα EuNamus⁹¹, επέλεξε το Β.Χ.Μ στο πλαίσιο ευρωπαϊκής έρευνας που διεξήγαγε για τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους οι επισκέπτες χρησιμοποιούν τα εθνικά μουσεία για να κατασκευάσουν την εθνική τους ταυτότητα αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον ρόλο ενός τέτοιου μουσείου μέσα σε μια διευρυμένη ευρωπαϊκή οπτική (Aronsson, 2011).

Με αφορμή την επίσκεψή του στην Αθήνα για τα εγκαίνια της έκθεσης στο Β.Χ.Μ, ο Βλάντιμιρ Πούτιν αξιοποίησε την παραμονή του στην Ελλάδα για να θέσει στην ηγεσία του τόπου μια σειρά από ζητήματα για την ανάπτυξη των ελληνορωσικών σχέσεων, όπως την περαιτέρω επέκταση του διμερούς εμπορίου αλλά και τη συνεργασία, μεταξύ άλλων, στους τομείς των επενδύσεων, της ενέργειας, της παιδείας. Αντιστοίχως, η ελληνική ηγεσία, άδραξε την ευκαιρία στη βάση των ισχυρών ιστορικών και πολιτισμικών δεσμών των δυο χωρών, να θέσει μια σειρά από αιτήματα, με αιχμή την αξιοποίηση δυνατοτήτων επενδύσεων στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα των δύο κρατών. Στους τομείς των υποδομών, των μεταφορών, της ναυπηγοεπισκευαστικής δραστηριότητας και των λιμένων, της μεταλλευτικής βιομηχανίας, της

⁹¹ Το πρόγραμμα EuNamus (European National Museums), διήρκησε από την 1^η Φεβρουαρίου του 2010 έως τις 31 Ιανουαρίου του 2013 με συντονιστή τον καθηγητή Peter Aronsson, με σκοπό να διερευνήσει τη δημιουργία και τη δύναμη των εθνικών μουσείων όπως αναφέρεται στο: <http://www.ep.liu.se/eunamus/>

φαρμακοβιομηχανίας, του τουρισμού, καθώς και για την προώθηση συμπράξεων και κοινών επιχειρήσεων στον αγροδιατροφικό τομέα, αλλά και σε άλλους τομείς (primeminister, 2016β).

Όλα αυτά, θα μπορούσαν πιθανότατα να είχαν διατυπωθεί, σε επίπεδο ηγετών, ακόμη και αν δεν είχε οργανωθεί μια σειρά εκθέσεων, με αφορμή το αφιερωματικό έτος Ελλάδας-Ρωσίας. Όμως η επιλογή να διοργανωθούν οι εκθέσεις, που αναφέρονται εκτενώς στις προηγούμενες ενότητες, καταδεικνύουν την κοινή αντίληψη και την παραδοχή δυο χωρών με πλούσια ιστορία, πως η όποια συνεργασία, συνδιαλλαγή ή συναλλαγή δυο λαών, μπορεί να καρποφορήσει ευκολότερα, όταν εντοπιστούν και αναδειχθούν «σημεία επαφής», όπως είναι ο πολιτισμός και ιστορία. Το Β.Χ.Μ δεν είναι όπως διαπιστώσαμε και στα στοιχεία το πιο επισκέψιμο μουσείο της χώρας. Κάθε άλλο. Μοιάζει να χρειάζεται συστηματική δουλειά προκειμένου να έλξει περισσότερο το κοινό. Είναι όμως οπωσδήποτε ένα εμβληματικό μουσείο, στην καρδιά της Αθήνας, με σπουδαία συλλογή και συνεπές έργο, ικανό να αξιοποιηθεί από την ελληνική πολιτεία και να χρηματοδοτηθεί από αυτήν, για την παρουσίαση περιοδικών εκθέσεων, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως «γέφυρες» επικοινωνίας και προσέγγισης χωρών συμμάχων και εταίρων.

Παράλληλα, ως χώρος πολιτισμού, βαθιά ενταγμένος στο αστικό περιβάλλον, δύναται να λειτουργήσει ως χώρος όσμωσης και ανταλλαγής ιδεών, ανοίγοντας όχι μόνο τις πύλες του αλλά και τους κήπους του. Πέραν αυτού, έχει κατακτήσει τη δύναμη και το δικαίωμα να λειτουργεί ως παράδειγμα στην ελληνική κοινωνία, δείχνοντας το «σωστό δρόμο», άλλοτε μέσα από προγράμματα ένταξης περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων και άλλοτε επισημαίνοντας και επιδεικνύοντας, με τις ενέργειές του, το χρέος όλων μας να μεριμνούμε διεκδικώντας ίσες ευκαιρίες και πρόσβαση στα αγαθά, για όλους και όχι μόνο για τις εμφανείς πλειοψηφίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

6.1 Κέντρο Πολιτισμού – Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

Το Κέντρο Πολιτισμού – Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος προσέλκυσε από την πρώτη ημέρα της λειτουργίας του το έντονο ενδιαφέρον των κατοίκων των Αθηνών αλλά και πέραν αυτής. Η αρχιτεκτονική του, η τοποθεσία του 4,5 χμ νότια από το κέντρο της Αθήνας στο χώρο του παλαιού Ιπποδρόμου, οι πλούσιες δράσεις του σε ένα πολυλειτουργικό περιβάλλον, πιθανώς και η προβολή που έλαβε από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, το έθεσαν άμεσα στο επίκεντρο της προσοχής ενώ αντιμετωπίστηκε σχεδόν ακαριαία και ως ένα σύγχρονο τοπόσημο του λεκανοπεδίου.

Σύμφωνα με τον επίσημο ιστότοπο του Ιδρύματος, το 2006 το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος γνωστοποίησε την απόφασή του για υλοποίηση της μεγαλύτερης έως τότε δωρεάς του, με τη χρηματοδότηση της δημιουργίας του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Το έργο αφορούσε στην κατασκευή και τον πλήρη εξοπλισμό νέων κτιριακών εγκαταστάσεων για την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος και την Εθνική Λυρική Σκηνή, καθώς και τη δημιουργία «Πάρκου Σταύρος Νιάρχος», συνολικής έκτασης 210.000 μ². Η ιδέα σύμφωνα με την ίδια μαρτυρία είχε «μπολιαστεί» ήδη από το 1998, όταν το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος είχε λάβει την απόφαση να χρηματοδοτήσει την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων για την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος. Την ίδια εποχή, το Ίδρυμα εξέταζε πρόταση ενίσχυσης της Εθνικής Λυρικής Σκηνής. Από τα δύο αυτά σχέδια προέκυψε η ιδέα για έναν ενιαίο χώρο ο οποίος θα μπορούσε να φιλοξενήσει παράλληλα την Εθνική Βιβλιοθήκη, τη Λυρική Σκηνή αλλά και ένα εκπαιδευτικό-πολιτιστικό πάρκο (ΚΠΙΣΝ, χ.χ.).

Για την υλοποίηση αυτού του εμπνευσμένου μεν, αλλά ταυτόχρονα απαιτητικού και φιλόδοξου εγχειρήματος, προέκυψε η ανάγκη εύρεσης του κατάλληλου αρχιτέκτονα ο οποίος θα έδινε σάρκα και οστά στο όραμα του Ιδρύματος, σχεδιάζοντας τον ιδανικό χώρο που θα μπορούσε να υπηρετήσει τις παραπάνω υπηρεσίες (ΚΠΙΣΝ, χ.χ.). Έτσι, τον Φεβρουάριο του 2008, μετά από ένα κλειστό διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό, το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος επέλεξε ομόφωνα το αρχιτεκτονικό εργαστήριο «Renzo Piano Building Workshop», διακεκριμένου αρχιτέκτονα Renzo Piano προκειμένου να φέρει εις πέρας την υλοποίηση του Κέντρου Πολιτισμού. Η σφραγίδα του αποτελούσε μια πρώτη εγγύηση, καθώς ο Piano είχε επιβάλλει δεκαετίες νωρίτερα το στίγμα του, καθώς το πρώτο του έργο μεγάλου βεληνεκούς ήταν το περίφημο Centre Georges Pompidou (1977), στο Παρίσι, το οποίο εκπονήθηκε σε συνεργασία με τον Richard Rogers (ΚΠΙΣΝ, χ.χ.α). Έκτοτε, τα αρχιτεκτονήματα του σε ολόκληρο τον κόσμο έφεραν σειρά από διακρίσεις όπως το Βασιλικό Μετάλλιο Αρχιτεκτονικής (1989), το Βραβείο Kyoto (1990), την ανακήρυξή του ως Πρεσβευτή Καλής Θελήσεως της

UNESCO για την Αρχιτεκτονική (1994), το Αρχιτεκτονικό Βραβείο Pritzker (1998), το Χρυσό Μετάλλιο της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων (2002) και του Αμερικανικού Ινστιτούτου Αρχιτεκτόνων (2008) .

Ο συνολικός προϋπολογισμός του έργου ορίστηκε στα 620 εκατομμύρια ευρώ, ποσό που συμπεριλάμβανε και δύο δωρεές αξίας 5 εκατομμυρίων ευρώ η κάθε μια, προς την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος και την Εθνική Λυρική Σκηνή, ώστε να μεταφερθούν στις νέες τους έδρες, σε έναν χώρο συνολικής έκτασης 210.000 μ², συμπεριλαμβανομένης της Εσπλανάδας.

Το 2007, μετά από την εκπόνηση προκαταρκτικών μελετών, οι οποίες κατέδειξαν τη βιωσιμότητα του έργου, το Ίδρυμα και το Ελληνικό Δημόσιο υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεργασίας και το Μάρτιο του 2009, τα δυο μέρη υπέγραψαν σύμβαση για την κατασκευή του ΚΠΙΣΝ, η οποία τέσσερις μήνες αργότερα κυρώθηκε με νόμο από τη Βουλή των Ελλήνων. Το σύνολο του ποσού που έπρεπε να δαπανηθεί το επωμίζονταν, κατά τη σύμβαση, το Ίδρυμα το οποίο στη συνέχεια ορίζονταν πως θα παρέδιδε το έργο στο Ελληνικό Δημόσιο, το οποίο στο εξής θα αναλάμβανε πια τον πλήρη έλεγχο και λειτουργία του, με σκοπό τη χρήση και απόλαυση του έργου από τον Έλληνα πολίτη (ΚΠΙΣΝ, χ.χ.).

Ως νέο αστικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό και εκπαιδευτικό τοπόσημο της Αθήνας, το ΚΠΙΣΝ προσέελκυσε τα βλέμματα διεθνών μέσων μαζικής ενημέρωσης. Με έμφαση στη σύγχρονη καλλιτεχνική παραγωγή, άρθρο των New York Times έκανε αναφορά στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, εντάσσοντας την Αθήνα ανάμεσα στους 52 καλύτερους διεθνείς προορισμούς για το 2017 και επιλέγοντας ως κεντρική εικόνα του κειμένου, το Κέντρο Πολιτισμού (Wilder, 2017, Ιανουάριος 4). Η Γαλλική εφημερίδα «Le Monde», φιλοξένησε αφιερωματικό κείμενο στην Αθήνα, κάνοντας ειδική, εκτενή αναφορά στο Φάρο του ΚΠΙΣΝ, απ' όπου, όπως επισήμαινε, κανείς «βλέπει με κομμένη την ανάσα, την κοιλάδα στην οποία γεννήθηκε ο ευρωπαϊκός αστικός πολιτισμός». (Pisani, 2017, Οκτώβριος 23).

Παράλληλα, το ΚΠΙΣΝ υποδέχτηκε από τα πρώτα έτη της λειτουργίας του Αρχηγούς Κρατών και Κυβερνήσεων της Ευρώπης αλλά και πέραν αυτής. Ο πρίγκιπας της Ουαλίας Κάρολος, συνοδεία της Διευθύντριας του Βρετανικού Συμβουλίου καθώς και της Πρέσβευς της Μεγάλης Βρετανίας στην Ελλάδα, ξεναγήθηκαν στους χώρους του το Μάιο του 2018 και συνάντησαν στο πλαίσιο εκδήλωσης ακαδημαϊκού από ελληνικά πανεπιστήμια, εκπροσώπους βρετανικών πανεπιστημίων και αποφοίτους βρετανικών πανεπιστημίων (ΚΠΙΣΝ, 2018α). Τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου, με την ευκαιρία της επίσημης διήμερης επίσκεψής του στην Ελλάδα, ο Πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Φρανκ-Βάλτερ Σταϊνμπίερ, επισκέφτηκε το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, συνοδευόμενος από τον Έλληνα ομόλογό του, κ. Προκόπη Παυλόπουλο. Ο Πρόεδρος της Γερμανίας παρέστη σε

εκδήλωση, με θέμα «Νέοι και Μέλλον της Ευρώπης» (ΚΠΙΣΝ, 2018β). Ήδη όμως είχαν προηγηθεί, οι επισκέψεις του Μπαράκ Ομπάμα, ενός εν ενεργεία Προεδρικού ζεύγους της Γαλλίας αλλά και η κοινή επίσκεψη επτά ηγετών του Ευρωπαϊκού Νότου, καθιστώντας σαφές πως ο συγκεκριμένος χώρος πολιτισμού έμελε να λειτουργήσει δυναμικά ως φυτώριο πολιτιστικής πολιτικής και ανάπτυξης πολιτιστικών διαλόγων.

6.2 Η Ομιλία του Μπαράκ Ομπάμα

Στις 16 Νοεμβρίου του 2016, ο τότε Αμερικανός Πρόεδρος, Μπαράκ Ομπάμα και ενώ βρίσκεται στην Ελλάδα πραγματοποιώντας το τελευταίο του επίσημο ταξίδι στο εξωτερικό ως πρόεδρος των ΗΠΑ, αποφασίζει να εκφωνήσει μια ομιλία διάρκειας πενήντα λεπτών, στην αίθουσα της Λυρικής Σκηνής του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος. Σε μια «*θαυμάσια αίθουσα*» όπως λέει ο ίδιος, χαρακτηρίζοντας το ίδιο το Κέντρο «*σύμβολο του πολιτισμού και της ανθεκτικότητας της Ελλάδας*» (Obama, 2016:63). Χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα ένα αρχιτεκτονικό δείγμα του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού, ο Ομπάμα στέλνει μήνυμα στήριξης στην Ελλάδα η οποία εκείνη την περίοδο διένυε τον έβδομο χρόνο της επιτροπείας⁹². Δηλώνοντας βέβαιος πως ο τόπος θα ξεπεράσει τη δύσκολη περίοδο όπως ακριβώς συνέβη και με άλλες δυσκολίες στο παρελθόν, σημειώνει ευθέως πως το Κέντρο Πολιτισμού θυμίζει σε όλους πως, «*όπως ακριβώς η δύναμη και η αποφασιστικότητά σας, σας επέτρεψαν να ξεπεράσετε μεγάλες αντιξοότητες στον ρου της Ιστορίας σας, τίποτα δεν μπορεί να κάμψει το ηθικό του ελληνικού λαού*».(ό.π.).

Ο Μπαράκ Ομπάμα αναζητούσε ένα χώρο – σύμβολο καθώς επιθυμούσε να αρθρώσει έναν λόγο γεμάτο από ιστορικές αναφορές, για τον τόπο που πριν από 25 αιώνες γέννησε τη Δημοκρατία και το Κράτος αλλά και δημιούργησε την έννοια του πολίτη. Σύμφωνα μάλιστα με πληροφορίες εκείνης της περιόδου⁹³, ο αρχικός προγραμματισμός του Αμερικανού Προέδρου ήταν να μιλήσει στην Πνύκα προκειμένου με φόντο τον Ιερό βράχο της Ακροπόλεως και το μνημείο του Παρθενώνα να δηλώσει ευγνώμων «*για όλα όσα η Ελλάδα – «αυτός ο μικρός και ταυτόχρονα μεγάλος κόσμος»- έχει προσφέρει στην ανθρωπότητα ανά τους αιώνες*» (Obama, 2016:40). Λόγοι ασφαλείας, οδήγησαν τελικά στην αναζήτηση ενός στεγασμένου χώρου, ο οποίος θα συμπύκνωνε τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα μπορούσαν να ικανοποιήσουν τον στόχο του να εκφωνήσει έναν λόγο – παρακαταθήκη για την ανθρωπότητα. Από την κεντρική

⁹² Η Ελλάδα, μπήκε σε προγράμματα διάσωσης, τα λεγόμενα «μνημόνια» και περιήλθε σε κατάσταση επιτροπείας και άρα ελέγχου από Ευρωπαϊκούς Θεσμούς αλλά και από το ΔΝΤ, το 2010. Συγκεκριμένα, στις 3 Μαΐου του 2010 η Ελλάδα αιτήθηκε € 80 δις. από τις υπόλοιπες (15) χώρες του Ευρώ και € 30 δις από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Στις 8 Μαΐου 2010, συνάφθηκε η διεθνής Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης της Ελλάδας.

⁹³ Η πληροφορία διακινούνταν συντηρητικά από ορισμένα ΜΜΕ της εποχής, προκύπτει όμως και κατατίθεται εδώ και ως αποτέλεσμα προσωπικών συζητήσεων και πληροφοριών.

αίθουσα της Λυρικής, ο Μπαράκ Ομπάμα επιλέγει, σχεδόν αμέσως, να κάνει κατανοητό πως ο πολιτισμός αποτελεί μια νοητή γέφυρα ανάμεσα σε Ελλάδα και Αμερική. Με το ξεκίνημα του λόγου του στέκεται σε αξίες και χαρίσματα του λαού, όπως η φιλοξενία, κάνει ειδική αναφορά σε μνημεία σύμβολα, όπως αυτά που βρίσκονται στον Ιερό Βράχο, αλλά και σε προσωπικότητες εγνωσμένης επιδραστικότητας, όπως ο Αισχύλος, ο Ευριπίδης, ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης, ο Σωκράτης και ο Αριστοτέλης. Ενσωματώνει στην ομιλία του ακόμη και στίχους του Νομπελίστα Έλληνα ποιητή, Οδυσσέα Ελύτη⁹⁴ ενώ δείχνει ακόμη και τη γνώση του για τις νεότερες γενιές αλλά και την ελληνική κουζίνα. Ο 44ος Πρόεδρος των ΗΠΑ, μέσα από τον πολιτισμό της Ελλάδας, παράγει πολιτική, αφού υπερασπιζόμενος όσα δημιούργησε και όσους ενέπνευσε το «λίκνο της Δημοκρατίας», τραβάει στην πραγματικότητα διαχωριστική γραμμή με τους αρνητές αυτών των αξιών.

Την ίδια ημέρα, τα μεγαλύτερα μέσα ενημέρωσης, σε ολόκληρο τον κόσμο αναπαράγουν την ομιλία του Μπαράκ Ομπάμα. Αν παρατηρήσει μάλιστα κάποιος τα σημεία της ομιλίας στα οποία εστιάζει κάθε ένα από αυτά, θα διαπιστώσει πως δεν είναι πάντοτε κοινά. Οι New York Times, επί παραδείγματι, στέκονται στις αναφορές του για τη Δημοκρατία. Λίγες ημέρες πριν από την παράδοση της εξουσίας στο διάδοχό του, Ντόναλντ Τραμπ, ο Ομπάμα δηλώνει πως η Αμερικανική Δημοκρατία είναι μεγαλύτερη από οποιοδήποτε πρόσωπο και η εφημερίδα στο ρεπορτάζ της σχολιάζει πως: «Ο κύριος Ομπάμα εκμεταλλεύτηκε το ταξίδι του στην Ελλάδα για να πραγματοποιήσει την πρώτη του επίσκεψη στην Ακρόπολη. Τα ερείπια ήταν μια υπενθύμιση ότι οι μεγάλες δυνάμεις, ακόμα και οι δημοκρατικές με αξιολόγους πολιτισμούς, μπορούν να πέσουν» (Harris, 2016, Νοέμβριος 16). Η Ακρόπολη και η Δημοκρατία, γίνονται εδώ το μέσο για να παραχθούν πολιτικά μηνύματα στο εσωτερικό της Αμερικής. Το ίδιο δημοσίευμα, καταλήγει με μια αναφορά του Μπαράκ Ομπάμα στο προσφυγικό το οποίο την περίοδο της ομιλίας αποτελεί μείζον ζήτημα για την Ελλάδα. Συγκεκριμένα, ο δημοσιογράφος εστιάζει στο παρατεταμένο χειροκρότημα που δέχτηκε όταν διηγήθηκε την ιστορία μιας νησιώτισσας που αναφερόμενη στους πρόσφυγες είχε πει πως «Ζούμε κάτω από τον ίδιο ήλιο. Εμείς ερωτευόμαστε κάτω από το ίδιο φεγγάρι. Είμαστε όλοι άνθρωποι. Πρέπει να βοηθήσουμε αυτούς τους ανθρώπους». Η ομιλία του Ομπάμα κάνει το γύρο του κόσμου και μαζί της, η στάση που κράτησε ο ελληνικός λαός.

Το Reuters (2016, Νοέμβριος 16) από την άλλη, δίνει το στίγμα του με τον τίτλο: «Ο Ομπάμα αναφέρει ότι θα παροτρύνει τους πιστωτές να δώσουν στην Ελλάδα χώρο για ανάκαμψη». Το πρακτορείο ειδήσεων εστιάζει στην παρέμβαση του προέδρου των ΗΠΑ για την

⁹⁴ Ο Ομπάμα δηλώνει ευγνώμων «για όλα όσα η Ελλάδα – «αυτός ο μικρός και ταυτόχρονα μεγάλος κόσμος»- έχει προσφέρει στην ανθρωπότητα ανά τους αιώνες» (Obama, 2016, σελ 40). Πρόκειται για ποράφραση των στίχων του Οδυσσέα Ελύτη, από το «Άξιον»: «Αυτός ο κόσμος, ο μικρός, ο μέγας!»

ελληνική οικονομία. Ο Guardian (Smith, 2016, Νοέμβριος 17), στο ρεπορτάζ του στέκεται επίσης στις πολλαπλές προκλήσεις που αντιμετώπιζε η Ελλάδα την περίοδο της επίσκεψης του Μπάρακ Ομπάμα, σημειώνοντας σε σχετικό άρθρο πως «η χρεωμένη χώρα βρισκόταν...στην πρώτη γραμμή των δίδυμων οικονομικών και προσφύγων κρίσεων της Ευρώπης και στην τελευταία είχε δείξει ‘εξαιρετική συμπόνια’».

Η Washington Post, δημοσιεύει εκτενές άρθρο υπό τον τίτλο: «Ο Ομπάμα στην Αθήνα: Η σημερινή πορεία της παγκοσμιοποίησης πρέπει να διορθωθεί» (Eilperin, 2016, Νοέμβριος 16). Ο τίτλος προδίδει το κέντρο βάρους του ρεπορτάζ, στο οποίο ωστόσο γίνεται αναφορά στο σύνολο των θερμών αναφορών που έγιναν από τον Αμερικανό ηγέτη, τόσο για το μέρος όπου γεννήθηκε η δημοκρατία και την προσφορά της Ελλάδας στην ανθρωπότητα, όσο και στις παρεμβάσεις του επί των οικονομικών. Το ρεπορτάζ αναφέρει ακόμη τη σειρά ξεναγήσεων που είχαν προηγηθεί στην ελληνική πρωτεύουσα, μέχρι και την επιθυμία που είχε εκφράσει χρόνια νωρίτερα να επισκεφθεί την Ελλάδα με τις κόρες του και να κάνουν βόλτα με γαϊδουράκια σε ένα ελληνικό νησί⁹⁵. Με αφορμή δηλαδή μια ομιλία για τη Δημοκρατία στο ΚΠΠΣΝ, η Washington Post φιλοξένησε ένα κείμενο, μέσω του οποίου εκατομμύρια αναγνώστες της παγκοσμίως είχαν την ευκαιρία να γίνουν κοινωνοί των πολιτιστικών αναφορών που έκανε ο Ομπάμα, επί ελληνικού εδάφους.

6.3 Το ζεύγος Μακρόν και η «στήριξη» στην επιχειρηματικότητα

Το Σεπτέμβριο του 2017, το ζεύγος Μακρόν επισκέπτεται ξεχωριστά το κέντρο Πολιτισμού του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος. Αρχικά, την Πέμπτη, 7 Σεπτεμβρίου ξεναγείται εκεί η σύζυγος του Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας, Μπριζίτ Μακρόν, συνοδευόμενη από τη σύντροφο του τότε πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα, Μπέττυ Μπαζιάνα. Οι δυο κυρίες, εκτός από την περιήγησή τους στο χώρο, έχουν την ευκαιρία, στο καφέ του Πάρκου Σταύρος Νιάρχος, να συνομιλήσουν με Έλληνες επιστήμονες και ερευνητές από κλάδους αιχμής της τεχνολογίας. Ακολούθως, την Παρασκευή, 8 Σεπτεμβρίου, ο Γάλλος Πρόεδρος, Εμμανουέλ Μακρόν, μαζί με τον Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα, φθάνουν στο Κέντρο Πολιτισμού, για να πραγματοποιήσουν συνάντηση με Έλληνες και Γάλλους επιχειρηματίες.

«Είμαστε εδώ σε αυτό το υπέροχο κτίριο. Πέρα από την αρχιτεκτονική ομορφιά, πέρα από το τοπίο που το περιτριγυρίζει, αποτελεί και το σύμβολο μίας νέας ελληνικής φιλοδοξίας.»

⁹⁵ «The visit amounted to a six-year-old rain check. In 2010, Papandreou invited the president to Greece during a visit to the White House: At the time Obama “mentioned that he would want to take his two beautiful daughters on donkey rides on a Greek island,” Papandreou recalled in an email. “The invitation is still valid.”», (Eilperin, 2016, Νοέμβριος 16), αναφέρεται χαρακτηριστικά στο άρθρο το οποίο υπενθυμίζει μια παλαιότερη πρόσκληση που είχε λάβει ο Μπάρακ Ομπάμα να επισκεφτεί την Ελλάδα, το 2010 από τον τότε πρωθυπουργό, Γιώργο Παπανδρέου.

αναφέρει ο Γάλλος Πρόεδρος έχοντας ως φόντο την Αττική γη, αφού η εκδήλωση έλαβε χώρα στο Φάρο του ΚΠΙΣΝ, σε ένα σημείο όπου υπάρχει ταυτόχρονα πανοραμική θέα προς τη θάλασσα, αλλά και την πόλη των Αθηνών. Την ίδια στιγμή ο Έλληνας Πρωθυπουργός ανέφερε πως το ΚΠΙΣΝ «συμβολίζει την επιστροφή της Ελλάδας και της ελληνικής οικονομίας, διότι αυτός ο υπέροχος χώρος δημιουργήθηκε στα χρόνια της κρίσης...», αλλάζοντας την εντύπωση των Ελλήνων αλλά των επισκεπτών για τις δυνατότητες του τόπου. (ΚΠΙΣΝ, 2017).

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ένας χώρος πολιτισμού συμβολοποιείται προκειμένου να δείξει τη συνέχεια της χώρας. Χρησιμοποιείται με σκοπό να υποστηρίξει τις δυνατότητες του τόπου και να εμπνεύσει εμπιστοσύνη. Αναδεικνύεται ως παράδειγμα αντίστασης στη μακροχρόνια οικονομική ύφεση που έχει προηγηθεί αλλά και επιλέγεται ως το ιδανικό περιβάλλον όσμωσης, ανταλλαγής ιδεών και ανάπτυξης σχέσεων μεταξύ Γάλλων και Ελλήνων επιχειρηματιών. Ένα κέντρο πολιτισμού, μετατρέπεται σε σημείο συνάντησης οικονομικών παραγόντων, με την υποστήριξη δυο χωρών σε ανώτατο επίπεδο, δια της φυσικής παρουσίας των ηγεσιών τους, οι οποίοι λειτουργούν στην ουσία ως εγγυητές των στενών, σταθερών σχέσεων και της αгаστής συνεργασίας των δυο κρατών.

6.4 Επτά ηγέτες του Νότου στέλνουν μήνυμα για το προσφυγικό

Στις 9 Σεπτεμβρίου του 2016, επτά ηγέτες χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου (Γαλλίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Μάλτας, Κύπρου, Πορτογαλίας και Ελλάδας) βρέθηκαν στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Αθήνα προκειμένου να συμμετάσχουν στην πρώτη Σύνοδο των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου η οποία πραγματοποιήθηκε στο Ζάππειο Μέγαρο, με πρωτοβουλία της ελληνικής κυβέρνησης. Η αντιμετώπιση της πρόκλησης της μετανάστευσης, η διασφάλιση της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας της Ευρώπης και η ενίσχυση της συνεργασίας στην περιοχή της Μεσογείου καθώς και με τις Αφρικανικές χώρες με έμφαση στην αναβάθμιση της εξωτερικής διάστασης της μεταναστευτικής πολιτικής της ΕΕ και της ενσωμάτωσής της στις εξωτερικές και αναπτυξιακές δράσεις της ΕΕ, βρέθηκαν στο επίκεντρο της συνόδου όπως προκύπτει από τη διακήρυξη αυτής (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14).

Την περίοδο εκείνη το προσφυγικό ζήτημα βρίσκονταν σε μεγάλη έξαρση με την Ελλάδα και την Ιταλία να σηκώνουν το μεγαλύτερο βάρος του αλλά και τους υπόλοιπους ηγέτες του Νότου να καλούνται επίσης να διαχειριστούν μεγάλες ροές προσφύγων και μεταναστών. Αμέσως μετά την ολοκλήρωση της Συνόδου, οι ηγέτες του Νότου επισκέφθηκαν το ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, όπου μεταξύ άλλων είχαν την ευκαιρία να περιηγηθούν στην περιοδική έκθεση του διεθνούς αναγνωρισμένου με το βραβείο «Pulitzer 2016» φωτοδημοσιογράφου,

Γιάννη Μπεχράκη, ο οποίος αποτύπωνε στο φακό το οδοιπορικό των προσφύγων που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής.

Ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Φρανσουά Ολάντ, ο Ισπανός πρωθυπουργός Μαριάνο Ραχόι, ο Πορτογάλλος ηγέτης Αντόνιο Κόστα και ο πρωθυπουργός της Μάλτας Τζοζέφ Μουσκάτ ξεναγήθηκαν από τον Έλληνα πρωθυπουργό, Αλέξη Τσίπρα (ο πρωθυπουργός της Ιταλίας Ματέο Ρέντσι και ο Κύπριος Πρόεδρος Νίκος Αναστασιάδης, που επίσης μετείχαν στη Σύνοδο είχαν ήδη αναχωρήσει για τις πατρίδες τους), σε μια έκθεση η οποία αποτύπωνε αυτό ακριβώς που είχε απασχολήσει τους ίδιους στη Σύνοδο που μόλις είχε ολοκληρωθεί: το προσφυγικό. Το ατελείωτο ταξίδι των προσφύγων, πρόσωπα, χώροι υποδοχής και όλες οι πτυχές της μεγάλης ανθρωπιστικής κρίσης, έδωσαν τη δυνατότητα στους αρχηγούς-κρατών να αφουγκραστούν το πρόβλημα αλλά και να κατανοήσουν τον θετικό ρόλο της ελληνικής κοινωνίας, στην αντιμετώπισή του. Πέραν όμως του «ειδικού», υπάρχει και το «γενικό». Η υπενθύμιση των κοινών καταβολών των λαών της Μεσογείου που όπως 35 χρόνια νωρίτερα σημείωνε ο Δώρης, ενώνοντας τις δυνάμεις τους απέναντι στις δυνάμεις της πολιτιστικής αλλοτρίωσης μπορούν «να ξαναδώσουν στον κόσμο, ακόμα μια φορά, τις μεγάλες πνευματικές δημιουργίες και τη μεγάλη κοινωνική αλλαγή» (1981:118-119).

6.5 Το Κέντρο Πολιτισμού και η Κοινωνία

Μπορεί η παρουσία ξένων ηγετών και προσωπικοτήτων διεθνούς εμβέλειας να κατέστησαν το Κέντρο Πολιτισμού πόλο έλξης παγκόσμιου ενδιαφέροντος, ωστόσο η λειτουργία του ως τόπου διάδοσης ηχηρών μηνυμάτων, παραγωγής πολιτιστικής πολιτικής και ανάπτυξης πολλαπλών πολιτιστικών διαλόγων, δεν του αφαιρέσε στο ελάχιστο τη σύνδεση του με την τοπική κοινωνία.

Το ΚΠΠΣΝ, γρήγορα εντάχθηκε στην καθημερινότητα των κατοίκων της Αθήνας και των επισκεπτών της, με τα στοιχεία προσέλευσης κοινού να είναι ήδη από τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας του εξόχως ενθαρρυντικά. Αν και οι αρχικές προβλέψεις του ΚΠΠΣΝ μιλούσαν για 700.000 επισκέψεις ετησίως, τελικώς στη διετία 2017-2018, περισσότεροι από έξι εκατομμύρια άνθρωποι επισκέφθηκαν τους χώρους του. Το 2017 οι επισκέψεις ξεπέρασαν τα 3 εκατομμύρια. Αντιστοίχως ανοδικά κινήθηκαν και τα οικονομικά δεδομένα, καθώς το σχετικό αποτέλεσμα του 2017 ήταν κατά 2,3 εκατ. ευρώ καλύτερο από τον προϋπολογισμό του επιχειρησιακού σχεδίου που είχε εκπονηθεί πριν από την παράδοση του ΚΠΠΣΝ από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (Τουλιάτου, 2018, Νοέμβριος 4). Το 2018, η επισκεψιμότητα έσπασε ακόμη ένα ρεκόρ. Σημειώνοντας αύξηση 76%, σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, οι προσελεύσεις άγγιξαν τα 5,3 εκατομμύρια, καθιστώντας το χώρο κορυφαίο προορισμό ψυχαγωγίας, μάθησης και

άθλησης, παρά μάλιστα το γεγονός ότι στο κέντρο πολιτισμού δεν είναι προσβάσιμο με Μετρό το οποίο αποτελεί βασικό μέσο μετακίνησης στην πρωτεύουσα (ΚΠΙΣΝ, 2019)..

Από το 2016, οπότε πρώτα άνοιξε τις πόρτες του για το κοινό, έως και τις αρχές του 2018, το κέντρο πολιτισμού απηύθυνε ηχηρό κάλεσμα με μια από σειρά από 3.500 δωρεάν εκδηλώσεις, πολιτιστικές, εκπαιδευτικές, αθλητικές, ψυχαγωγικές, περιβαλλοντικές, να συμβάλουν στην ενίσχυση της σχέσης του με την τοπική κοινωνία (ΙΣΝ, 2018α). Όπως μάλιστα είχε αναφέρει σε ειδική εκδήλωση ο πρόεδρος του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, 25.000 άνθρωποι επισκέπτονταν το κέντρο πολιτισμού, κατά μέσο όρο, κάθε εβδομάδα από το δεκαπενταύγουστο του 2017 έως τον Φεβρουάριο του 2018, ενώ έως εκείνη τη στιγμή είχαν ήδη εγγραφεί 50.000 μέλη του ΚΠΙΣΝ. Δίνοντας μάλιστα τον τόνο, είχε βάλει ψηλά τον πήχη, μιλώντας για ένα έργο, για όλους τους Έλληνες: *«Άμα φορέσουμε όλοι -δύσκολο καμιά φορά να χωρέσουμε όλοι στο ίδιο νούμερο, αλλά όχι αδύνατο- τη βαριά γαλανόλευκη φανέλα της Εθνικής Ελλάδας, τα όνειρα γίνονται πραγματικότητα»*, είχε δηλώσει χαρακτηριστικά ο Ανδρέας Δρακόπουλος. (ό.π.).

Το ενδιαφέρον του κοινού τροφοδοτούν όχι μόνο σταθερές δράσεις όπως οι ξεναγήσεις στο πάρκο και οι μαθητικές εκδρομές στους χώρους του κέντρου πολιτισμού αλλά και έκτακτες δράσεις όπως προβολές ταινιών, μουσικές εκδηλώσεις μέχρι και αθλοπαιδιές πολλών ειδών. Το ΚΠΙΣΝ, επιχείρησε να συνδέσει την παρουσία του και με στιγμές ξεκούρασης και αποσυμφόρησης των Αθηναίων και των επισκεπτών της πόλης. Το 2018, παραμονή πρωτοχρονιάς, εκατοντάδες πυροτεχνήματα φώτισαν τον ουρανό δημιουργώντας ένα εντυπωσιακό θέαμα δίπλα από τις εγκαταστάσεις του Κέντρου Πολιτισμού και περισσότερα από 20.000 άτομα ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του ΚΠΙΣΝ και απόλαυσαν το θέαμα πλάι στο παγοδρόμιο που έχει στηθεί πάνω στο Κανάλι. Το πρωί της επόμενης ημέρας, έλαβε χώρα ο πρώτος αγώνας δρόμου για το 2018, το SNF RUN: 2018 FIRST RUN, 4 χιλιομέτρων, όπου συμμετείχαν περισσότερα από 1.300 άτομα (ΙΣΝ, 2018β).

Το αποτέλεσμα του ολοκληρωμένου σχεδίου δράσεων και ενεργειών δεν αποτυπώνεται μόνο στην υψηλή επισκεψιμότητα αλλά και στον ενθουσιασμό που δείχνουν οι πολίτες από την εμπειρία της παρουσίας τους στον χώρο. Διπλή έρευνα, ενήλικων επισκεπτών και ενήλικου γενικού πληθυσμού της Αττικής, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 2018 σε 3000 ερωτώμενους, έδειξε πως το 93% των κατοίκων της Αττικής και το 99% των επισκεπτών έχουν θετική άποψη για το ΚΠΙΣΝ. Παράλληλα, το 91% του γενικού κοινού (κάτοικοι Αττικής) πιστεύει πως το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος αποτελεί έναν «ανοιχτό, προσβάσιμο χώρο, ο οποίος αναβάθμισε την ποιότητα ζωής της περιοχής αλλά και το

πολιτιστικό επίπεδο της πόλης, άλλαξε την εικόνα της Αθήνας και προσέφερε μία ανάσα πρασίνου». Από τα ίδια ευρήματα προκύπτει πως το 87% των επισκεπτών θεωρεί ότι το ΚΠΙΣΝ διαθέτει το σωστό επίπεδο ασφάλειας, το 99% έχει θετική άποψη για το επίπεδο καθαριότητας και το 90% έχει θετική άποψη για το επίπεδο της εξυπηρέτησης (ΚΠΙΣΝ, 2019).

6.6 Συμπεράσματα

Μέσα σε έτη οικονομικής δυσπραγίας, χαμηλών δεικτών Ανάπτυξης, υφεσιακών μέτρων, υψηλής ανεργίας και συνολικής απαξίωσης της ελληνικής οικονομίας, η ένταξη του ΚΠΙΣΝ στην καθημερινότητα των Ελλήνων έδωσε αρκετές αφορμές όχι μόνο για ενίσχυση της εθνικής αυτοπεποίθησης αλλά και υπενθύμισης των δυνατοτήτων του λαού αλλά και των ευκαιριών που μπορεί να αναδυθούν ακόμη και σε δυσμενή περιβάλλοντα.

Οι αναφορές του Μπαράκ Ομπάμα, στο ένδοξο παρελθόν της Ελλάδας αλλά και τα υποστηρικτικά του μηνύματα για την ελληνική οικονομία με αφορμή την παρουσία του στο ΚΠΙΣΝ, οι επισημάνσεις του Εμμανουέλ Μακρόν, η συνάντηση Γάλλων και Ελλήνων επιχειρηματιών στους χώρους του κέντρου πολιτισμού καθώς και η συνάντηση των επτά ηγετών του Νότου με σκοπό να επικοινωνηθεί δυναμικά το μήνυμα αντιμετώπισης του προσφυγικού προβλήματος, καταδεικνύουν πως ένας χώρος πολιτισμού μπορεί να εμπνεύσει κρατικές ηγεσίες και να αποτελέσει το πεδίο παραγωγής πολιτικής, άλλοτε με σκοπό την ανάδειξη ανθρωπιστικών ζητημάτων όπως το προσφυγικό – μεταναστευτικό και άλλοτε με σκοπό την ενίσχυση διακρατικών οικονομικών σχέσεων και την εμπέδωση της εμπιστοσύνης προς μια οικονομικά ευάλωτη χώρα, όπως η Ελλάδα της συγκεκριμένης περιόδου.

Η δυναμική του νέου πολιτιστικού φορέα έγινε αντιληπτή από την πρώτη στιγμή και από την πολιτεία, σε Ανώτατο μάλιστα επίπεδο, με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Προκόπη Παυλόπουλο να αναφέρει τον Φεβρουάριο του 2018, στο χαιρετισμό κατά την τελετή παράδοσης του ΚΠΙΣΝ στο ελληνικό δημόσιο πως η Ελλάδα είναι και θα είναι, *«πριν απ' όλα, Πνεύμα και Πολιτισμός. Κι αυτό την καθιστά κοιτίδα και λίκνο του σύγχρονου Δυτικού Πολιτισμού. Δίχως την έμπνευση και τους συμβολισμούς της Ελλάδας, αυτός ο Πολιτισμός θα αλλοιωθεί, με όλες τις εντεύθεν, κυριολεκτικώς ανεπανόρθωτες για την Ανθρωπότητα, συνέπειες»*. Δηλώνοντας μάλιστα πως αντιλαμβάνεται το χρέος της πολιτείας, ο Ανώτατος Πολιτειακός Παράγοντας έκανε ειδική μνεία στη μεγάλη πολιτισμική ακτινοβολία του Κέντρου και τόνισε πως κάθε παράλειψη εκπλήρωσης του χρέους της πολιτείας, *«συνιστά αθέτηση χρέους όχι μόνον έναντι των Δωρητών, αλλά και έναντι του Πολιτισμού γενικότερα»* (presidency, 2017).

Λίγους μήνες αργότερα, τον Μάιο του 2018, το ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών και η Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα αποφάσιζαν την ημέρα που συμπληρώνονταν 60 χρόνια από την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης να πραγματοποιήσουν ειδική εκδήλωση στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, τιμώντας την «ημέρα της Ευρώπης». Για μια ακόμη φορά, ο χώρος πολιτισμού μετατρέπονταν σε πεδίο παραγωγής πολιτικής και παρεμβατικός πολιτιστικός αγωγός, προκειμένου να ακουστούν ηχηρότερα μέσα από τις εγκαταστάσεις του, μηνύματα για τις αξίες της Ευρώπης και την αναγκαιότητα του κοινού οικοδομήματος (Υπουργείο Εξωτερικών, 2017γ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7.1 Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση μουσείου. Επί δεκαέξι ολόκληρα χρόνια, από το 2000 οπότε ιδρύθηκε έως το 2016, υπήρξε στην πραγματικότητα «άστεγο». Χωρίς δικές του κτιριακές υποδομές, το ΕΜΣΤ υπήρξε στην ουσία περιπλανώμενο επί μακρόν, χωρίς να μπορεί να δημιουργήσει μια σταθερή σχέση με το κοινό ή να πραγματοποιήσει έναν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, που θα του επέτρεπε να εδραιωθεί στη συνείδηση του κοινού. Για μια περίοδο πραγματοποιούσε δράσεις στο δημόσιο χώρο. Κάποιες εποχές, παρουσίασε εκθέσεις στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Για μια πενταετία, από το 2003 μέχρι το 2008, φιλοξενήθηκε στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, ενώ στη συνέχεια «στεγάστηκε» σε τμήμα του κτηρίου του Ωδείου Αθηνών. Στην πραγματικότητα, ως πρώτη έδρα του ΕΜΣΤ μπορεί να αναγνωρίσει κανείς το κτίριο του παλαιού εργοστασίου Ζυθοποιίας ΦΙΞ, το οποίο βρίσκεται στη συμβολή των οδών Καλλιρόης και Φραντζή. Η ανακατασκευή του κτηρίου ολοκληρώθηκε το 2014 και δυο χρόνια αργότερα, το 2016, το μουσείο μετεγκαταστάθηκε εκεί (ΕΜΣΤ, χχ).

Η μόνιμη συλλογή του Μουσείου αποτελείται από περίπου 1100 έργα καταξιωμένων Ελλήνων και Διεθνών καλλιτεχνών όπως ο Στήβεν Αντωνάκος, ο Μπιλ Βιόλα, ο Ντίκος Βυζάντιος, η Έμιλυ Ζασίρ, ο Ίλια και η Εμίλια Καμπακόφ, ο Βλάσης Κανιάρης, ο Νίκος Κεσσανλής, ο Γιάννης Κουνέλλης, η Σιρίν Νεσάτ, ο Λουκάς Σαμαράς, ο Κώστας Τσόκλης, η Μόνα Χατούμ, ο Γκάρντ Χιλ και η Χρύσα.

7.2 Το ΕΜΣΤ στον κόσμο

Καθώς οι κτιριακές υποδομές του ΕΜΣΤ είχαν πια ολοκληρωθεί και εν αναμονή της πλήρους λειτουργίας του, το μουσείο επιχείρησε να αναζωπυρώσει το ενδιαφέρον του κοινού, παρουσιάζοντας από το καλοκαίρι του 2016 και μέχρι το τέλος του έτους, μια σειρά από περιοδικές εκθέσεις, με τίτλο «ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ».

Το μουσείο, μπαίνοντας στη νέα του εποχή, έδωσε έμφαση στην εξωστρέφεια πραγματοποιώντας συνεργασίες με ξένα ιδρύματα, εγκαινιάζοντας το πρόγραμμα «Το ΕΜΣΤ στον κόσμο». Η πρώτη σύμπραξη έγινε με το μουσείο σύγχρονης τέχνης της Αμβέρσας, παρουσιάζοντας τον Οκτώβριο του 2016 έκθεση με θέμα «Κρίσιμοι Διάλογοι: Αθήνα-Αμβέρσα». Λίγους μήνες αργότερα η έκθεση μετακόμισε στην Αμβέρσα, αντιστρέφοντας το τίτλο σε «Κρίσιμοι διάλογοι: Αμβέρσα - Αθήνα» (ΕΜΣΤ, 2018).

Με αφορμή το αφιερωματικό έτος Ελλάδας – Ρωσίας 2016, το ΕΜΣΤ συμμετείχε σε μια ακόμη κίνηση εξωστρέφειας. Μαζί με την Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου και το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, παρουσίασαν την έκθεση «Genii Loci. Ελληνική Τέχνη από το 1930 έως σήμερα» στο Κρατικό Μουσείο Manege της Αγίας Πετρούπολης, από 30 Νοεμβρίου 2016 έως 8 Ιανουαρίου 2017 (ό.π.).

Με αφορμή το πολιτιστικό έτος Ελλάδας – Κίνας 2017, το ΕΜΣΤ παρουσίασε στον κεντρικό χώρο των περιοδικών του εκθέσεων την «Κινεζική ζωγραφική Χιευι, όπου ο κόσμος είχε την ευκαιρία να θαυμάσει αριστουργήματα από το Εθνικό Μουσείο Τέχνης της Κίνας (NAMOC). Η έκθεση διήρκησε από τις 22 Σεπτεμβρίου μέχρι και τις 14 Νοεμβρίου 2017 ενώ η συνεργασία των μουσείων των δυο χωρών περιελάμβανε και παρουσίαση έκθεσης του ΕΜΣΤ στο Εθνικό Μουσείο της Κίνας, τον Οκτώβριο του 2018 (ό.π.).

Το ΕΜΣΤ, συμπλήρωσε την πολυδιάστατη και ενεργητική πολιτική ανάπτυξης και προβολής του έργου του, με συμμετοχές, στην 57^η Μπιενάλε της Βενετίας το 2017, με διπλή παρουσία. Από τη μια μέσω του ελληνικού περιπτέρου και από την άλλη μέσω μιας σύμπραξης με το Hermitage και το GAMeC, με τα οποία συνέπραξε για την έκθεση του Jan Fabre «GLASS AND BONE SCULPTURES 1977–2017», η οποία ξεπέρασε τους 320.000 επισκέπτες (ό.π.).

7.3 Η έκθεση Documenta 14

Η δράση η οποία έτυχε της μεγαλύτερης προβολής του ΕΜΣΤ τα τελευταία χρόνια, για μια σειρά από λόγους, ήταν η συμμετοχή του στην έκθεση Documenta η οποία αποτελεί μια κορυφαία πολιτική έκθεση, που δίνει κατευθυντήριες γραμμές στη σύγχρονη τέχνη. Ο καλλιτεχνικός διευθυντής, της Documenta 14, Adam Szymczyk εμπνεύστηκε την ιδέα, το 2017, να πραγματοποιηθεί ταυτόχρονα στην Αθήνα και στο Κασέλ, μια πόλη της κεντρικής Γερμανίας.

Στο Κασέλ, η έκθεση ξεκίνησε τον Ιούνιο του 2017, φιλοξενώντας μέρος της μουσειολογικής μελέτης της μόνιμης συλλογής του ΕΜΣΤ στο Fridericianum με τίτλο: ANTIΔΩΡON. Στην Αθήνα, η ανάλογη έκθεση είχε ανοίξει για το κοινό ήδη από τον Απρίλιο του 2017 και απλώθηκε σε περισσότερα από 40 δημόσια ιδρύματα, πλατείες, κινηματογράφους, πανεπιστημιακούς χώρους και βιβλιοθήκες. Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης αποτέλεσε όμως τον κεντρικό εκθεσιακό χώρο της. Σύμφωνα με μελέτη του Πανεπιστημίου του Κάσελ που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών, μέχρι τον Ιούνιο του 2017, σχεδόν 244.000 επισκέπτες έλαβαν μέρος στις διάφορες εκδηλώσεις της Documenta 14 στην ελληνική πρωτεύουσα, με το 43% αυτών να είναι Έλληνες (από την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη,

την Πάτρα, το Βόλο κλπ), το 25% Γερμανοί ενώ οι υπόλοιποι προέρχονταν από 56 διαφορετικές χώρες του κόσμου (Documenta14, 2017).

Το καλλιτεχνικό ενδιαφέρον, συμπλήρωσε το πολιτικό νόημα που έδωσαν οι ηγεσίες των δυο χωρών σε αυτή τη διοργάνωση. Εγκαινιάζοντας την έκθεση στην Αθήνα, σε μια κρίσιμη στιγμή για την Ευρώπη⁹⁶, ο πρόεδρος της ελληνικής Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος και ο Πρόεδρος της Γερμανίας Φρανκ – Βάλτερ Σταϊνμάγερ, έδειξαν με τα λόγια τους πως ο πολιτισμός μπορεί να λειτουργήσει ως γέφυρα επικοινωνίας. *«Το ελληνικό πνεύμα, εδώ στο λίκνο του, συναντάται με το γερμανικό πνεύμα για να υπερασπισθούν τη φυσική θέση τους στον αενάως απαστράπτοντα αστερισμό της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς»*, δήλωσε ο Έλληνας, Ανώτατος Πολιτειακός Παράγοντας. *«Αυτή η documenta είναι μια πρόκληση στη δύναμη της φαντασίας μας. Αλλά δεν μπορώ να φανταστώ την Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς την Ελλάδα. Το μέλλον μας πρέπει να είναι ένα κοινό μέλλον»*, επεσήμανε ο Γερμανός Αξιωματούχος (Σπίνου, 2017, Απρίλιος 10). Λίγους μήνες αργότερα, όταν οι δυο άνδρες αντάμωναν ξανά για να εγκαινιάσουν την έκθεση στο Κασέλ, οι δυο Πρόεδροι επαναλάμβαναν τους δεσμούς των δυο χωρών όπως διαφαίνονται μέσα από την τέχνη, με τον Προκόπη Παυλόπουλο να εξηγεί πως για την Ελλάδα, η έκθεση Documenta στο Kassel, *«σημαίνει ότι όλοι οι Ευρωπαίοι αυτές τις δύσκολες ώρες, με αφετηρία τον κοινό μας Πολιτισμό, πρέπει να χτίσουμε μια ισχυρή Ευρώπη, για να υπερασπιστούμε Αρχές με παγκόσμια αξία, σε μια εποχή που η Ανθρωπότητα κινδυνεύει»* (presidency, 2017γ).

7.4 Μουσείο και Κοινωνία

Αν κανείς κληθεί να σκεφτεί ένα μουσείο σύγχρονης τέχνης, το μυαλό του θα πάει πιθανότατα στο MOMA. Το Museum of Modern Art της Νέας Υόρκης, αποτελεί δίχως αμφιβολία σημείο αναφοράς και έναν εκθεσιακό χώρο η παρουσία του οποίου, εδώ και πολλές δεκαετίες, δεν καθορίζει μόνο την έδρα του, το Μανχάταν, αλλά ολόκληρη την υφήλιο. Όπως και ο ίδιος ο πολιτιστικός φορέας παραδέχεται *«από την ίδρυσή μας το 1929 μέχρι το σημερινό επαναπροσδιορισμό του Μουσείου, το MoMA εξελίχθηκε από ένα τολμηρό πείραμα σε έναν Νεοϋρκέζικο προορισμό για τη μοντέρνα και σύγχρονη τέχνη»* (MOMA, χχ).

Αναζητώντας πιο κοντινά παραδείγματα μουσείων, που επηρέασαν την αισθητική των σύγχρονων Δυτικών κοινωνιών, οπωσδήποτε θα ανατρέξει κανείς στη διαδρομή του πρωτοποριακού Centre Pompidou στο Παρίσι. Δύσκολα θα αγνοήσει, το έργο και την παρεμβατικότητα του Tate Modern του Λονδίνου. Στον παγκόσμιο χάρτη των μουσείων

⁹⁶ Την περίοδο αυτή παρατηρούνταν ενίσχυση ακραίων πολιτικών δυνάμεων στη γηραιά Ήπειρο.

σύγχρονης τέχνης, μια ξεχωριστή θέση έχει ασφαλώς και το Guggenheim στο Μπιλμπάο. Ακόμη όμως και αν θελήσει κάποιος να αναφερθεί σε ένα πετυχημένο ελληνικό παράδειγμα τέτοιου μουσείου, πιθανότατα, η πρώτη του σκέψη θα πάει στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης του Ιδρύματος Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή. Με έδρα τη Χώρα της Άνδρου, το 1979, εγκαινιάστηκε στο γραφικό Κυκλαδίτικο νησί, με αρχικό σκοπό να στεγάσει αξιόλογα γλυπτά, τα οποία ο Ανδριώτης γλύπτης Μιχάλης Τόμπρος είχε αφήσει στη γενέτειρά του (Moca, χχ). Έκτοτε, σπουδαίες περιοδικές εκθέσεις Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών, από τον Ζογγολόπουλο έως τον Matisse και από τον Μυταρά έως τον Rodin, φιλοξενούνται τους καλοκαιρινούς μήνες στους χώρους του, με το μουσείο να αποτελεί όχι μόνο τοπόσημο του νησιού αλλά και πόλο έλξης για φιλότεχνους επισκέπτες.

Το ΕΜΣΤ, δυστυχώς μέχρι σήμερα δεν κατόρθωσε να εμπεδωθεί στη συνείδηση του κοινού ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής ζωής της πόλης των Αθηνών. Το γεγονός ότι επί μια δεκαπενταετία και πλέον λειτουργούσε ως «νομάς», χωρίς σταθερή έδρα, προφανώς συνέβαλε σε αυτή την αρνητική εξέλιξη. Η πιο πετυχημένη του στιγμή ήταν για πολλά έτη η αναδρομική έκθεση του Κώστα Τσόκλη, η οποία το μακρινό 2001 «έκοψε» περί τα 25.000 εισιτήρια. Κοιτώντας στο χρόνο, οι εκθέσεις του δε συγκίνησαν το Αθηναϊκό κοινό ή τους επισκέπτες της ελληνικής πρωτεύουσας. Η επισκεψιμότητά του το 2013, επί παραδείγματι, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, δεν ξεπέρασε τα 15.000 άτομα (Μποζώνη και Γαλανοπούλου, 2014, Δεκέμβριος 18). Η δημοσιότητα του ιδρύματος ήταν συνήθως μικρότερη για τη δραστηριότητά του και μεγαλύτερη εξαιτίας των εγκαινίων που συνεχώς αναβάλλονταν. Ένα πραγματικό «γεφύρι της Άρτας», με πολλούς Υπουργούς σε ρόλο πρωτομάστορα να υπόσχονται πως η «κορδέλα» θα κόβονταν επί των ημερών τους⁹⁷.

Οι πρώτες ενέργειες μετά από την εγκατάστασή του στη μόνιμη έδρα του στο κτίριο ΦΙΕ, έδειξαν να αποδίδουν καρπούς, με την έκθεση «Κρίσιμοι Διάλογοι: Αθήνα – Αμβέρσα» να προσελκύει το 2017, μέσα σε ένα τρίμηνο, 20.000 επισκέπτες. Ωστόσο, οι παθογένειες εμφανίστηκαν νωρίς αφού το ΕΜΣΤ, ανέκοψε την όποια δυναμική είχε επιχειρήσει να δημιουργήσει, ανακοινώνοντας στις 17 Ιουλίου του 2018, πως αναστέλλει την εκθεσιακή του δραστηριότητα, προκειμένου να προχωρήσει στο σχεδιασμό του προγράμματός του από το 2018 έως το 2020. Το δε τέλος της θητείας της τότε διευθύντριας του, Κατερίνας Κοσκινά, συνοδεύτηκε το Νοέμβριο του ίδιου έτους, από τραγελαφικές καταστάσεις και δημόσιες

⁹⁷ Χρειάστηκαν «έντεκα χρόνια, δώδεκα διαφορετικά ΔΣ και πέντε υπουργοί για να πραγματοποιηθεί αυτό το κτίριο», σημείωνε το 2015, σε ειδική εκδήλωση ανήμερα της Ημέρας των Μουσείων και ενώ ο χώρος δεν ήταν ακόμη επισκέψιμος, ο Βαγγέλης Στυλιανίδης, του αρχιτεκτονικού γραφείου 3SK το οποίο ανέλαβε τη διαμόρφωση του ιστορικού κτιρίου του Τάκη Ζενέτου σε μουσείο (Αστραπέλλου, 2015, Μαΐος 18).

καταγγελίες της για «δολοφονία χαρακτήρα», με το Υπουργείο Πολιτισμού να της χρεώνει, μεταξύ άλλων, μικροπολιτικούς στόχους και εξουσιομανία (Χατζηαντωνίου, 2018, Νοέμβριος 20). Το «κλειστό μουσείο», γίνονταν για ακόμη μια φορά είδηση για το λάθος λόγο. Όχι δηλαδή χάριν στο έργο και την προσφορά του, αλλά εξαιτίας μιας ακόμη «αναστάτωσης».

Ο στόχος να σταθεροποιηθεί στη συνείδηση του κοινού και να αποκτήσει εκτός από μόνιμη έδρα και μόνιμη παρουσία στα Αθηναϊκά δρώμενα, μετατίθετο πια. Μοναδική ελπίδα για τη σταθερή μελλοντική επαναλειτουργία του έδινε η «προίκα», των 3.000.000 ευρώ που δώρισε το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος⁹⁸, κεφάλαιο το οποίο αποφασίστηκε να αξιοποιηθεί για τον εξοπλισμό και την εφαρμογή εγκεκριμένων μελετών για την εγκατάσταση της μόνιμης συλλογής του στους τρεις τελευταίους ορόφους, τη λειτουργία media lounge, την ολοκλήρωση της αίθουσας προβολών και συνεδρίων, της βιβλιοθήκης, του αρχείου, του δώματος κλπ. Στις αρχές του 2019 και ενώ το μουσείο είχε αναστείλει οποιαδήποτε εργασία, έκθεση ή εκδήλωση, τοποθετήθηκε νέος άμισθος μεταβατικός διευθυντής, ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Αντωνακάκης, με δεδηλωμένο στόχο την απρόσκοπτη συνέχιση της πορείας προς τα εγκαίνια του ΕΜΣΤ και την έκθεση της μόνιμης συλλογής του, ενέργειες για τις οποίες αποφασίστηκε να εργάζονται από κοινού τόσο το Δ.Σ του Μουσείου όσο και η Επιτροπή Παρακολούθησης της δωρεάς του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΕΜΣΤ, 2019). Το Σεπτέμβρη του 2019, η τότε Υπουργός Πολιτισμού, Λίνα Μενδώνη, έθετε ως νέο χρονοδιάγραμμα εσπευσμένης επαναλειτουργίας τον Φεβρουάριο του 2020⁹⁹. Ακόμη όμως και αυτή η «νέα υπόσχεση» εγκαινίων, θα έφερνε το μουσείο -σε κάθε περίπτωση- εξαιρετικά αργοπορημένα σε επαφή με το Αθηναϊκό κοινό. Το κενό άλλωστε που πράγματι μέχρι τότε υπήρχε στο συγκεκριμένο πεδίο καλύφθηκε, σε μεγάλο βαθμό, από το νέο Μουσείο του Ιδρύματος Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή το οποίο εγκαινιάστηκε την 1^η Οκτωβρίου του 2019, στο Παγκράτι. Στην καρδιά της πόλης, ένα εντεκαόροφο κτήριο συνολικής επιφάνειας 7.250 τμ, διαθέτοντας μάλιστα το σημαντικό brand του αντίστοιχου μουσείου της Άνδρου, εξέθεσε στο κοινό σπάνια έργα ξένων δημιουργών όπως οι: Cézanne, van Gogh, Gauguin, Monet, Degas, Rodin, Toulouse-Lautrec, Bonnard, Picasso, Braque, Léger, Miró, Giacometti και Balthus. Τη δική τους θέση είχαν στο νέο μουσείο Γουλανδρή και έργα διακεκριμένων Ελλήνων όπως οι: Παρθένης, Μπουζιάνης, Βασιλείου,

⁹⁸ Το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος ανακοίνωσε την έγκριση δωρεάς ύψους €3 εκατομμυρίων προς το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στις 22 Απριλίου του 2014, με σκοπό την άμεση ολοκλήρωση των εργασιών ανακατασκευής του κτιρίου του Μουσείου, στο πρώην εργοστάσιο Φιξ. Ειδικότερα, σύμφωνα με την ανακοίνωση του Ιδρύματος «*Η δωρεά του Ιδρύματος δίνει την ευκαιρία για πρώτη φορά στο ΕΜΣΤ να ανταποκριθεί πλήρως στην αποστολή του και να αναλάβει τον κεντρικό του ρόλο ως ο κύριος χώρος σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα, ενθαρρύνοντας παράλληλα τη δημιουργία θερμοκοιτίδας νέων ιδεών στο χώρο της σύγχρονης τέχνης*» (ΙΣΝ, 2014).

⁹⁹ Μετά από αυτοψία στο χώρο του ΕΜΣΤ, η αρμόδια υπουργός ανέθεσε τον συντονισμό στον γενικό γραμματέα Σύγχρονου Πολιτισμού Νικόλα Γιατρομανωλάκη, για την επίσπευση διαδικασιών με σκοπό το Μουσείο να ανοίξει τις πόρτες ως το τέλος του Φεβρουαρίου 2020 (Χατζηαντωνίου, 2019)

Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Τσαρούχης, Μόραλης και Τέτσης, δίνοντας την ευκαιρία σε ένα ευρύ κοινό να έρθει σε επαφή με τη νεότερη και σύγχρονη τέχνη (Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή, *χχ*).

Σε κάθε περίπτωση, δεν πρέπει να αγνοήσουμε το γεγονός πως κατά το πρώτο διάστημα της δοκιμαστικής, όπως αποδείχθηκε, λειτουργίας του, το ΕΜΣΤ έκανε απόπειρα να εντάξει στους κόλπους του το σύνολο της κοινωνίας, μετέχοντας σε προγράμματα όπως το «Face Forward ...into my home», όπου με τη συνεργασία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), και με χρηματοδότηση από την Πολιτική Προστασία και Ανθρωπιστική Βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ECHO) στο πλαίσιο του προγράμματος ESTIA πραγματοποίησε εργαστήρια για πρόσφυγες αλλά και έκθεση στους χώρους περιοδικών εκθέσεων του Μουσείου. Την ίδια χρονιά, το 2017, το ΕΜΣΤ έλαβε μέρος στο Διεθνές Φεστιβάλ Αρχαίας Ολυμπίας. Στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών του δράσεων ήρθε σε επαφή με παιδιά 6 – 12 ετών από το Κέντρο Μεταναστών στη Μυρσίνη Ηλείας, την κοινότητα Ρομά Αμαλιάδας και την Πρότυπη Προσχολική Αγωγή – Ρήγας στον Πύργο, με τα οποία μέσω έργων αλλά και συζήτησης διαπραγματεύθηκαν θέματα όπως το ταξίδι, ο νομαδισμός, η μετανάστευση, η προσφυγιά, ο αποχωρισμός και η επαφή με νέους τόπους και ανθρώπους.

Την περίοδο 2018 - 2019 και ενώ το μουσείο δεν είχε ακόμη καταφέρει, τέσσερα ολόκληρα χρόνια μετά την ανακατασκευή του παλαιού εργοστασίου του ΦΙΞ, να βρει το βηματισμό του και ανοίξει σταθερά τις πύλες του για το κοινό, μια συνεργασία με το Εθνικό Θέατρο ήρθε να υπενθυμίσει την παρουσία του. Κατόπιν πρωτοβουλίας του Καλλιτεχνικού Διευθυντή του Εθνικού Θεάτρου, Στάθη Λιβαθινού, η τότε Διευθύντρια του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, Κατερίνα Κοσκινά, δέχτηκε την υλοποίηση μιας πρωτότυπης ιδέας η οποία αφορούσε στη δημιουργία μιας «καμπάνιας-πρότασης». Στην πραγματικότητα εικαστικά έργα σύγχρονων Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών της Συλλογής του ΕΜΣΤ, αξιοποιήθηκαν στις αφίσες δεκατριών παραστάσεων του Εθνικού θεάτρου εκείνης της περιόδου. Οι θεατρικές αφίσες λειτούργησαν δηλαδή ως το μέσο διάχυσης του έργου σημαντικών καλλιτεχνών, ενώ εμπεδώθηκε και ένα κλίμα συνέργειας μεταξύ δυο ξεχωριστών εγχώριων πολιτιστικών φορέων (ΕΜΣΤ, *χχα*).

Εικόνα 7.1: Η αφίσα της θεατρικής παράστασης «Ξύπνα Βασίλη», για την οποία αξιοποιήθηκε έργο του ζωγράφου Δημοσθένη Κοκκινίδη, από τη σειρά Των δε κακών μνήμη... 1967-1997 (πηγή: ΕΜΣΤ χχα).

7.5 Συμπέρασμα

Το ΕΜΣΤ, εάν επιθυμεί να φέρει εις πέρας την αποστολή του και να αναλάβει κάποια στιγμή κεντρικό ρόλο, ως ο κύριος χώρος σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα, ενθαρρύνοντας τη δημιουργία μιας θερμοκοιτίδας νέων ιδεών στο πεδίο της σύγχρονης τέχνης, προτείνοντας καλλιτέχνες και τάσεις στο ευρύ κοινό, θα πρέπει ασφαλώς να εγγυηθεί αρχικά μια σταθερή και αδιάκοπη λειτουργία, στο νέο χώρο που έχει στη διάθεσή του από το 2016. Αν αναλογιστούμε πως η ίδρυση του, χρονολογικά, έπεται ανάλογων μουσείων της Ευρώπης και του κόσμου αλλά και πως το μέγεθος του μουσείου καθώς και η συλλογή των έργων του, μπορεί να είναι μικρότερα από ομοειδή πολιτιστικά ιδρύματα που κυριαρχούν στο πεδίο της μοντέρνας τέχνης, θα πρέπει να καταβάλει μεγάλη προσπάθεια και να αναζητήσει ελκυστικούς τρόπους προκειμένου να αφήσει το στίγμα του. Η έως τώρα πορεία του, δεδομένων των δυσκολιών που προέκυψαν από την ίδρυσή του, οδηγούν στο συμπέρασμα πως εφόσον υπάρξει σοβαρή και συστηματική προσπάθεια θα μπορούσε να διεκδικήσει μερίδιο από την επισκεψιμότητα των μουσείων του αστικού ιστού αλλά και να συνδράμει, με τον τρόπο του, στην ανάδειξη της πόλης, ενδυναμώνοντας το «brand name» της. Δεν είναι τυχαίο, πως η Αθήνα το 2017 επειδή, ανάμεσα στα άλλα, φιλοξένησε το documenta 14 που πήρε μεγάλη δημοσιότητα, κέρδισε το

βραβείο «Αναδυόμενη πολιτιστική πόλη της χρονιάς» στα βραβεία κορυφαίων πολιτιστικών προορισμών (Athens Convention and Visitors Bureau, 2017) .

Περισσότερο ακόμη, έχει διαφανεί πως εκθέσεις του μπορούν να λειτουργήσουν ως γέφυρα σύνδεσης πολιτισμών, για την εμβάθυνση των σχέσεων της Ελλάδας με άλλους λαούς καθώς και για την αμοιβαία ανταλλαγή πολιτιστικών και καλλιτεχνικών γνώσεων και πρακτικών με όχημα τον πολιτισμό. Μάλιστα, προς αυτή την κατεύθυνση είχε κινηθεί σχεδόν από το ξεκίνημα της λειτουργίας του, με εκθέσεις όπως οι «διαπολιτισμοί», το 2004, που στόχευε ευθέως στην κριτική σύγκλιση του τοπικού με το παγκόσμιο, υπερβαίνοντας εθνικές οριοθετήσεις (ΕΜΣΤ, 2004). Αν σε αυτό συνυπολογίσει κανείς ενέργειες και συνέργειες που έγινε εφικτό να υλοποιηθούν σε καιρούς κατά τους οποίους το μουσείο δεν διέθετε έστω δική του έδρα αλλά ακόμη και δράσεις εξωτερίκευσης -όπως η συνέργεια με το Εθνικό Θέατρο που εξετάστηκε παραπάνω- οι οποίες έλαβαν χώρα ενώ ακόμη ήταν απολύτως ρευστό το καθεστώς λειτουργίας του ΕΜΣΤ, αντιλαμβάνεται κανείς πως αν το μουσείο λειτουργήσει ανεμπόδιστα, χωρίς παύσεις, με συγκεκριμένο σχέδιο, στόχους, στρατηγική και επιδιώξει σταθερές συνεργασίες, τα αποτελέσματα θα είναι ασφαλώς πολλαπλάσια.

Δεδομένης ωστόσο της αργοπορημένης, συστηματικής λειτουργίας ενός τέτοιου μουσείου στην Ελλάδα, δε χωρά αμφιβολία πως η επιβολή του στο διεθνές στερέωμα, δε θα αποτελέσει εύκολη υπόθεση. Ανάλογα ιδρύματα έχουν εδώ και δεκαετίες σημαντικό έργο να επιδείξουν, αποτελούν τοπόσημα και «brand» των χωρών τους, μπορούν να επιβάλλουν τάσεις και να κάνουν εξαγωγή πολιτισμού. Ο Haskell¹⁰⁰, περιγράφοντας μια, τρόπον τινά, γενεαλογία της Μοντέρνας Τέχνης, φθάνει μέχρι τα Σαλόν του 19^{ου} αιώνα, ξεκινώντας από τις εκθέσεις των ιμπρεσιονιστών στο Παρίσι (1874) αλλά και ακόμη νωρίτερα, στο Σαλόν του 1785 και την έκθεση «Όρκος των Ορατίων» του David. Στην ίδια περίοδο περίπου εντοπίζει τη γενεαλογία του Μοντέρνου σε Γερμανία, Αυστρία ακόμη και στη Νέα Υόρκη, με τις ανεξάρτητες gallery στην τελευταία περίπτωση. Στη δε Αγγλία, ο Haskell, εντοπίζει το θεσμό στο Shakespeare Gallery του Λονδίνου, η ίδρυση του οποίου πάει πίσω στα χρόνια της γαλλικής επανάστασης (Κανιάρη, 2015:10-11).

Για να κατανοήσει κανείς αστραπιαία την αργοπορημένη ένταξη του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, στο μουσειακό χάρτη αρκεί να ανασύρει στη μνήμη του το παράδειγμα του Charles Eastlake, ο οποίος ήδη το 1845, ως διευθυντής της National Gallery, είχε χαράξει συγκεκριμένη στρατηγική σχετικά με τον τρόπο παρουσίασης των εκθεμάτων στο κοινό,

¹⁰⁰ Haskell Francis (2000), *The Ephemeral Museum, Old master paintings and the rise of the art exhibition*, Yale University Press

αποφασίζοντας πως: «δεν είναι σκόπιμο να καλύπτεται οποιοσδήποτε κενός χώρος, σε οποιοδήποτε ύψος, μόνο και μόνο για να 'ντύνονται' οι τοίχοι, ανεξάρτητα από το μέγεθος και την ποιότητα των πινάκων» (Serota, 2012:7). Συνειδητοποιώντας, εν ολίγοις, πως στη γηραιά Αλβιώνα, εδώ και σχεδόν 200 χρόνια εξελίσσουν διαρκώς τις ιδέες τους, με σκοπό την αποκόμιση της καλύτερης δυνατής «εμπειρίας» του κοινού, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως θα απαιτηθούν πολλές ενέργειες, έμπνευση, πρωτότυπες ιδέες και προσεγγίσεις, δαπάνη σημαντικών κεφαλαίων και περιορισμό περαιτέρω αργοπορίας ή λαθών, προκειμένου το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, σε βάθος χρόνου, να κατορθώσει να δημιουργήσει ένα ικανό εκτόπισμα. Μόνο τότε θα είναι δυνατή η επαρκής εκπροσώπηση της Ελλάδας στο εξωτερικό, στον τομέα της σύγχρονης τέχνης. Μόνο έτσι θα μπορέσει ο φορέας να υπηρετήσει σοβαρά υψηλούς στόχους πολιτιστικής πολιτικής, με σκοπό την προσέγγιση εθνικών κοινωνιών αλλά και την ταυτόχρονη ενίσχυση της αλληλοκατανόησης σε ένα σύγχρονο περιβάλλον, όπου τα ερεθίσματα της διεθνούς κοινότητας είναι πολλά και άρα οι απαιτήσεις διαρκώς μεταβαλλόμενες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

8.1 Το ολοκαύτωμα

Νοιάζομαι πολύ για τη μνήμη του διωγμού της οικογένειάς μου. Η πρόσφατη κινητοποίηση της βιομηχανίας του Ολοκαυτώματος με σκοπό να αποσπάσει χρήματα από την Ευρώπη στο όνομα των "αναξιοπαθόντων του Ολοκαυτώματος" έχει συρρικνώσει το ηθικό ανάστημα του μαρτυρίου τους σε επίπεδο καζίνο του Μόντε Κάρλο. Ωστόσο, πέρα από αυτές τις ανησυχίες, εξακολουθώ να παραμένω πεπεισμένος ότι είναι σημαντικό να προφυλάσσουμε την ακεραιότητα της ιστορικής καταγραφής και να αγωνιζόμαστε για αυτό (Finkelstein, 2001:32).

Γόνος οικογενείας που εξοντώθηκε από τους Ναζί, με μοναδικούς επιζήσαντες του Γκέτου της Βαρσοβίας τους δύο του γονείς, ο Finkelstein επιχειρεί στο σύγγραμμά του «Η βιομηχανία του Ολοκαυτώματος», να καταγράψει τις σκέψεις του αναφορικά με την εκμετάλλευση της εβραϊκής οδύνης, υποστηρίζοντας πως το «Ολοκαύτωμα» αποτελεί ιδεολογική αναπαράσταση του ναζιστικού ολοκαυτώματος, το οποίο αποτελεί ιστορικό γεγονός.

Ολοκαύτωμα (Shoah στα Εβραϊκά) ονομάστηκε η δωδεκαετής περίοδος κατά την οποία οι Ναζί εφάρμοσαν τα σχέδιά τους για εξόντωση του Ιουδαϊσμού στην Ευρώπη. Η αρχή έγινε το 1933, όταν ο Αδόλφος Χίτλερ έγινε Καγκελάριος της Γερμανίας, οπότε εκατομμύρια Εβραίων υποβλήθηκαν σε εξευτελισμό, διάκριση, καταναγκαστικά έργα, βασανιστήρια και θάνατο (Πρεσβεία του Ισραήλ, χχ). Η εγκυκλοπαίδεια του Ολοκαυτώματος, γράφει χαρακτηριστικά πως:

Το Ολοκαύτωμα ήταν η συστηματική, προγραμματική, και κρατική πολιτική πρακτική διώξεων και εξόντωσης περίπου έξι εκατομμυρίων Εβραίων από το ναζιστικό καθεστώς και τους συνεργάτες του. Η αγγλική λέξη «Holocaust» προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «ολοκαύτωμα» και σημαίνει κυριολεκτικά "πλήρως καμμένη προσφορά θυσίας" σε θεό. Οι Ναζί, οι οποίοι ανέλαβαν την εξουσία στη Γερμανία τον Ιανουάριο του 1933, πίστευαν ότι οι Γερμανοί ήταν «φυλετικά ανώτεροι» και ότι οι Εβραίοι, που θεωρούνταν «κατώτεροι», αποτελούσαν μια εξωτερική απειλή για την επινοημένη γερμανική φυλετική κοινότητα (Holocaust, χχα).

Η εγκυκλοπαίδεια περιγράφει πως οι γερμανικές αρχές στράφηκαν εναντίον και άλλων «φυλετικά / βιολογικά κατώτερων» πληθυσμιακών ομάδων όπως των Ρομά, ατόμων με αναπηρίες, ορισμένων σλαβικών λαών (Πολωνών, Ρώσων κλπ) αλλά και άλλων ομάδων που

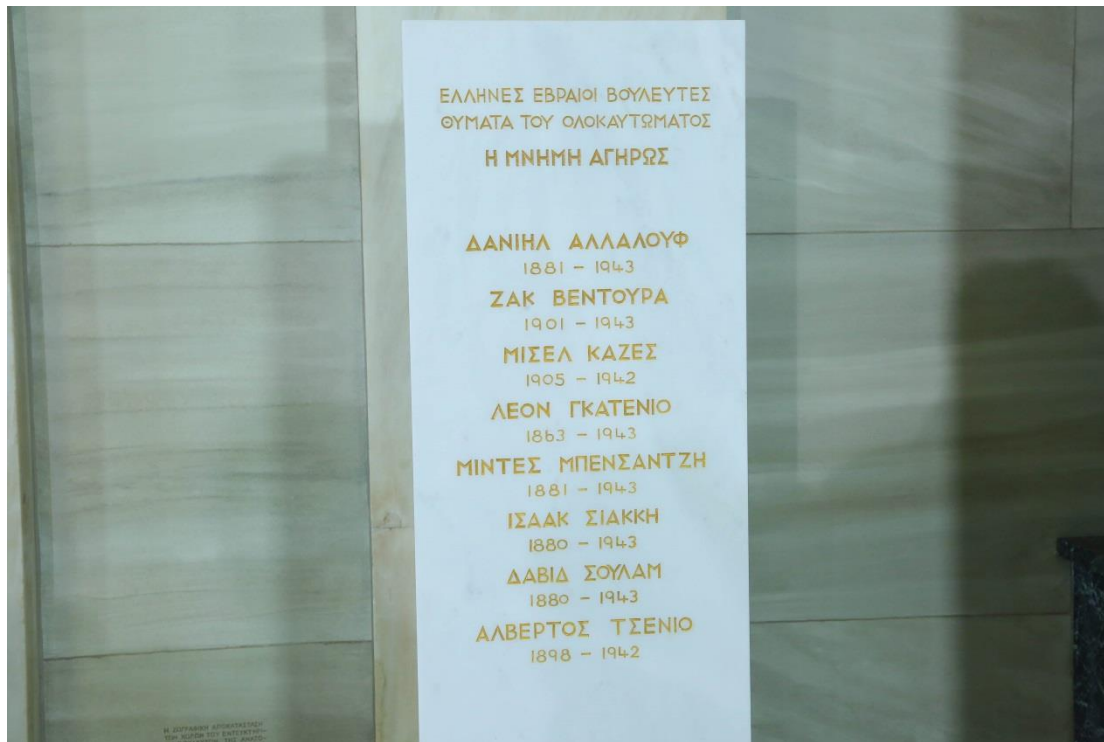
εκδιώχθηκαν λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων, της ιδεολογίας τους, των σεξουαλικών τους προτιμήσεων κ.ο.κ.. «Γράφοντας μετά το Άουσβιτς»¹⁰¹, πληθώρα συγγραφέων, ιστορικών, αναλυτών επιχειρήσαν και επιχειρούν ακόμη μέχρι τις ημέρες μας, να αποτυπώσουν με λόγια όσα απερίγραπτα συνέβησαν εκείνη την εποχή, εμποδίζοντας τον εφησυχασμό εκείνων που επιζητούν τη λήθη, θέλοντας να κλείσουν τους λογαριασμούς τους με το ναζιστικό παρελθόν.

Η Θεσσαλονίκη, συνδέθηκε άρρηκτα με αυτή τη θηριωδία καθώς από το Μάρτιο έως τον Αύγουστο του 1943, αξιωματούχοι των SS και της αστυνομίας εκτόπισαν περισσότερους από 40.000 εβραίους της πόλης, στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου, και οι περισσότεροι δολοφονήθηκαν στους θαλάμους αερίων. Το πρώτο τραίνο για το κολαστήριο φεύγει στις 15 Μαρτίου με 2.800 άτομα. Έως τον Αύγουστο πραγματοποιούνται συνολικά 19 αποστολές. Ελάχιστοι από εκείνους που επιβιβάστηκαν στα δρομολόγια του θανάτου επέστρεψαν στη Θεσσαλονίκη ζωντανοί. Αρκεί να σκεφτεί κανείς πως μετά από το τέλος του πολέμου στην πόλη ζούσαν μόλις 1950 Εβραίοι, αριθμός δηλαδή μειωμένος κατά 96% σε σχέση με την προπολεμική περίοδο (Δρουμπούκη, 2014). Τα προβλήματα είχαν ασφαλώς ξεκινήσει νωρίτερα. Συγκεκριμένα, στις 21 Ιουλίου του 1942, οι Γερμανοί υποχρέωσαν όλους τους Εβραίους άνδρες, ηλικίας 18 έως 45 ετών που ζούσαν στη Θεσσαλονίκη, να παρουσιαστούν στην Πλατεία Ελευθερίας. Παρουσιάστηκαν 9.000 Εβραίοι. Δύο χιλιάδες εξ' αυτών υπέστησαν τη βάσανο των καταναγκαστικών έργων ενώ οι υπόλοιποι τέθηκαν υπό κράτηση ώσπου οι εβραϊκές κοινότητες της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας να καταβάλουν στις γερμανικές κατοχικές αρχές ένα υπέρογκο ποσό ως λύτρα για την απελευθέρωσή τους. Στο πλαίσιο της πληρωμής αυτής, το εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης μεταβιβάστηκε στο δήμο ο οποίος το διέλυσε και χρησιμοποίησε το οικοδομικό υλικό για την ανέγερση πανεπιστημίου στον ίδιο χώρο (Holocaust, χχβ).

8.2 Η έμπρακτη αναγνώριση της θηριωδίας

Η ελληνική πολιτεία άργησε χαρακτηριστικά να αναγνωρίσει εμπράκτως τις συνέπειες του Ολοκαυτώματος. Μόλις το 2004, το ελληνικό κοινοβούλιο αποφάσισε πως: *«Η 27^η Ιανουαρίου καθιερώνεται ως ημέρα μνήμης των Ελλήνων Εβραίων μαρτύρων και ηρώων του Ολοκαυτώματος»*, σύμφωνα με το άρθρο 72 παρ. 4 του Συντάγματος. Παράλληλα, ομοφώνως έγινε δεκτό στη ΝΘ' Συνεδρίαση της Ολομέλειας στις 13^{ης} Ιανουαρίου του 2004, πως *«ο χαρακτήρας, το περιεχόμενο, ο φορέας και ο τρόπος οργάνωσης των εκδηλώσεων μνήμης καθορίζεται με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών,*

¹⁰¹ «Γράφοντας μετά το Άουσβιτς», είναι ο τίτλος ενός από τα έργα του βραβευμένου με Νόμπελ Λογοτεχνίας, μεταπολεμικού συγγραφέα Gunter Grass (2005).

Εικόνα 8.1: Αφιερωματική πλάκα, στη μνήμη των Ελλήνων Εβραίων Βουλευτών – θυμάτων του Ολοκαυτώματος, η οποία τοποθετήθηκε στο ελληνικό κοινοβούλιο (πηγή hellenicparliament, 2018)

Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, ύστερα από γνώμη των πλέον αναγνωρισμένων εβραϊκών σωματείων και οργανώσεων»¹⁰².

Η ίδια η πόλη της Θεσσαλονίκης, προχώρησε μάλλον με πιο αργά βήματα προς την κατεύθυνση της έμπρακτης αναγνώρισης. Το 2008, το Δημοτικό Συμβούλιο απέρριψε πρόταση για ένταξη της πόλης στο «Δίκτυο των μαρτυρικών πόλεων της Ελλάδας»¹⁰³ με το σκεπτικό πως το 91% των εβραίων που βρήκαν μαρτυρικό και εξευτελιστικό θάνατο στα κολαστήρια του Άουσβιτς, έχασαν τη ζωή τους σε έδαφος εκτός Ελλάδος, αγνοώντας επί της ουσίας το γεγονός πως από το σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης ξεκίνησε το ταξίδι του θανάτου τους. Εντυπωσιακό ήταν ακόμη το γεγονός πως η συγκεκριμένη απόφαση δεν αγνοούσε το γεγονός ότι αυτοί οι άνθρωποι και οι οικογένειές τους διαβιούσαν στη Θεσσαλονίκη επί αιώνες αλλά αντιθέτως, ελήφθη εν μέρει και με το επιχείρημα ότι οι νεκροί του Άουσβιτς εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη από την Ισπανία μόλις το 1492 (Δρουμπούκη, 2014). Η ιστορική δικαίωση

¹⁰² Σχέδιο νόμου Υπ. Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης: «Η 27η Ιανουαρίου καθιερώνεται ως ημέρα μνήμης των Ελλήνων Εβραίων μαρτύρων και ηρώων του Ολοκαυτώματος». Κατάθεση-Ψήφιση). τόμ. Δ', σ. 2658, 2969.

¹⁰³ Στις 12 Δεκεμβρίου του 2000, 37 Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Ελλάδας ίδρυσαν το ΔΙΚΤΥΟ ΜΑΡΤΥΡΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ & ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940-1945, "ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΑ" με έδρα τη Μαρτυρική Πόλη των Καλαβρύτων.

ήρθε λίγα χρόνια αργότερα, το 2012 όταν στις 9 Απριλίου, το Δημοτικό Συμβούλιο της Πόλης, προώθησε και ενέκρινε το συγκεκριμένο αίτημα. «Αναγνωρίζονται πλέον με επίσημο τρόπο οι θυσίες των πολιτών της Θεσσαλονίκης εκείνη την μαύρη περίοδο. Απομένει τώρα να αποδοθεί η ελληνική ιθαγένεια στους απογόνους των θυμάτων του Ολοκαυτώματος», είχε σημειώσει ο τότε δήμαρχος Θεσσαλονίκης, Γιάννης Μπουτάρης εξηγώντας πως αυτή ήταν η τελευταία εκκρεμότητα που έπρεπε να επιλυθεί «για να είμαστε καθόλα εντάξει με τη συνείδηση μας» (Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, 2012)

Η πιο χαρακτηριστική όμως, έμπρακτη κίνηση της Αθήνας για να τιμηθεί η μνήμη των ανθρώπων που έπεσαν θύματα της ασύλληπτης θηριωδίας ήρθε μόλις το 2019, όταν το ελληνικό κοινοβούλιο, αποκαθιστώντας ένα κενό 70 ετών, έλαβε την απόφαση να χρηματοδοτήσει εξ' ολοκλήρου τη δημιουργία Μόνιμης Ελληνικής Έκθεσης στο Άουσβιτς¹⁰⁴. Πρόκειται για την έκθεση «Να με θυμάστε, όπως σας θυμάμαι και εγώ» (φράση από το χειρόγραφο του Μαρσέλ Νατζαρή¹⁰⁵) η οποία δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του Υπουργείου Εξωτερικών και οργανώθηκε με την καθοριστική συμβολή του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος. Στις 2 Μαΐου του 2019, ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, Νίκος Βούτσης μετέβη στο Άουσβιτς, όπου παρουσιάστηκε η συλλογή των εκθεμάτων της έκθεσης. Σε ένα σημείο του χαιρετισμού του, άδραξε την ευκαιρία να θυμίσει πως η Βουλή των Ελλήνων με απόφασή της κάλεσε την ελληνική κυβέρνηση, να υπάρξει η διεκδίκηση, σε επίπεδο διακρατικό, διακοινοβουλευτικό και νομικό, εφ' όσον χρειαστεί, των γερμανικών αποζημιώσεων και επανορθώσεων:

Δεν είναι άσχετη η στιγμή που γίνεται αυτή η επιλογή, στη βάση ενός εξαιρετικά τεκμηριωμένου πορίσματος το οποίο παρουσίασε η ειδική επιτροπή της Βουλής, δεν είναι άσχετο με την πρωτοβουλία για αυτή την Έκθεση και με όλες τις άλλες πρωτοβουλίες. Το λέω ευθέως: Δεν είναι μόνο απότιση φόρου τιμής. Δεν είναι μόνο το ηθικό, ιστορικό χρέος, το οποίο θα πρέπει εκ μέρους όλων των επιζώντων, εκ μέρους όλων των Ελλήνων, να αποδώσουμε προς τους συμπολίτες μας, τα θύματα. Είναι ευθύτητα μια αναγκαιότητα για το σήμερα και το αύριο του κόσμου μας, της χώρας μας, της Ευρώπης, των παιδιών μας (hellenicparliament, 2019)

¹⁰⁴ Η ιδέα της Μόνιμης Έκθεσης είχε μπει στην τελική ευθεία, μερικά χρόνια νωρίτερα, όταν υπουργός Εξωτερικών ήταν η Ντόρα Μπακογιάννη (Μπουρδάρας, 2019, Μάιος 2),

¹⁰⁵ Ο Μαρσέλ Νατζαρή ήταν Έλληνας Σεφαραδίτης Εβραίος. Εστάλη με την τελευταία αποστολή Εβραίων από την Αθήνα στο Άουσβιτς. Εκεί υποχρεώθηκε να δουλέψει στη διαβόητη ομάδα Ζόντερκομάντο. Σίγουρος πως δεν θα κατορθώσει να επιβιώσει, κατέγραψε όσα είδε και τις τελευταίες του επιθυμίες σε ένα γράμμα και το έθαψε μέσα στις στάχτες του στρατοπέδου. Ο ίδιος τελικά έζησε έως το 1971. Το γράμμα που είχε γράψει βρέθηκε τυχαία το 1980.

Αυτή η χαρακτηριστική αποστροφή του Προέδρου της Βουλής στο Οσβιέτσιμ, της Πολωνίας, μαρτυρούσε ξεκάθαρα πως το ελληνικό πολιτικό σύστημα, μέσω της συμμετοχής της Ελλάδας στο μουσείο, δεν επεδίωκε απλώς να καλύψει μια πολυετή απουσία, αλλά στόχευε την ίδια ώρα να υπενθυμίσει ένα πάγιο αίτημα της εξωτερικής πολιτικής, εκείνο των γερμανικών αποζημιώσεων..

8.3 Μουσείο Ολοκαυτώματος

Οι πρώτες κινήσεις για τη δημιουργία τόπων μνήμης για τους θανόντες, έγιναν ήδη τη δεκαετία του 1960, μετά από κινήσεις της Ισραηλίτικης Κοινότητας της Θεσσαλονίκης. Τότε ανεγέρθηκε μνημείο στο νεκροταφείο της Σταυρούπολης. Το 1987, μια πλατεία λίγων τετραγωνικών μέτρων στην Τούμπα, πήρε το όνομα πλατεία Εβραίων μαρτύρων. Το 1996, το δημοτικό συμβούλιο της Θεσσαλονίκης αποφασίζει την τοποθέτηση ενός μνημείου, συγκεκριμένα μιας επτάφωτης λυχνίας η οποία θα στηρίζονταν σε σύμπλεγμα ανθρώπινων σκελετών, σε χώρο όπου βρίσκονταν η παλιά εργατική συνοικία «151». Το μνημείο, το οποίο απεικονίζει κάποιες ανθρώπινες μορφές που καίγονται στις φλόγες, αποκαλύπτεται το 1997, παρόντος του τότε προέδρου της Δημοκρατίας, Κωστή Στεφανόπουλου. Το μνημείο μένει εκεί τοποθετημένο έως το 2006 οπότε και ικανοποιείται ένα αίτημα της Ισραηλίτικης Κοινότητας της πόλης, να μεταφερθεί σε κεντρικότερο σημείο και συγκεκριμένα στην πλατεία Ελευθερίας (Δρουμπούκη, 2014:288-295).

Από το 2001, η Θεσσαλονίκη απέκτησε Εβραϊκό Μουσείο, με σκοπό τη συγκέντρωση όλων εκείνων των τεκμηρίων και κειμηλίων τα οποία διασώθηκαν κατά το ολοκαύτωμα. Ένας χώρος, ο οποίος δημιουργήθηκε σε μια παλιά στοά που ανήκε στην Ισραηλίτικη Κοινότητα της πόλης, ανέλαβε τη διατήρηση της μνήμης των θυμάτων και την έρευνα για την υπερδισχιλιετή παρουσία των εβραίων στη Θεσσαλονίκη. Στο μουσείο δημιουργήθηκε και ένας ειδικός εκθεσιακός χώρος αφιερωμένος στο Ολοκαύτωμα και πως αυτό επηρέασε την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης (Εβραϊκό Μουσείο, χχ).

Ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης Δαβίδ Σαλιτιέλ, εμπνεύστηκε όμως γρήγορα και διατήρησε ζωντανή την ιδέα για τη δημιουργία ενός μουσείου αφιερωμένου αποκλειστικά στο Ολοκαύτωμα. Το 2014 ο τότε δήμαρχος Θεσσαλονίκης, Γιάννης Μπουτάρης, σε ομιλία του μπροστά στο μνημείο που στήθηκε στην πανεπιστημιούπολη, στο σημείο όπου τιμούσαν τους νεκρούς τους επί 500 χρόνια οι σεφαραδίτες Εβραίοι της πολυπληθούς κοινότητας, έκανε αναφορά στην αδικαιολόγητη αργοπορία της πόλης να σπάσει τη σιωπή της και να αρχίσει να μνημονεύει τις ζοφερές στιγμές της Ιστορίας, (Μυρτσιώτη, 2017, Ιανουάριος

15). Τρία χρόνια αργότερα, στις 19 Μαρτίου του 2017, ο ίδιος ανέφερε σε ομιλία του για τα 74 χρόνια από την αναχώρηση του πρώτου συρμού για το στρατόπεδο Άουσβιτς – Μπίρκεναου:

Οραματιζόμαστε ένα Μουσείο που θα διατηρεί ζωντανή τη μνήμη όσων χάθηκαν, θα αφουγκράζεται τα λόγια και τις σιωπές όσων επέζησαν, και θα διαλέγεται με τις γενιές που θα έρθουν μετά από εμάς. Που θα μας μάθει να ακούμε τις φωνές των δικών μας «άλλων». Γιατί το Ολοκαύτωμα δεν αφορά μόνον τους Εβραίους. Αφορά ολόκληρη την ανθρωπότητα. Την Ευρώπη που έχασε τους πιο ευρωπαϊούς από τους πολίτες της. Την Ελλάδα που έχασε τα παιδιά της. Τη Θεσσαλονίκη που έχασε την ψυχή της (Πετροπούλου, 2017, Μάρτιος 19).

Τον Ιούλιο του 2018, το Δημοτικό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης, εγκρίνει τη συμμετοχή του Δήμου ως ιδρυτικού μέλους στην υπό σύσταση Διεθνή Ένωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (Association Internationale Sans But Lucratif¹⁰⁶) με την επωνυμία «Μουσείο Ολοκαυτώματος Ελλάδος», με έδρα τις Βρυξέλλες. Στην παρέμβασή του, ο δήμαρχος της πόλης, Γιάννης Μπουτάρης, κάνει ιδιαίτερη αναφορά στον τρόπο με τον οποίο ένα τέτοιο μουσείο θα μπορούσε να επιδράσει θετικά στη συνολική εικόνα της πόλης της Θεσσαλονίκης, ενδυναμώνοντας την διεθνή της παρουσία και απήχηση. Ανάμεσα στα άλλα εκτίμησε πως το μουσείο θα συμβάλλει:

- στην ανάδειξη του πολυπολιτισμικού παρελθόντος της Θεσσαλονίκης και των εβραϊκών κοινοτήτων της χώρας
- στην αναβάθμιση της Θεσσαλονίκης, ως τουριστικού και εκπαιδευτικού προορισμού
- στη δημιουργία χώρων πρασίνου, με τη δημιουργία πάρκου μνήμης και μητροπολιτικού πάρκου
- στην ενίσχυση του εκπαιδευτικού ρόλου της πόλης, με το μουσείο να λειτουργεί ως βιωματικό κέντρο εκπαίδευσης, για τις αξίες της ανεκτικότητας, της συνύπαρξης, αλλά και τη διαχείριση συμπεριφορών βίας και ρατσισμού, σε συνεργασία με πανεπιστήμια, εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς φορείς
- στην ανάδειξη της πόλης ως κέντρου παγκόσμιας εμβέλειας για τη μελέτη της σεφραδίτικης κοινότητας
- στη διοργάνωση διεθνών συνεδρίων και εκδηλώσεων για το Ολοκαύτωμα και την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Δήμος Θεσσαλονίκης, 2018, Ιούλιος 2).

¹⁰⁶ Πρόκειται για διεθνή μη κερδοσκοπική ένωση ομάδα φυσικών ή νομικών προσώπων που επιδιώκουν μη κερδοσκοπικό σκοπό διεθνούς χρησιμότητας με έδρα το Βέλγιο (Service Publique Federal Justice, γχ)

Τον Φεβρουάριο του 2019, υπεγράφη στις Βρυξέλλες όπου είναι η έδρα του μουσείου, το Βασιλικό Διάταγμα το οποίο ήταν απαραίτητο για την έκδοση οικοδομικής άδειας και έγινε γνωστό πως πρώτος πρόεδρος του ιδρύματος του «Μουσείου Ολοκαυτώματος Ελλάδας» θα ορίζονταν ο Γιάννης Μπουτάρης, ενώ θα τον διαδέχονταν ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, Δαβίδ Σαλτιέλ (Φακαλής, 2019, Φεβρουάριος 22). Τρεις μήνες αργότερα, αναδείχθηκε, κατόπιν διαγωνισμού, η εταιρία¹⁰⁷ που θα αναλάμβανε τη διαχείριση του συνολικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του Μουσείου Ολοκαυτώματος Ελλάδος, τη λήψη των απαιτούμενων εγκρίσεων και αδειοδοτήσεων απ' όλους τους αρμόδιους φορείς και τις υπηρεσίες που εμπλέκονται στην υλοποίησή του και τη διαχείριση της παράδοσης της μελέτης εφαρμογής και των τευχών δημοπράτησης, ώστε να είναι έτοιμο για κατασκευή (Τσουμής, 2019, Μάιος 9).

8.4 Συνεργασίες με ξένα κράτη και ιδρύματα

Στις 31 Ιανουαρίου του 2016, ο διευθυντής του Μνημείου του Ολοκαυτώματος στο Παρίσι Jacques Fredj και ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης Δαβίδ Σαλτιέλ, υπέγραψαν συμφωνία υποστήριξης του *Mémorial de la Shoah* για τη δημιουργία στη Θεσσαλονίκη ενός μουσείου και ενός εκπαιδευτικού κέντρου αφιερωμένο στο Ολοκαύτωμα. Η συμφωνία περιελάμβανε τη χορήγηση τεχνολογίας από το γαλλικό οργανισμό (Γενικό Προξενείο Γαλλίας, 2016). Υπογράφοντας το μνημόνιο συνεργασίας ο Jacques Fredj σημείωνε πως όσα συνέβησαν στη Θεσσαλονίκη στη διάρκεια του Ολοκαυτώματος *«ανήκουν στην τοπική αλλά και στην ευρωπαϊκή Ιστορία, την οποία οφείλουμε να διδάσκουμε ιδίως στους νέους για την καταπολέμηση του αντισημιτισμού, του ρατσισμού και όλων των διακρίσεων που δυστυχώς έρχονται και πάλι στην επιφάνεια σε όλο τον κόσμο»* (Μυρτσιώτη, 2017, Ιανουάριος 15). Λίγα χρόνια νωρίτερα, το 2013, το γαλλικό μουσείο είχε φιλοξενήσει έκθεση για τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης και με αυτή τη συμφωνία η σύνδεση των δυο πλευρών γινόταν πλέον ξεκάθαρα πιο στοχευμένη (Memorial, 2016).

Το Μάιο του 2018, η ανέγερση του Μουσείου Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη βρέθηκε στο επίκεντρο συνάντησης που είχε στο Βερολίνο ο δήμαρχος της πόλης, Γιάννης Μπουτάρης, με το Γερμανό υπουργό, αρμόδιο για ευρωπαϊκά θέματα, Μιχαέλ Ροτ. Ο Γερμανός αξιωματούχος δήλωσε υποστηρικτής του εγχειρήματος, διευκρινίζοντας μάλιστα πως η ανέγερση του Μουσείου ενδιαφέρει ιδιαίτερα τη γερμανική κυβέρνηση, η οποία συνέδραμε και οικονομικά για την αποπεράτωση του έργου. Στη συνάντηση συμμετείχαν η τότε πρόεδρος του

¹⁰⁷ Το project management ανέλαβε, μετά από σχετικό διαγωνισμό, η κοινοπραξία «Σαμαράς & Συνεργάτες Α.Ε. Σύμβουλοι Μηχανικοί – Hill International N.V.»

δημοτικού συμβουλίου του δήμου Θεσσαλονίκης, Καλυψώ Γούλα, ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας, Δαβίδ Σαλιτιέλ και ο διευθύνων σύμβουλο της ΓΑΙΑΟΣΕ, Αθανάσιος Σχίζας, με σκοπό να ενημερώσουν τον Μιχαέλ Ροτ για την πορεία του έργου (ΑΠΕ, 2018, Μάιος 9). Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, ο Γιάννης Μπουτάρης υποδέχτηκε και τη δήμαρχο Κολωνίας, Ενριέτε Ρέκερ, με την οποία συζήτησε την πορεία ανέγερσης του Μουσείου Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη και του Εβραϊκού Μουσείου στην Κολωνία. *«Είμαστε και οι δύο εναντίον σε οποιαδήποτε τάση ρατσισμού, αντισημιτισμού»*, είχε τότε δηλώσει η Ρέκερ. *«Με τα μουσεία αυτά οι δύο πόλεις θα δείξουν στους πολίτες τους και στον κόσμο όλο τη σημασία που είχε η εβραϊκή κοινότητα για τη διαμόρφωση μιας ταυτότητας. Βαδίζουμε σε παράλληλους δρόμους»*, είχε απαντήσει ο Γιάννης Μπουτάρης, επισημαίνοντας τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να λειτουργήσουν, τα μουσεία αυτά, για τη διαμόρφωση της συνείδησης των πολιτών (ΑΠΕ, 2018, Οκτώβρης 3).

Η Γερμανική συνέργεια υπήρξε καθοριστικής σημασίας καθώς η μνημειοποίηση του Ολοκαυτώματος στην Ενωμένη Γερμανία είχε προηγηθεί αρκετά χρόνια νωρίτερα¹⁰⁸, λόγω του θλιβερού παρελθόντος της χώρας στην επίμαχη μαύρη περίοδο της σύγχρονης ευρωπαϊκής ιστορίας. Το εμβληματικό μουσείο του Ολοκαυτώματος του Βερολίνου, δεν είχε βέβαια χτιστεί στον τόπο εξόντωσης των θυμάτων του ναζισμού, αλλά σε ένα κεντρικό σημείο της επανανοποιημένης Γερμανίας, μετά από επιλογή της πολιτικής ηγεσίας του τόπου (Κόκκινος, 2015). Σε αντίθεση δηλαδή με το μουσείο Ολοκαυτώματος της Θεσσαλονίκης, το οποίο επελέγη να χτιστεί στο σημείο από όπου ξεκινούσαν τα τραίνα για τα κρεματόρια, η Γερμανία μάλλον ακολούθησε -για μια σειρά από δικούς της λόγους – την προσέγγιση του Νόρα, σύμφωνα με τον οποίο *«τόποι μνήμης»*, δεν είναι μόνο τα *«υλικά κατάλοιπα μιας περιόδου, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι φυλακές και οι τόποι μαρτυρίου, αλλά και τα αρχεία, οι βιβλιοθήκες, τα λεξικά, τα μουσεία, ακόμη και οι επέτειοι ανάμνησης κάποιων ιστορικών γεγονότων ή οι δημόσιες συζητήσεις και έριδες για το παρελθόν»* (Δρουμπούκη, 2014:103).

8.5 Η τελετή αποκαλυπτηρίων πλακέτας για το Μουσείο Ολοκαυτώματος

Στις 15 Ιουνίου του 2017, στη Θεσσαλονίκη, στο χώρο του Μεγάρου Μουσικής, ο Μπένζαμιν Νετανιάχου και ο Αλέξης Τσίπρας, αποκαλύπτουν από κοινού, σε ειδική εκδήλωση, πλακέτα

¹⁰⁸ Το Μνημείο του Ολοκαυτώματος του Βερολίνου εγκαινιάστηκε στις 10 Μαΐου του 2005. Βρίσκεται τοποθετημένο μεταξύ της Πύλης του Βρανδεμβούργου και της Πλατείας Πότσνταμ, με θέα το γερμανικό Κοινοβούλιο. Σε μια έκταση 19.000 τ.μ. ορθώνονται 2.711 κύβοι από μπετόν, διαφορετικού ύψους, από 30 εκατοστά έως 5 μέτρα, σε στενή απόσταση ο ένας από τον άλλο, έτσι ώστε με μεγάλη δυσκολία να μπορεί κάποιος να περάσει ανάμεσά τους, με σκοπό να δημιουργεί την αίσθηση στον επισκέπτη πως είναι αβέβαιος και ανίσχυρος. Ο Αμερικανός δημιουργός του, Peter Eisenman, έκανε λόγο για μνημείο που *«θα πρέπει να είναι τόσο σιωπηλό όσο ένας άνθρωπος στο Αουσβιτς»* (Κονιδάρης, 2005, Μάιος 8).

για το μουσείο του ολοκαυτώματος, παρουσία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκου Αναστασιάδη. Οι τρεις άνδρες, οι οποίοι βρίσκονται εκεί με αφορμή τη Διακυβερνητική Συνάντηση Ελλάδας – Ισραήλ και την Τριμερή Συνάντηση Ελλάδας – Κύπρου – Ισραήλ, εκφράζουν την ένθερμη στήριξή τους στην πρωτοβουλία για την ίδρυση Μουσείου του Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη (primeminister, 2017).

Ο Έλληνας πρωθυπουργός επιλέγει να σταθεί στις αξίες που στοχεύει να καλλιεργήσει ένας τέτοιος φορέας, σημειώνοντας πως σκοπός του είναι να διαφυλάξει και να παραδώσει στις επόμενες γενιές την ιστορική μνήμη του πόνου και του μαρτυρίου των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα, σημειώνει πως *«αποτελεί και μια υπόσχεση απέναντι και στο παρόν και στο μέλλον. Υπόσχεση ότι οι λαοί όλου του κόσμου θα αντισταθούν σε κάθε τι που απειλεί ή που θα απειλήσει την ελευθερία, την αξιοπρέπεια, την ανθρώπινη ζωή»* (ό.π.).

Ο Ισραηλινός πρωθυπουργός, υπενθύμισε με την ευκαιρία της αποκάλυψης της πλακέτας, τους μακράιωνους δεσμούς των δυο χωρών, ήδη από τον 4ο αιώνα π.Χ.. Αναφέρθηκε στην ενσωμάτωση των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη, μετά την αποίκηση τους από την Ισπανία ενώ, σε πιο προσωπικό τόνο, μοιράστηκε πως ο πατέρας του, ο οποίος είχε μελετήσει πολύ την περίοδο της Ισπανικής Ιστορίας, του έλεγε συχνά πού κατέληξαν οι Εβραίοι και πως το ήμισυ του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης, από την αρχή του 20ου αιώνα και εντεύθεν, αποτελείτο από ανθρώπους εβραϊκής καταγωγής, μέχρι τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917 η οποία κατέκαψε την εβραϊκή συνοικία, αλλά όχι τους Εβραίους και στη συνέχεια τη *«λαιίλαπα του ναζισμού που κατέκαψε περίπου το 95% αυτής της περήφανης και εξαιρετικής Εβραϊκής Κοινότητας»*. Εξυμνώντας τη στάση και τον ηρωισμό των Ελλήνων, αναφέρθηκε μάλιστα στην περίπτωση της Ζακύνθου, όπου όταν ο γερμανός διοικητής διέταξε να του δώσουν μια λίστα με τους Εβραίους, ο τότε Επίσκοπος και ο τότε Δήμαρχος του νησιού είχαν παραδώσει μια λίστα με μόνο δύο ονόματα, τα δικά τους. *«Αυτοί είναι μόνο, δηλαδή εμείς. Πάρτε εμάς και όχι τους Εβραίους»*, είχαν αναφωνήσει, όπως θυμήθηκε ο Ισραηλινός ηγέτης, θέλοντας να δείξει πως δεν ξεχνά τους αφανείς ήρωες που προστάτεψαν τους Εβραίους (ό.π.).

Καθιστώντας σαφές πως με την ανέγερση Μουσείου Ολοκαυτώματος, ικανοποιείται ένα πάγιο αίτημα και επουλώνεται, κατά κάποιον τρόπο, μια πληγή ετών, ο Μπένζαμιν Νετανιάχου, μνημόνευσε τη συγκινητική περίπτωση του 93χρονου τότε Μουσέρ Λιόν, ενός από τους επιζώντες του Ολοκαυτώματος, ο οποίος κάθε χρόνο συνήθιζε να ανάβει έναν πυρσό στην Ιερουσαλήμ, στο Μουσείο του Ολοκαυτώματος. Στο μνημείο αυτό, την ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος, ανάβονται κάθε χρόνο έξι κεριά, στη μνήμη των 6.000.000 Εβραίων που εξοντώθηκαν από τους Ναζί. Ο Μοσέ Λιόν, όμως, θεωρούσε χρέος του και προσωπική του

υπόθεση να τιμά ξεχωριστά, τους 50.000 Εβραίους της Θεσσαλονίκης που εξολοθρεύτηκαν στο Άουσβιτς, καθώς ο ίδιος αποτελούσε μέλος της δικής τους κοινότητας. Με αφορμή την αποκάλυψη της πλακέτας ο Νετανιάχου είχε προτείνει στο Λιόν να επισκεφθούν μαζί τη Θεσσαλονίκη. Ο γηραιός άνδρας απεδέχθη την πρόσκληση, όμως μια ξαφνική εισαγωγή στο νοσοκομείο, λίγες ώρες πριν από την πτήση, του στέρησε αυτή τη χαρά. Έτσι, ο Ισραηλινός πρωθυπουργός ταξίδεψε στη Θεσσαλονίκη, με τα δυο παιδιά του Μοσέ Λιόν, τα οποία παρέστησαν στα αποκαλυπτήρια, αντ' αυτού (Τζίμας, 2017, Ιούνιος 15).

8.6 Η θεμελίωση του Μουσείου Ολοκαυτώματος

Στις 30 Ιανουαρίου του 2018, ο πρόεδρος του Ισραήλ Ruven Rivlin, φθάνει στη Θεσσαλονίκη για να παραστεί στην τελετή θεμελίωσης του Μουσείου του Ολοκαυτώματος. Ο Ισραηλινός ηγέτης τονίζει emphatically στην ομιλία του πως οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης καθώς και άλλων κοινοτήτων της Ελλάδας, *«αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι των πολιτών της Ελληνικής Δημοκρατίας»* και υπενθύμισε πως η Θεσσαλονίκη πριν από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο αποκαλούνταν *«Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων»*, δείχνοντας έτσι τη σύνδεση των δυο λαών (Ισραηλινή Κοινότητα Λάρισας, 2018, Ιανουάριος 31).

Παράλληλα, ο Ruven Rivlin, επιλέγει να θυμίσει μια ανθρώπινη ιστορία που διασώθηκε της Ναζιστικής θηριωδίας, την ιστορία του Ζακ Στρούμσα, ο οποίος έμεινε στην ιστορία ως ο «βιολιστής του Άουσβιτς», καθώς, ως κρατούμενος υποχρεώνονταν να παίζει μουσική στην ορχήστρα του στρατοπέδου, τη στιγμή που οι μελλοθάνατοι οδηγούνταν στα κρεματόρια. Ο Ζακ Στρούμσα επέζησε, δημιούργησε νέα οικογένεια στο Ισραήλ, έγραψε βιβλίο για το Άουσβιτς και επέστρεψε στον τόπο του εγκλήματος για να παίζει με το βιολί του το «Εγώ Πιστεύω». Στη συγκινητική αυτή ιστορία, του ανθρώπου που μπήκε στη Θεσσαλονίκη στο βαγόνι του θανάτου και όμως επέζησε, ανέτρεξε ο Ισραηλινός αξιωματούχος, παραπέμποντας στα λόγια του επιζήσαντος:

Πιστεύω ότι η διαφορά ανάμεσα στην ευλογία και την ύβρη είναι ένα θέμα επιλογής. Επιλογής του καθενός. Κι ο δρόμος της επιλογής είναι ανοιχτός σε όλα τα έθνη. Και η δυνατότητα να προσφέρεις στην ευημερία της ανθρωπότητας βρίσκεται ολοκληρωτικά στην επιλογή του καθενός (ό.π.).

Απευθυνόμενος στον υψηλό ξένο προσκεκλημένο, ο Έλληνας πρωθυπουργός, Αλέξης Τσίπρας δράττεται της ευκαιρίας να αναφερθεί στους Σεφαραδίτες Εβραίους, που έφθασαν στη Θεσσαλονίκη τον 15ο αιώνα, ως πρόσφυγες, στο ρόλο που διαδραμάτισαν, επί τετρακόσια χρόνια, στην οικονομική πρόοδο της πόλης, στη συμμετοχή τους στα κοινωνικά κινήματα αλλά

και στη συνολικότερη ενεργητικότητα του εβραϊκού στοιχείου για την πρόοδο της πόλης στο εμπόριο, στην κουλτούρα, στον πολιτισμό, στις προοδευτικές ιδέες. Πέραν όμως της αναφοράς του στους δεσμούς της πόλης με του Εβραίους και άρα της επισήμανσης των συνεκτικών δεσμών, η θεμελίωση του Μουσείου έγινε αφορμή και για τη διατύπωση ενός ισχυρότερου πολιτικού μηνύματος με τον Έλληνα πρωθυπουργό να τονίζει πως πρέπει:

αυτό εδώ το Μουσείο να είναι μια διαρκής υπενθύμιση, ένα διαρκές SOS, τόσο για τις σημερινές όσο και για τις αυριανές γενιές, για το πού μπορούν να οδηγήσουν ο φασισμός, ο ναζισμός, ο αντισημιτισμός, ο ρατσισμός, τα θεωρητικά εξαμβλώματα για ανώτερες και κατώτερες φυλές, οι θεωρίες για την καθαρότητα του έθνους και οι πρακτικές της βίας εναντίον οποιουδήποτε θεωρείται διαφορετικός και κατώτερος. Οι θεωρίες και οι πρακτικές του μίσους και των διακρίσεων, με την όποια παραλλαγή κι αν εμφανίζονται (primeminister, 2018).

8.7 Μουσείο και Κοινωνία

Κάθε σύγχρονο μουσείο έχει ως ζητούμενο να αφορά την κοινωνία, να απευθύνεται ακόμη και να λογοδοτεί σε εκείνη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ήδη πριν από την κατασκευή του, η εταιρεία Deloitte είχε εκπονήσει μελέτη βιωσιμότητας σύμφωνα με την οποία η επισκεψιμότητά του υπολογίζονταν να ξεπεράσει τα 116.000 άτομα σε βάθος πενταετίας, ενώ κατά τον προγραμματισμό θα απασχολούνταν για τη λειτουργία του περίπου τριάντα τρεις εργαζόμενοι (Δήμος Θεσσαλονίκης, 2018, Ιούλιος 2). Αν και ως δηλωμένος βασικός σκοπός της δημιουργίας του συγκεκριμένου μουσείου – μνημείου, ήταν ξεκάθαρα η διατήρηση της ιστορικής μνήμης, κοινό μυστικό υπήρξε από πολύ νωρίς πως η συγκεκριμένη πρωτοβουλία θα μπορούσε να αποδώσει και τουριστικά, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη της πόλης, αφού η Θεσσαλονίκη -επουλώνοντας μια πληγή του πρόσφατου παρελθόντος της- θα απηύθυνε κάλεσμα στους απανταχού Εβραίους, αλλά και σε όλους εκείνους που επιθυμούν να διατρανώσουν την πάλη τους ενάντια στο ναζισμό και τα εγκλήματά του. Άλλωστε, το παράδειγμα του Βερολίνου δικαιώνει μια τέτοια προσέγγιση, αν σκεφτεί κανείς πως στα πρώτα δέκα χρόνια της λειτουργίας του, από το Μάιο του 2005 έως τον Ιανουάριο του 2016, το μνημείο του Ολοκαυτώματος στη γερμανική πρωτεύουσα, επισκέφτηκαν 5 εκατομμύρια πολίτες (DW, 2016, Ιανουάριος 22). Ανάλογα ζωνφό είναι το ενδιαφέρον του κοινού και στη Γαλλία, με το Mémorial de la Shoah, ενδεικτικά το 2017, να υποδέχεται 257.000 επισκέπτες. Τη χρονιά αυτή, τα εισιτήρια έκαναν μάλιστα ρεκόρ δωδεκαετίας, δείχνοντας τη διαρκώς αυξανόμενη επιθυμία του κοινού να ενημερωθεί για τις θηριωδίες του παρελθόντος (Memorial, 2017).

Τα οφέλη για την τοπική κοινωνία αναμένονταν να είναι πολλαπλά ήδη από το σχεδιασμό του έργου. Το οκταγωνικό, εξάωρο κτίριο ύψους 32 μέτρων, πέραν της μόνιμης συλλογής, των περιοδικών εκθέσεων, του αρχείου, του μεγάλου αμφιθεάτρου σχεδιάστηκε να περιλαμβάνει τόσο εκπαιδευτικές αίθουσες, ώστε να ικανοποιεί με έναν ακόμη τρόπο το ρόλο του ως σημείο παραγωγής πολιτισμού, όσο όμως και ένα εστιατόριο, ώστε να μπορεί να αποτελεί σημείο συνάντησης και αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των δημοτών. Ο νέος πολιτιστικός φορέας, προβλέφθηκε να δώσει συνολικά νέα πνοή στο συγκεκριμένο διαμέρισμα της Θεσσαλονίκης. Με τελικό ζητούμενο να δημιουργηθεί ένας «υπερτοπικός πόλος πρασίνου, μουσειακών χώρων, αναψυχής και περιπάτου», η ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρους περιελάμβανε την παραχώρηση εκ μέρους της ΓΑΙΟΣΕ, μιας έκτασης περίπου 40 στρεμμάτων, και τη φύτευση χιλιάδων δέντρων, στη μνήμη των χιλιάδων θυμάτων του Ολοκαυτώματος (primeminister, 2018).

8.8 Αλέξης Τσίπρας: «Το Μουσείο του Ολοκαυτώματος είναι ένα ηχηρό δείγμα σύμπτωσης πολιτικής βούλησης και σωστής χρονικής συγκυρίας».

Πέραν των βιβλιογραφικών αναφορών, θεωρήθηκε κρίσιμο να προσεγγίσουμε ανθρώπους οι οποίοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του Μουσείου, προκειμένου να καταγράψουμε σε ενεστώτα χρόνο, τις σκέψεις και τις αντιλήψεις τους, ως παντοτινό τεκμήριο, στο οποίο θα μπορούσε να ανατρέξει ο ιστορικός του μέλλοντος. Όπως προκύπτει από τις παραπάνω ενότητες, ένα από αυτά τα πρόσωπα είναι ο πρώην πρωθυπουργός της Ελλάδος, Αλέξης Τσίπρας, ο οποίος –όντας εν ενεργεία πρόεδρος της ελληνικής κυβέρνησης- δέχτηκε να απαντήσει σε μια σειρά από ερωτήματα που ως σκοπό είχαν τον εντοπισμό των αιτιών, ενδεχομένως και των συγκυριών, που συνέβαλαν ώστε η θεμελίωση του συγκεκριμένου μουσείου – μνημείου, να επιτευχθεί επί των ημερών του¹⁰⁹.

Δεδομένου ότι κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας το μουσείο τελούσε ακόμη υπό κατασκευή, αλλά και καθώς το όραμα, η απόφαση της υλοποίησής και η έναρξη οικοδόμησης του έλαβαν χώρα, όπως ήδη είδαμε, κατά τη θητεία του Αλέξη Τσίπρα, ως προέδρου της ελληνικής κυβέρνησης, η συγκεκριμένη μαρτυρία κρίθηκε απαραίτητη ως βασικό ιστορικό τεκμήριο. Η ανέγερση του συγκεκριμένου Μουσείου δεν προϋπήρχε δηλαδή ως προτεραιότητα στον εθνικό σχεδιασμό, αλλά ήρθε ως απόρροια μιας πολιτικής πρωτοβουλίας, της οποίας τα κίνητρα αναζήτησα.

¹⁰⁹ Η συνέντευξη έγινε με τη μορφή γραπτού ερωτηματολογίου και απαντήθηκε μέσω προσωπικής ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, με το διπλωματικό γραφείο του Έλληνα πρωθυπουργού, στις 2 Απριλίου του 2019

Στη συνέντευξη επεδίωξα συνεπώς να κατανοήσω:

1. αν εκτός από «ιστορικό χρέος» αποτέλεσε και «διπλωματική κίνηση», η δημιουργία ενός μουσείου Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη προκειμένου να εδραιωθούν και να ενδυναμωθούν οι σχέσεις εμπιστοσύνης Ελλάδας – Ισραήλ
2. αν η ελληνική ηγεσία στόχευε μέσω του πολιτισμού και της υλοποίησης αυτού του δαπανηρού έργου να αποκομίσει άλλα οφέλη σε τομείς πέραν του πολιτισμού, αναπτύσσοντας συνεργασία με το Ισραήλ στο εμπόριο, την ενέργεια, τις επενδύσεις, την αγροτική ανάπτυξη κλπ
3. ποιες ήταν οι ρεαλιστικές προσδοκίες του ελληνικού πολιτικού προσωπικού, όταν ανακοίνωνε την δημιουργία ενός Μουσείου Ολοκαυτώματος και αν εκτιμούσε πως αυτή η δυναμική ενέργεια αρκούσε από μόνη της για να υπενθυμίσει το πολυπολιτισμικό παρελθόν της πόλης και να ενδυναμώσει τη διεθνή της παρουσία και απήχηση;
4. αν η άνοδος ακραίων φωνών στην Ευρώπη, έπαιξε ρόλο στην επιλογή της κυβέρνησης να προβάλλει με δράσεις της (πχ παρουσίαση πλακέτας του μουσείου, θεμελίωση του κτιρίου κλπ), την ανέγερση του μουσείου Ολοκαυτώματος;
5. αν η αποδοχή του έργου από την τοπική κοινωνία ως αναπόσπαστου τμήματος της πόλης της Θεσσαλονίκης κρίθηκε αναγκαία ώστε η λειτουργία του φορέα να έχει συνέχεια μέσα στο χρόνο
6. αν η απόφαση δημιουργίας του μουσείου συνοδεύτηκε από συγκεκριμένο σχεδιασμό, από πλευράς πολιτείας, για την ανάδειξη του μουσείου –μνημείου στην Ελλάδα αλλά και στο διεθνές σκηνικό, από την ημέρα της λειτουργίας του και μετά, προκειμένου να επιτευχθούν μακροπρόθεσμα οφέλη.

Μέσα από τις απαντήσεις που δίνει ο Αλέξης Τσίπρας (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15), αντιλαμβάνομαι πως:

1. Το Μουσείο ικανοποιεί ταυτόχρονα δυο στόχους. Πρώτον, την εκπλήρωση ενός χρέους δικαιοσύνης και μνήμης προς τους Έλληνες Ιουδαίους, οι οποίοι εξολοθρεύθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα. Δύναται να καταστεί τόπος μάθησης, συμβάλλοντας στην καταπολέμηση του ρατσισμού, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας ενώ αναμένεται να προσδώσει πολλαπλά οφέλη για την πόλη της Θεσσαλονίκης και μεταξύ άλλων να αποτελέσει σημαντικό προορισμό για τον εβραϊκό τουρισμό. Δεύτερον, σε διπλωματικό και διεθνές επίπεδο «η χώρα μας επιδιώκει την εδραίωση εμπιστοσύνης με

τις χώρες της περιοχής, αναγνωρίζοντας το ρόλο που το Ισραήλ μπορεί να διαδραματίσει στην προσπάθεια παγίωσης της ειρήνης, της ασφάλειας και της ευημερίας στην ευρύτερη γειτονιά μας».

2. Οι σχέσεις Ελλάδας-Ισραήλ προωθούνται σε διάφορα επίπεδα. Σε πολύ κομβικά πεδία όπως η ενέργεια ή η διασυνδεσιμότητα των αγορών μας, αλλά και στους τομείς του πολιτισμού και του τουρισμού, οι οποίοι είναι σημαντικοί για την οικονομική ανάπτυξη και την αρμονική συνύπαρξή μας στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι διάφορες πτυχές των σχέσεών μας *«τίθενται σε μία διαδικασία κυκλική, θα λέγαμε, συνεχή, όπου η πρόοδος σε μία πτυχή της σχέσης επωφελείται από την προηγούμενη και τροφοδοτεί την επόμενη, με στόχο τη διατήρηση μίας διαρκούς, σταθερής θετικής ατζέντας προς όφελος της σταθερότητας και της συνανάπτυξης».*
3. Η ανέγερση του μουσείου δεν είναι μια πράξη μεμονωμένη. Η Ελλάδα έχει εντός του εθνικού χώρου της τα παλαιότερα ιουδαϊκά κέντρα της Ευρώπης, η ίδια η πόλη της Θεσσαλονίκης εκτός από «πόλη-μάρτυρας» του Ολοκαυτώματος, υπήρξε η σημαντικότερη πόλη της ιουδαϊκής διασποράς για πέντε αιώνες. Συνεπώς, η κατασκευή του μουσείου πέραν ότι θα συμβάλλει να τιμηθεί η μνήμη των μαρτύρων του Ολοκαυτώματος και να γίνει αντιληπτό το μέγεθος της συμβολής της εβραϊκής κοινότητας στην πόλη είναι ταυτόχρονα και *«μία ενέργεια δυναμική, που θα ενδυναμώσει τη διεθνή απήχηση της πόλης, θα προσελκύσει τουρισμό, θα προσθέσει ένα σπουδαίο αρχιτεκτονικό δημιούργημα στη λίστα των οροσήμων της πόλης και θα δημιουργήσει, ασφαλώς, θέσεις εργασίας».*
4. Η χρονική συγκυρία λήψης της απόφασης δεν είναι εντελώς ανεξάρτητη των πολιτικών γεγονότων. Στο έδαφος που δημιούργησε η κρίση, οι ιδεολογικές τάσεις του Φασισμού και του Ναζισμού επανεμφανίστηκαν θέτοντας σε κίνδυνο δημοκρατικές και κοινωνικές κατακτήσεις των λαών της μεταπολεμικής Ευρώπης. Πέραν της διαφύλαξης της γνώσης, ο μελλοντικός επισκέπτης του μουσείου θα ενθαρρύνεται ουσιαστικά να μη μένει αμέτοχος στη μάχη απέναντι στο φασιστικό μίσος και να μην αντιμετωπίζει *«τους οπαδούς αυτής της φρικτής ιδεολογίας ως ακόμα μια άποψη στο πολιτικό φάσμα, αλλά να την αντιληφθεί ως αυτό που πραγματικά είναι: Μία διαρκής απειλή ενάντια στη συλλογική πρόοδο των κοινωνιών, ένας απάνθρωπος τρόπος οργάνωσης που στοχοποιεί και επιτίθεται εναντίον των αδυνάμων».*
5. Μουσείο και κοινωνία πρέπει να συμπορεύονται. Στόχος είναι το Μουσείο να ενταχθεί μεταξύ των «συμβόλων» της πόλης. Εκτός από τα ίχνη της παλαιοχριστιανικής ή της βυζαντινής περιόδου, υπάρχει ένα ακόμη κομμάτι στο πάζλ της ιστορίας. *«Είναι,*

επομένως, απαραίτητο ο πληθυσμός της Θεσσαλονίκης να νιώσει ότι συνδέεται και με αυτήν την πτυχή της ιστορίας της πόλης του, ότι η εβραϊκή κοινότητα προσέφερε και συνεχίζει να προσφέρει στην πόλη και να αφήνει το αποτύπωμά της σε αυτήν».

6. «*Το άνοιγμα του Μουσείου θέλουμε να σηματοδοτήσει και το «άνοιγμα» της Θεσσαλονίκης στον κόσμο, που ως ένα από τα σημαντικότερα μητροπολιτικά κέντρα της Βαλκανικής οφείλει να προωθή την ανεκτικότητα και τον πολιτιστικό πλουραλισμό*». Ο συγκεκριμένος σχεδιασμός περιλαμβάνει κίνητρα για την τουριστική και εν γένει οικονομική ανάπτυξη της περιοχής αλλά και συνεργασίες όπως με το Μουσείο Ολοκαυτώματος των Σκοπίων για κοινά προγράμματα επιμόρφωσης καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και από τις δυο χώρες, για τη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος στα σχολεία, στα οποία συμμετέχουν και Γάλλοι καθηγητές. Ως μέρος της συνεργασίας αυτής υπήρξαν εγκαίρως ανταλλαγές επισκέψεων σε Θεσσαλονίκη και Σκόπια αντίστοιχα.

Εξετάζοντας τα πρώτα αποτελέσματα που παρήγαγε η απόφαση ανέγερσης Μουσείου Ολοκαυτώματος στην πόλη της Θεσσαλονίκης, διαπιστώνεται ότι στην Ολομέλεια της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος, η οποία πραγματοποιήθηκε στην πόλη της Φεράρας στις 29 Νοεμβρίου 2018, υπό ιταλική προεδρία, αποφασίστηκε ομόφωνα να αναλάβει η Ελλάδα την προεδρία της Συμμαχίας για το έτος 2021, ακολουθώντας τις προεδρίες του Λουξεμβούργου (2019) και της Γερμανίας (2020). Στην ομόφωνη απόφαση, δε συνέβαλε προφανώς μόνο η Ιστορία του τόπου αλλά και το νέο δεδομένο το οποίο υπήρχε πλέον, δηλαδή το μουσείο, καθώς η Ελλάδα μπορεί να ήταν πλήρες μέλος του IHRA από το 2005, χρειάστηκαν όμως 13 χρόνια ώστε για πρώτη φορά να της δοθεί η προεδρία της Συμμαχίας (Υπουργείο Εξωτερικών, 2018γ). Άρα, το επιδιωκόμενο «άνοιγμα» της Θεσσαλονίκης στον κόσμο, όπως το περιγράφει ο Αλέξης Τσίπρας, ως ένα σημαντικό μητροπολιτικό κέντρο κέντρα της Βαλκανικής που προωθή την ανεκτικότητα, μοιάζει σε αυτή την πρώιμη φάση να πραγματοποιείται με το μουσείο να φέρνει, χωρίς ακόμη να υφίσταται, καρπούς στο κομμάτι της «πολιτιστικής διπλωματίας».

Από την άλλη μεριά, τους πρώτους μήνες του 2018, παρά τις επίμονες δράσεις της πολιτείας εκείνη την εποχή και την διαρκή επισήμανση του ιστορικού μας χρέους, μια σειρά απανωτών περιστατικών αντισημιτισμού υπενθύμισαν πως αποκρουστικές αντιλήψεις εξακολουθούν να διακατέχουν ένα κομμάτι της κοινωνίας. Μερίδα ατόμων, βεβήλωσε το Μνημείο του Ολοκαυτώματος στην πλατεία Ελευθερίας και μετά από λίγο διάστημα και το Εβραϊκό Μνημείο που βρίσκεται τοποθετημένο στην πανεπιστημιούπολη του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου

Θεσσαλονίκης, στο πάρκο του Αστεροσκοπείου (Λυκεσάς, 2018, Ιούλιος 11). Συνεπώς, ο στόχος που θέτει ο Αλέξης Τσίπρας, να νιώσει ο πληθυσμός την προσφορά της εβραϊκής κοινότητας στην πόλη, μοιάζει να είναι δυσκολότερα επιτεύξιμος -αν όχι καθόλου- σε ένα κομμάτι της κοινωνίας, το οποίο δεν αποτελεί ασφαλώς την πλειονότητα, αλλά πάντως είναι υπαρκτό και το οποίο δυσκολεύεται να αποδεχτεί και να γίνει κοινωνός μιας ιστορικής πραγματικότητας, αφού αν ανατρέξει κανείς στις ιστορικές πηγές είναι εύκολο να διαπιστώσει πως ο αριθμός των Εβραίων ήταν από τον 16^ο αιώνα ως το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα κυρίαρχος στην πόλη. Σύμφωνα μάλιστα με την Οθωμανική απογραφή του 1882, ο εβραϊκός πληθυσμός στον καζά¹¹⁰ καταλάμβανε τη δεύτερη θέση μετά τον ελληνικό και μάλιστα με μια διαφορά της τάξεως του 0,5%. (Μόλχο, 2001) Εκδηλώσεις μίσους, όπως η βεβήλωση των μνημείων, ενισχύουν από την άλλη την αναγκαιότητα ύπαρξης του μουσείου, ως χώρου ενθάρρυνσης ώστε να μη μένει αμέτοχος στη μάχη απέναντι στο φασιστικό μίσος αφού όπως παρατηρεί και Ευστάθιος Λιανός - Λιάντης, ειδικός γραμματέας Θρησκευτικής και Πολιτιστικής Διπλωματίας και ειδικός απεσταλμένος για την Καταπολέμηση του Αντισημιτισμού και την Προάσπιση της Μνήμης του Ολοκαυτώματος στο υπουργείο Εξωτερικών, «αυτός που βεβηλώνει έναν τόπο μνήμης του μαρτυρίου επιθυμεί την αναβίωση της εγκληματικής παραφοράς του ναζισμού» (Χαραλαμπίκης, 2019, Ιούλιος 23). Στεκόμενοι κριτικά στις ενέργειες που έκανε η πολιτεία, θα πρέπει πάντως να επισημάνουμε το γεγονός πως από τη στιγμή που ζητούμενο ήταν η πλήρης και άμεση αποδοχή του μουσείου από το σύνολο της κοινωνίας, θα έπρεπε εκτός από τις φιέστες και τις πολιτικές συναντήσεις, να είχε προηγηθεί, σε μεγαλύτερο βαθμό, διάλογος με το σύνολο της κοινωνίας και όχι μόνο με την εβραϊκή κοινότητα. Ο Janera Solomon στο κείμενο του «*Αφουγκραζόμενοι την κοινωνία. Η αξία της διαβούλευσης με την κοινωνία*», είναι αποκαλυπτικός, περιγράφοντας την αξία της διαβούλευσης ως δυναμική, αέναη διαδικασία ανακάλυψης (Lord Gail Dexter και Lord Barry, 2017).

Έχοντας την ευκαιρία να καταγραφεί η άποψη ενός εν ενεργεία πρωθυπουργού πάνω στο κρίσιμο και διαχρονικά ενδιαφέρον πεδίο του πολιτισμού, ζητήθηκε από τον Αλέξη Τσίπρα να απαντήσει εάν προσωπικά πιστεύει στην αξιοποίηση του πολιτισμού ως μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα μάλιστα, καθώς η κυβέρνησή του έλαβε αποφάσεις τόσο για την οικονομία, όσο και για εθνικά ζητήματα («Συμφωνία των Πρεσπών»), ζητήθηκε να απαντήσει αν ο πολιτισμός της Ελλάδας μπόρεσε στα αλήθεια να αποτελέσει κομμάτι της φαρέτρας των επιχειρημάτων μας. «*Η ίδια η Διπλωματία αποτελεί μίαν έκφραση πολιτικού πολιτισμού και μέσω αυτής προσπαθούμε να χαράζουμε μία πορεία δράσεων που βασίζονται και*

¹¹⁰ Ο καζάς είναι το σύνολο μιας πόλης, συμπεριλαμβανομένων των προαστίων αυτής.

αξιοποιούν την ανταλλαγή ιδεών, αξιών, παραδόσεων και άλλων πτυχών του πολιτισμού προκειμένου να ενισχύουμε τις διακρατικές σχέσεις, τις κοινωνικοπολιτικές συνεργασίες, και να προωθήσουμε τα εθνικά μας συμφέροντα. Ο μακραίωνος ελληνικός πολιτισμός που αποτελεί τη βάση του Δυτικού Πολιτισμού και παράγει αδιάκοπα θαυμαστά μνημεία του λόγου και των τεχνών είναι σημαντικότερος πόρος διεπαφής με τα κράτη και τους λαούς της υφηλίου. Είμαστε τυχεροί ως λαός που έχουμε στα χέρια μας μια κληρονομιά τόσο πλούσια και συνάμα αδιαμφισβήτητης πατρότητας, που μόνο προς όφελός μας μπορούμε να τη διαχειριστούμε. Και η Πολιτεία οφείλει διαρκώς να παρέχει τα κατάλληλα κίνητρα και σε αυτό το πεδίο», σημειώνει.

Το πιο κρίσιμο ερώτημα πάντως, είναι αν η Ελλάδα έχει μια σταθερή πολιτιστική εξωτερική πολιτική. Σε αυτό το μείζον ζήτημα, ο πρώην πρωθυπουργός, απαντά:

Η ίδια η λέξη Ελλάδα αποτελεί μία από τις ισχυρότερες παγκόσμιες πολιτιστικές έννοιες. Συνεπώς, η χώρα μας σταθερά προσδίδει και οφείλει να προσδίδει ιδιαίτερη σημασία στην προβολή του πολιτισμού της. Τόσο μέσω του Υπουργείου Πολιτισμού, των Αρχών μας στο εξωτερικό και του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού, όσο και μέσα από την ενεργό συμμετοχή της σε εξειδικευμένους διεθνείς οργανισμούς και fora, η Ελλάδα επιδιώκει τη διαρκή ανάδειξη των αστείρευτων αποθεμάτων της πολιτιστικής μας παραγωγής και κληρονομιάς. Αποτελεί, φυσικά και προϊόν πολιτικής βούλησης η ένταση προβολής του πολιτισμού της χώρας μας και η ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ πολιτισμού, οικονομίας, εκπαίδευσης, τουρισμού. Το Μουσείο του Ολοκαυτώματος είναι ένα ηχηρό δείγμα σύμπτωσης πολιτικής βούλησης και σωστής χρονικής συγκυρίας.

8.9 Συμπέρασμα

Οι σχέσεις Ελλάδας – Ισραήλ δεν ήταν πάντοτε δεδομένες. Για την ακρίβεια, μέχρι το Φεβρουάριο του 2010, οπότε ο τότε πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου συνάντησε τυχαία στο καφέ Πούσκιν της Μόσχας, τον πρωθυπουργό Μπενζαμίν Νετανιάχου, οι σχέσεις των δυο κρατών είχαν περάσει δια πυρός και σιδήρου. Η κίνηση ματ του Έλληνα πρωθυπουργού, να απευθυνθεί εκείνη τη βραδιά στον Ισραηλινό ομόλογό του, ανοίγει μια νέα σελίδα στις σχέσεις των χωρών. Οι δυο άνδρες ξεκινούν μια μακρά κουβέντα. Μένουν τελευταίοι πελάτες στο εστιατόριο και συμφωνούν στην αναγκαιότητα να δημιουργήσουν σχέσεις στον πολιτισμό, στην οικονομία, την ασφάλεια, στον τουρισμό (Παπαγελάς, 2017, Ιούνιος 18) . Πέντε μήνες αργότερα ο Γιώργος Παπανδρέου επισκέπτεται το Ισραήλ βάζοντας τέλος σε μια τριακονταετή περίοδο κατά την οποία κανένας Έλληνας πρωθυπουργός δεν είχε επισκεφθεί το Ισραήλ. Ο Νετανιάχου, ανταποδίδει λίγο διάστημα αργότερα την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Τη στενή σχέση συντηρούν και οι επόμενες κυβερνήσεις. Ο Αντώνης Σαμαράς, ως πρωθυπουργός, αναφέρεται με εγκωμιαστικό τρόπο στις ελληνο-ϊσραηλινές σχέσεις κατά το χαιρετισμό που απηύθηνε, τον Μάρτιο του 2013, σε εκδήλωση μνήμης για την 70η επέτειο έναρξης εκτοπισμού των Ελλήνων Εβραίων στη Θεσσαλονίκη¹¹¹:

Διατρέχοντας την ιστορία των δύο λαών, εύκολα διαπιστώνει κανείς κοινά χαρακτηριστικά τους: Την κλίση τους στο εμπόριο, την αγάπη τους στην τέχνη και τα γράμματα, την πολύχρονη υποδούλωσή τους σε κατακτητές – πολλές φορές κοινούς κατακτητές. Και, βεβαίως, το κοινό χαρακτηριστικό της Διασποράς! Κι ακόμα αγάπη προς την Πατρίδα τους, αγάπη προς την Ελευθερία, σεβασμός του ατόμου και κοσμοπολιτισμός, που ποτέ όμως, δεν έσβησε τους δεσμούς με τον τόπο καταγωγής. Όλα αυτά συνέδεσαν άρρηκτα τους δύο λαούς, οι οποίοι με την ιστορία τους σφράγισαν τον μεγάλο ευρωπαϊκό πολιτισμό (primeminister, 2013).

Τον Οκτώβρη του 2013, ο Αντώνης Σαμαράς επισκέπτεται το Ισραήλ συνοδευόμενος από πλειάδα Υπουργών, οι οποίοι υπογράφουν σειρά συμφωνιών και πρωτόκολλα συνεργασίας σε τομείς που αφορούν στη Ναυτική Εκπαίδευση μεταξύ Ελλάδας και Ισραήλ, στην Τουριστική συνεργασία, στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και την πολιτική προστασία, στην Ενέργεια, στον αθλητισμό μέχρι και στην παραγωγή ταινιών (ΑΠΕ, 2013, Οκτώβριος 8).

Με μια σειρά από τριμερείς Συνόδους Κορυφής, Ελλάδας - Κύπρου - Ισραήλ, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στις τρεις χώρες, η κυβέρνηση του Αλέξη Τσίπρα που εξελέγη αμέσως μετά, επιχείρησε και αυτή να κρατήσει τους δεσμούς και να ενδυναμώσει τη συνεργασία. Παράλληλα μια σειρά από άλλες ενέργειες, έδωσε σάρκα και οστά σε αυτή τη διάθεση. Το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας και το Παγκόσμιο Κέντρο Μνήμης του Ολοκαυτώματος «Γιαντ Βασέμ» στην Ιερουσαλήμ, συνεργάστηκαν για την κατάρτιση δασκάλων σχετικά με το Ολοκαύτωμα, την έκδοση βιβλίων για την ιστορία των Ελλήνων που έπεσαν θύματα της ναζιστικής μηχανής θανάτου και ασφαλώς η απόφαση για ανέγερση μουσείου Ολοκαυτώματος (Δούρου, 2019).

Η επιλογή του Γιάννη Μπουτάρη να μετουσιωθεί σε πράξη το όραμα της Ισραηλίτικης κοινότητας της Θεσσαλονίκης, μοιάζει να ήρθε την κατάλληλη στιγμή, οπότε η στήριξη της

¹¹¹ Την ίδια εποχή, είχε προκύψει πάντως μια σοβαρή «αρρυθμία» στις σχέσεις με τις Ισραηλινές Κοινότητες. Την Τρίτη 28 Μαΐου μάλιστα, το Παγκόσμιο Εβραϊκό Συμβούλιο, με δηλώσεις του προέδρου του Ronald S. Lauder, εξέφραζε την απογοήτευσή του για τη συνεχιζόμενη αδυναμία της Ελλάδας να υιοθετήσει νέο νόμο για την καταπολέμηση εκφράσεων μίσους, του ρατσισμού και της άρνησης του Ολοκαυτώματος (World Jewish Congress, 2013) . Το θέμα εκείνη την περίοδο είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις με τους New York Times, να φιλοξενούν άρθρο το οποίο εστίαζε στην ενδοκυβερνητική κρίση που είχε τότε ξεσπάσει για το θέμα (Kitsantonis, 2013, Μάιος 28).

ελληνικής πολιτείας ήταν όχι απλώς δεδομένη αλλά όπως θα μπορούσε να πει καταχρηστικά κανείς «άνευ όρων». Αυτό, επειδή το συγκεκριμένο μουσείο έμοιαζε να ικανοποιεί όχι μόνο ένα δίκαιο αίτημα ετών αλλά και αξιοποιείται ως ένα μνημείο φιλίας ανάμεσα σε δυο λαούς, που μετά από μια μακρά περίοδο ανενεργών σχέσεων, επέλεξαν να θυμηθούν τους μακραίωνους δεσμούς τους. Η διεθνής επιβράβευση και οι τιμητικές διακρίσεις που έλαβε ο Γιάννης Μπουτάρης, σε Νέα Υόρκη¹¹² και Τελ Αβιβ¹¹³, πριν καλά – καλά το μουσείο ανοίξει τις πόρτες του, δείχνει πως η πρωτοβουλία του, δεν περιορίστηκε στην «εσωτερική κατανάλωση» αλλά είχε άμεσα διεθνή αντίκτυπο, μεγαλώνοντας πάντως με αυτόν τον τρόπο την ευθύνη εκείνων που θα κληθούν να διαχειριστούν τη λειτουργία του Μουσείου του Ολοκαυτώματος τα επόμενα χρόνια.

Από τα όσα στην προηγούμενη ενότητα, καταθέτει για λογαριασμό της παρούσας εργασίας, ως εν ενεργεία πρωθυπουργός, ο Αλέξης Τσίπρας, αρκεί ίσως να κρατήσουμε τη φράση πως *«οι διάφορες πτυχές των σχέσεών μας με μία φίλη χώρα τίθενται σε μία διαδικασία κυκλική, θα λέγαμε, συνεχή, όπου η πρόοδος σε μία πτυχή της σχέσης επωφελείται από την προηγούμενη και τροφοδοτεί την επόμενη, με στόχο τη διατήρηση μίας διαρκούς, σταθερής θετικής ατζέντας προς όφελος της σταθερότητας και της συνανάπτυξης»*. Αυτό είναι χρήσιμο να το έχουμε κατά νου, σε όλες τις περιπτώσεις, καθώς τίποτα δεν μπορεί να λειτουργήσει και να φέρει αποτελέσματα από μόνο του, χωρίς να προηγούνται αλλά και δίχως να ακολουθούν πρωτοβουλίες. Με άλλα λόγια, αν όσα προηγήθηκαν τα χρόνια που πέρασαν, έφεραν ως αποτέλεσμα την απόφαση για ανέγερση ενός μουσείου – μνήμης, θα πρέπει αντιστοίχως όσα θα ακολουθήσουν να είναι ενταγμένα μέσα σε ένα καλά σχεδιασμένο πλαίσιο πολιτιστικής πολιτικής προκειμένου να αποφέρουν καρπούς. Οι πρώτοι στόχοι έχουν ήδη σκιαγραφηθεί. Πέραν του γεγονότος ότι η Ελλάδα, διαθέτοντας ένα τέτοιο μουσείο, ικανοποιεί το διαρκές «καθήκον της μνήμης», εκπέμποντας σταθερά ένα μήνυμα κατά του φασισμού ώστε η Ευρώπη να μην μετατραπεί ποτέ ξανά, από δυνάμεις του μίσους και της μισαλλοδοξίας, σε «σκοτεινή ήπειρο»¹¹⁴, ζητούμενο επίσης αποτελεί η εμπέδωση σταθερών σχέσεων με το Ισραήλ προς

¹¹² Στις 3 Ιουνίου του 2016 ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης Γιάννης Μπουτάρης τιμήθηκε στο Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion, της Νέας Υόρκης, με το βραβείο «Δαμασκηνός», από τον σύλλογο Αμερικανών Φίλων του Εβραϊκού Μουσείου της Ελλάδας. Το βραβείο, το οποίο απονέμεται σε άτομα που από θέσεις εξουσίας, υπερασπίζονται την ελευθερία και τη συνύπαρξη των θρησκειών στην Ελλάδα και στις Έλληνο – Αμερικανικές κοινότητες, απονεμήθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Αμερικής κ. Δημήτριο (Τσίτσας, 2016, Ιούνιος 3)

¹¹³ Το Σεπτέμβριο του 2018 ο Γιάννης Μπουτάρης, βραβεύτηκε από το Δήμο του Τελ Αβιβ για τη συνεισφορά του στη διαφύλαξη, ανάδειξη και διάδοση της εβραϊκής ιστορίας, της εβραϊκής κληρονομιάς και του εβραϊκού πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη.

¹¹⁴ «Σκοτεινή Ήπειρος – Ο Ευρωπαϊκός 20^{ος} αιώνας», είναι ο τίτλος του βιβλίου του Mark Mazower (2001), το οποίο περιγράφει την πολιτική ιστορία της γηραιάς ηπείρου, τον εικοστό αιώνα.

όφελος των δυο λαών σε μια σειρά από πεδία, πέραν του πολιτισμού. Γιατί όμως η θεμελίωση του μουσείου να συμβάλλει στη «θεμελίωση» ισχυρότερων δεσμών μόνο με το Ισραήλ και να μη συμβεί το ίδιο και με μια σειρά από χώρες, οι εβραϊκές κοινότητες των οποίων βίωσαν την ίδια θηριωδία; Πόσο ανέφικτο μπορεί να είναι κάτι τέτοιο, όταν οι μνήμες παραμένουν «αφόρητα ζωντανές» και όταν ιστορίες όπως της Άλις Χερτ – Σόμμερ¹¹⁵ από την Πράγα, συγκινούν μέχρι σήμερα;

Η διαρκής υπενθύμιση των δεινών που υπέστησαν οι λαοί σε «μαύρες» περιόδους, δύναται ακόμη να ενδυναμώσει το αίτημα για οριστική επούλωση των πληγών εκείνης της περιόδου, κάτι το οποίο μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο όταν δοθούν οι αποζημιώσεις¹¹⁶ που ακόμη χρωστάει η Γερμανία στην πατρίδα μας και τις οποίες ο αγωνιστής της Εθνικής Αντίστασης, Μανώλης Γλέζος είχε κάποτε υπολογίσει, πως «αγγίζουν τα 162 δις ευρώ, χωρίς τους τόκους» (Κωστόπουλος, 2014, σελ. 144). Η λειτουργία ενός τέτοιου μουσείου – μνήμης, μπορεί μετά από συστηματική προσπάθεια να συνδράμει σοβαρά και στην ισχυροποίηση αυτής της διαχρονικής ελληνικής διεκδίκησης, η οποία παρότι βρίσκει διαχρονικά κλειστές τις «θύρες» των γερμανικών κυβερνήσεων, τα τελευταία χρόνια βρήκε συμμάχους ακόμη και στο Βερολίνο. Μάλιστα, η ίδια η επιστημονική υπηρεσία της Bundestag, έχει εκφράσει την άποψη ότι στη βάση του διεθνούς δικαίου δεν μπορεί να τεκμηριωθεί ότι τα ελληνικά αιτήματα έχουν παραγραφεί – ούτε στο θέμα των επανορθώσεων και ούτε στο θέμα του κατοχικού δανείου¹¹⁷.

¹¹⁵ Η Άλις Χερτ – Σόμμερ, πέθανε το 2014, σε ηλικία 111 ετών. Ήταν η γηραιότερη επιζήσασα του Ολοκαυτώματος μαζί με τον Πολωνοεβραίο, Γιζράελ Κρίσταλ. Πιανίστρια, δασκάλα μουσικής, επιβίωσε από το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Τερεζίενταντ. (Σίδηρης, 2019)

¹¹⁶ Στις 4 Ιουνίου του 2019, ο πρέσβης της Ελλάδας στο Βερολίνο επέδωσε στο γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών ρηματική διακοίνωση, με την οποία η ελληνική κυβέρνηση καλούσε τη γερμανική πλευρά να προσέλθει σε διαπραγματεύσεις για την επίλυση του εκκρεμούς ζητήματος των αξιώσεων της Ελλάδας από τη Γερμανία για την καταβολή πολεμικών επανορθώσεων και αποζημιώσεων από τον Α' και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η διπλωματική αυτή εξέλιξη ήρθε ως συνέχεια σχετικής συζήτησης σε επίπεδο πολιτικών αρχηγών στην Ολομέλεια της Βουλής, στις 17 Απριλίου του 2019, και σε εκτέλεση απόφασης που ελήφθη με ευρεία πλειοψηφία, λαμβάνοντας υπόψη έκθεση Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τη διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών. Η αντίδραση του Βερολίνου ήρθε δυο ημέρες αργότερα, στις 6 Ιουνίου του 2019 και ήταν για ακόμη μια φορά αρνητική θεωρώντας το «ζήτημα λήξαν τόσο από νομικής όσο και από πολιτικής απόψεως».

¹¹⁷ Πόρισμα της επιστημονικής υπηρεσίας της γερμανικής βουλής, που δημοσιοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2019, καταλήγει στο συμπέρασμα πως «η θέση της ομοσπονδιακής κυβέρνησης είναι βάσιμη από την άποψη του Διεθνούς Δικαίου, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι δεσμευτική.». Προτείνει Ελλάδα και Γερμανία να αποταθούν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Επισημαίνει ότι η Ελλάδα ουδέποτε παραιτήθηκε από τις αξιώσεις της - ούτε με δήλωσή της και ούτε σιωπηρά (Κουπαράνης, 2019, Ιούλιος 10).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 – ΕΡΕΥΝΑ ΚΟΙΝΟΥ

9.1 Διερεύνηση τάσεων – Ποσοτική έρευνα κοινού

Το μουσείο αποτελεί έναν τόπο όπου μπορούν να συναντηθούν ταυτόχρονα όλα τα μέλη μιας κοινωνίας, ανεξαρτήτου ηλικίας, φύλου, κοινωνικής ή οικονομικής κατάστασης, καταγωγής, μορφωτικού επιπέδου, επαγγέλματος, στάσης ζωής, σεξουαλικών προτιμήσεων ή άλλων στοιχείων που θα μπορούσαν να θεωρηθούν πως διαφοροποιούν τους πολίτες. Για όλους αποτελεί ένα σημείο το οποίο δύναται να προσφέρει απλόχερα ένα μεγάλο εύρος γνώσεων και πληροφοριών, τις οποίες μάλιστα τις προσφέρει με έναν τρόπο ο οποίος δεν είναι «αναγκαστικός», αφού αρχικά η είσοδος στο χώρο γίνεται με ελεύθερη βούληση και έπειτα ο καθένας, ανάλογα με τα δικά του ενδιαφέροντα, την αισθητική του ακόμη και τη διάθεσή του, μπορεί να εστιάσει σε όποιο ή σε όποια από τα εκθέματα επιθυμεί, χωρίς να «υποχρεούται» να δει κάθε ένα από τα αντικείμενα που φιλοξενείται στους χώρους ξεχωριστά. Άλλωστε έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε που η κοινωνία αντιμετώπιζε τα μουσεία ως τόπο υποχρεωτικής πειθαρχίας και τιμωρίας. Πέραν της ελευθερίας που δίνει το μουσείο στον επισκέπτη, εύστοχα επισημαίνεται στην Αντζουλάτου-Ρετσίνα (2005:198), πως «το μουσείο προσφέρει στους επισκέπτες και το δικαίωμα της ισότητας απέναντι στα εκθέματα», καθώς παρά τις διαφορές που έχουν τα μέλη μιας κοινωνίας, όλοι βρίσκονται αντιμέτωποι με τα ίδια ακριβώς εκθέματα, έχοντας το ίδιο δικαίωμα να τα δουν, ανεξάρτητα από το αν τελικά αποκομίζουν όλοι τα ίδια οφέλη.

Αν και συνολικά η ελληνική κοινωνία δηλώνει με ευκολία πως η πατρίδα μας διαθέτει έναν σπουδαίο πολιτισμό και πως όμοιός του σπάνια συναντάται σε παγκόσμιο επίπεδο, ερευνητικά δεδομένα δείχνουν πως η νέα γενιά δεν δείχνει στην πραγματικότητα να υπερασπίζεται με ζήλο, στην καθημερινότητά της, αυτή την αντίληψη. Το 2015, το 77,8% των νέων ηλικίας 16-24 ετών δεν επισκέφθηκε κανένα πολιτιστικό αξιοθέατο (μουσεία, μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, γκαλερί, εκθέσεις κ.ά.), κατέχοντας την πρώτη θέση στην Ε.Ε (Σύκκα, 2019, Φεβρουάριος 6). Ο αντίστοιχος μέσος όρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κατεβαίνει στο 52,5%. Αυτό προκύπτει από τα δεδομένα που κατέγραψε η ερευνητική έκθεση “Σύγχρονες τάσεις στην παραγωγή Πολιτιστικού Προϊόντος για Παιδιά και Νέους, στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης”, η οποία εκπονήθηκε για λογαριασμό του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού από το Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών του Παιδαγωγικού Τμήματος του ΕΚΠΑ, με επικεφαλής τον καθηγητή κ. Δημοσθένη Δασκαλάκη και την αναπληρώτρια καθηγήτρια κ. Ρέα Κακάμπουρα (Υπουργείο Πολιτισμού, 2019).

Πέραν των δημοσιευμένων ερευνών, επιχειρήσαμε να προσεγγίσουμε το ευαίσθητο πεδίο της σχέσης πολίτη – πολιτισμού και ειδικότερα της σχέσης πολίτη – μουσείου, πραγματοποιώντας μια πρωτότυπη ποσοτική έρευνα κοινού. Ζητούμενο ήταν να αντιληφθούμε αν η κοινωνία πιστεύει πως οι μουσειακοί χώροι της Ελλάδος έχουν αρκούντως αξιοποιηθεί για την εξυπηρέτηση σκοπών της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής, αλλά και να διαπιστώσουμε αν η άποψη που έχουν διαμορφώσει οι πολίτες σχετίζεται με τις επισκέψεις που οι ίδιοι πραγματοποιούν στους μουσειακούς χώρους. Για το σκοπό κρίθηκε σκόπιμο να υποβάλουμε τα ακόλουθα δυο στοχευμένα ερωτήματα:

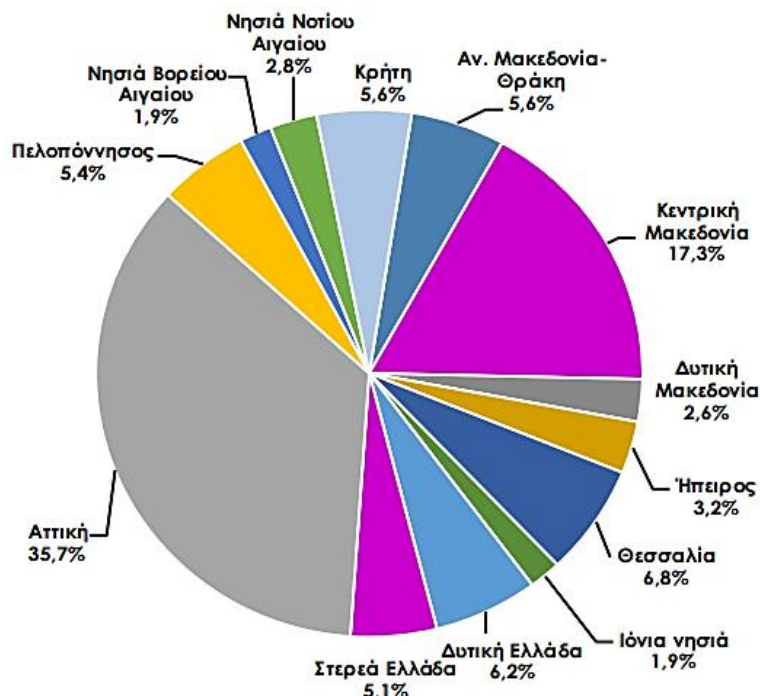
1. Κατά τη γνώμη σας οι ελληνικές κυβερνήσεις διαχρονικά, έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία και τον πολιτιστικό τους πλούτο, προκειμένου να αναδείξουν ένα μεγαλύτερο ζήτημα και να πετύχουν κάποιο στόχο, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ή όχι;
2. Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά κάποιο ελληνικό μουσείο;

Σκοπός μας ήταν να κατανοήσουμε αν οι απαιτήσεις που έχουν οι πολίτες από την πολιτεία, σε σχέση με την αξιοποίηση των μουσείων στο κομμάτι της διεθνούς αλληλοκατανόησης και της εξωστρέφειας της χώρας, είναι ανάλογες του χρόνου που οι ίδιοι αφιερώνουν στους μουσειακούς χώρους στην καθημερινότητά τους. Δεδομένου ότι, όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, τα μουσεία με ποικίλες πρωτοβουλίες -πέραν των εκθέσεων τους- πασχίζουν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του κοινού, θελήσαμε να αντιληφθούμε αν υπάρχει συνέπεια «προσωπικής στάσης» και «απαιτήσεων από την πολιτεία» ή αν οι διεκδικήσεις μας από το κράτος, υπερβαίνουν τις προσωπικές μας επιλογές.

Για να αποκτηθεί όσο το δυνατόν ακριβέστερη εικόνα της στάσης της κοινωνίας, διεξήχθη μεγάλη ποσοτική έρευνα 1.002 τηλεφωνικών συνεντεύξεων, σε ολόκληρη τη χώρα. Οι συνεντεύξεις ήταν στο σύνολό του τηλεφωνικές και διεξήχθησαν από τις 24 έως τις 27 Ιουνίου 2019. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε πρωινές και απογευματινές ώρες. Όλοι οι ερωτώμενοι είχαν δικαίωμα ψήφου, άρα ήταν από 17 ετών και άνω. Επελέγη δείγμα με τη μέθοδο της στρωματοποιημένης συστηματικής τυχαίας δειγματοληψίας. Τα στρώματα της έρευνας αποτέλεσαν οι 13 διοικητικές περιφέρειες της χώρας, από τις οποίες το δείγμα επελέγη με συστηματικό τρόπο κάνοντας χρήση γεννήτριας τυχαίων αριθμών. Ως δειγματοληπτικό πλαίσιο χρησιμοποιήθηκαν τα τηλεφωνικά κέντρα του Ο.Τ.Ε.. Επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας: 95% Διάστημα εμπιστοσύνης. Δειγματοληπτικό σφάλμα: ±

3.1%. Μετά τη συλλογή τους τα δεδομένα σταθμίστηκαν ως προς το φύλο και την ηλικία. Για τις σταθμίσεις χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα της απογραφής πληθυσμού του 2011.

Γράφημα 9.1: Γεωγραφική κατανομή δείγματος

Η έρευνα (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α' – ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ) διεξήχθη σε όλη την επικράτεια. Οι ερωτώμενοι από την Αττική εκπροσωπούν το 35,7% του δείγματος. Εδώ βρίσκονται ασφαλώς και οι κάτοικοι της πρωτεύουσας, όπου είναι συγκεντρωμένο μεγάλο κομμάτι του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Το 17,3% προέρχεται από την Κεντρική Μακεδονία, όπου ανήκει η δεύτερη μεγαλύτερη πληθυσμιακά πόλη της χώρας, η Θεσσαλονίκη. Ακολουθούν η Θεσσαλία με 6,8%, η Δυτική Ελλάδα με 6,2%, η Ανατολική Μακεδονία – Θράκη με 5,6% αλλά και οι τέσσερις νομοί της Κρήτης με το ίδιο ποσοστό. Το 5,4% του δείγματος προέρχεται από την Πελοπόννησο, το 5,1% των ερωτηθέντων βρίσκονται στη Στερεά Ελλάδα και το 3,2% αυτών στην Ήπειρο. Οι κάτοικοι των νησιών του Νοτίου Αιγαίου εκπροσωπούνται σε ποσοστό 2,8%, του Βορείου Αιγαίου σε ποσοστό 1,9% όπως και εκείνοι του Ιονίου πελάγους.

Το 51,7% των ερωτηθέντων ατόμων είναι γυναίκες και το 48,3% άνδρες. Το 76,2% προέρχεται από αστικές περιοχές και το 23,8% από αγροτικές. Υπάρχει εκπροσώπηση όλων των ηλικιακών ομάδων, από τα 17 έτη και άνω, οπότε υπάρχει δικαίωμα ψήφου, καθώς μελετάται η συμπεριφορά των πολιτών και σε σχέση με τις πολιτικές προτιμήσεις τους. Συγκεκριμένα, 10,7% των ερωτηθέντων είναι από 17 έως 24 χρόνων. Το 17,1% είναι από 25 έως 34 χρόνων, το

18,2% είναι από 34 έως 44 ετών, το 16,4% του δείγματος έχει ηλικία από 45 έως 54 χρόνων, ένα ποσοστό ύψους 14,2% κινείται ηλικιακά από 55 έως 64 χρόνων, ενώ οι άνω των 65 εκπροσωπούν το 23,4% του δείγματος.

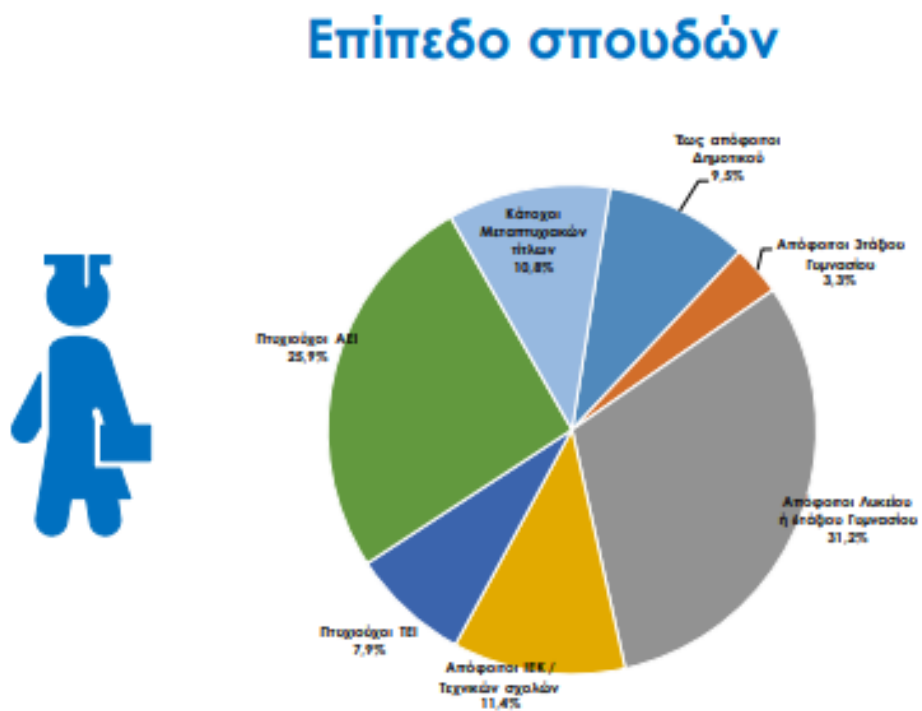
Γράφημα 9.2: Δημογραφικά χαρακτηριστικά

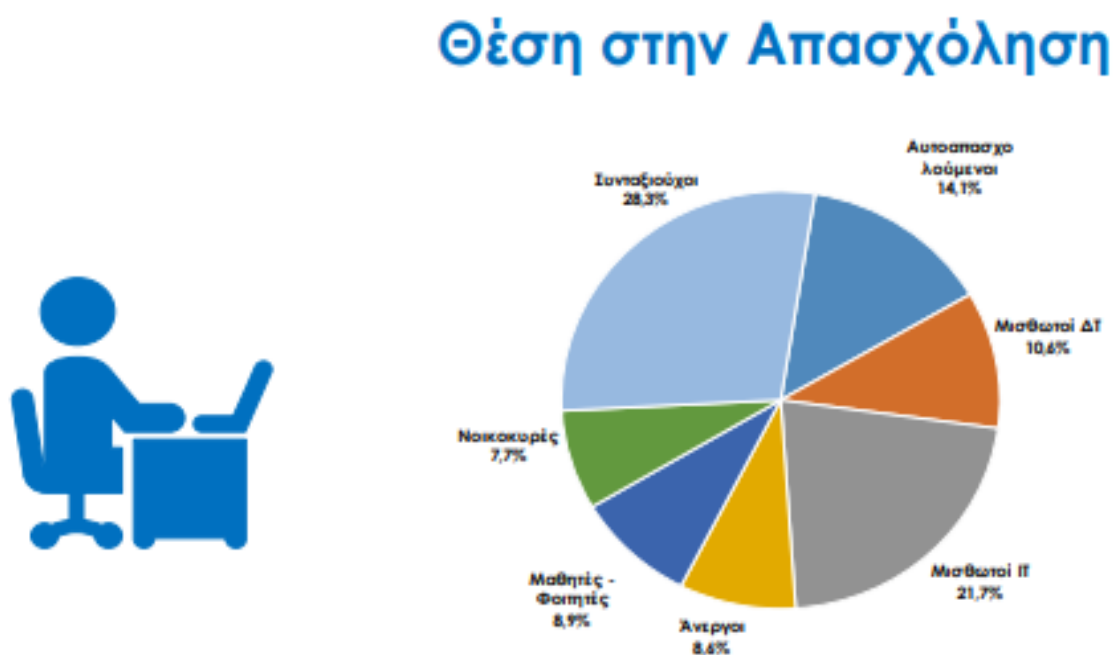
Το δείγμα της πανελλαδικής έρευνας γνώμης, περιλαμβάνει αποφοίτους δημοτικού σε ποσοστό 9,5%, αποφοίτους 3τάξιου Γυμνασίου σε ποσοστό 3,3% και αποφοίτους Λυκείου ή 6τάξιου Γυμνασίου σε ποσοστό 31,2%. Απόφοιτοι ΙΕΚ / Τεχνικών σχολών εκπροσωπούνται σε ποσοστό 11,4%, Πτυχιούχοι ΤΕΙ σε ποσοστό 7,9%, Πτυχιούχοι ΑΕΙ σε ποσοστό 25,9% και κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών σε ποσοστό 10,8%. Αντιστοίχως, εκπροσωπούνται όλες οι κοινωνικές ομάδες. Μισθωτοί ιδιωτικού Τομέα σε ποσοστό 21,7%, μισθωτοί δημοσίου τομέα σε ποσοστό 10,6% και αυτοαπασχολούμενοι σε ποσοστό 14,1%. Ένα μέρος του δείγματος, το οποίο φθάνει το 28,3%, είναι συνταξιούχοι. Ανάμεσα στους ερωτηθέντες είναι επίσης μαθητές – φοιτητές σε ποσοστό 8,9%, νοικοκυρές σε ποσοστό 7,7% καθώς και άνεργοι σε ποσοστό 8,6%. Όπως ήδη αναφέραμε, το δείγμα στο σύνολό του βρίσκεται σε ηλικία άνω των 17 χρόνων, διαθέτει δηλαδή το δικαίωμα του «εκλέγειν» και άρα δυνάμεθα από την τοποθέτησή του να το τοποθετήσουμε και πολιτικά. Πιο αναλυτικά ως κεντροαριστεροί αυτοπροσδιορίζονται το 21,1% του δείγματος, ως Αριστεροί το 14,4% και ως ακροαριστεροί το 1,1%. Στο χώρο του κέντρου δηλώνει ότι ανήκει το 17% των ερωτώμενων. Κεντροδεξιοί

δηλώνουν το 19,1%, δεξιοί το 14,8% και ακροδεξιοί το 0,8%. Παραπάνω από έναν στους δέκα ερωτηθέντες (11,7%), δεν τοποθετήθηκε με βάση τη συγκεκριμένη κλίμακα που του παρουσιάστηκε.

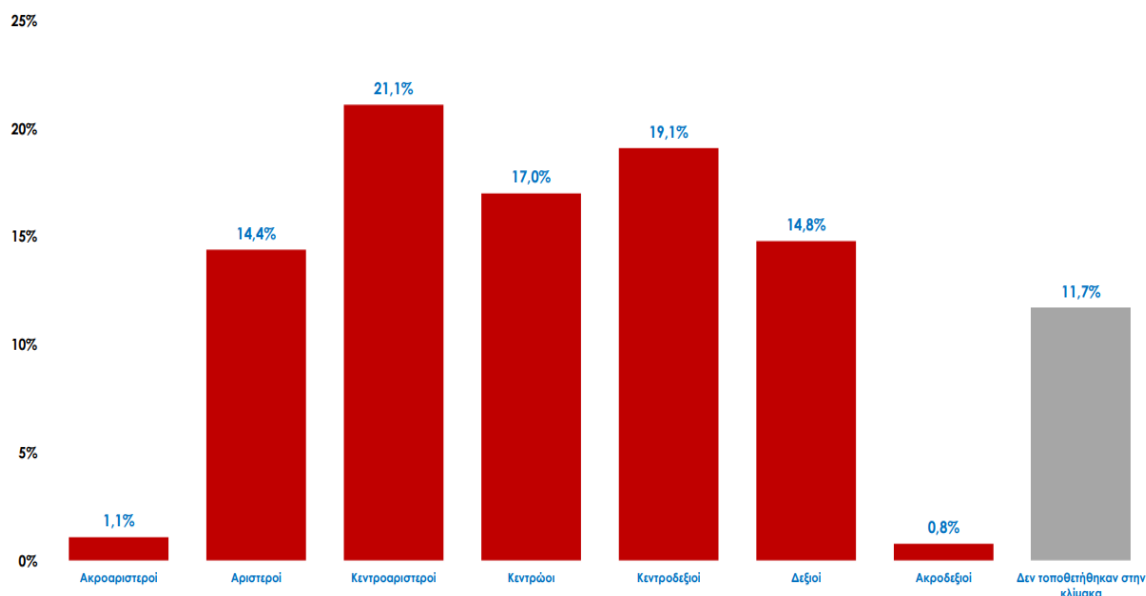
Γράφημα 9.3: Επίπεδο σπουδών

Γράφημα 9.4: Θέση στην απασχόληση

Γράφημα 9.5: Ιδεολογική Αυτοτοποθέτηση

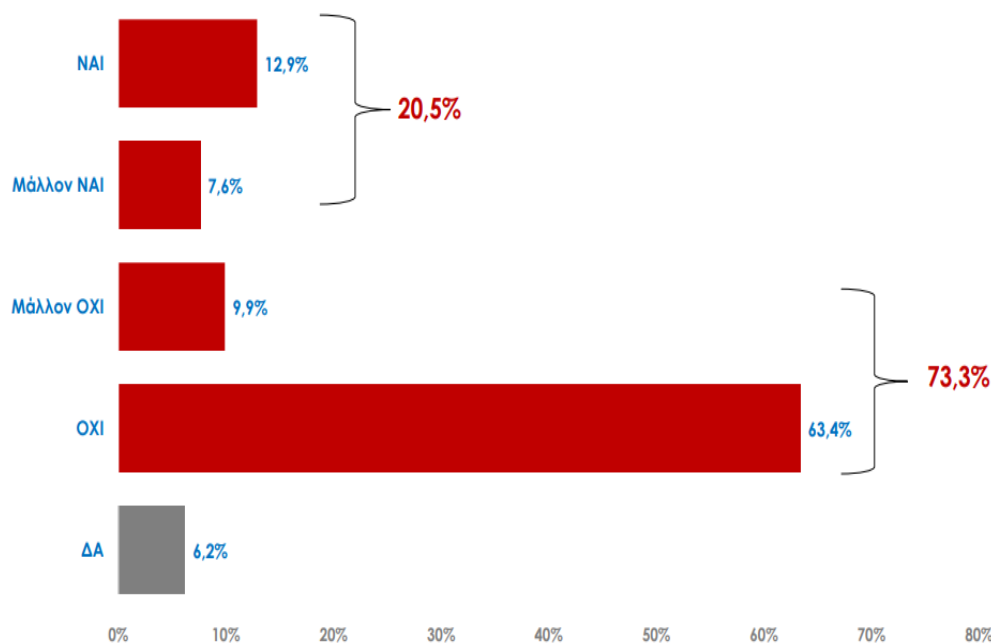
Όπως σημειώσαμε, το σύνολο του δείγματος κλήθηκε να απαντήσει σε δυο βασικά ερωτήματα. Το πρώτο ερώτημα ήταν: «Κατά τη γνώμη σας οι ελληνικές κυβερνήσεις, διαχρονικά, έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία και τον πολιτιστικό τους πλούτο, προκειμένου να αναδείξουν ένα μεγαλύτερο ζήτημα και να πετύχουν κάποιο στόχο, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ή όχι;». Το δεύτερο ερώτημα ήταν: «Πότε επισκεφθήκατε για τελευταία φορά κάποιο ελληνικό μουσείο;». Με το πρώτο ερώτημα επιχειρήθηκε να ανιχνευθεί η άποψη που έχουν οι πολίτες για το ρόλο που διαδραματίζει η πολιτεία στον τομέα της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής. Με το δεύτερο ερώτημα, επιχειρήθηκε να εντοπιστεί εάν οι απαιτήσεις που έχουν οι πολίτες από το κράτος συνάδουν με τη δική τους στάση και το δικό τους τρόπο ζωής. Αξιοσημείωτο είναι πως μέσα από τις απαντήσεις, διακρίνει κανείς, σε αδρές γραμμές, μια οριζόντια αντίληψη η οποία διαπνέει το σύνολο της κοινωνίας, ανεξαρτήτως φύλου, τόπου κατοικίας και επαγγελματικής κατάστασης. Στη μεγάλη τους πλειονότητα γυναίκες και άνδρες, θεωρούν πως η πολιτεία δεν έχει αρκούντως αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία προς αυτή την κατεύθυνση. Η αρνητική αντίληψη κινείται, σε αντίστοιχα υψηλά επίπεδα, τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές. Παρά το γεγονός δηλαδή ότι στην Αττική κανείς έχει πρόσβαση σε μεγάλα μουσεία (Εθνικό Αρχαιολογικό, Μουσείο Ακρόπολης, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Νομισματικό κλπ) ενώ στην ελληνική περιφέρεια συνήθως υπάρχουν μικρότερα αρχαιολογικά, λαογραφικά ή θεματικά μουσεία, η αντίληψη που έχει διαμορφωθεί από την κοινωνία, σχετικά με το βάρος που δίνει η πολιτεία είναι, σε γενικές γραμμές, κοινή. Ούτε όμως η εργασιακή κατάσταση δε φαίνεται να είναι εκείνη που επηρεάζει

σημαντικά τις απαντήσεις, αφού σε όλες τις ομάδες κυριαρχεί η αρνητική αίσθηση της κοινωνίας για το βάρος που δίνουν οι κυβερνήσεις στο δίπολο μουσεία – εξωτερική πολιτική. Η ελληνική κοινωνία δείχνει να έχει μια συναντίληψη και ομοιογένεια που δεν διαταράσσεται από παράγοντες φύλου, γεωγραφίας ή επαγγελματικού status. Ωστόσο, η ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης και οι ιδεολογικές καταβολές δείχνουν ικανότεροι παράγοντες εμφάνισης χάσματος. Έτσι οι γηραιότεροι, από 65 χρόνων και άνω, σημειώνουν τα χαμηλότερα ποσοστά αμφισβήτησης της αποτελεσματικότητας τους κράτους στο συγκεκριμένο πεδίο (57,2% απήντησαν «όχι»), ενώ η ενεργή ηλικιακή ομάδα 35-44 χρόνων τα υψηλότερα (75,3% απήντησαν «όχι»). Αισθητά χαμηλότερα ποσοστά αμφισβήτησης της πολιτείας καταγράφονται στους απόφοιτους Α' βάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τα στρώματα της κοινωνίας που έχουν προχωρήσει περαιτέρω στο επίπεδο σπουδών. Την ίδια στιγμή, όσοι αυτοτοποθετούνται σε ακραίες ιδεολογικές αντιλήψεις εμφανίζουν συναντίληψη, με τους ακροδεξιούς και τους ακροαριστερούς να απαντούν με βεβαιότητα «όχι» στο ερώτημα αν οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία, σε ποσοστό λίγο πάνω από το 50%, την ώρα που ο μέσος όρος, στο συγκεκριμένο ερώτημα, ξεπερνά το 63%.

Αντιστοίχως, στο δεύτερο ερώτημα, αναφορικά με τη συχνότητα των επισκέψεων στα μουσεία, οι απαντήσεις δεν φαίνεται να επηρεάζονται σημαντικά ούτε από το φύλο των ερωτώμενων ή από την ιδεολογία (με εξαίρεση όσους τοποθετούνται στην άκρα δεξιά, που εμφανίζονται αισθητά χαμηλότερα ποσοστά προσέλευσης σε μουσεία), ούτε από τις ηλικίες και το μορφωτικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, τακτικότερες επισκέψεις πραγματοποιούν οι νεαρότερες ηλικιακές ομάδες, με διαβαθμίσεις από τα 17 έως τα 55 έτη, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό αποχής από τα μουσεία εμφανίζεται στους ανθρώπου από 65 ετών και άνω, με το 56,1% να δηλώνει πως έχει να επισκεφτεί μουσείο πάνω από 2 χρόνια, την ώρα που ο σχετικός μέσος όρος κινείται στο 33,5%. Καθοριστικότερος παράγοντας όλων είναι εμφανώς το μορφωτικό επίπεδο, αφού σχεδόν 7 στους 10 αποφοίτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν περισσότερα από 2 χρόνια να επισκεφτούν μουσειακό χώρο, τη στιγμή που το αντίστοιχο ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκεται στον 21,7%. Εν συντομία, από την ενδεικτική αποτύπωση των διαπιστώσεων των πολιτών, θα μπορούσε κανείς να σχηματίσει την άποψη πως η κοινωνία δεν διαμορφώνει τη στάση της απέναντι στα μουσεία από το γένος, την καταγωγή, την εργασιακή κατάσταση αλλά κυρίως από το μορφωτικό επίπεδο και την ιδεολογική αυτοτοποθέτηση ενώ ως κρίσιμος παράγοντας εμφανίζεται η ηλικία του δείγματος. Συνολικά, η έρευνα λειτουργεί ως ένδειξη πως η κοινωνία, ως σύνολο, αντιλαμβάνεται την ανάγκη διαμόρφωσης μιας πολιτιστικής πολιτικής με συνέχεια και διαχρονικότητα.

Γράφημα 9.6: Ερώτημα πρώτο

Κατά τη γνώμη σας οι ελληνικές κυβερνήσεις, διαχρονικά, έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία και τον πολιτιστικό τους πλούτο, προκειμένου να αναδείξουν ένα μεγαλύτερο ζήτημα και να πετύχουν κάποιο στόχο, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ή όχι;

Κοιτώντας αναλυτικότερα τα στοιχεία της έρευνας, αθροιστικά, μόλις δυο στους δέκα (20,5%), δείχνουν να αποτιμούν θετικά ή μάλλον θετικά τον τρόπο με τον οποίο οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν αξιοποιήσει τα μουσεία της χώρας, για την εξυπηρέτηση στόχων εξωτερικής πολιτικής. Το 73,3%, συντριπτικά μεγάλο ποσοστό, δεν συμμερίζεται αυτή την άποψη, εκτιμώντας πως διαχρονικά τα μουσεία του τόπου δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς στο κομμάτι της εξωτερικής πολιτικής ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 6,2% των ερωτηθέντων, δεν απαντά. Στο ερώτημα αν οι ελληνικές κυβερνήσεις, διαχρονικά, έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία προκειμένου να πετύχουν κάποιο στόχο, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, «όχι» ή «μάλλον όχι», απαντούν σε συνολικό ποσοστό 83,2% όσοι αυτοτοποθετούνται ως κεντροδεξιοί. Ακολουθούν με 80,4% οι κεντρώοι και 72,2% οι κεντροαριστεροί. Στο 65,2% καταγράφεται η ίδια πεποίθηση στους ακροαριστερούς και στο 60,3% στους αυτοτοποθετούμενους ως ακροδεξιοί. «Όχι» ή «μάλλον όχι» απαντούν στο συγκεκριμένο ερώτημα οι άνδρες σε συνολικό ποσοστό 74,2% ενώ οι γυναίκες 72,6%. Άρα δεν εντοπίζεται ουσιαστική απόσταση ανάμεσα στα δυο φύλα. Η αρνητική αποτίμηση του τρόπου με τον οποίο οι κυβερνήσεις του τόπου διαχειρίστηκαν τον πολιτιστικό πλούτο των μουσείων για την κατάκτηση ενός μεγαλύτερου στόχου διαπερνά όλα τις ηλικιακές ομάδες. Πιο αποφασισμένα «όχι» ή «μάλλον όχι», απαντούν από 35 έως 44 χρόνων, όπου το ποσοστό αγγίζει το 87% ενώ το πιο χαμηλό ποσοστό

καταγράφεται στις ηλικίες 65 χρόνων και άνω, όπου οι ίδιες απαντήσεις συγκεντρώνουν ποσοστό 68,5%. Αρνητικό είναι το πρόσημο των πολιτών σε σχέση με τις ενέργειες της πολιτείας στο συγκεκριμένο πεδίο, ανεξαρτήτως του επιπέδου σπουδών τους. Ωστόσο, οι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης απαντούν «όχι» ή «μάλλον όχι», αθροιστικά σε ποσοστό 49,2% ενώ οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 76,6% και 76,1% αντίστοιχα.

Πίνακας 9.1 Ανάλυση έρευνας ανά κομματική / ιδεολογική προτίμηση

Κατά τη γνώμη σας οι ελληνικές κυβερνήσεις, διαχρονικά, έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία και τον πολιτιστικό τους πλούτο, προκειμένου να αναδείξουν ένα μεγαλύτερο ζήτημα και να πετύχουν κάποιο στόχο, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ή όχι;

	Ψήφος στις Ευρωεκλογές Μαΐου 2019					Ιδεολογική αυτοτοποθέτηση					
	ΣΥΝΟΛΟ	ΝΔ	ΣΥΡΙΖΑ	Άλλα κόμματα	Άλλες απαντήσεις*	Ακροαριστεροί - Αριστεροί	Κεντρο-αριστεροί	Κεντρώοι	Κεντρο-δεξιοί	Ακροδεξιοί - Δεξιοί	ΔΑ
ΝΑΙ	12,9%	9,0%	17,1%	12,7%	17,3%	22,7%	13,4%	12,5%	7,6%	8,9%	13,6%
Μάλλον ΝΑΙ	7,6%	9,1%	9,4%	6,4%	4,3%	7,4%	11,6%	3,9%	4,0%	15,0%	1,6%
Μάλλον ΟΧΙ	9,9%	10,2%	6,7%	10,6%	12,0%	10,8%	9,2%	12,3%	9,9%	9,3%	7,6%
ΟΧΙ	63,4%	61,4%	64,2%	66,6%	60,1%	54,4%	63,0%	68,1%	73,3%	51,0%	69,9%
ΔΑ	6,2%	10,3%	2,6%	3,7%	6,4%	4,7%	2,7%	3,1%	5,2%	15,8%	7,2%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

*Άκυρο-Λευκό/ Δεν ψήφισαν/ Δεν απάντησαν

Πίνακας 9.2 Ανάλυση έρευνας ανά φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών

Ανάλυση ως προς: Φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών

	ΣΥΝΟΛΟ	Φύλο		Ηλικία					Επίπεδο σπουδών		
		Άνδρας	Γυναίκα	17-34 χρόνων	35-44 χρόνων	45-54 χρόνων	55-64 χρόνων	Άνω των 65 χρόνων	Απόφοιτοι Α-βάθμιας	Απόφοιτοι Β-βάθμιας	Απόφοιτοι Γ-βάθμιας
ΝΑΙ	12,9%	11,3%	14,5%	19,6%	6,9%	11,7%	12,6%	11,3%	12,6%	11,3%	14,8%
Μάλλον ΝΑΙ	7,6%	8,2%	7,0%	7,3%	5,3%	7,5%	7,9%	9,1%	11,3%	7,1%	7,3%
Μάλλον ΟΧΙ	9,9%	12,3%	7,7%	5,6%	11,7%	11,2%	12,9%	11,3%	5,4%	9,2%	11,8%
ΟΧΙ	63,4%	61,9%	64,9%	64,4%	75,3%	64,5%	60,3%	57,2%	43,8%	67,4%	64,3%
ΔΑ	6,2%	6,4%	5,9%	3,1%	0,7%	5,1%	6,2%	11,2%	27,0%	5,0%	1,7%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Η ίδια τάση εντοπίζεται σταθερά, ανεξάρτητα από τη θέση απασχόλησης που έχει κάποιος. Η πλειονότητα των συνταξιούχων απαντάει σε ποσοστό 69,7% «όχι» ή «μάλλον όχι», στο ερώτημα αν οι ελληνικές κυβερνήσεις, διαχρονικά, έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία προκειμένου να πετύχουν κάποιο στόχο, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Το ποσοστό

εκτοξεύεται στους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα, αγγίζοντας το 78,3%, χωρίς να είναι σε μεγάλη απόσταση οι αυτοαπασχολούμενοι, οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι φοιτητές και οι άνεργοι, που επίσης αποδοκιμάζουν τους χειρισμούς των ελληνικών κυβερνήσεων σε ποσοστά που ξεπερνούν τα 7 στα 10 άτομα. Μικρές είναι οι διαφοροποιήσεις ανά γεωγραφικό διαμέρισμα. Ακόμη και στις αστικές και μη αστικές περιοχές, διαπιστώνεται μια σύγκλιση. «Όχι» ή «μάλλον όχι», απαντούν σε ποσοστό 72,1% στις αγροτικές περιοχές και 73,8% στις αστικές.

Πίνακας 9.3: Ανάλυση ως προς την απασχόληση

Πίνακας 9.4: Ανάλυση ως προς την περιοχή κατοικίας και την αστικότητα

Ανάλυση ως προς τη θέση στην απασχόληση, την περιοχή κατοικίας και την αστικότητα

	Θέση στην απασχόληση						
	ΣΥΝΟΛΟ	Αυτοαπασχολούμενοι	Μισθωτοί Δ.Τ	Μισθωτοί Ι.Τ	Άνεργοι-Φοιτητές-Μαθητές	Νοικοκυρές	Συνταξιούχοι
ΝΑΙ	12,9%	12,0%	15,3%	12,0%	18,8%	11,2%	10,4%
Μάλλον ΝΑΙ	7,6%	6,8%	8,6%	8,9%	3,2%	8,5%	9,1%
Μάλλον ΟΧΙ	9,9%	9,1%	7,4%	11,2%	8,4%	9,0%	11,8%
ΟΧΙ	63,4%	67,3%	66,5%	67,1%	63,3%	63,2%	57,9%
ΔΑ	6,2%	4,8%	2,1%	0,8%	6,3%	8,0%	10,7%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

	ΣΥΝΟΛΟ	Περιοχής κατοικίας				Αστικότητα περιοχής κατοικίας	
		Β. ΕΛΛΑΔΑ	ΑΤΤΙΚΗ	Κ. ΕΛΛΑΔΑ	Ν. ΕΛΛΑΔΑ	Αγροτικές περιοχές	Αστικές περιοχές
ΝΑΙ	12,9%	9,7%	15,0%	11,4%	18,8%	13,4%	12,8%
Μάλλον ΝΑΙ	7,6%	9,1%	7,8%	2,8%	7,3%	4,3%	8,6%
Μάλλον ΟΧΙ	9,9%	10,1%	11,5%	8,7%	7,1%	11,0%	9,6%
ΟΧΙ	63,4%	64,0%	61,9%	70,7%	58,4%	61,1%	64,2%
ΔΑ	6,2%	7,2%	3,8%	6,5%	8,4%	10,2%	4,9%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Η κριτική που ασκούν οι πολίτες δεν συνδέεται, όπως προκύπτει από την έρευνα, ούτε από τη συχνότητα των επισκέψεων σε μουσειακούς χώρους. Όσοι επισκέφτηκαν «τους τελευταίους 12 μήνες» ένα μουσείο, δήλωσαν σε ποσοστό 76,2% πως δεν αποτιμούν θετικά τις κινήσεις των ελληνικών κυβερνήσεων στο συγκεκριμένο πεδίο. Την ίδια στάση, σε ποσοστό 72%, κρατούν και όσοι επισκέφτηκαν τελευταία φορά κάποιο μουσείο «πριν από 1-2 χρόνια». Υψηλό ποσοστό, 74,9%, καταγράφεται και από τους ερωτώμενους που είχαν να βρεθούν σε μουσειακό περιβάλλον «περισσότερα από 2 χρόνια».

Πίνακας 9.5: Ανάλυση επισκεψιμότητας ελληνικού μουσείου

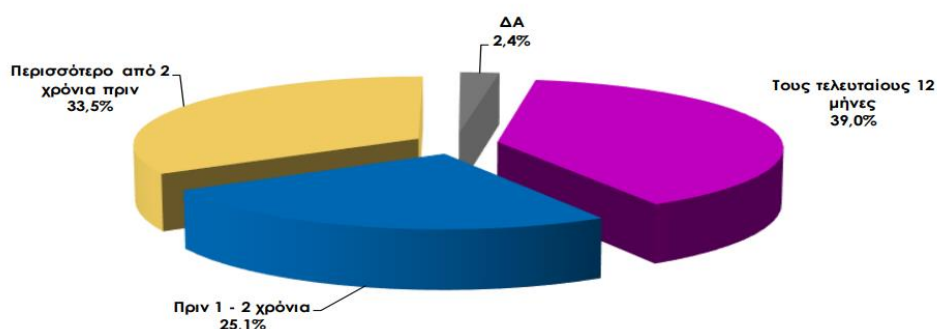
Ανάλυση ως προς τη συχνότητα επίσκεψης ελληνικού μουσείου

	Επισκεψιμότητα Μουσείων				
	ΣΥΝΟΛΟ	Τους τελευταίους 12 μήνες	Πριν 1 - 2 χρόνια	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν	ΔΑ
ΝΑΙ	12,9%	15,1%	12,6%	10,7%	8,3%
Μάλλον ΝΑΙ	7,6%	6,4%	12,3%	5,7%	4,2%
Μάλλον ΟΧΙ	9,9%	10,0%	9,5%	10,7%	0,0%
ΟΧΙ	63,4%	66,2%	62,5%	64,2%	20,8%
ΔΑ	6,2%	2,3%	3,2%	8,7%	66,7%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%

Παρά το γεγονός ότι, σύμφωνα με την έρευνά μας, όλα τα φύλα, οι ηλικίες, οι επαγγελματικές ομάδες, ανεξαρτήτως τόπου κατοικίας ή μορφωτικού επιπέδου, δηλώνουν σε συντριπτικά ποσοστά πως κατά την κρίση τους οι κυβερνήσεις της Ελλάδας δεν αξιοποίησαν αρκούντως τα μουσεία, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, μια μεγάλη αντίφαση δημιουργούν οι απαντήσεις των πολιτών στο ερώτημα: «Πότε επισκεφθήκατε για τελευταία φορά κάποιο ελληνικό μουσείο». Λιγότεροι από 4 στους 10 ερωτώμενους (39%), δηλώνουν πως βρέθηκαν σε ένα μουσείο της πατρίδας μας, τον τελευταίο χρόνο. Το 58,6%, έχει να επισκεφτεί ελληνικό μουσείο ένα, δύο ή και περισσότερα χρόνια. Άρα, η απαίτηση που προβάλλουν οι ερωτηθέντες προς το κράτος, δεν σχετίζεται με τη σχέση που έχουν οι ίδιοι αναπτύξει με τα μουσεία του τόπου, τα οποία ξεκάθαρα δεν φαίνεται να αποτελούν κομμάτι της καθημερινότητάς τους.

Γράφημα 9.7: Ερώτημα δεύτερο

Πότε επισκεφθήκατε για τελευταία φορά κάποιο ελληνικό μουσείο;

Πίνακας 9.6: Ανάλυση ως προς την πολιτική / ιδεολογική αυτοτοποθέτηση

Πίνακας 9.7: Ανάλυση ως προς το φύλο, την ηλικία και το επίπεδο σπουδών

Ανάλυση ως προς την ψήφο στις Ευρωεκλογές του Μαΐου 2019 και την ιδεολογική αυτοτοποθέτηση

	Ψήφος στις Ευρωεκλογές Μαΐου 2019					Ιδεολογική αυτοτοποθέτηση					
	ΣΥΝΟΛΟ	ΝΔ	ΣΥΡΙΖΑ	Άλλα κόμματα	Άλλες απαντήσεις*	Ακροαριστεροί - Αριστεροί	Κεντρο-αριστεροί	Κεντρώοι	Κεντρο-δεξιοί	Ακροδεξιοί - Δεξιοί	ΔΑ
Τους τελευταίους 12 μήνες	39,0%	33,4%	45,2%	39,5%	43,3%	43,2%	47,2%	40,6%	44,0%	23,7%	28,9%
Πριν 1 - 2 χρόνια	25,1%	24,3%	27,3%	28,4%	16,8%	35,9%	22,0%	22,6%	22,1%	29,7%	19,0%
Περισσότερο από 2 χρόνια πριν	33,5%	37,9%	26,3%	31,2%	37,5%	19,8%	30,2%	36,5%	30,6%	41,4%	47,4%
ΔΑ	2,4%	4,4%	1,1%	0,9%	2,3%	1,1%	0,5%	0,4%	3,3%	5,3%	4,7%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

*Άκυρο-Λευκό/ Δεν ψήφισαν/ Δεν απάντησαν

Ανάλυση ως προς: Φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών

	ΣΥΝΟΛΟ	Φύλο		Ηλικία					Επίπεδο σπουδών		
		Άνδρας	Γυναίκα	17-34 χρόνων	35-44 χρόνων	45-54 χρόνων	55-64 χρόνων	Άνω των 65 χρόνων	Απόφοιτοι Α-βάθμιας	Απόφοιτοι Β-βάθμιας	Απόφοιτοι Γ-βάθμιας
Τους τελευταίους 12 μήνες	39,0%	41,3%	36,9%	44,8%	53,2%	48,4%	31,9%	21,8%	6,8%	32,7%	52,9%
Πριν 1 - 2 χρόνια	25,1%	23,0%	27,1%	35,7%	16,7%	21,9%	31,2%	18,6%	13,1%	27,8%	25,2%
Περισσότερο από 2 χρόνια πριν	33,5%	33,4%	33,7%	18,5%	29,4%	29,3%	35,1%	56,1%	68,2%	38,1%	21,7%
ΔΑ	2,4%	2,4%	2,3%	1,0%	0,7%	0,5%	1,8%	3,5%	11,8%	1,4%	0,1%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΥΚΝΩΣΕΙΣ

Μέσα από την εξέταση και την ανάλυση των μουσείων που επελέγησαν στην εργασία αυτή, επιχειρήθηκε εξ'αρχής κάθε ένα από τα ιδρύματα να πραγματοποιήσει μια «προσωπική αφήγηση», μέσα από τη διαδρομή του και την ιστορία του. Τα μουσεία αποδείχθηκαν πράγματι εξαιρετικά ομιλούντα. Ο χρόνος οπότε το κάθε ένα από αυτά οικοδομήθηκε, η θέση του στο χάρτη της χώρας, το μέγεθός του, ο πλούτος των εκθεμάτων που προορίζονταν ή έμελλε τελικά να φιλοξενήσει, ακόμη και οι ιστορικές συνθήκες και οι πολιτικές συγκυρίες, διαμόρφωσαν τελικά το εκτόπισμά του και καθόρισαν τη σχέση του τόσο με το κοινό όσο και με την πολιτεία. Προφανώς, σε αυτό έπαιξαν ρόλο και οι διοικήσεις των ιδρυμάτων, όπως και ένα στοιχείο τυχαιότητας, που πάντοτε το συναντάμε σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής μας. Τα παραπάνω δεδομένα, αποτελούν ταυτοτικά χαρακτηριστικά των πολιτιστικών φορέων που εξετάσαμε, μέσω της ποιοτικής έρευνας, που πραγματοποιήθηκε για το κάθε ένα ξεχωριστά. Τα ταυτοτικά χαρακτηριστικά δεν μπορούν να αλλάξουν, αυτό ωστόσο που μπορεί να παραμετροποιηθεί είναι ο αντίκτυπος που μπορεί αυτά να επιφέρουν ανάλογα με το σχεδιασμό που μπορεί στο εξής να προσφέρει η πολιτεία.

Από τα όσα μελετήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, καθίσταται σαφές πως δεν υφίσταται μέχρι σήμερα ένα εθνικό σχέδιο, το οποίο να θέτει στόχους για συγκεκριμένα οφέλη τα οποία μπορεί να αποκομίσει ο τόπος από την πολιτιστική δυναμική του. Πολύ περισσότερο, δεν προκύπτει από την έρευνά μας μια σταθερή, συγκροτημένη και ενιαία εθνική γραμμή για τον ρόλο που πρέπει να επιτελέσουν τα μουσεία στη σημερινή ελληνική κοινωνία, τους πολιτιστικούς διαλόγους τους οποίους μπορούν να ενεργοποιήσουν, αλλά και τη συμβολή τους σε εθνικές διεκδικήσεις ή στη διεθνή αλληλοκατανόηση. Κάθε μουσείο λειτουργεί, στην καλύτερη περίπτωση, για την ικανοποίηση ενός δικού του στόχου, που είτε τίθεται εκ των πραγμάτων (λ.χ. επαναπατρισμός των γλυπτών, στο Μουσείο της Ακρόπολης), είτε εκ των συνθηκών (λ.χ. επίσκεψη Πούτιν στο Β..Χ.Μ), ή ακόμη και αν αποτελεί μέρος του σχεδιασμού του, ο τελευταίος δεν εκπορεύεται από έναν ευρύτερο εθνικό σχεδιασμό και σε καμία περίπτωση δεν λαμβάνει υπ' όψιν του το σχεδιασμό ή τις ανάγκες των υπολοίπων ιδρυμάτων.

Ακόμη και αν υπήρξαν κυβερνήσεις με μακρά, συνεχή πορεία στην εξουσία και ενδεχομένως το έργο τους είχε μιαν κάποια συνέχεια, ποτέ τα τελευταία χρόνια δεν φαίνεται να υπήρξε ένας μακρόπνοος εθνικός σχεδιασμός. Τολμηρά το παραδέχεται στα προηγούμενα κεφάλαια ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος, ο οποίος διαπιστώνει πως *«έπρεπε να υπάρχει ένα είδος εθνικής πολιτικής πολιτισμού, με συνέχεια. Να μην εξαρτάται ούτε από κάθε κυβέρνηση, ούτε από κάθε Υπουργό»* (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10). Μέσα από την έρευνά μας

και τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν για την εκμείωση πρωτογενών πληροφοριών και θέσεων, η απουσία σταθερού εθνικού σχεδίου εκτιμάμε πως διαφαίνεται επίσης τόσο από τις απαντήσεις του πρώην πρωθυπουργού, Γιώργου Παπανδρέου (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6), όσο και από την διαπίστωση του πρώην πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα πως αποτελεί «*προϊόν πολιτικής βούλησης η ένταση προβολής του πολιτισμού της χώρας μας και η ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ πολιτισμού, οικονομίας, εκπαίδευσης, τουρισμού*». (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15). Επιχειρώντας να προσεγγίσουμε την άποψη της κοινωνίας πάνω στο έργο της επίσημης πολιτείας, στο κομμάτι της αξιοποίησης του ελληνικού πολιτισμού κρίθηκε χρήσιμο, πέραν των ανωτέρω παραδοχών του Ανώτατου και Ανώτερου πολιτικού προσωπικού του τόπου, να αποταθούμε σε μια προσωπικότητα παγκόσμιας εμβέλειας, προκειμένου να καταθέσει τη γνώση, την άποψη και την εμπειρία της ώστε να αντιληφθούμε αν αυτό το «κενό» που διαπιστώνεται γίνεται αντιληπτό και απασχολεί τους λεγόμενους ανθρώπους του πνεύματος. Για αυτό το σκοπό, ζητήθηκε η άποψη του μεγάλου Έλληνα μουσικοσυνθέτη, Μίκη Θεοδωράκη. Ασφαλώς, η άποψη του Μίκη Θεοδωράκη δεν ζητήθηκε ως ειδικού επί των μουσείων. Δεν υπήρξε άλλωστε ποτέ μουσειολόγος. Ούτε ζητήθηκε να διατυπώσει την εκτίμησή του ως «διπλωμάτης του πολιτισμού», αφού ξεκάθαρα άλλη ήταν η ιδιότητά που τον καταξίωσε και τον καθιέρωσε. Η συμβολή του στο συγκεκριμένο ευαίσθητο ζήτημα ήταν όμως καθοριστικής σημασίας, για μια σειρά από λόγους.

Αρχικά, ο Μίκης Θεοδωράκης είχε την ευκαιρία από νωρίς στη ζωή και τη διαδρομή του να αντιληφθεί όσο λίγοι, την ισχύ του πολιτισμού. Είχε την τύχη να διαπιστώσει πώς μέσω του πολιτισμού μπορεί κανείς να αποκτήσει δυνατή "φωνή" και να πετύχει και άλλους υψηλούς στόχους, οι οποίοι δεν σχετίζονται υποχρεωτικά ή αποκλειστικά με την τέχνη που κάποιος υπηρετεί. Σε προσωπικό επίπεδο, τα ιδανικά που υπηρέτησε, ως εξόριστος στην Ικαρία και στη Μακρόνησο αλλά και αργότερα ως σύμβολο του αντιδικτατορικού αγώνα, δόνησαν μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, έξω από τα στενά όρια της Ελλάδος. Το καλλιτεχνικό του διαμέτρημα και η δυναμική που απέκτησε, ιδίως μετά από τη μελοποίηση κορυφαίων Ελλήνων ποιητών - εκπροσώπων της γενιάς του 30', όπως ο Σεφέρης, ο Ελύτης και ο Ρίτσος, ενέπνευσαν εκατοντάδες κόσμους, που ταυτίστηκαν μαζί του. Η αναγνώριση του πολιτιστικού έργου του, έδωσαν τη δυνατότητα στο συνθέτη να πραγματοποιήσει όχι μόνο σειρά συναυλιών, αλλά και συναντήσεις με αρχηγούς κρατών, μεγάλες προσωπικότητες και να έχει πρόσβαση στο διεθνή τύπο στον οποίο παραχώρησε συνεντεύξεις και έκανε παρεμβάσεις, τα δύσκολα χρόνια, με σκοπό την πτώση της δικτατορίας και την επαναφορά της Δημοκρατίας στην Ελλάδα.

Δευτερευόντως, ως πολιτικό ον, εκτίμησα πως ήταν σε θέση να μετρήσει, μέσα από το δικό του «φακό», εάν η ελληνική πολιτεία, διαχρονικά, αξιοποίησε τον πολιτισμό, μέρος του οποίου προβάλλουν τα μουσεία μας, για να πετύχει σκοπούς πολιτικής υφής. Η πολιτική άλλωστε, δεν ήταν ποτέ εκτός των ενδιαφερόντων του Μίκη Θεοδωράκη. Ακόμη και σε προχωρημένη ηλικία, ο ίδιος έδωσε το «παρών», σε διαδήλωση στην πλατεία Συντάγματος, προκειμένου να υπερασπιστεί την ελληνικότητα της Μακεδονίας, παίρνοντας θέση ενάντια στη Συμφωνία των Πρεσπών (Θεοδωράκης, 2018).

Τρίτον, ως καλλιτέχνης παγκόσμιου διαμετρήματος, είχε τη σπάνια χαρά να βιώσει, το 2006, τη δημιουργία μουσείου με το όνομά του στη Ζάτουνα Αρκαδίας, όπου είχε σταλεί την περίοδο της Χούντας. Στην ομιλία του με επίκεντρο το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και το Διονύσιο Σολωμό, ο Μίκης Θεοδωράκης είχε τότε πει πως *«Λαός που χάνει ...τον πολιτισμό του, τελικά χάνει την ουσία της ύπαρξής του»*¹¹⁸ (Θεοδωράκης, 2006). Παράλληλα, είχε την τιμή να διαπιστώσει, την επιθυμία των συμπατριωτών του, να μετατραπεί το πατρικό του σπίτι, σε «Μουσείο Μίκης Θεοδωράκης» στη γενέτειρά του, το Γαλατά Χανίων, στην Κρήτη. Συνεπώς, η δυναμική ενός τέτοιου πολιτιστικού φορέα, οι δυνατότητες και η εμβέλεια ενός μουσείου, οπωσδήποτε θα τον είχαν απασχολήσει προσωπικά.

Στις 27 Νοεμβρίου του 2018, ζητήθηκε από το μεγάλο Έλληνα μουσικοσυνθέτη, να καταθέσει για λογαριασμό της εργασίας αυτής το απόσταγμα των 93 χρόνων του, απαντώντας στο εξής ερώτημα: *«Πιστεύετε πως η ελληνική πολιτεία έχει αξιοποιήσει την ιστορία του τόπου; Έχει επιχειρήσει, μέσω του πολιτισμού της πατρίδας μας, να κινητοποιήσει διεθνώς ευρύτερες δυνάμεις; Έχει αναδείξει, αρκούντως, τον πλούτο του ένδοξου παρελθόντος της χώρας, μέρος του οποίου φυλάσσεται στα μουσεία μας, είτε με σκοπό να προασπιστεί τα εθνικά μας συμφέροντα και την τύχη του λαού, είτε με σκοπό να προωθήσει άλλες ανάγκες της εξωτερικής μας πολιτικής;»*. Απαντώντας, ο Μίκης Θεοδωράκης σημείωσε, κατά λέξη:

Η θέση μου είναι δύσκολη, δεδομένου ότι θεωρώ το έργο μου μέρος του νεότερου ελληνικού πολιτισμού και πιστεύω ότι δεν υπάρχει τίποτα ανώτερο για μια χώρα από την δημιουργία ενός σύγχρονου πολιτισμού.

¹¹⁸ Ολόκληρη η φράση του Μίκη Θεοδωράκη ήταν: *«Λαός που χάνει την εθνική του συνείδηση, που χάνει τη γλώσσα του, τα ήθη και τα έθιμά του, που χάνει τον πολιτισμό του, τελικά χάνει την ουσία της ύπαρξής του όπως έχει διαμορφωθεί μέσα από τους αιώνες σαν αποτέλεσμα μιας αδιάκοπης προσπάθειας σε όλους τους τομείς της ζωής και της σκέψης. Κι αυτό ακριβώς είναι που δίνει στον κάθε άνθρωπο, σε όποιο λαό κι αν ανήκει, την ουσιαστική χαρά της ζωής μέσα σε απόλυτη ψυχική ευδαιμονία και πνευματική εγρήγορση»* (Θεοδωράκης, 2006).

Στο κάτω-κάτω, οι ξένοι φρόντισαν πριν από εμάς να μελετήσουν και να αναδείξουν την πολιτιστική (και άλλη) κληρονομιά των προγόνων μας.

Ο σύγχρονος πολιτισμός αποδεικνύει ότι ο λαός που τον δημιουργεί είναι ζωντανός και στην περίπτωση μας αντάξιος με το μεγαλειώδες παρελθόν του.

Εν κατακλείδι θα πω, ότι η επίσημη «Ελλάδα» δεν υπήρξε ποτέ και δεν είναι αντάξια του ελληνικού πολιτισμού, γεγονός που προκαλεί τεράστια και ανεπανόρθωτη βλάβη στον ελληνικό λαό και στο ελληνικό Έθνος.

Έχοντας πλέον την πλήρη εικόνα και διαπιστώνοντας το πρόβλημα προκύπτει η εκτίμηση πως για την υλοποίηση ενός εθνικού σχεδιασμού είναι αυτονόητο πως απαιτούνται σταθερά όργανα, επιφορτισμένα αποκλειστικά με αυτό το στόχο, αφού τα συναρμόδια Υπουργεία Εξωτερικών και Πολιτισμού, έχουν μια σειρά άλλων αρμοδιοτήτων που αναπόφευκτα ίσως αποσπά το κύριο ενδιαφέρον και την καθημερινή μέριμνά τους. Επιπλέον, οι πολιτικές ηγεσίες των Υπουργείων εναλλάσσονται, όχι μόνο μετά από εκλογικές διαδικασίες, αλλά και κατά τη διάρκεια ανασχηματισμών μιας κυβέρνησης. Άρα η εναλλαγή προσώπων, σε θέσεις εξουσίας, ενίοτε επαναχαράσσει τους στόχους με αποτέλεσμα, τις περισσότερες φορές, να μην υπάρχει συνέχεια. Εύλογα αναρωτιέται κανείς πως θα μπορούσε αυτό να ανατραπεί. Θα μπορούσε να υπάρξει ένας σταθερός σχεδιασμός, αν τοποθετούνταν ένας μόνιμος Υπουργός Πολιτισμού; Ακόμη και αν κάποιος βιάζονταν να απαντήσει καταφατικά, η συγκεκριμένη πρόταση δεν μπορεί να αποτελέσει τη λύση του προβλήματος και αυτό διότι οποιαδήποτε λύση οφείλει να είναι ρεαλιστική και εφαρμόσιμη. Τα κόμματα, όταν αναλαμβάνουν την εξουσία, επιθυμούν να δίνουν τα αξιώματα σε στελέχη τους ή σε κάθε περίπτωση, σε πρόσωπα εμπιστοσύνης. Αυτός ο «κανόνας», βρίσκει εφαρμογή τόσο στους συντηρητικούς και κεντρώους πολιτικούς, όσο και στους σοσιαλδημοκράτες πολιτικούς, ενώ μάλλον δεν αφήνει απ' έξω ούτε τους ριζοσπάστες πολιτικούς¹¹⁹. Άρα, μια τέτοια απόφαση δύσκολα θα λαμβάνονταν, αλλά ακόμη και αν κάποιος την ελάμβανε, η εναλλαγή κομμάτων άρα και ιδεολογιών στην εξουσία, θα μπορούσε να ανατρέψει μια τέτοια επιλογή. Με άλλα λόγια, η μονιμότητα θα μπορούσε να αρθεί¹²⁰. Επιπλέον, θα ήταν ίσως δικαιολογημένη οποιαδήποτε

¹¹⁹ Τους δυο τύπους παλαιών πολιτικών, α) τους συντηρητικούς και κεντρώους, β) τους σοσιαλδημοκράτες αλλά και το νέο τύπο του 21^{ου} αιώνα, τον ριζοσπάστη πολιτικό περιγράφει ο Λύτρας (2007, σελ. 133- 144).

¹²⁰ Το παράδειγμα της Μελίνας Μερκούρη, η οποία παρέμεινε ακλόνητη στη θέση της ως Υπουργός Πολιτισμού, σε δεκαέξι ανασχηματισμούς, εκπροσωπώντας την επίσημη πολιτιστική πολιτική της χώρας, αποτελεί μάλλον εξαίρεση. Στα χρόνια που ακολούθησαν πολλές κυβερνήσεις, επέλεξαν για το συγκεκριμένο κρίσιμο πόστο πρόσωπα, τα οποία δεν προορίζονταν για «μεγαλύτερα» αξιώματα. Το φαινόμενο αυτό δεν αποτελεί ελληνική πρωτοτυπία. Στη Γαλλία, εννέα Υπουργοί Πολιτισμού διαδέχτηκαν ο ένας τον άλλο την περίοδο Pompidou και Giscard d' Estaing, σα να επικρατούσε η άποψη πως «ο πολιτισμός δεν διέπεται από τον χαρακτήρα του αναγκαίου» (Mollard, 1999, σελ.17)

κριτική απέναντι σε μια τέτοια κίνηση, αφού από τη μία είναι πράγματι δύσκολο να βρεθεί ένα πρόσωπο κοινής αποδοχής, το οποίο να πληροί τις προϋποθέσεις μιας μόνιμης τοποθέτησης στο Υπουργείο Πολιτισμού και από την άλλη, εύλογα θα μπορούσε κανείς να αντιτείνει πως αν η συνέχεια και η αποτελεσματικότητα στις δράσεις επιτυγχάνεται με μόνιμες τοποθετήσεις, τότε γιατί να μην είναι μόνιμος ο Υπουργός Παιδείας, ο Υπουργός Υγείας ή πολύ περισσότερο ο Υπουργός των Οικονομικών;

Αν από τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε πως η μονιμότητα ενός προσώπου σε θέση εξουσίας δεν μπορεί να αποτελέσει την απάντηση στο έλλειμμα εθνικού σχεδίου στο κομμάτι του πολιτισμού, αυτό δε σημαίνει πως δε θα μπορούσε να είναι χρήσιμη η ύπαρξη μιας μόνιμης επιτροπής εθνικού σχεδίου, με άξονα τον πολιτισμό. Θα μπορούσε δηλαδή, να δημιουργηθεί μια ομάδα επαϊόντων, η οποία θα βάζει συγκεκριμένους στόχους, σε βάθος δεκαετίας ή και περισσότερο, χαράσσοντας μιαν εθνική γραμμή με στόχο τόσο την προσέγγιση εθνικών κοινωνιών, την διεθνή αλληλοκατανόηση αλλά και την επίτευξη εθνικών σκοπών. Η ομάδα αυτή θα μπορούσε να έχει μόνιμα αλλά και έκτακτα μέλη. Ως μόνιμα μέλη, θα μπορούσαν να οριστούν οι διευθυντές των δέκα μεγαλύτερων, από άποψη επισκεψιμότητας, μουσείων της χώρας. Στα μόνιμα μέλη θα μπορούσε να προστεθεί ακόμη και ένας μικρός αριθμός προσωπικοτήτων. Ενδεχομένως, οι προσωπικότητες αυτές θα μπορούσαν να είναι Ακαδημαϊκοί εγνωσμένου κύρους και συναφούς αντικειμένου αλλά και Έλληνες που ζουν και διαπρέπουν στον τομέα των τεχνών και των γραμμάτων, σε μεγάλες πρωτεύουσες του εξωτερικού. Ως έκτακτα μέλη, θα μπορούσαν να μετέχουν οι εκάστοτε Γενικοί Γραμματείς των Υπουργείων Εξωτερικών και Πολιτισμού και ασφαλώς οι πολιτικοί τους προϊστάμενοι, δηλαδή οι αρμόδιοι Υπουργοί. Η περίπου εικοσαμελής επιτροπή επαϊόντων, προτείνεται να συνεδριάζει ανά εξάμηνο, βάζοντας στόχους αλλά και ελέγχοντας τον εαυτό της, δηλαδή την πορεία των στόχων που η ίδια θα θέτει. Αν και η πρωτοβουλία των κινήσεων επαφίεται στην κεντρική εξουσία, δηλαδή στις κυβερνήσεις¹²¹, ζητούμενο είναι η συγκεκριμένη ομάδα επαϊόντων να μην έχει απλώς γνωμοδοτικό χαρακτήρα και οι εξαμηνιαίες συνεδριάσεις της να μην καταλήγουν σε θεωρητικές αναλύσεις και ασκήσεις επί χάρτου, διότι κάτι τέτοιο, αργά ή γρήγορα, θα την καταστήσει ανενεργή. Άρα, προτείνεται η εν λόγω ομάδα να λειτουργεί ως ένα θεσμοθετημένο ανεξάρτητο ρυθμιστικό όργανο, το οποίο θα χαράσσει πολιτική και θα λαμβάνει συγκεκριμένες αποφάσεις, ενισχύοντας το έργο των αρμοδίων Υπουργείων. Θα είναι δηλαδή ένα «πολιτικοποιημένο»¹²², αλλά όχι «κομματικοποιημένο» όργανο, το οποίο θα εξυπηρετεί τις

¹²¹ Η πολιτιστική διπλωματία παραδοσιακά ασκείται από τα κράτη, τα οποία αναλόγως της φιλοσοφίας τους (συγκεντρωτικά, ομοσπονδιακά κλπ) επιλέγουν και τα κατάλληλα εργαλεία πολιτικής (Mark, 2010)

¹²² Η «πολιτικοποίηση» είναι η παιδεία που οφείλουν να διαθέτουν οι πολίτες ώστε να κατανοούν και να εφαρμόζουν την έννοια του γενικού (δημοσίου) συμφέροντος αλλά και τις έννοιες της ευθύνης, της υποχρέωσης,

ανάγκες του γενικού, δημοσίου συμφέροντος. Τα μέλη του οργάνου, θα βρίσκονται σε συνεχή επαφή μεταξύ τους, με ηλεκτρονική επικοινωνία αλλά και τηλεδιασκέψεις, όποτε αυτό κρίνεται απαραίτητο, πέραν των εξαμηνιαίων τακτικών συσκέψεων, με γνώμονα τη χάραξη και την υλοποίηση ενός μακροπρόθεσμου, ρεαλιστικού εθνικού σχεδιασμού. Στις εξαμηνιαίες τακτικές συναντήσεις με την παρουσία της πολιτικής ηγεσίας, στην οποία το θεσμοθετημένο όργανο θα λογοδοτεί, θα αποφασίζονται ποιες δράσεις, κινήσεις, σκέψεις και σχεδιασμοί ταυτίζονται με τους ευρύτερους στόχους και τα συμφέροντα της χώρας, ώστε να ακολουθεί στη συνέχεια συστηματική δουλειά για την επίτευξή τους. Η θεσμοθέτηση ενός τέτοιου οργάνου θα πρέπει να περιλαμβάνει και την καθιέρωση ενός μίνιμουμ δράσεων. Θα πρέπει δηλαδή εξ' αρχής να οριστεί ένας ελάχιστος αριθμός νέων πρωτοβουλιών που θα έρχονται εις πέρας ανά εξάμηνο ή ανά έτος, ώστε η ομάδα επαϊόντων να είναι σε διαρκή επαγρύπνηση και να μην αδρανοποιείται.

Σε κάθε περίπτωση, μια τέτοια ομάδα θα πρέπει από συστάσεως της να προβεί σε κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση των προτεραιοτήτων, βάζοντας παράλληλα και χρονοδιαγράμματα επίτευξης στόχων. Έργο της θα πρέπει να είναι η διάκριση ανάμεσα στους μεγάλους εθνικούς στόχους (λ.χ. επαναπατρισμός εμβληματικών αρχαιοτήτων), τις μεμονωμένες προτεραιότητες ενός εκάστου πολιτιστικού φορέα (λ.χ. επέκταση κτιριακών εγκαταστάσεων, ψηφιοποίηση εκθεμάτων κ.ο.κ.), τον εντοπισμό σημείων κοινής αναφοράς (λ.χ. τη συμβολή των μουσείων στη βελτίωση της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό, τη συνεισφορά των μουσείων στην ενίσχυση του τουριστικού ρεύματος), την αναζήτηση των δυνητικών δυνατοτήτων που μπορεί να προσφέρει κάθε φορέας (λ.χ. ένα Βυζαντινό μουσείο μπορεί να απευθυνθεί πιο εύκολα σε Ορθόδοξα Έθνη, ένα μουσείο Ολοκαυτώματος έχει άλλη απήχηση σε Εβραϊκές Κοινότητες, ένα τολμηρό μουσείο σύγχρονης τέχνης μπορεί συχνά να συγκινήσει ευκολότερα νεανικό κοινό που είναι πιο δεχτικό σε εναύσματα κ.ο.κ.). Για κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες, η ομάδα θα επιφορτιστεί, άλλοτε με την ιστορική έρευνα και τη συγκρότηση ισχυρής επιχειρηματολογίας, όταν απαιτείται να διεκδικηθεί κάτι από ξένα κράτη και άλλοτε με την κατάρτιση συγκεκριμένων προτάσεων, που θα οδηγήσουν σε μια αποτελεσματική soft policy. Μια θεσμοθετημένη ομάδα επαϊόντων, θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να αναπτύσσει μια πολυσχιδή δράση μακράς πνοής, τόσο στο πεδίο της πολιτικής και των διακρατικών σχέσεων, με γνώμονα την ενίσχυση των εθνικών θέσεων, του γοήτρου και

του καθήκοντος και της συμμετοχικής ελευθερίας για την ενεργό συμμετοχή τους στο κοινωνικό, πολιτισμικό, οικονομικό και πολιτικό γίγνεσθαι. «Κομματικοποίηση» είναι η παιδεία που οφείλουν να διαθέτουν οι συμμετέχοντες σε κομματικούς μηχανισμούς ώστε να κατανοούν και να αποδέχονται τόσο την έννοια της πολιτικοποίησης, όσο και τη διαφορά μεταξύ του ιδιωτικού/κομματικού συμφέροντος και του γενικού (δημοσίου) συμφέροντος (Γκαντζιάς, 2010:34)

της διεθνούς επιρροής του τόπου, όσο και στο οικονομικό πεδίο, με σκοπό την ενδυνάμωση των εμπορικών σχέσεων με τρίτα κράτη αλλά και την προσέλκυση επισκεπτών αλλά και επενδυτών.

Στο πλαίσιο της κατάρτισης ενός εθνικού σχεδίου, μια τέτοια ομάδα επαϊόντων, θα ήταν πολλαπλώς ωφέλιμο να συναποφασίζει συνέργειες των μεγάλων δημόσιων πολιτιστικών φορέων του τόπου. Σχεδιάζοντας κοινές δράσεις, θα συμβάλει σημαντικά στη διεύρυνση της εμβέλειας του κάθε μουσείου και πολιτιστικού φορέα ξεχωριστά. Σε εσωτερικό επίπεδο, η ύπαρξη μιας θεσμοθετημένης ομάδας επαϊόντων θα μπορούσε, επί παραδείγματι, να διευκολύνει και να ενισχύσει τις μεταξύ τους ανταλλαγές εκθεμάτων και τη δημιουργία περιοδικών εκθέσεων. Έτσι, το Μουσείο της Ακρόπολης θα μπορούσε να διοργανώσει μια μετακινούμενη έκθεση, η οποία ανά έξι μήνες να βρίσκει στέγη και σε ένα άλλο μουσείο της χώρας. Αντίστοιχα θα μπορούσε να λειτουργεί το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, τα Βυζαντινά Μουσεία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, το πολυκεντρικό Μουσείο των Αιγών, το μουσείο της Ολυμπίας, το μουσείο των Δελφών και άλλοι σημαντικοί μουσειακοί χώροι, ώστε τα πολιτιστικά ιδρύματα να λειτουργούν, με μια συνέπεια στο χρόνο, ως συγκοινωνούντα δοχεία. Σε εξωτερικό επίπεδο, η ύπαρξη μιας θεσμοθετημένης ομάδας επαϊόντων, ενός κοινού οργάνου, με κοινούς στόχους και συμφέροντα, θα μπορούσε να συμβάλει στη διοργάνωση ελκυστικών εκθέσεων σε εμβληματικά μουσεία της Ευρώπης, της Αμερικής, της Ασίας και της Αυστραλίας. Η φράση «η ισχύς εν τη ενώσει», θα μπορούσε να βρει εδώ την απόλυτη εφαρμογή της. Ένα Κυκλαδίτικο μουσείο θα ήταν δύσκολο, δαπανηρό και τις περισσότερες φορές ακατόρθωτο να διοργανώσει μια μεγάλη έκθεση στο εξωτερικό. Ένα θεσμοθετημένο όργανο όμως θα μπορούσε εύκολα να σχεδιάσει μιαν έκθεση με θέμα: «Αιγαίο - Η καθημερινή ζωή στα ελληνικά νησιά κατά την Αρχαιότητα». Συλλέγοντας χαρακτηριστικά δείγματα καθημερινών αντικειμένων, από διαφορετικά νησιά και διαφορετικές ιστορικές περιόδους, θα μπορούσε να δομηθεί μια υπέροχη, ελκυστική έκθεση. Αποσπώντας λίγα μόνο αυθεντικά αντικείμενα από κάθε αιγαιοπελαγίτικο μουσείο, θα μπορούσε να ξεδιπλωθεί η πλούσια ιστορία και ο πολιτισμός του ξακουστού πελάγους, δημιουργώντας μια σημαντική δράση εξωστρέφειας, πραγματικό μοχλό ανάδειξης της νησιωτικής Ελλάδας.

Τα παραδείγματα δεν έχουν τέλος. Το αρχαιολογικό μουσείο της Σαμοθράκης, δύσκολα ίσως θα μπορούσε να σπάσει τα τείχη του. Το ίδιο και το μουσείο της Μήλου. Τα δυο νησιά, είναι διάσημα ωστόσο σε ολόκληρο τον κόσμο από τα δυο φημισμένα αγάλματα που φιλοξενούνται στον Λούβρο, τη Νίκη και την Αφροδίτη. Εύκολα θα μπορούσε να σχεδιαστεί μια έκθεση με τίτλο: «Από την Σαμοθράκη στη Μήλο - Όσα δεν βρίσκονται στον Λούβρο». Ο μη επιθετικός τίτλος μιας τέτοιας έκθεσης, θα συνέβαλε σημαντικά στον εντοπισμό μουσείων

σε πολλές πόλεις του εξωτερικού, ακόμη και στο Παρίσι, που θα ήταν πρόθυμα να φιλοξενήσουν στις αίθουσές τους τεκμήρια της ιστορίας των δυο νησιών. Τα ξενιτεμένα αγάλματα, θα γινόντουσαν η αφορμή για ένα ευρύτατο κάλεσμα των απανταχού φίλων της ελληνικής αρχαιότητας να επισκεφτούν τις γενέτειρες των δυο απαράμιλλων αριστουργημάτων. Η χάραξη εθνικού σχεδιασμού και η σταθερή υλοποίησή του από ένα θεσμοθετημένο όργανο, είναι απαραίτητη, αν σκεφτεί κανείς πως σε ευαίσθητα ζητήματα μπορούν να προκύψουν και να αναδειχτούν διαφορετικές προσεγγίσεις. Για παράδειγμα, παρότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, η ελληνική πολιτεία δεν εγείρει ζητήματα όπως τον επαναπατρισμό¹²³ των συγκεκριμένων αγαλμάτων, το αίτημα συχνά επανέρχεται όχι μόνο από απλούς πολίτες αλλά και από φορείς. Τον Απρίλιο του 2017 ο δήμαρχος της Μήλου αρνήθηκε να πληρώσει εισιτήριο στο Λούβρο (Ζαφειρόπουλος, 2017, Μάιος 8), ενώ τον Ιούνιο του ίδιου έτους ανήρτησε στον ιστότοπο του δήμου καμπάνια με αίτημα της επιστροφή της Αφροδίτης¹²⁴. Γίνεται έτσι εμφανές, γιατί μόνο η ύπαρξη μιας θεσμοθετημένης ομάδας επαϊόντων, η οποία θα σχεδιάζει συγκεκριμένες δράσεις, θα μπορούσε να πετύχει υψηλά κέρδη στον ευαίσθητο τομέα της πολιτιστικής διαχείρισης, ενισχύοντας τη διεύθυνση της χώρας μας σε άλλες κοινωνίες.

Ένα ανεξάρτητο ρυθμιστικό όργανο επαϊόντων θα μπορούσε ακόμα να ασκήσει τις απαραίτητες πιέσεις και να κινήσει συστηματικότερα τις διαδικασίες ψηφιοποίησης των ελληνικών μουσείων, στο σύνολό τους. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς, στη σημερινή εποχή της επικοινωνίας και τη γνώσης, πόσα πολλαπλά οφέλη θα μπορούσε να δημιουργήσει ένας «χάρτης ελληνικών μουσείων», όπου ο ανά τον κόσμο επισκέπτης θα αποκτούσε τη δυνατότητα, εστιάζοντας με τον κέρσορα του υπολογιστή του σε μια περιοχή, να επιλέξει το δημόσιο μουσείο στο οποίο θα ήθελε να ξεναγηθεί ηλεκτρονικά¹²⁵. Μια ηλεκτρονική διεύθυνση, όπως «greekmuseums» ή «hellenicmuseums», θα μπορούσε να αποτελεί την πύλη εισόδου στο σύνολο των δημόσιων μουσείων, δίνοντας τη δυνατότητα στο ευρύ κοινό να περιηγηθεί μέσω των δυνατοτήτων που δίνει εδώ και χρόνια η τεχνολογία. Η επικοινωνία του πολιτιστικού μας πλούτου, θα διόγκωνε σίγουρα το ενδιαφέρον για την ελληνική πολιτιστική

¹²³ «Δεν ζητήσαμε να επιστραφούν άλλα αγαθά πολιτισμικά τα οποία βρίσκονται στο εξωτερικό. Ζητήσαμε τα γλυπτά για να μπορέσει ξανά ο Παρθενώνας να συμβολίσει, για τον άνθρωπο και την ανθρωπότητα, αυτό που τον προόρισε η τέχνη του ανθρώπου, ο πολιτισμός του ανθρώπου», δήλωνε, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος σε διεθνή ημερίδα για την επανένωση των γλυπτών, καθιστώντας σαφές πως δεν υπάρχει άλλο αίτημα επαναπατρισμού αρχαιοτήτων (presidency, 2019a).

¹²⁴ Η καμπάνια «takeaphroditehome», ξεκίνησε στις 11.6.2017. Με σύνθημα «Δεν τις λείπουν τα χέρια της. Της λείπει το σπίτι της», δημιουργήθηκε ο ιστότοπος takeaphroditehome.gr με στόχο τη συλλογή ηλεκτρονικών υπογραφών για την επιστροφή της Αφροδίτης της Μήλου, στο νησί.

¹²⁵ Τη σκοπιμότητα διαμόρφωσης δυναμικών πεδίων «Πολιτισμικής Διαχείρισης» και «Πολιτισμικής Πολιτικής» τα οποία θα συμβάλουν αποτελεσματικά στην καθιέρωση Πολιτισμικών Μονάδων Διαχείρισης, σε όλες τις εμπορικές και πολιτιστικές δραστηριότητες έχει επισημάνει από τις αρχές του 2000 ο Γιώργιος Γκαντζιάς (Βερνίκος, Δασκαλοπούλου και Σια επιμ, 2004, σελ 298)

κληρονομία, καθώς εύκολα θα γίνονταν αντιληπτό πως ελληνικός πολιτισμός δεν είναι μόνο η... Ακρόπολη.

Κανένας δεν μπορεί αβίαστα να ισχυριστεί πως οι πολιτικές ηγεσίες του τόπου, ακόμη και σε καιρούς οικονομικής δυσπραγίας, δεν αντιλαμβάνονταν τους δρόμους που μπορεί να ανοίξει ο πολιτισμός. Από τις πλέον χαρακτηριστικές πολιτικού ενδιαφέροντος επαφές, είναι η ξενάγηση -στις 14 Ιουλίου του 2014- του πρωθυπουργού της Κίνας Λι Κετσιάνγκ στον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού και στο ανακαινισμένο μουσείο, όπου ο τότε πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς επέλεξε, για συμβολικούς λόγους, να δώσει στον Κινέζο ομόλογό του το πρώτο εισιτήριο του μουσείου. Η κίνηση αβροφροσύνης είχε σαφή στόχο τον εξευμενισμό του επισκέπτη και την εμπέδωση άριστων σχέσεων με τον Κετσιάνγκ, ο οποίος ασφαλώς δεν είχε επισκεφθεί το νησί μοναχά για να θαυμάσει τα μνημεία, αλλά κυρίως προκειμένου να επιθεωρήσει από κοντά τις εγκαταστάσεις του αεροδρομίου στο Καστέλι, για το οποίο Κινέζοι επενδυτές είχαν εκφράσει τον ενδιαφέρον τους (Ραπάνης, 2014, Ιούνιος 21). Παραμένοντας, στο πεδίο Κίνα και πολιτισμός, μερικά χρόνια αργότερα, το 2016, ένας άλλος Έλληνας πρωθυπουργός, ο Αλέξης Τσίπρας, κατά την επίσκεψή του στο Πεκίνο, συναντήθηκε με το διευθύνοντα σύμβουλο της Wanda, της μεγαλύτερης κινηματογραφικής εταιρίας του κόσμου με σκοπό την δραστηριοποίηση της εταιρίας στη χώρα μας και τη δημιουργία ταινιών στην Ελλάδα. Σε χρόνια οικονομικής κρίσης και έντονης δυσπραγίας, η κυβέρνηση επεδίωκε από τη μια την προσέλκυση κεφαλαίων από τον κλάδο της κινηματογράφησης και από την άλλη προσδοκούσε πως αν η Wanda ανταποκρίνονταν θετικά, η εικόνα της χώρας θα βελτιώνονταν και πλήθος τουριστών θα κατέφθανε στην Ελλάδα, καθώς δισεκατομμύρια Κινέζων θα έβλεπαν στη μεγάλη οθόνη τις ομορφιές της πατρίδας μας. Τα παραπάνω, εντελώς διαφορετικά παραδείγματα, δείχνουν πως ο πολιτισμός μπορεί να λειτουργήσει ως γέφυρα προσέγγισης και επικοινωνίας ενός άλλου μέρους, από το οποίο προσδοκάς να αποκομίσεις άλλοι είδους οφέλη, εν προκειμένω οικονομικά. Τέτοιες κινήσεις «καλής θέλησης» ή ενεργητικότητας, όπως αυτές που εξετάστηκαν, μπορούν πάντοτε να λειτουργήσουν συμπληρωματικά και αυτόνομα. Ωστόσο, η ύπαρξη ενός εθνικού σχεδίου με προκαθορισμένους στόχους, θα μπορούσε να συμβάλει ώστε οι εκάστοτε κυβερνώντες να έχουν συστηματικότερα ανάλογες ευκαιρίες για να ασκούν προσωπικά και αδιαμεσολάβητα πολιτική του πολιτισμού.

Αναζητώντας, όπως εξ' αρχής διευκρινίσαμε, την κατάθεση μιας ρεαλιστικής πρότασης, οφείλουμε να παραδεχτούμε πως η σύσταση ενός ανεξάρτητου ρυθμιστικού οργάνου επαϊόντων, με μόνιμα και έκτακτα μέλη, έχει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα τα οποία μπορούν να εντοπιστούν από συστάσεως του. Η ορθή λειτουργία ενός τέτοιου οργάνου, θα μπορούσε να βάλει ένα φρένο σε φαινόμενα διαφθοράς. Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει η

Παγκόσμια Τράπεζα, διαφθορά είναι η κατάχρηση της δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικό όφελος (Tanzi, 1998:564). Σε ένα πολυμελές όργανο όπως αυτό, όπου η πλειοψηφία θα λαμβάνει τις αποφάσεις, προσωπικά κίνητρα εξουδετερώνονται ευκολότερα, το ένα μέλος μοιραία ελέγχει το άλλο και ελέγχεται από αυτό, ενώ η ύπαρξη εκτάκτων μελών, εγγυάται τρόπον τινά και την ανατροπή των συσχετισμών, ανά διαστήματα. Επιπλέον, στις δημόσιες πολιτικές όπου οι στόχοι που διακηρύσσονται δεν είναι πάντοτε ανάλογοι των αποτελεσμάτων και άρα προκειμένου να αποφευχθεί το πολιτικό κόστος, συχνά προκαλείται μεγαλύτερο κοινωνικό ή πολιτισμικό κόστος (Ζορμπά, 2014:196), μια τέτοια θεσμοθετημένη ομάδα, θα μπορούσε να συμβάλει ώστε μια ανεπιτυχής επιλογή να μην οδηγεί αυτομάτως στην αποδόμηση μιας ολόκληρης πολιτικής. Αυτό γιατί οι αποφάσεις της ομάδας επαϊόντων σταδιακά θα αποσυνδέονταν στη συνείδηση των πολιτών - ψηφοφόρων, από τις «ευθύνες» της μιας ή της άλλης κυβέρνησης και άρα μια πιθανή αστοχία δεν θα οδηγούσε υποχρεωτικά στον επανακαθορισμό όλων των δράσεων, με μοναδικό σκοπό την απορρόφηση των όποιων κραδασμών.

Πόσο αποτελεσματική μπορεί να είναι όμως μια τέτοια, θεσμοθετημένη ομάδα ειδικών; Παρουσιάζοντας το πλαίσιο της ανωτέρω ιδέας-πρότασης, στον καθηγητή Νικόλαο Σταμπουλίδη¹²⁶, Διευθυντή του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, ο ίδιος εμφανίστηκε κατ' αρχήν θετικός (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16), ανασύροντας μάλιστα στη μνήμη του, ως ανάλογο, το παράδειγμα του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, το οποίο ως όργανο δεν αμφισβητείται, παρά τις όποιες συζητήσεις έχουν προκαλέσει κατά καιρούς διάφορες αποφάσεις του. Σημειώνοντας ωστόσο πως το κύρος του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, πηγάζει από τα μέλη που το συνθέτουν, ο Σταμπουλίδης καταθέτει ένα γνήσιο προβληματισμό, σχετικά με τη συγκρότηση μιας ομάδας επαϊόντων. Εκφράζοντας τη βασική του επιφύλαξη διερωτάται αν *«ένας δημόσιος υπάλληλος ο οποίος γερνάει και ανεβαίνει στην ιεραρχία και γίνεται διευθυντής ενός μουσείου σημαίνει ότι μπορεί να είναι ο κατάλληλος άνθρωπος να μιλάει για αυτά; Με τι παιδεία; Με τι πτυχία; Με τι έργο πρώτα από όλα;»*. Για τον ίδιο, μια τέτοια ομάδα θα μπορούσε να συγκροτηθεί, έπειτα από μεγάλη σκέψη και αναζήτηση, από *«προσωπικότητες»*, διαφόρων τομέων (αρχαιολογίας, μουσικής, θεάτρου κλπ) οι οποίες θα διαθέτουν όμως ένα *«κοσμοόραμα»*. *«Και στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, υπάρχουν άνθρωποι αξίας. Για εμένα μόνο οι αξίες είναι η λύση του προβλήματος»*, εξηγεί, επισημαίνοντας παράλληλα πως η

¹²⁶ Πραγματοποιήθηκε μη δομημένη συνέντευξη, στις 30/05/2019, στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Ο Νικόλαος Σταμπουλίδης, έχει μεταξύ άλλων διατελέσει Πρόεδρος του Τμήματος Ιστορίας -Αρχαιολογίας (1991-1993), Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής (1994-1997) και συνδιευθυντής του Προγράμματος μεταπτυχιακών Σπουδών «Ο Αρχαίος Ελληνικός Κόσμος» και Διευθυντής από το 2005 και εξής. Από το 1996 είναι συγχρόνως και Διευθυντής του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης. Έχει οργανώσει και επιμεληθεί πολλές μεγάλες αρχαιολογικές εκθέσεις, σε Αθήνα, Ρώμη, Πεκίνο και αλλού. Έχει ανασκάψει στη Βεργίνα, την Ακανθο της Χαλκιδικής, τη Ρόδο και την Κρήτη. Από το 1985 πραγματοποιεί συστηματικές ανασκαφικές έρευνες στην αρχαία Ελεύθερα Κρήτης, στον Δυτικό Τομέα III.

αναζήτηση αξιών ανθρώπων, στο εξωτερικό, δεν είναι βέβαιο πως μπορεί πάντοτε να φανεί αποδοτική. «Εδώ είναι Ελλάδα, είναι μια Μεσογειακή χώρα, όπου συναντιέται ο Βορράς με το Νότο και η Ανατολή με τη Δύση. Αυτό είναι η αδυναμία της αλλά και η δύναμή της», διευκρινίζει.

«Ένα τέτοιο όργανο, θα πρέπει να υπάρχει και να κάνει πράξεις. Όχι μόνο να είναι θεωρητικό, όχι μόνον να δίνει την 'εulογία' του», σχολιάζει ο Νικόλαος Σταμπουλίδης, κρίνοντας θετικά την παραπάνω πρόταση για θεσμοθέτηση ομάδας επαϊόντων και τις αρμοδιότητες που αυτή θα μπορούσε δυνητικά να αποκτήσει. Τονίζοντας τον κομβικό ρόλο του Υπουργείου, εστιάζει στο γεγονός πως «πρέπει όλοι να καταλάβουν πως το Υπουργείο Πολιτισμού δεν είναι ένα ψεύτικο Υπουργείο, της 'καραμπόλας'». Διαφοροποιούμενος ωστόσο με την πεποίθηση που αναπτύσσουμε παραπάνω, ο Νικόλαος Σταμπουλίδης -στη λογική της συνέχειας που οφείλει να έχει ένα κράτος- τάσσεται υπέρ στο ενδεχόμενο ορισμού ενός μόνιμου Υπουργού Πολιτισμού. Για τον ίδιο, η εύρεση ενός εξωκοινοβουλευτικού «μετριοπαθούς προσώπου», με προσόντα που θα το καθιστούσαν καλό Υπουργό Πολιτισμού, είναι κάτι που θα μπορούσε κάποτε να γίνει πράξη.

Από μεριάς της, η διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης – Μουσείο Αλέξανδρου Σούτσου, Μαρίνα Λαμπράκη – Πλάκα¹²⁷ (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 17), αντιτάσσεται στην ιδέα ενός μόνιμου Υπουργού Πολιτισμού, θεωρώντας την ιδέα εξαιρετικά «ριψοκίνδυνη», καθώς σε περίπτωση λάθος επιλογής προσώπου, δεν θα μπορεί να αντικατασταθεί. Συμπίπτει ωστόσο με την άποψη του Σταμπουλίδη για τοποθέτηση εξωκοινοβουλευτικού Υπουργού, σε μια τέτοια θέση. Προτείνει μάλιστα η θητεία ενός τέτοιου προσώπου να μην εξαρτάται από τους κυβερνητικούς ανασχηματισμούς, αλλά να είναι τετραετής ή ακόμη και πενταετής - υπερβαίνοντας δηλαδή μιαν κυβερνητική θητεία - ωστόσο να μην υπάρχει μονιμότητα. Η Μαρίνα Λαμπράκη – Πλάκα, απορρίπτει πάντως και την ιδέα μιας θεσμοθετημένης ομάδας επαϊόντων. «Οι μόνιμες επιτροπές, είναι και αυτές ένας κίνδυνος. Αν αποτύχει η σύνθεσή τους, θα έχουμε αγκυλώσεις διαρκείς», εκτιμά, προτείνοντας τη σύσταση επιμέρους επιτροπών εμπειρογνομόνων, κάθε φορά που θα προκύπτει ένα ζήτημα. Εκφράζοντας τον προβληματισμό της σχετικά με τα πρόσωπα που θα συναποτελούν τις συγκεκριμένες επιτροπές, η κυρία Λαμπράκη – Πλάκα, τάσσεται υπέρ της άποψης «θεσμικά πρόσωπα να συγκροτούν τις επιτροπές και όχι να μετέχουν τα ίδια σε αυτές, χωρίς βεβαίως να αποκλείονται». Η διευθύντρια της Πινακοθήκης, διαπιστώνει πως ο πολιτισμός χρησιμοποιείται στην Ελλάδα μόνο για «ρητορική κατανάλωση» ή στην καλύτερη περίπτωση για «διασύνδεση με τον τουρισμό», εκφράζει την πεποίθηση πως η αξιοποίηση του πολιτισμού από την πολιτική είναι «συγκυριακή» και

¹²⁷ Πραγματοποιήθηκε μη δομημένη συνέντευξη, την 1^η Ιουλίου του 2019, στο γραφείο της στην Εθνική Γλυπτοθήκη, η οποία βρίσκεται στους παλαιούς βασιλικούς στάβλους στο Άλσος Στρατού, στο Γουδί.

διατυπώνει τη θέση πως τον έλεγχο μιας εθνικής πολιτικής, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής θα μπορούσε να αναλάβει το ήδη υπάρχον Συμβούλιο Μουσείων¹²⁸. «*Να έχει όμως έναν ρόλο εισήγησης και υλοποίησης το Συμβούλιο Μουσείων, να μη χαθούμε στα πρακτικά*», εξηγεί, σημειώνοντας πως ένα τέτοιο όργανο, καθώς τα μέλη του εναλλάσσονται, δεν διατρέχει τους κινδύνους που θα μπορούσαν να προκύψουν αν υπήρχαν μόνιμα μέλη.

Κάνοντας μια δίκαιη αποτίμηση, δεν μπορεί κανείς να παραγνωρίσει το ενδιαφέρον των Ελλήνων πολιτικών στον τομέα του πολιτισμού. Ήδη, στα χρόνια του Ελευθερίου Βενιζέλου, το 1925, η Ελλάδα έλαβε μέρος με εθνικό περίπτερο, στη Διεθνή Έκθεση Διακοσμητικών Τεχνών και Βιομηχανίας στο Παρίσι, στο πλαίσιο προσπάθειας για μια αποτελεσματική πολιτιστική διπλωματία. Η απόφαση μάλιστα είχε ληφθεί, ένα χρόνο νωρίτερα επί πρωθυπουργίας Αλέξανδρου Παπαναστασίου (Σακκελαρόπουλος και Βατσάκη επιμ, 2012:148). Στα νεότερα χρόνια, αν δεν επιθυμούμε να είμαστε ισοπεδωτικοί, διαπιστώνεται η μέριμνα της πολιτείας από τις πρωτοβουλίες και τις ενέργειες που αναφέρονται ενδελεχώς στα κεφάλαια που προηγούνται. Διαπιστώνεται ταυτόχρονα και το προσωπικό ενδιαφέρον τουλάχιστον τριών σύγχρονων πρωθυπουργών, με διαφορετικές πολιτικές καταβολές, (Γιώργου Παπανδρέου, Αντώνη Σαμαρά, Αλέξη Τσίπρα), οι οποίοι ανταποκρίθηκαν άμεσα στο αίτημα να καταθέσουν τις σκέψεις και τις εμπειρίες τους για τους σκοπούς της παρούσας διατριβής. Ο πολιτισμός αποτελεί προτεραιότητα στην ατζέντα των περισσότερων πολιτικών κομμάτων. Ζητώντας την ψήφο των πολιτών, ο Κυριάκος Μητσοτάκης, πρόεδρος του πολιτικού κόμματος «Νέα Δημοκρατία», διαπίστωνε το Μάιο του 2019, δυο μήνες πριν εκλεγεί πρωθυπουργός, πως *«είναι αδιανόητο το Αρχαιολογικό Μουσείο το οποίο έχει μία απ' τις πέντε – δέκα σημαντικότερες συλλογές στον κόσμο, να δέχεται μόλις 500.000 επισκέπτες το χρόνο*», τασσόμενος παράλληλα υπέρ της τοποθέτησης managers διεθνούς εμβέλειας στις διοικήσεις των μουσείων, οι οποίοι θα προσλαμβάνονταν μάλιστα με διεθνείς προκηρύξεις. Δεσμεύονταν ταυτόχρονα, σε προεκλογικό χρόνο, πως εφόσον ελάμβανε εντολή διακυβέρνησης του τόπου, θα προχωρούσε στην υλοποίηση ενός εμβληματικού έργου

¹²⁸ Το Συμβούλιο Μουσείων, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Ν.3028/2002, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 14 του Ν. 3565/2007 (ΦΕΚ112/25-5-2007) συγκροτείται από δεκαεννέα (19) μέλη, ως εξής: Τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, ως Πρόεδρο. Τον Γενικό Διευθυντή Αναστηλώσεων Μουσείων και Τεχνικών Έργων, τον Γενικό Διευθυντή Αρχαιοτήτων, τον Γενικό Διευθυντή Πολιτιστικής Ανάπτυξης και τον Προϊστάμενο της αρμόδιας Υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, που αναπληρώνονται από πρόσωπα με ανάλογα προσόντα. Έξι (6) Διευθυντές μουσείων, διαφόρων κατηγοριών, από τους οποίους οι τρεις (3) τουλάχιστον κρατικών μουσείων, εκ των οποίων οι δύο (2) τουλάχιστον προερχόμενοι από αρχαιολογικά μουσεία, αναπληρούμενους από πρόσωπα με την ίδια ιδιότητα. Δύο (2) πρόσωπα με επιστημονική ειδίκευση ή επαγγελματική εμπειρία σε θέματα οργάνωσης και λειτουργίας μουσείων, αναπληρούμενα από πρόσωπα με τα ίδια προσόντα. Έναν (1) εκπρόσωπο του Ελληνικού Τμήματος του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), με τον αναπληρωτή του. Έναν (1) εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.), με επιστημονική ειδίκευση ή επαγγελματική εμπειρία σε θέματα οργάνωσης και λειτουργίας μουσείων, με τον αναπληρωτή του. Τρεις (3) υπάλληλοι του κλάδου ΠΕ Αρχαιολόγων με βαθμό Α' και επιστημονική ειδίκευση ή επαγγελματική εμπειρία σε θέματα οργάνωσης και λειτουργίας μουσείων και έναν (1) Αρχαιολόγο, μέλος ΔΕΠ Πανεπιστημίου της ημεδαπής.

εθνικής εμβέλειας, τη δημιουργία του «Νέου Αρχαιολογικού Μουσείου», στον ίδιο χώρο με το παλιό, αλλά με μία σημαντική επέκταση, υπογειοποίηση και με τη δημιουργία καινούργιας εμβληματικής εισόδου (Νέα Δημοκρατία, 2019, Μάιος 23).

Το ζήτημα συνεπώς δεν είναι η απουσία εκπεφρασμένου ενδιαφέροντος από τις πολιτικές ηγεσίες αλλά η ύπαρξη μια συνεπούς και σταθερής πολιτικής σήμερα, οπότε σε παγκόσμιο επίπεδο *«ο πολιτισμός έχει καταστεί σημαντικός παράγοντας ισχύος και ισχυρότατο μέσο επιβολής, μέσα από τον προσδιορισμό του νοήματος, του τρόπου ζωής και συμπεριφοράς, του συστήματος αξιών και της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας, η ανάγκη της οποίας γίνεται εντονότερη μέσα σε έναν κόσμο αξιακής αβεβαιότητας»* (Αλμπάνης 2014:37). Δεν θα έφερναν πολλοί αντίρρηση στην πεποίθηση πως *«ο πολιτισμός για την Ελλάδα δεν είναι μόνο στοιχείο της εθνικής ταυτότητας και ιδιοσυστασίας -όπως συμβαίνει σε κάθε χώρα- αλλά το σοβαρότερο ίσως διεθνές συγκριτικό πλεονέκτημα»* (Βενιζέλος, 1997:95). Εφόσον συνεπώς οι κυβερνήσεις του τόπου αξιοποιούσαν αυτό το διεθνές συγκριτικό μας πλεονέκτημα, κάνοντας μακροπρόθεσμες εκτιμήσεις των ωφελημάτων, θα μπορούσαν να προσδοκούν σταθερά, ίσως και μετρήσιμα, αποτελέσματα σε ζητήματα όπως *«η υπονόμηση ενός εχθρικού καθεστώτος, η διάδοση αξιών ή απλώς η προώθηση των οικονομικών στόχων»* (Hill, 2018:230). Κάτι τέτοιο θα είχε πολλαπλάσια οφέλη εφόσον ο σχεδιασμός στόχευε στην ανάδειξη επιτευγμάτων, στα οποία οι ξένοι λαοί εμφανίζονται παραδοσιακά δεκτικοί, χωρίς να δίνεται η εντύπωση μιας ηγεμονικής ή υποκριτικής προσπάθειας, η οποία μπορεί να φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα (ό.π.).

Εν κατακλείδι, η πρόταση που καταθέτουμε θα μπορούσε να αποτελέσει κάτι παραπάνω από μια αφορμή για σκέψη. Η περαιτέρω επεξεργασία της, μέσα από συγκλίσεις και διαφοροποιήσεις, θα μπορούσε να οδηγήσει στη χάραξη ενός εθνικού σχεδίου πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής, που σήμερα στερείται η χώρα. Ένα σχέδιο το οποίο θα συμπεριελάμβανε και θα κινητοποιούσε και τις τοπικές κοινωνίες, ώστε οι πολίτες να μην έχουν μόνο απαιτήσεις από τα μουσεία, την ώρα που οι ίδιοι δεν τα επισκέπτονται, όπως διαπιστώσαμε στο τελευταίο κεφάλαιο της διπλωματικής. Ένα σχέδιο, το οποίο όμως θα μπορούσε να παράξει αποτελέσματα για το γενικό δημόσιο συμφέρον, ώστε να στερέψουν οι δικαιολογίες των ιθυνόντων. Σήμερα, λόγου χάριν, πολλοί αποδίδουν το έλλειμμα αποτελεσματικότητας μοναχά στην έλλειψη πόρων. Είναι αυτό απολύτως ακριβές; Χρειάστηκε άραγε να δαπανηθούν χρηματικά κεφάλαια για να ενσωματωθούν, αιώνες τώρα, ελληνικές λέξεις σε άλλες γλώσσες ή μήπως επενδύονται απαραίτητως χρήματα για την ένταξη σημαντικών έργων των Αρχαίων Ελλήνων κλασικών στη διδακτέα ύλη πολλών ξένων πανεπιστημίων; Η απουσία οικονομικών ή άλλων πόρων αποτελεί αναμφίβολα πρόβλημα και μια «ανοιχτή πληγή», δεν μπορεί όμως να αποτελεί σταθερή

δικαιολογία για την ερμηνεία όλων όσα δεν επιτυγχάνονται, τη στιγμή που αποτελεί «κοινό μυστικό», η μη ύπαρξη εθνικής στρατηγικής.

Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων και παρερμηνειών, πρέπει να ξεκαθαρίσουμε πως η κοινή στρατηγική και η ύπαρξη εθνικού σχεδίου, δεν συνεπάγονται ισοπέδωση της μοναδικότητας του κάθε μουσειακού περιβάλλοντος. Κάθε μουσείο επιβάλλεται να διεκδικεί το χώρο και τον ρόλο του σε κάθε κοινωνία. Η ταμπέλα «μουσείο» δεν δημιουργεί απαραίτητως κοινές υποχρεώσεις σε κάθε ίδρυμα. Υπεραπλουστεύοντας την παραπάνω θέση, αξίζει να παραθέσουμε δυο εντελώς διαφορετικά παραδείγματα. Ένα εστιατόριο και ένα ταχυφαγείο προσφέρουν τροφή στους πελάτες τους. Ωστόσο, δεν εξυπηρετούν τις ίδιες ανάγκες. Μπορεί υποχρεωτικά, λόγω του αντικειμένου τους, να εμπορεύονται μαγειρεμένο φαγητό, όμως σε ένα εστιατόριο δυο ή περισσότεροι άνθρωποι, επικοινωνούν και κοινωνικοποιούνται ενώ σε ένα ταχυφαγείο ικανοποιείται, συνήθως βιαστικά, μόνο το αίσθημα της πείνας. Επίσης, τόσο ένα μοτέλ στην εθνική οδό όσο και ένα all inclusive ξενοδοχείο, προσφέρουν στέγη σε ταξιδιώτες. Ωστόσο, δεν παρέχουν ακριβώς την ίδια υπηρεσία. Στο πρώτο, κάποιος κάνει συνήθως μια βιαστική διανυχτέρευση προκειμένου να πάρει δυνάμεις για το υπόλοιπο μιας μακράς διαδρομής, ενώ στο δεύτερο μια οικογένεια καταλύει για τέσσερα, πέντε ή περισσότερα βράδια, με σκοπό να απολαύσει τις διακοπές της, έχοντας όλες τις υπηρεσίες της ξενοδοχειακής μονάδας στη διάθεσή της. Με άλλα λόγια, είναι όχι απλώς άδικο αλλά και λάθος να αντιμετωπίζουμε τα μουσεία ως ένα ενιαίο σύνολο, αφού προφανώς έχουν κοινές υποχρεώσεις (π.χ. προστασία και συντήρηση εκθεμάτων, υποδοχή κοινού κλπ), έχουν όμως και ξεκάθαρες ιδιαιτερότητες, όπως έχει επαρκώς εξηγηθεί με τα παραδείγματα που αναπτύχθηκαν στην εργασία. Συνεπώς, η ύπαρξη ενός εθνικού σχεδίου και ο τρόπος που προτείνεται να υπηρετηθεί αυτό, δεν πρέπει να έρθει για να αλλοιώσει την ιδιαιτερότητα του κάθε ιδρύματος αλλά αντιθέτως για να την ενισχύσει, επιδιώκοντας μέσα από αυτήν ακριβώς την μοναδικότητα του κάθε πολιτιστικού φορέα, την ικανοποίηση ενός μεγαλύτερου και ευρύτερου εθνικού σκοπού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Αλμπάνης Ευστράτιος (2014), *Παγκοσμιοποίηση και Πολυδιάσπαση*, Εκδόσεις Καλλιγράφος, Χαλάνδρι

Ανδρόνικος Μανόλης (1997), *Το Χρονικό της Βεργίνας*, Εκδόσεις: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα

Ανδρέου Αντρέας και Κασβίκης Κώστας (2015), *Θεσσαλονίκη - Bitola: Δημόσιες εκδοχές της μακεδονικής ιστορίας σε δύο αγάλματα του βασιλιά Φιλίππου Β'.* Στο Ανδρέου Αντρέας, Κακουριώτης Σπύρος, Κόκκινος Γιώργος, Λεμονίδου Έλλη, Παπανδρέου Ζέτα, Πασχαλούδη Ελένη (Επιμ), *Η δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα, Χρήσεις και Καταχρήσεις της Ιστορίας* (:150) Εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα

Αντζουλάτου – Ρετσίνα Ευρυδίκη (2005), *Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα* (:198), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Αντωνιάδου Σοφία, Μαυραγάνη Ελένη και Πούλιος Ιωάννης (2015), *Πολιτισμός και Προοπτική: Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του Πολιτισμού*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα

Αρβελέρ Γλύκατζη – Ελένη (2018), *Ο Μέγας Αλέξανδρος των Βυζαντινών*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Αργυριάδης Δημήτριος (2011), *"Ηθική και διακυβέρνηση στο σφαιρικό χωριό: Πώς θα αντιμετωπίσουμε τις πολλαπλές προκλήσεις της εποχής μας".* Στο Βαβούρας Ιωάννης & Τσίρης Παναγιώτης (Επιμ), *Διακυβέρνηση και Διαφθορά* (:62), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Βάρναλης Κώστας (2019), *«Λόγια που καίνε», 1953-195. Τα χρονογραφήματα στην «ΑΥΓΗ»*, Τόμος 1^{ος}, Εκδόσεις «Η ΑΥΓΗ», Αθήνα

Βάσσης Λαοκράτης (2008), *Αναζητήσεις Πολιτιστικής Πολιτικής*, Εκδόσεις Ταξιδευτής, Αθήνα

Βενιζέλος Ευάγγελος (1997), *Πεδία Εξωτερικής Πολιτιστικής Πολιτικής*, Έκδοση Υπουργείου Πολιτισμού, Αθήνα

Βενιζέλος Ευάγγελος (1998), *Διαχρονία και Συνέργεια, Μια πολιτική πολιτισμού*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα

Βερνίκος Νικόλας, Δασκαλοπούλου Σοφία, Μπαντιμαρούδης Φιλήμων, Μπούμπαρης Νίκος & Παπαγεωργίου Δημήτρης (2004), *Πολιτιστικές Βιομηχανίες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Βλαχάκη Μαρία (2009), *Μουσεία, ιστορία, διαπολιτισμική εκπαίδευση και μετανάστευση*. Στο Νάκου Ειρήνη, *Μουσεία, Ιστορίες και Ιστορία* (:133), Τετράδια 19, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα

Γεννάδιος Ιωάννης (1930), *Ο Λόρδος Έλγιν και οι προ αυτού ανά την Ελλάδα και τας Αθήνας ιδίως αρχαιολογήσαντες επιδρομείς 1440-1837 : ιστορική και αρχαιολογική πραγματεία*, Τυπογραφείον "Εστία", Αθήνα

Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας (2009), *Η Γ.Γ. Ενημέρωσης στα εγκαίνια του νέου μουσείου της Ακρόπολης*, περιοδικό Wonderful Greece, Εγκαίνια Νέου Μουσείου Ακρόπολης – Διεθνές Συνέδριο «Άτομα με αναπηρία και ΜΜΕ », Έκδοση της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης, Τεύχος 9, Εκτύπωση: ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ, Αθήνα

Γεωργίου Λολίτα (2015), «*Συρία. Χρονικό σε θαμπό καθρέφτη*», σελ. 234, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Γιαλουρίδης Χριστόδουλος και Αναστασιάδου Μερσύλεια (2014), «*Πολιτιστική διπλωματία και ήπια ισχύς*». Στο Σαμαράς Αθανάσιος επιμ. (2014), *Εικόνες Κρατών, Στρατηγική Επικοινωνία, Ήπια Ισχύς και Μέσα Ενημέρωσης*, (:114) Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα

Γιανναράς Χρήστος ([2001] 2003), *Πολιτιστική Διπλωματία, Προθεωρία Ελληνικού Σχεδιασμού*, Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα

Γιανουλόπουλος Γιάννης (2003), *Η ευγενής μας τύφλωσις, Εξωτερική Πολιτική και «εθνικά θέματα» από την ήττα του 1897 έως τη μικρασιατική καταστροφή*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα

Γκιζέλης Γρηγόρης (2005), *Πολιτική και Πολιτισμικό Σύστημα, Ανθρωπολογική Προσέγγιση στην Κατανόηση των Σύγχρονων Πολιτικοκοινωνικών Προβλημάτων*, Εκδόσεις Ελλοπία, Αθήνα

Γκαντζιάς Γιώργος (2010), *Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα

Γκόβαρης (επιμ.), *Σύγχρονοι παιδαγωγικοί προβληματισμοί*. Εκδόσεις Ατραπός, σελ. 245-275, Αθήνα

Γκότσης Στ., Βοσνίδης Π., *"Μουσειακές εκπαιδευτικές δράσεις για όλους: από τη θεωρία στην πράξη"*, Πισσία 7-8, Φθινόπωρο 2010 - Άνοιξη 2011, σ. 62-71

Γλύτση και συν (2002), *Οικονομία του Πολιτισμού Β'*, Έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Πάτρα

Δασκαλοπούλου Σοφία (2010), *ΜΔΕ στην «Πολιτισμική πληροφορική» - Πολιτισμός και μουσειολογία στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον*, στο Βέμη Μπίλη & Νάκου Ειρήνη (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα

Δασκαλοπούλου-Μπουνιά (2008), *Ψηφιακός Πολιτισμός και «Εικονικά Μουσεία»: Έννοιες, Τάσεις, Προκλήσεις, στο Λυριντζής (Επιμ.) Νέες Τεχνολογίες στις Αρχαιογνωστικές Επιστήμες*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Δεληγιάννης Ιωάννης και Παπαιωάννου Γεώργιος (2014), *Τα μουσεία στον 21ο αιώνα: προκλήσεις, αξίες, ρόλοι, πρακτικές*. Στο Μπίκος Γεώργιος & Κανιάρη Ασημίνα (Επιμ.), *Μουσειολογία, Πολιτιστική Διαχείριση κα Εκπαίδευση* (:119), Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

Δημαράς ΚΘ (1989), *Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Νεοελληνικά Μελετήματα*, Πέμπτη Έκδοση, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα

Δούρου Ρένα (2019), *Πέντε Ομιλίες για το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα

Δρουμπούκη Άννα Μαρία (2014), *Μνημεία της Αήθης, Ίχνη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα

Δώρης Μιχάλης (1981), *Πολιτισμός και Κοινωνική Εξέλιξη*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα

Ένωση Φίλων της Ακρόπολης (2014), *Έγγραψαν για την Ακρόπολη, 1850-1950*, Αθήνα

Ζαμπάκη Θεοδώρα (2006), *Μέγας Αλέξανδρος, Η εικόνα του στην πρώιμη αραβική ιστοριογραφία*, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη α.ε., Κοζάνη

Ζορμπά Μυρσίνη, *Πολιτική του Πολιτισμού, Ευρώπη και Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Κακούρου – Χρόνη Γεωργία (2005), *Μουσείο – Σχολείο, Αντικριστές πόρτες στη γνώση*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Κανιάρη Ασημίνα (2015), *Το φαινόμενο του μουσείου και το γεγονός της τέχνης, το εικαστικό συμβάν και η ιστορία της τέχνης από τα cabinets of curiosities και τα Salon στους νέους θεσμούς της τέχνης*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

Καρβούνης Αντώνης (2018), *Διπλωματία πόλεων IV, Η πολιτιστική διπλωματία των διεθνών δικτύων πόλεων, Εθνικό Σημείο Επαφής «Ευρώπη για τους Πολίτες, 2014-2020»*, Ελληνική Δημοκρατία Υπουργείο Εσωτερικών, β' αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα

Καρπόζηλος Κώστας & Χριστόπουλος Δημήτρης (2017), *10 + 1 ερωτήσεις και απαντήσεις για το Μακεδονικό*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα

Κεφαλληναίου Ευγενία (2003), *Τα μάρμαρα του Παρθενώνα και το κατηγορώ του Μπάυρον*, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα

Κόκκινος Γιώργος (2015), *Το Ολοκαύτωμα, Η διαχείριση της τραυματικής μνήμης-θύτης και θύματα*, Εκδόσεις Gutenberg , Αθήνα

Κόνσολα Ντόρα (2006), *Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Κοντοχρήστου, Ζερβάκη Αντωνία, Μεντζελοπούλου Άννα (2018) *Εξωτερική Πολιτιστική Πολιτική Διπλωματία, Η περίπτωση της Ελλάδας*. Στο Κοντοχρήστου Μαρία (Επιμ), *Διεθνές Γίνεσθαι και Πολιτισμός, Προκλήσεις και Πολιτικές*, (:167-189) Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα

Κοτζιάς Νίκος & Κοτρώτσος Σεραφείμ (2019), *Η μεγάλη διαπραγμάτευση, Πρέσπες*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Κοτταρίδη Αγγελική (2013), *Αιγές: Η Βασιλική Μητρόπολη των Μακεδόνων*, Εκδόσεις Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση, Αθήνα

Κωνστάντιος Δημήτριος (2009), *Βυζαντινό Μουσείο, Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον*, Έκδοση Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, Αθήνα

Κωστάκης Μάριος (2005), *Η Ελληνική Πολιτιστική Εξωτερική Πολιτική. Τομείς και μορφές δράσης*. Στο Κοντογιώργης Γ, Λάβδας Κ, Μενδρινού Μ & Χρυσόχου Δ. (Επιμ.), *Τριάντα χρόνια Δημοκρατία, Το πολιτικό Σύστημα της τρίτης ελληνικής Δημοκρατίας, 1974-2004, τόμος β'*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Κωστόπουλος Τρύφωνας (1996), *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τοπική Αυτοδιοίκηση, Ο θεσμός της Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Κωστόπουλος Τρύφωνας (2014), *Τοπική Δημοκρατία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Λασκαράτος Ιωάννης (1997), *Ο Μέγας Αλέξανδρος στα πεδία της Ιατρικής*, Εκδόσεις Αθήνα, Αθήνα

Λεοντή Άρτεμις (1998), *Τοπογραφίες ελληνισμού, Χαρτογραφώντας την πατρίδα*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα

Λύτρας Ανδρέας και Σουλιώτης Κυριάκος (2004), *Αποκλεισμοί στην Παγκοσμιοποίηση, Ζητήματα Κοινωνικής Πολιτικής*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Λύτρας Ανδρέας (2007), *Αναλύσεις Περί Κοινωνικής Δομής, Κοινωνική Οργάνωση και Πολιτική στον 21^ο αιώνα*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Μόλχο Ρένα (2001), *Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης 1856 – 1919, Μια ιδιαίτερη κοινότητα*, Εκδόσεις Θεμέλιο & Ρένα Μόλχο, Αθήνα

Μπερερής Πέτρος (2009), *Προγράμματα Συμπληρωματικής Εκπαίδευσης – Πολιτισμός και Εκπαίδευση*, Έκδοση ΕΚΠΑ

Μπούνια Αλεξάνδρα (2009), *Στα παρασκήνια του μουσείου, Η διαχείριση των Μουσειακών Συλλογών*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Μυλωνάς Πόλυς (1991), *Η ελληνικότητα της Μακεδονίας*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα

Νάκου Ειρήνη (2009), *Μουσεία Ιστορίες και Ιστορία*, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα

Νικολαΐδης Απόστολος (2008), *Ευσύνοπτη Κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

Νικολάου, Γ. (2009). *Διαπολιτισμική Διδακτική: Το νέο περιβάλλον. Βασικές αρχές*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Παπαζώης Τριαντάφυλλος (2001), *Ο Μέγας Αλέξανδρος με την οικογένεια του είναι θαμμένοι στους βασιλικούς τάφους II και III της Βεργίνας*, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα

Πασχαλίδης Γρηγόρης και Χαμπούρη – Ιωαννίδου Αικατερίνη (2002), *Εισαγωγή στον Πολιτισμό, Τόμος Α΄*, Έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Πάτρα

Πλάντζος Δημήτρης (2009), *Η Κιβωτός και το Έθνος: Ένα Σχόλιο για την Υποδοχή του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως*. Σύγχρονα Θέματα, 106, σελ 14

Πλάντζος Δημήτρης επιμ. (2009), *Παγκοσμιοποίηση και Εθνική Κουλτούρα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Σύνδεσμος Υποτρόφων Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, Αθήνα

Πολυχρονίου Ιωάννης (2004), *Αυτόνομη διακίνηση ατόμων με ειδικές ανάγκες στα μουσεία*. Στο Βελιώτη – Γεωργοπούλου Μ. & Τουνταςάκη Ε. (Επιμ), *Μουσεία και Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, Εμπειρίες και Προοπτικές*, (:49) Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών: Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής. Υπουργείο Πολιτισμού: Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Ραγκαβής Αλέξανδρος (1846), *Πρακτικά ζ' Γενικής Συνεδριάσεως της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*. Στο Σύνοψη των Πρακτικών της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, Έκδοσις δευτέρα, (:147-166), Εν Αθήναις της Δημοσίου Τυπογραφίας

Σακελλαρόπουλος Τάσος & Βατσάκη Αργυρώ επιμ. (2012), *Ελευθέριος Βενιζέλος και Πολιτιστική Πολιτική, Πρακτικά Συμποσίου 21-22 Νοεμβρίου 2008, Μουσείο Μπενάκη*, Έκδοση Μουσείο Μπενάκη – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνά και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», Αθήνα-Χανιά

Σβολόπουλος Κωνσταντίνος (1996), *Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών

Σίδερης Θωμάς (2019), *Τα τρένα της σιωπής, Οι «πόλεις των Εβραίων» στο Τερεζιένσταν και στην Τρεμπλίνκα*, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα

Σίμος Νίκος (2008), *Το «Μακεδονικό», Ιστορικό Αρχείο των Εθνικών Ζητημάτων, Τα Εθνικά Ζητήματα και η Ιστορική τους εξέλιξη μέσα από επίσημα έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών*, Εκδόσεις Περίπλους, Αθήνα

Σκαλτσά Ματούλα (1999), *Για τη μουσειολογία και τον πολιτισμό*, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, Θεσσαλονίκη

Στεφάνου Κωνσταντίνος (1999), *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, 4^η Αναθεωρημένη Έκδοση, Τόμος Γ': Πολιτικές και Δυναμική της Ολοκλήρωσης*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα

Συριόπουλος Γιώργος (2019), *Ευρωφελή και Ανθενωτικά*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα

Συρόπουλος Σπύρος (2005), *Τα μετά τον Αλέξανδρο, Οι φυγόκεντρες δυνάμεις των ελληνιστικών Βασιλείων (323-281π.Χ.)*, Εκδόσεις Ιωλκός, Αθήνα

Τζίμας Σταύρος (2018), *Το Μακεδονικό πίσω από τη σκηνή, Από την Αχρίδα στις Πρέσπες*, Καθημερινές Εκδόσεις, Νέο Φάληρο

Τζουμάκα Ελένη (2005), *Πολιτιστική Διπλωματία, Διεθνή δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα

Τριανταφυλλίδου Άννα και Ρούμπη Γρόπα (2018), *Εισαγωγή*. Στο Κοντοχρήστου Μαρία (Επιμ.), *Διεθνές Γίνεσθαι και Πολιτισμός, Προκλήσεις και Πολιτικές*, (:25) Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα

Φύλιας Βασίλης (2000), *Κοινωνιολογία του Πολιτισμού, Α' τόμος, Βασικές Οροθετήσεις και Κατευθύνσεις*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Φιλιπποπούλου Έρση (2011), *Το νέο Μουσείο της Ακρόπολης, Δια πυρός και Σιδήρου*, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα

Χαμηλάκης Γιάννης (2012), *Το Έθνος και τα Ερείπια του*, μετ. Καλαντζής Νεκτάριος, Εκδόσεις Εικοστού Πρώτου, Αθήνα

Χατζηβασιλείου Ευάνθης (1996), *Αναστήλωση της Δημοκρατίας, 1974-1977*, Ένατος τόμος του 12τομου έργου «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», Αθήνα

Χατζηνικολάου Τέτη (2014), *Χαιρετισμός*, στο Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2014, Ενημερωτικό Δελτίο ICOM, τεύχος 11, σελ 2-3

Χατζησωτηρίου Χριστίνα και Ξενοφάντος Κωνσταντίνος (2014), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: προκλήσεις, παιδαγωγικές θεωρήσεις και εισηγήσεις*, Εκδόσεις Σαΐτα, Καβάλα

Χριστογιάννης Γιώργος (2002), *Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία*, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα

Χρυσόχου Ξένια (2011), *Πολυπολιτισμική Πραγματικότητα, Οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*, Εκδόσεις Πεδίο & Ξένια Χρυσόχου, Αθήνα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΞΕΝΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Aronsson, Peter (2011). *Explaining National Museums. Exploring comparative approaches to the study of national museums*. Στο S.J. Knell, P. Aronsson & A. Amundsen (Επιμ.), *National Museums: New studies from around the world* (:29-54). London: Routledge.

Audrey Gilmore, Ruth Rentschler, (2002), *"Changes in museum management: A custodial or marketing emphasis?"*, *Journal of Management Development*, Vol. 21 Iss: 10, pp.745 – 760

Badie Bertrand (1993), *Κουλτούρα και Πολιτική*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Banks, J. (2004), *Εισαγωγή στην πολυπολιτισμική εκπαίδευση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

- Bauman Zygmunt ([1973] 1994), *Ο πολιτισμός ως Πράξη*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα
- Berger Stefan (2015), *National Museums in between Nationalism, Imperialism and Regionalism, 1750-1914*. Στο Aronsson P. & Elgenius G. (Επιμ.), *National Museums and Nation-building in Europe 1750-2010: Mobilization and Legitimacy, Continuity and Change* (:29-54). London: Routledge.
- Bickers Robert & Howlett Jonathan (2016), *Britain and China, 1840-1970, Empire Finance and war*, Routledge, London
- Black Graham (2005), *The engaging museum developing museums for visitors involvement*, Routledge, London & New York
- Borza Eugene και Palagia Olga (2007), “*The chronology of the Macedonian royal tombs at Vergina*”, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen* 122, (:81-125)
- Bourdieu Pierre ([1979] 2006), *Η διάκριση, Κοινωνική Κριτική της καλαισθητικής κρίσης*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα
- Chakraborty Kishore (2013), *Cultural Diplomacy Dictionary*, Academy for Cultural Diplomacy, Berlin
- Conn Steven (2010), *Do museums still need objects?*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- Cuche Denys (2001), *Η έννοια της κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα
- Davidson Lee και Castellanos Leticia Perez (2019), *Cosmopolitan Ambassadors: International Exhibitions, cultural diplomacy and the polycentral museum*, (:4) Vernon Press, United States
- Diamantis Gabriel (2016), *Culture as Context for Communication in a Globalised Community*, Εκδόσεις Τσότρας, Ζωγράφου
- Droyes Gustav Johann (1993), *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Μακεδονικός Ελληνισμός*, μτφ. Αποστολίδης, Εκδόσεις Ελευθεροτυπία, Αθήνα
- Dunleavy Patrick (2006), *Η διδακτορική διατριβή, Οργάνωση, Σχεδιασμός, Συγγραφή, Ολοκλήρωση*, μτφ. Ηλιάδης Νίκος, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα

- Enzensberger Hans Magnus ([1962] 2000), *Πολιτική και Πολιτισμός*, μτφ Θανάσης Λάμπρου – Μαρία Τοπάδη, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα
- Elias Norbert (1997), *Η διαδικασία του πολιτισμού, Μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς στη Δύση, Κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες I*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Farnoux Alexandre (2014), *Οι δεσμοί της Γαλλικής Σχολής Αθηνών με το Βυζαντινό Μουσείο*, στο Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2014, Ενημερωτικό Δελτίο ICOM, τεύχος 11, σελ 6-7
- Faure Paul (1997), *Η καθημερινή ζωή την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, μτφ. Αγγέλου Γιάννης, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα
- Fevre Francis (1999), *Alexandre le Grand, un heros de legende*, editions Liana Levi, Paris
- Freeland Cynthia (2001), *Μα είναι αυτό τέχνη; Εισαγωγή στη θεωρία της τέχνης*, μτφ Μάντυ Αλμπάνη, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα
- Freud Zygmunt (2005), *Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας*, Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα
- Finkelstein Norman (2001), *Η βιομηχανία του Ολοκαυτώματος*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα
- Fuller J.F.C. (2004), *Η ιδιοφυής στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, μτφ. Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Εκδόσεις Ποιότητα. Αθήνα
- Geiger, K. (2002). *Η ανάπτυξη μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας και οι ευκαιρίες μιας διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*. Στο Μ. Καΐλα, Α. Κοντάκος & Χ.
- Giddens Anthony ([1982] 1993), *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, Γ' έκδοση, επιμ. Κονιαβίτης Θωμάς, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα
- Girard, A. 1983. *Cultural development: experiences and policies*, Unesco, Paris
- Grass Gunter (2005), *Γράφοντας μετά το Άουσβιτς*. μτφ. Νίκη Eideneir, Εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη
- Hammond Nicholas (2015), *Μέγας Αλέξανδρος, Ένας ιδιοφυής*, μτφ. Πάνος Θεοδωρίδης, Εκδόσεις Μάλλιαρης, Θεσσαλονίκη
- Hatzopoulos Miltiades (2008), “*The burial of the dead (at Vergina) or the unending controversy on the identity of the occupants of Tomb II*”. Tekmeria. 9:91-118

Haskell Francis (2000), *The Ephemeral Museum, Old master paintings and the rise of the art exhibition*, Yale University Press, USA

Held David και McGrew Anthony (2004), *Παγκοσμιοποίηση / Αντι-Παγκοσμιοποίηση*, μτφ Κατερίνα Κιτίδη, Εκδόσεις Θεωρία – Ιδέες Πολύτροπον, Αθήνα

Hill Christopher (2018), *Η εξωτερική πολιτική τον 21^ο αιώνα*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Προοπτική, Ηράκλειο Κρήτης

Hooper-Greenhill Eilean (1992), *Museums and the shaping of knowledge*, Routledge. London & New York

Krenn Michael (2017), *The history of United States Cultural Diplomacy 1770 to the Present Day*, Bloomsbury Publishing Plc, New York

Λιτς Εντμουντ ([1976]1993), *Πολιτισμός και Επικοινωνία, Η λογική της διαπλοκής των Συμβόλων*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα

Lonsdale David (2007), *Alexander the Great, Lessons in strategy*, Routledge, Oxfordshire England

Mark, Simon. (2010). *Rethinking cultural diplomacy: The cultural diplomacy of New Zealand, the Canadian Federation and Quebec*. Political Science, 62 (1) 62-83.

Mason Jennifer (2011), *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα

Mauclair Camille (1934), «*La lumière de l' Attique*», *Le Pur Visage de la Grèce*, Editions Bernard Grasset, Paris, σ. 32-40

Mazower Mark (2001), *Σκοτεινή Ήπειρος – Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας*, μτφ. Κουρεμένος Κώστας, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα

McLean, Kathleen (1993) *Planning for People in Museum Exhibitions*. Washington D.C.: Association of Science and Technology Centers.

Merryman John Henry (1986), *Two Ways of Thinking About Cultural Property*, The American Journal of International Law, Vol. 80, No. 4. (Oct., 1986), pp. 831-853.

Μελούτσι Αλμπέρτο (2002), *Κουλτούρες στο Παιχνίδι, Διαφορές για να Συμβιώσουμε*, μτφ Μιχάλης Ψημίτης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Milton C. Cummings (2003), *Jr. Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*, Washington, D.C: Center for Arts and Culture,.

Ministry for Culture and Heritage (2000). *The Place of Culture in New Zealand's International Relations* (Wellington: Ministry for Culture and Heritage).

Mollard Claude (1999), *Η Πέμπτη Εξουσία, Το Γαλλικό Παράδειγμα, Η Πολιτισμική Πολιτική, Από τον Marlaux στον Lang*, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα

Morgan Catherine (2014), *Η Βρετανική Σχολή Αθηνών και το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο*, στο Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2014, Ενημερωτικό Δελτίο ICOM, τεύχος 11, σελ 5

Musgrave, JH., & Prag AJNW, Neave R, Fox RL, White, H. (2010). “*The Occupants of Tomb II at Vergina: Why Arrhidaios and Eurydice must be excluded*”. International Journal of Medical Sciences, 7(6), s1-s15.

Nye, J.S. Jr (2004). *Soft Power: the means to success in world politics*. Public Affairs, New York

Obama Barack (2016), *Remarks by President Obama to the people of Greece*, U.S. Embassy in Athens

Pearce Susan (2002), *Μουσεία, Αντικείμενα και Συλλογές*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη

Roehrnbeck Carol (2010), *Repatriation of Cultural Property—Who Owns the Past? An Introduction to Approaches and to Selected Statutory Instruments*, International Journal of Legal Information: Vol. 38 : Iss. 2 , Article 11.

Saeki Shizuru (2005), *The Perry Centennial Celebration: a Case Study in US-Japanese Cultural Diplomacy*, *International Social Science Review*,

Scheider Cynthia, (2003), *Diplomacy that works: Best Practices in Cultural Diplomacy*, Georgetown University

Serota Nicholas (2012), *Το δίλημμα των Μουσείων Μοντέρνας Τέχνης, Εμπειρία ή Ερμηνεία*, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα

Sahlins Marshall ([1976] 2003), *Πολιτισμός και πρακτικός λόγος*, μτφ Νίκος Κούρκουλος, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα

Smith Philip ([2001]2006), *Πολιτισμική Θεωρία, Μια εισαγωγή*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Solomon Janera (2017), *Αφουγκραζόμενοι την κοινωνία. Η αξία τη διαβούλευσης με την κοινωνία*. Στο Lord Gail Dexter και Lord Barry, *Εγχειρίδιο Διοίκησης Μουσείων, Σύγχρονες προσεγγίσεις & παραδείγματα από την ελληνική πραγματικότητα* (:53), Εκδόσεις Δίσιγμα, Καλοχώρι Θεσσαλονίκης

Stourton James (2016), *Kenneth Clark: Life, Art and Civilisation*, Published by Harper Collins, London

Szlezak Alexander Thomas (2012), *Τι οφείλει η Ευρώπη στους Έλληνες, Η θεμελίωση του πολιτισμού της Ευρώπης στην ελληνική αρχαιότητα*, Ακαδημία Αθηνών Κέντρον Ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα

Tanzi Vito (1998), *Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures*, IMF Working Paper No. 98/63

Taylor Charles (2000), *Πολυπολιτισμικότητα*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα

Vitalli & Colewell – Chanthaphonh (2006), *Archaeological Ethics*, Rowman Altamira, Lanham

Wasko Janet (2005), *Can Hollywood still rule the world?*. Στο Held David & Moore Henrietta (επιμ) *Cultural Politics in a Global Age, Uncertainty, Solidarity an Innovation* (:187), Oneworld Oxford

Yao Yung-Wen (2015), *The Void of Chineseness: Contemporary Art and Cultural Diplomacy in China*, (:971) *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 5, No. 11, November 2015 DOI: 10.7763/IJSSH.2015.V5.589

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Abomey-Calavi, (2019, Ιούλιος 16), *“Benin readies for return of treasures taken by France”*. Ανακτήθηκε στις 24 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.france24.com/en/20190716-benin-readies-return-treasures-taken-france>

Αδαμοπούλου Μαίρη (2009, Μάιος 21), *«Πολύτιμο μουσείο με 1 ευρώ»*. Ανακτήθηκε στις 25 Ιουλίου, 2018 από: <http://www.tanea.gr/news/lifearts/article/4517888/?iid=2>

Αδαμόπουλος Μάκης (2018), *Παρουσία του Αρχιεπισκόπου τα εγκαίνια της έκθεσης «Πανάγιος Τάφος. Το μνημείο και το έργο»*. Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://iaath.gr/content/paroyisia-toy-arhiepiskopoy-ta-egkainia-tis-ekthesis-panagios-tafos-mnimeio-kai-ergo>

Αθανασόπουλος Άγγελος (2010, Μάρτιος 5), *«Έλληνες, πουλήστε την Ακρόπολη»*, Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου, 2019 από: <https://www.tovima.gr/2010/03/05/politics/ellines-poyliste-tin-akropoli/>

Αναστασόπουλος Γιώργος (2007, Νοέμβριος 25), *«Το Μουσείο Ακροπόλεως και τα Γλυπτά»*, Ανακτήθηκε στις 16 Ιουνίου, 2018 από: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=223390>

Ancient civilizations forum (2018), *Declaration of Tiwanaku*, Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου, 2019 από: <http://ancientcivilizationsforum.org/declarations/>

Ανδριτσόπουλος Γιάννης (2019, Οκτώβριος 13), *«Ελισάβετ για τα Γλυπτά : Ελαβα προσεκτικά υπόψη τις απόψεις σας, αλλά...»*. ανακτήθηκε στις 14 Οκτωβρίου, 2019 από: <https://www.tanea.gr/2019/10/13/lifearts/elisavet-gia-ta-glypta-elava-prosektika-ypopsi-tis-apopseis-sas-alla/>

ΑΠΕ (2013, Οκτώβριος 8), *«"Στρατηγική" η σχέση Ελλάδας – Ισραήλ»*. Ανακτήθηκε στις 26 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.amna.gr/article/41248/Stratigiki-charaktirisan-ti-schesi-Elladas--Israil-Ant.-Samaras-kai-B.-Netaniachou->

ΑΠΕ (2018, Μάιος 9), *«Ικανοποίηση Γ.Μπουτάρη μετά τη συνάντηση με τον Γερμανό υπουργό Μ.Ροτ στο Βερολίνο για το Μουσείο Ολοκαυτώματος»*. Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.amna.gr/macedonia/article/255567/Ikanopoiisi-GMpoutari-meta-ti-sunantisi-me-ton-Germano-upourgo-MRot-sto-Berolino-gia-to-Mouseio-Olokautomatos>

ΑΠΕ (2018, Οκτώβριος 3), «*Η ανέγερση Μουσείων για το Ολοκαύτωμα σε Θεσσαλονίκη και Κολωνία στη συνάντηση Γ.Μπουτάρη - Εν.Ρέκερ*». Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.amna.gr/ota/article/297987/I-anegersi-Mouseion-gia-to-Olokautoma-se-Thessaloniki-kai-Kolonia-sti-sunantisi--GMpoutari---EnReker>

ΑΠΕ (2019, Αύγουστος 23), «*Ικανοποίηση στην ελληνική πλευρά για τις συνομιλίες του Παρισιού*». Ανακτήθηκε στις 24 Αυγούστου, 2019 από: <http://amna.gr/home/article/386661/Ikanopoiisi-stin-elliniki-pleura-gia-tis-sunomilies-tou-Parisiou--->

Armenian Youth Federation (2016), «*Επίσκεψη του προέδρου της Αρμενίας κ.Σέρτζ Σαρκισιάν στην Ελλάδα*». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://ayf.gr/episkepsi-tou-proedrou-ths-armenias/>

Αρχαιολογία (2015, Δεκέμβριος 14), «*2016: Επετειακό Έτος Αριστοτέλη*». Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου, 2018 από: <https://www.archaiologia.gr/blog/2015/12/14/2016-%CE%B5%CF%80%CE%B5%CF%84%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C-%CE%AD%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B7/>

Αρχαιολογία (2016, Νοέμβριος 16), «*Περιοδικές εκθέσεις κάνουν τη «διαφορά» στην επισκεψιμότητα των μουσείων*». Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.archaiologia.gr/blog/2016/11/16/87060/>

Αστραπέλλου Μαριλένα (2015, Μάιος 18), «*Μέσα στο Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης*». Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.tovima.gr/2015/05/18/culture/mesa-sto-ethniko-moyseio-sygchronis-texnis/>

Atenas Cervantes (γγ), «*Παρουσίαση του ιδρύματος*». Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2019 από: https://atenas.cervantes.es/gr/about_us_spanish.htm

Athens Convention and Visitors Bureau (2017), «*Ο Δήμος Αθηναίων κερδίζει το Βραβείο 'Αναδυόμενη Πολιτιστική Πόλη της Χρονιάς'*». Ανακτήθηκε στις 29 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://athenscvb.gr/en/content/city-athens-wins-emerging-cultural-city-year-award>

Australian Museum (2012), “*Alexander the Great: 2000 Years of Treasures*”. Ανακτήθηκε στις 17 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://australianmuseum.net.au/about/organisation/media-centre/alexander-the-great-2000-years-of-treasures/>

ΑΥΓΗ (2016), Συρία: «*Οι δύο ναοί που κατέστρεψε το ΙΚ στην Παλμύρα θα ανακατασκευαστούν*», Ανακτήθηκε στις 19 Ιουνίου, 2016 από: <http://www.avgi.gr/article/6389721/suria-oi-duo-naoi-pou-katestrepse-to-ik-stin-palmura-tha-anakataskeuastoun-#>

Βασιλειάδης Νικόλαος και Μπουτσιούκη Σοφία. (2015), «*Πολιτιστική Διπλωματία Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις*», Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Ανακτήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου, 2016 από: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4424/1/15527_Vasileiadis%20Total-KOY.pdf

Baxter Sarah (2018, Νοέμβριος 25), “*Return our imperial loot. Faking it is sexy too*”. Ανακτήθηκε στις 26 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.thetimes.co.uk/article/return-our-imperial-loot-faking-it-is-sexy-too-2fwt5g27>

BBC (2012, Απρίλιος 20), “*Italian museum burns artworks in protest at cuts*”, Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου, 2019 από: <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-17754129>

Βενιζέλος Ευάγγελος (χχ), «*Βιογραφικό*». Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου, 2019 από: <https://www.evenizelos.gr/cv.html>

Βενιζέλος Ευάγγελος (1997), «*Το μνημόνιο για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα*». Ανακτήθηκε στις 28 Απριλίου, 2019 από: <https://www.evenizelos.gr/45-programm-proposals/culture/1138-2009-05-03-12-25-38.html>

Βενιζέλος Ευάγγελος (2009), «*Πρόταση Ευ. Βενιζέλου για τη στρατηγική της επιστροφής των Μαρμάρων του Παρθενώνα, 21 Ιουνίου 2009*», Ανακτήθηκε στις 14 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.evenizelos.gr/45-programm-proposals/culture/1296-marmara-parthenonas.html>

British Council (χχ), “*Σχετικά μ’ εμάς*”. Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου 2019 από: <https://www.britishcouncil.gr/about>

British Museum (χχ), “*The Parthenon Sculptures*”. Ανακτήθηκε στις 14 Ιουνίου, 2018 από: http://www.britishmuseum.org/about_us/news_and_press/statements/parthenon_sculptures.aspx

British Museum (2010), “*Alexander the Great and the opening of the world*”. Ανακτήθηκε στις 17 Δεκεμβρίου, 2018 από: https://www.britishmuseum.org/whats_on/international_tours/alexander_the_great.aspx

British Museum (2018), “*Rodin and the art of ancient Greece*”, Ανακτήθηκε στις 15 Ιουνίου, 2019 από: https://www.britishmuseum.org/about_us/past_exhibitions/2018/Rodin.aspx

B.X.M (χχα), «*Χρονολόγιο Εκθέσεων*». Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.ebyzantinemuseum.gr/?i=bxm.el.timeline>

B.X.M (χχβ), «*Εικονικό Μουσείο*». Ανακτήθηκε στις 13 Νοεμβρίου, 2018: <http://www.ebyzantinemuseum.gr/?i=bxm.el.virtual-museum>

B.X.M. (χχγ), «*Με τους Ρομά στο Μουσείο*». Ανακτήθηκε στις 14 Νοεμβρίου, 2018: http://www.byzantinemuseum.gr/el/museum/EU_projects/?nid=1872

B.X.M. (2012), «*PER KIRKEBY. Ένας δημιουργικός διάλογος με τη βυζαντινή τέχνη*». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.byzantinemuseum.gr/el/museum_news/press_releases/?nid=1444

B.X.M. (2014α), «*Μοναδικά έργα από το εξωτερικό και την Ελλάδα στην έκθεση «Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος πριν από τον El Greco» που παρουσιάζεται στο Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο*». Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.byzantinemuseum.gr/el/museum_news/press_releases/?nid=1903

B.X.M (2014β), «*100 χρόνια Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο*». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.byzantinemuseum.gr/el/join_in/lectures/1092/

B.X.M. (2014γ), *Εγκαίνια έκθεσης «Εκτός ναού... Θησαυρός του 11ου αιώνα από το Μουσείο του Cluny*». Ανακτήθηκε στις 19 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.byzantinemuseum.gr/el/museum_news/press_releases/?nid=1807

B.X.M (2015), «*Περιοδική έκθεση “ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ”*». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.byzantinemuseum.gr/el/temporary_exhibitions/older/?nid=1950

B.X.M. (2016α), «*Εγκαίνια έκθεσης από τον Υπουργό Πολιτισμού και Αθλητισμού, κ. Α. Μπαλτά*». Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.byzantinemuseum.gr/?nid=2141>

B.X.M. (2016β), «Αφιέρωμα στον Ουίλλιαμ Σαίξπηρ». Ανακτήθηκε στις 19 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.byzantinemuseum.gr/el/museum_news/events/?nid=2139

B.X.M. (2018α), «Πανάγιος Τάφος: Το μνημείο και το έργο». Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.byzantinemuseum.gr/el/museum_news/news/?nid=2338

B.X.M. (2018β). «Διεθνής Διαγωνισμός Εικονογραφικής Τέχνης». Ανακτήθηκε στις 14 Αυγούστου, 2019 από: https://www.byzantinemuseum.gr/el/temporary_exhibitions/older/?nid=2341

B.X.M (2018γ), «Μεσαιωνικοί Θησαυροί από το Κρατικό Αρχαιολογικό Μουσείο Βαρσοβίας». Ανακτήθηκε στις 14 Αυγούστου, 2019 από: https://www.byzantinemuseum.gr/el/temporary_exhibitions/older/?nid=2363

B.X.M. (2018δ), «Δρόμος του Φωτός και της Ελπίδας – Το ταξίδι του Ελληνισμού στην Ιαπωνία». Ανακτήθηκε στις 14 Αυγούστου, 2019 από: https://www.byzantinemuseum.gr/el/temporary_exhibitions/older/?nid=2371

Bureau of Educational and Cultural Affairs (χχ), “History and Mission of ECA”. Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2019 από: <https://eca.state.gov/about-bureau/history-and-mission-eca>

CEMEC (χχ), “About us”. Ανακτήθηκε στις 14 Αυγούστου, 2019 από: <https://cemec-eu.net/about.php>

Center on Public Diplomacy (2017, Σεπτέμβριος 5), “THE SOFT POWER OF MUSEUMS”. Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/soft-power-museums>

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2018, Οκτώβριος 29), «Επίσκεψη γυναικών προσφύγων από την δομή φιλοξενίας του Σκαραμαγκά στο Μουσείο της Ακρόπολης». Ανακτήθηκε στις 17 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.isotita.gr/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%80%CE%AF%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%88%CE%B7-%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%86-2/>

Γενικό Προξενείο Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη (2016), «*Η τεχνογνωσία του Mémorial de la Shoah στο Παρίσι στην υπηρεσία της Θεσσαλονίκης*». Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2018 από: [https://gr.ambafrance.org/%CE%97-](https://gr.ambafrance.org/%CE%97-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%BF%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-Memorial-de-la-Shoah-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9)

[%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%BF%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-Memorial-de-la-Shoah-](https://gr.ambafrance.org/%CE%97-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%BF%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-Memorial-de-la-Shoah-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9)

[%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9](https://gr.ambafrance.org/%CE%97-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%BF%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-Memorial-de-la-Shoah-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B9)

Γερογιώργη Σοφία (2018), «*Μουσείο: «όχημα εθνικής ιδεολογίας», μέσο άσκησης πολιτιστικής διπλωματίας και φορέας διαμόρφωσης nation branding*» (διπλωματική εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Ανακτήθηκε στις 14 Αυγούστου, 2019 από: <https://apothesis.eap.gr/bitstream/repo/38092/1/%CE%A3%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1%20%CE%93%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B7%20%CE%94%CE%95.pdf>

Γεωργακόπουλος Στέφανος, (2014, Μάιος 14), «*Η Αγ. Σοφία συμφέρει να μείνει μουσείο*», Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου, 2018 από: [https://www.dw.com/el/%CE%B7-](https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%B1%CE%B3-%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF/a-17634236)

[%CE%B1%CE%B3-%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1-](https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%B1%CE%B3-%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF/a-17634236)

[%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-](https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%B1%CE%B3-%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF/a-17634236)

[%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-](https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%B1%CE%B3-%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF/a-17634236)

[%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF/a-17634236](https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%B1%CE%B3-%CF%83%CE%BF%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF/a-17634236)

Γεωργιλί Αρετή (2014, Οκτώβριος 16), *Ελληνική πολιτιστική διπλωματία, Smart power ή no power*; Ανάκτηση στις 17 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.foreignaffairs.gr/articles/70019/areti-georgili/elliniki-politistiki-diplomatia?page=show>

Chinese Museums Association Exhibition Exchange Center (χχ), “*About the Center*”.

Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου, 2019 από: <http://www.chinamuseum.com/e-about/about>

Γκαβός Θανάσης (2018, Δεκέμβριος 21), «*Νερό στάζει δίπλα από τα γλυπτά του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο*». Ανακτήθηκε στις 23 Δεκεμβρίου, 2018 από:

[http://www.skai.gr/news/greece/article/392795/nero-stazei-dipla-apo-ta-glupta-tou-parthenona-](http://www.skai.gr/news/greece/article/392795/nero-stazei-dipla-apo-ta-glupta-tou-parthenona-sto-vretaniko-mouseio/)

[sto-vretaniko-mouseio/-](http://www.skai.gr/news/greece/article/392795/nero-stazei-dipla-apo-ta-glupta-tou-parthenona-sto-vretaniko-mouseio/)

Cosslett Lucy Rhiannon (2018, Σεπτέμβριος 25), «*Brexit chisels away any right Britain had to the Parthenon marbles*». Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2018 από:

[https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/25/brexit-parthenon-marbles-greece-](https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/25/brexit-parthenon-marbles-greece-heritage)

[heritage](https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/25/brexit-parthenon-marbles-greece-heritage)

Δήμος Θεσσαλονίκης (2018, Ιούλιος 2), «Έγκριση συμμετοχής του Δήμου Θεσσαλονίκης στο 'Μουσείο Ολοκαυτώματος Ελλάδος'». Ανακτήθηκε στις 21 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://thessaloniki.gr/egrisi-mouseio-olokaftwmatos/>

Documenta14 (2017), «H documenta 14 ανοίγει σήμερα την έκθεσή της στο Κάσελ». Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.documenta14.de/gr/news/22987/-documenta-14-u->

DW (2016, Ιανουάριος 22), 'Berlin Holocaust Memorial: five million visitors'. Ανακτήθηκε στις 27 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.dw.com/en/berlin-holocaust-memorial-five-million-visitors/a-18998336>

Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης (xx), «H αποστολή του Μουσείου». Ανάκτηση στις 21 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.jmth.gr/article-06032014-history-of-the-museum>

ECOC 2021 (xx), Διαθέσιμο στον επίσημο ιστότοπο του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, Διεύθυνση Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τμήμα Ευρωπαϊκής Ένωσης για το European Capital of Culture 2021. Ανακτήθηκε στις 17 Ιουνίου, 2018 από: <http://ecoc2021.culture.gr/el/>

Economist (1983, Μάιος 28) "Sorry Melina", Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.economist.com/node/13891533>

ΕΔΟΤΠΕ (2016), «Εικονικό μουσείο 'Μέγας Αλέξανδρος': Από τις Αιγές στην Οικουμένη». Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: <http://www.digitalplan.gov.gr/portal/resource/EIKONIKO-MOYSEIO:-MEGAS-ALEXANDROS-APO-TIS-AIGES-STHN-OIKOYMENH>

Eilperin Juliet (2016, Νοέμβριος 16), "Obama in Athens: 'The current path of globalization needs a course correction'". Ανακτήθηκε στις 6 Αυγούστου, 2018 από: https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/11/16/obama-in-athens-the-current-path-of-globalization-needs-a-course-correction/?noredirect=on&utm_term=.efbbc02a4f69

Ελαφρός Γιάννης (2017, Αύγουστος 8), «Συνέχεια Μινωιτών, Μυκηναίων και Νεοελλήνων», Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου, 2018 από: <http://www.kathimerini.gr/921394/article/epikairothta/ellada/synexeia-minwitwn-mykhnaiwn-kai-neoellhnwn>

Ελληνική Κυβέρνηση (2018), «Διεθνής Διάσκεψη των Αθηνών για το «Θρησκευτικό και Πολιτιστικό Πλουραλισμό και την Ειρηνική Συνύπαρξη στη Μέση Ανατολή». Ανακτήθηκε στις 17 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://government.gov.gr/diethnis-diaskepsi-ton-athinon-gia-ton-thriskeftiko-ke-politistiko-plouralismo-ke-tin-iriniki-siniparxi-sti-mesi-anatoli/>

Ελληνική Στατιστική Αρχή (χχ), «Μουσεία και Αρχαιολογικοί Χώροι (Επισκέψεις-εισπράξεις) / Ιούλιος 2018». Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SCI21/->

Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (χχ), «ΕΠΙ Μουσεία». Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου, 2018 από: <http://hfc-worldwide.org/athens/sample-page/>

Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας (χχ), «Οι Στόχοι». Ανακτήθηκε στις 16 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://www.helleniculturaldiplomacy.com/%CE%B5%CE%B9%CF%80%CE%B4/%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%87%CE%BF%CE%B9/>

Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικής Διπλωματίας (2017), «Ιδρυτική Διακήρυξη». Ανακτήθηκε στις 20 Ιουλίου, 2017 από: <https://www.helleniculturaldiplomacy.com/%CE%B5%CE%B9%CF%80%CE%B4/%CE%B9%CE%B4%CF%81%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7/>

Elysee (2017), “Discours du Président de la République, Emmanuel Macron, à la Pnyx, Athènes le jeudi 7 septembre 2017”. Ανακτήθηκε στις 28 Απριλίου, 2019 από: <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/09/11/discours-du-president-de-la-republique-emmanuel-macron-a-la-pnyx-athenes-le-jeudi-7-septembre-2017>

Elysee (2018), “Agenda de M. le président de la République du lundi 05 novembre au dimanche 11 novembre 2018”. Ανακτήθηκε στις 11 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.elysee.fr/Agenda/index/78/agenda-de-m-le-president-de-la-republique-du-lundi-05-novembre-au-dimanche-11-novembre-2018>

Elru2016 (2016), «Αριστουργήματα της ρωσικής εικονογραφίας στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο». Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.elru2016.gr/el/content/thisayroi-toy-moyseioy-ermitaz-sto-vyzantino-moyseio>

Embley Mike (2014, Δεκέμβριος 12), Recreating the Acropolis Hill and its temples out of Lego., Ανακτήθηκε στις 5 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-30443933/recreating-the-acropolis-hill-and-its-temples-out-of-lego>

ΕΜΣΤ (χχ), «Το Μουσείο». Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.emst.gr/museum>

ΕΜΣΤ (χχα), «Συνεργασία Εθνικού Θεάτρου – ΕΜΣΤ». Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: <http://www.emst.gr/events/synergasia-ethnikou-theatrou-emst-3>

ΕΜΣΤ (2004), Διαπολιτισμοί. Ανακτήθηκε στις 14 Οκτωβρίου, 2019 από: <https://www.emst.gr/exhibitions/past-exhibitions/diapolitismi>

ΕΜΣΤ (2018), «ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΥΠΟΥ ΕΜΣΤ». Ανακτήθηκε στις 29 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.emst.gr/shortnews/syentefxi-typou-emst>

ΕΜΣΤ (2019), «Νέος Μεταβατικός Διευθυντής στο ΕΜΣΤ». Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: <http://www.emst.gr/shortnews/neos-metavatikos-diefthyntis-sto-emst>

Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία (χχ), «Ραγκαβής Αλέξανδρος Ρίζος, (1809-1892)», Ανακτήθηκε στις 14 Ιουνίου, 2018 από: <http://www.archetai.gr/site/content.php?artid=1092>

Επτακοίλη Γιούλη (2015, Μάρτιος 1), «Ο εμφύλιος πληγώνει και τον πολιτισμό». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2016 από: <http://www.kathimerini.gr/805131/gallery/politismos/vivlio/o-emfylios-plhgwnei-kai-ton-politismo>

Erlanger Steven (2014, Δεκέμβριος 5), “Greek Statue Travels Again, but Not to Greece”, Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.nytimes.com/2014/12/06/world/europe/elgin-marbles-lent-to-hermitage-museum.html>

Eur – Lex (2014), «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών – Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης», Ανάκτηση την 1η Αυγούστου, 2019 από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0477>

Eur-Lex (2016), «Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Προς μια στρατηγική της ΕΕ για τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις». Ανάκτηση την 1^η Αυγούστου, 2019 από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029&from=el>

Euronews (2019, Απρίλιος 25), «Πούτιν - Κιμ: «Ναι» στην αποπυρηνικοποίηση αλλά...», Ανακτήθηκε στις 30 Ιουλίου 2019 από: <https://gr.euronews.com/2019/04/25/putin-kim-nai-sthn-apopyrhnikopoihsh>

Europarl (2016), «Βόρεια Κορέα, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 21ης Ιανουαρίου 2016 σχετικά με τη Βόρεια Κορέα (2016/2521(RSP))», Ανάκτηση 15 Δεκεμβρίου, 2018 από: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/SEAN/A7/2017/05-04/P8_TA\(2016\)0024_EL.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/SEAN/A7/2017/05-04/P8_TA(2016)0024_EL.pdf)

Europarl (2018a), «2018 – Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ευρώπης: αυτά που μας ενώνουν», Ανάκτηση στις 17 Ιουνίου, 2018 από: <http://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/eu-affairs/20180109STO91388/2018-etos-politistikes-kleronomias-tes-europes-giati-ekhei-semasia>

European Commission (χχ), “Preparatory Action for Culture in External Relations”. Ανακτήθηκε στις 25 Αυγούστου, 2019 από: https://ec.europa.eu/culture/initiatives/external-relations_en

Eurostat (2019), «Government expenditure by function – COFOG», Ανακτήθηκε την 1^η Αυγούστου, 2019 από: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_expenditure_by_function_%E2%80%93_COFOG?fbclid=IwAR1FPLVQsxUzBY4r10LZDsCUj6qWBiuoUx6LKaZaAaNLAPMGlx952tPQti#General_government_expenditure_by_function

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), *Μεγιστοποίηση του αντίκτυπου της πολιτιστικής διπλωματίας στην εξωτερική πολιτική της ΕΕ*, Ανακτήθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου, 2018 από: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-382_el.htm

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016), «Ο πολιτισμός στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων της ΕΕ», Ανάκτηση στις 28 Σεπτεμβρίου, 2016 από: http://ec.europa.eu/greece/news/2016/20160608_politismos_diethneis_sxeseis_el

Ζαφειρόπουλος Κώστας (2017, Μάιος 8), «Νέο ρεσιτάλ ξενοφοβίας από το δήμαρχο Μήλου». Ανακτήθηκε στις 20 Μαΐου, 2019 από: https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/149774_neo-resital-xenofobias-apo-ton-dimarho-miloy

Goethe Institut (γγ), “Ποιοι είμαστε”. Αναρτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.goethe.de/ins/gr/el/ueb.html>

Google Arts and culture (γγ), *Open Heritage* , Ανακτήθηκε στις 6 Μαΐου το 2018 από: <https://artsandculture.google.com/project/cyark>

Government (2019), «*Η Συμφωνία των Πρεσπών, ΤΕΛΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΟΠΩΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ 817 (1993) ΚΑΙ 845 (1993), ΤΗ ΛΗΞΗ ΤΗΣ ΕΝΔΙΑΜΕΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΤΟΥ 1995, ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ*». Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου, 2019 από: https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2019/01/prespes_26.6%CE%A735.5_5.pdf

Gov.Uk (2018), “*PM meeting with Prime Minister Alexis Tsipras of Greece: 26 June 2018*”. Ανακτήθηκε στις 30 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.gov.uk/government/news/pm-meeting-with-prime-minister-alexis-tsipras-of-greece-26-june-2018>

GRECT (γγ), «*GRECT - Εκπαιδευτικές και Πολιτιστικές Διαδρομές στην Ελλάδα*». Ανακτήθηκε στις 16 Αυγούστου, 2019 από: <http://www.grect.com/el>

Guggenheim (γγ), “About us”. Ανακτήθηκε στις 8 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.guggenheim.org/about-us>

Harris Gardiner (2016, Νοέμβριος 16), “‘*American Democracy Is Bigger Than Any One Person, Obama Says*’”. Ανακτήθηκε στις 6 Αυγούστου, 2018 από: https://www.nytimes.com/2016/11/17/world/europe/barack-obama-greece-donald-trump.html?_r=0

Hellenicparliament (2008), «*Συζήτηση επί της αρχής του σχεδίου νόμου του Υπουργείου Πολιτισμού: «Ίδρυση Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου με την επωνυμία: «ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ», ΣΥΝΟΔΟΣ Β΄, ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Γ΄, Τετάρτη 8 Οκτωβρίου 2008*». Ανακτήθηκε στις 14 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es081008.txt>

(14/6/2018)

Hellenicparliament (2019), «Ο Πρόεδρος της Βουλής παρουσίασε τη συλλογή εκθεμάτων για τη Μόνιμη Ελληνική Έκθεση στο Άουσβιτς». Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: <https://www.hellenicparliament.gr/Enimerosi/Grafeio-Typou/Deltia-Typou/?press=9fe70792-ed7a-4735-b4b2-aa4101800785>

Holocaust Encyclopedia (χχα), «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ». Ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/el/article/introduction-to-the-holocaust>

Holocaust Encyclopedia (χχβ), «ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ». Ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/el/article/forced-labor>

Hoogwaerts Leanne (2012), “*What role do museums and art institutions play in international relations today and specifically in the development of what Joseph Nye called “soft power”?*”. (Joseph Nye, *Soft Power the Means to Success in World Politics, Public Affairs: NY 2004*)”. Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2018 από: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participantpapers/2012-08-acd/what-role-do-museums-and-art-institutions-play-ininternational-relations-today-leanne-hoogwaerts.pdf>

Θεοδωράκης Μίκης (2006), «Ομιλία στη Ζάτωνα Αρκαδίας, Οκτώβρης 2006», Ανακτήθηκε στις 14 Δεκεμβρίου, 2019 από: <http://mikistheodorakis.gr/el/writings/speeches/?nid=4269>

Θεοδωράκης Μίκης (2018), «Ομιλία του Μίκη Θεοδωράκη στο Σύνταγμα (4.2.2018)». Ανακτήθηκε στις 14 Δεκεμβρίου, 2019 από: <http://mikistheodorakis.gr/el/writings/speeches/?nid=5326>

ICOM (χχ), «*Museum Definition. Creating a new museum definition – the backbone of ICOM THE NEED OF A NEW MUSEUM DEFINITION*». Ανακτήθηκε στις 12 Οκτωβρίου, 2019 από: <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>

ICOM (2019, Σεπτέμβριος 7), «The Extraordinary General Conference postpones the vote on a new museum definition». Ανακτήθηκε στις 12 Οκτωβρίου, 2019 από: <https://icom.museum/en/news/the-extraordinary-general-conference-positives-the-vote-on-a-new-museum-definition/>

Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή (χχ), «Ίδρυμα Βασίλη & Ελίζας Γουλανδρή, Αθήνα». Ανακτήθηκε την 1^η Οκτωβρίου, 2019 από: <https://goulandris.gr/el/about/begoulandris-athens>

Ίδρυμα Μελίνα Μερκούρη (1982), «Ομιλία της στην Παγκόσμια Διάσκεψη Πολιτιστικής Πολιτικής της UNESCO στις 29/7/1982», Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου, 2018 από: <http://melinamercourifoundation.com/unesco-%CE%BC%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CE%BA%CF%8C-29-7-1982/>

Institute for Cultural Diplomacy (γγ), “What is Cultural Diplomacy? What is Soft Power?”. Ανακτήθηκε στις 22 Μαΐου, 2019 από: http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy

Institut Francais (γγ), «Ποιοι είμαστε». Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2019 από: <http://www.ifa.gr/el/poioi-eimaste/2011-09-01-08-37-04>

Inman Phillip και Smith Helena, (2010, Μάρτιος 4), “Greece should sell islands to keep bankruptcy at bay, say German MPs”, Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου, 2019 από: <https://www.theguardian.com/business/2010/mar/04/greece-sell-islands-german-mps>

In.gr (2006, Οκτώβριος 9), «Επίσκεψη Καραμανλή στο υπό ανέγερση νέο Μουσείο Ακροπόλεως», Ανακτήθηκε στις 16 Ιουνίου, 2018 από: <http://www.in.gr/2006/10/09/culture/episkepsi-karamanli-sto-ypo-anegersi-neo-moyseio-akropolews/>

In.gr (2007, Δεκέμβριος 28), «Μουσείο θα γίνει το πατρικό σπίτι του Μίκη Θεοδωράκη στο Γαλατά». Ανακτήθηκε στις 14 Δεκεμβρίου, 2019 από: <https://www.in.gr/2007/12/28/culture/moyseio-tha-ginei-to-patriko-spiti-toy-miki-theodwrakiston-galata/>

In (2011, Φεβρουάριος 13), Άφαντα από το Αιγυπτιακό Μουσείο αγάλματα του Τουταγχαμών και άλλα εκθέματα, Ανακτήθηκε 19 Ιουνίου, 2016 από: <https://www.in.gr/2011/02/13/culture/afanta-apo-to-aigyptiako-moyseio-agalmata-toy-toytagxamwn-kai-alla-ekthemata/>

In.gr (2014, Οκτώβριος 2015), Το δρόμο για διεθνές δικαστήριο έδειξε για τα Γλυπτά η ομάδα της Αμάλ Κλόυνι , Ανακτήθηκε την 1^η Ιουλίου, 2019 από: <http://www.in.gr/2014/10/15/culture/to-dromo-gia-diethnes-dikastirio-edeikse-gia-ta-glypta-i-omada-tis-amal-kloyni/>

Istituto ellenico (γγ), “Istitutoellenico ”. Ανακτήθηκε στις 16 Αυγούστου, 2019 από: <http://www.istitutoellenico.org/istituto/index.html>

Istituto ellenico di cultura (γγ), «Ποιοί είμαστε». Ανακτήθηκε στις 16 Αυγούστου, 2019 από: <http://istitutoellenicodicultura.com/poioi-eimaste/>

Ισραηλινή Κοινότητα Λάρισας (2018, Ιανουάριος 31), «*Το καλοκαίρι ξεκινούν οι εργασίες για το μουσείο του Ολοκαυτώματος*». Ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.jcl.gr/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9-%CE%BE%CE%B5%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B5%CF%83-%CE%B3%CE%B9%CE%B1/>

ΙΣΝ (2014), «*Σημαντική Δωρεά του ΙΣΝ προς το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης*». Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2014/04/simantiki-dorea-tou-isn-pros-to-ethniko-mouseio-syghronis-tehnis/>

ΙΣΝ (2016), «*Ομιλία του Προέδρου των ΗΠΑ, Barack Obama, στο ΚΠΙΣΝ*». Ανακτήθηκε στις 5 Αυγούστου, 2018 από: <https://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2016/11/omilia-tou-proedrou-ton-ipa,-barack-obama,-sto-kpispn/>

ΙΣΝ (2018α), «*Εδώ και 1 χρόνο το ΚΠΙΣΝ είναι...Δικό Σας!*». Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2018/02/edo-kai-1-hrono-to-kpispn-einai%E2%80%A6diko-sas!/>

ΙΣΝ (2018β), «*Πρωτοχρονιάτικες εκδηλώσεις στο ΚΠΙΣΝ*». Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2018/01/protohroniatikes-ekdiloseis-sto-kpispn/>

Ιωαννίδης Σάκης (2016, Νοέμβριος 17), «*Θαυμασμός Ομπάμα για τα μνημεία του Ιερού Βράχου*». Ανακτήθηκε στις 4 Ιουλίου, 2018 από: <http://www.kathimerini.gr/883897/article/epikairothta/ellada/8aymasmos-ompama-gia-ta-mnhmeia-toy-ieroy-vraxoy>

Ιωαννίδης Σάκης (2017, Ιούνιος 10), «*“Κίονες” απαγορευμένων βιβλίων*», Ανακτήθηκε στις 29 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.kathimerini.gr/913330/gallery/politismos/eikastika/kiones-apagoreymenwn-vivliwn>

Junker (2014), «*UPDATE: The “Juncker for President” Campaign Trail – Visit to Athens, 19 May*». Ανακτήθηκε την 1^η Ιουλίου, 2018 από: <http://juncker.epp.eu/press-releases/update-juncker-president-campaign-trail-visit-athens-19-may>

Καθημερινή (2011, Φεβρουάριος 12), «*Το τέλος του Χόσνι Μουμπάρακ*», Ανακτήθηκε 17 Ιουλίου, 2018, από: <http://www.kathimerini.gr/418632/article/epikairothta/kosmos/to-telos-toy-xosni-moumparak>

Καθημερινή (2012, Νοέμβριος 30), «Κράτος-παρατηρητής στον ΟΗΕ η Παλαιστίνη». Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.kathimerini.gr/21025/article/epikairothta/kosmos/kratos-parathrhths-ston-ohe-h-palaistinh>

Καθημερινή, (2017, Νοέμβριος 9), «Γαλλική πολιτισμική διπλωματία στο Άμπου Ντάμπι», Ανακτήθηκε 31 Ιουλίου, 2019 από: <https://www.kathimerini.gr/933785/article/epikairothta/kosmos/gallikh-politismikh-diplwmatia-sto-amroy-ntampi>

Καθημερινή (2017, Μάρτιος 20), «Η Ελλάδα εγκαταλείπει τη νομική οδό για τα Γλυπτά του Παρθενώνα και υιοθετεί νέα στρατηγική, αποκάλυψε η Κονιόρδου», Ανακτήθηκε την 1^η Ιουλίου, 2018 από: <http://www.kathimerini.gr/901410/article/epikairothta/ellada/h-ellada-egkataleipei-th-nomikh-odo-gia-ta-glypta-toy-parthenwna-kai-yio8etei-nea-strathgikh-apokalyye-h-koniordoy>

Καρούτα Όλγα (2012), «Σχόλια για τον προϋπολογισμό του 2012 για το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού», Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου, 2019 από: http://www.syn.gr/downloads/proyp2012/karouta_proyp2012.doc.

Καυάσκης Πέτρος (χχ), «Διπλωματία των Μουσείων». Ανακτήθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 2018 από: <https://www.helleniculturaldiplomacy.com/%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1/%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BB%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CF%89%CE%BD-museum-diplomacy/>

Κεντρικό Ισραηλίτικο Συμβούλιο (χχ), «Συλλυπητήρια του ελληνικού εβραϊσμού για την απώλεια του Κωστή Στεφανόπουλου». Ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου, 2018 από: https://kis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1526:2016-11-22-06-48-33&catid=54:2009-05-27-11-10-17&Itemid=30

Κεντρικό Ισραηλίτικο Συμβούλιο (2012), «*Εντάχθηκε η Θεσσαλονίκη στο Εθνικό Δίκτυο Μαρτυρικών Πόλεων*». Ανακτήθηκε στις 25 Δεκεμβρίου, 2018 από: https://kis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=725:2012-06-07-08-04-00&catid=33:2009-04-30-08-28-32&Itemid=50

Κεντρικό Ισραηλίτικο Συμβούλιο (2019), «*Δήλωση του Μ. Βορίδη μετά την παρέμβαση Β. Ελιέζερ – Αποκηρύσσει τον νεοναζισμό*», Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου 2019 από: https://kis.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=2375:2019-07-15-09-56-43&catid=12:2009&Itemid=41

Kitsantonis Niki (2011, Ιούλιος 17), “*In Athens, Clinton Praises Greece for Tackling Its Debt*”. Ανακτήθηκε την 1^η Ιουλίου 2018 από: <https://www.nytimes.com/2011/07/18/world/europe/18clinton.html>

Kitsantonis Niki (2013, Μάιος 28), “*Push for Antiracism Bill Leads to Rift in Greek Coalition*”. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου, 2019 από: <https://www.nytimes.com/2013/05/29/world/europe/greek-coalition-in-rift-over-anti-racism-bill.html>

Κονιδάρης ΙΜ (2005, Μάιος 8), «*60 χρόνια από το τέλος του πολέμου*». Ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/afierwma-98/>

Κοσμίδου Ζωή (2008, Νοέμβρης 24), *Πολιτιστική διπλωματία*, Διαθέσιμο στον ιστότοπο της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ, Ανακτήθηκε στις 3 Ιουλίου, 2019 από: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/politistiki-diplwmatia/>

Κουντούρη Ευγενία (2018, Ιούνιος 13), «*Οι φρικαλεότητες του Κιμ Γιονγκ Ουν: Εκδιώξεις, δολοφονίες, βιασμοί*», Ανάκτηση στις 15 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://www.reader.gr/news/stories/oi-frikaleotites-toy-kim-giongk-oy-n-ekdioxeis-dolofonies-viasmoi>

Κουπαράνης Παναγιώτης (2019, Ιούλιος 10), «Όχι αβάσιμες οι ελληνικές αξιώσεις για αποζημιώσεις». Ανακτήθηκε στις 10 Ιουλίου, 2019 από:

<https://www.dw.com/el/%CE%8C%CF%87%CE%B9-%CE%B1%CE%B2%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B6%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/a-49537722>

Kouremenos Anna (2011, Απρίλιος 14), «Οι Μακεδόνες κατακτούν την Οξφόρδη». Ανακτήθηκε στις 26 Δεκεμβρίου, 2018 από:

<https://www.archaiologia.gr/blog/2011/04/14/%CE%BF%CE%B9-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%B4%CF%8C%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%BF%CF%8D%CE%BD-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BF%CE%BE%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%B4%CE%B7-9/>

ΚΠΙΣΝ (2017), «Emmanuel Macron: Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος ‘σύμβολο μιας νέας ελληνικής φιλοδοξίας’». Ανακτήθηκε στις 12 Αυγούστου, 2018 από:

<https://www.snfcc.org/news-room/news/2017/09/emmanuel-macron-at-snfcc/?lang=el>

ΚΠΙΣΝ (2018α), «Επίσκεψη του Πρίγκιπα της Ουαλίας Καρόλου στο ΚΠΙΣΝ». Ανακτήθηκε στις 11 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2018/05/episkepsi-tou-prigkipa-tis-oualias-karolou-sto-kpispn/>

ΚΠΙΣΝ (2018β), «Επίσκεψη του Προέδρου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στο ΚΠΙΣΝ», Ανακτήθηκε στις 11 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2018/05/episkepsi-tou-prigkipa-tis-oualias-karolou-sto-kpispn/>

ΚΠΙΣΝ (2019), «Ρεκόρ με 5,3 εκατομμύρια επισκέψεις στο ΚΠΙΣΝ το 2018». Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2018 από: <https://www.snfcc.org/nea/rekor-me-53-ekatommyria-episkepseis-sto-kpispn-2018/3477>

ΚΠΙΣΝ (χ.χ.α), «Αρχιτέκτονας». Ανακτήθηκε στις 29 Ιανουαρίου, 2018 από: <https://www.snfcc.org/construction/design/?lang=el>

ΚΠΙΣΝ (χ.χ.) , «Όραμα». Ανακτήθηκε στις 29 Ιανουαρίου, 2018 από: <https://www.snfcc.org/about/vision/?lang=el>

Lambert Richard (2018, Σεπτέμβριος 26), “*Trust us to look after the Parthenon marbles*”. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου, 2018 από: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/sep/26/trust-us-to-look-after-the-parthenon-marbles>

Λεμπέσης Άλκης (2014), «*Μια Παγκόσμια Πρωτιά, Οπτικοί Κλώνοι (OptoClones) στο Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο (BXM) της Αθήνας*». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.byzantinemuseum.gr/?nid=1743>

Levonian Cole Teresa (2009, Ιούνιος 30), Acropolis Museum: Athens unveils its bid for the Marbles, Ανακτήθηκε 16 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.telegraph.co.uk/culture/art/5699833/Acropolis-Museum-Athens-unveils-its-bid-for-the-Marbles.html>

Louaguef Sarah (2014 Οκτώβριος 16), “*Amal Clooney illumine le musée de l'Acropole*”, Ανακτήθηκε την 1^η Ιουλίου, 2018 από: <http://www.parismatch.com/People/Politique/Amal-Clooney-en-visite-au-musee-de-l-Acropole-634922>

Louvre (2011), “*Au royaume d’Alexandre le Grand. La Macédoine antique*”. Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: https://www.louvre.fr/sites/default/files/medias/medias_fichiers/fichiers/pdf/louvre-dossier-presse-alexandre-grand.pdf

Louvre (2017), “*Louvre Abu Dhabi*”. Ανακτήθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου, 2018 από: <https://www.louvre.fr/louvre-abu-dhabi>

Louvre (2018), “*JAY-Z and Beyoncé at the Louvre*”. Ανακτήθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου, 2018 από: <https://www.louvre.fr/en/routes/jay-z-and-beyonce-louvre>

Λυκεσάς Απόστολος (2018, Ιούλιος 11), «*Απανωτά περιστατικά αντισημιτισμού στη Θεσσαλονίκη*». Ανακτήθηκε στις 10 Αυγούστου 2019 από: https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/157170_apanota-peristatika-antisimitismoy-sti-thessaloniki

Marbles Reunited (2014), “*Nicholson Museum to send LEGO Acropolis to Greece*”. Ανακτήθηκε στις 5 Ιουνίου, 2018 από: <http://www.marblesreunited.org.uk/2014/07/nicholson-museum-to-send-lego-acropolis-to-greece/>

McKinsey & Company (2011), «*Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά, Προσδιορίζοντας το νέο Μοντέλο Ανάπτυξης της Ελλάδας, Σύνοψη*», Ανακτήθηκε στις 30 Ιουλίου, 2019 από: http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/Greece_10_Years_Ahead_Executive_summary_Greek_version_small.pdf

Memorial de la Shoah (2016), “*Annual Report*”. Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.memorialdelashoah.org/wp-content/uploads/2017/10/annual-report-shoah-memorial-2016.pdf>

Memorial de la Shoah (2017), “*Record de fréquentation pour le Mémorial en 2017*”. Ανακτήθηκε στις 27 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.memorialdelashoah.org/record-de-frequentation-memorial-2017>

Meyer Karl (2015, Ιούνιος 20). “*The Chinese Want Their Art Back*”, Ανακτήθηκε στις 13 Νοεμβρίου, 2019 από: <https://www.nytimes.com/2015/06/21/opinion/the-chinese-want-their-art-back.html>

Μητροπούλου Ειρήνη (2018, Ιούλιος 25), «*Ινστιτούτα Κομπούκιος: Η soft ισχύς της Λαϊκής Κίνας*». Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.tovima.gr/2018/07/25/world/institoyta-komfoykios-i-soft-isxys-tis-laikis-kinas/>

Moca Andros (γγ), «*Ιστορικό*». Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.moca-andros.gr/el/to-mouseio/istoriko/>

MOMA (γγ), “*New MoMA*”. Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.moma.org/about/new-moma>

Moma (1955), “*The Family of Man, January 24–May 8, 1955, The Museum of Modern Art*”, Ανακτήθηκε στις 4 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.moma.org/calendar/exhibitions/2429>

Μουσείο Ακρόπολης (γγ), «*Ιστορία*», Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου, 2018 από: <http://www.theacropolismuseum.gr/el/content/istoria>

Mosaiko (2019), «Πολιτισμός», Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου, 2019 από: https://mosaiko.gr/makingithappen/facts-and-figures/infographic-politismos/?utm_source=facebook&utm_medium=cpc&utm_campaign=2019&utm_content=culture_infographic

Μουσείο Ακρόπολης (χχα), «Παλαιότερες Εκθεσιακές Δράσεις – Εκδηλώσεις». Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου, 2018 από: <https://www.theacropolismuseum.gr/el/content/palaioter-es-ekthesiakes-drasesis-ekdiloseis>

Μουσείο Ακρόπολης (χχβ), «Ετήσιος Απολογισμός». Ανακτήθηκε στις 5 Ιουνίου, 2018 από: <http://www.theacropolismuseum.gr/el/content/etisios-apologismos>

Μουσείο Ακρόπολης (2011), «Παρακολούθηση Συντήρησης Καρυάτιδων». Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου, 2018 από: <https://www.theacropolismuseum.gr/el/content/parakoloythisi-syntirisis-karyatidon>

Μουσείο Ακρόπολης (2012), «Αρχαϊκά Χρώματα». Ανακτήθηκε στις 23 Ιουλίου, 2018 από: <https://www.theacropolismuseum.gr/el/content/arhaika-hromata-1>

Μουσείο Ακρόπολης (2018), «Από την απαγορευμένη πόλη αυτοκρατορικά διαμερίσματα του Qianlong». Ανακτήθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου, 2018 από: <https://www.theacropolismuseum.gr/el/content/apo-tin-apagoreymeni-poli-aytokratorika-diamerismata-toy-qianlong>

Μπενέκου Βίνιαν (2014, Απρίλιος 6), «Η Αθήνα μάγεψε τη σιδηρά... κυρία Σόιμπλε». Ανακτήθηκε στις 6 Απριλίου, 2014 από: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63988810>

Μπίστικα Ελένη (2002, Μάρτιος 17), «Προσκύνημα στη Βεργίνα, όπου το φως της ιστορίας διαπερνά το σκοτάδι των Βασιλικών Τάφων», Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου, 2019 από: <http://www.kathimerini.gr/687541/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/proskynhma-sth-vergina-opoy-to-fws-ths-istorias-diaperna-to-skotadi-twn-vasilikwn-tafwn>

Μποζώνη Αργυρώ και Γαλανοπούλου Έλενα (2014, Δεκέμβριος 18), «Αζίζει τόσος ντόρος για το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης;». Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.lifo.gr/team/arts/53995>

Μπουρδάρης Γιώργος (2019, Μάιος 2), «Από σήμερα η Μόνιμη Ελληνική Έκθεση στο Άουσβιτς». Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: <http://www.kathimerini.gr/1022111/article/epikairothta/ellada/apo-shmera-h-monimh-ellhnikh-ekdesh-sto-aovsvits>

Μυρτσιώτη Γιώτα (2017, Ιανουάριος 15), «Παγκόσμιο μνημείο κατά του ρατσισμού». Ανακτήθηκε στις 13 Νοεμβρίου, 2017 από: <http://www.kathimerini.gr/891407/article/epikairothta/ellada/pagkosmio-mnhmeio-kata-toy-ratsismoy>

Museum fuer naturkunde (2016), “An extinct world bought back to life with,, Google Arts & Culture“, Ανακτήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://www.museumfuernaturkunde.berlin/en/extinct-world-bought-back-life-google-arts-culture>

Nagata Junko (2010, Νοέμβριος 25), «Συνέντευξη με την κα Αναστασία Λαζαρίδου, διευθύντρια του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.greecejapan.com/synteneyksi-me-thn-anastasia-lazaridou/>

National Gallery of Art (1980),” *The Search for Alexander*”. Ανακτήθηκε στις 14 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.nga.gov/exhibitions/1980/alexander.html>

National Gallery of Art (2013), “*Heaven and Earth: Art of Byzantium from Greek Collections*”. Ανακτήθηκε στις 16 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.nga.gov/exhibitions/2013/heaven-and-earth.html>

National Geographic (2016), “*THE GREEKS Agamemnon to Alexander the Great: A stunning exhibition celebrating 5,000 years of Greek culture*”. Ανακτήθηκε στις 25 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://www.nationalgeographic.org/dc/exhibitions/greeks/>

Νέα Δημοκρατία (2019, Μάιος 23), «Συνέντευξη του Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας, κ. Κυριάκου Μητσοτάκη στον ΣΚΑΙ και τους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου». Ανακτήθηκε στις 3 Ιουνίου, 2019 από: <https://nd.gr/synteneyxi-toy-proedroy-tis-neas-dimokratias-k-kyriakoy-mitsotaki-ston-skai-kai-toys-dimosiografoys>

Νέδος Βασίλης (2017, Απρίλιος 23), Φόρουμ δέκα Αρχαίων Πολιτισμών στην Αθήνα, Διαθέσιμο στον επίσημο ιστότοπο της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Ανακτήθηκε στις 20 Ιουλίου, 2017 από: <http://www.kathimerini.gr/906369/article/epikairothta/politikh/foroym-deka-archaiwn-politismwn-sthn-a8hna>

Νέδος Βασίλης (2019, Ιούλιος 12), «Αναφορές ισραηλινών ΜΜΕ στην υπουργοποίηση Βορίδη», Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.kathimerini.gr/1033599/article/epikairothta/politikh/anafores-israhlinwn-mme-sthn-yπουργοποιhsh-voridh>

Obamawhitehouse (2016), “*Behind the Scenes: President Obama Visits the Acropolis in Athens, Greece*”. Ανακτήθηκε στις 4 Ιουλίου, 2018 από: <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2016/11/17/behind-scenes-president-obama-visits-acropolis-athens-greece>

OECD (2012), *Labour productivity levels in the total economy*, Ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2019 από: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=LEVEL>

Οικουμενικό Πατριαρχείο (2018), «*Τό Οίκουμενικό Πατριαρχεῖο διοργανώνει Οἰκολογικό Συμπόσιο στήν Ἑλλάδα*». Ανακτήθηκε στις 17 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=2508&tla=gr>

Παπαδοπούλου Ράνια (2019, Απρίλιος 8), «*Συνέντευξη Ελένης Γλόκατζη-Αρβελέρ: Ο Μεγαλέξανδρος, η ιστορία, η αλήθεια, η αντίσταση, ο άλλος...*». Ανακτήθηκε στις 28 Απριλίου, 2019 από: <https://www.amna.gr/freepress/article/350307/Sunenteuxi-Elenis-Glukatzi-Arbeler-O-Megalexandros--i-istoria--i-alitheia--i-antistasi--o-allos>

Παπαντωνίου Σταύρος (2017, Σεπτέμβριος 8), «*Α. Μαλρώ: Η ιστορική ομιλία στην Πνύκα το 1959 από την οποία εμπνεύστηκε ο Μακρόν*». Ανακτήθηκε στις 27 Απριλίου, 2019 από: <http://www.kathimerini.gr/925829/article/epikairothta/ellada/a-malrw-h-istorikh-omilia-sthn-pnyka-to-1959-apo-thn-opoia-empneysthke-o-makron>

Πασχαλίδης Γρηγόριος (2014), *Η ελληνική πολιτισμική πολιτική πριν, κατά και μετά την οικονομική κρίση*. Στο Βουδούρη Δάφνη (Επιμ.), *Διαχείριση Πολιτιστικών Οργανισμών σε περίοδο κρίσης, Πρακτικά Διημερίδας (Αθήνα 31 Μαΐου – 1 Ιουνίου 2013)*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου, 2019 από: <https://www.academia.edu/7424935/>

Παπαγελάς Αλέξης (2017, Ιούνιος 18), «*Νετανιάχου: Μεγάλα αποθέματα αερίου σε Ισραήλ, Κύπρο, Κρήτη*». Ανακτήθηκε στις 26 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.kathimerini.gr/914471/article/proswpa/syentey3eis/netaniaxoy-megala-apo8emata-aerioy-se-israhl-kypro-krhth>

Paxman Jeremy (2014, Οκτώβριος 25), “*The Elgin Marbles belong in Britain, Mrs Clooney*”, Ανακτήθηκε στις 30 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.telegraph.co.uk/culture/museums/11185897/The-Elgin-Marbles-belong-in-Britain-Mrs-Clooney.html>

Πετροπούλου Μάγδα (2017, Μάρτιος 19), «*Γ. Μπουτάρης: Ντρέπομαι που ως πόλη αργήσαμε να αναγνωρίσουμε το τραύμα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης*». Ανακτήθηκε στις 21 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.thestival.gr/society/item/300081-g-mpoutaris-ntrepomai-poy-ws-polh-arghsame-na-anagnwrisoume-to-trauma-twn-evraiwn-ths-thessalonikhs-fwto>

Pisani Francis (2017, Οκτώβριος 23), “*Jusqu’où Athènes ira-t-elle ?*”. Ανακτήθηκε στις 11 Νοεμβρίου, 2018 από: https://www.lemonde.fr/citynnovation/article/2017/10/23/jusqu-ou-athenes-ira-t-elle_5204946_4811669.html

Πρεσβεία του Ισραήλ στην Κύπρο (χχ), «*Ολοκαύτωμα*». Ανακτήθη στις 25 Ιανουαρίου, 2018 από: <http://embassies.gov.il/nicosia/AboutIsrael/history/Pages/%CE%9F%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CF%8D%CF%84%CF%89%CE%BC%CE%B1.aspx>

Presidency (2005), «*Από τη συνάντηση του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Κάρολου Παπούλια με μέλη 12 διεθνών Επιτροπών για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα συνοδευόμενα από τον Υφυπουργό Πολιτισμού κ. Π. Τατούλη στο Προεδρικό Μέγαρο*», Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%b7-%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%ac%ce%bd%cf%84%ce%b7%cf%83%ce%b7-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%ad%ce%b4%cf%81%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b4%ce%b7%ce%bc%ce%bf-6/>

Presidency (2008), «*Συλλυπητήριο τηλεγράφημα του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Κάρολου Παπούλια για τον θάνατο του Ζυλ Ντασσέν*». Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/2008/04/page/2/>

Presidency (2009), «Χαιρετισμός του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Κάρολου Παπούλια στα εγκαίνια του νέου Μουσείου της Ακρόπολης», 20 Ιουνίου 2009 Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/χαιρετισμός-του-προέδρου-της-δημοκρα-131/>

Presidency (2009a), «Δηλώσεις του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κάρολου Παπούλια και της Προέδρου της Φινλανδίας κας Tarja Halonen μετά τη συνάντησή τους στο Ελσίνκι», Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B4-8/>

Presidency (2015), «Από την συνάντηση του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκόπη Παυλόπουλου με τους καθηγητές κ.κ. Louis Godart και Dusan Sidjanski για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα στο Προεδρικό Μέγαρο». Ανακτήθηκε στις 24 Αυγούστου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%b7%ce%bd-%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%ac%ce%bd%cf%84%ce%b7%cf%83%ce%b7-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%ad%ce%b4%cf%81%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b4%ce%b7-19/>

Presidency (2017α), «Από τη συνάντηση του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλοπούλου με τον Πρωθυπουργό της Πολιτείας της Βικτώρια κ. Daniel Andrews στο Προεδρικό Μέγαρο». Ανακτήθηκε στις 7 Αυγούστου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%b7-%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%ac%ce%bd%cf%84%ce%b7%cf%83%ce%b7-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%ad%ce%b4%cf%81%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b4%ce%b7%ce%bc-333/>

Presidency (2017β), «Χαιρετισμός του Προέδρου της Δημοκρατίας κ.Προκόπιου Παυλόπουλου κατά την τελετή παράδοσης στο ελληνικό δημόσιο του Κέντρου Πολιτισμού του "Ιδρύματος ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ"». Ανακτήθηκε στις 11 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.presidency.gr/%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1-5-8/>

Presidency (2017γ), «Δηλώσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας κ.Προκόπιου Παυλόπουλου σε δημοσιογράφους στη Documenta 14», Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.presidency.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1-8-2/?lang=fr>

Presidency (2018), «Σημεία προσφώνησης του Προέδρου της Δημοκρατίας κ.Προκοπίου Παυλοπούλου κατά το δείπνο προς τιμήν των Α.Β.Υ. Πρίγκιπα της Ουαλίας και της Δούκισσας της Κορνουάλης στο Προεδρικό Μέγαρο». Ανακτήθηκε στις 9 Μαΐου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/%cf%83%ce%b7%ce%bc%ce%b5%ce%af%ce%b1-%cf%80%cf%81%ce%bf%cf%83%cf%86%cf%8e%ce%bd%ce%b7%cf%83%ce%b7%cf%82-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%ad%ce%b4%cf%81%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b4-7/>

Presidency (2019a), «Σημεία χαιρετισμού του Προέδρου της Δημοκρατίας κ.Προκοπίου Παυλοπούλου κατά την έναρξη της Διεθνούς Ημερίδας με θέμα: Επανάνοση των Γλυπτών του Παρθενώνα». Ανακτήθηκε στις 27 Απριλίου, 2019 από: <http://www.presidency.gr/σημεία-χαιρετισμού-του-προέδρου-της-δ-99/>

Presidency (2019b), «Από τη συνάντηση του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλοπούλου με τις κυρίες Kerry Kennedy και Μαριάννα Βαρδινογιάννη στο Προεδρικό Μέγαρο». Ανακτήθηκε στις 7 Ιουλίου, 2019 από:

<http://www.presidency.gr/%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%b7-%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%ac%ce%bd%cf%84%ce%b7%cf%83%ce%b7-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%ad%ce%b4%cf%81%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b4%ce%b7%ce%bc-380/>

Primeminister (2013), «Χαιρετισμός του Πρωθυπουργού κ. Αντώνη Σαμαρά στην Εκδήλωση Μνήμης για την 70η Επέτειο έναρξης εκτοπισμού των Ελλήνων Εβραίων στη Θεσσαλονίκη». Ανακτήθηκε στις 26 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://primeminister.gr/2013/03/17/10133>

Primeminister (2014), «Ομιλία του Πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά, στο δείπνο του ECOFIN στο Μουσείο της Ακρόπολης». Ανακτήθηκε στις 14 Ιουνίου, 2018 από: <https://primeminister.gr/2014/04/01/12672>

Primeminister (2016α), «Προσφώνηση του Πρωθυπουργού προς τον Πρόεδρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, κ. Β. Πούτιν, στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο». Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://primeminister.gr/2016/05/28/14863>

Primeminister (2016β), «Κοινές δηλώσεις με τον Πρόεδρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, κ. Β. Πούτιν». Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://primeminister.gr/2016/05/27/14860>

Primeminister (2017), «Χαιρετισμός του Πρωθυπουργού και του Ισραηλινού ομολόγου του στην τελετή αποκαλυπτηρίων πλακέτας για το Μουσείο Ολοκαυτώματος Θεσσαλονίκης». Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://primeminister.gr/2017/06/15/16988>

Primeminister (2018α), «‘Ελλάδα και Ηνωμένο Βασίλειο έχουν μια μακρά παράδοση στενών φιλικών σχέσεων και ιστορικών δεσμών, που πρέπει να αξιοποιήσουμε’, Δηλώσεις του Πρωθυπουργού της Ελλάδας Αλέξη Τσίπρα, μετά τη συνάντησή του με την Πρωθυπουργό του Ηνωμένου Βασιλείου Τερέζα Μέι. στο Λονδίνο στις 26 Ιουνίου 2018». Ανακτήθηκε στις 30 Ιουνίου, 2018 από: <https://primeminister.gr/2018/06/26/20166>

Primeminister (2018β), «‘Το Μουσείο Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη υπογραμμίζει ότι τίποτε και κανένας δεν ξεχάστηκε’, Ομιλία στην τελετή τοποθέτησης του θεμελίου λίθου στο χώρο ανέγερσης του Μουσείου για το Ολοκαύτωμα», Ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://primeminister.gr/2018/01/30/19336>

Primeminister (2019), «*Η Ελλάδα γίνεται εγγυήτρια της σταθερότητας στα Βαλκάνια*». Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου, 2019 από: <https://primeminister.gr/2019/01/25/21050>

Πρίφτη Κατερίνα (2018, Ιούνιος 1), «*Για πρώτη φορά η επιτροπή της Unesco αναγνωρίζει το ελληνικό αίτημα για επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα. Ποιες χώρες στήριξαν το αίτημα*». Ανακτήθηκε στις 29 Ιουλίου, 2018 από: https://www.huffingtonpost.gr/entry/yia-prote-fora-e-epitrope-tes-unesco-anaynorizei-to-elleniko-aitema-yia-epistrophe-ton-ylepton-toe-parthenona-poies-chores-sterixan-to-aitema_gr_5b10ef5be4b0d5e89e1e84d6

Ραπάνης Στέφανος (2014, Ιούνιος 21), «*Η ελληνο – κινεζική συνεργασία έχει μεγάλη προοπτική*». Ανακτήθηκε στις 20 Μαΐου, 2019 από: <https://m.naftemporiki.gr/story/824328/i-ellino--kineziki-sunergasia-exei-megali-prooptiki>

Reuters (2013, Ιούλιος 21), “*U.S. Treasury Secretary Lew urges Greece to stick with reforms*”. Ανακτήθηκε την 1^η Ιουλίου, 2018 από: <https://www.reuters.com/article/us-greece-usa/u-s-treasury-secretary-lew-urges-greece-to-stick-with-reforms-idUSBRE96K06O20130721>

Reuters (2016, Νοέμβριος 16), “*Obama says will urge creditors to give Greece space for recovery*”. Ανακτήθηκε στις 6 Αυγούστο, 2018: <https://www.reuters.com/article/us-obama-greece-idUSKBN13B1LU?il=0>

Rhyne Charles (1997), “*Images as Evidence in Art History and Related Disciplines*,” in *Museums and the Web 97: Selected Papers*. Pittsburgh: Archives & Museum Informatics, 1997. Pp. 347-361. Republished in *VRA Bulletin*, Vol.25 (Spring 1998), No.1, pp. 58-66. Ανακτήθηκε στις 16 Απριλίου, 2012 από: <https://www.reed.edu/art/rhyne/papers/images.html>

Ruiz Christina (2014, Οκτώβριος 18), “*Curators as Kissingers: Can Museums Repair Diplomatic Relations?*”, Ανακτήθηκε στις 4 Αυγούστου, 2018 από: <https://newrepublic.com/article/119884/how-museums-became-diplomatic-fixers>

Service Publique Federal Justice (χχ), «*AISBL*», ανακτήθηκε στις 25 Νοεμβρίου, 2018 από: https://justice.belgium.be/fr/themes_et_dossiers/associations_et_fondations/aisbl

Siegal Nina, (2013, Ιανουάριος 29), “*Dutch Arts Scene Is Under Siege*”, Ανακτήθηκε στις 31 Ιουλίου, 2019 από: https://www.nytimes.com/2013/01/30/arts/30iht-dutch30.html?pagewanted=all&_r=0

Σισμανίδης Κώστας (2017), «*Ο Τάφος του Αριστοτέλη στα αρχαία Στάγειρα*». ΘΕΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ 2017, 1(2): 198-211 Ανακτήθηκε στις 12 Νοεμβρίου, 2018 από: https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2018/05/grave_aristotle_2017_2-mc2.pdf

Σκουλάς Γιώργος - Δέσποινα Σκουλά (2011), *Το Δικαίωμα του Πολίτη στο Πολιτιστικό Περιβάλλον: Η Συνταγματική και Νομική του Διάσταση στην Παιδεία και στον Πολιτισμό*, Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τόμος ΙΕ, τεύχος 60. Ανακτήθηκε στις 27 Νοεμβρίου, 2016 από: <http://www.uth.gr/tovima/60/2.pdf>

Smith Helena (2016, Νοέμβριος 17), “Obama calls for 'course correction' to share spoils of globalization”. Ανακτήθηκε στις 6 Αυγούστου, 2018 από: <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/16/obama-calls-for-course-correction-to-share-spoils-of-globalisation>

Smith Helena (2019, Αύγουστος 31), “Greece offers sculpture swap in bid for Parthenon marbles”. Ανακτήθηκε την 1^η Οκτωβρίου, 2019 από: <https://www.theguardian.com/culture/2019/aug/31/greece-sculpture-swap-athens-partheon-elgin-marbles-boris-johnson>

Sparacino Flavia (2004), *Scenographies of the Past and Museums of the Future: From the Wunderkammer to Body-Driven Interactive Narrative Spaces*. Ανακτήθηκε στις 16 Απριλίου, 2015 από: http://alumni.media.mit.edu/~flavia/Papers/acm_2004_sparacino.pdf

Σπαθή Ρουμπίνα (2017, Σεπτέμβριος 11), «*Πώς «τρέχει» η οικονομία της Β. Κορέας;*», Ανανακτήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου, 2019 από: <http://www.kathimerini.gr/926020/article/epikairothta/kosmos/pws-trexei-h-oikonomia-ths-v-koreas>

Σπίνου Παρή (2017, Απρίλιος 10), «*Άλογα στην Αρεοπαγίτου... ουρές στο ΕΜΣΤ*». Ανακτήθηκε στις 28 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.efsyn.gr/arthro/aloga-stin-areopagitoyoyres-sto-emst>

Σπίνου Παρή (2018, Δεκέμβριος 24), «*Ας γιορτάσουμε την επέτειο του Μουσείου Ακρόπολης με επιστροφή των Γλυπτών*». Ανακτήθηκε στις 25 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://www.efsyn.gr/arthro/giortasoyme-ti-10i-epeteio-toy-moyseioy-akropolis-me-tin-epistrofi-ton-glypton>

Suzman Janet (2018, Σεπτέμβριος 30), “*Restore the Parthenon marbles to their full beauty in Athens*”. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου, 2018 από: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2018/sep/30/restore-the-parthenon-marbles-to-their-full-beauty-in-athens>

Σύκκα Γιώτα (2013, Ιανουάριος 13), «*Ένας επίγειος παράδεισος στην Αθήνα*». Ανακτήθηκε στις 18 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.kathimerini.com.cy/gr/politismos/119354/?ctype=ar>

Σύκκα Γιώτα (2019, Φεβρουάριος 6), «*Εκτός... πολιτισμού οι νέοι*». Ανακτήθηκε στις 27 Απριλίου, 2019 από: <http://www.kathimerini.gr/1008560/article/politismos/eikastika/ektos-politismo-y-oi-neoi>

Τασούλας Κωνσταντίνος (2014), «*Χαιρετισμοί*». Στο «*Παρθενώνας, Η ακεραιότητα ενός μνημείου-συμβόλου, ο ρόλος των Πολιτών. μια διεθνής εκστρατεία, Πρακτικά Ημερίδας αμφιθέατρο μουσείου ακρόπολης*». Ανακτήθηκε στις 17 Νοεμβρίου, 2018 από: http://www.mvvfoundation.gr/wp-content/uploads/2014/06/Praktika_Hmeridas.pdf

Τζίμας Σταύρος (2010, Σεπτεμβρίου 5), «*Το μεγαλομανές σχέδιο ‘Σκόπια 2014’*». Ανακτήθηκε στις 29 Απριλίου, 2019 από: <http://www.kathimerini.gr/403955/article/epikairothta/politikh/to-megalomanes-sxedio-skopia-2014>

Τζίμας Σταύρος (2016, Ιούλιος 8), «*Η Αγία Σοφία και ο αλαζών*», Ανακτήθηκε στις 3 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.kathimerini.gr/866717/opinion/epikairothta/politikh/h-agia-sofia-kai-o-alazwn>

Τζίμας Σταύρος (2017, Ιούνιος 15), «*Η τελευταία επιθυμία ενός Εβραίου, όπως την αποκάλυψε ο Νετανιάχου*». Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2018 από: <http://www.kathimerini.gr/914018/article/epikairothta/politikh/h-teleytaia-epithymia-enos-evraioy-opws-thn-apokalyye-o-netaniaxoy>

ΤΟ ΒΗΜΑ (2009, Ιούνιος 2), «*Επίσκεψη του κ. Γ. Παπανδρέου στη Βεργίνα*», Ανάκτηση στις 29 Απριλίου, 2019 από: <https://www.tovima.gr/2009/06/02/politics/episkepsi-toy-k-g-papandreoy-sti-bergina/>

ΤΟ ΒΗΜΑ (2011, Φεβρουάριος 1), «*Google Art Project, Πανοραμική περιήγηση σε όλα τα μουσεία του κόσμου*». Ανακτήθηκε στις 27 Νοεμβρίου, 2016 από: <https://www.tovima.gr/2011/02/01/culture/b-google-art-project-b-br-panoramiki-periigisi-se-ola-ta-mouseia-toy-kosmoy/>

ΤΟ ΒΗΜΑ (2012, Απρίλιος 3), «*Αθωώθηκε το Focus για το εξώφυλλο με την Αφροδίτη της Μήλου*», Ανακτήθηκε 15 Ιουλίου, 2018, από: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=451629>

Τουλάτου Ίσμα (2018, Νοέμβριος 4), «*Νίκος Μανωλόπουλος: ‘‘Η επόμενη μέρα για το ‘Νιάρχος’ έχει ήδη σχεδιαστεί’’*». Ανακτήθηκε στις 15 Νοεμβρίου, 2018 από: https://www.tovima.gr/printed_post/i-epomeni-mera-gia-to-niarchos-exei-idi-sxediastei/

Trend Nick (2018, Ιούνιος 5), “*Why returning the Elgin Marbles to Greece would be madness*”, Ανακτήθηκε στις 22 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://www.telegraph.co.uk/travel/comment/why-returning-the-elgin-marbles-would-be-madness/>

Τσίτσας Θανάσης (2016, Ιούνιος 3), «*Βράβευση Μπουτάρη στη Νέα Υόρκη*». Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου, 2019 από: <http://www.ant1news.gr/Society/article/445336/brabeysi-mpoytari-sti-new-yorki>

Τσουμής Εύρης (2019, Μάιος 9), «*Θεσσαλονίκη: Η ιστορική μνήμη βρίσκει τη στέγη της στο Μουσείο Ολοκαυτώματος*». Ανακτήθηκε στις 10 Αυγούστου, 2019 από: https://www.ethnos.gr/ellada/37653_thessaloniki-i-istoriki-mnimi-briskei-ti-stegi-tis-sto-moyseio-olokaytomatos

UNESCO (1993), “*International Conference on Education 43rd Session, Geneva 14-19 September 1992, Unesco International Bureau of Education, ED/MD/95 Paris, January 1993*”, ανακτήθηκε στις 16 Ιουλίου, 2019 από: http://www.unesco.org/education/pdf/31_42.pdf

UNESCO (2011), «*Οικουμενική διακήρυξη της UNESCO για την πολιτιστική πολυμορφία*». Ανακτήθηκε στις 27 Νοεμβρίου, 2016 από: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/declaration_cultural_diversity_el.pdf.pdf

Υπουργείο Εξωτερικών (χχ) «*Πολιτιστική Διπλωματία*», Ανακτήθηκε στις 17 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.mfa.gr/eidika-themata-exoterikis-politikis/politistike-diplomatia/>

Υπουργείο Εξωτερικών (2010), «*Εκθέσεις για τα 2.500 Χρόνια από τη Μάχη του Μαραθώνα*», Ανακτήθηκε στις 12 Μαΐου, 2019 από: <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/proto-thema/ektheseis-gia-ta-2500-xronia-apo-ti-maxi-tou-marathona.html>

Υπουργείο Εξωτερικών (2017α), «*Εναρκτήρια ομιλία Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Κοτζιά, κατά την Υπουργική Διάσκεψη του Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών (Ζάππειο, 24.04.2017)*». Ανακτήθηκε στις 17 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.mfa.gr/epikairotita/proto-thema/enarkteria-omilia-upourgou-exoterikon-kotzia-kata-ten-upourgike-diaskepse-tou-phoroum-ton-arkhaion-politismou-zappeio-24042017.html>

Υπουργείο Εξωτερικών (2017β), «*Διακήρυξη Αθηνών για τη σύσταση του Φόρουμ Αρχαίων Πολιτισμών*». Ανακτήθηκε στις 20 Ιουλίου, 2017 από: <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/diakeruxe-athenon-gia-te-sustase-tou-phoroum-arkhaion-politismou.html>

Υπουργείο Εξωτερικών (2017γ), «*Εκδήλωση για τον εορτασμό της Ημέρας της Ευρώπης (09.05.2017)*». Ανακτήθηκε στις 11 Νοεμβρίου, 2017 από: <https://www.mfa.gr/epikairotita/eidiseis-anakoineseis/ekdelose-gia-ton-eortasmo-tes-emeras-tes-europes-09052017.html>

Υπουργείο Εξωτερικών (2018), «*Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Κοτζιά, κατά την Συνέντευξη Τύπου μετά το πέρας της 2ης Υπουργικής Διάσκεψης του Φόρουμ Αρχαίων Πολιτισμών (Λα Παζ, 13 Ιουλίου 2018)*», Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου, 2019 από: <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/delose-upourgou-exoterikon-kotzia-kata-ten-sunenteuxe-tupou-meta-to-peras-tes-2es-upourgikes-diaskepse-tou-phoroum-arkhaion-politismou-la-paz-13-iouliou-2018.html>

Υπουργείο Εξωτερικών (2018α), «*Δεύτερη Διεθνής Διάσκεψη με θέμα «Θρησκευτικός και Πολιτιστικός Πλουραλισμός και Ειρηνική Συνύπαρξη στη Μέση Ανατολή» (Αθήνα 30-31/10/2017)*». Ανακτήθηκε στις 17 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.mfa.gr/epikairotita/diloseis-omilies/deutere-diethnes-diaskepse-me-thema-threskeutikos-kai-politistikos-plouralismos-kai-eirenike-sunuparxe-ste-mese-anatole-athena-30-31102017.html>

Υπουργείο Εξωτερικών (2018β), «*Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ για την επιστροφή ή απόδοση πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσης*». Ανακτήθηκε στις 22 Δεκεμβρίου, 2018 από: <https://www.mfa.gr/dimereis-sheseis-tis-ellados/inomeno-basileio/politikes-skheseis.html>

Υπουργείο Εξωτερικών (2018γ), «*Ανάθεση στην Ελλάδα της ετήσιας προεδρίας της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος (IHRA) για το έτος 2021*». Ανακτήθηκε στις 10 Αυγούστου 2019 από: <https://www.mfa.gr/missionsabroad/el/israel/news/anathese-sten-ellada-tes-etesias-proedrias-tes-diethnous-summakhias-gia-te-mneme-tou-olokautomatos-ihra-gia-to-etos-2021.html>

Υπουργείο Πολιτισμού (χχα), «*Ιστορία*». Ανακτήθηκε στις 25 Μαΐου, 2019 από: <https://www.culture.gr/el/ministry/SitePages/history.aspx>

Υπουργείο Πολιτισμού (χχβ), «*Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού*». Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου, 2018 από: <https://www.culture.gr/el/ministry/SitePages/viewyphresia.aspx?iID=1398>

Υπουργείο Πολιτισμού (2016), «*Η ΕΚΘΕΣΗ «ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ: ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΑ ΣΤΟΝ ΜΕΓΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ» ΣΤΟ NATIONAL GEOGRAPHIC MUSEUM ΤΩΝ ΗΠΑ - Ένα ανθρωποκεντρικό ταξίδι στο χρόνο με θεματικό άξονα τους Έλληνες*». Ανακτήθηκε στις 14 Αυγούστου, 2019 από: <https://www.elculture.gr/blog/article/%ce%bf%ce%b9-%ce%ad%ce%bb%ce%bb%ce%b7%ce%bd%ce%b5%cf%82-%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%bf%ce%bd-%ce%b1%ce%b3%ce%b1%ce%bc%ce%ad%ce%bc%ce%bd%ce%bf%ce%bd%ce%b1-%cf%83%cf%84%ce%bf%ce%bd-%ce%bc-%ce%b1%ce%bb/#prettyPhoto>

Υπουργείο Πολιτισμού (2019), *Δηλώσεις Υπουργού Πολιτισμού για την έρευνα του ΕΚΠΑ: Η σχέση παιδιών και νέων με τον πολιτισμό*, Διαθέσιμο στον επίσημο ιστότοπο του Υπ.Πο.

<https://www.culture.gr/el/information/SitePages/view.aspx?nID=2573>

(27/4/2019)

Φακαλής Τίμος (2019, Φεβρουάριος 22), «*Ο Γιάννης Μπουτάρης πρώτος πρόεδρος του Μουσείου Ολοκαυτώματος*». Ανακτήθηκε στις 10 Αυγούστου, 2019 από: https://www.ethnos.gr/ellada/23036_o-giannis-mpoytaris-protos-proedros-toy-moyseiou-olokaytomatos

Χαραλαμπάκης Μάνος (2019, Ιούλιος 23), «*Εθνική τραγωδία των Ελλήνων το Ολοκαύτωμα*». Ανακτήθηκε στις 10 Αυγούστου 2019, από: <https://www.tanea.gr/print/2019/07/23/interviews/ethniki-tragodia-ton-ellinon-to-olokaytoma/>

Χατζηαντωνίου Ναταλί (2018, Νοέμβριος 20), *Κλιμακώνεται ο «πόλεμος» ΥΠΠΟΑ – Κοσκινά*. Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: https://www.ethnos.gr/politismos/5586_klimakonetai-o-polemos-yppoa-koskina

Χατζηαντωνίου Ναταλί (2019, Σεπτέμβριος 18), «*Αυτοψία της υπουργού Πολιτισμού στο Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης*». Ανακτήθηκε στις 24 Σεπτεμβρίου, 2019 από: https://www.ethnos.gr/politismos/61822_aytopsia-tis-yπουργoy-politismoy-sto-ethniko-moyseio-syghronis-tehnis

Vanabbemuseum (2011), “*PICASSO IN PALESTINE. A modern icon to be exhibited in Ramallah. 24/06/2011 - 20/07/2011*”. Ανακτήθηκε στις 15 Αυγούστου, 2019 από: <https://vanabbemuseum.nl/en/programme/programme/picasso-in-palestine/>

Verdot-Belaval Anthony (2017, Οκτώβριος 25), “*Carla Bruni et Nicolas Sarkozy : en famille sous le soleil d’Athènes*”. Ανακτήθηκε στις 4 Ιουλίου, 2018 από: <http://www.parismatch.com/People/Carla-Bruni-et-Nicolas-Sarkozy-en-famille-sous-le-soleil-d-Athenes-1378115>

Wilder Charly (2017, Ιανουάριος 4), “*52 Places to Go in 2017*”. Ανακτήθηκε στις 11 Νοεμβρίου, 2018 από: <https://www.nytimes.com/interactive/2017/travel/places-to-visit.html? r=1>

World Jewish Congress (2013), “*Greece: WJC laments failure by governing parties to agree on bill against hate speech*”. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου, 2019 από: <https://www.worldjewishcongress.org/en/news/greece-wjc-laments-failure-by-governing-parties-to-agree-on-bill-against-hate-speech>

ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Απόκης Δημήτρης (2018, Ιούνιος 10), Κεντρικό Δελτίο Ειδήσεων – Ανταπόκριση από Σιγκαπούρη, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση, Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2019 από: <https://webtv.ert.gr/ert1/themata/tramp-kim-sti-sigkapoyri-gia-tin-istoriki-synantisi-koryfis/>

Απόκης Δημήτρης (2019, Φεβρουάριος 28), Τηλεοπτική Εκπομπή «Πρώτη Είδηση» - Ανταπόκριση από Βιετνάμ, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση. Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2019 από: <https://webtv.ert.gr/ert1/themata/den-ypirxe-symfonia-metaxy-tramp-kim/>

Λασκαράτος Κώστας, (2019, Σεπτέμβριος 4), Κεντρικό Δελτίο Ειδήσεων, Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση. Ανακτήθηκε την 1^η Οκτωβρίου, 2019 από: <https://webtv.ert.gr/ert1/themata/daneismos-ton-glypton-toy-parthenona-den-simainei-apodochi-tis-vretanikis-kyriotitas/>

Εκπομπή παρουσίασης της επίσημης τελετής εγκαινίων του νέου Μουσείου της Ακρόπολης στην Αθήνα, τον Ιούνιο του 2009 (2009), Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση. Διαθέσιμο και στο ψηφιοποιημένο αρχείο της ΕΡΤ. Ανακτήθηκε την 15^η Ιουνίου, 2018 από: <http://archive.ert.gr/47036/>

Στα Άκρα – «Αγγελική Κοτταρίδη» (Ε) (2019), Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση. Διαθέσιμο και στο αρχείο της ΕΡΤ. Ανακτήθηκε στις 6 Μαΐου, 2019 από: <https://webtv.ert.gr/ert1/sta-akra/15ian2019-sta-akra-aggeliki-kottaridi-e/>

ΠΗΓΗ ΕΙΚΟΝΩΝ

Hellenicparliament (2018), *Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος στη Βουλή των Ελλήνων*, Διαθέσιμο στον επίσημο ιστότοπο της Βουλής των Ελλήνων

<https://www.hellenicparliament.gr/Enimerosi/Grafeio-Typou/Deltia-Typou?press=5e124c7d-81ed-408a-a32b-a87700f33504>

(30/4/2019)

ΕΜΣΤ (χχα), «*Συνεργασία Εθνικού Θεάτρου – ΕΜΣΤ*». Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2019 από: <http://www.emst.gr/events/synergasia-ethnikou-theatrou-emst-3>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Πολιτισμός: Ο ορισμός που εγκρίθηκε από την Παγκόσμια Διάσκεψη Πολιτιστικών Πολιτικών

Culture: The definition adopted by the World Conference on Cultural Policies (Mexico City, 1982):

'The whole complex of distinctive spiritual, material, intellectual and emotional features that characterise a society or social group' It includes modes of life, traditions and beliefs, the arts and letters, while incorporating in its value system the fundamental rights of human beings. The culture of a country is not confined to scholarly culture, but also includes popular culture. It is not restricted to the heritage, but is enriched and developed through both creativity and memory. A living culture cannot be inward looking; exchanges make it fertile. Lastly, scientific culture plays an increasingly important part in human culture, to which it helps to give a universal foundation.

πηγή: UNESCO (1993)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Βρυξέλλες, 22.7.2014
COM(2014) 477 final

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΓΖΕΝΤΑ ΤΗΣ ΕΕ

1.1. Ένα πλεονέκτημα για όλους, μια ευθύνη για όλους

Η ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, είναι ο κοινός μας πλούτος -η κληρονομιά μας από τις προηγούμενες γενιές των Ευρωπαίων και το κληροδότημά μας για τις επόμενες. Είναι αναντικατάστατο αποθετήριο γνώσης και πολύτιμος πόρος για την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή. Εμπλουτίζει τη ζωή εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων, αποτελεί πηγή έμπνευσης για τους διανοούμενους και τους καλλιτέχνες, και κινητήρια δύναμη για τους κλάδους του πολιτισμού και της δημιουργικότητας. Η πολιτιστική κληρονομιά μας και ο τρόπος με τον οποίο τη διατηρούμε και την αξιοποιούμε αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τον προσδιορισμό της θέσης της Ευρώπης στον κόσμο και την ελκυστικότητά της ως τόπου διαμονής, εργασίας και επίσκεψης.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι κοινός πόρος και κοινό αγαθό. Όπως και άλλα παρόμοια αγαθά μπορεί να είναι ευάλωτη στην υπερεκμετάλλευση και την ανεπαρκή χρηματοδότηση, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε παραμέληση, παρακμή και, σε ορισμένες περιπτώσεις, λήθη. Η φροντίδα της πολιτιστικής κληρονομιάς μας αποτελεί, επομένως, κοινή ευθύνη όλων μας. Ενώ η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς εμπίπτει κατά κύριο λόγο στην αρμοδιότητα των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών αρχών, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραματίζει καίριο ρόλο, σύμφωνα με τις Συνθήκες της ΕΕ και με βάση την αρχή της επικουρικότητας.

Το προοίμιο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει ότι τα υπογράφοντα μέρη εμπνέονται από την πολιτιστική, τη θρησκευτική και την ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης. Το άρθρο 3 παράγραφος 3 απαιτεί από την ΕΕ να μεριμνήσει για την προστασία και

ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Το άρθρο 167 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) αναφέρει τα εξής: «Η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά.» Η ΣΛΕΕ αναγνωρίζει επίσης την ιδιαιτερότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς για τη διατήρηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και την ανάγκη να διασφαλιστεί η προστασία της στην ενιαία αγορά¹²⁹.

Μετά την έγκριση της ευρωπαϊκής ατζέντας για τον πολιτισμό¹³⁰ το 2007, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί προτεραιότητα για τα προγράμματα εργασίας του Συμβουλίου για τον πολιτισμό και η συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει προχωρήσει μέσω της ανοικτής μεθόδου συντονισμού¹³¹. Το πολιτικό ενδιαφέρον σε επίπεδο ΕΕ αυξάνεται σταθερά, όπως τόνισαν πρόσφατα οι ενδιαφερόμενοι για τον πολιτισμό και την κληρονομιά στη διακήρυξη «Νέα αφήγηση για την Ευρώπη»¹³²: «Η Ευρώπη ως πολιτικό σώμα χρειάζεται να αναγνωρίσει την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η πολιτιστική κληρονομιά αποκαλύπτει τι σημαίνει να είσαι Ευρωπαίος σε διαχρονική βάση. Αποτελεί ισχυρό εργαλείο που παρέχει στους ευρωπαίους πολίτες το αίσθημα ότι ανήκουν σε μια ευρύτερη κοινότητα».

Δεν υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στις εθνικές αρμοδιότητες και τη δράση της ΕΕ: η κληρονομιά είναι πάντα και τοπική και ευρωπαϊκή. Διαμορφώθηκε διαχρονικά, αλλά και πέρα από σύνορα και κοινότητες. Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από τοπικές ιστορίες που συναποτελούν την ιστορία της Ευρώπης.

Η παρούσα ανακοίνωση έχει επικαιροποιηθεί από διάλογο πολλών ετών με τις προεδρίες της ΕΕ και τους ενδιαφερομένους¹³³. Ανταποκρίνεται στη φετινή πρόσκληση του Συμβουλίου προς την Επιτροπή «να αναλάβει την ανάλυση του οικονομικού και κοινωνικού αντικτύπου της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ΕΕ και να συμβάλει στην ανάπτυξη στρατηγικής προσέγγισης για την πολιτιστική κληρονομιά»¹³⁴. Εξετάζει τις διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με τον οικονομικό και κοινωνικό αντίκτυπο της πολιτιστικής κληρονομιάς και τα σχέδια για τη

¹²⁹ Το άρθρο 36 της ΣΛΕΕ επιτρέπει απαγορεύσεις ή περιορισμούς εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων για την προστασία εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία. Η οδηγία αριθ. 93/7/ΕΟΚ σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν παράνομα απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους μέλους εκδόθηκε δυνάμει του άρθρου 114 της ΣΛΕΕ, για την εξασφάλιση της επιστροφής πολιτιστικών αγαθών που χαρακτηρίζονται ως «εθνικοί θησαυροί» κατά την έννοια του άρθρου 36 της ΣΛΕΕ. Η εν λόγω οδηγία αναδιατυπώθηκε με την οδηγία 2014/60/ΕΕ. Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 116/2009 του Συμβουλίου, σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών, θεσπίζει διατάξεις προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι εξαγωγές πολιτιστικών αγαθών υπόκεινται σε ενιαίους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης. Το άρθρο 107 παράγραφος 3 στοιχείο δ) της ΣΛΕΕ προβλέπει ότι δύνανται να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά οι ενισχύσεις για την προώθηση του πολιτισμού και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους συναλλαγών και ανταγωνισμού στην Ένωση σε βαθμό αντίθετο με το κοινό συμφέρον.

¹³⁰ COM(2007)242 τελικό και ψήφισμα του Συμβουλίου, της 16ης Νοεμβρίου 2007, σχετικά με μια ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό

¹³¹ ec.europa.eu/culture/policy/strategic-framework/european-coop_en.htm

¹³² ec.europa.eu/debate-future-europe/new-narrative/pdf/declaration_en.pdf

¹³³ Η εκπόνηση της παρούσας ανακοίνωσης έχει επωφεληθεί από το έργο που έχει επιτελεστεί υπό διαδοχικές προεδρίες της ΕΕ από την ομάδα προβληματισμού «Η ΕΕ και η πολιτιστική κληρονομιά», αρχίζοντας με τη διακήρυξη της Μπριζ υπό τη βελγική Προεδρία το 2010 (www.culture-dev.eu/pdf/fr/DeclarationofBrugesEN.pdf) και συνεχίζοντας το 2013 με τη λιθουανική και το 2014 με την ελληνική Προεδρία. Σημαντικές συνεισφορές έχουν προέλθει επίσης από το φόρουμ κορυφής για την ευρωπαϊκή κληρονομιά και από το νομικό φόρουμ για την ευρωπαϊκή κληρονομιά, καθώς και από τη «Συμμαχία για την Ευρωπαϊκή Κληρονομιά 3.3».

¹³⁴ Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά ως στρατηγικού πόρου για μια βιώσιμη Ευρώπη, που εγκρίθηκαν στις 21 Μαΐου 2014: register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%209129%202014%20INIT

βελτίωση της βάσης τεκμηρίωσης (τμήμα 1.2) και διερευνά τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς (τμήμα 1.3).

Σύμφωνα με τους στόχους της ευρωπαϊκής ατζέντας για τον πολιτισμό, η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει την προσέγγιση της ΕΕ για την πολιτιστική κληρονομιά σε διάφορους τομείς πολιτικής (τμήμα 2). Στη συνέχεια, εκθέτει τα διαθέσιμα εργαλεία σε επίπεδο ΕΕ, τα οποία συμπληρώνουν τα εθνικά και περιφερειακά προγράμματα, με σκοπό να συμβάλουν στην προστασία και τη βελτίωση της εγγενούς και κοινωνικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς (τμήμα 2.1), να ενισχύσουν τη συνεισφορά της στην οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας (τμήμα 2.2) και να αναπτύξουν το δυναμικό της δημόσιας διπλωματίας της ΕΕ (τμήμα 2.3).

Τέλος, η ανακοίνωση περιγράφει τα διαθέσιμα μέτρα για την ενίσχυση της συνεργασίας πολιτικής σε διάφορα επίπεδα και τα έργα που αναπτύσσονται για την υποστήριξη νέων μοντέλων διακυβέρνησης της πολιτιστικής κληρονομιάς (τμήματα 3 και 4).

Ο γενικός στόχος είναι να βοηθήσει τα κράτη μέλη και τους ενδιαφερομένους να αξιοποιήσουν στο έπακρο τη σημαντική υποστήριξη για την κληρονομιά, η οποία διατίθεται στο πλαίσιο των νομοθετικών πράξεων της ΕΕ, να σημειώσουν πρόοδο προς μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση, τόσο σε εθνικό όσο και σε ενωσιακό επίπεδο και, εν τέλει, να καταστεί η Ευρώπη ένα εργαστήριο καινοτομίας που βασίζεται στην κληρονομιά¹³⁵.

1.2. Υποτιμημένη συνεισφορά στην οικονομική μεγέθυνση και την κοινωνική συνοχή

Η κληρονομιά έχει πολλές διαστάσεις: πολιτιστική, φυσική, ψηφιακή, περιβαλλοντική, ανθρώπινη και κοινωνική. Η αξία της -τόσο η εγγενής όσο και η οικονομική- είναι μια συνάρτηση των εν λόγω διαφορετικών διαστάσεων και της ροής των συναφών υπηρεσιών. Η οικονομική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει πρόσφατα τεθεί στο επίκεντρο έρευνας¹³⁶, αλλά είναι διαθέσιμες μόνον επιμέρους εκτιμήσεις της σημασίας της.

Ειδικότερα, λείπουν στοιχεία για το σύνολο της ΕΕ, αλλά ανά χώρα και τομεακές μελέτες καταδεικνύουν τη σημαντική οικονομική συνεισφορά του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σύμφωνα με την Ομοσπονδία Ευρωπαϊκών Οικοδομικών Επιχειρήσεων, το 2013 οι εργασίες ανακαίνισης και συντήρησης αντιπροσώπευαν το 27,5% της αξίας της κατασκευαστικής βιομηχανίας της Ευρώπης¹³⁷. Στη Γαλλία το 2011 η πολιτιστική κληρονομιά απέφερε 8,1 δισ. ευρώ¹³⁸ και μελέτες του Ηνωμένου Βασιλείου έχουν δείξει ότι το ιστορικό περιβάλλον μπορεί να προσφέρει υψηλή απόδοση επενδύσεων: κάθε 1 λίρα στερλίνα που επενδύεται αποφέρει έως 1,60 λίρες στερλίνες πρόσθετης οικονομικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια δέκα ετών¹³⁹.

Η κληρονομιά έχει δευτερογενείς επιπτώσεις σε άλλους τομείς της οικονομίας. Για παράδειγμα, ο τουρισμός εκτιμάται ότι συνεισφέρει 415 δισ. ευρώ στο ΑΕγχΠ της ΕΕ¹⁴⁰, ενώ 3,4 εκατομμύρια τουριστικές επιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν 15,2 εκατ. θέσεις εργασίας¹⁴¹ –πολλές από αυτές συνδεδεμένες με την πολιτιστική κληρονομιά, άμεσα ή έμμεσα. Το 27% των ταξιδιωτών της ΕΕ δηλώνουν ότι η πολιτιστική κληρονομιά είναι βασικός παράγοντας στην

¹³⁵ ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en.htm

¹³⁶ www.eenc.info/news/the-social-and-economic-value-of-cultural-heritage-literature-review

¹³⁷ www.fiec.eu/en/library-619/key-figures.aspx

¹³⁸ www.economie.gouv.fr/files/03-rapport-igf-igac-culture-economie.pdf

¹³⁹ hc.english-heritage.org.uk/content/pub/HC-Eng-2010

¹⁴⁰ www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/european_union2014.pdf η συναλλαγματική ισοτιμία

αναφοράς της ΕΚΤ για το δολάριο ΗΠΑ / ευρώ για το 2013 είναι 1,3281

¹⁴¹ epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Tourism_industries_-_economic_analysis

επιλογή ταξιδιωτικού προορισμού. Το 2013 το 52% των πολιτών της ΕΕ επισκέφθηκε τουλάχιστον ένα ιστορικό μνημείο ή τοποθεσία και το 37% κάποιο μουσείο ή γκαλερί στις αντίστοιχες χώρες τους, ενώ το 19% επισκέφθηκε κάποιο ιστορικό μνημείο ή τοποθεσία σε άλλη χώρα της ΕΕ¹⁴². Ως εκ τούτου, η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να συμβάλει στην προβολή πόλεων και περιφερειών, προσελκύοντας ταλέντα και τουρισμό.

Η τεχνολογία προσθέτει οικονομική αξία στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς: το ψηφιοποιημένο πολιτιστικό υλικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον εμπλουτισμό της εμπειρίας των επισκεπτών, την ανάπτυξη ευρωπαϊκού περιεχομένου, ντοκιμαντέρ, τουριστικών εφαρμογών και παιχνιδιών.

Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί κάλλιστα να προωθήσει την κοινωνική συνοχή και ένταξη, μέσω της αναγέννησης παραμελημένων περιοχών, της δημιουργίας τοπικών θέσεων εργασίας και της προαγωγής της αμοιβαίας κατανόησης και του αισθήματος της κοινότητας. Ο τομέας προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες εκπαίδευσης και εθελοντισμού¹⁴³, τόσο για τους νέους όσο και για τους ηλικιωμένους, και προάγει τον διάλογο μεταξύ διαφόρων πολιτισμών και γενεών.

Ωστόσο, για να κατανοηθεί καλύτερα ο υφιστάμενος και ο δυνητικός ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς στην ανάπτυξη πολιτικής, είναι σημαντικό να βελτιωθούν τα συστηματικά στοιχεία σχετικά με τον οικονομικό και κοινωνικό της αντίκτυπο. Το έργο **Η πολιτιστική κληρονομιά μετρά για την Ευρώπη: Προς έναν ευρωπαϊκό δείκτη για την αξιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς**, που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα της ΕΕ για τον πολιτισμό και εγκαινιάστηκε το 2013, θα συμβάλει προς αυτήν την κατεύθυνση. Θα συλλέξει και θα αναλύσει την υφιστάμενη έρευνα και τα στοιχεία από όλη την ΕΕ σχετικά με τον αντίκτυπο της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνία και την οικονομία. Τα αποτελέσματα αναμένονται στα μέσα του 2015. Όσον αφορά τα στοιχεία του πολιτισμού γενικότερα, η Eurostat έχει αρχίσει να αναπτύσσει ένα σύνολο τακτικών ευρωπαϊκών στατιστικών, το οποίο αναμένεται επίσης να παραγάγει αποτελέσματα το 2015.

1.3. Ένας τομέας που υφίσταται μετασχηματισμό: η πολιτιστική κληρονομιά ως πηγή κοινωνικής καινοτομίας για έξυπνη και διατηρήσιμη ανάπτυξη, χωρίς αποκλεισμούς

Αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις...

Ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς βρίσκεται σε κρίσιμο σταυροδρόμι.

Οι δημόσιοι προϋπολογισμοί μειώνονται, όπως και η συμμετοχή σε παραδοσιακές πολιτιστικές δραστηριότητες¹⁴⁴.

Η αστικοποίηση, η παγκοσμιοποίηση και οι τεχνολογικές αλλαγές διαφοροποιούν τα δυνητικά ακροατήρια.

Οι υψηλές τουριστικές εισροές έχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα –αυξάνουν τα έσοδα, αλλά και τις περιβαλλοντικές και φυσικές πιέσεις.

¹⁴² Έρευνα του Ευρωβαρόμετρου σχετικά με τη στάση των Ευρωπαίων έναντι του τουρισμού ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_328_en.pdf EUROBAROMETER

¹⁴³

www.europanostra.org/UPLOADS/FILS/Amsterdam_declaration_as%20adopted%20by%20GA_11062011.pdf

¹⁴⁴ Ειδική έκθεση Ευρωβαρόμετρου 399 του 2013, για την πρόσβαση και τη συμμετοχή στον πολιτισμό: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf

Η ψηφιοποίηση και η επιγραμμική προσβασιμότητα πολιτιστικού περιεχομένου «ταρακουνούν» τα παραδοσιακά μοντέλα, μετασχηματίζουν τις αλυσίδες αξιών και απαιτούν νέες προσεγγίσεις στην πολιτιστική και καλλιτεχνική κληρονομιά μας.

Το λαθρεμπόριο πολιτιστικών τεχνουργημάτων παραμένει δύσκολο ζήτημα, που απαιτεί δράση σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Η υπερθέρμανση του πλανήτη και η κλιματική αλλαγή, ιδίως η άνοδος της στάθμης της θάλασσας και η αυξημένη εμφάνιση ακραίων καιρικών φαινομένων, μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την πολιτιστική κληρονομιά.

Όλες αυτές οι προκλήσεις πρέπει να αντιμετωπιστούν, προκειμένου να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης.

Ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει επίσης να προσαρμόσει τα διοικητικά και επιχειρηματικά μοντέλα και να αναπτύξει νέες επαγγελματικές δεξιότητες σε συνεργασία με τις αρχές, όχι μέσω εφάπαξ και μεμονωμένων παρεμβάσεων, αλλά εντάσσοντας την αξιοποίηση και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε ευρύτερα μακροπρόθεσμα αναπτυξιακά σχέδια. Η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων φορέων του ιδιωτικού τομέα μέσω συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα θα πρέπει επίσης να διερευνηθεί περαιτέρω.

Είναι σαφές ότι πολλές δημόσιες πολιτικές έχουν αντίκτυπο στην πολιτιστική κληρονομιά, και η πολιτιστική κληρονομιά, με τη σειρά της, έχει μεγάλο αντίκτυπο σε άλλους τομείς πολιτικής. Ως εκ τούτου, είναι αναγκαία μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη διατήρηση, την προώθηση και την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να ληφθεί υπόψη η πολλαπλή συμβολή της στους κοινωνικούς και οικονομικούς στόχους, καθώς και ο αντίκτυπός της σε άλλες δημόσιες πολιτικές.

... και αξιοποιώντας τις ευκαιρίες

Ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς επανακαθορίζεται για να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις.

Η διατήρηση προσανατολίζεται ολοένα και περισσότερο στη συντήρηση και ενίσχυση του συνόλου του πολιτιστικού τοπίου και όχι μιας μεμονωμένης τοποθεσίας, ενώ συγχρόνως γίνεται όλο και περισσότερο ανθρωποκεντρική. Οι παλιές προσεγγίσεις αποσκοπούσαν στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς απομονώνοντάς την από την καθημερινή ζωή. Οι νέες προσεγγίσεις επικεντρώνονται στο να την καταστήσουν αναπόσπαστο τμήμα της τοπικής κοινότητας. Οι τοποθεσίες αποκτούν δεύτερη ζωή και νόημα, εκφράζοντας τις σύγχρονες ανάγκες και ανησυχίες.

Η ψηφιοποίηση και η επιγραμμική προσβασιμότητα επιτρέπουν πρωτοφανείς μορφές συμμετοχής και ανοίγουν νέες ροές εσόδων. Τα εργαλεία ηλεκτρονικής μάθησης προωθούν την ευρύτερη πρόσβαση σε πολιτιστικό περιεχόμενο σε σπίτια, σχολεία και πανεπιστήμια και επιτρέπουν στους πολίτες να παράγουν, να επαναχρησιμοποιούν και να προσθέτουν αξία σε περιεχόμενο, ενισχύοντας την αξία των πολιτιστικών συλλογών.

Καθώς οι τοποθεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς γίνονται δημόσιοι χώροι που παράγουν κοινωνικό και περιβαλλοντικό κεφάλαιο, οι πόλεις και οι περιφέρειες που τις φιλοξενούν μετατρέπονται σε κινητήριες δυνάμεις της οικονομικής δραστηριότητας, κέντρα γνώσεων, εστιακά σημεία δημιουργικότητας και πολιτισμού, τόπους αλληλεπίδρασης και κοινωνικής ένταξης της κοινότητας: εν ολίγοις παράγουν καινοτομία και συμβάλλουν στην έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, σύμφωνα με τους στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Τα μουσεία και τα αρχαία εξελίσσονται επίσης, μεταξύ άλλων με την ψηφιοποίηση συλλογών, τη σύνδεσή τους σε ανοικτά δίκτυα και την ευρύτερη διάθεσή τους στους πολίτες (αν και το

ποσοστό της ψηφιοποιημένης πολιτιστικής κληρονομιάς που είναι διαθέσιμη στο διαδίκτυο παραμένει μικρό, λόγω των πόρων που απαιτούνται για την ψηφιοποίηση και, σε μικρότερο βαθμό, λόγω της εκκαθάρισης των δικαιωμάτων δημιουργού¹⁴⁵).

Τα μουσεία προσανατολίζονται όλο και περισσότερο προς την κοινότητα, με πρωταγωνιστές μεμονωμένα άτομα και ιστορίες, για παράδειγμα προτείνοντας αφηγήσεις βασισμένες στην πολιτιστική κληρονομιά που διαπλέκουν τις προσωπικές ιστορίες των μελών της κοινότητας στην ερμηνεία μεγαλύτερων ιστορικών γεγονότων. Θέτουν το κοινό στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων τους και στο ίδιο επίπεδο με τις συλλογές, δεν διστάζουν να διερευνήσουν ευαίσθητα και δύσκολα ζητήματα και πραγματεύονται σύγχρονα θέματα που εκφράζουν πιο ποικιλόμορφα ακροατήρια.

Ιστορικές πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά αντιμετωπίζουν τα πιο πολύπλοκα προβλήματα όσον αφορά τη διατήρηση του ιστού της ευρωπαϊκής ταυτότητας, παράγοντας παράλληλα διατηρήσιμη ανάπτυξη και απασχόληση. Δείχνουν όμως επίσης ότι η ευφυής διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να είναι επιτυχής και διατηρήσιμη, για παράδειγμα μέσω της ενεργειακά αποδοτικής επαναχρησιμοποίησης των ιστορικών κτιρίων και της προώθησης πιο οικολογικών μεταφορών και του πολιτιστικού τουρισμού. Χάρη στην ελκυστικότητα του αστικού και φυσικού περιβάλλοντος, οι τοποθεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς συνήθως φιλοξενούν συστάδες του πολιτιστικού και δημιουργικού κλάδου. Μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς έχει επίσης τις ρίζες του σε αγροτικές περιοχές και απομακρυσμένες περιφέρειες, συχνά συνδεδεμένες στενά με το φυσικό περιβάλλον· εν προκειμένω καινοτόμες μορφές διαχείρισης με προσανατολισμό στις κοινότητες μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά το οικονομικό και κοινωνικό δυναμικό τους.

2. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής ατζέντας για τον πολιτισμό, συμβάλλοντας σημαντικά και στους τρεις στόχους της:

- *προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου* -λόγω της εγγενούς και κοινωνικής αξίας της, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί κεντρική συνιστώσα

προώθηση του πολιτισμού ως καταλύτη για τη δημιουργικότητα –η πολιτιστική κληρονομιά συμβάλλει μέσω του άμεσου και έμμεσου οικονομικού δυναμικού της, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας να στηρίζει τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες μας και να εμπνέει δημιουργούς και διανοούμενους

προώθηση του πολιτισμού ως ζωτικού στοιχείου της διεθνούς διάστασης της Ένωσης –η ευρωπαϊκή εμπειρογνομοσύνη στην πολιτιστική κληρονομιά χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης σε διεθνές επίπεδο

Ενώ οι πολιτικές για τη διατήρηση, την αποκατάσταση, την προσβασιμότητα και την εκμετάλλευση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν πρωτίστως εθνικές ή τοπικές αρμοδιότητες, η πολιτιστική κληρονομιά καλύπτεται άμεσα από αρκετές πολιτικές της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του πολιτισμού, του περιβάλλοντος, της έρευνας και καινοτομίας, της εκπαίδευσης, της περιφερειακής πολιτικής και της τελωνειακής συνεργασίας.

Για την υποστήριξη της ευρωπαϊκής ατζέντας για τον πολιτισμό έχει αναπτυχθεί νέα γενιά μέσων της ΕΕ -αρχής γενομένης με τα προγράμματα «Δημιουργική Ευρώπη» και «Ορίζοντας 2020»- που πρέπει να γίνουν καλύτερα γνωστά και να κινητοποιηθούν. Η ΕΕ υποστηρίζει σημαντικές κοινές προσπάθειες διατήρησης (για παράδειγμα, στον Παρθενώνα και στον

¹⁴⁵

www.enumerate.eu/fileadmin/ENUMERATE/documents/ENUMERATE-Digitisation-Survey-2014.pdf

αρχαιολογικό χώρο της Πομπηίας)¹⁴⁶, χρηματοδοτεί έρευνα αιχμής και συμμετέχει στην εκπόνηση νέων, πιο ανοικτών αφηγήσεων σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης· συμβάλλει επίσης στην ευαισθητοποίηση μέσω βραβείων και άλλων πρωτοβουλιών, συχνά σε συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών.

Για την ενίσχυση της θέσης της Ευρώπης στον τομέα της διατήρησης, της αποκατάστασης και της αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, υπάρχει ανάγκη για:

ενθάρρυνση του εκσυγχρονισμού στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, με αύξηση της ευαισθητοποίησης και συμμετοχή νέων ακροατηρίων

εφαρμογή στρατηγικής προσέγγισης της έρευνας και της καινοτομίας, της ανταλλαγής γνώσεων και της έξυπνης εξειδίκευσης·

αξιοποίηση των ευκαιριών που προσφέρει η ψηφιοποίηση· προσέγγιση νέων ακροατηρίων και ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων·

προσδιορισμός των αναγκών σε επίπεδο δεξιοτήτων και βελτίωση της κατάρτισης των επαγγελματιών του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς και

συνέχιση της ανάπτυξης περισσότερο συμμετοχικών μοντέλων ερμηνείας και διακυβέρνησης, που είναι καλύτερα προσαρμοσμένα στη σύγχρονη Ευρώπη, με μεγαλύτερη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών.

Για την επίτευξη αυτών των στόχων, ο τομέας της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς χρειάζεται περισσότερες ευκαιρίες για μεγαλύτερης κλίμακας δικτύωση και ομαδική μάθηση εντός και μεταξύ των κρατών μελών.

2.1. Βελτίωση της εγγενούς και κοινωνικής αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς με σκοπό την προαγωγή της πολιτιστικής πολυμορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου

Έρευνα και καινοτομία

Η συγκέντρωση πόρων για την εφαρμογή των πλέον σύγχρονων τεχνολογιών και την τόνωση νέων επιστημονικών προσεγγίσεων μπορεί να βελτιώσει σημαντικά την κατανόηση, τη διατήρηση και τη διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ΕΕ στηρίζει επί μακρόν την έρευνα για την πολιτιστική κληρονομιά στο πλαίσιο των ερευνητικών προγραμμάτων-πλαισίων της, προωθώντας την αριστεία της ΕΕ στην έρευνα για την πολιτιστική κληρονομιά.

Στο πλαίσιο του **έβδομου προγράμματος-πλαισίου για την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη**, επενδύθηκαν 100 εκατ. ευρώ περίπου σε έργα που αφορούν βασικές πτυχές της προστασίας, της διατήρησης και της ενίσχυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς, καλύπτοντας επίσης πολιτιστικές ανταλλαγές, μουσεία, ταυτότητες και γλωσσική πολυμορφία, πολιτιστικά τοπία και ειδικές ερευνητικές υποδομές.

Η **πρωτοβουλία κοινού προγραμματισμού** «Πολιτιστική κληρονομιά και πλανητικές μεταβολές» είναι μια καινοτόμος και συνεργατική ερευνητική πρωτοβουλία που αποβλέπει στον εξορθολογισμό και συντονισμό των εθνικών ερευνητικών προγραμμάτων, προκειμένου να καταστεί δυνατή η πιο αποτελεσματική και αποδοτική χρήση των λιγοστών οικονομικών πόρων, η αξιοποίηση των συνεργιών και η αποφυγή επικαλύψεων¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, σε συνεργασία με το πρόγραμμα Europa Nostra, υποστηρίζει επίσης την προστασία των επτά πιο απειλούμενων τοποθεσιών στην Ευρώπη, που επιλέγονται ετησίως: www.europanostra.org/7-most-endangered

¹⁴⁷ www.jpi-culturalheritage.eu/ και www.heritageportal.eu

Ο «Ορίζοντας 2020» είναι το νέο πρόγραμμα-πλαίσιο της ΕΕ για την έρευνα και την καινοτομία, με σχεδόν 80 δισ. ευρώ διαθέσιμα από το 2014 έως το 2020. Θα ενισχύσει περαιτέρω τη θέση της ΕΕ στον τομέα της διατήρησης, της αποκατάστασης και της αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με την υποστήριξη της συνεργασίας μεταξύ ερευνητών σε ευρύ φάσμα θεμάτων. Οι ευκαιρίες έρευνας και καινοτομίας που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά θα είναι διαθέσιμες και στους τρεις πυλώνες του προγράμματος: επιστημονική αριστεία, βιομηχανική υπεροχή και κοινωνικές προκλήσεις. Η ΕΕ θα στηρίξει την εφαρμογή της επιστήμης αιχμής στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς· την ανάπτυξη πιο συμμετοχικών ερμηνειών του παρελθόντος· και νέες μεθόδους διάδοσης και ανταλλαγής γνώσεων. Ο ευρωπαϊκός χάρτης πορείας για τις ερευνητικές υποδομές δίνει προτεραιότητα στη δημιουργία νέας ευρωπαϊκής ψηφιακής υποδομής έρευνας για τις τέχνες και τις ανθρωπιστικές επιστήμες (DARIAH)¹⁴⁸.

Οι δραστηριότητες έρευνας και καινοτομίας θα εξετάσουν τη διάδοση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, τις μεταβαλλόμενες τάσεις διαμόρφωσης ταυτότητας, την ενίοτε αμφιλεγόμενη κληρονομιά των ευρωπαϊκών πολέμων, καθώς και την πνευματική βάση και τον πολιτιστικό ρόλο της Ευρώπης στον κόσμο και τις πλούσιες ευρωπαϊκές συλλογές αρχείων, μουσείων και βιβλιοθηκών, αξιοποιώντας τις τεχνολογικές ευκαιρίες που προσφέρει η ψηφιακή εποχή. Επιπλέον, έρευνα και καινοτομία πραγματοποιούνται στις στρατηγικές, στις μεθοδολογίες και στα εργαλεία που απαιτούνται για την ενεργοποίηση μιας δυναμικής και βιώσιμης πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και των φυσικών κινδύνων και καταστροφών. Θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στις συγκλίνουσες τεχνολογίες και στην πολυεπιστημονική έρευνα και καινοτομία των μεθοδολογιών, των προϊόντων και των υπηρεσιών στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς¹⁴⁹.

Θα εγκαινιαστεί επίσης πλαίσιο πολιτικής της ΕΕ για την έρευνα και την καινοτομία και ατζέντα για την πολιτιστική κληρονομιά, με βάση τη συνεισφορά ομάδας εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου οι οποίοι εξετάζουν καινοτόμες και βιώσιμες επενδύσεις, τη χρηματοδότηση και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα έχει μια πολυσυμμετοχική προσέγγιση, εστιασμένη στην κοινωνία και την επιχειρηματικότητα, και θα παράσχει υποστήριξη πολιτικής σε επίπεδο ΕΕ και κρατών μελών.

Η κοινωνική πλατφόρμα για τις στοχαστικές κοινωνίες θα φέρει σε επαφή ερευνητές, ενδιαφερόμενα μέρη και υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής, για την αντιμετώπιση θεμάτων πολιτικής με ολοκληρωμένο τρόπο. Η πλατφόρμα θα συνδράμει την Επιτροπή στον προσδιορισμό μιας καινοτόμου και εστιασμένης ερευνητικής ατζέντας, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών εκφράσεων στην Ευρώπη¹⁵⁰.

Σύνδεση της πολιτιστικής κληρονομιάς μας και ευρεία διάθεσή της στην ψηφιακή εποχή

Η ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς συμβάλλει στην ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό, με βελτίωση της πρόσβασης του κοινού στις διάφορες μορφές γλωσσικής και πολιτιστικής έκφρασης. Η ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η διάθεσή της σε επιγραμμική μορφή και η υποστήριξη της οικονομικής εκμετάλλευσής της είναι επίσης δραστηριότητες στο επίκεντρο της ψηφιακής ατζέντας για την Ευρώπη. Η ψηφιοποίηση πολλαπλασιάζει τις ευκαιρίες πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά και τη συμμετοχή του

¹⁴⁸ ec.europa.eu/research/infrastructures/pdf/esfri-strategy_report_and_roadmap.pdf

¹⁴⁹ Απόφαση αριθ. 2013/743/ΕΕ του Συμβουλίου για τον καθορισμό του ειδικού προγράμματος υλοποίησης του προγράμματος «Ορίζων 2020»

¹⁵⁰ ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/h2020/topics/2102-reflective-9-2014.html

κοινού· ενώ τα ψηφιακά εργαλεία όπως η τρισδιάστατη σάρωση μπορούν να διευκολύνουν τη διατήρηση και αποκατάσταση των στοιχείων της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η πολιτιστική πλατφόρμα **Europeana** (www.europeana.eu) παρέχει τώρα πρόσβαση σε 30 εκατομμύρια αντικείμενα πολιτισμού από περισσότερους από 2.500 οργανισμούς: οι πόροι των πολιτιστικών ιδρυμάτων της Ευρώπης είναι τώρα πιο φιλικό στο διαδίκτυο και επαναχρησιμοποιούνται ευρύτερα. Η Europeana συμβάλλει στην ανάπτυξη και εφαρμογή προτύπων και διαλειτουργικότητας στον τομέα αυτόν και παρέχει έναν χώρο όπου οι επαγγελματίες στον τομέα του πολιτισμού ανταλλάσσουν ψηφιακή εμπειρογνωμοσύνη. Επιτρέπει στους Ευρωπαίους να συμμετάσχουν στην πολιτιστική κληρονομιά τους και να συνεισφέρουν τις προσωπικές τους εμπειρίες, για παράδειγμα σε σχέση με σημαντικά ιστορικά γεγονότα, όπως ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος.

Ωστόσο, οι προκλήσεις παραμένουν: πρέπει να γίνεται ορθή διαχείριση, διατήρηση και συντήρηση του ψηφιακού πολιτιστικού περιεχομένου· τα επιγραμμικά δικαιώματα πρέπει να εκκαθαριστούν· και το υλικό πρέπει να διατεθεί σε μορφή αναγνώσιμη από υπολογιστές, σύμφωνα με ανοικτά πρότυπα, με ελάχιστη ανάλυση, διαλειτουργικότητα και εμπλουτισμένα μετα-δεδομένα.

Σε επίπεδο ΕΕ ορισμένες από τις προκλήσεις αυτές αντιμετωπίζονται με την **οδηγία 2003/98 για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα**¹⁵¹, ενώ η **σύσταση 2011/711/ΕΕ**¹⁵² για την ψηφιοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα πολιτιστικού υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη καλεί τα κράτη μέλη να προωθήσουν τη διαθεσιμότητα βάσεων δεδομένων με πληροφόρηση για τα δικαιώματα, συνδεδεμένων σε ευρωπαϊκό επίπεδο (όπως η ARROW) και να δημιουργήσουν τις συνθήκες του νομικού πλαισίου για την ενίσχυση των μηχανισμών αδειοδότησης για την ψηφιοποίηση μεγάλης κλίμακας και τη διασυνοριακή προσβασιμότητα έργων που δεν διατίθενται πλέον στο εμπόριο.

Πολλά έργα της ΕΕ έχουν επιτρέψει την επιγραμμική πρόσβαση σε σπάνιο υλικό. Το **έργο Europeana Regia** έχει ψηφιοποιήσει περισσότερα από 1.000 σπάνια και πολύτιμα χειρόγραφα από τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Άλλα έργα εστιάζουν στις δυνατότητες δημιουργικής επαναχρησιμοποίησης ψηφιακού πολιτιστικού υλικού, όπως το **Europeana Creative** και το **Europeana Space**.

Η ΕΕ έχει αναγνωρίσει τον κινηματογράφο ως βασική συνιστώσα της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς· ως εκ τούτου, το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο έχουν συστήσει στα κράτη μέλη να συγκεντρώνουν, να διατηρούν και να αποκαθιστούν συστηματικά την κινηματογραφική μας κληρονομιά και να διευκολύνουν τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές χρήσεις της¹⁵³. Η Επιτροπή παρακολουθεί την εφαρμογή αυτών των συστάσεων¹⁵⁴ και διευκολύνει την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών στο πλαίσιο της ομάδας εμπειρογνομόνων του κινηματογράφου / της υπο-ομάδας κινηματογραφικής κληρονομιάς¹⁵⁵. Η κινηματογραφική κληρονομιά βρίσκεται επίσης στο επίκεντρο της νέας ανακοίνωσης της Επιτροπής: Ο ευρωπαϊκός κινηματογράφος στην ψηφιακή εποχή -Σύνδεση πολιτιστικής ποικιλομορφίας και ανταγωνιστικότητας¹⁵⁶.

¹⁵¹ Οδηγία 2003/98/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Νοεμβρίου 2003, για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα.

¹⁵² Σύσταση 2011/711/ΕΕ της Επιτροπής, της 27ης Οκτωβρίου 2011, για την ψηφιοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα πολιτιστικού υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη

¹⁵³ Σύσταση 2005/865/ΕΚ σχετικά με την κινηματογραφική κληρονομιά και την ανταγωνιστικότητα των συναφών δραστηριοτήτων της κινηματογραφικής βιομηχανίας

¹⁵⁴ Οι εκθέσεις του 2008, του 2010 και του 2012 διατίθενται στη διεύθυνση: ec.europa.eu/digital-agenda/en/protection-film-heritage

¹⁵⁵ ec.europa.eu/digital-agenda/en/cinema-expert-group-subgroup-film-heritage

¹⁵⁶ ec.europa.eu/culture/library/reports/com272_en.pdf

Πρώθηση της συνεργασίας, ευαισθητοποίηση, ανταμοιβή της αριστείας, πρώθηση των εμβληματικών πρωτοβουλιών και της μνήμης της ΕΕ

Με βάση το προηγούμενο πρόγραμμα «Πολιτισμός» της ΕΕ, το νέο πρόγραμμα «**Δημιουργική Ευρώπη**» θα στηρίζει τη διασυνοριακή συνεργασία για την πρώθηση του εκσυγχρονισμού του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επίσης, θα βελτιώσει τη δυνατότητα της κοινωνίας των πολιτών να λειτουργεί σε διακρατικό επίπεδο με την υποστήριξη δικτύων και πλατφορμών. Εφόσον η ανάπτυξη ακροατηρίου αποτελεί βασική προτεραιότητα του προγράμματος, ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς θα ενθαρρύνεται να πειραματιστεί με νέους τρόπους προσέγγισης πιο ποικιλόμορφου κοινού, συμπεριλαμβανομένων των νέων και των μεταναστών.

Ο πλούτος της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης και οι προσπάθειες που καταβάλλονται για την προστασία της αξίζουν να γίνουν καλύτερα κατανοητά από τους ευρωπαϊούς πολίτες. Αυτό αποτελεί πρωτίστως ευθύνη των εθνικών και τοπικών αρχών και του τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά η ΕΕ συμβάλλει επίσης με ορισμένες πανευρωπαϊκές πρωτοβουλίες.

Κάθε έτος τον Σεπτέμβριο σε 50 χώρες σε όλη την Ευρώπη περισσότερα από 20 εκατομμύρια άτομα έχουν πρόσβαση σε χιλιάδες τοποθεσίες που ανοίγουν σπάνια στο κοινό και σε μοναδικές εκδηλώσεις, στο πλαίσιο των **ημερών ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς**. Η πρωτοβουλία αυτή, υπό τοπική καθοδήγηση, υποστηρίζεται από κοινού από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Η ΕΕ συμβάλλει στην αύξηση της ευαισθητοποίησης μέσω των **Βραβείων Πολιτιστικής Κληρονομιάς / Βραβείων Europa Nostra της Ευρωπαϊκής Ένωσης**, που τιμούν τα υποδειγματικά επιτεύγματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέχρι σήμερα 387 τοποθεσίες και έργα έχουν λάβει αυτά τα έγκριτα βραβεία.

Οι **ευρωπαϊκές πολιτιστικές πρωτεύουσες (ΕΠΠ)** είναι άλλη μία εμβληματική πολιτιστική πρωτοβουλία που αποδεικνύει τη δυναμικά μεγάλη κοινωνική και οικονομική απόδοση της επένδυσης στην πολιτιστική κληρονομιά. Ορισμένες αξιολογήσεις των ΕΠΠ έχουν διαπιστώσει απόδοση έως και 8 ευρώ για κάθε ευρώ που δαπανάται. Ο τίτλος της ΕΠΠ μπορεί επίσης να δημιουργήσει σημαντική κοινωνική και οικονομική παρακαταθήκη, ιδίως αν ενταχθεί σε μια μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή στρατηγική πολιτισμού και δημιουργικότητας (όπως στο Έσεν, στη Λιλ και στη Γένοβα).

Ιδιαίτερη έμφαση για τη δράση της ΕΕ δίνεται στη διατήρηση της μνήμης βασικών γεγονότων στην ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ιδίως των τραγικών γεγονότων –όπως εκείνα που συνδέονται με τους παγκόσμιους πολέμους– που ξεπερνούν την ιστορία μεμονωμένων ευρωπαϊκών κρατών. Το **σήμα ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς**, που ξεκίνησε σε διακυβερνητικό επίπεδο, επισημαίνει τις τοποθεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς που τιμούν και συμβολίζουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, τα ιδανικά και την ιστορία της. Είναι πλέον μια λειτουργικά αυτόνομη πρωτοβουλία της ΕΕ· τα πρώτα βραβεία απονεμήθηκαν τον Απρίλιο του 2014.

Το ευρωπαϊκό σκέλος της μνήμης του προγράμματος «**Ευρώπη για τους πολίτες**» έχει ως στόχο να ενθαρρύνει τον προβληματισμό σχετικά με τα αίτια της εμφάνισης απολυταρχικών καθεστώτων στη σύγχρονη ιστορία της Ευρώπης. Οι δραστηριότητες αφορούν επίσης άλλες καθοριστικές στιγμές και σημεία αναφοράς στην πρόσφατη ευρωπαϊκή ιστορία. Το σκέλος αυτό αποβλέπει στην πρώθηση της ανοχής, της αμοιβαίας κατανόησης, του διαπολιτισμικού διαλόγου και της συμφιλίωσης ως μέσων υπέρβασης του παρελθόντος και οικοδόμησης του μέλλοντος.

2.2. Ένας καταλύτης για τη δημιουργικότητα και την ανάπτυξη: καλύτερη αξιοποίηση του οικονομικού δυναμικού της πολιτιστικής κληρονομιάς της ΕΕ

Εκμετάλλευση του δυναμικού της πολιτιστικής κληρονομιάς για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη

Οι πολιτικές συνοχής και αγροτικής ανάπτυξης της ΕΕ μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην προώθηση της αποκατάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς, υποστηρίζοντας τον δημιουργικό και τον πολιτιστικό κλάδο και χρηματοδοτώντας την κατάρτιση και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων των επαγγελματιών του πολιτιστικού τομέα.

Επί του παρόντος, η διατήρηση, η προώθηση και η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς υποστηρίζονται επαρκώς στο πλαίσιο των **Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ)**. Κατά την περίοδο 2007-2013 το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης διέθεσε 3,2 δισ. ευρώ για την προστασία και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, 2,2 δισ. ευρώ για την ανάπτυξη της πολιτιστικής υποδομής και 553 εκατ. ευρώ για υπηρεσίες στον τομέα του πολιτισμού, από τις οποίες επωφελήθηκε και η πολιτιστική κληρονομιά.

Κατά την περίοδο 2014-2020, οι επενδύσεις των ΕΔΕΤ στην πολιτιστική κληρονομιά θα εξακολουθήσουν να είναι επιλέξιμες, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, μέσω άμεσης χρηματοδότησης, αλλά και μέσω επενδύσεων στην αστική αναγέννηση, τη διατηρήσιμη ανάπτυξη και την υποστήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ).

Στο πλαίσιο του **Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης** η επένδυση στον πολιτισμό και την πολιτιστική κληρονομιά θα πρέπει να αποτελεί μέρος ολοκληρωμένων και βιώσιμων στρατηγικών οικονομικής ανάπτυξης. Μπορεί να καλύπτει ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων στον δημόσιο, τον μη κερδοσκοπικό και τον ιδιωτικό τομέα (ιδίως των ΜΜΕ), επιδιώκοντας επενδύσεις που συμβάλλουν άμεσα στους στόχους και στις επενδυτικές προτεραιότητες του ταμείου. Οι επενδύσεις σε μικρής κλίμακας πολιτιστικές υποδομές ως μέρος μιας εδαφικής στρατηγικής θα πρέπει να συμβάλουν τόσο στην ανάπτυξη του ενδογενούς δυναμικού όσο και στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της ποιότητας ζωής, ιδίως μεταξύ των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, βελτιώνοντας την πρόσβασή τους σε πολιτιστικές και ψυχαγωγικές υπηρεσίες τόσο σε αστικά όσο και σε αγροτικά περιβάλλοντα.

Το **Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης** θα συνεχίσει να στηρίζει τη διατήρηση και αναβάθμιση της αγροτικής πολιτιστικής κληρονομιάς (στην οποία επενδύθηκαν 1,2 δισ. ευρώ κατά το διάστημα 2007-13) και το **Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας** θα χρηματοδοτήσει αναπτυξιακά έργα, υπό την καθοδήγηση κοινοτήτων, τα οποία προωθούν την πολιτιστική κληρονομιά –περιλαμβανομένης της θαλάσσιας πολιτιστικής κληρονομιάς– στις αλιευτικές περιοχές.

Επιπλέον, κατά την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020, έργα αποκατάστασης των αστικών κέντρων, περιλαμβανομένης της πολιτιστικής κληρονομιάς ή των πολιτιστικών χώρων, θα εξακολουθήσουν να επωφελούνται από μηχανισμούς χρηματοοικονομικού σχεδιασμού (ήτοι συμμετοχικά δάνεια ή εγγυήσεις). Μια νέα πλατφόρμα Χρηματοδοτικών Μηχανισμών-Τεχνική Συμβουλευτική Πλατφόρμα (FI-TAP) βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας για να αντικαταστήσει την πρωτοβουλία της πολιτικής JESSICA (Κοινή Ευρωπαϊκή Στήριξη για Βιώσιμες Επενδύσεις σε Αστικές Περιοχές), που αναπτύχθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή από κοινού με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και σε συνεργασία με την Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Προώθηση του τουρισμού που επικεντρώνεται στην ευρωπαϊκή πολιτιστική και βιομηχανική κληρονομιά

Η Επιτροπή προωθεί την ανάπτυξη βιώσιμου, υπεύθυνου και ποιοτικού τουρισμού, συμπεριλαμβανομένων προϊόντων που συνδέονται με την πολιτιστική και βιομηχανική κληρονομιά. Εκτός από τη στήριξη του προγράμματος του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις πολιτιστικές διαδρομές, η ΕΕ παρέχει επιχορηγήσεις για τη δημιουργία ή τη βελτίωση ευρωπαϊκών πολιτιστικών διαδρομών που διασχίζουν πολλές χώρες και την ένταξή τους σε κοινή αφήγηση, όπως η ευρωπαϊκή αστροτουριστική διαδρομή «EU sky route», που έχει στόχο να τοποθετήσει την Ευρώπη στην παγκόσμια περιοδεία αστροτουρισμού, ή το μονοπάτι μνήμης «Liberation Route Europe» με θέμα τα συμβάντα των ετών 1944-45. Οι διαδρομές αυτές συχνά συνδέουν μεταξύ τους λιγότερο γνωστούς προορισμούς, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς και μειώνοντας την πίεση που ασκείται σε άλλες τοποθεσίες.

Η πλούσια ευρωπαϊκή υποθαλάσσια πολιτιστική κληρονομιά –ναυάγια και αρχαιολογικοί χώροι βυθισμένοι κάτω από αυξανόμενες στάθμες υδάτων– είναι σε μεγάλο βαθμό κρυφή και διατρέχει κίνδυνο λόγω της αύξησης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στη θάλασσα, ενώ το οικονομικό δυναμικό της παραμένει ανεκμετάλλευτο. Η Επιτροπή έχει εκπονήσει σχέδια για τη διάθεση χαρτών των τοποθεσιών αυτών, την προστασία τους με τη διασφάλιση ότι περιλαμβάνονται στα χωροταξικά σχέδια και την αξιοποίηση του δυναμικού τους για προσέλκυση παράκτιας τουριστικής βιομηχανίας που παρέχει λιγότερο επισφαλείς ευκαιρίες απασχόλησης¹⁵⁷.

Αναζωογόνηση παλιών δεξιοτήτων και ανάπτυξη νέων

Ένα σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η σταδιακή εξαφάνιση παραδοσιακών δεξιοτήτων και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων. Οι δημογραφικές τάσεις επιδεινώνουν την κατάσταση, επομένως μπορεί σύντομα να υπάρξει έλλειψη ειδικευμένων εργαζομένων. Νεότερες δεξιότητες –όπως στις τεχνολογίες των πληροφοριών– έχουν μεγάλη ζήτηση, αλλά συχνά ελλιπή προσφορά.

Υπάρχει ανάγκη να αυξηθεί η ελκυστικότητα των επαγγελμάτων που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά και να δοθούν περισσότερες ευκαιρίες για συνεχή κατάρτιση, με την αξιοποίηση, για παράδειγμα, των ευκαιριών που προσφέρονται από το **Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο**.

Με βάση τα επιτεύγματα του προγράμματος διά βίου μάθησης, το **πρόγραμμα Erasmus+** θα παράσχει περισσότερες ευκαιρίες για τη μαθησιακή κινητικότητα και την αντιμετώπιση της έλλειψης δεξιοτήτων μέσω της υποστήριξης διακρατικών εταιρικών σχέσεων μεταξύ επιχειρήσεων, ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ιδρυμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Συμμαχίες γνώσης (για τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) και τομεακές συμμαχίες δεξιοτήτων (για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση) μπορεί να βοηθήσουν τον σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων σπουδών που ανταποκρίνονται στις νέες ανάγκες των διαφόρων τομέων και στην καλύτερη σύνδεσή τους με την αγορά εργασίας. Ο τομέας της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι σε θέση να επωφεληθεί από τις πρωτοβουλίες αυτές.

Οι τρέχουσες εργασίες σχετικά με την ανάπτυξη επαγγελματικών προφίλ πολιτιστικής κληρονομιάς κατά την **ευρωπαϊκή ταξινόμηση δεξιοτήτων, προσόντων και επαγγελμάτων (ESCO)** θα βελτιώσουν επίσης τη διαφάνεια των προσόντων και θα διευκολύνουν τη διασυννοριακή κινητικότητα των ειδικευμένων εργαζομένων.

¹⁵⁷ COM(2014) 254 σχετικά με την καινοτομία στο πλαίσιο της «γαλάζιας οικονομίας»· COM(2013) 133 σχετικά με τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό.

2.3. Η πολιτιστική κληρονομιά στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ

Ο πολιτισμός είναι θεμελιώδες πλεονέκτημα της δημόσιας διπλωματίας της Ευρώπης – μοιραζόμαστε τις πολιτιστικές μας αξίες και τα χρηματοδοτικά προγράμματα με τους εταίρους μας, ανοίγοντας τον δρόμο για ισχυρότερους δεσμούς μεταξύ μεμονωμένων ατόμων και οργανισμών.

Η ΕΕ και τα κράτη μέλη της δραστηριοποιούνται σε πολυμερή φόρουμ και οργανισμούς που ασχολούνται με πολιτικές πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως το **Συμβούλιο της Ευρώπης**¹⁵⁸ και η UNESCO¹⁵⁹, και διεξάγουν διμερείς διαλόγους με τρίτες χώρες και περιφέρειες όπου η πολιτιστική κληρονομιά διαδραματίζει σημαντικό ρόλο.

Υπάρχει επίσης αυξανόμενη ευαισθητοποίηση στην εξωτερική πολιτική της ΕΕ για τους κινδύνους στους οποίους είναι εκτεθειμένη η πολιτιστική κληρονομιά και τα πλεονεκτήματα της σωστής σχεδίασης και εφαρμογής πολιτικών πολιτιστικής κληρονομιάς για την προώθηση της διατηρήσιμης ανάπτυξης, της ανάπτυξης υπέρ των φτωχών και των ειρηνικών σχέσεων.

Αυτό αντιπροσωπεύει μια ευκαιρία για δράση της ΕΕ πέρα από τα σύνορα της Ένωσης. Υπάρχει αυξανόμενη παγκόσμια ζήτηση για ευρωπαϊκή εμπειρογνώμοσύνη στην πολιτιστική κληρονομιά¹⁶⁰ και πολλά κράτη μέλη είναι πρόθυμα να μοιραστούν την τεχνογνωσία τους για την προστασία των χώρων και να βοηθήσουν τις χώρες εταίρους να αναπτύξουν βιώσιμες στρατηγικές που βασίζονται στις κοινότητες.

Ο εμπλουτισμός της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και η καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης αποτελούν προτεραιότητες για τη **συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της Αφρικής**. Εξετάζονται επίσης θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο της **ευρωασιατικής συνόδου κορυφής (ASEM)** και σε **διαλόγους πολιτικής** που διεξάγει η Επιτροπή με στρατηγικούς εταίρους όπως η Κίνα, η Ινδία, η Βραζιλία και οι χώρες Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων ετών, στην περιφέρεια της **Μεσογείου**¹⁶¹ η αναπτυξιακή βοήθεια της ΕΕ για τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς υπερέβη τα 70 εκατ. ευρώ. Στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν εφαρμόσει από κοινού τη **διαδικασία της Λιουμπλιάνας**¹⁶², με βάση την υπόθεση ότι τα προγράμματα πολιτιστικής κληρονομιάς συμβάλλουν στη σταθερότητα και την ανάπτυξη δημοκρατικών, ειρηνικών και ελεύθερων κοινωνιών των πολιτών. Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι επίσης μία από τις προτεραιότητες της **πρωτοβουλίας του Κιέβου**¹⁶³, με συμμετοχή των χωρών της ανατολικής εταιρικής σχέσης.

Στη μελλοντική αναπτυξιακή πολιτική της ΕΕ, ενόψει του *Προγράμματος δράσης για αλλαγή* του 2011, οι παρεμβάσεις που αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά θα αξιολογούνται με βάση τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τις αναπτυξιακές προτεραιότητες, όπως η ενίσχυση της

¹⁵⁸ Η σύμβαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2011 για την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς για την κοινωνία (σύμβαση Φάρο) συνδέει με καινοτόμο τρόπο την κοινή κληρονομιά της Ευρώπης με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Περιλαμβάνει επίσης έναν ορισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς που έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα σημαντικός.

¹⁵⁹ Η διακήρυξη Hangzhou, η οποία εγκρίθηκε στο Διεθνές Συνέδριο της UNESCO «Πολιτισμός: κλειδί για τη διατηρήσιμη ανάπτυξη» (15-17 Μαΐου 2013), ζητεί την πλήρη ενσωμάτωση του πολιτισμού σε στρατηγικές διατηρήσιμης ανάπτυξης σε ολόκληρο τον κόσμο και την εντατικοποίηση των εθνικών πολιτικών και προγραμμάτων, προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία και η προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς

¹⁶⁰ Για παράδειγμα, η συνεργασία στην καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και στην προστασία των εθνικών αρχείων αναφέρονται αμφότερες ρητά στην τελική διακήρυξη της τέταρτης συνόδου κορυφής ΕΕ-Αφρικής, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 2-3 Απριλίου 2014.

¹⁶¹ www.euromedheritage.net/

¹⁶² ec.europa.eu/culture/documents/ce_precatalogue_ljubljana_e.pdf

¹⁶³ www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kyiv/default_en.asp

κοινωνίας των πολιτών στην τοπική διακυβέρνηση, η επίλυση συγκρούσεων και η προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

3. ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ: ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ

Η συνεργασία σε επίπεδο ΕΕ μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στις πολιτικές και τη διακυβέρνηση πολιτιστικής κληρονομιάς σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, με βάση το άρθρο 167 της ΣΛΕΕ («... ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά») και με τον καθορισμό πολυεπίπεδου, πολυσυμμετοχικού πλαισίου.

Νομοθετική δράση έχει ήδη αναληφθεί σε τομείς αρμοδιότητας της ΕΕ· για παράδειγμα, η **οδηγία αριθ. 2014/52 για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων**, της οποίας η πρόσφατη αναθεώρηση ενισχύει την απαίτηση για τα κράτη μέλη να αξιολογήσουν τις συνέπειες ορισμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων για τα υλικά στοιχεία και την πολιτιστική κληρονομιά. Επιπλέον, στο πλαίσιο του προγράμματος εκσυγχρονισμού των κρατικών ενισχύσεων, οι ενισχύσεις για τον πολιτισμό και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνονται ως νέα κατηγορία ενισχύσεων στον νέο **γενικό κανονισμό απαλλαγής κατά κατηγορία (ΓΚΑΚ)**¹⁶⁴. Ο ΓΚΑΚ διευρύνει σημαντικά τις δυνατότητες των κρατών μελών να χορηγούν «καλές ενισχύσεις» σε εταιρείες χωρίς εκ των προτέρων έλεγχο της Επιτροπής, με τη μορφή επενδύσεων ή λειτουργικών ενισχύσεων.

Το επόμενο **πρόγραμμα εργασιών του Συμβουλίου για τον πολιτισμό**, που ξεκινά το 2015, προσφέρει την ευκαιρία για εντατικοποίηση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών στο πλαίσιο της **ανοικτής μεθόδου συντονισμού (ΑΜΣ)**. Οι υπουργοί Πολιτισμού της ΕΕ συμφώνησαν πρόσφατα¹⁶⁵ ότι η πολιτιστική κληρονομιά θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα της μελλοντικής εργασίας ΑΜΣ. Σημαντικά θέματα στον τομέα αυτό περιλαμβάνουν τη βελτίωση της βάσης τεκμηρίωσης των πολιτικών, τις καινοτομίες στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη βέλτιστη χρήση των διαρθρωτικών ταμείων και των άλλων προγραμμάτων της ΕΕ. Η πολιτιστική κληρονομιά θα περιλαμβάνεται επίσης στον **δομημένο διάλογο της Επιτροπής με την κοινωνία των πολιτών**.

Για να εξασφαλιστεί η ροή των πληροφοριών με τα κράτη μέλη και την κοινωνία των πολιτών και να ενισχυθεί η διεπαφή μεταξύ των εθνικών και των ενωσιακών πολιτικών, η Επιτροπή εργάζεται για τη βελτίωση της πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με την πολιτική και την υποστήριξη προγραμμάτων της ΕΕ για τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω λεπτομερούς **χαρτογράφησης** των δραστηριοτήτων μεταξύ των υπηρεσιών της Επιτροπής, η οποία δημοσιεύεται στο διαδίκτυο, παράλληλα με την παρούσα ανακοίνωση¹⁶⁶ και η οποία θα πρέπει να επανεξετάζεται και να επικαιροποιείται τακτικά.

Μέσω του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη», προβλέπεται ένα πιλοτικό έργο για την προώθηση της **ομαδικής μάθησης μεταξύ πόλεων και περιφερειών**, το οποίο θα συμβάλει στη διάδοση των καλών πρακτικών στον τομέα του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Επιτροπή, σε συνεργασία με το Συμβούλιο της Ευρώπης, θα προωθήσει επίσης την ανάπτυξη που βασίζεται στην πολιτιστική κληρονομιά και καθοδηγείται από τοπικούς φορείς στο έδαφος της Ένωσης, προσδιορίζοντας νέα μοντέλα για την πολυσυμμετοχική διακυβέρνηση και τη διενέργεια επιτόπιων άμεσων πειραματισμών.

¹⁶⁴ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 651/2014 της Επιτροπής, της 17ης Ιουνίου 2014, για την κήρυξη ορισμένων κατηγοριών ενισχύσεων ως συμβατών με την εσωτερική αγορά κατ' εφαρμογή των άρθρων 107 και 108 της Συνθήκης.

¹⁶⁵ Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά ως στρατηγικού πόρου για μια βιώσιμη Ευρώπη, 21 Μαΐου 2014

¹⁶⁶ ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en.htm

Τέλος, η κληρονομιά αποτελεί σημαντικό ζήτημα για το εξαμηνιαίο **ευρωπαϊκό φόρουμ πολιτισμού** και θα συνεχίσει να περιλαμβάνεται σε μελλοντικές εκδόσεις.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η παρούσα ανακοίνωση εξετάζει τι μπορεί να κάνει η ΕΕ για την ενίσχυση της εγγενούς αξίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και την εκμετάλλευση του οικονομικού και κοινωνικού δυναμικού της. Η ευρωπαϊκή εμπειρία καταδεικνύει ότι είναι δυνατή η μετάβαση από την εκτίμηση της μοναδικότητας της κληρονομιάς κάποιου στο ενδιαφέρον και τον σεβασμό της κληρονομιάς των άλλων.

Η Επιτροπή καλεί τώρα όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να εξετάσουν τον τρόπο με τον οποίο οι δημόσιες πολιτικές σε όλα τα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένου του ενωσιακού, θα μπορούσαν να συγκεντρωθούν καλύτερα ώστε να αντλήσουν τη μακροπρόθεσμη και βιώσιμη αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης, και να αναπτύξουν μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη διατήρηση και αξιοποίησή της.

Πηγή: Eur-Lex (2014)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΥΠΑΤΗ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ
ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΚΟΙΝΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Βρυξέλλες, 8.6.2016
JOIN(2016) 29 final

ΚΟΙΝΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Προς μια στρατηγική της ΕΕ για διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις

ΠΛΑΙΣΙΟ

Η πολιτισμική ποικιλομορφία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των αξιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ΕΕ έχει αναλάβει ισχυρή δέσμευση να προωθήσει μια διεθνή τάξη πραγμάτων που θα βασίζεται στην ειρήνη, το κράτος δικαίου, την ελευθερία της έκφρασης, την αμοιβαία κατανόηση και τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Συνεπώς, η προώθηση της πολυμορφίας μέσω διεθνών πολιτιστικών σχέσεων αποτελεί σημαντικό μέρος του ρόλου της ΕΕ ως παγκόσμιου παράγοντα. Αυτό συνεπάγεται δέσμευση τόσο για την προώθηση «διεθνών πολιτιστικών σχέσεων», μέσω της στήριξης και της βοήθειας που παρέχει η ΕΕ σε τρίτες χώρες, όσο και για τη στήριξη της προώθησης της Ένωσης και των διαφόρων πολιτισμών των κρατών μελών της ΕΕ μέσω «πολιτιστικής διπλωματίας». Ως βασικός εταίρος των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), η ΕΕ συνεργάζεται στενά με την UNESCO¹⁶⁷ για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η ΕΕ έχει πολλά να προσφέρει στον κόσμο: πολυμορφία των πολιτιστικών εκφράσεων, καλλιτεχνική δημιουργία υψηλής ποιότητας και δραστήρια δημιουργική βιομηχανία. Επίσης, μπορεί να ωφεληθεί σημαντικά από την αύξηση των ανταλλαγών με τον υπόλοιπο κόσμο. Παράλληλα, η πείρα της ΕΕ στην πολυμορφία και τον πλουραλισμό αποτελεί μεγάλο πλεονέκτημα για την προώθηση πολιτιστικών πολιτικών ως παραγόντων ειρήνης και κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης σε τρίτες χώρες. Η παρούσα κοινή ανακοίνωση περιγράφει τη συμβολή της Ένωσης στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις και προτείνει τρόπους για την ανάπτυξη των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της ΕΕ προκειμένου να προαχθούν οι στόχοι της Ένωσης για προώθηση της διεθνούς ειρήνης και σταθερότητας, διατήρηση της ποικιλομορφίας και τόνωση της απασχόλησης και της ανάπτυξης.

¹⁶⁷ Η Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Επιμορφωτική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών

Το 2007, η Επιτροπή πρότεινε μια «Ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σ' έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης»¹⁶⁸, η οποία περιελάμβανε την προαγωγή του πολιτισμού στις διεθνείς σχέσεις της Ένωσης. Έκτοτε, με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας και τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) δημιουργήθηκε μια νέα αρχιτεκτονική, η οποία μπορεί να ενισχύσει περαιτέρω τη συμβολή της ΕΕ στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις. Τα τελευταία χρόνια, τα κράτη μέλη, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και οι εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών ζητούν πιο συντονισμένη προσέγγιση της ΕΕ στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις¹⁶⁹. Τον Νοέμβριο του 2015, το Συμβούλιο κάλεσε την Επιτροπή και την Ύπατη Εκπρόσωπο να ετοιμάσουν μια «στρατηγική προσέγγιση του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ, με περιγραφή, για τον σκοπό αυτό, ενός συνόλου κατευθυντήριων αρχών»¹⁷⁰. Κατά συνέπεια, η παρούσα κοινή ανακοίνωση προτείνει τις εν λόγω αρχές, καθώς και μια πιο στρατηγική προσέγγιση της ΕΕ έναντι της πολιτιστικής διπλωματίας.

Ως συμβαλλόμενο μέρος της σύμβασης της UNESCO του 2005 για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων¹⁷¹, η ΕΕ έχει αναλάβει τη δέσμευση να προωθήσει την πολυμορφία των πολιτιστικών εκφράσεων στο πλαίσιο των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της. Η σύμβαση αυτή αντικατοπτρίζει και προωθεί θεμελιώδεις αξίες όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισότητα των φύλων, η δημοκρατία, η ελευθερία της έκφρασης και το κράτος δικαίου, καθώς και η πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία¹⁷². Ο πολιτισμός, και ιδίως ο διαπολιτισμικός διάλογος, μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση σημαντικών παγκόσμιων προκλήσεων, όπως η πρόληψη και η επίλυση συγκρούσεων, η ένταξη των προσφύγων, η αντιμετώπιση της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Με την ανακοίνωση του 2014 για την πολιτιστική κληρονομιά¹⁷³, η ΕΕ επιβεβαίωσε εκ νέου τη δέσμευσή της να προστατεύσει την πολιτιστική κληρονομιά, σε συνεργασία με οργανισμούς όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και η UNESCO. Το έργο αυτό παραμένει επιτακτικό λόγω της καταστροφής της πολιτιστικής κληρονομιάς σε ζώνες συγκρούσεων όπως το Ιράκ, η Συρία και το Αφγανιστάν

Οι πολιτιστικές ανταλλαγές μπορούν επίσης να αποφέρουν οικονομικά οφέλη. Το παγκόσμιο εμπόριο δημιουργικών προϊόντων υπερδιπλασιάστηκε μεταξύ 2004 και 2013¹⁷⁴, ενώ ο πολιτισμός αποτελεί κεντρικό στοιχείο στη νέα οικονομία της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της πρόσβασης στη γνώση. Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες αντιπροσωπεύουν περίπου το 3% του παγκόσμιου ΑΕΠ και 30 εκατομμύρια θέσεις εργασίας¹⁷⁵. Στην ΕΕ μόνο, οι κλάδοι αυτοί αντιπροσωπεύουν περισσότερες από 7 εκατομμύρια θέσεις εργασίας¹⁷⁶. Ομοίως, στις αναπτυσσόμενες χώρες, ο πολιτιστικός και ο δημιουργικός τομέας συμβάλλουν στην προώθηση της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Ο πολιτισμός μπορεί, επομένως, να συμβάλει στην προώθηση **της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας** τόσο εντός όσο και εκτός των συνόρων της ΕΕ. Αυτό αναγνωρίζεται στο θεματολόγιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη 2030 των Ηνωμένων Εθνών¹⁷⁷, το οποίο υπογραμμίζει ότι ο πολιτισμός, συμπεριλαμβανομένων της παγκόσμιας πολιτιστικής

¹⁶⁸ Ανακοίνωση σχετικά με μια «ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σ' έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης» COM(2007) 242 τελικό.

¹⁶⁹ Βλ.: Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με την προώθηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και του διαπολιτισμικού διαλόγου στις εξωτερικές σχέσεις (2008)· Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις πολιτιστικές διαστάσεις των εξωτερικών δράσεων της ΕΕ (2011)· 2014 Προπαρασκευαστική ενέργεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «Ο πολιτισμός στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ» <http://cultureinexternalrelations.eu/>

¹⁷⁰ Αποτελέσματα της 3428ης συνόδου του Συμβουλίου: Παιδεία, Νεολαία, Πολιτισμός και Αθλητισμός, 23 και 24 Νοεμβρίου 2015

¹⁷¹ <http://en.unesco.org/creativity/convention/about/2005-convention-text>

¹⁷² Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ

¹⁷³ Ανακοίνωση «Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης» COM(2014)477 final.

¹⁷⁴ The Globalisation of Cultural Trade: A Shift in Cultural Consumption--International flows of cultural goods and services 2004-2013 (Η παγκοσμιοποίηση των εμπορικών συναλλαγών: Στροφή στην πολιτιστική κατανάλωση - Οι διεθνείς ροές πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών 2004-2013), Ινστιτούτο της UNESCO, 2016.

¹⁷⁵ Cultural Times (Πολιτιστικοί καιροί), έκθεση της CISAC και της UNESCO, 2015.

¹⁷⁶ Ο.π.

¹⁷⁷ <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>

κληρονομιάς και των δημιουργικών βιομηχανιών, μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Ο πολιτισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικούς τομείς που προωθούνται στο πλαίσιο της αναπτυξιακής συνεργασίας της ΕΕ.

Οι πολιτιστικές σχέσεις της Ευρώπης με άλλες χώρες είναι ήδη ισχυρές. Τα κράτη μέλη έχουν ήδη στενούς και μακροχρόνιους διεθνείς πολιτιστικούς δεσμούς και η Ευρώπη χαιρεί μεγάλης εκτίμησης στον κόσμο για τις πολιτιστικές της παραδόσεις και δημιουργίες. Σύμφωνα με αιτήματα του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου¹⁷⁸, η συντονισμένη δράση της ΕΕ, που βασίζεται στην «έξυπνη συμπληρωματικότητα», μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση των εν λόγω δεσμών με τη δημιουργία συνεργειών, τη συγκέντρωση πόρων, τη διευκόλυνση της συνεργασίας και την εξασφάλιση περισσότερης προβολής σε αυτές τις πολιτισμικές ανταλλαγές και δράσεις¹⁷⁹.

Η παρούσα κοινή ανακοίνωση προτείνει μια στρατηγική της ΕΕ στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων η οποία στοχεύει στην προώθηση της πολιτιστικής συνεργασίας με χώρες εταίρους σε τρεις κύριους άξονες: στήριξη του πολιτισμού ως μοχλού βιώσιμης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης· προώθηση του πολιτισμικού και διαπολιτισμικού διαλόγου για ειρηνικές διακοινοτικές σχέσεις· ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για την επίτευξη αυτών των στόχων, οι διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις της ΕΕ θα συμβάλουν στο να καταστεί η **ΕΕ ισχυρότερος παγκόσμιος παράγοντας** – βασική προτεραιότητα της παρούσας Επιτροπής καθώς και της παγκόσμιας στρατηγικής της Ύπατης Εκπροσώπου.

2. ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΕ

Οι ακόλουθες αρχές θα πρέπει να καθοδηγούν τη δράση της ΕΕ στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων:

α) Η προώθηση της πολιτισμικής πολυμορφίας και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η ΕΕ έχει αναλάβει σαφώς τη δέσμευση να προωθήσει την πολιτισμική πολυμορφία, η προστασία και η προαγωγή της οποίας είναι δυνατή μόνο εάν διασφαλίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες. Τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν βασικά θεμέλια της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, της ειρήνης, της σταθερότητας, της βιώσιμης ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς και της συμμετοχής στα κοινά. Τα κράτη έχουν την υποχρέωση να σέβονται, να προστατεύουν και να προάγουν τα δικαιώματα ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, συμπεριλαμβανομένης της καλλιτεχνικής έκφρασης. Σε αυτό το πλαίσιο, και σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της βάσει του ενωσιακού και του διεθνούς δικαίου¹⁸⁰, η ΕΕ έχει συνεπώς αναλάβει τη δέσμευση να προωθήσει ανεκτική, πλουραλιστική προσέγγιση στις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις¹⁸¹.

β) Προώθηση του αμοιβαίου σεβασμού και του διαπολιτισμικού διαλόγου

Προκειμένου να αξιοποιηθεί πλήρως ο ρόλος γέφυρας που θα μπορούσε να διαδραματίσει ο πολιτισμός στις διεθνείς σχέσεις, είναι αναγκαίο να γίνουν βήματα πέρα από την προβολή της

¹⁷⁸ <http://cultureinexternalrelations.eu/>

¹⁷⁹ Σύμφωνα με μελέτες, η ΕΕ θα πρέπει να συμμετέχει στις δραστηριότητες της πολιτιστικής διπλωματίας με βάση την πολύ θετική εικόνα του πολιτισμού των τεχνών και της ιστορίας της Ευρώπης και των κρατών μελών.
http://ec.europa.eu/dgs/fpi/showcases/eu_perceptions_study_en.htm

¹⁸⁰ Άρθρα 2, 6, 21, 49 της ΣΕΕ και άρθρα 7, 8, 10, 11, 22 του χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι συμβαλλόμενα μέρη του ICCPR και της ΕΣΑΔ.

¹⁸¹ Βλ. επίσης τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα όσον αφορά την ελευθερία της έκφρασης εντός και εκτός διαδικτύου (έγγρ. 9647/14).

πολυμορφίας των ευρωπαϊκών πολιτισμών και να επιδιωχθεί η διαμόρφωση ενός νέου πνεύματος διαλόγου, επικοινωνίας και αμοιβαίας κατανόησης, κοινής ανάπτυξης ικανοτήτων και παγκόσμιας αλληλεγγύης¹⁸². Οι πολιτιστικές σχέσεις θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις περιφερειακές διαφορές και τις τοπικές ευαισθησίες, προσαρμόζοντας τη δράση στις συγκεκριμένες πολιτιστικές συνθήκες και τα πολιτιστικά ενδιαφέροντα. Δεδομένου ότι οι άνθρωποι συχνά έρχονται σε επαφή σε διασυνοριακό επίπεδο με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων, θα πρέπει η επικοινωνία μεταξύ των προσώπων να πραγματοποιείται σε συνθήκες σεβασμού και ισότητας και σε πνεύμα εταιρικής σχέσης. Η αμοιβαιότητα, η αμοιβαία μάθηση και η συνδημιουργία θα πρέπει συνεπώς να στηρίζουν τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις της ΕΕ.

γ) Διασφάλιση του σεβασμού της συμπληρωματικότητας και της επικουρικότητας.

Η προτεινόμενη στρατηγική της ΕΕ στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων βασίζεται στον πλήρη σεβασμό των αντίστοιχων τομέων αρμοδιοτήτων της ΕΕ και των κρατών μελών της. Σύμφωνα με το άρθρο 6 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), στον τομέα του πολιτισμού η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις για να υποστηρίξει, να συντονίζει ή να συμπληρώνει τη δράση των κρατών μελών. Το άρθρο 167 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ ορίζει ότι η Ένωση και τα κράτη μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς στον πολιτιστικό τομέα. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 167 παράγραφος 4 της ΣΛΕΕ, η Ένωση, όταν αναλαμβάνει δράσεις δύναμει άλλων διατάξεων των Συνθηκών, λαμβάνει υπόψη της τις πολιτιστικές πτυχές. Στον τομέα της συνεργασίας για την ανάπτυξη, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλοενισχύονται (άρθρο 208). Με πλήρη σεβασμό της αρχής της επικουρικότητας, η ΕΕ λαμβάνει μέτρα για την προώθηση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων όταν αυτά μπορεί να είναι αποτελεσματικότερα από τα μέτρα που λαμβάνονται σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο. Τα πρόσφατα συμπεράσματα του Συμβουλίου για τον πολιτισμό στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ επισήμαναν την ανάγκη καλύτερου συντονισμού των προσπαθειών προς την κατεύθυνση μιας στρατηγικής ευρωπαϊκής προσέγγισης¹⁸³. Κατά συνέπεια, η ΕΕ μπορεί να ενεργεί ως καταλύτης και να συμβάλλει στην προώθηση συνεργειών μεταξύ των εθνικών πολιτιστικών ιδρυμάτων και φορέων και στη συνεργασία μεταξύ τους, καθώς και μεταξύ των ιδιωτικών και δημόσιων επιχειρήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, ανάλογα με την περίπτωση.

δ) Προώθηση οριζόντιας προσέγγισης του πολιτισμού

Ο πολιτισμός δεν περιορίζεται στις τέχνες ή τη λογοτεχνία. Καλύπτει ένα ευρύ φάσμα πολιτικών και δραστηριοτήτων, από τον διαπολιτισμικό διάλογο έως τον τουρισμό, από την εκπαίδευση και την έρευνα έως τις δημιουργικές βιομηχανίες, από την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έως την προώθηση των δημιουργικών βιομηχανιών και των νέων τεχνολογιών, και από τη βιοτεχνία έως τη συνεργασία για την ανάπτυξη. Η προτεινόμενη στρατηγική συνεπώς ευνοεί τις ευκαιρίες για την προώθηση του πολιτισμού στο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ. Ο πολιτισμός αποτελεί επίσης βασικό στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης στον βαθμό που ο δημιουργικός τομέας μπορεί να προωθήσει τη συμφιλίωση, την ανάπτυξη και την ελευθερία της έκφρασης στις οποίες μπορούν να βασιστούν άλλες θεμελιώδεις ελευθερίες.

ε) Προώθηση του πολιτισμού μέσω των υφιστάμενων πλαισίων συνεργασίας¹⁸⁴

¹⁸² Όπως συνιστάται στην προπαρασκευαστική δράση για τον «πολιτισμό στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ» η οποία δρομολογήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και δημοσιεύθηκε το 2014: <http://cultureinexternalrelations.eu/main-outcomes/> και στη «στρατηγική για τις πολιτιστικές σχέσεις ΕΕ-Κίνας: έκθεση της ομάδας εμπειρογνομόνων για τον πολιτισμό και τις εξωτερικές σχέσεις – Κίνα» (Νοέμβριος 2012).

¹⁸³ Συμπεράσματα του Συμβουλίου για τον πολιτισμό στο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ και ιδίως της συνεργασίας για την ανάπτυξη, 24 Νοεμβρίου 2015

¹⁸⁴ Τα παραδείγματα ειδικών δράσεων και έργων δεν προδικάζουν την υλοποίηση νέων έργων σύμφωνα με την παρούσα στρατηγική. Εξάλλου, η μνεία εν εξελίξει έργων ή προγραμμάτων δεν συνεπάγεται τη μόνιμη χρηματοδότησή τους.

Για τη διασφάλιση πολιτικής συνοχής και προς αποφυγή αλληλεπικαλύψεων, ο αποτελεσματικότερος τρόπος για την προώθηση του πολιτισμού στο πλαίσιο των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ είναι να χρησιμοποιούνται το υφιστάμενο πλαίσιο συνεργασίας και τα μέσα χρηματοδότησης. Η ΕΕ έχει αναπτύξει προσαρμοσμένα στις ανάγκες πλαίσια για θεματική και γεωγραφική συνεργασία, καθώς και μέσα χρηματοδότησης για τον σκοπό αυτό.

Θεματικά προγράμματα

- Μέσο εταιρικής σχέσης (ΜΕΣ): μεταξύ των στόχων της είναι η «ευρεία ενίσχυση της κατανόησης και της προβολής της Ένωσης... μέσω της δημόσιας διπλωματίας, των διαπροσωπικών επαφών, της συνεργασίας σε εκπαιδευτικά και ακαδημαϊκά θέματα, των δεξαμενών σκέψης και δραστηριοτήτων προβολής με σκοπό την προώθηση των αξιών και των συμφερόντων της Ένωσης»¹⁸⁵.
- Ευρωπαϊκό μέσο για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα (ΕΜΔΑΔ): παρέχει βοήθεια για την ανάπτυξη και εδραίωση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Μεταξύ των στόχων του μέσου αυτού είναι η προώθηση της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής, καλλιτεχνικής και πολιτιστικής έκφρασης¹⁸⁶.
- Στόχος του προγράμματος «Παγκόσμια δημόσια αγαθά και προκλήσεις» του Μηχανισμού Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΜΑΣ) στο πλαίσιο της συνιστώσας του για την ανθρώπινη ανάπτυξη είναι η προαγωγή της πολιτισμικής πολυμορφίας και του σεβασμού της άνευ διακρίσεων αξιοπρέπειας όλων των πολιτισμών. Θα τονώσει επίσης τη συμβολή των βιομηχανιών πολιτιστικών αγαθών στην οικονομική μεγέθυνση των αναπτυσσόμενων χωρών, των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και των τοπικών αρχών.
- Μηχανισμός συμβολής στη Σταθερότητα και την Ειρήνη (ΙcSP): στόχος του είναι η προώθηση της πρόληψης των συγκρούσεων, η αντιμετώπιση κρίσεων, η εδραίωση της ειρήνης προκειμένου να αντιμετωπίζονται οι παγκόσμιες και διαπεριφερειακές απειλές: οι πολιτιστικές οργανώσεις περιλαμβάνονται στον ορισμό της κοινωνίας των πολιτών προς χρηματοδότηση στο πλαίσιο αυτού του μηχανισμού¹⁸⁷.
- Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη»: στόχος του είναι μεταξύ άλλων «η προώθηση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του ευρωπαϊκού πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα»: το πρόγραμμα είναι επίσης «ανοικτό σε δράσεις διμερούς ή πολυμερούς συνεργασίας με τρίτες χώρες»¹⁸⁸.

Γεωγραφικά πλαίσια συνεργασίας

- **Πολιτική διεύρυνσης:** ως υποψήφιες χώρες και δυνάμει υποψήφιες χώρες, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων¹⁸⁹ και η Τουρκία έχουν ιδιαίτερη θέση και σημασία στις εξωτερικές πολιτικές της ΕΕ. Οι πολιτικές της ΕΕ στον τομέα του πολιτισμού αποτελούν μέρος του «κεκτημένου της ΕΕ», το οποίο οι υποψήφιες χώρες πρέπει να εφαρμόσουν στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων όσον αφορά το κεφάλαιο 26 για την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Στο πλαίσιο αυτό, η περιοχή λαμβάνει ενίσχυση στο πλαίσιο του μηχανισμού προενταξιακής βοήθειας (ΜΠΒ). Η ΕΕ στηρίζει από καιρό τα πολιτιστικά προγράμματα στα Δυτικά Βαλκάνια για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου, της συμφιλίωσης και της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο της «Διαδικασίας της Λουμπλιάνας Ι και ΙΙ», δράσης την οποία ανέλαβαν από κοινού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της

¹⁸⁵ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 234/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2014, σχετικά με τη θέσπιση Μέσου Εταιρικής Σχέσης για τη συνεργασία με τρίτες χώρες.

¹⁸⁶ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 235/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2014, για την καθιέρωση χρηματοδοτικού μέσου για τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα παγκοσμίως.

¹⁸⁷ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 230/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2014, για τη θέσπιση μηχανισμού συμβολής στη σταθερότητα και την ειρήνη.

¹⁸⁸ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1295/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, για την θέσπιση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» (2014 έως 2020).

¹⁸⁹ Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Κοσσυφοπέδιο*, Μαυροβούνιο, Σερβία.

Ευρώπης, επενδύθηκαν σημαντικοί πόροι για την αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη νοτιοανατολική Ευρώπη¹⁹⁰. Οι πολιτιστικές οργανώσεις των χωρών της διεύρυνσης επωφελούνται από την πολιτική συνεργασίας της ΕΕ για την ενίσχυση των ικανοτήτων τους, καθώς και από την πλήρη συμμετοχή στα προγράμματα «Πολιτισμός» και «Δημιουργική Ευρώπη»¹⁹¹. Οι χώρες της διεύρυνσης αντιμετωπίζουν σήμερα νέες προκλήσεις, όπως η ένταξη των νεοαφιχθέντων μεταναστών, όπου ο διαπολιτισμικός διάλογος μπορεί να προωθήσει τη συμφιλίωση και τις δημοκρατικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες, και να συμβάλει στην καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης. Η ΕΕ θα πρέπει να συνεχίσει να συνεργάζεται στενά με τις χώρες της διεύρυνσης προκειμένου να συμβάλει στην προστασία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, και να προωθήσει την ανάπτυξη των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών τους, καθώς και τη συμμετοχή τους στα υπάρχοντα πολιτιστικά προγράμματα της ΕΕ.

- **Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας:** η ΕΠΓ διέπει τις σχέσεις της ΕΕ με 16 από τις πλησιέστερες ανατολικές και νότιες γειτονικές της χώρες. Μια διαφοροποιημένη διμερής προσέγγιση κάθε χώρας εταίρου συμπληρώνεται από πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας στη νότια Μεσόγειο¹⁹² και την ανατολική εταιρική σχέση¹⁹³. Η πολιτική, οικονομική και πολιτιστική διαφοροποίηση και η ενίσχυση της αμοιβαίας ανάληψης ευθύνης συνιστούν βασικά στοιχεία της αναθεωρημένης ΕΠΓ¹⁹⁴. Η πλατφόρμα 4 χρησιμεύει ως φόρουμ για την ενίσχυση της συνεργασίας και του πολιτικού διαλόγου σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η νεολαία (συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας επαγγελματικής ένταξης), ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα, η έρευνα και η καινοτομία, οι οπτικοακουστικές πολιτικές και η κοινωνία της πληροφορίας, ενώ ειδικά προγράμματα στηρίζουν την ανάπτυξη ικανοτήτων. Στη νότια Μεσόγειο, η ΕΕ στηρίζει την πολιτιστική συνεργασία μέσω περιφερειακών προγραμμάτων για την πολιτιστική κληρονομιά και τον οπτικοακουστικό τομέα, αλλά και μέσω διμερών δραστηριοτήτων. Πολλές χώρες της ΕΠΓ αντιμετωπίζουν παρατεταμένες προκλήσεις όπως πολιτική ένταση, οικονομικές αναταραχές, βίαιη ριζοσπαστικοποίηση και μεταναστευτικές ροές. Ιδιαίτερα στο πλαίσιο αυτό, η πολιτιστική συνεργασία και οι ανταλλαγές όσον αφορά τις πολιτιστικές πολιτικές μπορούν να συμβάλουν στη σταθεροποίηση. Για παράδειγμα, ο ευρωπαϊκός μηχανισμός γειτονίας προβλέπει τη χορήγηση 17 εκατ. EUR μεταξύ 2014 και 2017 για τη στήριξη των μέσων ενημέρωσης και του πολιτισμού με στόχο την ανάπτυξη στην περιοχή της νότιας Μεσογείου¹⁹⁵. Επίσης, η διαφύλαξη του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς στηρίζεται σε πέντε προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας¹⁹⁶.
- **Αναπτυξιακή Συνεργασία:** στόχος του Μηχανισμού Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΜΑΣ) είναι η μείωση της φτώχειας και η προώθηση της βιώσιμης οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, καθώς και η προαγωγή της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, της χρηστής διακυβέρνησης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁹⁷. Περιλαμβάνει τρεις συγκεκριμένες συνιστώσες: i) γεωγραφικά προγράμματα για τη στήριξη της συνεργασίας με 47 περίπου αναπτυσσόμενες χώρες στη Λατινική Αμερική, Νότια Ασία και Βόρεια και Νοτιοανατολική Ασία, Κεντρική Ασία, Μέση Ανατολή και Νότια Αφρική· ii) το νέο παναφρικανικό πρόγραμμα για τη στήριξη της στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ

¹⁹⁰ Οι δράσεις της ΕΕ στον τομέα αυτό στη Βοσνία και το Κοσσυφοπέδιο έχουν αποδείξει τις δυνατότητες των πολιτικών που βασίζονται στην πολιτιστική κληρονομιά για τη συμφιλίωση σε μετασυγκρουσιακές καταστάσεις, πέρα από τη συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη.

¹⁹¹ Όπως προβλέπεται στο άρθρο 8 παράγραφος 3 του κανονισμού 1295/2013 του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2013, για τη θέσπιση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη». Κατάλογος με τις συμμετέχουσες χώρες εκτός ΕΕ: http://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/library/eligibility-organisations-non-eu-countries_en

¹⁹² Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη, Μαρόκο, Παλαιστίνη*, Συρία και Τυνησία.

¹⁹³ Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Γεωργία, Μολδαβία και Ουκρανία.

¹⁹⁴ Κοινή ανακοίνωση με τίτλο «Επανεξέταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας» (18 Νοεμβρίου 2015). JOIN(2015) 50 final.

¹⁹⁵ http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=486&id_type=10

¹⁹⁶ http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=322&id_type=10

¹⁹⁷ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 233/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2014, περί μηχανισμού χρηματοδότησης της αναπτυξιακής συνεργασίας την περίοδο 2014-2020.

ΕΕ και Αφρικής. Σε πολλές ενότητες του κανονισμού ΜΑΣ αναγνωρίζεται ο ρόλος του πολιτισμού.

- Η συμφωνία εταιρικής σχέσης του Κοτονού που υπεγράφη τον Ιούνιο του 2000¹⁹⁸ αποτέλεσε εικοσαετές πλαίσιο για τη συνεργασία με τις χώρες της Αφρικής, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού (ΑΚΕ). Βάσει αυτής της συμφωνίας, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (ΕΤΑ) χρηματοδοτεί πολιτιστικά προγράμματα τα οποία διαχειρίζεται και εφαρμόζει η Γραμματεία της ομάδας των κρατών ΑΚΕ. Το 9ο ΕΤΑ χρηματοδότησε έργα για την ενίσχυση των τεχνικών, οικονομικών και διαχειριστικών ικανοτήτων των δημιουργικών βιομηχανιών στις χώρες ΑΚΕ και ειδικότερα για την ανάπτυξη και διάρθρωση του κινηματογράφου και των οπτικοακουστικών βιομηχανιών των χωρών ΑΚΕ (14 εκατ. EUR). Εν συνεχεία, το πρόγραμμα «ACP Cultures+» (30 εκατ. EUR στο πλαίσιο του 10ου ΕΤΑ) συνέβαλε στην καταπολέμηση της φτώχειας με την προώθηση βιώσιμων πολιτιστικών βιομηχανιών. Το τρέχον πρόγραμμα εντός των χωρών ΑΚΕ εξακολουθεί να στηρίζει τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες (40 εκατ. EUR στο πλαίσιο του 11ου ΕΤΑ κατά την περίοδο 2014-2020). Η Επιτροπή εξετάζει επί του παρόντος το πλαίσιο που θα διέπει τις σχέσεις με τις χώρες ΑΚΕ μετά τη λήξη της συμφωνίας εταιρικής σχέσης του Κοτονού. Σε εξέλιξη βρίσκονται οι προετοιμασίες για την αναθεώρηση της ευρωπαϊκής συναίνεσης για την ανάπτυξη.

3. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΕΤΑΙΡΟΥΣ

Στο πλαίσιο της προτεινόμενης στρατηγικής της ΕΕ στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων, η Επιτροπή και η Ύπατη Εκπρόσωπος προτείνουν τους ακόλουθους τρεις άξονες εργασίας για την προώθηση των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων με τις χώρες εταίρους:

- στήριξη του πολιτισμού ως μοχλού βιώσιμης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης
- προώθηση του πολιτισμικού και διαπολιτισμικού διαλόγου για ειρηνικές διακοινοτικές σχέσεις
- ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς

3.1. Στήριξη του πολιτισμού ως μοχλού κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης

α) Στήριξη της χάραξης πολιτιστικών πολιτικών

Η σύμβαση της UNESCO του 2005 για την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων¹⁹⁹ υπογραμμίζει «την ανάγκη να ενσωματωθεί ο πολιτισμός σαν στρατηγικό στοιχείο στις εθνικές και διεθνείς πολιτικές ανάπτυξης, καθώς και στη διεθνή συνεργασία για την ανάπτυξη». Ο σεβασμός της πολιτισμικής πολυμορφίας και της ελευθερίας της έκφρασης που καλλιεργείται μέσω του πολιτισμού στηρίζει σημαντικά τις διαδικασίες εκδημοκρατισμού και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη. Κατά συνέπεια, η ΕΕ θα πρέπει να βοηθήσει τις χώρες εταίρους να ενσωματώσουν τον πολιτισμό στις εθνικές πολιτικές. Η ΕΕ εργάζεται για την προώθηση της κύρωσης και την εφαρμογή της σύμβασης της UNESCO του 2005 εμβαθύνοντας τον πολιτικό διάλογο με τις χώρες εταίρους και ενισχύοντας τα συστήματα διακυβέρνησης.

- **Ανταλλαγή εμπειριών με τις χώρες της διεύρυνσης και τις γειτονικές χώρες:** η ΕΕ θα χρησιμοποιήσει τις υφιστάμενες διμερείς ή πολυμερείς δομές διαλόγου για την ανταλλαγή εμπειριών και αποτελεσμάτων, συμπεριλαμβανομένων πρωτοβουλιών όπως οι πολιτιστικές

¹⁹⁸ https://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/overview/cotonou-agreement/index_en.htm_en

¹⁹⁹ <http://en.unesco.org/creativity/convention/about/2005-convention-text>

πρωτεύουσες της Ευρώπης. Η Επιτροπή θα προωθήσει τη χρήση μέσων όπως το TAIEX²⁰⁰ και η αδελφοποίηση στον τομέα του πολιτισμού.

- **Ενίσχυση των πολιτιστικών πολιτικών:** στη Νότια Γειτονία, το πρόγραμμα Med Culture (2014-2018) στηρίζει τις χώρες εταίρους στη χάραξη πολιτιστικών πολιτικών και πρακτικών, ενώ το MedFilm, ένα νέο τριετές πρόγραμμα ανάπτυξης ικανοτήτων, βοηθά τους κινηματογραφιστές να αντιμετωπίσουν ευαίσθητα ζητήματα σε περιφερειακό επίπεδο²⁰¹.

β) Ενίσχυση των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών

Ως δυναμικός οικονομικός τομέας, οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες είναι σημαντικοί φορείς που παρέχουν ποιοτικές θέσεις εργασίας και προάγουν την έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Οι επενδύσεις σε πολιτιστικά έργα συμβάλλουν στην ανταγωνιστικότητα, την ελκυστικότητα και την κοινωνική συνοχή των πόλεων και των περιφερειών²⁰². Περισσότερες από 70 περιφέρειες της ΕΕ έχουν επιλέξει τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες ως προτεραιότητα των οικείων στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης, διότι αναγνωρίζουν αυτές τις βιομηχανίες ως κινητήριες δυνάμεις της περιφερειακής ανάπτυξης και των τοπικών θέσεων απασχόλησης.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι δείκτες της UNESCO σχετικά με την ανάπτυξη μέσω του πολιτισμού (CDIS) δείχνουν ότι ο πολιτισμός αντιπροσωπεύει το 1,5% - 5,7% του ΑΕΠ σε χώρες χαμηλού και μέσου εισοδήματος, στοιχείο που φανερώνει τις διαφορές σε πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο, το επίπεδο της κοινωνικής συμμετοχής και της παιδείας και τον βαθμό ελευθερίας της έκφρασης. Για παράδειγμα, στην Μπουρκίνα Φάσο, πάνω από 170 000 άτομα (περίπου το 2% του ενεργού πληθυσμού) έχουν επαγγέλματα που συνδέονται με τον πολιτισμό. Κάθε χώρα έχει τα δυνατά της σημεία: την κινηματογραφική βιομηχανία η Νιγηρία, τη μουσική η Καραϊβική και τον πολιτιστικό τουρισμό η Μέση Ανατολή. Για να στηρίξει τη συνέχιση της προόδου, η ΕΕ μπορεί να ανταλλάξει εμπειρογνομοσύνη σχετικά με την περαιτέρω ανάπτυξη σχετικών δεξιοτήτων και κατάλληλου κανονιστικού πλαισίου.

- **Αύξηση των οικονομικών εσόδων από τις δημιουργικές βιομηχανίες:** το πρόγραμμα εντός των χωρών ΑΚΕ στο πλαίσιο του 11ου ΕΤΑ θα στηρίζει τη συμβολή των βιομηχανιών πολιτιστικών αγαθών στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη των χωρών ΑΚΕ (40 εκατ. EUR κατά την περίοδο 2014-2020).
- **Δημιουργικές πλατφόρμες και πόλοι:** στις διεθνείς πολιτιστικές βιομηχανίες, η συνδημιουργία αποτελεί το καλύτερο μέσο προόδου. Οι ευρωπαϊκοί και άλλοι διεθνείς πολιτιστικοί φορείς πρέπει να βρουν νέους τρόπους για να αναπτυχθούν και να κερδίσουν το διεθνές κοινό. Δημιουργικές πλατφόρμες και πόλοι δημιουργούνται σε διάφορες περιφέρειες, όπως:
 - **Το Ίδρυμα Ασία-Ευρώπη**²⁰³ συγχρηματοδοτείται από την ΕΕ και στηρίζει τις πολιτιστικές και δημιουργικές πλατφόρμες Ασία-Ευρώπη στο πλαίσιο του προγράμματος «Creative Networks» (Δημιουργικά Δίκτυα).
 - **Στη νότια Μεσόγειο:** η ΕΕ στηρίζει ένα έργο για την ανάπτυξη πόλων (clusters) στις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες (2013-17) από κοινού με τον UNIDO (Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών).
 - Το 2016, η ΕΕ δρομολόγησε μια δράση στο πλαίσιο του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» για την ανάπτυξη **Ευρωπαϊκού Δικτύου Δημιουργικών**

²⁰⁰ Το TAIEX είναι το μέσο τεχνικής βοήθειας και ανταλλαγής πληροφοριών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το TAIEX στηρίζει τις δημόσιες διοικήσεις όσον αφορά την προσέγγιση, την εφαρμογή και την επιβολή της νομοθεσίας της ΕΕ διευκολύνοντας επίσης την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών της ΕΕ.

²⁰¹ <http://www.enpi-info.eu/medportal/news/latest/45210/MedFilm:-Call-for-proposals-to-promote-development-of-film-industry-in-Southern-Mediterranean>

²⁰² Οι πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης αποτελούν πολύ καλό παράδειγμα: κάθε ευρώ δημόσιου χρήματος που επενδύθηκε, για παράδειγμα, στη Lille το 2004 (Γαλλία) εκτιμάται ότι απέφερε 8 ευρώ στην τοπική οικονομία.

²⁰³ <http://www.asef.org/>

Πλατφορμών²⁰⁴, το οποίο θα περιλαμβάνει όλες τις χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» (μεταξύ άλλων Σερβία, Μολδαβία, Τουρκία, Γεωργία και Ουκρανία).

- Από το 2016, ένα πιλοτικό σχέδιο της ΕΕ στηρίζει τη **δικτύωση μεταξύ νέων δημιουργικών και πολιτιστικών επιχειρηματιών από την ΕΕ και από τρίτες χώρες**. Η πλατφόρμα περιλαμβάνει υπηρεσίες όπως καθοδήγηση, δραστηριότητες μάθησης από ομοτίμους, διασκέψεις για συγκεκριμένα θέματα, επισκέψεις μελέτης και συνεδριάσεις με δυνητικούς επενδυτές σε ολόκληρο τον κόσμο²⁰⁵.
- **Επιχειρηματικότητα και ανάπτυξη δεξιοτήτων**: το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης²⁰⁶ θα συνεχίσει τις εργασίες του για την ανάπτυξη δεξιοτήτων για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες. Στόχος του προγράμματος «ACP Cultures+» είναι η ενίσχυση των ικανοτήτων των επαγγελματιών του πολιτιστικού τομέα στις χώρες ΑΚΕ²⁰⁷. Στόχος της ΕΕ είναι να προωθήσει τις ευκαιρίες στην αγορά για τα πολιτιστικά αγαθά και τις υπηρεσίες, να ενθαρρύνει τη καινοτομία και τα νέα επαγγέλματα στις σύγχρονες τεχνολογίες, με παράλληλη στήριξη της κατάρτισης των δημιουργικών επαγγελματιών.
- **Στήριξη των ευρωπαϊκών μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ)**: για παράδειγμα, στο πλαίσιο των προγραμμάτων «Πύλης πρόσβασης» που δρομολογήθηκαν το 2016, η Επιτροπή μπορεί να στηρίζει δημιουργικές ΜΜΕ στη Νότια Κορέα και τη νοτιοανατολική Ασία με επιχειρηματικές αποστολές και υπηρεσίες υποστήριξης, συμπεριλαμβανομένης της καθοδήγησης, καθώς και με υλικοτεχνική και οικονομική στήριξη.
- **Πλαίσια δομημένης εδαφικής συνεργασίας**: υπάρχουν πολλά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο ο πολιτισμός μπορεί να συνδέσει διάφορες περιφέρειες, να συμβάλει στον βιώσιμο τουρισμό, να προστατεύσει το περιβάλλον και να προωθήσει την ενεργειακή απόδοση²⁰⁸. Όλες οι στρατηγικές εξετάζουν τον πολιτισμό ως επένδυση για την ανάπτυξη και την απασχόληση, καθώς και ως πυλώνα της οικονομικής δραστηριότητας στο πλαίσιο του στόχου της ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας.

γ) Στήριξη του ρόλου των τοπικών αρχών στις χώρες εταίρους

Οι πόλεις και άλλες τοπικές αρχές που επενδύουν στον πολιτισμό αποκομίζουν μεγάλο κέρδος όσον αφορά την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, όπως καταδεικνύουν οι Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης και η έκθεση «World Cities Culture Report» του 2015²⁰⁹. Το Κοινό Κέντρο Ερευνών της Επιτροπής αναπτύσσει ένα μέσο παρακολούθησης των πολιτιστικών και δημιουργικών πρωτοβουλιών σε επίπεδο πόλης, το οποίο θα στηρίζει πιο στοχευμένες επενδύσεις και θα αντλεί διδάγματα από τις βέλτιστες πρακτικές. Πρόσφατη εξωτερική μελέτη που χαρτογραφεί τρέχουσες και μελλοντικές πολιτιστικές δράσεις για την ανάπτυξη²¹⁰ επιβεβαίωσε ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες προωθούν την τοπική δυναμική ανάπτυξης, ιδίως σε αγροτικές περιοχές, όπου οι παραδοσιακές δεξιότητες και τέχνες μπορούν να συμβάλουν στη μείωση της φτώχειας.

Η προσέγγιση της ΕΕ για βιώσιμη αστική ανάπτυξη αναγνωρίζει τον κεντρικό ρόλο του πολιτισμού και θεωρεί ότι η διαθεσιμότητα δημόσιου χώρου για όλους τους πολίτες είναι ουσιαστικής σημασίας. Για παράδειγμα, στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, η ΕΕ προώθησε τη

²⁰⁴ http://ec.europa.eu/culture/news/2016/0405-european-network-creative-hubs_en.htm

²⁰⁵ http://ec.europa.eu/culture/calls/general/2015-eac-s11_en.htm

²⁰⁶ www.etf.europa.eu/

²⁰⁷ Αυτό το πρόγραμμα στήριξης των χωρών ΑΚΕ χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης (ΕΤΑ): <http://www.acpculturesplus.eu/?lang=uk>

²⁰⁸ Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται: η στρατηγική της ΕΕ για την περιοχή της Βαλτικής Θάλασσας (EUSBSR) της 10ης Ιουνίου 2009 (COM(2009) 248 τελικό), η στρατηγική της ΕΕ για την περιοχή του Δούναβη (EUSDR) της 8ης Δεκεμβρίου 2010 (COM(2010) 715), το σχέδιο δράσης για μια θαλάσσια στρατηγική στην περιοχή του Ατλαντικού, Επίτευξη έξυπνης, βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης, της 13ης Μαΐου 2013, COM(2013) 279, η στρατηγική της ΕΕ για την περιφέρεια Αδριατικής-Ιονίου (EUSAIR) της 17ης Ιουνίου 2014 (COM(2014) 357), και η στρατηγική της ΕΕ για την περιοχή των Αλπεων (EUSALP) της 28ης Ιουλίου 2015 (COM(2015) 366).

²⁰⁹ http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/capitals-culture_en.htm and <http://www.worldcitiescultureforum.com/publications>

²¹⁰ Η μελέτη εντοπίζει ιδίως προτάσεις για το πρόγραμμα «Παγκόσμια δημόσια αγαθά και προκλήσεις» (30 εκατ. EUR).

διανομή οπτικοακουστικών προγραμμάτων για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που προκύπτουν από ανισότητες σε αστικές περιοχές. Ένα άλλο παράδειγμα στην Αφρική δείχνει πώς η τέχνη και η αρχιτεκτονική μπορούν να καταστήσουν βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς την αστική ανάπτυξη²¹¹.

- **Καινοτόμες εταιρικές σχέσεις:** χρηματοδοτούμενη στο πλαίσιο του Μηχανισμού Αναπτυξιακής Συνεργασίας (ΜΑΣ) η πρωτοβουλία αυτή που αναλαμβάνεται από κοινού με τις τοπικές αρχές επικεντρώνεται ειδικά στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, καθώς και σε περιπτώσεις εύθραυστης δημοκρατίας ή χώρες όπου απειλούνται τα πολιτισμικά δικαιώματα. Ένα άλλο έργο στο πλαίσιο του πολυετούς ενδεικτικού προγράμματος για τη Λατινική Αμερική έχει ως στόχο την ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και των τεχνών για την κοινωνική συνοχή στις πόλεις της Λατινικής Αμερικής. Το έργο διευκολύνει τις ανταλλαγές και τις κοινές δράσεις μεταξύ της ΕΕ και της Λατινικής Αμερικής με στόχο τη βελτίωση της ενσωμάτωσης των πολιτιστικών πολιτικών και πρωτοβουλιών σε στρατηγικές αστικής ανάπτυξης, με βάση επιτυχημένα έργα που συνέβαλαν στην κοινωνική συνοχή.
- **Στήριξη της πολιτιστικής αδελφοποίησης πόλεων:** η Επιτροπή προάγει τον ρόλο των πόλεων ως πόλων καινοτομίας και ορθών πρακτικών με την αδελφοποίηση πόλεων και πολιτιστικών χώρων που έχουν παρεμφερή κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, ώστε να εξεταστούν τυχόν ευκαιρίες ανάπτυξης. Η Επιτροπή σχεδιάζει να δρομολογήσει περιφερειακά προγράμματα με τη Λατινική Αμερική (ιδίως με την Κοινότητα των Κρατών της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, CELAC), προωθώντας την κοινωνική συνοχή μέσω του πολιτισμού και των τεχνών στις μεγάλες πόλεις²¹².
- **Πείρα από τις Πολιτιστικές Πρωτεύουσες:** η Επιτροπή θα μοιραστεί με τις χώρες εταίρους την πείρα από τις Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης, όσον αφορά την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και, επομένως, την ενίσχυση της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης.
- **Αστικές στρατηγικές σε ιστορικές πόλεις:** με το έργο αυτό, που χρηματοδοτείται από τον ευρωπαϊκό μηχανισμό γειτονίας, η ΕΕ στηρίζει τους δήμους στην κατάρτιση αστικών στρατηγικών για την αποκατάσταση ιστορικών πόλεων.

3.2. Προώθηση του πολιτισμικού και διαπολιτισμικού διαλόγου για ειρηνικές διακοινοτικές σχέσεις

Ο διαπολιτισμικός διάλογος, συμπεριλαμβανομένου του διαθρησκευτικού διαλόγου, μπορεί να συμβάλει στην προώθηση της ανάπτυξης δίκαιων, ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών, οι οποίες θα εκτιμούν την πολιτισμική πολυμορφία και θα σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Με τη δημιουργία κοινού εδάφους και ευνοϊκού περιβάλλοντος για περαιτέρω ανταλλαγές, ο διαπολιτισμικός διάλογος μπορεί να εκτονώσει εντάσεις, να αποτρέψει την κλιμάκωση των κρίσεων, να προωθήσει την εθνική συμφιλίωση και να ενθαρρύνει νέες αφηγήσεις για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης. Το τμήμα αυτό περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ μπορεί να προωθήσει άμεσα τον διαπολιτισμικό διάλογο μέσω διεθνών έργων πολιτιστικής συνεργασίας, συνδημιουργίας, ανταλλαγών μεταξύ των λαών, κοινωνικού διαλόγου και οικοδόμησης της ειρήνης.

α) Συνεργασία μεταξύ των πολιτιστικών φορέων

Μεταξύ των βασικών πτυχών του διαπολιτισμικού διαλόγου περιλαμβάνονται η συνεργασία, ο διάλογος και η κινητικότητα μεταξύ των πολιτιστικών φορέων και των καλλιτεχνών. Η κυκλοφορία των έργων τέχνης και των πολιτιστικών παραγωγών μεταξύ των χωρών συμβάλλει στη διάδοση νέων ιδεών, εδραιώνει άμεσους και έμμεσους δεσμούς, και προωθεί την καινοτομία. Η ενίσχυση της πολιτιστικής συνεργασίας με τους εταίρους της ΕΕ μπορεί να

²¹¹ Έργο ΕΕ-Αφρικανικής Ένωσης «Οραματίστρια Αφρική».

²¹² «Στήριξη της κοινωνικής συνοχής στις πόλεις της Λατινικής Αμερικής μέσω του πολιτισμού και των τεχνών».

βοηθήσει στο άνοιγμα του «ευρωπαϊκού πολιτιστικού χώρου» σε νέους πολιτιστικούς φορείς και νέο κοινό.

- **Ενθάρρυνση της συμμετοχής στο πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη»:** μολονότι μπορούν ήδη να συμμετάσχουν όλες οι χώρες της διεύρυνσης, η Επιτροπή ενθαρρύνει τις χώρες της ΕΠΓ να ενταχθούν στο πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» (η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία συμμετέχουν ήδη²¹³). Το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» δίνει τη δυνατότητα στους πολιτιστικούς και δημιουργικούς φορείς από χώρες της ΕΠΓ να συνεργαστούν με τους ομολόγους τους από όλη την Ευρώπη, να αποκτήσουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση για έργα συνεργασίας και να συμμετάσχουν σε ευρωπαϊκά πολιτιστικά δίκτυα.
- **Προώθηση του πολιτισμού στο πλαίσιο της ανατολικής εταιρικής σχέσης:** μετά την επιτυχία του προγράμματος I που διήρκεσε από το 2011 έως το 2015, το πολιτιστικό πρόγραμμα II της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης (στο οποίο συμμετέχουν η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Λευκορωσία, η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία) μπορεί να συμβάλει στην περαιτέρω ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων των πολιτιστικών φορέων για περίοδο τριών ετών. Σκοπός αυτού του προγράμματος είναι να στηρίζει τις περιφερειακές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο των οποίων ο πολιτισμός συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη, την επίλυση των συγκρούσεων και τον διαπολιτισμικό διάλογο.
- **Στήριξη στο Ίδρυμα Anna Lindh:** το Ίδρυμα Anna Lindh και το δίκτυό του, με περισσότερες από 4.000 οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών στις 42 χώρες της Ένωσης για τη Μεσόγειο, αποκομίζουν όφελος από την πολιτική στήριξη και τα μέσα της ΕΕ για την προώθηση των πολιτιστικών ανταλλαγών.

β) Προώθηση της εδραίωσης της ειρήνης μέσω του διαπολιτισμικού διαλόγου

Ο διαπολιτισμικός διάλογος αποτελεί σημαντικό μέσο για την πρόληψη των συγκρούσεων και την προώθηση της συμφιλίωσης και της αμοιβαίας κατανόησης σε μετασυγκρουσιακές κοινωνίες. Η ΕΕ στηρίζει την πρακτική συνεργασία και τον διαπολιτισμικό διάλογο μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και κοινωνιών. Στηρίζει επίσης τις διαδικασίες συμφιλίωσης μεταξύ των λαών και των μειονοτήτων. Ιδιαίτερα επιτυχημένα παραδείγματα αποτελούν η πρόοδος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ και οι ρεαλιστικές συμφωνίες που συνήφθησαν στο πλαίσιο του διαλόγου μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας.

- **Μηχανισμός συμβολής στη σταθερότητα και την ειρήνη (IcSP)** – η ΕΕ θα στηρίζει περισσότερο τον διαπολιτισμικό διάλογο σε καταστάσεις πριν και μετά τις συγκρούσεις.
- **Διαπολιτισμικός διάλογος της νεολαίας:** η ΕΕ θα διευκολύνει τον διαπολιτισμικό διάλογο μεταξύ των οργανώσεων της νεολαίας στην Ευρώπη και άλλα μέρη του κόσμου (μεταξύ άλλων μέσω προγραμμάτων όπως οι υποτροφίες για την κοινωνία των πολιτών των γειτονικών χωρών). Ειδικότερα, η ΕΕ θα στηρίζει τη δεύτερη φάση του νέου προγράμματος «Young Arab Voices» (που έχει πλέον επεκταθεί για να καλύπτει την ευρωμεσογειακή περιοχή), με σκοπό την εμπάθυνση του διαλόγου μεταξύ νεαρών ηγετών και εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών και την καταπολέμηση του εξτρεμισμού και της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης.
- **Κατάρτιση των παρατηρητών των αποστολών παρακολούθησης εκλογών και του προσωπικού που πρέπει να απασχοληθεί σε μη στρατιωτικές αποστολές σταθεροποίησης:** για να εξασφαλιστεί πλήρης ενημέρωση όσον αφορά τις επικρατούσες τοπικές πολιτισμικές ευαισθησίες, θα παρέχονται μαθήματα κατάρτισης.
- **Προώθηση των πολιτισμικών δικαιωμάτων:** μεταξύ άλλων της τοπικής ταυτότητας και των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων, καθώς και του ρόλου των υπερασπιστών των

²¹³ Για να συμμετάσχει πλήρως στο υποπρόγραμμα MEDIA μια χώρα πρέπει να πληροί τις απαιτήσεις που καθορίζονται στην οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων

πολιτισμικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα²¹⁴, και των δικαιωμάτων των αυτόχθονων λαών όπως ορίζονται στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των Αυτόχθονων Λαών (UNDRIP)²¹⁵.

3.3 Ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί σημαντική εκδήλωση πολιτισμικής ποικιλομορφίας η οποία πρέπει να προστατευθεί. Η αποκατάσταση και η προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς προσελκύει τουρίστες και τονώνει την οικονομική ανάπτυξη. Η συνεργασία στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις και στις αναπτυξιακές πολιτικές όπως περιγράφεται στην ανακοίνωση της Επιτροπής: «Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης».²¹⁶ Δεδομένης της αυξανόμενης παγκόσμιας ζήτησης για εμπειρογνωμοσύνη και δεδομένου του γεγονότος ότι πολλά κράτη μέλη είναι πρόθυμα να μοιραστούν τις γνώσεις τους, υπάρχουν δυνατότητες για κοινή δράση με τις χώρες εταίρους προκειμένου να αναπτυχθούν βιώσιμες στρατηγικές για την προστασία της κληρονομιάς μέσω της κατάρτισης, της ανάπτυξης δεξιοτήτων και της μεταφοράς γνώσεων.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι εύθραυστη και συχνά απειλείται από φυσικές καταστροφές, ανθρωπογενείς καταστροφές όπως οι πόλεμοι, οι εκτεταμένες ζημιές και λεηλασίες, που ενίοτε οφείλονται σε θρησκευτικό μίσος. Τα λεηλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά συχνά πωλούνται και τα έσοδα που προκύπτουν από τις πωλήσεις μπορεί να χρησιμοποιηθούν για να στηρίξουν τρομοκρατικές δραστηριότητες: αυτό το είδος εμπορίου υπονομεύει την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά. Η ΕΕ θέσπισε περιοριστικά μέτρα έναντι της Συρίας και μετέφερε τις κυρώσεις του ΟΗΕ κατά του ISIL/Da'esh και της Αλ Κάιντα, καθώς και τις κυρώσεις του ΟΗΕ για το Ιράκ: στα μέτρα αυτά περιλαμβάνεται η απαγόρευση του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών και αρχαιολογικών θησαυρών²¹⁷.

- **Έρευνα για την πολιτιστική κληρονομιά:** το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020» στηρίζει την έρευνα και την καινοτομία όσον αφορά δραστηριότητες για την πολιτιστική κληρονομιά μέσω πολυεθνικών, διεπιστημονικών έργων στα οποία συμμετέχουν επίσης τοπικές και περιφερειακές αρχές, επιχειρήσεις και η κοινωνία των πολιτών, με στόχο νέες λύσεις για τη διατήρηση και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη που κινδυνεύει από την κλιματική αλλαγή. Ενθαρρύνεται η συμμετοχή από χώρες εκτός ΕΕ.
- **Καταπολέμηση της εμπορίας πολιτιστικής κληρονομιάς:** η Επιτροπή προγραμματίζει νομοθετική πρόταση για τη ρύθμιση της εισαγωγής στην ΕΕ πολιτιστικών αγαθών, με βάση τα αποτελέσματα μελέτης που μόλις ξεκίνησε για τον εντοπισμό κενών στις εθνικές νομοθεσίες. Η Επιτροπή θα εξετάσει τρόπους για την ευρύτερη καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας μέσω της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσης. Μεταξύ των ενδεχόμενων δράσεων είναι η θέσπιση ενός συστήματος πιστοποίησης για την εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών στην ΕΕ σε συνδυασμό με οδηγίες προς τους εμπλεκόμενους φορείς όπως τα μουσεία και η αγορά έργων τέχνης²¹⁸. Η ΕΕ προτίθεται να στηρίξει την κατάρτιση τελωνειακών

²¹⁴ <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

²¹⁵ http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

²¹⁶ COM(2014)477final.

²¹⁷ Η ΕΕ μετέφερε το καθεστώς κυρώσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ κατά του ISIL (Da'esh) και της Αλ Κάιντα (όπως ορίζεται στην ΑΣΑΗΕ 1267) και μεταγενέστερες αποφάσεις, συμπεριλαμβανομένης της απόφασης 2253 (2015) του ΣΑΗΕ. Δεδομένου ότι οι αρχαιολογικοί θησαυροί πρέπει να θεωρούνται οικονομικοί πόροι για το ISIL/Da'esh, η αγορά αυτών των αγαθών από το ISIL/Da'esh είναι παράνομη. Το Συμβούλιο μετέφερε το καθεστώς κυρώσεων του ΟΗΕ κατά του Ιράκ (το οποίο περιέχει απαγόρευση της εμπορίας αρχαιολογικών θησαυρών που αφαιρέθηκαν παράνομα) και προσαρμοσε το αυτόνομο καθεστώς κυρώσεων και περιοριστικών μέτρων της ΕΕ κατά της Συρίας ώστε να συμπεριλαμβάνει την απαγόρευση της εμπορίας των αρχαιολογικών θησαυρών που αφαιρέθηκαν παράνομα από τη Συρία.

²¹⁸ Σχέδιο δράσης για την ενίσχυση της καταπολέμησης της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, COM(2016) 50, σ. 2.

υπαλλήλων που διενεργούν τους συνοριακούς ελέγχους, προκειμένου να προωθήσει τον έγκαιρο εντοπισμό πολιτιστικών αγαθών και να ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ των επαγγελματιών της αγοράς έργων τέχνης για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης. Η ΕΕ θα ενισχύσει επίσης τη συνεργασία με τις χώρες εταίρους για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών.

- **Προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς:** Η Επιτροπή θα συμβάλει στις διεθνείς προσπάθειες, των οποίων ηγείται η UNESCO, να δημιουργηθεί ένας μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την προστασία χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Επιτροπή θα μοιραστεί επίσης με την UNESCO, μεταξύ άλλων μέσω της υπηρεσίας διαχείρισης καταστάσεων έκτακτης ανάγκης Copernicus, δορυφορικές εικόνες των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς που διατρέχουν κίνδυνο, προκειμένου να αξιολογούνται οι ζημιές και να προγραμματίζεται ενδεχόμενη ανασυγκρότηση. Η ΕΕ θα διαθέτει εμπειρογνώμονες για την εκτίμηση των ζημιών της πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο των μέτρων αποκατάστασης μετά από καταστροφές ή συγκρούσεις. Το Περιφερειακό Ταμείο της ΕΕ για την αντιμετώπιση της συριακής κρίσης θα συμβάλει επίσης στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την προαγωγή της πολιτισμικής ποικιλομορφίας.

4. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΕ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Για να επιτύχει η συνεργασία με τις χώρες εταίρους στους τρεις προτεινόμενους άξονες εργασίας, οι ενδιαφερόμενοι φορείς της ΕΕ πρέπει να ενώσουν τις δυνάμεις τους προκειμένου να διασφαλίσουν συμπληρωματικότητα και συνέργειες. Πρόκειται για τις αρχές σε όλα τα επίπεδα, τις τοπικές πολιτιστικές οργανώσεις και την κοινωνία των πολιτών, την Επιτροπή και την Ύπατη Εκπρόσωπο (μέσω των αντιπροσωπειών της ΕΕ σε τρίτες χώρες), τα κράτη μέλη και τα πολιτιστικά τους ιδρύματα²¹⁹. Η ανακοίνωση του 2007 για τον πολιτισμό συνιστούσε την ανοικτή μέθοδο συντονισμού (ΑΜΣ) στον τομέα του πολιτισμού, ως απλό αλλά συγκροτημένο τρόπο για τη συνεργασία των κρατών μελών της ΕΕ σε ευρωπαϊκό επίπεδο²²⁰. Το 2012, μια ομάδα εμπειρογνομόνων των κρατών μελών, υπό την κοινή προεδρία της Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης, εξέτασε την ανάπτυξη στρατηγικής προσέγγισης του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ. Η έκθεση της ομάδας εμπειρογνομόνων τόνισε τα οφέλη της πολιτιστικής συνεργασίας της ΕΕ με χώρες εταίρους μέσω νέων, στρατηγικών τρόπων συνεργασίας με τα κράτη μέλη²²¹. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δρομολόγησε στη συνέχεια την προπαρασκευαστική δράση «Ο πολιτισμός στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ», που υποστήριξε την «έξυπνη συμπληρωματικότητα» η οποία βασίζεται σε αμοιβαία συμφωνημένη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, ιδίως μέσω των πολιτιστικών ιδρυμάτων και των ακολούθων που διατηρούν στο εξωτερικό, καθώς και με την κοινωνία των πολιτών²²². Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης αποτελείται σήμερα από 139 αντιπροσωπείες της ΕΕ και γραφεία που λειτουργούν σε όλο τον κόσμο και εκπροσωπούν την ΕΕ και τους πολίτες της σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι δυνατότητες συνεργασίας και συντονισμού για την προώθηση της πολιτιστικής διπλωματίας της ΕΕ είναι σημαντικές.

²¹⁹ Πρόσφατο παράδειγμα στην Τυνησία καταδεικνύει τη στενή συνεργασία μεταξύ της αντιπροσωπείας της ΕΕ, ενός πολιτιστικού ιδρύματος κράτους μέλους και των τοπικών αρχών: η Επιτροπή δρομολόγησε ένα πρόγραμμα ύψους 10 εκατ. EUR για την ενίσχυση του οπτικοακουστικού τομέα/των μέσων ενημέρωσης στην Τυνησία. Ένα άλλο έργο (4 εκατ. EUR), το οποίο διαχειρίζεται η αντιπροσωπεία της ΕΕ με την υποστήριξη του Βρετανικού Συμβουλίου, θα δρομολογηθεί εντός του τρέχοντος έτους με στόχο την προώθηση της πολιτιστικής συμμετοχής σε τοπικό επίπεδο.

²²⁰ Από το 2008, οι ομάδες ΑΜΣ εξετάζουν ζητήματα όπως οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες (μεταξύ άλλων νέα επιχειρηματικά μοντέλα και εξαγωγικές στρατηγικές), η κινητικότητα των καλλιτεχνών και των επαγγελματιών του πολιτιστικού τομέα, η κινητικότητα των έργων τέχνης και η βελτίωση της πρόσβασης στον πολιτισμό με ψηφιακά μέσα.

²²¹ Η έκθεση αποτέλεσε επίσης τη βάση για τη συζήτηση των Υπουργών Πολιτισμού της ΕΕ με θέμα τον πολιτισμό ως ήπια πολιτική επιλογή στις 17 Μαΐου 2013.

²²² <http://cultureinexternalrelations.eu/>

α) Ενίσχυση της συνεργασίας στην ΕΕ

Η συντονισμένη προσέγγιση θα επιτρέψει στους ευρωπαϊκούς παράγοντες να συνενώσουν τους πόρους τους και να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας συνεργαζόμενοι σε χώρες εκτός ΕΕ. Πρόσφατη μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατέδειξε τα πολυάριθμα οφέλη της στενής συνεργασίας για τις αντιπροσωπείες της ΕΕ, τα πολιτιστικά ιδρύματα και το δίκτυο EUNIC²²³: τα κοινά έργα παρουσιάζουν μικρότερο κίνδυνο, έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο, έχουν μεγαλύτερη προβολή και προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες μάθησης²²⁴.

- **Πλατφόρμα πολιτιστικής διπλωματίας:** ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 2016 και χρηματοδοτείται από το μέσο εταιρικής σχέσης· τη διαχείρισή της έχει αναλάβει κοινοπραξία των πολιτιστικών ιδρυμάτων των κρατών μελών σε συνεργασία με άλλους εταίρους²²⁵. Η πλατφόρμα θα παρέχει συμβουλές σχετικά με την πολιτιστική πολιτική, θα διευκολύνει τη δικτύωση, θα υλοποιεί δραστηριότητες με τους πολιτιστικούς φορείς, τα κράτη μέλη και τις αντιπροσωπείες της ΕΕ, θα καταρτίζει προγράμματα κατάρτισης για την πολιτιστική ηγεσία και θα συμβάλλει στην ανάπτυξη των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της ΕΕ.
- **Ενισχυμένη συνεργασία με πολιτιστικά ιδρύματα:** μετά από διαβούλευση με όλους τους οικείους ενδιαφερομένους, η Επιτροπή θα προτείνει εντός του τρέχοντος έτους έναν νέο τύπο εταιρικής σχέσης μεταξύ της ΕΥΕΔ, των υπηρεσιών της Επιτροπής, των εθνικών πολιτιστικών ιδρυμάτων και της κεντρικής οργάνωσής τους (εφόσον οι εντολές το επιτρέπουν) για τον καθορισμό των αρχών της πανευρωπαϊκής συνεργασίας και των αξιών στις οποίες στηρίζεται.
- **Ενίσχυση του ρόλου των αντιπροσωπειών της ΕΕ:** οι αντιπροσωπείες θα ενεργούν ως τοπικές πλατφόρμες πολιτιστικών ιδρυμάτων και άλλων φορέων για τη διευκόλυνση του συντονισμού και της συνεργασίας. Οι αντιπροσωπείες της ΕΕ μπορούν να συμβάλουν στον εντοπισμό τοπικών αναγκών και δυνατοτήτων, διασφαλίζοντας ότι οι δράσεις είναι σύμφωνες με το τοπικό πολιτιστικό πλαίσιο και ταυτόχρονα εξυπηρετούν τους στρατηγικούς στόχους της ΕΕ. Πολιτιστικά **σημεία επαφής** στις σημαντικότερες αντιπροσωπείες της ΕΕ θα διαδίδουν τις βέλτιστες πρακτικές και θα οργανώνουν για το προσωπικό μαθήματα επιμόρφωσης σχετικά με την πολιτιστική διάσταση της ανάπτυξης και των εξωτερικών σχέσεων.
- **Ίδρυση ευρωπαϊκών πολιτιστικών κέντρων:** τα κέντρα αυτά θα βασίζονται σε εταιρική σχέση μεταξύ της ΕΕ και της εκάστοτε χώρας εταίρου και θα επιτρέπουν στα πολιτιστικά ιδρύματα και άλλους φορείς να συνέρχονται και να παρέχουν υπηρεσίες στον τοπικό πληθυσμό, να συμμετέχουν σε κοινά σχέδια και να παρέχουν υποτροφίες, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ανταλλαγές.
- **Προώθηση της ενεργού κοινωνίας των πολιτών:** πολλοί ενδιαφερόμενοι (π.χ. κοινωνία των πολιτών, καλλιτέχνες, πολιτιστικοί φορείς, οργανώσεις βάσης) δραστηριοποιούνται στις πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και τρίτων χωρών. Στις διμερείς σχέσεις και τα κατάλληλα θεματικά προγράμματα, η ΕΕ θα επιδιώξει, επομένως, να ενισχύσει τη στήριξή της στις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στον πολιτιστικό τομέα σε χώρες εταίρους, προκειμένου να ενισχύσει τις ικανότητές τους και να διευκολύνει τις ανταλλαγές.
- **Κοινές πολιτιστικές εκδηλώσεις της ΕΕ:** η στήριξη κοινών ευρωπαϊκών πολιτιστικών δραστηριοτήτων είναι ο καλύτερος τρόπος για να ενισχυθεί η προβολή της ΕΕ σε τρίτες χώρες. Το 2017, θα δρομολογηθεί ένα νέο διετές πρόγραμμα, με προϋπολογισμό 1,5 εκατ. EUR, για τη διοργάνωση φεστιβάλ κινηματογράφου της ΕΕ με πιο συνεκτικό και

²²³ Τα EUNIC (Εθνικά Ινστιτούτα Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης) είναι ένα κεντρικό δίκτυο που περιλαμβάνει μεταξύ των μελών του 34 πολιτιστικά ιδρύματα από 28 χώρες και 100 ομάδες διάσπαρτες σε όλο τον κόσμο. <http://www.eunic-online.eu/>

²²⁴ Μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου – Τα ευρωπαϊκά πολιτιστικά ιδρύματα στο εξωτερικό, Ιανουάριος 2016.

²²⁵ Η ΕΥΕΔ και η Επιτροπή συμμετέχουν στη διευθύνουσα επιτροπή. Βλ. http://ec.europa.eu/dgs/fpi/announcements/news/20160401_1_en.htm.

στρατηγικό τρόπο (μετά από μελέτη που δημοσιεύθηκε το 2015) στο πλαίσιο της νέας δράσης του μέσου εταιρικής σχέσης για τη δημόσια διπλωματία σε παγκόσμιο επίπεδο²²⁶. Επί του παρόντος, πάνω από 75 αντιπροσωπείες της ΕΕ συμμετέχουν στη διοργάνωση φεστιβάλ κινηματογράφου και άλλων εκδηλώσεων, όπως η Ευρωπαϊκή Ημέρα Γλωσσών, με βάση διάφορα επίπεδα συνεργασίας με εθνικά πολιτιστικά ιδρύματα.

- **Εστίαση στους στρατηγικούς εταίρους:** πολλοί από τους στρατηγικούς εταίρους της ΕΕ έχουν ισχυρές στρατηγικές πολιτιστικής διπλωματίας²²⁷ και η ΕΕ διατηρεί ισχυρή πολιτιστική συνεργασία με διάφορους εταίρους. Το Ευρω-Αμερικανικό Πολιτιστικό Ίδρυμα²²⁸ δημιουργήθηκε το 2013 για να παρέχει περισσότερο διαρθρωμένη χρηματοδότηση σε πολιτιστικά προγράμματα της ΕΕ και για να ενισχύσει τους πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΕ (συμπεριλαμβανομένων των αντιπροσωπειών και των κρατών μελών). Στη Νότια Αφρική, η ΕΕ στηρίζει νέους καλλιτέχνες, παραγωγούς οπτικοακουστικού υλικού, μουσικούς και αθλητές. Οι διμερείς σχέσεις με την Κίνα περιλαμβάνουν τη διαπροσωπική διάσταση από το 2012²²⁹.

β) Διαπολιτισμικές ανταλλαγές φοιτητών, ερευνητών και αποφοίτων

Τα προγράμματα κινητικότητας και διαπανεπιστημιακής συνεργασίας της ΕΕ αποτελούν πολύτιμα μέσα για την καθιέρωση μόνιμων ακαδημαϊκών και πολιτιστικών δεσμών, που προάγουν παράλληλα την ΕΕ στις χώρες εταίρους. Από έρευνα που διεξήγαγε το 2014²³⁰ ο Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού (EACEA) προέκυψε ότι το 54% των φοιτητών και του προσωπικού που επωφελήθηκαν από την κινητικότητα στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus Mundus εκτίμησε ότι χάρη στην εμπειρία αυτή απέκτησε περισσότερες διαπολιτισμικές γνώσεις και ικανότητες.

Η διεθνής συνεργασία στον τομέα της έρευνας χρησιμοποιεί την οικουμενική γλώσσα της επιστήμης για να διατηρεί ανοικτούς τους διαύλους επικοινωνίας και να παρέχει στους ερευνητές τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν ιδέες, ανεξαρτήτως των πολιτιστικών, εθνικών ή θρησκευτικών καταβολών τους. Το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020», το μεγαλύτερο πολυμερές πρόγραμμα έρευνας και καινοτομίας παγκοσμίως, χρηματοδοτεί την έρευνα και την καινοτομία όσον αφορά τις πολιτιστικές σχέσεις, την επιστημονική διπλωματία και την πολιτιστική κληρονομιά. Το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020» βοηθά επίσης τις χώρες εταίρους να βελτιστοποιήσουν τη συμβολή της εκπαίδευσης στη μεγέθυνση, την κοινωνική σταθερότητα και την ανάπτυξη.

Οι ανταλλαγές νέων, η ευρωπαϊκή εθελοντική υπηρεσία²³¹, η κατάρτιση των νέων και των διοργανωτών δραστηριοτήτων για νέους καθώς και η μεταξύ τους δικτύωση βασίζονται στην κινητικότητα των νέων μεταξύ της ΕΕ και των γειτονικών χωρών. Το 2015, περισσότεροι από 33 000 νέοι ή διοργανωτές δραστηριοτήτων για νέους έλαβαν μέρος σε αυτές τις κοινές δραστηριότητες και το 40% περίπου ήταν από γειτονικές χώρες. Η Επιτροπή εξετάζει επί του παρόντος με ποιον τρόπο η συνεργασία στον τομέα του αθλητισμού μπορεί να συμβάλει στις διεθνείς σχέσεις, στο πλαίσιο ομάδας υψηλού επιπέδου η οποία αναμένεται να υποβάλει την έκθεσή της τον Ιούνιο του 2016.

- **Προώθηση της κινητικότητας των ερευνητών:** με τις δράσεις Μαρία Κιουρί Σκλοντόφσκα, η ΕΕ θα χρηματοδοτήσει 65 000 ερευνητές από το 2014 έως το 2020, εκ των οποίων 25 000 υποψήφιους διδάκτορες, και 15 000 ερευνητές από χώρες εκτός

²²⁶ <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/european-film-festivals-unique-opportunity-eu-cultural-diplomacy>

²²⁷ Π.χ. η Κίνα, η Ιαπωνία («Cool Japan») και η Νότια Κορέα (με το νέο κύμα «Hallyu» της Νότιας Κορέας).

²²⁸ <http://e-acl.org/>

²²⁹ http://ec.europa.eu/education/international-cooperation/china_en.htm

²³⁰ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/more_info/evaluations/docs/education/mundus2012-summary_en.pdf

²³¹ https://europa.eu/youth/EU/voluntary-activities/european-voluntary-service_en

Ευρώπης, οι οποίοι θα μπορέσουν, έως το 2020, να αρχίσουν ή να συνεχίσουν τη σταδιοδρομία τους στην Ευρώπη.

- **Ανταλλαγή φοιτητών και διδακτικού προσωπικού και νέα κοινά έργα:** η ΕΕ προτίθεται να χρηματοδοτήσει πάνω από 150 000 υποτροφίες για φοιτητές και διδακτικό προσωπικό στην Ευρώπη και σε άλλα μέρη του κόσμου μεταξύ 2014 και 2020. Θα χρηματοδοτήσει περίπου 1 000 κοινά έργα στα οποία θα συμμετέχουν πανεπιστήμια της ΕΕ και εκτός της ΕΕ και οργανώσεις της νεολαίας μεταξύ 2014 και 2020²³².
- **Δίκτυα αποφοίτων και ευρωπαϊκών σπουδών:** η Επιτροπή θα στηρίξει τη δημιουργία ομάδων αποφοίτων Erasmus+ στις χώρες εταίρους και τη συνεργασία μεταξύ αυτών των ομάδων και των αντιπροσωπειών της ΕΕ. Στόχος είναι να συνδυαστούν οι προσπάθειες δικτύωσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, να στηριχθεί η ενσωμάτωση των κέντρων της ΕΕ στα 450 κέντρα αριστείας Jean Monnet και να προωθηθεί η δικτύωση μεταξύ τους. Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι ευρωπαϊκές σπουδές θα αφορούν περισσότερους από 250 000 φοιτητές ετησίως μέσω της διδασκαλίας και των δραστηριοτήτων προβολής.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το συνολικό πολιτιστικό τοπίο έχει αλλάξει ραγδαία τις τελευταίες δεκαετίες. Η ζήτηση για ανταλλαγές και διαπολιτισμική συνεργασία αυξήθηκε συμβαδίζοντας με την ψηφιακή επανάσταση. Σε έναν κόσμο που αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις και συγκρούσεις, ο πολιτισμός μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην υπέρβαση των διαφορών, την ενίσχυση των ευάλωτων κοινωνιών και τη βελτίωση των διεθνών σχέσεων. Η Ευρώπη θεωρείται ανά τον κόσμο ως ήπιος πλούσια σε πολιτιστική κληρονομιά και δραστήριες δημιουργικές δυνάμεις. Ο πολιτισμός πρέπει, επομένως, να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εξωτερικής δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η παρούσα κοινή ανακοίνωση προτείνει τρεις πυλώνες για την προώθηση εργασιών χάραξης μιας στρατηγικής της ΕΕ στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων. Πρώτον, οι προτεινόμενες κατευθυντήριες αρχές της δράσης της ΕΕ αποσκοπούν στο να διασφαλίσουν ότι η δράση της ΕΕ σε αυτόν τον τομέα προάγει τα ανθρώπινα δικαιώματα, την πολυμορφία, τον διαπολιτισμικό διάλογο, τηρώντας παράλληλα την επικουρικότητα και τη συμπληρωματικότητα και διατηρώντας την πολιτική συνοχή με την προώθηση του πολιτισμού εντός του υφιστάμενου πλαισίου εταιρικής σχέσης. Ο δεύτερος πυλώνας προτείνει τρεις κύριους άξονες που θα παρέχουν το πλαίσιο για την προώθηση της πολιτιστικής συνεργασίας με χώρες εταίρους: i) στήριξη του πολιτισμού ως μοχλού βιώσιμης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης· ii) προώθηση του πολιτισμού και του διαπολιτισμικού διαλόγου για ειρηνικές διακοινοτικές σχέσεις· iii) ενίσχυση της συνεργασίας στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο τρίτος πυλώνας προτείνει στρατηγική προσέγγιση της ΕΕ έναντι της πολιτιστικής διπλωματίας: μεταξύ άλλων, ενισχυμένη ευρωπαϊκή συνεργασία (ιδίως μεταξύ κρατών μελών της ΕΕ και αντιπροσωπειών της ΕΕ) και διαπολιτισμικές ανταλλαγές για την προώθηση των διαφόρων πολιτισμών της ΕΕ.

Με βάση τους ανωτέρω τρεις πυλώνες, που προτείνονται στο πλαίσιο «στρατηγικής της ΕΕ στον τομέα των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων», η στρατηγική αυτή θα συμβάλει στην ανάπτυξη διαύλων επικοινωνίας μεταξύ των λαών και των κοινωνιών. Θα συμβάλει στη δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, ώστε να εξακολουθήσουν να αναπτύσσονται, δημιουργώντας οικονομική μεγέθυνση και θέσεις εργασίας. Θα ενισχύσει την προστασία και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, θα προωθήσει τον διαπολιτισμικό διάλογο και την εδραίωση της ειρήνης, θα στηρίξει την πολιτιστική παραγωγή και τον τουρισμό ως κινητήριες δυνάμεις της ανάπτυξης και της

²³² <http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/>

οικονομικής μεγέθυνσης και θα χρησιμοποιήσει την εκπαίδευση, την έρευνα και την επιστήμη ως παράγοντες για διάλογο και ανταλλαγές. Οι δράσεις αυτές θα πρέπει να συμβάλουν στο να καταστεί η Ευρωπαϊκή Ένωση ισχυρότερος παράγοντας στην παγκόσμια σκηνή, καλύτερος διεθνής εταίρος, με μεγαλύτερη συμβολή στη βιώσιμη ανάπτυξη, την ειρήνη και την αμοιβαία κατανόηση.

Πηγή: Eur-Lex (2016)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

Διακήρυξη Αθηνών για τη σύσταση του Φόρουμ Αρχαίων Πολιτισμών

Οι Υπουργοί Εξωτερικών της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, η Α.Ε. κ. Wang Yi, της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου, η Α.Ε. κ. Sameh Shoukry, της Ελληνικής Δημοκρατίας, η Α.Ε. κ. Νίκος Κοτζιάς, της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, η Α.Ε. Δρ. Mohammad Javad Zarif, της Δημοκρατίας του Ιράκ, η Α.Ε. κ. Ibrahim AL-Eshaiker Al-Jaafari, της Ιταλικής Δημοκρατίας, η Α.Ε. κ. Angelino Alfano, ο Υπουργός Πολιτισμού της Δημοκρατίας του Περού, η Α.Ε. κ. Salvador Alejandro Jorge del Solar και η Υφυπουργός Εξωτερικών του Πολυεθνικού Κράτους της Βολιβίας, Δρ. Guadalupe Palomeque de la Cruz,

Αναφερόμενοι στην κληρονομιά των μεγάλων αρχαίων πολιτισμών των κρατών που εκπροσωπούν και τη διεθνή απήχηση κάθε πολιτισμού ξεχωριστά,

Υπογραμμίζοντας ότι ο αντίκτυπος αυτών των πολιτισμών, υπερβαίνοντας τον χρόνο, είναι πανταχού παρών και παραμένει επίκαιρος μέχρι σήμερα, επηρεάζοντας αποφασιστικά την πορεία της ανθρωπότητας,

Θεωρώντας τον πλούτο και τον πλουραλισμό των πολιτισμών ως σπουδαία κληρονομιά του ανθρώπινου είδους και ως ουσιαστική σωρευτική συνεισφορά που συνεχώς εμπλουτίζει τον συλλογικό ανθρώπινο πολιτισμό, καθ' όλη τη ροή της ιστορίας, αλλά και στις μέρες μας,

Έχοντας κατά νου ότι οι πολιτισμοί κατά την πορεία της ανθρωπότητας δεν έπαυαν να αλληλεπιδρούν και να επικοινωνούν μεταξύ τους,

Υποστηρίζοντας το ολυμπιακό ιδεώδες, την ιδέα της Ολυμπιακής Εκεχειρίας, καθώς και το αθλητικό πνεύμα και την ευγενή άμιλλα ως μέσα προώθησης της επικοινωνίας, της φιλίας και της αμοιβαίας κατανόησης,

Λαμβάνοντας υπόψη τις ολοένα μεταβαλλόμενες και σύνθετες προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο κόσμος, όπως είναι η τρομοκρατία, η ριζοσπαστικοποίηση, ο εξτρεμισμός, η βία, ο ρατσισμός, οι φυλετικές διακρίσεις, η ξеноφοβία και άλλες συναφείς μορφές μισαλλοδοξίας,

Τασσόμενοι σθεναρά υπέρ των φιλικών σχέσεων και του συνεχούς διαλόγου μεταξύ των χωρών, καθώς και υπέρ της ανάγκης διεθνούς συνεργασίας και κατανόησης ως μέσων για την αντιμετώπιση των πολιτιστικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών προκλήσεων,

Τονίζοντας ότι κάθε Κράτος αναλαμβάνει την κύρια ευθύνη για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του και υπογραμμίζοντας την θετική συνεισφορά της διεθνούς συνεργασίας με το εκάστοτε Κράτος -σε συνέχεια αιτήματός του και βάσει των σχετικών προτεραιοτήτων- συμπεριλαμβανομένης εκείνης που προσφέρεται μέσω της UNESCO και άλλων συναφών εξειδικευμένων πρακτορείων, προγραμμάτων και ταμείων των Ηνωμένων Εθνών,

Εκφράζοντας λύπη για το γεγονός ότι οι ένοπλες συρράξεις έχουν καταστεί αφενός, σοβαρή απειλή για την ακεραιότητα των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς και αφετέρου, αιτία

παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών από τις περιοχές όπου μαίνονται ένοπλες συρράξεις,

Αφοσιωμένοι στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση κάθε μελλοντικής καταστροφής αρχαιολογικών χώρων και αγαθών ευρύτερης πολιτιστικής κληρονομιάς από τρομοκρατικές ενέργειες,

Υπογραμμίζοντας την ανάγκη περαιτέρω συνεργασίας για την αντιμετώπιση και την αποτελεσματική πρόληψη της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών και τη διασφάλιση της αποκατάστασης και της ασφαλούς επιστροφής τους στις χώρες προέλευσης,

Υπενθυμίζοντας τις σχετικές Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και αγαθών, καθώς και τις σχετικές Αποφάσεις της Γενικής Διάσκεψης της UNESCO,

Επαναδιατυπώνοντας τη σθεναρή τους στήριξη στον πρωτεύοντα ρόλο της UNESCO για την προώθηση της προστασίας και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς,

Αναγνωρίζοντας τον πολιτισμό και την πολιτιστική διπλωματία ως ήπιες και έξυπνες μορφές ισχύος, αλλά και ως βασικά συστατικά των διεθνών σχέσεων και συμφωνώντας ότι ο πολιτισμός μπορεί και πρέπει να αναπτυχθεί περαιτέρω ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης,

Τόνισαν:

Την ανάγκη ενίσχυσης του διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών μέσω συνεχούς επικοινωνίας και συνεργασίας με σκοπό την προώθηση της κατανόησης, της αναγνώρισης και της ανοχής μεταξύ των πολιτισμών και των λαών.

Τη σημασία της χρήσης του διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών ως ισχυρού εργαλείου διπλωματίας, συμβάλλοντας στη γεφύρωση των χασμάτων και την ενίσχυση της αμοιβαίας κατανόησης.

Την προώθηση της Πρωτοβουλίας Belt and Road για τη διεθνή συνεργασία, μεταξύ άλλων, η οποία θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση του πολιτισμικού διαλόγου και θα ενδυναμώσει τους δεσμούς μεταξύ των λαών.

Τη βούλησή τους να ισχυροποιήσουν τη συνεργασία επί πολιτιστικών ζητημάτων, μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών, με σκοπό την τόνωση της βιώσιμης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης κάθε μέλους του Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών.

Συμφώνησαν:

Να συστήσουν το Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών (ACForum) με τη συμμετοχή των ακόλουθων χωρών: Βολιβία, Κίνα, Αίγυπτος, Ελλάδα, Ιράν, Ιράκ, Ιταλία και Περού, ως πλατφόρμα διαλόγου και πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών. Το Φόρουμ θα είναι ανοικτό σε μελλοντικές διευρύνσεις βάσει συναίνεσης.

Να ενθαρρύνουν την επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών μέσω πολιτιστικών ανταλλαγών και συνεργασίας σε όλους τους συναφείς τομείς.

Να διεξάγουν διάλογο και διαβουλεύσεις με σκοπό τη διαμόρφωση συντονισμένων θέσεων σε περιπτώσεις που προκύπτουν ζητήματα μείζονος σημασίας σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο πλαίσιο των σχετικών διεθνών οργανισμών, όπως η UNESCO.

Να εξετάσουν τους πιο ενδεδειγμένους τρόπους για την ενδυνάμωση των προσπαθειών του ACForum ως προς τη βελτιστοποίηση της χρήσης του πολιτισμού ως αποτελεσματικού εργαλείου για τη σύγχρονη διπλωματία.

Να συνεργαστούν, με τον κατάλληλο τρόπο και σε συντονισμό με την UNESCO, προκειμένου να διασφαλίσουν την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά των μελών του Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών.

Τα συμμετέχοντα κράτη συμφώνησαν στη διοργάνωση μίας Υπουργικής Διάσκεψης του Φόρουμ των Αρχαίων Πολιτισμών ανά έτος. Η Προεδρία της ετήσιας Υπουργικής Διάσκεψης θα ασκείται εκ περιτροπής μεταξύ των συμμετεχόντων Κρατών.

Η επόμενη Υπουργική Διάσκεψη θα πραγματοποιηθεί το 2018, στη Βολιβία. Το Περού εξέφρασε ετοιμότητα για να φιλοξενήσει την ετήσια Διάσκεψη του 2020 και το Ιράκ εκείνη του 2021.

Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών (2017β)

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΕΓΚΡΙΘΗΚΑΝ

P8_TA(2016)0024

Βόρεια Κορέα

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 21ης Ιανουαρίου 2016 σχετικά με τη Βόρεια Κορέα (2016/2521(RSP))

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

- έχοντας υπόψη τα προηγούμενα ψηφίσματά του για τη Βόρεια Κορέα,
- έχοντας υπόψη τη δήλωση της Αντιπροέδρου της Επιτροπής/Υπατης Εκπροσώπου της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, Federica Mogherini, της 6ης Ιανουαρίου 2016 σχετικά με την εικαζόμενη πυρηνική δοκιμή στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας,
- έχοντας υπόψη τη δήλωση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ της 6ης Ιανουαρίου 2016 σχετικά με την πυρηνική δοκιμή που είχε ανακοινωθεί από τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας,
- έχοντας υπόψη τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ 1718 (2006), 1874 (2009), 2087 (2013) και 2094 (2013) οι οποίες απαγορεύουν ρητώς τις πυρηνικές δοκιμές από τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας,
- έχοντας υπόψη το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, της 17ης Δεκεμβρίου 2015, σχετικά με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας,
- έχοντας υπόψη την έκθεση των Ηνωμένων Εθνών με τίτλο «Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας 2015: Ανάγκες και προτεραιότητες» του Απριλίου 2015,
- έχοντας υπόψη το ψήφισμα του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ, της 27ης Μαρτίου 2015, σχετικά με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας,
- έχοντας υπόψη την έκθεση της επιτροπής έρευνας για τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας, της 7 Φεβρουαρίου 2014,
- έχοντας υπόψη την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τη

Διεθνή Σύμβαση για τα Πολιτικά Δικαιώματα και τα Δικαιώματα του Πολίτη, τη Διεθνή Σύμβαση για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και τη Σύμβαση για την κατάργηση κάθε μορφής διακρίσεων εις βάρος των γυναικών, στις οποίες η Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας είναι συμβαλλόμενο μέρος,

- έχοντας υπόψη τη Σύμβαση του 1984 κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας,
- έχοντας υπόψη το άρθρο 135 παράγραφος 5 και το άρθρο 123 παράγραφος 4 του Κανονισμού του,
- A. λαμβάνοντας υπόψη ότι το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών καταδίκασαν τη δοκιμή που η Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας χαρακτήρισε ως «επιτυχή δοκιμή βόμβας υδρογόνου», η οποία πραγματοποιήθηκε στις 6 Ιανουαρίου 2016, κατά κατάφωρη παραβίαση των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας αυτής σύμφωνα με τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών·
- B. λαμβάνοντας υπόψη ότι η διάδοση πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων και τα μέσα διακίνησής τους συνιστούν απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια· λαμβάνοντας υπόψη ότι η Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας αποχώρησε από τη Συνθήκη για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων (NPT) το 2003, πραγματοποιεί πυρηνικές δοκιμές από το 2006 και δήλωσε επίσημα το 2009 ότι είχε αναπτύξει πυρηνικό όπλο, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι η απειλή της προαγωγής των πυρηνικών της δυνατοτήτων έχει σαφώς αυξηθεί· λαμβάνοντας υπόψη ότι η συνέχιση του παράνομου πυρηνικού προγράμματος και του προγράμματος βαλλιστικών πυραύλων αποτελεί πρόκληση για το διεθνές καθεστώς μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων και ενέχει τον κίνδυνο επιδείνωσης της έντασης στην περιοχή·
- Γ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η χώρα, με την οικονομία της να εστιάζεται στον στρατιωτικό τομέα, πόρρω απέχει από την επίτευξη του δεδηλωμένου στόχου της να γίνει ένα ισχυρό και ευημερούν έθνος και ότι, αντίθετα, στην προσπάθειά της να αποκτήσει όπλα μαζικής καταστροφής και μέσα για τη διακίνησή τους, απομονώνει και εξαθλιώνει τον λαό της όλο και περισσότερο·
- Δ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η ΕΕ υποστηρίζει σθεναρά την ιδέα μιας αποπυρηνικοποιημένης κορεατικής χερσονήσου και θεωρεί ότι η επανάληψη των εξαμερών συνομιλιών έχει ζωτική σημασία για την ειρήνη, την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή·
- Ε. λαμβάνοντας υπόψη ότι η εστίαση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας στις στρατιωτικές επενδύσεις μπορεί να θεωρηθεί εγκληματική αμέλεια των βασικών αναγκών των πολιτών της δεδομένου ότι 70 τοις εκατό περίπου του πληθυσμού της χώρας που ανέρχεται σε 24.6 εκατομμύρια βρίσκονται σε κατάσταση επισιτιστικής ανασφάλειας και ότι σχεδόν 30 τοις εκατό των παιδιών ηλικίας κάτω των πέντε ετών είναι σοβαρά υποσιτισμένα·
- ΣΤ. λαμβάνοντας υπόψη ότι στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν, για πολλά χρόνια, εξαιρετικά προβληματική· λαμβάνοντας υπόψη ότι το καθεστώς της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας δεν έχει συνεργαστεί παρά ελάχιστα με τον ΟΗΕ και έχει απορρίψει όλα τα ψηφίσματα του

Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Βόρεια Κορέα· λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν συνεργάστηκε με τον ειδικό εισηγητή του ΟΗΕ για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα και απέρριψε κάθε βοήθεια από την Ύπατη Αρμοστή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο πλαίσιο των ειδικών διαδικασιών·

- Z. λαμβάνοντας υπόψη ότι, ύστερα από το ψήφισμα του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 27ης Μαρτίου 2015, πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ διπλωματών της Βορείου Κορέας και του Marzuki Dargusman, Ειδικού Εισηγητή του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στη Βόρεια Κορέα·
- H. λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αγωνίζεται για την προάσπιση και την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας στην υφήλιο· λαμβάνοντας υπόψη ότι ο διάλογος μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας για τα ανθρώπινα δικαιώματα έχει ανασταλεί από την τελευταία από το 2013· λαμβάνοντας υπόψη ότι η ΕΕ και η Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας πραγματοποίησαν γύρο πολιτικού διαλόγου τον Ιούνιο του 2015·
- Θ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η επιτροπή έρευνας του ΟΗΕ διερεύνησε τις συστηματικές, εκτεταμένες και σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Βόρεια Κορέα και δημοσίευσε έκθεση στις 7 Φεβρουαρίου 2014· λαμβάνοντας υπόψη ότι η επιτροπή έρευνας του ΟΗΕ κατέληξε, στην έκθεσή της, στο συμπέρασμα ότι οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την Πιονγιάνγκ είναι «άνευ προηγούμενου στον σύγχρονο κόσμο» και διαπίστωσε «μια σχεδόν πλήρη άρνηση του δικαιώματος στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, καθώς και των δικαιωμάτων στην ελευθερία της γνώμης, της έκφρασης, της ενημέρωσης και του συνεταιρίζεσθαι.»· λαμβάνοντας υπόψη ότι η επιτροπή έρευνας του ΟΗΕ διαπίστωσε ότι, σε πολλές περιπτώσεις, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας· λαμβάνοντας υπόψη ότι η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας έχει επιδεινωθεί από το 2014·
- I. λαμβάνοντας υπόψη ότι η κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας απαγορεύει οιαδήποτε πολιτική αντιπολίτευση, τις ελεύθερες και δίκαιες εκλογές, τα ελεύθερα μέσα ενημέρωσης, τη θρησκευτική ελευθερία, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία έκφρασης, τις συλλογικές διαπραγματεύσεις και την ελευθερία μετακίνησης·
- ΙΑ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας διαθέτει εκτεταμένο και καλά δομημένο σύστημα ασφαλείας το οποίο παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς τη ζωή του κάθε πολίτη και σχεδόν δεν επιτρέπει κανενός είδους βασική ελευθερία στη χώρα·
- ΙΒ. λαμβάνοντας υπόψη ότι οι κρατικές αρχές της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας προβαίνουν συστηματικά σε εξωδικαστικές εκτελέσεις, αυθαίρετες κρατήσεις και εξαφανίσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται απαγωγές αλλοδαπών, και ότι έχουν θέσει υπό κράτηση περισσότερους από 100.000 ανθρώπους σε φυλακές και στρατόπεδα «αναμόρφωσης»·

- Π. λαμβάνοντας υπόψη ότι ο λαός της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας είναι αντιμέτωπος εδώ και δεκαετίες με την υπανάπτυξη, ανεπαρκή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και υψηλά επίπεδα μητρικού και παιδικού υποσιτισμού, σε ένα πλαίσιο πολιτικής και οικονομικής απομόνωσης, συχνών φυσικών καταστροφών και αυξήσεων των τιμών των τροφίμων και των καυσίμων σε διεθνές επίπεδο· λαμβάνοντας υπόψη ότι η κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας παραβιάζει το δικαίωμα του πληθυσμού της στη διατροφή·
1. καταδικάζει έντονα την τέταρτη πυρηνική δοκιμή της 6ης Ιανουαρίου 2016 ως περιττή και επικίνδυνη πρόκληση, καθώς και ως παραβίαση των σχετικών αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και ως σοβαρή απειλή για την ειρήνη και τη σταθερότητα στην κορεατική χερσόνησο και στην περιοχή της Βορειοανατολικής Ασίας· υποστηρίζει τις σημαντικές και ουσιαστικές κυρώσεις που πρόκειται να επιβληθούν κατά συνέπεια της πρόσφατης πυρηνικής δοκιμής αφού ληφθεί σχετική απόφαση από τη διεθνή κοινότητα·
 2. ζητεί από τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να απόσχει από περαιτέρω προκλητικές ενέργειες και να εγκαταλείψει τα προγράμματα πυρηνικών και βαλλιστικών πυραύλων κατά τρόπο πλήρη, επαληθεύσιμο και μη αντιστρεπτό, να παύσει όλες τις σχετικές δραστηριότητες και να συμμορφωθεί αμέσως προς όλες τις διεθνείς του υποχρεώσεις της, συμπεριλαμβανομένων των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και του Διοικητικού Συμβουλίου του ΔΟΑΕ, καθώς και άλλων διεθνών κανόνων για τον αφοπλισμό και τη μη διάδοση των όπλων· καλεί τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να υπογράψει και να επικυρώσει τη Συνθήκη για την πλήρη απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών χωρίς καθυστέρηση και να συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την κοινή δήλωση των κοινής δήλωσης των εξαμερών συνομιλιών της 19ης Σεπτεμβρίου 2005·
 3. επιβεβαιώνει ότι επιθυμία του είναι η εξεύρεση διπλωματικής και πολιτικής λύσης στο ζήτημα των πυρηνικών όπλων της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας· επαναλαμβάνει ότι υποστηρίζει τις εξαμερείς συνομιλίες και ζητεί την επανάληψή τους· παροτρύνει όλους τους συμμετέχοντες στις εξαμερείς συνομιλίες να εντείνουν τις προσπάθειές τους· καλεί τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να συνεργαστεί εκ νέου εποικοδομητικά με τη διεθνή κοινότητα, και ιδίως με τα μέλη των εξαμερών συνομιλιών, προκειμένου να επιτευχθεί η διαρκής ειρήνη και ασφάλεια σε μια απαλλαγμένη από πυρηνικά όπλα κορεατική χερσόνησο, θεωρώντας ότι η εν λόγω συνεργασία αποτελεί τον βέλτιστο τρόπο για να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη ευημερία και σταθερότερο μέλλον για τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας·
 4. είναι πεπεισμένο ότι έχει έρθει η ώρα να αναλάβει η διεθνής κοινότητα συγκεκριμένη δράση για να τεθεί τέλος στην ατιμωρησία των δραστών· ζητεί να κληθούν εκείνοι που φέρουν τη μεγαλύτερη ευθύνη για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας που διαπράττονται στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να λογοδοτήσουν, να προσαχθούν ενώπιον του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου και να υποβληθούν σε συγκεκριμένες κυρώσεις·
 5. υπογραμμίζει το γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα υπήρξε επί υπερβολικά μεγάλο χρονικό διάστημα θεατής των παραβιάσεων που αναφέρονται στην έκθεση, πολλές από τις οποίες συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας·

6. παροτρύνει την κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας να εφαρμόσει αμελλητί τις συστάσεις της εξεταστικής επιτροπής·
7. ζητεί από την κυβέρνηση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας να ασκήσει μεγαλύτερη επιρροή, καθώς και πολιτική και οικονομική πίεση στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας προκειμένου να διασφαλιστεί ότι δεν θα υπάρξει περαιτέρω κλιμάκωση της κατάστασης· ζητεί από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα, σε συνεργασία με τη διεθνή κοινότητα, προκειμένου να αποκατασταθεί η ειρήνη και η σταθερότητα στη Κορεατική Χερσόνησο· επισημαίνει τη στήριξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας προς την απόφαση 2094 (2013) του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ· επισημαίνει τη συναίνεση μεταξύ των μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ όσον αφορά την αντίδρασή τους στην πρόσφατη πυρηνική δοκιμή της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας·
8. καλεί επιτακτικά την κυβέρνηση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, στο πλαίσιο των υποχρεώσεών της ως κράτους μέλους της Σύμβασης του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, να μην αρνείται το δικαίωμα της αναζήτησης ασύλου στους πρόσφυγες από τη Βόρειο Κορέα που διασχίζουν τα σύνορα και εισέρχονται στην Κίνα και να μην τους επιστρέφει δια της βίας στη Βόρεια Κορέα, αλλά να προστατεύει τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματά τους· ζητεί από την ΕΕ να ασκήσει διπλωματική πίεση για τον σκοπό αυτό· επαναλαμβάνει την έκκλησή του προς όλες τις χώρες που υποδέχονται πρόσφυγες από τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να σεβαστούν τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το πρωτόκολλο του 1967 και να μην επιστρέφουν τους βορειοκορεάτες πρόσφυγες στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας·
9. εκφράζει την ικανοποίησή του για την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, της 17ης Δεκεμβρίου 2015, σχετικά με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας· καλεί την ΕΕ και τα κράτη μέλη της να συνεχίσουν την προσπάθεια για την επίλυση της σοβαρής κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας·
10. ζητεί από την ΑΕ/ΥΕ Federica Mogherini να αξιοποιήσει την εμπειρογνωμοσύνη της Δημοκρατίας της Κορέας κατά τη διαμόρφωση της στρατηγικής της ΕΕ έναντι της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας· ζητεί από την ΑΕ/ΥΕ να παρακολουθεί τις περαιτέρω εξελίξεις στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας και να υποβάλει σχετικές εκθέσεις στο Κοινοβούλιο, ώστε το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να συνεχίσει να αποτελεί θέμα υψηλής προτεραιότητας στην πολιτική ατζέντα της ΕΕ· πιστεύει ότι η ΕΕ καλείται να διαδραματίσει εποικοδομητικό ρόλο μέσω της ανάπτυξης σχέσεων με κριτικό πνεύμα με την κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας·
11. εκφράζει τη βαθιά ανησυχία του για τη συνεχιζόμενη επιδείνωση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας· καλεί την κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που υπέχει βάσει των πράξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα στις οποίες είναι συμβαλλόμενο μέρος και να διασφαλίσει την πρόσβαση στη χώρα και την παροχή της απαιτούμενης συνεργασίας σε ανθρωπιστικές οργανώσεις, ανεξάρτητους παρατηρητές για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στον Ειδικό Εισηγητή του ΟΗΕ για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας·

12. καλεί την κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας να σταματήσει αμέσως να χρησιμοποιεί τη συστηματική καταστολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως πολιτικό εργαλείο για τον έλεγχο και την παρακολούθηση του ίδιου της του πληθυσμού·
13. καταδικάζει σθεναρά τη συστηματική και σε μεγάλη κλίμακα χρήση της θανατικής ποινής στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας· καλεί την κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας να κηρύξει μορατόριουμ για όλες τις εκτελέσεις, με στόχο την κατάργηση της θανατικής ποινής στο εγγύς μέλλον· καλεί τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να θέσει τέλος στις εξωδικαστικές εκτελέσεις και στις βίαιες εξαφανίσεις, να αποφυλακίσει τους πολιτικούς κρατούμενους και να επιτρέψει στους πολίτες της να ταξιδεύουν ελεύθερα, τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας· καλεί τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να επιτρέψει την ελευθερία έκφρασης και του Τύπου στα εγχώρια και διεθνή μέσα ενημέρωσης και να επιτρέψει στους πολίτες της τη χωρίς λογοκρισία πρόσβαση στο Διαδίκτυο·
14. παροτρύνει την κυβέρνηση της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας να σταματήσει το κρατικό πρόγραμμα καταναγκαστικής εργασίας βάσει του οποίου ξένες χώρες προσλαμβάνουν παράνομα δεκάδες χιλιάδες βορειοκορεάτες εργάτες κυρίως στον τομέα της εξόρυξης, της υλοτομίας, της κλωστοϋφαντουργίας και των κατασκευαστικών έργων, μέσω του οποίου το καθεστώς αποκτά σκληρό νόμισμα, το οποίο βοηθά στη διατήρησή του· επισημαίνει ότι, εν προκειμένω, την ευθύνη για την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων την φέρουν και τα κράτη υποδοχής, τα οποία πρέπει να εξασφαλίζουν την προστασία των προτύπων εργασίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων·
15. καταδικάζει τους σοβαρούς περιορισμούς στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης, της θρησκείας ή των πεποιθήσεων, της γνώμης και της έκφρασης, του συνεταιρίζεσθαι και του συνέρχεσθαι ειρηνικώς, καθώς και τις διακρίσεις που στηρίζονται στο σύστημα Songbun, στο πλαίσιο του οποίου οι άνθρωποι κατατάσσονται με βάση την εκχωρούμενη από το κράτος κοινωνική τάξη και τη γέννηση, και το οποίο λαμβάνει επίσης υπόψη τα πολιτικά φρονήματα και τη θρησκεία·
16. εκφράζει ιδιαίτερη ανησυχία για τη σοβαρότητα της επισιτιστικής κατάστασης που αντιμετωπίζει η χώρα και τον αντίκτυπό της στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα του πληθυσμού· καλεί την Επιτροπή να διατηρήσει τα υφιστάμενα προγράμματα ανθρωπιστικής βοήθειας και τους διαύλους επικοινωνίας με τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας και να μεριμνήσει για την ασφαλή παράδοση της βοήθειας στα τμήματα του πληθυσμού για τα οποία προορίζεται· καλεί τις αρχές της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας να εξασφαλίσουν την πρόσβαση όλων των πολιτών στην επισιτιστική και ανθρωπιστική βοήθεια με βάση τις ανάγκες τους, σύμφωνα με τις ανθρωπιστικές αρχές·
17. καλεί τις αρχές της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας να επιλύσουν επειγόντως το ζήτημα των συστηματικών απαγωγών ατόμων και να διαβιβάσουν όλες τις πληροφορίες που αφορούν υπηκόους τρίτων χωρών, μεταξύ άλλων από την Ιαπωνία και τη Δημοκρατία της Κορέας, για τους οποίους υπάρχουν υπόνοιες ότι απήχθησαν από πράκτορες της Βόρειας Κορέας κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών, και να επιστρέψουν αμέσως τους εν λόγω απαχθέντες που εξακολουθούν να κρατούνται στις χώρες καταγωγής τους·

18. ζητεί από τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας να συνεχίσει να συνεργάζεται εποικοδομητικά με τους διεθνείς συνομιλητές της προκειμένου να προωθηθούν απτές βελτιώσεις της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επί τόπου, μεταξύ άλλων μέσω διαλόγων, επίσημων επισκέψεων στη χώρα και διαπροσωπικών επαφών
19. αναθέτει στον Πρόεδρό του να διαβιβάσει το παρόν ψήφισμα στην Αντιπρόεδρο της Επιτροπής/Υπατη Εκπρόσωπο της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, στο Συμβούλιο, στην Επιτροπή, στις κυβερνήσεις και τα κοινοβούλια των κρατών μελών, στον Ειδικό Εντεταλμένο της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην κυβέρνηση και το Κοινοβούλιο της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Κορέας, στην κυβέρνηση και το Κοινοβούλιο της Δημοκρατίας της Κορέας, στην κυβέρνηση και το Κοινοβούλιο της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, στην κυβέρνηση και το Κογκρέσο των Ηνωμένων Πολιτειών, στην κυβέρνηση και το Κοινοβούλιο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, στην κυβέρνηση και το Κοινοβούλιο της Ιαπωνίας, στον Ειδικό Εισηγητή του ΟΗΕ για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας, και στον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών.

Πηγή: europarl, 2016

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6

Συνέντευξη με τον πρώην Πρωθυπουργό της Ελλάδος, Γεώργιο Ανδρέα Παπανδρέου*

Αυτά τα οποία περιγράφατε το 2001, στην εισαγωγή του βιβλίου του Χριστογιάννη «Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία», βρήκαν πρακτική εφαρμογή στην Ελλάδα την ώρα της «απόλυτης καταιγίδας»; Αυτό το οποίο φανταζόμαστε ως ρεαλιστικό όταν οι σχέσεις δυο χωρών είναι αρμονικές ή ουδέτερες, έχει πρακτική εφαρμογή σε δύσκολα χρόνια ή εκεί ο πολιτισμός δεν παίζει ρόλο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Καλό ερώτημα! Η κρίση έχει και τις δυσκολίες, αλλά έχει και την ανάγκη να χρησιμοποιήσεις όλα τα εργαλεία που έχεις στην εξωτερική πολιτική και στη διαπραγμάτευση. Σαφώς και στην κρίση μέσα, στο μέτρο που έχει κανείς τον χρόνο και την πολυτέλεια, με αυτή την έννοια, ο πολιτισμός παίζει έναν ρόλο. Εγώ θυμάμαι, όταν παραδείγματος χάριν αναδείκνυαν την ανάγκη να πληρώσουμε εμείς τα χρέη που είχαμε και με πιέζανε από τους πρώτους μήνες, γερμανοί δημοσιογράφοι στο Βερολίνο, μαζί με τη Μέρκελ, για την πώληση, όχι τόσο πολύ των αρχαίων μας μνημείων αλλά των νησιών μας, έλεγα τότε ότι ο πολιτισμός αυτός είναι πολιτισμός κοινός. Έρχονται από όλο τον κόσμο και θαυμάζουν τον πολιτισμό μας, τα νησιά μας, τα αρχαία μας κλπ. Άρα λοιπόν, να τα ιδιωτικοποιήσουμε, να τα πουλήσουμε, θα ήταν καταστρατήγηση μιας βασικής αρχής της ελεύθερης πρόσβασης, όλων των λαών του κόσμου -και βεβαίως και της Ευρώπης- σε μια ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά, που είναι βάση και του ευρωπαϊκού πολιτισμού, η αρχαία Ελλάδα, η δημοκρατία κ.λ.π.. Άρα λοιπόν, ουσιαστικά έλεγα στον δημοσιογράφο: “Τι λες; Πως μπορείς εσύ να πιέξεις για την πώληση περιοχών, οι οποίες θα πρέπει να είναι ανοιχτές, όχι μόνο για τον Έλληνα, δεν είναι προνόμιο του Έλληνα, είναι δικαίωμα κάθε πολίτη ανά τον κόσμο και δικό σας των Γερμανών, να μπορείτε να έρθετε και να επισκεφθείτε και να γευθείτε τις ωραίες μας πολιτιστικές παραδόσεις, το περιβάλλον μας, τη ζωή μας κλπ.

Εκείνα τα χρόνια το αντίθετο επιχείρημα, από εμάς, μπορούσε να ακουστεί; Τότε, εσείς τα ζήσατε, δεν «ακούγονταν» όλα όσα έλεγε η ελληνική πλευρά. Μπορούσε κάποιος να πει πως «τα δικά σας μουσεία είναι πόλος έλξης γιατί

έχετε τα γλυπτά του Παρθενώνα ή τη Νίκη της Σαμοθράκης κοκ . Κερδίζετε δηλαδή χρήματα από τον ελληνικό πολιτισμό από τα μουσεία σας». Ή μήπως, αυτό, σε μια τόσο κρίσιμη καμπή της ιστορίας, είναι πολύ μικρό κομμάτι της διαπραγμάτευσης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ουσιαστικά αυτό έλεγα. Βέβαια, δεν εννοούσα αναγκαστικά τα μουσεία τα δικά τους, αλλά ότι αυτή την πολιτιστική κληρονομιά την οποία έχουμε, θα πρέπει να την προστατέψουμε και πως δεν είναι προς πώληση. Πως δεν πρέπει να μπει καν στη συζήτηση γύρω από την κρίση. Και όχι μόνο αυτό αλλά είναι και το αντίθετο. Αυτός ο πολιτισμός είναι και πόρος για να μπορέσουμε να επανακάμψουμε. Να βοηθήσει στην Ανάπτυξη. Είχαμε ξεκινήσει μέσα στην κρίση μια προσπάθεια. Επειδή πολιτισμός, πέραν του μουσείου όπου πηγαίνει κάποιος και βλέπει τα έργα τα πολιτιστικά, υπάρχει και το διαδίκτυο. Μέσα από το διαδίκτυο υπάρχει το “virtual reality” και το “augmented reality”. Εμείς είχαμε έρθει σε επαφή με τη google, τελικά δεν προχώρησε αυτό, να κάνει καταγραφή, η ίδια, όλων των αρχαίων μας μνημείων και να τα ανεβάσει στο διαδίκτυο. Στόχος ποιος ήταν; Ήταν βασικά, να έχουμε μια σοβαρή ψηφιακή καταγραφή αλλά και δεύτερον να είναι προσβάσιμα αυτά στον πολίτη του κόσμου, σε όλη την υφήλιο. Άρα και μέσα στην κρίση, ήτανε μια προσπάθεια να δείξουμε και κάτι διαφορετικό για την Ελλάδα. Ήταν βέβαια δύσκολα. Ένα πράγμα, αν θυμάμαι καλά, ήταν περίπου 300 εκατομμύρια... Είχαμε παραλάβει χρέος, από την προηγούμενη κυβέρνηση, που χρωστούσαμε στις διαφημιστικές εταιρίες τουρισμού. Τύπου CNN κλπ. Χρωστάγαμε 300 εκατομμύρια σε αυτές τις εταιρίες. Άρα λοιπόν έχεις αμέσως, αντί να σε στηρίζουν και να σε προωθήσουν, την αρνητική τους στάση, αν δεν κάνεις σωστή δουλειά. Με αυτή την έννοια, προϋπόθεση για να μπορείς να προβάλεις τον πολιτισμό σου και σε μια κρίση, είναι να προβάλεις κάτι θετικό. Για αυτό, όταν υπήρχε ο καταγιτισμός μιας ανθελληνικής προπαγάνδας, που έβγαιναν στερεότυπα –και πιστεύω αυτό έπληξε και την Ευρώπη-, όταν αρχίζουν να λένε «οι τεμπέληδες», που ήταν λάθος, δεν υπήρχε τέτοια στατιστική. Δεν είναι οι Έλληνες τεμπέληδες, μπορεί να μην είμαστε παραγωγικοί για διάφορους λόγους, να έχουμε γραφειοκρατία, όλα αυτά τα δέομαι. Αλλά δεν ήμασταν μη εργατικοί. Μάλιστα ο ΟΟΣΑ μας έχει πρώτους στην Ευρώπη σε ώρες εργασίας. Ήταν όμως ένα στερεότυπο, μια ευκολία: «αυτοί είναι οι τεμπέληδες. Αυτοί είναι οι φοροφυγάδες». Φοροφυγάδες βεβαίως...

Είμαστε ακόμη...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είχαμε αυτό το πρόβλημα και το έχουμε ακόμη αλλά αυτό δεν είναι μόνο ελληνικό πρόβλημα. Βέβαια μπορεί να μην είναι εκτεταμένο ίσως σε κ'ποιες άλλες χώρες αλλά τώρα πια έχουν αναδειχθεί τόσο πολύ οι «φορολογικοί παράδεισοι», όπου οι μεγαλύτερες εταιρίες ξεφεύγουν των φορολογικών τους υποχρεώσεων και αποτελεί ένα μεγάλο πρόβλημα. Μάλιστα αυτό το έθεσα στην πρώτη συνάντηση που κάναμε με τους πρωθυπουργούς. Όταν μου είπαν για τη φοροδιαφυγή τους είπα «ναι, αλλά βοηθήστε να μην υπάρχουν φορολογικοί παράδεισοι, γιατί βοηθάει το ίδιο το χρηματοπιστωτικό σύστημα, να φεύγουν τα λεφτά». Όμως, όταν έχεις ένα στερεότυπο τέτοιο, για ένα λαό, τεμπέληδες, μ εργατικοί, φοροφυγάδες, κάθονται στις παραλίες –διότι τις βλέπουν και νομίζουν ότι οι Έλληνες είναι κάθε μέρα στην παραλία- υπάρχει μια αρνητική εικόνα. Άρα λοιπόν, εκεί είναι που θέλει ακόμη μεγαλύτερη προσπάθεια για να πείσει κανείς. Αλλά το κεντρικό θέμα είναι να πείσει κανείς για την αξιοπιστία, γιατί ίσως ο πολιτισμός εκεί, ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε στον αρχαίο μας πολιτισμό, μπορεί στην κρίση μέσα, να σου έρθει και αυτός «μπούμερανγκ». Να σου πουν: «οι αρχαίοι Έλληνες εντάξει, αλλά εσείς τι κάνετε σήμερα; Είστε γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων ή δεν είστε;». Άρα θέλει προσοχή, το πώς χρησιμοποιείς τον πολιτισμό. Όταν λες στον άλλο «εμείς σας φέραμε τα φώτα κλπ», τότε έχεις το αντίθετο αποτέλεσμα. Όταν έρχεται και βλέπει όμως ότι πασχίζεις, ότι προσπαθείς, (όταν βλέπει) την φιλοξενία και πως ο πολιτισμός είναι μέρος της δικιάς μας ζωής, τότε σου βγάζει το καπέλο...

Υπάρχει κάτι που είχατε γράψει το 2001 και πλέον, το 2019, με την εμπειρία στο Υπουργείο των Εξωτερικών και ακόμη περισσότερο ως πρωθυπουργός, θα το γράφατε διαφορετικά ή μήπως η θεωρητική προσέγγιση είναι σωστή αλλά η υλοποίηση έχει πάντα περισσότερες δυσκολίες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμείς είχαμε πολύ συγκεκριμένους στόχους branding της χώρας. Κάποιοι από αυτούς δεν προχώρησαν όσο θα έπρεπε. Μην ξεχνάς είχαμε μπροστά μας τους Ολυμπιακούς. Το 2001, είχαμε ξεκινήσει δυο πράγματα. Μια προσέγγιση με την Τουρκία, μέσα όμως από ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο. Και μέσα στα Βαλκάνια, μετά το Κοσσυφοπέδιο, έναν ρόλο βασικό, προωθήσαμε την παρουσία μας στα Βαλκάνια. Άρα ένα πρώτο rebranding της Ελλάδας, ως μια δύναμη ειρήνης, συνεργασίας, ευρωπαϊκής στα Βαλκάνια. Το 2003 έχουμε την Προεδρία (της ΕΕ), άρα έχουμε και ένα νέο branding που οργανώναμε εκεί. Ποιος είναι ο στόχος; Το

σύνθημα μας ήταν οι «κοινές αξίες». Είμαστε μια οικογένεια με κοινές αξίες. Οι αξίες παραπέμπουν στον πολιτισμό. Από την Αρχαία Ελλάδα, που έλεγε ο Ισοκράτης πως Έλληνας είναι όποιος μετέχει της ελληνικής παιδείας. Η έννοια του πολιτισμού έρχονταν και μέσα από το rebranding της χώρας μας. Παίρνοντας την Προεδρία. Πέραν του ότι είχαμε μια κρίση με το Ιράκ και έπρεπε εμείς να διαπραγματευθούμε τις δυο πλευρές στην Ευρώπη, που ήταν άλλοι υπέρ και άλλοι εναντίον της εισβολής στο Ιράκ, η Ελλάδα ήταν ουσιαστικά διαμεσολαβητής και εντός Ευρώπης και με την Αμερική και με τις Αραβικές χώρες και με το Ιράκ. Παίξαμε δηλαδή έναν ρόλο σημαντικό. Προβάλαμε την ένταξη των Βαλκανίων στην ΕΕ. Ήταν η απόφαση της Θεσσαλονίκης. Μέσα από αυτό, όταν κάναμε στην Προεδρία μας την συνάντηση στην Χαλκιδική, προβάλαμε όχι μόνο τους Ολυμπιακούς αλλά τον «απόδημο Ευρωπαίο». Πως έχουμε τους απόδημους Έλληνες, είπαμε «μπορούμε να βρούμε απόδημους Ευρωπαίους, από διάφορες χώρες και να τους προβάσουμε;». Παρουσιάσαμε βεβαίως και τον ελληνικό πολιτισμό, τα σύγχρονα προϊόντα μας, τις σύγχρονες μουσικές κλπ. Με στόχο μετά, μέσα από τους Ολυμπιακούς αγώνες (να κάνουμε) κάτι που είχαμε σχεδιάσει με τη Μελίνα Μερκούρη. Να ξανακινητοποιήσουμε τον Έλληνα της διασποράς και όχι μόνον την πρώτη γενιά αλλά και τη δεύτερη και την τρίτη και την τέταρτη. Και ποιο ήταν αυτό το στοιχείο που μπορούσε πολιτιστικά να φέρει κοντά την τέταρτη γενιά που δεν μιλάει καν ελληνικά, να πάει στο γείτονά του να πει πως είναι από την Ελλάδα; Και είπαμε πως είναι οι Ολυμπιακοί αγώνες, επειδή αποτελούν ένα παγκόσμιο brand. Θέλαμε λοιπόν στο branding των Ολυμπιακών να έχουμε και ένα «σήμα», που θα πήγαινε μετά στα προϊόντα τα ελληνικά. Τελικά αυτή η εισήγηση δεν πέρασε, αλλά δεν έχει σημασία, με στόχο να διεκδικήσουμε την επόμενη χρονιά τη θέση μας στο Συμβούλιο Ασφαλείας στον ΟΗΕ. Μέσα από αυτήν την κινητοποίηση και προβολή της Ελλάδος, μπορέσαμε και πήραμε ψήφους. Δεν ήμασταν πια κυβέρνηση τότε, αλλά είχε αποφασιστεί πως η Ελλάδα θα ήταν μη μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Το πετύχαμε. Συνδυάζει κανείς λοιπόν την προβολή την πολιτιστική με την εξωτερική πολιτική.

Μέσα στην κρίση, είχαμε κάνει τότε, γύρω από το Μαραθώνα και τα 2500 χρόνια μετά τη μάχη, μια διεθνή συνάντηση, που προσπαθούσε ακριβώς να αναδείξει τη διαχρονικότητα των αξιών και των αρχών αυτών. Είχε μεγάλη επιτυχία. Είχαν έρθει διανοούμενοι από πάρα πολλές χώρες, αυτό ήταν μέσα στην κρίση το 2010. Πως αυτό επηρέασε τις αποφάσεις σε επίπεδο ΕΕ και στους τεχνοκράτες, δεν είμαι

σίγουρος πως υπήρχε μεγάλη αντίληψη. Διαφορετικοί κόσμοι. Αυτό που κάναμε και είχε μεγάλη σημασία, διότι όταν αντιμετωπίζεις την κρίση έχεις μια δύσκολη διαπραγμάτευση, κάναμε μελέτες – και μάλιστα μεγάλες εταιρίες όπως η McKinsey έκαναν δωρεάν μελέτες- για το πώς πρέπει να είναι το αυριανό όραμα της Ελλάδος. Επίσης ο Attali, ο γνωστός γάλλος συγγραφέας, είχεγράψει ένα κομάτι για το 2021, για τα 200 χρόνια από την επανάσταση. Άρα λοιπόν, θα μπορούσε να πει κανείς πως κοιτάγαμε τον πολιτισμό ως ένα σημείο που θα μπορούσε να δώσει στην Ελλάδα μια νέα ώθηση. Στη συγκεκριμένη διαπραγμάτευση βεβαίως, δύσκολα!

Όταν υπάρχει ένα μεγάλο γεγονός, όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες, οι κυβερνήσεις το αξιοποιούν. Υπάρχει συγκεκριμένος λόγος όμως για τον οποίο, στην πραγματικότητα, η Ελλάδα δεν έχει ένα οργανωμένο σχέδιο πολιτιστικής πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπήρχε οργανωμένο...

Ένα μακροχρόνιο σχέδιο, που να διαπερνά τις κυβερνήσεις εννοώ...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό είναι και διακομματικό θέμα. Αλλά ένα μακροχρόνιο σχέδιο, εμείς είχαμε την ευκαιρία -επειδή ήμασταν πολλά χρόνια στην κυβέρνηση, από το 1994 έως το 2004 ουσιαστικά- να διαμορφώσουμε ένα πλάνο, σε διάφορα θέματα. Εκεί είχαμε έναν σχεδιασμό για τον πολιτισμό που ήταν αρκετά σαφής, πως ο πολιτισμός μπορεί να συμβάλλει στην εξωτερική πολιτιστική πολιτική.

Μόνιμος Υπουργός Πολιτισμού, θα μπορούσε να υπάρχει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το μεγαλύτερο πρόβλημα με τη μονιμότητα είναι, ποιον να βάλεις. Εμείς αυτό που κάναμε, το οποίο μετά καταργήθηκε, είναι να επιλέγουμε με όσο το δυνατόν πιο αξιοκρατικά κριτήρια τους Γενικούς Γραμματείς. Ο Υπουργός εκ των πραγμάτων αλλάζει σύμφωνα με τις κυβερνήσεις. Μπορείς όμως να έχεις μια δημόσια διοίκηση η οποία θα έχει την ιστορική μνήμη. Και αυτό είναι μέρος του πολιτισμού μας. Χάνεται αυτή. Εγώ, όταν παρέλαβα στο Μαξίμου, κομπιούτερ δεν υπήρχαν, χαρτιά δεν υπήρχαν, φάκελοι δεν υπήρχαν. Είχα τον κηπουρό και τον καφετζή. Αυτοί ήταν. Στα Υπουργεία μπορεί να υπήρχαν κάποια πράγματα αλλά δεν έχεις μια συνέχεια. Μπορούμε να έχουμε μια συνέχεια στον πολιτισμό διακομματικής φύσης; Αυτό είναι που αξίζει! Ή εν πάση περιπτώσει, αν όχι σε όλα διότι υπάρχουν και διαφορετικές προσεγγίσεις στον πολιτισμό, σε κάποια βασικά. Παραδείγματος

χάριν, ο Καραμανλής ο μεγάλος, έφτιαξε το ελληνικό ίδρυμα πολιτισμού. Αυτό τελικά ήρθε στο Υπουργείο Εξωτερικών. Όμως τι έγινε λάθος με τον σχεδιασμό εκεί; Αυτό ήταν έναν σημαντικό εργαλείο για να πας σε όλο τον κόσμο. Δόθηκε τότε ένα μεγάλο ποσό. Αντί να αξιοποιηθεί για πολιτιστικές δράσεις, αξιοποιήθηκε για γραφεία. Πήγαμε, νοικιάσαμε παντού γραφεία, πήραμε έναν – δυο υπαλλήλους και ο προϋπολογισμός εξαντλήθηκε και έπρεπε να τα κλείσουμε. Αυτό που μετά σκεφτήκαμε και είχε γίνει και μια μελέτη, πριν από την κρίση, ήτα όλα τα κτίρια του εξωτερικού να βρουν μια κοινή στέγη. Δηλαδή, η Ολυμπιακή –που τότε ήταν κρατική-, ο ΕΟΤ, το προξενείο, το ίδρυμα πολιτισμού, οι εμπορικοί ακόλουθοι, το γραφείο τύπου κλπ, να έχουν μια κοινή στέγη και να υπήρχε μια προβολή πολιτιστική αλλά και παράλληλα, λειτουργική.

Κατά τη γνώμη σας, τι μπορεί να λειτουργήσει καλύτερα στην πράξη; Ένα μουσείο όπου εκτίθεται ένα σπουδαίο εύρημα ή κάτι άυλο όπως η «δημοκρατία», που είναι κομμάτι του πολιτισμού μας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Οι διαχρονικές αξίες προφανώς υπερισχύουν γιατί αυτή είναι η ταυτότητα και η ιστορία της χώρας αλλά αυτές οι αξίες δεν είναι απλώς «θεωρία». Δεν είναι στο υπερπέραν. Είναι στην καθημερινή πράξη. Αν μια αξία μας είναι η «φιλοξενία», όταν τη ζήσει ο άλλος, θα καταλάβει πως αποτελεί μια αξία μας. Όταν λέμε ότι η «δημοκρατία» είναι μέρος της δικιάς μας παράδοσης, αν τη δει και τη ζήσει εδώ πέρα, με τις όποιες ελλείψεις μας και σε αυτό –και μας διδάσκουν και οι Αρχαίοι Έλληνες που δοκίμασαν πολλές μορφές-, αυτό παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Όπως βεβαίως και το μουσείο είναι μια βιωματική εμπειρία. Προφανώς το υπόβαθρο είναι οι διαχρονικές αξίες, αλλά χρειάζεται να υπάρχει η απόδειξη, το τεκμήριο, το οποίο -αν θες- είναι μια ανθρώπινη εμπειρία. Αν δεις ένα άγαλμα ή τον Παρθενώνα και αισθάνεσαι αυτή την αίγλη ή την υπεροχή, την αισθητική που είχε ο αρχαίος Έλληνας, είναι πολύ πιο δύσκολο αυτό να το μεταφέρεις με άλλον τρόπο.

***Πραγματοποιήθηκε μη δομημένη συνέντευξη, κατά τη διάρκεια κατ' ιδίαν συνάντησης μου με τον Γιώργο Ανδρέα Παπανδρέου, στις 7/5/2019, στα γραφεία του Ιδρύματος Ανδρέα Παπανδρέου στην οδό Πειραιώς 87, στην Αθήνα. Στο πλαίσιο της συνέντευξης ο πρώην πρωθυπουργός της Ελλάδας, απάντησε σε ερωτήματα, για τις ανάγκες της παρούσας διατριβής**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7

Άρθρο του πρώην πρωθυπουργού της Ελλάδος, Αντώνη Σαμαρά*

Δυνατότητα πολιτιστικής διπλωματίας μέσω του Μουσείου της Ακρόπολης. Γενικότερη προβολή της χώρας.

1. Το μουσείο έχει σχεδιαστεί από έναν παγκόσμιας φήμης αρχιτέκτονα του μεταμοντερνισμού, τον Γαλλοελβετό Μπερνάρ Τσουμί. Επομένως, το Μουσείο ως κτήριο πήρε αυτόματα την θέση του στο παγκόσμιο αρχιτεκτονικό γίγνεσθαι. Επιπροσθέτως στην Αθήνα τα σύγχρονα αρχιτεκτονήματα είναι εξαιρετικά λίγα.

2. Έγιναν παρουσιάσεις της κτηριακής πρωτοτυπίας του Μουσείου, σχεδόν σε όλα τα μεγάλα μουσεία του κόσμου. Οι πιο σημαντικές πρωτοτυπίες του :

- α. Η κεντρική αίθουσα έχει με ίδιες ακριβώς διαστάσεις με τον Παρθενώνα.
- β. Οι λύσεις που έδωσαν οι μελετητές, λόγω των δυσκολιών της θεμελίωσης του που βρίσκεται μέσα σε πυκνό αρχαίο αστικό ιστό.

3. Έγιναν εκδόσεις από μεγάλους εκδοτικούς οίκους. Έγιναν cd ξενάγησης. Έγιναν ειδικές τηλεοπτικές εκπομπές από τα μεγαλύτερα τηλεοπτικά δίκτυα. Η Ελλάδα, με αυτή την προβολή, έκανε μία δυναμική παρουσία στο παγκόσμιο πολιτιστικό γίγνεσθαι.

4. Το Μουσείο ad hoc είναι ένα εμβληματικό κτήριο της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής, που πλέον είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη σύγχρονη Ελλάδα η οποία αλλάζει, πειραματίζεται, τολμά. Ένα από τα μοναδικά πλεονεκτήματα του Μουσείου είναι η θέση του σε σχέση με τον Βράχο της Ακρόπολης και κυρίως με τον Παρθενώνα, σύμβολο του δυτικού πολιτισμού. Ταυτόχρονα, συνδυάζεται με τα αρχαιολογικά κατάλοιπα μιας σημαντικής γειτονιάς της Αθήνας της ύστερης αρχαιότητας.

5. Έγινε διεθνής προβολή του ζητήματος της επιστροφής των γλυπτών του Παρθενώνα καθ' όλη την διάρκεια κατασκευής του κτηρίου. Το θέμα πήρε τεράστια έκταση καθώς οι πολίτες όλου του κόσμου ενημερώνονταν ότι οι μετόπες του Παρθενώνα οι οποίες θα εκτεθούν στο Μουσείο πρέπει να συνεκτεθούν με εκείνες που μετέφερε ο Έλγιν στο Λονδίνο και εκτίθενται στο Βρετανικό Μουσείο. Η καμπάνια για “την επιστροφή των μαρμάρων” για την ολοκλήρωση του μνημείου έφερε την Ελλάδα στο επίκεντρο της διεθνούς επικαιρότητας.

6. Η κεντρική αίθουσα του Μουσείου, στην οποία εκτίθενται τα αγάλματα έχει τις διαστάσεις του Παρθενώνα. Η προβολή της αίθουσας αυτής, με τα

αριστουργήματα του χρυσού αιώνα, σχεδιάστηκε για να εξάψει την δημιουργική φαντασία των επισκεπτών. Έγινε γνωστή σε όλον τον κόσμο προβάλλοντας την Ελληνική Τέχνη με τον προσφορότερο τρόπο, ενώ ταυτόχρονα τονίζοταν ότι ανάλογα έργα Τέχνης κοσμούν όλα τα μεγάλα μουσεία της Ελλάδας. Αυτές οι συνέργειες προβολής της χώρας αποδείχθηκαν ευεργετικές για την τόνωση της τουριστικής επισκεψιμότητας.

7. Δημιουργήσαμε τεράστια επισκεψιμότητα με το 1 ευρώ εισιτήριο -όταν στο Λούβρο το εισιτήριο ήταν 13-τον πρώτο χρόνο. Διότι δεν είχε σημασία να αποκομίσει κέρδος το Μουσείο αλλά να εκτοξεύσει την προσέλευση κοινού. Καλύτερος πρέσβης της φήμης του από τον ικανοποιημένο επισκέπτη του δεν υπάρχει.

8. Το Μουσείο έχει φιλικό προφίλ προς τον επισκέπτη. Του δίνει μια μερική εικόνα της Ελλάδας, προτρέποντάς τον έτσι να επισκεφθεί την περιφέρεια. Ο θεσμός της διοργάνωσης περιοδικών εκθέσεων αφιερωμένων σε σημαντικά περιφερειακά ιερά του αρχαίου ελληνικού κόσμου, όπως η Σαμοθράκη το 2015 ή η Δωδώνη το 2016 ενισχύουν αυτόν το χαρακτήρα.

9. Το Μουσείο σχεδιάστηκε έτσι ώστε να αποτελέσει χώρο κατάλληλης υποδοχής υψηλών επισκεπτών. Τα επίσημα γεύματα τα οποία παρέθεσα ως υπουργός Πολιτισμού και αργότερα ως πρωθυπουργός, στο εστιατόριο του Μουσείου με θέμα τον Παρθενώνα, κέρδιζαν τις εντυπώσεις, προβάλλοντας την εικόνα της νέας σύγχρονης δυναμικής Ελλάδας.

10. Στο Μουσείο έχει προβλεφθεί ικανός χώρος, που προσφέρει τη δυνατότητα να παρουσιαστούν εκθέσεις από μουσεία της Ελλάδας ή ακόμη και ανάλογης ποιότητας εκθέματα από το εξωτερικό. Έτσι, δεν προβάλλεται μόνον η Αθήνα αλλά και άλλες πόλεις μεγάλου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

11. Ο χώρος προσφέρει άψογα συστήματα ηλεκτρονικής παρακολούθησης και φύλαξης, ώστε γίνεται εφικτή η δυνατότητα ανταλλαγών σημαντικών εκθεμάτων με μουσεία όλου του κόσμου. Η προβολή της Ελλάδας γίνεται μία χειροπιαστή πραγματικότητα.

12. Στην τελετή των εγκαινίων του Μουσείου ακολουθήθηκε το αρχαίο έθος εγκαινίου ενός κτηρίου δίνοντας τη δυνατότητα -με απευθείας συνδέσεις- σε όλον τον κόσμο να διαπιστώσει ότι η αρχαία παράδοση στην Ελλάδα δεν είναι απόμακρη αλλά καθημερινή. Η Ιστορία μας είναι ζώσα πραγματικότητα και απαιτεί το

σεβασμό της διεθνούς κοινότητας. Η ελληνική Ιστορία διαθέτει αψευδή τεκμήρια, ώστε να μην παραχαράσσεται. Δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή η υφαρπαγή της.

13. Κατά την τελετή των εγκαινίων τοποθέτησα στην αρχική της θέση, στη ζωοφόρο του Παρθενώνα, την κεφαλή της Ίριδας, που σημειολογικά αναφέρεται στην επιστροφή των μαρμάρων, καθώς ο χώρος της υποδοχής τους είναι έτοιμος.

14. Το θέμα της επιστροφής των μαρμάρων δεν είναι απλά μια διεκδίκηση επιστροφής πολιτιστικών αγαθών. Αποτελεί ευρύτερο εθνικό σκοπό. Ενώνει τους Έλληνες με τον Ελληνισμό της διασποράς και με τους λαούς που στέκονται συνοδοιπόροι στο αίτημά μας.

15. The Marbles call for the Marbles

***Ο πρώην πρωθυπουργός, Αντώνης Σαμαράς, μου απέστειλε το συγκεκριμένο άρθρο, μέσω συνεργατών του, στην προσωπική μου ηλεκτρονική διεύθυνση, στις 13 Μαρτίου του 2016, κατόπιν αιτήματός μου, για χρήση στην παρούσα διατριβή. Η αρχική διατύπωση της τελευταίας πρότασης του κειμένου ήταν ελαφρώς διαφοροποιημένη και πήρε την τελική της μορφή, κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας που είχα με τον ίδιο τον Αντώνη Σαμαρά, το μεσημέρι της ίδιας ημέρας.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8

Άρθρο του καθηγητή Λουίς Γκοντάρ*

Greece and Italy in front of the Reunification of their Cultural Heritage.

Italy is a world power in the field of culture, with an army conservatively estimated at over five million catalogued works of art, one hundred thousand churches, twenty thousand historical town centres, forty-five thousand castles and gardens, thirty-five thousand historical estates, two thousand archaeological sites and three thousand five hundred museums, both public and private. It is not by chance that at the moment, by which I mean 2013, the country has the highest number of registered UNESCO World Heritage sites in the world: forty-nine in total.

Such an enormous heritage is threatened by the ravages of time, by the speculation of the construction industry and by art predators. The Ministry for Culture and Heritage, through the work of its Superintendency, its restorers and all of its personnel, safeguards these treasures.

Despite the efforts of the experts, every year hundreds of masterpieces disappear, gobbled up by illegal trading in works of art. Many end up in large foreign museums.

It is an arduous task to recover them.

This is the job of the Italian law enforcement agencies and its magistracy, in particular the Carabinieri's National Heritage Command, formed on May 3, 1969. Their mission is to recover stolen works of art, to conduct investigations, to monitor archaeological sites on land and at sea and to manage an immense "data bank" of stolen or missing cultural artefacts. There are currently almost 5,000,000 objects on this "data bank", 1,000,000 of which are listed as having a suspicious origin. The results of completed work speak for themselves: between 1970 and 2012, the Carabinieri of the National Heritage Command recovered hundreds of thousands of works of art and

more than 900,000 archaeological artefacts, all of which were illegally removed from the world's heritage.

The Command enjoys international esteem for its specific expertise and has become a centre of excellence which does honour to Italy and to the Carabinieri Force. It has helped many countries with an ancient heritage, such as Greece (see the exhibition *Nostoi* held in the Quirinale Palace and later transferred to the Acropolis Museum), Iraq, and Peru to recover many artefacts which bear witness to their history.

Demonstrating that an object was stolen or illegally trafficked, which now resides in the collections of a large museum in a powerful country, such as the United States, is no simple matter.

Two examples showing the complexity of such operations are:

- 1) It was possible to demonstrate that the extraordinary ivory face from a 1st Century A.D. Chryselephantine statue was of Italian origin because the surreptitious excavator who had discovered it in the countryside of Bracciano, near Rome, had kept some fragments of the masterpiece. When he then discovered that the smuggler, who had bought the piece for next to nothing, had managed to sell it on for millions of euro, his anger led him to report the theft and cooperate with the authorities.
- 2) The case of the Vase of Astyas (380 B.C.) depicting the "Rape of Europe" is incredible. A confessed grave-robber, having decided to change his life, asked the Carabinieri for help in opening a pizzeria. To thank the law-enforcement authorities he gifted them a photo of the vase as it came out of a hole in the ground. A long investigation began and after a few years the vase turned up in the Paul Getty Museum. The management of the museum vainly protested their innocence; the photograph showed that the vase did not originate from an old private collection but was the result of a secret excavation in Italy. I exhibited the vase in the Quirinale on the

occasion of an exhibition marking the 50th anniversary of the signing of the Treaty of Rome.

As always, in order to ensure the return of stolen masterpieces, compromise solutions are the best. Four great American museums (the Paul Getty Museum, the Metropolitan Museum, the Museum of Fine Arts of Boston and the Princeton University Museum) were in illegal possession of works of extraordinary importance, such as the vase of Euphronios, the statue of Vibia Sabina or the table-support of Ascoli Satriano. Convincing them to return these masterpieces was not easy. We succeeded by agreeing that the Italian state would work towards lending other masterpieces from the reserves of its museums.

This agreement has the reciprocal benefit of not impoverishing the museums which had to return the artefacts in question and of making it known abroad that our collections contain many riches.

One such agreement permitted Italy to secure the return of Leonardo da Vinci's fabulous Doria Table, which had ended up in Japan.

As this exhibition has made a tangible reality, it is the indispensable alliance among all of the countries with ancient history and all of those who hold the defence of humanity's cultural heritage close to their hearts which opens a new page in the tortured history of the recovery of stolen art.

Since I have been given the honour of addressing the subject of recovery, allow me to express my profound convictions with regard to the question of the restitution to Greece of the Phidias Marbles.

The reunification of the Phidias Marbles to Greece

Of the values which are part of the immense legacy of Greece, two have become pillars of our modern society.

Firstly, ancient Greece has taught Europe and the world that mankind is duty-bound to rise up in the face of injustice.

This is the lesson we take from Prometheus, who chose to oppose Zeus, guilty of leaving humanity to rot in misery and ignorance.

This is the lesson of Antigone, who broke Creon's unfair law and buried her dead brother in front of Thebes, perfectly aware that the implacable tyrant would take revenge and condemn her to death.

This is the lesson that modern Greece taught to the world when, on October 28, 1940, it dared to say NO! and rejected the ultimatum given by Mussolini's Fascist Italy.

It is the lesson of the youths of the Athens Polytechnic College when, in the autumn of 1974, they dared to oppose the thugs of the Regime of the Colonels, which had been strangling Greece since 1967.

Secondly, Greece invented democracy. The speech by Pericles in 431 B.C. commemorating the first soldiers to fall in the Peloponnesian War is a vibrant homage to how much had been realized by Athens: *"Our form of government does not enter into rivalry with the institutions of others. Our government does not copy our neighbors', but is an example to them. It is true that we are called a democracy, for the administration is in the hands of the many and not of the few."* He continues: *"We love the beautiful, though with simplicity, and we dedicate ourselves to knowledge, though without weakness; we strive for wealth more for the opportunities to act which it offers, than for frivolous pride of speech-making, and it is shameful for no one to admit poverty, while it is indeed shameful not to work towards escaping it."*

These values, as taught by Greece, are considered their own by the British.

Europe cannot forget that in May 1940, one of the most tragic moments of its history, when the Nazi armies had overwhelmed France and her allies, it

was Britain alone which saved civilisation. In his famous speech of August 20, 1940, Winston Churchill paid heartfelt homage to the RAF pilots who had stopped the Luftwaffe and declared: "Never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few". Europe can do its part by applying Churchill's phrase to the English.

British institutions and their history, beginning the Magna Carta Libertatum imposed on King John of England on June 15, 1215, tell of a long journey towards democracy.

Nourished by the values which made Greek civilisation great, England is therefore, as with all countries imbued with western civilisation, a child of Greece. How could it not love and wish to support Greece, to whom its culture owes everything?

The Parthenon

If there is one monument which symbolises eternal Greece because of its history and perfection, it is the Parthenon.

It is the monument of courage, passion and respect for history: in the aftermath of Salamis, courage was needed to rebuild what the Persians had set fire to; passion was called for to cover the sacred rock with immortal works: the Propylaia, the Temple of Athena Nike, the Erechtheion and the Parthenon are a hymn to the perfection that only passion can generate; respect for the past was needed to dare placing new constructions that would challenge the centuries atop ancient ruins.

When one is a "child" of Greece - England is a child of Greece - how is it possible not to be moved by the message of the Acropolis monuments (the only place in the world where spirit and courage live together, as André

Malraux said on May 28, 1959)? How can one not suffer and become indignant thinking that Phydia's sculptures were torn from the temple when, in 1801, Greece was bent beneath the Ottoman yoke?

Has the time come to return to the monument which symbolizes western culture that which barbarism took away over two hundred years ago?

On the eve of the European elections which, in May 2018, will condition the future of our continent, it is fitting for the countries of the European Union to reflect on their past and take from it lessons for the present and the future.

Let us not fool ourselves: dark clouds gather over European skies. In many member states (Greece, France, Italy, Hungary, Germany, Belgium, Holland and others) a number of political groups hostile to the building of Europe, some even referencing Nazi ideas, may even accede to the European Parliament in large numbers. Who can stop them? They will no doubt take advantage of the resignation paralyzing many European citizens who are concerned with an unprecedented economic and moral crisis. It is to be feared that the despair leads citizens to abstain from voting, and thus opening a breach through which the enemies of Europe will not fail to plunge.

Faith must be restored to the citizens of Europe and it must be proclaimed that the message of the fathers of a unified Europe is more relevant than ever. Altiero Spinelli, Schuman, Monnet, Adenauer, Spaak, De Gasperi and many others have led the way: it is the way of union without which we Europeans are doomed to pass away.

In this task the symbolic part is of fundamental importance.

One of the symbols of Europe is the Parthenon, which is more than the most perfect temple ever built by the art of humanity, but is also the emblem

of Greece which has been able to resist its oppressors and transmit to the world its message of democracy and freedom which we know.

At a cost of great sacrifice, modern Greece has built a new museum to conserve its masterpieces from the sacred rock. The hope of those who believe in Europe and its symbols is that the sculptures torn from the dwelling of Athena by the "Caledonian who smashed the temple with hammer blows to carry it away to Thule, in the words of Ernest Renan, may return to Athens to be exhibited in the museum dedicated to the Parthenon. All of Europe and Great Britain in particular would be ennobled by restitution of Phydias' marbles to the country which gave birth to western civilization.

Can the stars which shine in the sky above Athens, which kept vigil over the fallen of Marathon and Salamis, which have watched over the efforts of the city which invented democracy to erect an incomparable temple, salute the return of great Phydias' sculptures to the foot of the sacred rock, and to the museum which houses the masterpieces of the Acropolis?

For Greece, England and for Europe, I hope so. And I personally will not cease to fight to see this dream become a reality.

Louis GODART

***Ακολουθεί μετάφραση του άρθρου, το οποίο ο καθηγητής Γκοντάρ συνέταξε για λογαριασμό της παρούσας διατριβής και το οποίο μου απέστειλε, στην προσωπική μου ηλεκτρονική διεύθυνση στις 20 / 6 / 2018. Η μετάφραση αποτελεί προσωπική δουλειά.**

Άρθρο του Προέδρου της Διεθνούς Ένωσης για τον Επαναπατρισμό των Γλυπτών, Λουίς Γκοντάρ: «Η Ελλάδα και η Ιταλία μπροστά στην επανένωση της Πολιτιστικής τους Κληρονομιάς».

Η Ιταλία είναι μια παγκόσμια δύναμη στον τομέα του πολιτισμού, με έναν στρατό που συντηρητικά υπολογίζεται σε πάνω από πέντε εκατομμύρια καταγραφημένα έργα τέχνης, εκατό χιλιάδες εκκλησίες, είκοσι χιλιάδες ιστορικά κέντρα πόλεων, σαράντα πέντε χιλιάδες κάστρα και κήπους, τριάντα πέντε χιλιάδες ιστορικά κτήματα , δύο

χιλιάδες αρχαιολογικούς χώρους και τρεις χιλιάδες πεντακόσια μουσεία, δημόσια και ιδιωτικά. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή τη στιγμή, με την οποία εννοώ το 2013, η χώρα έχει το μεγαλύτερο αριθμό καταγεγραμμένων μνημείων της παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO στον κόσμο: σαράντα εννέα συνολικά.

Μια τέτοια τεράστια κληρονομιά απειλείται από τις καταστροφές του χρόνου, από την κερδοσκοπία της κατασκευαστικής βιομηχανίας και από τα αρπακτικά της τέχνης. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Κληρονομιάς, μέσα από το έργο της Εποπτεύουσας αρχής του, των συντηρητών και του προσωπικού του, διασφαλίζει αυτούς τους θησαυρούς.

Παρά τις προσπάθειες των εμπειρογνομόνων, κάθε χρόνο εξαφανίζονται εκατοντάδες αριστουργήματα, που «καταβροχθίζονται» από την παράνομη εμπορία έργων τέχνης. Πολλά καταλήγουν σε μεγάλα ξένα μουσεία.

Είναι επίπονο έργο να ανακτηθούν αυτά.

Αυτή είναι η δουλειά των ιταλικών υπηρεσιών επιβολής του νόμου και της δικαιοσύνης, και συγκεκριμένα της Εθνικής Εντολής Κληρονομιάς των Καραμπινιέρι, που ιδρύθηκε στις 3 Μαΐου 1969. Αποστολή τους είναι η ανάκτηση κλεμμένων έργων τέχνης, η διεξαγωγή ερευνών, η παρακολούθηση αρχαιολογικών χώρων σε ξηρά και θάλασσα και να διαχειρίζεται μια τεράστια «τράπεζα δεδομένων» από κλεμμένα ή αγνοούμενα πολιτιστικά αντικείμενα. Υπάρχουν σήμερα περίπου 5.000.000 αντικείμενα σε αυτή την "τράπεζα δεδομένων", από τα οποία 1.000.000 αναφέρονται ως ύποπτης προέλευσης. Τα αποτελέσματα της ολοκληρωμένης εργασίας μιλούν από μόνα τους: από το 1970 μέχρι το 2012, οι Καραμπινιέροι της Εθνικής Κληρονομιάς ανακάλυψαν εκατοντάδες χιλιάδες έργα τέχνης και περισσότερα από 900.000 αρχαιολογικά αντικείμενα, τα οποία ήταν παρανόμως απομακρυσμένα από την παγκόσμια κληρονομιά.

Η Διοίκηση απολαμβάνει διεθνή εκτίμηση για την ιδιαίτερη τεχνογνωσία της και έχει γίνει κέντρο αριστείας που τιμά την Ιταλία και τη δύναμη των Καραμπινιέρι. Έχει βοηθήσει πολλές χώρες με αρχαία κληρονομιά όπως η Ελλάδα (βλέπε την έκθεση *Nostoi* που πραγματοποιήθηκε στο Quirinale Palace και αργότερα μεταφέρθηκε στο Μουσείο της Ακρόπολης), το Ιράκ και το Περού για την ανάκτηση πολλών τεχνών που μαρτυρούν την ιστορία τους.

Η απόδειξη ότι ένα αντικείμενο έχει κλαπεί ή παράνομα διακινηθεί, το οποίο τώρα βρίσκεται στις συλλογές ενός μεγάλου μουσείου σε μια ισχυρή χώρα, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, δεν είναι απλή υπόθεση.

Δύο παραδείγματα που δείχνουν την πολυπλοκότητα αυτών των λειτουργιών είναι:

1) ήταν δυνατό να αποδειχθεί ότι το εξαιρετικό πρόσωπο από ελεφαντόδοντο από χρυσελεφάντινο άγαλμα του 1ου αι. Π.Χ. ήταν ιταλικής προέλευσης, επειδή ο επιφανής εκσκαφέας που το είχε ανακαλύψει στην ύπαιθρο του Bracciano, κοντά στη Ρώμη, είχε κρατήσει μερικά κομμάτια του αριστουργήματος. Όταν έπειτα ανακάλυψε

ότι ο λαθρέμπορος, ο οποίος είχε αγοράσει το κομμάτι έναντι ενός αμελητέου τιμήματος, κατάφερε να το πουλήσει για εκατομμύρια ευρώ, ο θυμός του τον οδήγησε να αναφέρει την κλοπή και να συνεργαστεί με τις αρχές.

2) Η περίπτωση του Βάζου του Αστεά (380 π.Χ.) που απεικονίζει τον "Βιασμό της Ευρώπης" είναι απίστευτη. Ένας καθ'ομολογίαν ληστής, ο οποίος αποφάσισε να αλλάξει τη ζωή του, ζήτησε από τους Καραμπινιέρι βοήθεια για να ανοίξει μια πιτσαρία. Για να ευχαριστήσει τις αρχές επιβολής του νόμου, τους δώρισε μια φωτογραφία του αγγείου όπως αυτό βγήκε από μια τρύπα στο έδαφος. Ξεκίνησε μακρά έρευνα και μετά από μερικά χρόνια το αγγείο εμφανίστηκε στο Μουσείο Paul Getty. Η διοίκηση του μουσείου διαμαρτυρήθηκε μάταια για την αθωότητά της. Η φωτογραφία έδειχνε ότι το βάζο δεν προέρχονταν από μια παλιά ιδιωτική συλλογή αλλά ήταν αποτέλεσμα μιας μυστικής ανασκαφής στην Ιταλία. Παρουσίασαν το βάζο στο Quirinale με την ευκαιρία μιας έκθεσης που σημάδεψε την 50ή επέτειο από την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης.

Όπως πάντα, για να εξασφαλιστεί η επιστροφή των κλεμμένων αριστουργημάτων, οι συμβιβαστικές λύσεις είναι οι καλύτερες. Τέσσερα μεγάλα αμερικανικά μουσεία (το Μουσείο Paul Getty, το Μητροπολιτικό Μουσείο, το Μουσείο Καλών Τεχνών της Βοστώνης και το Μουσείο Πανεπιστημίου του Πρίνστον) είχαν παράνομα στην κατοχή τους έργα εξαιρετικής σημασίας, όπως το αγγείο του Ευφρόνιου, το άγαλμα της Βίμπι Σαμπίνα ή την υποστήριξη τραπέζης της Ascoli Satriano. Το να τους πείσεις να επιστρέψουν αυτά τα αριστουργήματα δεν ήταν εύκολο. Καταφέραμε να συμφωνήσουμε ότι το ιταλικό κράτος θα εργαζόταν για το δανεισμό άλλων αριστουργημάτων από τις αποθήκες των μουσείων της.

Η συμφωνία αυτή έχει το αμοιβαίο όφελος να μην εξασθενεί τα μουσεία που έπρεπε να επιστρέψουν τα εν λόγω αντικείμενα και να κάνει γνωστό στο εξωτερικό ότι οι συλλογές μας περιέχουν πολλά πλούτη.

Μία τέτοια συμφωνία επέτρεψε στην Ιταλία να εξασφαλίσει την επιστροφή του μυθικού πίνακα *Doria* του Leonardo da Vinci, ο οποίος είχε καταλήξει στην Ιαπωνία.

Καθώς αυτή η έκθεση έχει κάνει μια απτή πραγματικότητα, πρόκειται για την απαραίτητη σύνδεση μεταξύ όλων των χωρών με αρχαία ιστορία και όλων εκείνων που κρατούν την άμυνα της πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας κοντά στις καρδιές τους, ανοίγοντας μια νέα σελίδα στη βασανισμένη ιστορία της ανάκαμψης της κλεμμένης τέχνης.

Δεδομένου ότι μου δόθηκε η τιμή να ασχοληθώ με το θέμα της ανάκτησης, επιτρέψτε μου να εκφράσω τις βαθιές μου πεποιθήσεις όσον αφορά το ζήτημα της επιστροφής στην Ελλάδα των μαρμάρων του Φειδία.

Η επανένωση των μαρμάρων του Φειδία στην Ελλάδα

Από τις αξίες που αποτελούν μέρος της τεράστιας κληρονομιάς της Ελλάδας, δύο έχουν γίνει πυλώνες της σύγχρονης κοινωνίας μας.

Πρώτον, η αρχαία Ελλάδα δίδαξε στην Ευρώπη και στον κόσμο ότι η ανθρωπότητα είναι υποχρεωμένη να ανυψωθεί ενάντια στην αδικία.

Αυτό είναι το μάθημα που παίρνουμε από τον Προμηθέα, ο οποίος επέλεξε να αντιταχθεί στο Δία, νοιώθοντας ενοχή να αφήσει την ανθρωπότητα να σαπίζει στη μιζέρια και στην άγνοια.

Αυτό είναι το μάθημα της Αντιγόνης, που έσπασε τον άδικο νόμο του Κρέοντα και έθαψε το νεκρό αδελφό της μπροστά στη Θήβα, έχοντας πλήρη επίγνωση ότι ο αδίστακτος τύραννος θα την εκδικηθεί και θα την καταδικάσει σε θάνατο.

Αυτό είναι το μάθημα που δίδαξε η σύγχρονη Ελλάδα στον κόσμο όταν, στις 28 Οκτωβρίου του 1940, τόλμησε να πει ΟΧΙ! και απέρριψε το τελεσίγραφο που έδωσε η φασιστική Ιταλία του Μουσολίνι.

Είναι το μάθημα του Πολυτεχνείου της Αθήνας όταν, το φθινόπωρο του 1974, οι νέοι τόλμησαν να αντιταχθούν στους κακοποιούς του καθεστώτος των συνταγματαρχών, οι οποίοι στραγγάλιζαν την Ελλάδα από το 1967.

Δεύτερον, η Ελλάδα επινόησε τη δημοκρατία. Η ομιλία του Περικλή το 431 π.Χ. η μνήμη των πρώτων στρατιωτών για την πτώση στον πόλεμο της Πελοποννήσου είναι ένα ζωντανό αφιέρωμα στο πόσα πράγματα πραγματοποίησε η Αθήνα: «Η μορφή της κυβέρνησής μας δεν έρχεται σε αντιπαλότητα με τους θεσμούς των άλλων. Η κυβέρνησή μας δεν αντιγράφει τους γείτονές μας, αλλά αποτελεί παράδειγμα για αυτούς. Είναι αλήθεια ότι ονομάζουμε δημοκρατία, επειδή η διοίκηση είναι στα χέρια πολλών και όχι των λίγων ». Συνεχίζει: « Αγαπάμε την ομορφιά, αν και με απλότητα, και αφιερώνουμε τον εαυτό μας στη γνώση, αν και χωρίς αδυναμία. Προσπαθούμε να πλουτίσουμε περισσότερο για τις ευκαιρίες δράσης που προσφέρει, παρά για την επιπόλαιη υπερηφάνεια της ομιλίας και είναι ντροπιαστικό να μην παραδέχεται κανείς τη φτώχεια, ενώ είναι πραγματικά ντροπή να μην εργάζεται για να ξεφύγει από αυτή".

Αυτές οι αξίες, όπως διδάσκονται από την Ελλάδα, θεωρούνται δικές τους από τους Βρετανούς.

Η Ευρώπη δεν μπορεί να ξεχάσει ότι τον Μάιο του 1940, μία από τις πιο τραγικές στιγμές της ιστορίας της, όταν οι ναζιστικοί στρατοί είχαν κατακλύσει τη Γαλλία και τους συμμάχους της, μόνο η Βρετανία έσωσε τον πολιτισμό. Στη διάσημη ομιλία του στις 20 Αυγούστου 1940, ο Winston Churchill απηύθυνε ειλικρινή φόρο τιμής στους πιλότους της RAF που είχαν σταματήσει το Luftwaffe και δήλωσε: «Ποτέ, στο πεδίο των ανθρώπινων συγκρούσεων, τόσο πολλοί δεν χρώσταγαν τόσα πολλά σε τόσους λίγους». Η Ευρώπη μπορεί να παίξει το δικό της ρόλο εφαρμόζοντας τη φράση του Τσώρτσιλ στους Άγγλους.

Τα βρετανικά θεσμικά όργανα και η ιστορία τους, ξεκινώντας από την Magna Carta Libertatum που επιβλήθηκε στον βασιλιά Ιωάννη της Αγγλίας στις 15 Ιουνίου 1215, μιλούν για ένα μακρύ ταξίδι προς τη δημοκρατία.

Τροχήθηκε από τις αξίες που έκαναν τον ελληνικό πολιτισμό σπουδαίο, ως εκ τούτου, η Αγγλία είναι, όπως συμβαίνει και με όλες τις χώρες που έχουν εμπνευστεί από το δυτικό πολιτισμό, ένα παιδί της Ελλάδας. Πώς δεν θα μπορούσε να αγαπά και να επιθυμεί να στηρίξει την Ελλάδα, στην οποία ο πολιτισμός της οφείλει τα πάντα;

Ο Παρθενώνας

Αν υπάρχει ένα μνημείο που συμβολίζει την αιώνια Ελλάδα λόγω της ιστορίας και της τελειότητάς της, αυτό είναι ο Παρθενώνας.

Είναι το μνημείο του θάρρους, του πάθους και του σεβασμού της ιστορίας: μετά τη Σαλαμίνα, χρειαζόταν θάρρος για την ανασυγκρότηση όλων όσα οι Πέρσες είχαν πυρπολήσει. Το πάθος καλείται να καλύψει τον ιερό βράχο με αθάνατα έργα: τα Προπύλαια, ο Ναός της Αθηνάς Νίκης, το Ερέχθειο και ο Παρθενώνας αποτελούν έναν ύμνο της τελειότητας που μπορεί να παράγει μόνο πάθος. Ο σεβασμός για το παρελθόν ήταν απαραίτητος για να τολμήσει κανείς να τοποθετήσει νέες κατασκευές οι οποίες θα προκαλούσαν τους αιώνες, στην κορυφή των αρχαίων ερειπίων.

Όταν κάποιος είναι «παιδί» της Ελλάδας - η Αγγλία είναι παιδί της Ελλάδας - πώς είναι δυνατόν να μην συγκινηθεί από το μήνυμα των μνημείων της Ακρόπολης (το μόνο μέρος στον κόσμο όπου ζει το πνεύμα και το θάρρος, όπως είπε ο André Malraux στις 28 Μαΐου 1959); Πώς μπορεί κανείς να μην υποφέρει και να μην αγανακτήσει, σκεπτόμενος ότι τα γλυπτά του Φειδιά αποκόπηκαν από το ναό όταν, το 1801, η Ελλάδα ήταν λυγισμένη κάτω από τον οθωμανικό ζυγό;

Έχει έρθει η ώρα να επιστρέψουν στο μνημείο που συμβολίζει τη δυτική κουλτούρα, αυτά (τα γλυπτά) που με βάρβαρο τρόπο πήραν εδώ και διακόσια χρόνια;

Την παραμονή των ευρωπαϊκών εκλογών που θα τονώσουν το μέλλον της ηπείρου μας τον Μάιο του 2019, είναι λογικό οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προβληματιστούν για το παρελθόν τους και να πάρουν από αυτό μαθήματα για το παρόν και το μέλλον.

Ας μην ξεγελιόμαστε: τα σκοτεινά σύννεφα συγκεντρώνονται πάνω στον ευρωπαϊκό ουρανό. Σε πολλά κράτη μέλη (Ελλάδα, Γαλλία, Ιταλία, Ουγγαρία, Γερμανία, Βέλγιο, Ολλανδία και άλλες χώρες), πολλές πολιτικές ομάδες εχθρικές προς την οικοδόμηση της Ευρώπης, μερικές ακόμη και εκφράζοντας ναζιστικές ιδέες, ενδέχεται να προσχωρήσουν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε μεγάλο αριθμό. Ποιος μπορεί να τους σταματήσει; Αναμφισβήτητα θα επωφεληθούν από την παραίτηση που παραλύει πολλούς Ευρωπαίους πολίτες που ασχολούνται με μια άνευ προηγουμένου οικονομική και ηθική κρίση. Πρέπει να φοβόμαστε ότι η απελπισία οδηγεί τους πολίτες να απέχουν από την ψηφοφορία και έτσι ανοίγει μια παραβίαση μέσω της οποίας οι εχθροί της Ευρώπης δεν θα αποτύχουν να βυθιστούν.

Η πίστη πρέπει να αποκατασταθεί στους πολίτες της Ευρώπης και πρέπει να διακηρυχθεί ότι το μήνυμα των πατέρων μιας ενοποιημένης Ευρώπης είναι πιο συναφές από ποτέ. Altiero Spinelli, Schuman, Monnet, Adenauer, Spaak, De Gasperi

και πολλοί άλλοι έχουν οδηγήσει τον δρόμο: είναι ο δρόμος της ένωσης χωρίς την οποία εμείς οι Ευρωπαίοι είμαστε καταδικασμένοι να περάσουμε.

Στο έργο αυτό, το συμβολικό κομμάτι, είναι θεμελιώδους σημασίας.

Ένα από τα σύμβολα της Ευρώπης είναι ο Παρθενώνας, ο οποίος είναι κάτι περισσότερο από τον πιο τέλειο ναό που χτίστηκε ποτέ από την τέχνη της ανθρωπότητας, αλλά είναι και το έμβλημα της Ελλάδας που μπόρεσε να αντισταθεί στους καταπιεστές της και να μεταδώσει στον κόσμο το μήνυμα της δημοκρατίας και της ελευθερίας που γνωρίζουμε.

Με ένα κόστος, αποτέλεσμα μεγάλης θυσίας, η σύγχρονη Ελλάδα έχει χτίσει ένα νέο μουσείο για να διατηρήσει τα αριστουργήματά της από τον ιερό βράχο. Η ελπίδα εκείνων που πιστεύουν στην Ευρώπη και τα σύμβολά της είναι ότι τα γλυπτά που αποκόπηκαν από την κατοικία της Αθηνάς από τον «Καλεδόνιο που σκότωσε τον ναό με χτυπήματα σφυριών για να τον μεταφέρει στη Θούλη», με τα λόγια του Ερνέστ Ρενάν, μπορεί να επιστρέψουν στην Αθήνα ώστε να εκτεθούν στο μουσείο που είναι αφιερωμένο στον Παρθενώνα. Ολόκληρη η Ευρώπη και η Μεγάλη Βρετανία ειδικότερα θα ενθάρρυνε την επιστροφή των μαρμάρων του Φειδία στη χώρα που γέννησε το δυτικό πολιτισμό.

Μπορούν τα αστέρια που λάμπουν στον ουρανό πάνω από την Αθήνα, τα οποία κράτησαν ζωντανή τη μνήμη πάνω από τους πεσόντες του Μαραθώνα και της Σαλαμίνας, που παρακολούθησαν τις προσπάθειες της πόλης όπου εφευρέθηκε η δημοκρατία για να ανεγείρει έναν ασύγκριτο ναό, να χαιρετίσουν την επιστροφή των μεγάλων γλυπτών του Φειδία στα πόδια του Ιερού Βράχου και στο μουσείο στο οποίο στεγάζονται τα αριστουργήματα της Ακρόπολης;

Για την Ελλάδα, την Αγγλία και για την Ευρώπη, ελπίζω. Και εγώ προσωπικά δεν θα πάψω να αγωνίζομαι για να δω αυτό το όνειρο να γίνει πραγματικότητα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9

Αθήνα, 15 Απριλίου 2019

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΓΛΥΠΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ - ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ Γ.Γ. ΤΟΥ ΥΠΗΘΑ ΜΑΡΙΑΣ ΒΛΑΖΑΚΗ

Αξιότιμοι διοργανωτές και συμμετέχοντες, αγαπητοί προσκεκλημένοι, συνάδελφοι και φίλοι, αγαπητοί συναγωνιστές

Με εξαιρετικό ενδιαφέρον και προσοχή παρακολουθήσαμε τις τοποθετήσεις και τα βιντεοσκοπημένα μηνύματα των ομιλητών. Κάθε παρέμβαση αποτέλεσε μια εμπειριστατωμένη προσέγγιση της υπόθεσης της επανένωσης των γλυπτών Παρθενώνα από διαφορετική οπτική.

Ας θυμηθούμε ξανά τα κυριότερα σημεία των σημερινών ομιλιών: Κατά την εναρκτήρια συνεδρία, ο Εξοχότατος Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας κύριος Προκόπιος Παυλόπουλος, σημείωσε με έμφαση ότι η διεθνής αυτή ημερίδα αποτελεί έναν ακόμα κρίκο στη μακρά αλυσίδα του διεθνούς Αγώνα για την επανένωση του μοναδικού αυτού πολιτιστικού συνόλου. Υπογράμμισε ότι το δίκαιο αίτημα της επιστροφής των Γλυπτών είναι μακροχρόνιο και ήδη από τη σύσταση του ελληνικού κράτους έχει διατυπωθεί με σαφήνεια και επιμονή από την Ελληνική πλευρά. Επιπλέον, η κατασκευή και λειτουργία του Μουσείου της Ακρόπολης αποδυναμώνει το ιερόσυλο «άλλοθι» της Αγγλικής πλευράς ότι δήθεν δεν υπάρχει ο κατάλληλος χώρος έκθεσης των Γλυπτών.

Ακολούθως, η Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού κυρία Μυρσίνη Ζορμπά τόνισε ότι 37 χρόνια έχουν παρέλθει από τη Συνδιάσκεψη της ΟΥΝΕΣΚΟ στο Μεξικό, όταν η Μελίνα Μερκούρη έθεσε για πρώτη φορά επίσημα το αίτημα της επιστροφής των Γλυπτών, η δε αρπαγή τους συνιστά έναν πολιτισμικό βανδαλισμό, ένα ανοιχτό τραύμα στα μάτια της ανθρωπότητας. Στις περίπου τέσσερις προηγούμενες δεκαετίες, η Ελλάδα και το Υπουργείο Πολιτισμού υποστήριξε, με κάθε τρόπο και με κάθε επιχείρημα, ότι η επιστροφή των Γλυπτών και η επανένωσή τους, προκειμένου το μνημείο να αποκτήσει την ακεραιότητά του, αποτελεί μονόδρομο, μια διαρκή εκκρεμότητα που έχουμε χρέος να επιλύσουμε με διάλογο. Μια εκκρεμότητα

ιστορική, πολιτισμική, επιστημονική, αισθητική, πολιτική και ηθική. Η Υπουργός κατέληξε ευχαριστώντας και συγχαίροντας όλους που βοηθούν, προωθούν και υπερασπίζονται τη διεκδίκηση και ειδικότερα τις εθνικές επιτροπές.

Ο Πρόεδρος του Μουσείου Ακρόπολης Καθηγητής κύριος Δημήτριος Παντερμαλής προέβη σε μια πολύ ενδιαφέρουσα αναδρομή στην ιστορία του μνημείου του Παρθενώνα, παρουσιάζοντας με τρόπο ιδιαίτερα χαρακτηριστικό και διδακτικό τις περιπέτειες τριών τμημάτων από τα γλυπτά μέχρι την απόκτησή τους από το Βρετανικό Μουσείο. Στη συνέχεια σημείωσε την ανάγκη περαιτέρω έρευνας του σχετικού με την αρπαγή του Έλγιν αρχαιακού υλικού.

Ο κύριος Χριστόφορος Αργυρόπουλος, Πρόεδρος της Ελληνικής Συμβουλευτικής Επιτροπής για την Επανάωση των Γλυπτών του Παρθενώνα, καθώς και του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη υποστήριξε ότι, στον όποιο διάλογο αναφορικά με τον επαναπατρισμό των ξενιτεμένων γλυπτών του Παρθενώνα, η ελληνική πλευρά χρησιμοποιεί πραγματικά επιχειρήματα, σε αντίθεση με τη βρετανική, από όπου ακούγονται σκόπιμα παραπλανητικοί ισχυρισμοί.

Ακολούθησε η τοποθέτηση της κυρίας Μαριάννας Βαρδινογιάννη, Πρέσβειρας Καλής Θελήσεως της UNESCO, η οποία έκανε έναν απολογισμό των ενεργειών και πρωτοβουλιών της. Αναφέρθηκε τόσο στην εθνική όσο και στη διεθνή διάσταση της διεκδίκησης, καθώς και στη νομική και την ηθική οπτική της, ενώ αναφέρθηκε και στην προσπάθεια συγκέντρωσης υπογραφών από επιφανείς διεθνείς προσωπικότητες, προκειμένου να επιστραφούν τα Γλυπτά του Παρθενώνα στην Αθήνα.

Η πρώην Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού κυρία Λυδία Κονιόρδου υπογράμμισε την επιμονή της ελληνικής πλευράς στη διπλωματική οδό για την επανάωση των Γλυπτών χωρίς να απεμπολεί τη δυνατότητα νομικής διεκδίκησης. Επίσης, προέταξε την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, η οποία θα λειτουργήσει ως μοχλός πίεσης για το Βρετανικό Μουσείο. Τέλος, εξήρε την αποτελεσματική και γόνιμη συνεργασία με τη βρετανική επιτροπή, ενώ παρατήρησε ότι τα δεδομένα φαίνεται να αλλάζουν υπέρ των ελληνικών δίκαιων αιτημάτων.

Ακολούθησε η δεύτερη συνεδρία με θέμα τις τελευταίες εξελίξεις στην υπόθεση της επιστροφής των γλυπτών, την οποία συντόνισε ο Διευθυντής της εφημερίδας «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» κύριος Αλέξης Παπαχελάς.

Ο καθηγητής κύριος Bernard Tschumi, αρχιτέκτων του Μουσείου Ακρόπολης σε σύντομο μαγνητοσκοπημένο μήνυμα παρουσίασε την αρχιτεκτονική της ζωφόρου του Παρθενώνα και της έκθεσης της στο Μουσείο της Ακρόπολης, όπου πλέον ο επισκέπτης μπορεί να αντικρίσει τα τμήματα της Ζωφόρου όχι σαν πίνακες όπως στο Βρετανικό Μουσείο αλλά σαν ζωντανό σύνολο της Αθηναϊκής δημοκρατίας.

Η ακαδημαϊκός και Πρύτανης κυρία Ελένη Αρβελέρ, Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών, παρουσίασε ενδιαφέρουσες ιστορικές πτυχές του θέματος αναλύοντας τη διαμάχη μεταξύ δύο Άγγλων λογίων για τα Γλυπτά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τα σχετικά σχόλια του Καβάφη ως δημοσιογράφου – αρθρογράφου σε μια εποχή κατά την οποία η Αθήνα δεν φαίνεται να ασχολείται συστηματικά με τη διεκδίκηση των γλυπτών.

Ο Καθηγητής κύριος Louis Godart, Ακαδημαϊκός και Πρόεδρος της Διεθνούς Ένωσης για την Επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα, περιέγραψε τις ενέργειες της Ιταλίας για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, καθώς διετέλεσε σύμβουλος του Προέδρου της Ιταλικής Δημοκρατίας. Εκτίμησε ότι και η Αγγλία είναι αδύνατον να μην υποστηρίζει την ακεραιότητα αυτού του συμβόλου αιώνων αξιών και αισθητικής τελειότητας, ειδικά σήμερα που έννοιες και σύμβολα όπως η Ενωμένη Ευρώπη κλονίζονται και κινδυνεύουν από ακραίες λαϊκιστικές δυνάμεις. Κατέληξε λέγοντας ότι η επιστροφή των ξενιτεμένων γλυπτών στο Μουσείο της Ακρόπολης θα είναι μια κίνηση που θα τιμήσει την Αγγλία και θα προκαλέσει το σεβασμό ολόκληρης της Ευρώπης.

Η ηθοποιός κυρία Dame Janet Suzman, Πρόεδρος της Βρετανικής Επιτροπής για την Επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα στην παρέμβασή της ανέφερε ότι οι νέοι δεν εκτιμούν πια τις αποικιακές πρακτικές και πολιτικές. Στο πλαίσιο αυτό πολλοί φορείς επιστρέφουν πολιτιστικά αγαθά στις χώρες προέλευσής τους. Διατύπωσε τέλος την άποψη ότι σύντομα το Βρετανικό Μουσείο θα περιθωριοποιηθεί για τις επιλογές του, δηλαδή να κατέχει και να εκθέτει τέχνηρα άλλων χωρών.

Ο δια βίου μελετητής των Μνημείων του Βράχου, καθηγητής του Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου κύριος Μανώλης Κορρές, παρουσίασε με ενάργεια τις βασικές αρχιτεκτονικές ιδιαιτερότητες του μνημείου, καθώς και τις ιδεολογικές αναφορές του συνολικού προγράμματος κατασκευής των ζωφόρων και των μετοπών του Παρθενώνος.

Τη συνεδρία έκλεισε η δημοσιογράφος κυρία Sarah Baxter, Αναπληρώτρια Αρχισυντάκτρια της εφημερίδας THE SUNDAY TIMES του Λονδίνου. Παραδέχθηκε ότι η Αγγλία φαίνεται να χάνει τη μάχη στο ηθικό πεδίο ενώ εξέφρασε την άποψη πως τα Γλυπτά του Παρθενώνα οφείλουν να επιστραφούν στην Ελλάδα με τον ίδιο τρόπο που επεστράφη στη Σκωτία «ο Βράχος της Στέψης» (coronation stone). Επιπλέον, διατύπωσε την άποψη ότι οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν πλέον να παραχθούν εντυπωσιακά αντίγραφα έργων τέχνης, και ότι θα μπορούσε το Βρετανικό Μουσείο να εκθέτει απομιμήματα των γλυπτών του Παρθενώνα και να επιστρέψει τα αυθεντικά στην Ελλάδα.

Στην επόμενη συνεδρία που ήταν αφιερωμένη στην εξέταση της στρατηγικής και των προοπτικών του θέματος, συντονιστής ήταν ο κος Νικόλαος Σταμπολίδης, Καθηγητής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και Διευθυντής του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης.

Ο Δρ Tom Flynn, Ιστορικός Τέχνης και συγγραφέας στο σύντομο βιντεοσκοπημένο μήνυμά του εξέφρασε την άποψη πως η πίεση της κοινής γνώμης υπέρ της επανένωσης είναι ολοένα αυξανόμενη, σε τέτοιο βαθμό που μόνο κάποιος «πολιτιστικά κωφός» θα μπορούσε να μην την αντιλαμβάνεται. Επιπλέον, μνημονεύοντας την επέτειο των δέκα χρόνων λειτουργίας του Μουσείου Ακρόπολης, υπογράμμισε ότι τη διεθνή μουσειολογική τάση για μικρότερα μουσεία συνδεδεμένα με αρχαιολογικούς χώρους ενώ τα μεγάλα μουσεία εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα εκπροσωπούν μια παρωχημένη ιμπεριαλιστική αντίληψη.

Με τις απόψεις του Tom Flynn ταυτίστηκε και ο κος Paul Cartledge, Ομότιμος Καθηγητής Ελληνικού Πολιτισμού στη Σχολή Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Cambridge και Αντιπρόεδρος της Βρετανικής Επιτροπής για την Επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα, προσθέτοντας ότι η εμμονή της Βρετανικής πλευράς δεν έχει πλέον κανένα νομικό ή ηθικό έρεισμα στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Η κα Παπαθανασίου, νομική σύμβουλος του Υπουργείου Εξωτερικών και μέλος της Ελληνικής Συμβουλευτικής Επιτροπής για την Επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα, υπογράμμισε τις πρόσφατες εξελίξεις αναφορικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής του στο πλαίσιο του ΟΗΕ και της

ΟΥΝΕΣΚΟ, επικεντρώνοντας στην εμβληματική περίπτωση των Γλυπτών του Παρθενώνα.

Η πλέον πρόσφατη εξέλιξη στο πλαίσιο της ΟΥΝΕΣΚΟ είναι η υιοθέτηση Σύστασης τον Μάιο του 2018 από τη Διακυβερνητική Επιτροπή για την Προώθηση Επιστροφής Πολιτιστικών Αγαθών στις χώρες προέλευσής τους. Στην εξαιρετικής σημασίας σύσταση, η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη για πρώτη φορά τις ιστορικές, πολιτιστικές, νομικές και ηθικές διαστάσεις, ενώ υπενθυμίζεται ότι η Ακρόπολη είναι ένα εμβληματικό μνημείο πανανθρώπινης εμβέλειας, που έχει περιληφθεί στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

Τον Δεκέμβριο του 2018 η Ολομέλεια του ΟΗΕ υιοθέτησε ψήφισμα, με το οποίο αναγνωρίζεται ο θεσμικός χαρακτήρας των Διεθνών Συνεδρίων « για την Επιστροφή Πολιτιστικών Αγαθών», καθώς και των καταληκτικών κειμένων τους, ενώ μνημονεύει για άλλη μία φορά το αίτημα της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα.

Ακολούθησε ο ταξίαρχος Fabrizio Parrulli, Διοικητής του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας του σώματος των Carabinieri, ο οποίος προέβαλε ως σπουδαιότερο εργαλείο του Τμήματος τη μεγαλύτερη παγκοσμίως ψηφιακή βάση δεδομένων κλαπέντων έργων τέχνης. Συνέχισε περιγράφοντας την πρωτοβουλία για τη σύσταση και λειτουργία της ομάδας Task Force Unite for Heritage, που συμμετέχει σε αποστολές για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε συνεργασία με τοπικούς φορείς και Διακυβερνητικούς Οργανισμούς τόσο στο εσωτερικό της Ιταλίας όσο και διεθνώς.

Δράττομαι της ευκαιρίας να αναφερθώ σε μια παρόμοια πρωτοβουλία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Ήδη από τον Αύγουστο του 2016 έχει καταρτιστεί στο Υπουργείο μας μητρώο στελεχών, πρόθυμων να συνδράμουν σε επιχειρήσεις για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα 51 ως τώρα περίπου στελέχη, αρχαιολόγοι, μηχανικοί, συντηρητές, δικηγόροι, μουσειολόγοι και αρχιτέκτονες, θα μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε διεθνείς συνεργατικές επιχειρήσεις υπό την εποπτεία ή την πρόσκληση της ΟΥΝΕΣΚΟ ή άλλων οργανισμών, με σκοπό την καταγραφή ζημιών, την παροχή τεχνογνωσίας και τη συνδρομή στην προστασία αλλά και την ανάκτηση πολιτιστικών αγαθών.

Ο Καθηγητής Emanuel Papi, Διευθυντής της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, στην παρέμβασή του αναφέρθηκε στην διαχρονική πρακτική αρπαγής αρχαιοτήτων ήδη από τα ρωμαϊκά χρόνια, ενώ λίγο πριν την έναρξη του Αγώνα για την Ανεξαρτησία του Ελληνικού Κράτους, η Ελλάδα υπήρξε η σκηνή του «σπαραγμού» σημαντικών μνημείων του αρχαίου Κόσμου (Αφαία στην Αίγινα, Επικούρειος Απόλλων, Παρθενώνας). Ο αγαπητός συνάδελφος έκλεισε την ομιλία του ζητώντας από το Ιταλικό Κράτος και την περιφέρεια της Σικελίας να επιστρέψει ένα κομμάτι από τον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα, το οποίο σήμερα βρίσκεται σε Μουσείο του Παλέρμου.

Στη συνέχεια, η Δρ. Έλενα Κόρκα, Επίτιμη Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, κατέθεσε τους καρπούς της ενδελεχούς έρευνας που διεξήγαγε σε αρχαιακό υλικό διεθνώς, η οποία αποκαλύπτει τόσο την αλήθεια, όσο και τη μυθοπλασία που περιβάλλει το ζήτημα της απομάκρυνσης των γλυπτών από τον Παρθενώνα, ενώ κατέδειξε τη νομιμοποιητική χρήση μέσω της στρέβλωσης ή αποσιώπησης στοιχείων, που σχετίζονται με την αρπαγή, εξαγωγή και απόκτηση από το Βρετανικό Μουσείο των Γλυπτών.

Η κυρία Σοφία Χηνιάδου Καμπάνη, Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων της Προεδρίας της Δημοκρατίας επικεντρώθηκε στη διάσταση της αποστέρησης του νοήματος των γλυπτών μακριά από το context του μνημείου, ενώ έθεσε τους στόχους για την επιτυχία του σχετικού αγώνα: την αποτροπή της λήθης, την ευαισθητοποίηση και εμπλοκή των πολιτών, την συνέχιση της στρατηγικής της διπλωματικής οδού με σταθερότητα και συνέπεια, την ανάδειξη της σημασίας της μοναδικότητας του μνημείου και της ακεραιότητάς του αλλά και της ομοψυχίας και του συντονισμού που πρέπει να χαρακτηρίζει κάθε πρωτοβουλία.

Την καταληκτήρια συνεδρία με συντονίστρια την κα Marlen Taffarello-Godwin, Υπεύθυνη Διεθνών Σχέσεων Βρετανικής Επιτροπής άνοιξε ο Υφυπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού κ. Κωνσταντίνος Στρατής, ο οποίος σημείωσε ότι η υπόθεση των Γλυπτών του Παρθενώνα θέτει και μια σειρά ευρύτερων ζητημάτων που αφορούν τις αντιλήψεις για τη συντήρηση, την αποκατάσταση, την προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, τον τρόπο που αυτή πρέπει να παρουσιάζεται στο διεθνές κοινό, όπως και προβληματικές γύρω από την

αρχαιοκαπηλία, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, την εμπορευματοποίηση και την παράνομη διακίνηση των αρχαιοτήτων. Η Ελλάδα, συνέχισε, έχει σήμερα τη δυνατότητα να καταρρίψει όλα τα επιχειρήματα της βρετανικής πλευράς που αφορούν τόσο τη συντήρηση και την προστασία των Γλυπτών, όσο και την ανάδειξη και την παρουσίασή τους στο διεθνές κοινό ενώ η ρητορική του Βρετανικού Μουσείου απορρίπτεται διεθνώς ως κατάλοιπο μιας ξεπερασμένης αποικιοκρατικής λογικής.

Στη συνέχεια ακούστηκαν οι παρεμβάσεις των εκπροσώπων των εθνικών επιτροπών, που παρουσίασαν με ενάργεια και ακρίβεια τις προσπάθειες που έχουν αναλάβει ή υλοποιούν στις πατρίδες τους, συμβάλλοντας καθοριστικά στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης της κάθε χώρας. Τους ευχαριστούμε από καρδιάς! Συγκρατούμε τις ιδέες και τις προτάσεις τους και δεσμευόμαστε να τις επεξεργαστούμε και να τις αξιοποιήσουμε δεόντως.

Σημεία των παρεμβάσεών τους, όπου όλοι ζητούν ενθέρμως την επανένωση των Γλυπτών στο Μουσείο της Ακρόπολης:

Ο Καθηγητής Ove Bring, μέλος της Σουηδικής Επιτροπής (Swedish Parthenon Committee), Ομ. Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου, Swedish National Defence College, Πανεπιστήμιο Στοκχόλμης, πρώην νομικός σύμβουλος Υπουργείου Εξωτερικών: προτείνει το Βρετανικό Μουσείο να λάβει ακριβή αντίγραφα και προσωρινό επαναπατρισμό της ιδιοκτησίας.

Ο κύριος Emanuel Comino, Ιδρυτής και Πρόεδρος της Αυστραλιανής Επιτροπής (International Organising Committee - AUSTRALIA - For the Restitution of the Parthenon Marbles (IOC-A-RPM): προτείνει να συνεχιστεί η πολιτιστική διπλωματία και πίεση.

Ο κύριος George Vardas, Γραμματέας Διεθνούς Ένωσης (IARPS), Αντιπρόεδρος Αυστραλιανής Επιτροπής (Australians for the Reunification of the Parthenon Sculptures), Γραμματέας Ελληνο-Αυστραλιανού Συμβουλίου: ανέλυσε τη νομική διάσταση του θέματος και προτείνει να ζητηθεί η γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης.

Η κυρία Αλεξάνδρα Πιστοφίδου, Ιδρύτρια και Πρόεδρος της Αυστριακής Επιτροπής (Austrian Committee for the Return of the Parthenon Sculptures), Ιστορικός-Παλαιογράφος: παρουσίασε πολύ ενδιαφέρον μέσον κοινωνικής δικτύωσης.

Η Καθηγήτρια Maria Guimarães Kangussu, μέλος ΔΣ Επιτροπής Βραζιλίας (Brazilian Committee for the Reunification of the Parthenon Sculptures), Καθηγήτρια Φιλοσοφίας, Ομοσπονδιακό Πανεπιστήμιο Ouro Preto: παρουσίασε την προσπάθεια ευαισθητοποίησης των φοιτητών στο θέμα των Γλυπτών, μίλησε για τον ιστότοπό τους και για μια έκθεση φωτογραφική που θα παρουσιάσουν στην πρεσβεία τους στην Αθήνα το Νοέμβριο.

Ο κύριος Roland Devivier, εκπρόσωπος της Βελγικής Επιτροπής: μίλησε για την ιστοσελίδα τους, για τη διάλεξη του κ. Παντερμαλή που έγινε στις Βρυξέλες και για μια απόφαση του Λουξεμβούργου να συστήσουν Επιτροπή εκεί.

Η κυρία Donatella Monterisi Andreani, Αντιπρόεδρος Γαλλικής Επιτροπής (French Committee for the Return of the Parthenon Marble), Διερμηνέας συνεδρίων: ανέγνωσε επιστολή της κ. Αρβελέρ προς τον Πρόεδρο Μακρόν για την επιστροφή των τμημάτων των Γλυπτών από το Λούβρο και τη διοχέτευση της επιστολής στο γαλλικό Υπουργείο Πολιτισμού και στη Διεύθυνση του Λούβρου.

Ο κύριος Ole Norrback, Πρόεδρος της Φινλανδικής Επιτροπής (Finnish Committee for the Restitution of the Parthenon Sculptures), πρώην Υπουργός και Διπλωμάτης, πρώην Πρέσβης της Φινλανδίας στην Ελλάδα: πρότεινε να συντονιστούν καλύτερα οι δράσεις των εθνικών επιτροπών σε σχέση και με τη διεθνή επιτροπή.

Ο Πρέσβης κύριος Krister Kumlin, Πρόεδρος της Σουηδικής Επιτροπής, (Swedish Parthenon Committee), πρώην Πρέσβης της Σουηδίας στην Ελλάδα: στήριξε τα λεγόμενα του καθηγητή Bring και μίλησε για την ελπίδα που παίρνουμε από τους νέους.

Ο καθηγητής Dusan Sidjanski, Πρόεδρος Ελβετικής Επιτροπής, Ομ. Καθηγητής Πολιτικών Επιστημών Πανεπιστημίου Γενεύης, Επίτιμος Πρόεδρος Πολιτιστικού Κέντρου Γενεύης: μίλησε για πολιτιστική διπλωματία αλλά με πίεση και όχι για δικαστική οδό διεκδίκησης και ανέλυσε τις σκέψεις του για τον ελληνικό πολιτισμό και τη δημοκρατία.

Αγαπητοί φίλοι,

Η επιστροφή των Γλυπτών συνδέεται άμεσα και με τις θεωρητικές συζητήσεις που γίνονται σε ολόκληρη την Ευρώπη για την επιστροφή των λεγόμενων «αποικιακών» πολιτιστικών αγαθών.

Για το λόγο αυτό η σημερινή μας συνάντηση αποκτά μεγαλύτερη σημασία όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και για την παγκόσμια κοινότητα. Η ελληνική διεκδίκηση, ένα επίκαιρο και επιτακτικό αίτημα, κερδίζει συνεχώς υποστηρικτές τόσο στο επίπεδο της Κοινωνίας των Πολιτών όσο και στους Διεθνείς Οργανισμούς. Τούτο επιβεβαιώνεται από τις πρόσφατες εξελίξεις τόσο στην ολομέλεια του ΟΗΕ όσο και στη Διακυβερνητική Επιτροπή της ΟΥΝΕΣΚΟ αλλά και από τη δική σας παρουσία, εδώ στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Άλλωστε τα επιχειρήματα της βρετανικής πλευράς έχουν ένα προς ένα καταρριφθεί:

- Ο Έλγιν δεν είχε καμία νομιμοποίηση απομάκρυνσης των γλυπτών, όπως έχει καταδείξει η σύγχρονη αρχαιολογική έρευνα,
- Λειτουργεί ένα σύγχρονο Μουσείο σε άμεση οπτική επαφή με τον Ιερό Βράχο και τον Παρθενώνα
- Οι νέες τεχνολογίες μπορούν να δώσουν λύσεις για τους επισκέπτες του Βρετανικού Μουσείου μέσω της δημιουργίας τρισδιάστατων ψηφιακών αντιγράφων μεγίστης ακρίβειας.
- Η ελληνική πλευρά δηλώνει συνεχώς την πρόθεση να συνεργαστεί δημιουργικά με το Βρετανικό Μουσείο, όπως έχει πράξει και με άλλα μουσεία, για την παρουσίαση περιοδικών εκθέσεων και την εκπόνηση κοινών ερευνητικών προγραμμάτων.

. Για την επίτευξη του στόχου μας η πολιτιστική διπλωματία και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης εξακολουθούν να αποτελούν τα βασικά όπλα μας. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού της Ελλάδας κρατά επίμονα σταθερό το θέμα στην UNESCO, συνεχίζει να συντονίζει και να επεξεργάζεται τα αναγκαία βήματα επικαιροποιώντας τα, βάσει των εκάστοτε δεδομένων, σε συνεργασία με την Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή, το Μουσείο Ακρόπολης και βεβαίως την Προεδρία της Δημοκρατίας.

Στο παραπάνω πλαίσιο, έχοντας στο πλευρό μας τη Διεθνή Επιτροπή και τις Εθνικές Επιτροπές, κρίνουμε ότι δεν θα ήταν άσκοπος ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μια δράσης, η οποία θα λάμβανε χώρα την ίδια στιγμή διεθνώς, μέσω σύγχρονων τεχνολογιών και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Από πλευράς Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού δεσμευόμαστε ότι η αρμόδια υπηρεσία, η Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών θα αναλάβει να πραγματοποιήσει στις 15 Απριλίου 2020 μια δράση ευαισθητοποίησης του κοινού και καλούμε σε αντίστοιχη δραστηριοποίηση την ίδια μέρα, σε ένα χρόνο από σήμερα, τις απανταχού εθνικές επιτροπές. Προτείνουμε να συζητήσουν οι Επιτροπές το θέμα στη συνεδρίασή τους.

Θεωρούμε ότι το αποτέλεσμα της ημερίδας αποτελεί ένα ηχηρό μήνυμα με πολλούς αποδέκτες. Σε μια ταραγμένη περίοδο, που βιώνει σήμερα η Ευρώπη, η επιστροφή των Γλυπτών από το Βρετανικό Μουσείο θα αποτελέσει χειρονομία ενότητας και πίστης στα ιδεώδη και τις αξίες του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Καθώς ανάμεσά μας βρίσκονται σημαντικοί θεσμικοί εκπρόσωποι της Ιταλίας, το πρώτο βήμα, εφόσον συναινέσει η Ιταλική Κυβέρνηση, θα ήταν η μόνιμη επιστροφή του θραύσματος από την Πειθώ που βρίσκεται στο Παλέρμο της Ιταλίας, και αυτού που βρίσκεται στο μουσείο του Βατικανού, με τη συναίνεση της Αγίας Έδρας. Και τέλος, μια μεγαλύτερη συντονισμένη προσπάθεια να επιστραφούν τα τμήματα από το Λούβρο. Ένα τέτοιο επίτευγμα θα ήταν καθοριστικό προηγούμενο για τις επόμενες κινήσεις της Βρετανίας.

Σας ευχαριστώ όλους

Μαρία Βλαζάκη

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10

Συνέντευξη με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κύριον Προκόπιο Παυλόπουλο*

Κύριε Πρόεδρε, μήπως το ζήτημα της επιστροφής των γλυπτών θα έπρεπε πια να το διαχειριστούν οι άνθρωποι του πολιτισμού; Ο ρόλος της πολιτείας να είναι δηλαδή ενισχυτικός όπου απαιτείται αλλά να μην είναι η ίδια η πολιτεία εκείνη που θα μονοπωλεί στις κινήσεις και στις πρωτοβουλίες οι οποίες θα σχεδιάζονται με στόχο την επανένωση του Μνημείου;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό το οποίο προσπάθησα να κάνω από την πρώτη στιγμή που βρέθηκα στην Προεδρία της Δημοκρατίας είναι ακριβώς αυτό. Βεβαίως η ελληνική πολιτεία και ιδίως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, έπρεπε να είναι επικεφαλής αυτής της εθνικής κυριολεκτικά αλλά και ευρωπαϊκής προσπάθειας με βάση τον πολιτισμό μας. Αλλά από εκεί και πέρα, ο λόγος έπρεπε να περάσει στους ανθρώπους του πολιτισμού, που έχουν άποψη επί του θέματος ή πρέπει να έχουν άποψη επί του θέματος. Γιατί εκείνοι ήταν αυτοί οι οποίοι μπορούσαν να κάμψουν τις αντιστάσεις του Βρετανικού μουσείου, ακριβώς με επιχειρήματα που αναιρούν όλη αυτή τη σαθρή του επιχειρηματολογία του Βρετανικού μουσείου. Οι πολιτικές παρεμβάσεις για το Βρετανικό μουσείο δεν έχουν καμία σημασία, γιατί κάναμε το λάθος στο παρελθόν να δουλεύουμε μέσω της κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου. Εκεί τα έχουν ξεκαθαρίσει. Σωστά; Υποκριτικά; Αυτό δεν έχει σημασία. Αλλά έχει πει η πολιτική ηγεσία τη Μεγάλης Βρετανίας ότι αυτό είναι θέμα του Βρετανικού μουσείου. Για αυτό όλες μου οι προσπάθειες αφορούσαν, στην κυριολεξία, το πώς θα αναιρεθούν τα επιχειρήματα του Βρετανικού Μουσείου. Τι έκανα από τους πρώτους έξι μήνες που ήρθα εδώ; Το μεγάλο πρόβλημα που υπήρχε είναι ότι οι επιτροπές ανά τον κόσμο που είχαν αναλάβει, από την εποχή της Μελίνας, να προωθούν αυτή την ιδέα ήταν πολύ υποβαθμισμένες. Στις πρώτες εκλογές που έγιναν, ελάχιστους μήνες από όταν ανέλαβα καθήκοντα -γιατί έπρεπε να λήξει η θητεία τους- τότε αναμόρφωσα όλες τις επιτροπές βάζοντας επικεφαλής τον Λουίς Γκοντάρ. Σιγά-σιγά στην πορεία, τα μέλη των επιτροπών που μπήκα και ιδίως τα μέλη της Βρετανικής επιτροπής ήταν τέτοια που τα ίδια μπορούσαν να αναιρούν την επιχειρηματολογία του Βρετανικού Μουσείου.

Δεύτερον, μέσα σε αυτή την κατεύθυνση εντάσσονται τα επιχειρήματα που εγώ ανέπτυξα που δεν είναι Νομικά, είναι Πολιτισμικά. Ότι δηλαδή ο Έλγιν, πέραν από

τα νομικά επιχειρήματα -ότι δεν είχε καμία εξουσιοδότηση, πρόκειται περί τυμβωρυχίας κανονικής και υπεξαίρεσης-, εκείνο που έχει σημασία είναι το πώς αποδεικνύεις ότι το Βρετανικό μουσείο δεν έχει κανένα δικαίωμα πλέον και από πλευράς ηθικών αξιών του πολιτισμού μας να τα ισχυρίζεται όλα αυτά. Για αυτό μπήκανε μέσα, πέραν από τη διαδρομή όλων των προσπαθειών, που την ανέδειξα μέσα από τις ομιλίες μου, η επιστολή του Κλαρκ. Μέσα στη Μεγάλη Βρετανία ξέρουν όλοι ότι η ίδια η Μεγάλη Βρετανία είχε αναγνωρίσει αυτό το πράγμα.

Σιγά – σιγά, το Βρετανικό μουσείο απομονώνεται. Απομονώνεται γιατί κάναμε και το εξής, είπαμε πως δεν διεκδικούμε άλλες αρχαιότητες. Με τον τρόπο αυτό κερδίσαμε όλα τα μουσεία και μείναμε μόνο στην έννοια της επιστροφής των γλυπτών του Παρθενώνα γιατί, με βάση αυτό που είχε πει ο Αντρέε Μαλρώ και όλη την δική μου ανάλυση, όχι μόνο επειδή είναι ένα μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά γιατί είναι «το μνημείο», το οποίο συμβολίζει τη γέννηση του ελληνικού, του ευρωπαϊκού και του δυτικού πολιτισμού. Έχει αυτή τη μοναδικότητα. Το θέλουμε αυτό, γιατί χωρίς αυτό δεν μπορεί να εκπέμψει η Ακρόπολη και ο Παρθενώνας αυτό που μπορεί. Και για αυτό φτιάχτηκε το μουσείο.

Όχι νομικά. Από πλευράς ηθικών αρχών του πολιτισμού μας, έχει απομονωθεί εντελώς το Βρετανικό μουσείο. Σημαντικοί άνθρωποι, πέραν και έξω από την Ελλάδα έχουν αναλάβει αυτή την προσπάθεια, να πουν ότι πρέπει να γυρίσουν αυτά πίσω διότι εδώ είναι ο προορισμός τους και είμαστε έτοιμοι ως Έλληνες να τους δώσουμε αν θέλουν το «ελληνικό κομμάτι» ολόκληρες εκθέσεις, περιοδικές. Όλη αυτή η επιχειρηματολογία, είναι εντελώς καινούργια. Ξεκίνησε από τότε που βρέθηκα εγώ εκεί. Δεν την είχαμε πριν. Μπορεί να την σκέφτονταν διάφοροι, αλλά πάντως μπήκε σε αυτές τις βάσεις που έχουν τα εξής χαρακτηριστικά. Άνθρωποι απ' έξω που έχουν μπει στις επιτροπές και άλλοι που ήρθαν εδώ, όπως το ίδρυμα Kennedy.

Όλες αυτές οι κινήσεις γίνονται εκ μέρους της Ελλάδας προκειμένου να «συντηρηθεί» μέχρι κάποια συγκυρία, πολιτική ή άλλη, να επιστρέψει την επιστροφή των γλυπτών;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν περιμένουμε καμία συγκυρία. Συνεχίζουμε και αυξάνουμε τις δυνάμεις μας. Για να μην πω ακόμη πως θα μπορούσαμε να εκμεταλλευθούμε τη συγκυρία του Brexit. Δε θέλω να το βάλουμε σε αυτή τη λογική. Θα φαινόταν ότι το

δίκιο που έχουμε, είναι ένα δίκιο το οποίο το παρουσιάζουμε δίκην ενός ‘εκβιασμού’. Δεν είναι έτσι το πράγμα... Νομίζω πως πλέον θα αυξάνεται ο ρυθμός που αυτά θα τα προωθούμε. νομίζω πως θα το κάνει και κάθε Πρόεδρος στο εξής. Και όλοι αυτοί οι πνευματικοί άνθρωποι οι οποίοι βρίσκονται συνεχώς (στο πλευρό μας) θα αυξάνονται. Είμαι βέβαιος ότι είναι ορατό πλέον το μέλλον στο οποίο θα φανεί ότι να γλυπτά θα έρθουν στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα δεν διεκδικεί να επιστρέψουν οι υπόλοιπες αρχαιότητες, από τα μουσεία του κόσμου. Αναπτύσσει ωστόσο άλλου τύπου διεκδικήσεις από μουσεία τα οποία εκθέτουν δικές της αρχαιότητες;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αφού εμείς έχουμε αυτή την ειλικρινή και έντιμη στάση απέναντί τους, θα μπορούσαν να μας στείλουν με τη μορφή δανείου πράγματα που έχουν στους κόλπους τους.

Γιατί δεν έχουμε εθνική πολιτική για τον πολιτισμό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Νομίζω πως θα έπρεπε να υπάρχει ένα είδος εθνικής πολιτικής πολιτισμού, με συνέχεια. Πράγμα το οποίο σημαίνει ότι δεν εξαρτάται ούτε από κάθε κυβέρνηση, ούτε από κάθε Υπουργό. Όπως επίσης, άποψη μου είναι – χωρίς να θέλω να ανακατεύομαι στη δουλειά των κυβερνήσεων- ότι οι υπουργοί πολιτισμού θα έπρεπε να είναι άνθρωποι οι οποίοι γνωρίζουν το αντικείμενο και επιπλέον θα έπρεπε να μένουν για αρκετό χρονικό διάστημα, για να μπορούν να διαμορφώσουν μια στρατηγική, πάνω σε αυτό που έχουν χτίσει οι προηγούμενοι. Άρα η πολιτική πολιτισμού πρέπει να έχει τα εξής χαρακτηριστικά: α) να είναι εθνική, β) να μην εξαρτάται από τις αλλαγές των κυβερνήσεων, γ) οι Υπουργοί πολιτισμού να είναι άνθρωποι οι οποίοι γνωρίζουν και μένουν για αρκετό διάστημα στο πόστο τους.

***Η συνέντευξη με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Προκόπιο Παυλόπουλο, πραγματοποιήθηκε στις 5 Ιουλίου 2019, στο γραφείο του στο Προεδρικό Μέγαρο. Πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της μη δομημένης συνέντευξης, αποκλειστικά για τις ανάγκες της παρούσας διδακτορικής διατριβής.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11

Συνέντευξη με τον Πρόεδρο του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, Δημήτριο Παντερμανλή*

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ Μουσείο Ακρόπολης & Εξωτερική Πολιτική

1. Πιστεύετε πως τα μουσεία, στο σύνολό τους, **θα πρέπει** να διαδραματίσουν ρόλο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η Ελλάδα είναι μια κατεξοχήν χώρα με πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα, το οποίο θα ήταν λάθος να μην το αξιοποιεί στην εξωτερική της πολιτική. Όχι απλώς στην πολιτιστική. Στην εξωτερική της πολιτική.

2. Πιστεύετε πως τα μουσεία, στο σύνολό τους, **δύνανται** να διαδραματίσουν ρόλο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;

Αυτό ποικίλει. Η αυτονομία των μουσείων δεν είναι πάντοτε η ίδια. Υπάρχουν μουσεία τα οποία θα πρέπει ιεραρχικά να αναφερθούν σε υψηλότερα επίπεδα διοίκησης ώστε να επικοινωνήσουν. Υπάρχουν άλλα τα οποία είναι περισσότερο αυτόνομα και εκφράζουν τις απόψεις τους, βέβαια μέσα στο πλαίσιο της γενικότερης πολιτικής που χαράσσεται από την πολιτεία.

3. Το μουσείο το οποίο διοικείτε πόσο εμπλέκεται στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
Α) πολύ +
Β) αρκετά
Γ) λίγο
Δ) καθόλου

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μοιραία εμπλέκεται αρκετά διότι είναι το μουσείο το οποίο εκφράζει την κλασική αρχαιότητα, επομένως τον πυρήνα του αρχαίου πολιτισμού, περιέχει τα πιο εμβληματικά έργα της αρχαϊκής, ελληνιστικής περιόδου και επομένως είναι η σύνοψη του ελληνικού πολιτισμού της αρχαιότητας.

4. Το μουσείο που διοικείτε πώς εμπλέκεται στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Με την παρουσίαση και την προβολή των έργων που στεγάζει. Με την ερμηνεία των εκθεμάτων. Πχ πως φαίνεται στα εκθέματα «η πρώτη Δημοκρατία»; Συνάπτουμε συμφωνίες για δανεισμούς εκθεμάτων. Τώρα, η Ελλάδα κάνει πολιτιστικές σχέσεις με την Κίνα. Εκεί παίζουμε ένα σημαντικό ρόλο. Έχουμε συνάψει δυο συμφωνίες, μια με το Μουσείο της Απαγορευμένης Πόλης στο Πεκίνο και μια με το μουσείο της Σαγκάης.

5. Εσείς εντάσσετε προσωπικά, τις ξεναγήσεις που κάνετε σε ξένους ηγέτες σε αυτό το κομμάτι ή θεωρείτε ότι είναι πιο πολύ «πολιτικό»;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ την πολιτική την καταλαβαίνω στην ευρύτερη έννοια. Δεν κάνεις πολιτική προπαγάνδα αλλά εξηγείς τη σημασία των έργων και από εκεί ο καθένας εισπράττει αυτό που νομίζει, αυτό που θέλει. Το θέμα είναι να αντιληφθεί, αυτός με τον οποίο συνδιαλέγεσαι, ο επίσημος, ο διακεκριμένος, ότι αυτά τα έργα έχουν να πουν πολύ σημαντικά πράγματα, ακόμη και στη σημερινή κοινωνία. Και επομένως σταθμίζει και δεν είναι τυχαίο -δε θέλω να μπω σε λεπτομέρειες- ότι πολλά ξένα κράτη, επιμένουν να κάνουν εκθέσεις στο δικό μας μουσείο γιατί θέλουν να αξιοποιήσουν και αυτοί, στην δική τους πολιτιστική διπλωματία αυτά που εκθέτουν. Δηλαδή, δεν θέλουν να πάνε σε ένα μουσείο περιφερειακό αλλά σε ένα πιο κεντρικό μουσείο της Ελλάδος.

6. Η εμπλοκή του μουσείου που διοικείτε στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», είναι:

(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)

- A) Σταθερή +
B) Περιστασιακή +

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και τα δυο. Είναι σταθερή από πλευράς του ότι το μουσείο αυτό είναι θεματοφύλακας του κλασικού πολιτισμού. Τώρα θα κάνουμε μια έκθεση στο Βίλνιους, στη Λιθουανία. Δεν είναι συχνό πράγμα να πηγαίνει κανείς στο Βίλνιους. Και όμως θα πάμε για να διεισδύσουμε και να «ξυπνήσουμε» ενδιαφέρον για τη χώρα μας, σε μια χώρα σχετικά μακρινή της ΕΕ.

7. Η εμπλοκή του μουσείου που διοικείτε στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», είναι:

(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)

- A) Συνειδητή +
B) Τυχαία

8. Η εμπλοκή του μουσείου που διοικείτε στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», είναι:
(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)
Α) Υποχρεωτική (πχ από πολιτεία, εξωγενείς παράγοντες κλπ)
Β) Αποτέλεσμα επιλογής / στρατηγικής του οργανισμού +

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εάν δεν είμαι πεπεισμένος ότι μπορεί να είναι γόνιμη αυτή η εμπλοκή, απλώς δεν την κάνω, διότι είναι μια επένδυση και χρημάτων από την πλευρά του μουσείου και σε δύσκολους καιρούς σταθμίζεις δέκα φορές το που θα ξοδέψεις τα χρήματά σου. Αλλά είναι και θέμα γοήτρου. Δεν πηγαίνεις κάπου που δεν έχεις ανταπόκριση.

9. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ένα μουσείο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», ενισχύει τη συνολική του παρουσία;
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Βεβαίως. Είναι μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής της εξωστρέφειας του μουσείου. Το μουσείο δεν είναι έτοιμο και αναμένει μόνον τους επισκέπτες του αλλά θέλει ενεργητικά να προβάλλεται και προς τα έξω.

10. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ένα μουσείο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», δρα αποπροσανατολιστικά σε σχέση με την ιεράρχηση των υπόλοιπων προτεραιοτήτων του (πχ επιλογή και δομή εκθέσεων κλπ);
Α) ΝΑΙ
Β) ΟΧΙ +
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Από την αρχή βάλαμε κάποιους κανόνες για τη λειτουργία του μουσείου, οι οποίοι υπαγορεύουν ένα ανοικτό μουσείο και για αυτό αυτή τη στιγμή εκπονούμε και ένα πρόγραμμα με το 4^ο Κοινοτικό πλαίσιο, της δημιουργίας ψηφιακού μουσείου. Δηλαδή, σε 1,5 περίπου χρόνο θα μπορούμε να είμαστε παρόντες στο διαδίκτυο με το μεγαλύτερο μέρος των εκθεμάτων του μουσείου.

11. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ένα μουσείο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», συνδέεται με την επισκεψιμότητα του;
Α) ΝΑΙ την αυξάνει +
Β) ΝΑΙ την ελαττώνει
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και αυτό ανήκει στην πολιτική του μουσείου. Για εμάς, δυο είναι οι πυλώνες. Ο ένας είναι η συντήρηση, η σωτηρία, η προστασία των εκθεμάτων και ο άλλος είναι το κοινό μας, οι επισκέπτες μας.

12. Οι ενέργειες που απαιτούνται για μια αποτελεσματική «πολιτιστική εξωτερική πολιτική», προϋποθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό στο μουσείο;
- A) ΝΑΙ
B) ΟΧΙ +
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ :Το προσωπικό γίνεται εξειδικευμένο αλλά όπως ξέρετε το ελληνικό χρηματιστήριο εργαζομένων δεν διαθέτει πάντοτε ειδικότητες. Ωστόσο, υπάρχουν νέοι άνθρωποι οι οποίοι μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα ενστερνίζονται αυτά που λέμε και μπορούν. Εγώ είμαι περήφανος και το λέω πως το προσωπικό του μουσείου ανταποκρίνεται απόλυτα στις πολιτικές μας και στον προγραμματισμό μας.

13. Οι ενέργειες που απαιτούνται για μια αποτελεσματική «πολιτιστική εξωτερική πολιτική», προϋποθέτουν την ύπαρξη προσωπικού που να ασχολείται αποκλειστικά με αυτό το ζήτημα;
- A) ΝΑΙ
B) ΟΧΙ +
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για την ώρα εμείς επιλέγουμε το προσωπικό να έχει μια δέσμη απασχολήσεων.

14. Κατά την κρίση σας, η πολιτιστική εξωτερική πολιτική ενός μουσείου στοχεύει:
- A) στην διάδοση του ελληνικού πολιτισμού
B) στη διεκδίκηση αρχαιοτήτων
Γ) στην υπεράσπιση της ελληνικότητας
Δ) όλα τα παραπάνω
E) τίποτα από τα παραπάνω

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όταν υπάρχει ένα θέμα όπως τα γλυπτά του Παρθενώνα, φυσικά εκεί ένα (θέμα). Εγώ δε θεωρώ ότι αυτή είναι η πρώτη επιλογή. Η πρώτη επιλογή είναι ένα μουσείο το οποίο θα πρέπει να έχει δημιουργικότητα, δράση και να μην είναι στατικό. Να είναι ένα μουσείο με δυναμική. Εγώ δεν έχω αγωνία για την «ελληνικότητα» γιατί αυτή είναι για εμένα δεδομένη.

15. Η ευθύνη χάραξης της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής» του μουσείου πρέπει να επαφίεται αποκλειστικά στη διοίκηση του μουσείου;
- A) ΝΑΙ
 - B) ΟΧΙ +
 - Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Σε μια μικρή χώρα η οποία έχει επικεντρωμένη τη διοίκηση στις κεντρικές υπηρεσίες του κράτους, δεν μπορεί να αυτονομείται ο καθένας. Αυτονομείσαι ως έναν βαθμό αλλά από εκεί και ύστερα πρέπει να ακολουθείς μια γραμμή. Δεν μπορείς να βάλεις το κράτος απέναντί σου. Εγώ θα σεβαστώ το Υπουργείο Πολιτισμού και το Υπουργείο Εξωτερικών. Θα σεβαστώ τη βασική τους πολιτική. δεν εννοώ λεπτομέρειες. Και σε κρίσιμα θέματα. Αν ήταν να κάνω κάτι με την Τουρκία τώρα, θα το έκανα, ενημερώνοντας βέβαια.

16. Η ύπαρξη εκθεμάτων μεγάλης ιστορικής αξίας ή οικονομικής αξίας ή εμβέλειας, σχετίζεται καθοριστικά με το αν ένα μουσείο δύναται να κληθεί να διαδραματίσει ρόλο στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
- A) ΝΑΙ +
 - B) ΟΧΙ
 - Γ) ΔΞ/ΔΑ
17. Ποιος πρέπει να έχει την ευθύνη χάραξης της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», στο κομμάτι που αφορά το μουσείο σας;
- A) η διοίκηση του μουσείου
 - B) το Υπουργείο Πολιτισμού
 - Γ) το Υπουργείο Εξωτερικών
 - Δ) από κοινού τα Υπουργεία Πολιτισμού και Εξωτερικών
 - E) από κοινού η διοίκηση του μουσείου, το Υπ.Πο. και το Υπ.Εξ. +
 - Z) άλλο
18. Ποιος έχει στην πραγματικότητα την ευθύνη χάραξης της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», στο κομμάτι που αφορά το μουσείο το οποίο εσείς διοικείτε;
- (να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)**
- A) η διοίκηση του μουσείου
 - B) το Υπουργείο Πολιτισμού
 - Γ) το Υπουργείο Εξωτερικών
 - Δ) από κοινού τα Υπουργεία Πολιτισμού και Εξωτερικών
 - E) από κοινού η διοίκηση του μουσείου, το Υπ.Πο. και το Υπ.Εξ. +
 - Z) άλλο

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Ήμασταν στην ΟΥΝΕΣΚΟ πριν μια εβδομάδα, εγώ εκπροσωπούσα το μουσείο, η Γενική Γραμματέυς η κα Βλαζάκη το Υπουργείο Πολιτισμού και η κυρία Άρτεμις Παπαπαθανασίου, το Υπουργείο Εξωτερικών.

19. Το μουσείο, στο πλαίσιο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», χρησιμοποιεί social media και άλλους τρόπους εξωτερίκευσης;
(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ
20. Ποια μέσα ενίσχυσης της εικόνας του χρησιμοποιεί το μουσείο που εσείς διοικείτε στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)
Α) δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά
Β) συνεντεύξεις / παρουσιάσεις σε διεθνή ΜΜΕ
Β) social media
Γ) όλα τα παραπάνω +
Δ) τίποτα από τα παραπάνω
ΣΤ) άλλο

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Προτεραιότητα δίνεται στα ΜΜΕ, μετά social media και δημοσιεύσεις.

21. Ο σχεδιασμός του μουσείου, στοχεύει σε μεγαλύτερη πολιτιστική διείσδυση:
Α) σε όμορες χώρες
Β) στις χώρες – μέλη της ΕΕ
Γ) σε χώρες με πολιτισμούς αντίστοιχης οικουμενικής αξίας (πχ Κίνα)
Δ) σε ομόθρησκους λαούς (πχ Ρώσους)
Ε) σε χώρες όπου υπάρχει έντονο ομογενειακό στοιχείο
ΣΤ) όλα τα παραπάνω
Ζ) τίποτα από τα παραπάνω +

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : το μουσείο αυτό έχει μια «καθολικότητα». Εμείς, όπως σας είπα, ενδιαφερόμαστε να έχουμε σχέσεις και με την Κίνα, αλλά και με την κεντρική Ευρώπη και με τη Βόρεια Αμερική. Κάθε φορά σταθμίζει κανείς. Σε σχέση με την Κίνα τι σου προσφέρει; Σου προσφέρει μια νέα ματιά στη διαχείριση του πολιτιστικού αποθέματος, η οποία είναι μερικές φορές λίγο διαφορετική από τη δική μας. Επίσης, επειδή εκεί τα μουσεία είναι ένα σχετικά νέο φαινόμενο – εντάξει πάντοτε υπήρχαν μουσεία αλλά τώρα πια γίνονται πολλά μουσεία στα οποία αναζητούν ανοίγματα, ψάχνουν να

βρουν και άλλες μορφές διαχείρισης- έχει ενδιαφέρον. Ευρωπαϊκά μουσεία, άλλα είναι στην πρωτοπορία των μουσείων και άλλα είναι εξαιρετικά παραδοσιακά. Επίσης, προσπαθούμε να κερδίζουμε από όλους. Έχοντας γνώση του παγκόσμιου γίνεσθαι, δεν προσκολλόμαστε στο ένα ή στο άλλο. Δεν λέμε «εμείς κάνουμε μονάχα στη Νέα Υόρκη εκθέσεις».

22. Ποιο είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο στην άσκηση πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;
- A) η έλλειψη σχεδιασμού
 - B) η έλλειψη οικονομικών πόρων
 - Γ) η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού
 - Δ) η συναρμοδιότητα που έχουν φορείς και Υπουργεία
 - E) όλα τα παραπάνω
 - ΣΤ) τίποτα από τα παραπάνω +

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Η έλλειψη βούλησης... Υπάρχουν ποικίλα εμπόδια, αλλά η βασικότερη προϋπόθεση είναι η βούληση. Πάρε το παράδειγμα μιας κυβέρνησης. Υπάρχουν κυβερνήσεις οι οποίες κάνουν έντονη εξωτερική πολιτική και υπάρχουν κυβερνήσεις που μόλις «φυτοζωούν» στην εξωτερική πολιτική. Δεν τους εμποδίζει κανείς να την κάνουν αλλά είναι εσωστρεφείς. Δεν πιστεύετε φαντάζομαι πως ο καθένας που έχει την ευθύνη μιας θέσης δεν σταθμίζει πως «για να το κάνω εγώ αυτό, θα πρέπει να υποστώ αυτές, αυτές και αυτές τις ταλαιπωρίες». Κατά τη γνώμη μου απαιτείται υψηλή ποιότητα ανθρώπων οι οποίοι διαχειρίζονται τα μουσεία. Και αυξημένες ικανότητες. Ούτε επαρκεί το να έχεις μια καλή επιστημονική κατάρτιση. Αυτό δε σημαίνει ότι μπορείς να διοικείς καλά ένα μουσείο. Εσείς χρησιμοποιείτε τη λέξη «πολιτιστική πολιτική». η πολιτική θέλει αυξημένες ικανότητες, κυρίως στην εξωτερική της σχέση προς το κοινό, τον κόσμο. Αλλιώς αν είσαι μαζεμένος πολιτικός, είσαι καταδικασμένος σε μαρασμό.

23. Ποια «εργαλεία» χρησιμοποιεί το μουσείο για την άσκηση εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής και πως;
- (να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)**
- A) αποκλειστικά την έδρα του / τις εγκαταστάσεις του (1)
 - B) ειδικές εκδόσεις για την ιστορία και τα εκθέματά του (2)
 - Γ) την διαδικτυακή του πύλη (3)
 - Δ) τα νέα μέσα / social media (4)
 - E) όλα τα παραπάνω +
 - ΣΤ) τίποτα από τα παραπάνω

24. Υπάρχει ολοκληρωμένο πρόγραμμα «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», που να αφορά στο μουσείο και στις κινήσεις που πρέπει να κάνει σε βάθος χρόνου;
(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ

25. Υπάρχει συνεργασία με ελληνικά πολιτιστικά ιδρύματα του εξωτερικού, με ξένα μουσεία, προγράμματα ανταλλαγής εκθεμάτων, προσκλήσεις εκ μέρους του μουσείου σε ξένες προσωπικότητες και αξιωματούχους;
(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ

26. Διαχρονικά οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν δείξει διάθεση αξιοποίησης των μουσείων στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής;
Α) ΝΑΙ
Β) ΟΧΙ +
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Θα μπορούσα γενικά να πω ότι κανείς δεν ήταν εναντίον αλλά...

27. Υπάρχει ολοκληρωμένος εθνικός σχεδιασμός πάνω στην «πολιτιστική εξωτερική πολιτική»;
Α) ΝΑΙ
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ +

28. Έχετε θέσει κάποιον προσωπικό στόχο σε σχέση με το την «πολιτιστική εξωτερική πολιτική» του μουσείου που διοικείτε;
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Η επιστροφή των γλυπτών είναι εκ των ων ουκ άνευ. Ως στόχο, στην εξωτερική πολιτιστική πολιτική, έχω τη δημιουργία προϋποθέσεων για προσέλκυση ακόμη περισσότερων εθνικών ομάδων. Δηλαδή αυτή τη στιγμή οι Γιαπωνέζοι που έρχονται στο μουσείο είναι σχετικά

σε μικρό αριθμό, η αύξησή τους θα ήταν καλή. Οι Κινέζοι άρχισαν και αυξάνονται...

29. Ιεραρχήστε την σπουδαιότητα της άσκησης «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», σε σχέση με τους υπόλοιπους ρόλους ενός μουσείου.
(σημειώστε δίπλα σε κάθε πρόταση, από το 1 έως το 6, με αύξουσα σειρά, από το σημαντικότερο στο λιγότερο σημαντικό)
Α) φύλαξη / προστασία εκθεμάτων (1)
Β) συντήρηση εκθεμάτων (2)
Γ) ψηφιοποίηση εκθεμάτων (3)
Δ) πρόσβαση κοινού / παρουσίαση εκθεμάτων (4)
Ε) συνδρομή στην επιστημονική έρευνα (5)
Ζ) συνδρομή στην «πολιτιστική εξωτερική πολιτική» (6)
30. Το μουσείο που διοικείτε συνεργάζεται με άλλα ελληνικά δημόσια ή ιδιωτικά μουσεία για την χάραξη κοινή πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;
Α) Ναι
Β) Όχι +
31. Γνωρίζετε αποφάσεις και πρωτοβουλίες της ΕΕ που έχουν ληφθεί ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος του μουσείου στον τομέα της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;
Α) Ναι +
Β) Όχι
32. Ως μουσείο έχετε υιοθετήσει αποφάσεις και πρωτοβουλίες της ΕΕ που έχουν ληφθεί με σκοπό να ενισχυθεί ο ρόλος του μουσείου στον τομέα της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;
Α) Ναι +
Β) Όχι
33. Κατά την εκτίμησή σας ποιο είναι το πιο επιτυχημένο παράδειγμα ελληνικού μουσείου στο συγκεκριμένο πεδίο; Ποιο μουσείο κατόρθωσε και πως, να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στο κομμάτι της «εξωτερικής πολιτικής»;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Το πιο θετικό παράδειγμα είναι το μουσείο του Λούβρου. Εγώ όμως δεν υιοθετώ την πολιτική αυτή. Διότι θεωρώ ότι δεν πρέπει να είναι τόσο επιθετική. Το Λούβρο, δεν «χάνει ευκαιρία». Απλώνεται πολύ και εγώ πάντα είμαι αντίθετος στη θεωρία της αέναης ανάπτυξης. Πρέπει οι βιολογικοί οργανισμοί αλλά και οι πολιτιστικοί, να έχουν μια εκλογικευμένη ανάπτυξη. Τώρα βέβαια αυτά είναι «ψιλά γράμματα» βέβαια γιατί στην Ελλάδα δεν έχει ανάπτυξη, ας φτάσουμε σε ένα στάδιο πρώτα.

34. Την απόφαση της Διακυβερνητικής Επιτροπής της UNESCO του 2018 που αναγνώρισε, την ανάγκη επιστροφής των Γλυπτών, τη θεωρείτε σημαντική;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ : Είναι σημαντικό από την άποψη ότι 14 κράτη μίλησαν υπέρ της Ελλάδας και κυρίως ομόφωνα. Δεν βρέθηκε ούτε ένας να στηρίζει τους Άγγλους. Αυτό σημαίνει ότι έχει αλλάξει ένα κλίμα. Όσο πάει αυτή η αλλαγή διογκώνεται. Στην ιστορία ορισμένα πράγματα λύνονται ίσως μετά από μια σύγκρουση, όπως έλεγε και ο Χατζιδάκις, «με φωτιά και με μαχαίρι πάει ο κόσμος μας μπροστά». Άλλα όμως θέματα, λύνονται με τη σιγανή επώαση, η οποία οδηγεί κάποια στιγμή σε μίαν ωρίμαση οπότε η λύση είναι σχεδόν αυτόματη.

***Η ημι-δομημένη συνέντευξη με τον καθηγητή Δημήτρη Παντερμανλή, πραγματοποιήθηκε για τους σκοπούς του διδακτορικού, στις 6 Ιουνίου του 2018, στους χώρους του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12

Συνέντευξη με τον καθηγητή Πέτρο Λιάκουρα*

1. Σε ποια φάση της διαπραγμάτευσης άρχισε να συζητείται αυτό το οποίο σχετίζεται με την «ελληνικότητα της Αρχαίας Μακεδονίας», έτσι όπως αποτυπώνεται και στην ίδια τη Συμφωνία των Πρεσπών;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όλη η διαπραγμάτευση έγινε σε δυο βασικά επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο ήταν τα πρώτα άρθρα, κυρίως το άρθρο 1 και το άρθρο 2, που ήταν τα πιο βασικά με τα οποία ασχολήθηκαν οι δύο Υπουργοί Εξωτερικών (σημ Κοτζιάς – Ντιμιτρόφ), αποκλειστικά. Υπήρχαν και τα υπόλοιπα άρθρα, από το 4 έως το τέλος περίπου, όπου κυρίως ασχολήθηκαν οι υπηρεσιακοί. Το άρθρο 7, το οποίο αναφέρεται στην ελληνικότητα, έγινε όταν είχαν ολοκληρωθεί τα υπόλοιπα ζητήματα. Είχε ξεκαθαριστεί ο σύνθετος όρος «Βόρεια Μακεδονία», ότι θα είναι η ταυτότητα Μακεδονική, ότι θα είναι η γλώσσα Μακεδονική και εκεί βεβαίως υπήρξε ότι θα υπάρχουν διευκρινίσεις περί τα Μακεδονικά για να διαχωρίζονται τα δυο, στο άρθρο 7 το οποίο θα ήταν ένα συγκεκριμένο και πιο χωριστό άρθρο. Αυτό έπεσε ως μια ιδέα στη διάρκεια της διαπραγμάτευσης, αλλά ολοκληρώθηκε πρέπει να πω αφού υπήρξε η πρώτη συμφωνία, δηλαδή στις 25 Μαΐου –αν θυμάμαι καλά- του 2018, που έγινε η τελική συνάντηση των δυο Υπουργών Εξωτερικών στη Νέα Υόρκη.

Είχαν δεσμευθεί και οι δυο ότι θα υπάρχει ένα συγκεκριμένο άρθρο το οποίο θα κάνει αυτό το διαχωρισμό, ο οποίος θα ήταν με τέτοιο τρόπο γραμμένος ώστε να μην συγχέεται η ιστορία και η εξέλιξη της Βόρειας Μακεδονίας, με την ελληνική Μακεδονία. Και βέβαια πρέπει να πω ότι το άρθρο 7 έτσι όπως διαμορφώθηκε, διαμορφώθηκε σχεδόν εξ' ολοκλήρου από την ελληνική πλευρά. Και έγινε δεκτό.

2. Δηλαδή;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κυρίως η δική μας η πλευρά το διαμόρφωσε. Τις γενικές αρχές, τις είχαν συμφωνήσει μεταξύ τους οι δυο Υπουργοί Εξωτερικών όταν διαμόρφωναν το άρθρο 1. Στο άρθρο 1 υπάρχει η σύνθετη ονομασία, υπάρχει οποιαδήποτε αναφορά σε Μακεδονία, Μακεδονικός, όλοι αυτοί οι επιθετικοί προσδιορισμοί οι οποίοι θα υπήρχαν και πάντοτε υπήρχε μια παραπομπή σε ένα άρθρο το οποίο θα διευκρίνιζε αυτούς τους όρους ανάλογα με την κάθε μια περιοχή. Δηλαδή, αν δει κανένας το άρθρο 1 παράγραφος 3, εδάφιο Α που λέει ότι «short name should be North Macedonia» και μετά το Β που μιλάει για nationality, το Γ που μιλάει για τη Μακεδονική Γλώσσα, υπάρχει η παραπομπή στο άρθρο 7.3 και 7.4, της παρούσας συμφωνίας. Όπως επίσης ότι οι όροι Μακεδονία και Μακεδονικός θα έχουν την έννοια που δίνεται στο άρθρο 7. Όπως επίσης και όλοι οι επιθετικοί προσδιορισμοί θα γίνονται με το άρθρο 7. Δηλαδή, υπήρχε μια κατ' αρχήν συμφωνία ότι θα υπάρχει ένα

χωριστό άρθρο που αυτά θα τα διευκρινίζει για να μην υπάρχει σύγχυση. Δίνονταν οι γενικές γραμμές για το τι θα πρέπει να περιέχει, παραίτηση από οποιοδήποτε εξαρχαισμό του όρου Μακεδονία, από την πλευρά της Βόρειας Μακεδονίας, δηλαδή από την πλευρά του Ντιμιτρόφ. Παραίτηση από το ότι η γλώσσα, ακόμη και αν λέγεται μακεδονική, θα είναι καθαρά σλαβική γιατί θα; Ομιλείται μόνο στις σλαβικές περιοχές και άρα θα είναι νοτιοσλαβική. Καθώς επίσης και όλη η ιστορία, η κουλτούρα, η εξέλιξη, η περιοχή η μια θα αντιστοιχεί στην αρχαία ελληνική Μακεδονία, ενώ η άλλη θα είναι το προϊόν αυτής της κατάστασης η οποία δημιουργήθηκε πολλά χρόνια μετά τη δημιουργία της αρχαίας ελληνικής Μακεδονίας. Όλα αυτά λοιπόν καταγράφονται με ευκρίνεια μετά στο άρθρο 7. Άρα, οι γενικές αρχές ότι θα διευκρινίσουμε τι σημαίνει Μακεδονικός, τί σημαίνει Μακεδονία κάθε φορά που μιλάμε για τη Βόρεια Μακεδονία, αυτό θα διευκρινίζεται και θα διαχωρίζεται από την ελληνική Μακεδονία και τα ελληνικά χαρακτηριστικά της ελληνικής Μακεδονίας, σε ένα ειδικότερο άρθρο. Και αυτό το άρθρο ήταν κάτι το οποίο. Σχεδόν εξ' ολοκλήρου, το διαμόρφωσε η ελληνική πλευρά. Δηλαδή εγώ θυμάμαι πολύ χαρακτηριστικά ότι με αυτό το άρθρο ασχοληθήκαμε, περίπου τρεις ημέρες, δηλαδή νυχθημερόν, από το πρωί μέχρι πολύ αργά των βράδυ, προκειμένου να φθάσει σε αυτή την κατάσταση που έφτασε σήμερα.

3. **Εσείς είστε εκ των συντακτών του;**

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Εγώ ήμουν στη φάση εκείνη που γινότανε η νομοτεχνική επεξεργασία. Βεβαίως, εντάξει συμμετείχα σε ορισμένες φάσεις ως σύμβουλος στις διαπραγματεύσεις αλλά κυρίως, όταν έγινε η τελευταία εβδομάδα μετά την 25^η Μαΐου και κυρίως μετά τις Βρυξέλλες, όπου συναντήθηκαν οι δυο και επικύρωσαν αυτό το οποίο συμφώνησαν στις 25 Μαΐου στη Νέα Υόρκη, θα ξεκινούσε μια συνάντηση μεταξύ νομοτεχνικών επιτροπών, με τη συμμετοχή και από τους Σκοπιανούς και από τους Έλληνες και από τα Ηνωμένα Έθνη. Ήταν δηλαδή ένας Αυστριακός, αν θυμάμαι καλά, και μια Γιαπωνέζα. Δυο οι οποίοι συμμετείχαν και εκπροσώπευαν τον Νίμιτς, τα Ηνωμένα Έθνη. Και έγινε μια συζήτηση, ένα «κοίταγμα» όλης της συμφωνίας; Για τα νομοτεχνικά αλλά αυτό δεν διήρκεσε παρά μόνον δυο ημέρες, διότι δημιουργήθηκαν πολλές τριβές και πολλές ακρότητες. Ήθελαν οι Σκοπιανοί να κάνουν πολλές αλλαγές στο roadmap, που περιγράφεται στο άρθρο 1 παράγραφος 4, δηλαδή τι γίνεται σε κάθε φάση, πως γίνεται η όλη διαδικασία -πρώτα αυτοί επικυρώνουν, μετά κάνουν το δημοψήφισμα, μετά οι Συνταγματικές αλλαγές και μετά η επικύρωση από πλευράς της Ελλάδος-. όλο αυτό είναι το περίφημο roadmap εκεί πράγματι οι Σκοπιανοί προσπάθησαν να κάνουν μια αλλαγή αυτού που είχαν συμφωνήσει οι Υπουργοί Εξωτερικών και εκεί σταματήσαμε και επανάρχισε η επεξεργασία αλλά χωριστά. Δηλαδή, εμείς κάναμε χωριστά, η δική τους η πλευρά δεν έκανε τίποτα περισσότερο πάνω στη νομοτεχνική επεξεργασία και κάποια στιγμή φθάσαμε στο σημείο να έχουμε ένα τελικό κείμενο, πάνω στο οποίο έγινε πάλι ένα μικρό

αλισβερίσι και φθάσαμε στις 11 του μηνός, ημέρα Δευτέρα, να γίνει η οριστική συμφωνία.

4. **Η ηγεσία της γειτονικής χώρας προφανώς γνώριζε πολύ καλά πως ένας ολόκληρος λαός, για δεκαετίες, μεγάλωνε με ένα αφήγημα για τον Μέγα Αλέξανδρο, τον Φίλιππο, έβλεπαν αγάλματα κλπ. Εμείς χρησιμοποιήσαμε κάποια συγκεκριμένη επιχειρηματολογία για να τους πούμε πως πρέπει αυτό να το «ξεχωρίσουμε» ή τους είπαμε κατ' ευθείαν πως η ιστορία της αρχαίας Μακεδονίας είναι δική μας και συμφώνησαν αμέσως;**

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν χρειάστηκε. Και οι ίδιοι ήταν έτοιμοι ότι αυτό δεν έπρεπε να το ξαναφέρουν πάλι στο διάλογο. Ήξεραν ότι ο εξαρχαισμός ήταν μια πομφόλυγα, από την δική τους την πλευρά, επειδή ακριβώς ήθελαν να αποκτήσουν ταυτότητα. Και εδώ ήταν και το μεγάλο το ζητούμενο. Αν τους αναγνωρίσεις ότι έχουν ταυτότητα ως κράτος, δεν χρειάζεται να αναζητήσουν ταυτότητα, κλέβοντας κάποιου άλλου την ιστορία.

5. **Αυτό που έκαναν δηλαδή επί χρόνια. Το ρώτησα αυτό διότι θα περίμενε κανείς και στην Ελλάδα, αν δεν είναι διπλωμάτης και δεν μετέχει στη διαπραγμάτευση, πως θα χρειάζονταν ενδεχομένως να τους πει κανείς «ελάτε εδώ στους Μακεδονικού τάφους στη Βεργίνα». Αυτά όλα δεν χρειάστηκαν;**

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έγινε μια σοβαρή συζήτηση μεταξύ των δυο Υπουργών ώστε να αφήσουν τις ακρότητες κατά μέρος και να συζητήσουν για το μείζον πρόβλημα που ήταν πως ακριβώς θα λύσουμε το ζήτημα των δυο χωρών, όσον αφορά το ονοματολογικό. Άρα εκεί δεν ετίθετο ζήτημα και οι ίδιοι βεβαίως καταλάβαιναν ότι από τη στιγμή που απέκτησαν μια αναγνώριση από τη δική μας πλευρά ότι συνιστούν ένα διαφορετικό κράτος και ότι μπορούν να έχουν στη σύνθετη ονομασία τους το όνομα Μακεδονία, καταλαβαίνουν και οι ίδιοι ότι πλέον αποκτούν μια ταυτότητα και δεν χρειάζεται να αναζητήσουν μια πλασματική ταυτότητα σε μια ιστορία η οποία δεν τους ανήκει. Για αυτό έγινε μια με ευθύνη συζήτηση, με υπευθυνότητα και από τις δυο πλευρές, ώστε αυτό το ζήτημα ήταν κατανοητό ότι ήταν μια «φούσκα» το ζήτημα της ιστορίας για αυτούς. Και οι ίδιοι ενδόμυχα το πίστευαν, ότι είναι μια «φούσκα» και δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα. Δε σημαίνει ότι αυτό δεν ήταν δύσκολο ή ήταν εύκολο να λυθεί. Αλλά απλώς παραμερίστηκαν τα δευτερεύοντα ζητήματα, για να κοιτάξουμε τα σοβαρά που μας χωρίζουν και με βάση αυτά να προχωρήσουμε σε μια λύση του ονοματολογικού προβλήματος. Και άρα, αυτό ήρθε λίγο πιο «λογικά».

6. **Αυτό που έμοιαζε δύσκολο, τελικά ήταν από ότι καταλαβαίνω πιο εύκολο από άλλα σε αυτή τη διαπραγμάτευση...**

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έγινε μια σοβαρή κουβέντα από τον δικό μας τον Υπουργό, για όλα αυτά τα ιστορικά ζητήματα. Σε μια Συμφωνία ποτέ δεν επαναδιαπραγματεύεται την Ιστορία. Η ιστορία είχε γραφτεί. Δεν μπορείς να

την επαναδιαπραγματευθείς και να πεις «εγώ ξέρεις να συμφωνήσω σε μια ιστορία η οποία δεν είναι πραγματική». Άρα, αυτό εκ των πραγμάτων και με δεδομένο ότι υπήρχε πάντοτε το όφελος, ειδικά για την πλευρά αυτή (σημ. Βόρεια Μακεδονία), για μια ένταξη στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ, τρέχαμε να κερδίσουμε το χρόνο. Μη ξεχνάμε, ότι ο λόγος που έγινε μια σπουδή ως προς την επίλυση ήταν ότι θα συνέπιπτε με τη Σύνοδο Κορυφής η οποία έγινε στα τέλη Ιουνίου (σημ.2018) με την οποία θα υπήρχε η απόφαση για το άνοιγμα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων. Βέβαια, δεν έγινε κάτι τέτοιο γιατί ήταν άλλες οι βουλές της ΕΕ αλλά τουλάχιστον αυτό το οποίο πάρθηκε ήταν πως οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις θα άνοιγαν τον Ιούνιο του 2019.

7. Ευχαριστώ. Ήταν χρήσιμη η μαρτυρία για το διδακτορικό.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με βάση το θέμα του διδακτορικού υπάρχουν και δυο άλλα πράγματα μέσα στη συμφωνία. Πρώτον, η συμφωνία για την αποκαθήλωση των αγαλμάτων. Το δεύτερο και σημαντικότερο, αυτό που γίνεται με βάση τα σχολικά βιβλία.

8. Εγώ ήθελα να εστιάσουμε στην κουβέντα μας στο θέμα της Βεργίνας γιατί πολλοί θα περίμεναν ότι θα παίζει ρόλο στο θέμα της διαπραγμάτευσης. Αλλά διαψευστήκαμε.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το άρθρο 7 είναι ξεκάθαρο. Όταν αναφορά γίνεται στο «πρώτο μέρος», δηλαδή στην Ελλάδα, οι όροι Μακεδονία και Μακεδονικός, δεν αναφέρονται μόνον στην περιοχή και στους ανθρώπους των Βόρειων περιοχών αλλά περιλαμβάνει και όλα τα χαρακτηριστικά που αφορούν στον ελληνικό πολιτισμό, την ιστορία, την κουλτούρα και την κληρονομία της περιοχής από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα. Άρα αυτό το πράγμα το οποίο κάνει το άρθρο 7. Παράγραφος 2, είναι ότι βάζει την άλλη πλευρά να αναγνωρίσει ότι η ελληνική Μακεδονία είναι αυτή η οποία είναι ο διάδοχος, ο κληρονόμος της αρχαίας Μακεδονικής κληρονομιάς. Οι ίδιοι με αυτό το άρθρο έχουν παραιτηθεί εξολοκλήρου από αυτόν τον εξαρχαισμό. Δεν έχουν δικαίωμα. Καμία δυνατότητα, δέσμευση να μην χρησιμοποιήσουν ποτέ τη λέξη «Μέγας Αλέξανδρος», ως κομμάτι της δικής τους κληρονομιάς. Είναι μια φοβερή παραβίαση και επειδή ακριβώς οι διαπραγματεύσεις με την ΕΕ θα κρατήσουν 10 χρόνια, σημαίνει πως αυτά τα 10 χρόνια είναι ικανά ώστε να το «χωνέψουν» και να περάσει στο DNA τους. Και βεβαίως οι νεότεροι δεν θα μάθουν (σημ. δεν θα διδαχτούν στα σχολεία), ότι ο Μέγας Αλέξανδρος ήταν δικό του κομμάτι και όχι των αρχαίων Ελλήνων. Δηλαδή τα νεότερα παιδιά θα βγουν πολύ πιο «υγιή» ως προς αυτό.

***Οι ερωτήσεις στον καθηγητή Πέτρο Λιάκουρα υποβλήθηκαν τηλεφωνικώς και με τη μέθοδο της μη δομημένης συνέντευξης, στις 12 Μαΐου του 2019.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13

Συνέντευξη με τη Διευθύντρια του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών , Αικατερίνη Δελλαπόρτα*

1. Πιστεύετε πως τα μουσεία, στο σύνολό τους, **θα πρέπει** να διαδραματίσουν ρόλο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ
2. Πιστεύετε πως τα μουσεία, στο σύνολό τους, **δύνανται** να διαδραματίσουν ρόλο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μπορούν στο βαθμό που αυτό τους είναι εφικτό. Δηλαδή ένα μικρό επαρχιακό μουσείο, δεν έχει αυτές τις δυνατότητες. Τα μεγάλα όμως μουσεία, ασφαλώς!

3. Το μουσείο το οποίο διοικείτε **πόσο** εμπλέκεται στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
Α) Πολύ +
Β) Αρκετά
Γ) Λίγο
Δ) Καθόλου

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με την εμπειρία που έχω τα τελευταία 3,5 χρόνια, εμπλέκεται σχεδόν 90 με 95%. Για να μην πω 100%, απόλυτα, αφήνω ένα μικρό ποσοστό «ασφαλείας»

4. Το μουσείο το οποίο διοικείτε **πώς** εμπλέκεται στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»; (**σύντομη απάντηση, σε «τίτλους»: πχ Με εκθέσεις σε Ελλάδα και εξωτερικό, εκδηλώσεις, σεμινάρια κλπ κλπ**)

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμπλέκεται με την ενεργό συμμετοχή, με την διοργάνωση εκθέσεων που έχουν ως αντικείμενο την τέχνη των χωρών που τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή η Ελλάδα είτε φιλοξενεί τον Πρόεδρο της χώρας, είτε διανύει ένα αφιερωματικό έτος, όπως επί παραδείγματι το έτος Ρωσία – Ελλάς. Η έκθεση που έκανε με αφορμή την επίσκεψη του Προέδρου

της Αρμενίας, η έκθεση που φιλοξένησε με αφορμή την επίσκεψη της Προέδρου της Εσθονίας. Με άλλο τρόπο έμμεσα, συμμετέχει πάλι με δράσεις και εκδηλώσεις οι οποίες γίνονται σε συνεργασία με ξένες πρεσβείες και έχουν θέμα κάποιο πολιτιστικό, πάντοτε όμως περνάει και ένα πολιτικό μήνυμα. Υπάρχει και ένας τρίτος παράγοντας, ο δανεισμός έργων σε εκθέσεις του εξωτερικού. Επί παραδείγματι, στείλαμε, πάλι με το έτος Ρωσία – Ελλάς, μεγάλο αριθμό έργων –πάνω από 100 κομμάτια- στο Ερμιτάζ στην έκθεση που έγινε αφιερωμένη για το Βυζάντιο. Επίσης, συμμετείχε το μουσείο σε μια πολύ μεγάλη έκθεση στα μεγάλα μουσεία των Ηνωμένων Πολιτειών και λεγόταν «heaven and Earth». Επίσης, μεγάλα μουσεία, όπως είναι το Μητροπολιτικό της Νέα Υόρκης μας δίνουν σε ανταπόδοση έργα δικά τους, είτε μας κάνουν κάποιο δάνειο, όπως είναι το αντίγραφο του ψηφιδωτού της Ραβέννας.

5. Η εμπλοκή του μουσείου που διοικείτε στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», είναι:

(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)

- A) Σταθερή +
B) Περιστασιακή

6. Η εμπλοκή του μουσείου που διοικείτε στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», είναι:

(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)

- A) Συνειδητή +
B) Τυχαία

7. Η εμπλοκή του μουσείου που διοικείτε στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», είναι:

(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο – δυνατότητα περισσότερων της μιας απαντήσεων)

- A) Υποχρεωτική (πχ από πολιτεία, εξωγενείς παράγοντες κλπ) +
B) Αποτέλεσμα επιλογής / στρατηγικής του οργανισμού +

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κοιτάζτε. Δεν μπορώ να πω την έννοια του υποχρεωτικού, μες την έννοια του απόλυτου. Βεβαίως, εμείς είμαστε ένα δημόσιο μουσείο, που σημαίνει ότι όταν πάρουμε μια εντολή ή μια οδηγία ότι πρέπει να συμμετέχουμε σε κάτι, ανταποκρινόμαστε. Είναι και τα δυο. Επιλέγεται το μουσείο για αυτό που είναι και εκπροσωπεί αλλά είναι και αποτέλεσμα μιας πολιτικής και μιας στρατηγικής της χώρας και του μουσείου όμως

8. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ένα μουσείο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», ενισχύει τη συνολική του παρουσία;

- A) ΝΑΙ +
- B) ΟΧΙ
- Γ) ΔΞ/ΔΑ

9. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ένα μουσείο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», δρα αποπροσανατολιστικά σε σχέση με την ιεράρχηση των υπόλοιπων προτεραιοτήτων του (πχ επιλογή και δομή εκθέσεων κλπ);

- A) ΝΑΙ
- B) ΟΧΙ +
- Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα έλεγα μάλλον το αντίθετο. Ίσα – ίσα, οι εκθέσεις που διοργανώθηκαν τα τελευταία χρόνια, θα μπορούσαν να είναι και προτεραιότητες του μουσείου γιατί είχαν μια διεθνή απήχηση και είχαν πολύ θετικά αποτελέσματα, ακόμη και με οικονομικό όφελος για το κράτος, γιατί τα εισιτήριά μας όπως ξέρετε καταλήγουν στο δημόσιο ταμείο. Και όχι δεν ήταν αρνητική για τις δικές μας εκθέσεις. Εξάλλου, παράλληλα, δεν παραμελήσαμε το δικό μας πρόγραμμα.

10. Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ένα μουσείο στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», συνδέεται με την επισκεψιμότητα του;

- A) ΝΑΙ την αυξάνει +
- B) ΝΑΙ την ελαττώνει
- B) ΟΧΙ
- Γ) ΔΞ/ΔΑ

11. Οι ενέργειες που απαιτούνται για μια αποτελεσματική «πολιτιστική εξωτερική πολιτική», προϋποθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό στο μουσείο;

- A) ΝΑΙ +
- B) ΟΧΙ
- Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι μόνο για την εξωτερική πολιτική, εγώ θεωρώ και για την εσωτερική πολιτική, ανταποκρίνεται. Πάντοτε υπάρχουν περιθώρια βελτιώσεως.

12. Οι ενέργειες που απαιτούνται για μια αποτελεσματική «πολιτιστική εξωτερική πολιτική», προϋποθέτουν την ύπαρξη προσωπικού που να ασχολείται αποκλειστικά με αυτό το ζήτημα;

- A) ΝΑΙ
- B) ΟΧΙ +
- Γ) ΔΞ/ΔΑ

13. Κατά την κρίση σας, η πολιτιστική εξωτερική πολιτική ενός μουσείου στοχεύει:

- A) στην διάδοση του ελληνικού πολιτισμού +
- B) στη διεκδίκηση αρχαιοτήτων +
- Γ) στην υπεράσπιση της ελληνικότητας +
- Δ) όλα τα παραπάνω
- E) τίποτα από τα παραπάνω

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όλα αυτά που είπατε και επίσης, στη γενικότερη ανάδειξη και αναβάθμιση της εικόνας της χώρας προς τα έξω. Όχι μόνο δηλαδή του πολιτιστικού σκέλους αλλά γενικά.

14. Η ευθύνη χάραξης της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής» του μουσείου πρέπει να επαφίεται αποκλειστικά στη διοίκηση του μουσείου;

- A) ΝΑΙ
- B) ΟΧΙ +
- Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρέπει να είναι μια συνεργασία των αρμοδίων φορέων αλλά με τεχνοκράτες. Σαφώς, εμείς ξέρουμε και μπορούμε να προτείνουμε δράσεις οι οποίες αφορούν κάποια χώρα γιατί έχουμε το υπόβαθρο της γνώσης σχετικά με το αντικείμενό μας, πάντοτε όμως πρέπει αυτά να λαμβάνονται υπόψιν με τις πολιτικές διαστάσεις που επικρατούν και που πρέπει να επιδιώξει η χώρα κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

15. Μας το εξηγείτε πως «δουλεύει» στην πράξη; Η έκθεση για το Ερμιτάζ, αν δεν υπήρχε το αφιερωματικό έτος Ελλάδας – Ρωσίας το 2016, πως θα μπορούσε να υλοποιηθεί. Θα έπρεπε να συνεργαστείτε με το Υπουργείο πολιτισμού;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτή είναι πολύ καλή παρατήρηση. Με το Ερμιτάζ, εάν ήταν πρωτοβουλία αποκλειστικά και μόνο του μουσείου, μπορεί και το Υπουργείο να μην το αντιμετώπιζε τόσο θετικά γιατί θα σκέφτονταν τα έξοδα, θα σκέφτονταν διάφορες διαστάσεις γιατί πάντοτε υπάρχει η ελληνική παθογένεια. Το γεγονός όμως ότι λειτουργούσε κάτω από το υποχρεωτικό πλαίσιο ενός έτους που είχε τέτοια μεγάλη πολιτική σημασία για τη χώρα, κινητοποίησε και όλους του εμπλεκόμενους φορείς.

16. Η ύπαρξη εκθεμάτων μεγάλης ιστορικής αξίας ή οικονομικής αξίας ή εμβέλειας, σχετίζεται καθοριστικά με το αν ένα μουσείο δύναται να κληθεί να διαδραματίσει ρόλο στο πεδίο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;

- A) ΝΑΙ +

- B) ΟΧΙ
- Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό όμως δε σημαίνει πάντοτε ότι ανταποκρίνεται το μουσείο. Υπάρχουν πολλά αντικείμενά του που το ΚΑΣ αποφασίζει ότι δεν πρέπει να σταλούν (σημ στο εξωτερικό) για λόγους ασφαλείας και συντήρησης. Τις περισσότερες όμως φορές τα στέλνει

17. Ποιος πρέπει να έχει την ευθύνη χάραξης της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», στο κομμάτι που αφορά το μουσείο σας;
- A) η διοίκηση του μουσείου
 - B) το Υπουργείο Πολιτισμού
 - Γ) το Υπουργείο Εξωτερικών
 - Δ) από κοινού τα Υπουργεία Πολιτισμού και Εξωτερικών
 - Ε) από κοινού η διοίκηση του μουσείου, το Υπ.Πο. και το Υπ.Εξ. +
 - Z) άλλο

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αν τα έβαζα σε μια σειρά θεωρώ ότι είναι πρώτα το Υπουργείο Εξωτερικών, το Υπουργείο Πολιτισμού και μετά το μουσείο. Ιεραρχικά.

18. Ποιος έχει στην πραγματικότητα την ευθύνη χάραξης της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», στο κομμάτι που αφορά το μουσείο το οποίο εσείς διοικείτε;
- (να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)**
- A) η διοίκηση του μουσείου
 - B) το Υπουργείο Πολιτισμού
 - Γ) το Υπουργείο Εξωτερικών
 - Δ) από κοινού τα Υπουργεία Πολιτισμού και Εξωτερικών
 - Ε) από κοινού η διοίκηση του μουσείου, το Υπ.Πο. και το Υπ.Εξ.
 - Z) άλλο +

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με βάση αυτό που λέγαμε και πιο πριν, πρέπει να διευκρινίσω και κάτι. Το μουσείο, από μόνο του, κάνει εξωτερική πολιτική χωρίς να είναι υποχρεωμένο να περάσει από τα κανάλια του Υπουργείου Εξωτερικών ή και από τα κανάλια του Υπουργείου Πολιτισμού. Γιατί είμαστε μια ανεξάρτητη, αυτόνομη υπηρεσία, όπου εάν υπάρχει μια συνεργασία με μουσεία του εξωτερικού, είναι απλώς και μόνο γραφειοκρατική η διαδικασία να εμπλέξω το Υπουργείο Πολιτισμού. Σε θέματα εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής που αφορούν ευαίσθητες περιοχές και ευαίσθητα θέματα, θεωρώ ότι πρέπει να εμπλέκεται το Υπουργείο Εξωτερικών. Δηλαδή, μόνη μου δεν θα πάω να κάνω διμερείς πολιτιστικές σχέσεις με την Τουρκία, ούτε με τη Βαλκανική. Παρόλο ότι θα το ήθελα. Για να κάνω όμως μια συνεργασία με

ένα μουσείο της Ιταλίας ή της Γερμανίας, όπως τώρα που έχουμε την έκθεση «το Βυζάντιο και οι άλλοι», δεν χρειαζόταν να πάρω την έγκριση του Υπουργείου. Παρά μόνο για αυτά που χρειάζονται εκ του νόμου, γιατί για να φέρω αρχαία απ' έξω ή να στείλω αρχαία έξω, πρέπει να έχω τις απαραίτητες αποφάσεις. Αλλά για το θέμα της συνεργασίας, που είναι χάραξη εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής, δεν χρειάστηκε η έγκριση κανενός.

19. Το μουσείο, στο πλαίσιο της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», χρησιμοποιεί social media και άλλους τρόπους εξωτερίκευσης;
(να απαντηθεί μόνο εφόσον εάν το μουσείο που διοικείτε εμπλέκεται στο συγκεκριμένο πεδίο)
Α) ΝΑΙ +
Β) ΟΧΙ
Γ) ΔΞ/ΔΑ
20. Ποια μέσα ενίσχυσης της εικόνας του χρησιμοποιεί το μουσείο που εσείς διοικείτε στο κομμάτι της «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής»;
(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μια απαντήσεις, κλίμακα 1 έως 3)
Α) δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά (3)
Β) συνεντεύξεις / παρουσιάσεις σε διεθνή ΜΜΕ (2)
Β) social media (1)
Γ) όλα τα παραπάνω
Δ) τίποτα από τα παραπάνω
ΣΤ) άλλο
21. Ο σχεδιασμός του μουσείου, στοχεύει σε μεγαλύτερη πολιτιστική διείσδυση:
(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μια απαντήσεις, κλίμακα 1 έως 5)
Α) σε όμορες χώρες (3)
Β) στις χώρες – μέλη της ΕΕ (1)
Γ) σε χώρες με πολιτισμούς αντίστοιχης οικουμενικής αξίας (πχ Κίνα) (4)
Δ) σε ομόθρησκους λαούς (πχ Ρώσους) (2)
Ε) σε χώρες όπου υπάρχει έντονο ομογενειακό στοιχείο (5)
ΣΤ) όλα τα παραπάνω
Ζ) τίποτα από τα παραπάνω
22. Ποιο είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο στην άσκηση πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;
(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μια απαντήσεις, κλίμακα 1 έως 4)
Α) η έλλειψη σχεδιασμού (2)
Β) η έλλειψη οικονομικών πόρων (3)
Γ) η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού
Δ) η συναρμοδιότητα που έχουν φορείς και Υπουργεία (1)
Ε) όλα τα παραπάνω

ΣΤ) τίποτα από τα παραπάνω

23. Ποια «εργαλεία» χρησιμοποιεί το μουσείο για την άσκηση εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής και πως;

(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μια απαντήσεις, κλίμακα 1 έως 3)

A) αποκλειστικά την έδρα του / τις εγκαταστάσεις του (1)

B) ειδικές εκδόσεις για την ιστορία και τα εκθέματά του

Γ) την διαδικτυακή του πύλη

Δ) τα νέα μέσα / social media (2)

E) όλα τα παραπάνω

ΣΤ) τίποτα από τα παραπάνω

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Να προσθέσουμε τον «δανεισμό»

24. Υπάρχει ολοκληρωμένο πρόγραμμα «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», που να αφορά στο μουσείο και στις κινήσεις που πρέπει να κάνει σε βάθος χρόνου;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ +

Γ) ΔΞ/ΔΑ

25. Υπάρχει συνεργασία με ελληνικά πολιτιστικά ιδρύματα του εξωτερικού, με ξένα μουσεία, προγράμματα ανταλλαγής εκθεμάτων, προσκλήσεις εκ μέρους του μουσείου σε ξένες προσωπικότητες και αξιωματούχους;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ +

Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπάρχει με ξένα μουσεία. Όχι με ελληνικά.

26. Διαχρονικά οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν δείξει διάθεση αξιοποίησης των μουσείων στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ +

Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η αλήθεια είναι ότι ξεκίνησαν οι εκθέσεις στο εξωτερικό, που αυτό ήταν το μεγάλο άνοιγμα. από τη δεκαετία του 1980. Αλλά να πω πως υπάρχει κα'τι πολύ οργανωμένο, δεν μπορώ να το πω...

27. Υπάρχει ολοκληρωμένος εθνικός σχεδιασμός πάνω στην «πολιτιστική εξωτερική πολιτική»;

A) ΝΑΙ

B) ΟΧΙ +

Γ) ΔΞ/ΔΑ

28. Έχετε θέσει κάποιον προσωπικό στόχο σε σχέση με το την «πολιτιστική εξωτερική πολιτική» του μουσείου που διοικείτε;

A) ΝΑΙ +

B) ΟΧΙ

Γ) ΔΞ/ΔΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ θεωρώ ότι το μουσείο πρέπει να είναι ανοικτό και επιδεικτικό σε όλες τις εκφράσεις της τέχνης. Να είναι πολύπλευρο. Να απευθύνεται κυρίως στο κοινό. Να ξέρει ο Έλληνας πολίτης, αλλά και ο ξένος, ότι είναι μια μικρή νησίδα πολιτισμού. Όχι μόνο για τις εκθέσεις αλλά για κάθε είδους τέχνη. Και μέσα από αυτό μπορείς να ασκήσεις σαφώς, πολιτιστικής πολιτική. είτε απευθύνεσαι στο ελληνικό κοινό, γιατί και αυτό χρειάζεται, είτε στο διεθνές.

29. Ιεραρχήστε την σπουδαιότητα της άσκησης «πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής», σε σχέση με τους υπόλοιπους ρόλους ενός μουσείου.

(σημειώστε δίπλα σε κάθε πρόταση, από το 1 έως το 6, με αύξουσα σειρά, από το σημαντικότερο στο λιγότερο σημαντικό)

A) φύλαξη / προστασία εκθεμάτων (1)

B) συντήρηση εκθεμάτων (2)

Γ) ψηφιοποίηση εκθεμάτων (3)

Δ) πρόσβαση κοινού / παρουσίαση εκθεμάτων (4)

E) συνδρομή στην επιστημονική έρευνα (5)

Z) συνδρομή στην «πολιτιστική εξωτερική πολιτική» (6)

30. Το μουσείο που διοικείτε συνεργάζεται με άλλα ελληνικά δημόσια ή ιδιωτικά μουσεία για την χάραξη κοινή πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;

A) Ναι +

B) Όχι

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στις εκθέσεις που γίνονται στο εξωτερικό, συμμετέχουμε και συνεργαζόμαστε με άλλα μουσεία της Ελλάδος και ιδιωτικά και δημόσια.

31. Γνωρίζετε αποφάσεις και πρωτοβουλίες της ΕΕ που έχουν ληφθεί ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος του μουσείου στον τομέα της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;

A) Ναι +

B) Όχι

32. Ως μουσείο έχετε υιοθετήσει αποφάσεις και πρωτοβουλίες της ΕΕ που έχουν ληφθεί με σκοπό να ενισχυθεί ο ρόλος του μουσείου στον τομέα της πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής;
- A) Ναι +
B) Όχι

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έχουμε μια έκθεση «το Βυζάντιο και οι άλλοι», η οποία γίνεται σε συνεργασία με ευρωπαϊκά μουσεία στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού προγράμματος,. Αυτό είναι το πιο απτό, γιατί είναι ένα πολύπλευρο πρόγραμμα το οποίο έχει ανταλλαγές, ψηφιακές εφαρμογές πολύ προηγμένες. Η έκθεση γίνεται με τη χρήση μουσειακών ψηφιακών εφαρμογών, με συνέδρια, επιστημονικές ανταλλαγές. Αυτό τα λέει όλα σαν παράδειγμα.

33. Προσωπικά σας απασχολεί το ζήτημα «μουσείο και εξωτερική πολιτική»; Αποτελεί μια από τις προτεραιότητες σας ;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι με απασχολεί πολύ. Πριν (σημ. αναλάβω την ευθύνη του μουσείου), επειδή έκανα αρχαιολογία πεδίου, με απασχολούσε και το εφήρμοζα σε συνεργασίες επιστημονικές, διεθνείς. Τώρα το πεδίο μου είναι το μουσείο, οπότε με απασχολεί να μην είναι εσωστρεφές και να στρέφεται αποκλειστικά και μόνον στο ελληνικό κοινό, αλλά ακριβώς να λειτουργεί για τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού προς τα έξω. Αυτό με απασχολούσε από παλιά. Απλούστατα, τώρα το εφαρμόζω στο θέμα του μουσείου και για αυτό είμαι πολύ υπέρ των συνεργασιών με ξένα μουσεία και ευρωπαϊκά και εκτός ΕΕ.

34. Ποια είναι τα «όπλα» του δικού σας μουσείου, τα οποία μπορεί να αξιοποιηθούν σε μια προσπάθεια παραγωγής εξωτερικής πολιτικής;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρώτα από όλα είναι το όνομα του γιατί «Βυζαντινό & Χριστιανικό», έχει μια μοναδικότητα. Είναι ένα brand name δηλαδή. Είμαστε το μουσείο το οποίο περικλείει σφαιρικά όλο τον βυζαντινό πολιτισμό, δεν είναι αποκλειστικά και μόνον οι εικόνες. Είναι το Βυζάντιο και το μετα-βυζάντιο. Έχει έναν αριθμό έργων τα οποία είναι μοναδικά στον κόσμο, Παλαιοχριστιανικής εποχής, Παλαιολόγιας εποχής κλπ Και είναι και οι υποδομές του, στο να υποδέχεται τις εκθέσεις αλλά και να ανταποκρίνεται και στη διοργάνωση. Έχει μιαν τεχνογνωσία του μουσείου στις εκθέσεις.

35. Πόσα επιτυχημένα παραδείγματα άσκησης εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής του μουσείου, μπορείτε να θυμηθείτε;

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τα τελευταία χρόνια το μουσείο μας έχει αυξάνουσα επισκεψιμότητα με αποκορύφωμα το Ερμιτάζ. Βεβαίως βοήθησε και η παρουσία του Ρώσου Προέδρου στο μουσείο αλλά ήταν και μια έκθεση η οποία, κατά κοινή ομολογία, ήταν πολύ υψηλής ποιότητας... Για εμένα, σε ορισμένα πράγματα, δεν πρέπει να σταματάει η ροή των πραγμάτων με το πρόσχημα της κρίσης. Πάντα μπορείς να κάνεις πράγματα. Το Ερμιτάζ έγινε με πολύ λίγα χρήματα σε σχέση με άλλες παραγωγές που είχε κάνει το μουσείο. Και το αποτέλεσμα ήταν αντιστρόφως ανάλογο, αυτά που χάλασε με αυτά που κέρδισε. Πάντοτε το όφελος δεν είναι μόνο το οικονομικό. Στην εξωτερική πολιτιστική πολιτική, αποτέλεσμα της μπορεί να είναι η οικονομία, αυτό το οποίο περνάει σαν αξία είναι πολύ ισχυρότερο. Το να προβάλλεις, ας πούμε, ότι η Ελλάδα παρόλη την κρίση της έχει τον πολιτισμό της, έχει μια δύναμη, έχει μια φωνή, έχει ένα κύρος, είναι πολύ μεγαλύτερες αξίες για τον ξένο. Δεν το καταλαβαίνουμε εμείς αυτό, ότι αυτό το οποίο πρέπει να κερδίσει πάλι η χώρα είναι ένα πρόσωπο αξιοπιστίας και αξιοπρέπειας. Δεν είναι να έχεις γεμάτο πορτοφόλι ή όχι. Είναι να ξέρει ο άλλος ότι έχει να κάνει με μια σοβαρή χώρα η οποία προβάλλει τις αξίες της.

***Η ημιδομημένη συνέντευξη με την Διευθύντρια του Β.Χ.Μ, κυρία Αικατερίνη Δελλαπόρτα πραγματοποιήθηκε στο γραφείο της, στο μουσείο, στις 6 Ιουνίου του 2018.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14

«Διακήρυξη των Αθηνών της 1ης Συνόδου των Μεσογειακών Χωρών της ΕΕ» (9/9/2016)

Εμείς, οι Αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων της Δημοκρατίας της Κύπρου, της Γαλλίας, της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Μάλτας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας, συγκεντρωθήκαμε στην Αθήνα με στόχο να διευρύνουμε τη συνεργασία μας και να συμβάλλουμε στο διάλογο για το μέλλον της ΕΕ.

Υπογραμμίζουμε την αποφασιστική μας δέσμευση για Ευρωπαϊκή ενότητα και την βαθιά μας πεποίθηση ότι, ενεργώντας από κοινού, οι χώρες μας είναι δυνατότερες και οι Ευρωπαίοι πολίτες σε θέση να ελέγχουν καλύτερα το μέλλον τους.

Σεβόμαστε την επιθυμία των Βρετανών που εκφράστηκε στο πρόσφατο δημοψήφισμα. Η γνωστοποίηση της πρόθεσης του ΗΒ να αποσυρθεί θα πρέπει να γίνει το συντομότερο δυνατόν. Στο μέλλον ελπίζουμε να έχουμε το ΗΒ ως στενό εταίρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Είμαστε πεπεισμένοι ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται μία νέα ώθηση για να ανταπεξέλθει στις κοινές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα Κράτη Μέλη, υποστηρίζοντας τις αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου καθώς και της ανοχής και της αλληλεγγύης που τη διέπουν.

Το όραμα αυτό της Ευρώπης πρέπει να βασίζεται σε συγκεκριμένα μέτρα που θα συνεισφέρουν στην ασφάλεια των Ευρωπαίων πολιτών και θα βελτιώσουν τη ζωή τους, θα επιβεβαιώσουν τον παγκόσμιο και περιφερειακό ρόλο της Ευρώπης, θα βελτιώσουν τη λειτουργία των Ευρωπαϊκών θεσμών και θα διασφαλίσουν τη δημοκρατική τους υπευθυνότητα. Ο πολιτισμός και η παιδεία πρέπει να βρίσκονται στον πυρήνα των δράσεων της Ευρώπης, στο πλαίσιο αυτό.

Ακόμη, πιστεύουμε ακράδαντα ότι, προς το συμφέρον της Ευρώπης ως συνόλου, το κοινό Ευρωπαϊκό μας πρόγραμμα θα πρέπει να βασίζεται σε μία προοπτική για τη Μεσόγειο ως μία περιοχή ειρήνης, σταθερότητας και ευημερίας.

Πιστεύουμε ότι η άτυπη Σύνοδος στην Μπρατισλάβα της 16ης Σεπτεμβρίου θα πρέπει να θέσει την πολιτική βάση για το νέο αυτό όραμα, τις ουσιαστικές προτεραιότητες για το μέλλον καθώς και μία ημερήσια διάταξη με σαφείς πρωτοβουλίες προς έγκριση.

Στο πλαίσιο αυτό, οι χώρες μας προτείνουν τις ακόλουθες προτεραιότητες και μέτρα:

1. Διασφάλιση της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας της Ευρώπης

Η ΕΕ πρέπει να ενισχύσει την ικανότητά μας να εγγυόμαστε την ασφάλεια των πολιτών μας και της περιοχής μας και να ανταποκρινόμαστε στην ευθύνη μας να

αντιδρούμε στις κρίσεις και να ενεργούμε για την ειρήνη και τη σταθερότητα στο περιβάλλον μας και στον κόσμο, υποστηρίζοντας μια Πολιτική Κοινής Ασφάλειας και Άμυνας και σε πλήρη συμμόρφωση με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Για το σκοπό αυτό, πρέπει να ενισχύσουμε τη συνεργασία μας και τα κοινά μας μέσα στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας, σε πνεύμα αλληλεγγύης.

Ο σεβασμός της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών καθώς και του απαραβίαστου των συνόρων πρέπει να παραμείνουν θεμελιώδεις αρχές για την ΕΕ.

Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίζουμε τη διαδικασία των διαπραγματεύσεων για μια δίκαιη, βιώσιμη και συνολική διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος, χωρίς εγγυήσεις, βάσει των σχετικών ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και του καθεστώτος της Κύπρου ως κράτους μέλους της ΕΕ.

Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει:

Να διασφαλίσει την προστασία των εξωτερικών συνόρων της μέσω συστηματικών ελέγχων, αναγκαίων τεχνολογιών, διασύνδεσης των σχετικών βάσεων δεδομένων και αποτελεσματικής δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής πριν το τέλος του έτους.

Να ενισχύσει αποφασιστικά τη συνεργασία στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, παρέχοντας τα απαραίτητα εργαλεία, ιδίως στους τομείς της αστυνομίας και της δικαιοσύνης, καθώς και αναπτύσσοντας τη συνεργασία για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ριζοσπαστικοποίησης, μεταξύ άλλων μέσω της προώθησης μιας συγκεκριμένης πρωτοβουλίας που θα επιτρέψει τις επενδύσεις στην ανάκαμψη, του σχεδιασμού και επαρκών πολιτικών για τις περιφέρειες των Ευρωπαϊκών αστικών πόλεων. Η ανταλλαγή πληροφοριών θα πρέπει να διευρυνθεί, ιδίως με τη δημιουργία μιας ειδικής πλατφόρμας για την σε πραγματικό χρόνο και πολυμερή ανταλλαγή. Θα ενισχύσουμε επίσης τη συνεργασία με τους Μεσογειακούς εταίρους.

Να ενεργοποιήσει εκ νέου την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφαλείας της, σύμφωνα με την Παγκόσμια Στρατηγική για τη στρατηγική καθοδήγηση και να κλιμακώσει τις διπλωματικές πρωτοβουλίες για την επίλυση των συγκρούσεων και τη διαχείριση κρίσεων, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τα διδάγματα που αντλήθηκαν.

Να αναπτύξει τις Ευρωπαϊκές στρατιωτικές ικανότητες και την αμυντική βιομηχανία, με σκοπό την επίτευξη στρατηγικής αυτονομίας, ιδίως μέσω ενός Ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος και ενός ταμείου για την ασφάλεια και την άμυνα και να δημιουργήσει σταδιακά την ικανότητα σχεδιασμού και συμπεριφοράς της ΕΕ για τις ευρωπαϊκές αποστολές και επιχειρήσεις ΚΠΑΑ. Οι δυνατότητες της Συνθήκης της Λισαβόνας θα πρέπει να αξιοποιηθούν πλήρως.

2. Ενίσχυση της συνεργασίας στην περιοχή της Μεσογείου καθώς και με τις Αφρικανικές χώρες

Οι συνεργασίες μας με τις Μεσογειακές και με τις Αφρικανικές χώρες είναι ουσιαστικής σημασίας για την κοινή μας ασφάλεια, σταθερότητα και ευημερία.

Η ΕΕ θα πρέπει:

Να κλιμακώσει τη συνεργασία και τη χρηματοδότησή της με σκοπό να υποστηρίξει τις προσπάθειες των εταίρων μας να διασφαλίσουν τη δική τους ασφάλεια, να καταπολεμήσουν την παράνομη μετανάστευση και να ενισχύσουν την οικονομική τους ανάπτυξη.

Ειδικότερα, να αναβαθμίσει την εξωτερική διάσταση της μεταναστευτικής πολιτικής της ΕΕ και να την ενσωματώσει στις εξωτερικές και αναπτυξιακές δράσεις της ΕΕ. Σε αυτή τη βάση, και λαμβάνοντας υπόψη το σχέδιο δράσης της Βαλέτα και άλλα σχετικά πλαίσια, οι προσπάθειες για την εφαρμογή του Πλαισίου Σύμπραξης για τη μετανάστευση και τη σύναψη συμφωνιών με τις χώρες προέλευσης και διέλευσης θα πρέπει να ενισχυθούν και να χρηματοδοτηθούν επαρκώς.

Να ενισχύσει τις διπλωματικές προσπάθειες για την επίλυση των κρίσεων και να συμβάλει στην ειρήνη και τη σταθερότητα στις γειτονικές της περιοχές.

3. Προώθηση της ανάπτυξης και των επενδύσεων στην Ευρώπη

Η Ευρώπη πρέπει να τηρήσει την υπόσχεσή της για ευημερία και κοινωνική δικαιοσύνη. Χρειαζόμαστε περισσότερη ανάπτυξη και περισσότερες επενδύσεις για να ξεπεράσουμε την οικονομική κρίση, να δημιουργήσουμε θέσεις εργασίας, να προστατεύσουμε το κοινωνικό μας μοντέλο και να προετοιμάσουμε το μέλλον των οικονομιών μας. Είμαστε αποφασισμένοι να διατηρήσουμε το Ευρωπαϊκό κοινωνικό κεκτημένο και να προωθήσουμε την κοινωνική συνοχή και σύγκλιση.

Επιβεβαιώνουμε τη δέσμευσή μας στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στη βιώσιμη ανάπτυξη της Ευρώπης στη βάση ισόρροπης οικονομικής ανάπτυξης, σταθερότητας των τιμών και μιας υψηλά ανταγωνιστικής κοινωνικής οικονομίας της αγοράς, με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο.

Ειδικότερα, η ΕΕ θα πρέπει:

Να προωθήσει τις επενδύσεις διπλασιάζοντας την χρηματοδοτική ικανότητα του Ευρωπαϊκού Ταμείου Στρατηγικών Επενδύσεων («Σχέδιο Juncker»), δίνοντας έμφαση στις βασικές προτεραιότητες, όπως η ψηφιακή οικονομία, τα έργα με χαμηλές εκπομπές άνθρακα για την ενέργεια, συμπεριλαμβανομένων των διασυνδέσεων ενέργειας και μεταφορών, των υποδομών καθώς και της έρευνας και της εκπαίδευσης. Το θέμα των συμφορήσεων, όπου υπάρχουν, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με σκοπό την προώθηση των επενδύσεων και την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης προς όφελος όλων των πολιτών.

Αυτό θα πρέπει να συμπληρώνεται από Ευρωπαϊκές πολιτικές για τη στήριξη της χρηματοδότησης και των επενδύσεων, συμπεριλαμβανομένης της ολοκλήρωσης της

Τραπεζικής Ένωσης και κινήτρων για επενδύσεις σε εθνικό επίπεδο, καθώς και πολιτικές και κανονισμούς για την ψηφιακή ενιαία αγορά, την ενεργειακή Ενότητα και μία βιομηχανική στρατηγική.

Να προωθήσει την απασχόληση και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να ακολουθήσουμε αποφασιστικές, προσανατολισμένες προς στην ανάπτυξη, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να βελτιωθεί η λειτουργία των αγορών, να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα και να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας.

Επίσης, θα πρέπει να προωθηθούν επενδυτικά σχέδια σε κράτη-μέλη με υψηλή ανεργία και διασυννοριακά σχέδια κοινού Ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος που ενισχύουν την καινοτομία και την ολοκλήρωση της αγοράς.

Να καταπολεμήσει την φοροδιαφυγή, τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό καθώς και τις πρακτικές φορολογικού ντάμπινγκ.

Να καταπολεμήσει το κοινωνικό ντάμπινγκ, αντιμετωπίζοντας τα ζητήματα που σχετίζονται με την απάτη, τις καταχρήσεις και την καταστρατήγηση των κανόνων.

Νέα μέτρα θα πρέπει να υιοθετηθούν για την αύξηση της ανάπτυξης, της σύγκλισης και της σταθερότητας στην Ευρωζώνη.

Η διαδικασία επικύρωσης της συμφωνίας των Παρισίων COP21 από την ΕΕ και τα κράτη μέλη της πρέπει να επιταχυνθεί ώστε να καταστούν συμβαλλόμενα μέρη της Συμφωνίας από την έναρξη ισχύος της.

4. Ενίσχυση των προγραμμάτων για τη νεολαία

Χρειαζόμαστε πιο φιλόδοξες πρωτοβουλίες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο για τη διευκόλυνση της κινητικότητας καθώς και της πρόσβασης στην εκπαίδευση και τις θέσεις εργασίας για τους νέους. Η Ευρώπη πρέπει ειδικότερα να επεκτείνει και να ενισχύσει την Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων και να διευρύνει το πρόγραμμα Erasmus.

5. Αντιμετώπιση της πρόκλησης της μετανάστευσης

Η αποτελεσματική προστασία των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ και η ορθή διαχείριση της πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης αποτελούν βασικές προκλήσεις για το μέλλον της Ευρώπης. Θα πρέπει να βασίζονται στο διεθνές και Ευρωπαϊκό δίκαιο και στις αρχές της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας. Ο ρατσισμός και η ξενοφοβία δεν μπορούν να γίνονται ανεκτά.

Μια συνολική μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ θα πρέπει να περιλαμβάνει:

Να γίνει το ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου πιο αποτελεσματικό και περισσότερο συγκλίνον, με την αναθεώρηση του συστήματος του Δουβλίνου, στη βάση των αρχών της υπευθυνότητας και της αλληλεγγύης, ιδίως προς τα κράτη της πρώτης γραμμής.

Ενίσχυση της απόσπασης προσωπικού στον FRONTEX και την EASO για την υποστήριξη των συστημάτων ασύλου των κρατών της πρώτης γραμμής. Εφαρμογή των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αναφορικά με την ανάγκη να επιταχυνθεί η μετεγκατάσταση, η οποία εξακολουθεί να προχωρά με πολύ χαμηλό ρυθμό. Επιδίωξη της εφαρμογής της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας, προκειμένου να συνεχιστεί η αποτροπή τραγικών θανάτων και μεταναστευτικών ροών στο Αιγαίο.

Ανάπτυξη της πολιτικής μας για τη μετανάστευση, με την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, την ίδρυση ισχυρών πλαισίων για την επανεισδοχή και τις επιστροφές, την προώθηση της νόμιμης μετανάστευσης και των δυνατοτήτων κινητικότητας και την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων της παράνομης μετανάστευσης.

Υποστηρίζουμε τη σταθερότητα στην ηγεσία σε όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ.

Συμφωνούμε να συνεχίσουμε την ανταλλαγή απόψεων σχετικά με τις προτεραιότητες για το μέλλον της Ευρώπης καθώς και για τη συνεργασία στη Μεσόγειο.

Η 2η Σύνοδος Κορυφής των Μεσογειακών χωρών της ΕΕ θα πραγματοποιηθεί στην Πορτογαλία».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15

Συνέντευξη με τον πρώην πρωθυπουργό της Ελλάδας, Αλέξη Τσίπρα*

1. Εκτός από «ιστορικό χρέος» αποτελεί και «διπλωματική κίνηση», η δημιουργία ενός μουσείου Ολοκαυτώματος στη Θεσσαλονίκη; Με άλλα λόγια, σε τι βαθμό συνέβαλε η επιθυμία της Αθήνας να ενδυναμωθούν οι σχέσεις εμπιστοσύνης με το Ισραήλ, στην απόφαση της να στηρίζει με όλες τις δυνάμεις της, την ικανοποίηση του συγκεκριμένου αιτήματος της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης;

Το Μουσείο Ολοκαυτώματος Ελλάδος αποτελεί την εκπλήρωση ενός χρέους δικαιοσύνης και μνήμης προς τους Έλληνες Ιουδαίους, οι οποίοι εξολοθρεύθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου. Επιπλέον, θα καταστεί τόπος μάθησης, επιτελώντας σημαντική δράση στους τομείς της καταπολέμησης του ρατσισμού, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας μέσω της προώθησης εκπαιδευτικών και επιμορφωτικών προγραμμάτων σε μαθητές, φοιτητές και εκπαιδευτικούς.

Η χώρα μας τα τελευταία χρόνια αναλαμβάνει πρωτοβουλίες που την φέρνουν στον πυρήνα της διεθνούς δράσης στα ζητήματα προάσπισης της μνήμης του Ολοκαυτώματος και καταπολέμησης του αντισημιτισμού. Απόδειξη αυτού είναι η ομόφωνη ανάθεση στην Ελλάδα της προεδρίας για το έτος 2021 της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος.

Το εγχείρημα χρονικά συμπίπτει με μία περίοδο θετικής κινητικότητας στις σχέσεις μας με το Ισραήλ και ενεργού συνεργασίας σε μία σειρά από τομείς σημαντικούς για τη σταθερότητα, την ασφάλεια και την ανάπτυξη στην περιοχή. Άλλωστε, η ανέγερση του μουσείου συμφωνήθηκε στο πλαίσιο τριμερούς συνάντησής μου με τους ηγέτες της Κύπρου και του Ισραήλ τον Ιούνιο 2017, γεγονός που υπογράμμισε την σε υψηλό επίπεδο πολιτική βούλησή μας να υλοποιηθεί το συγκεκριμένο έργο. Η δημιουργία του Μουσείου Ολοκαυτώματος αναμένεται να έχει πολλαπλά οφέλη για την πόλη της Θεσσαλονίκης και μεταξύ άλλων να αποτελέσει σημαντικό προορισμό για τον εβραϊκό τουρισμό. Επομένως, το Μουσείο αυτό πρόκειται και ευελπιστούμε πρώτον να αποκαταστήσει την ιστορική μνήμη και να αναδείξει την ποικιλομορφία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης και ταυτόχρονα, σε διπλωματικό και διεθνές επίπεδο και στο πλαίσιο ενός πλέγματος συνεργασιών και συνεργειών που έχουμε αναλάβει στην Ανατολική Μεσόγειο, η χώρα μας επιδιώκει την εμπέδωση εμπιστοσύνης με τις χώρες της περιοχής, αναγνωρίζοντας το ρόλο που το Ισραήλ μπορεί να διαδραματίσει στην προσπάθεια παγίωσης της ειρήνης, της ασφάλειας και της ευημερίας στην ευρύτερη γειτονιά μας.

2. Η υλοποίηση ενός τέτοιου έργου μπορεί πράγματι, σε βάθος χρόνου, να ενδυναμώσει τις σχέσεις εμπιστοσύνης Ελλάδας-Ισραήλ, ώστε να αναπτυχθεί συνεργασία σε μια σειρά από τομείς πέραν του πολιτισμού (πχ εμπόριο, ενέργεια, επενδύσεις, αγροτική ανάπτυξη κλπ); Πιστεύετε πως είναι ρεαλιστική μια τέτοια προσέγγιση; Υπάρχει ιστορικό προηγούμενο;

Οι σχέσεις Ελλάδας-Ισραήλ, όπως και με τις υπόλοιπες χώρες της ευρύτερης γειτονιάς μας της Ανατολικής Μεσογείου, προωθούνται σε διάφορα επίπεδα, μέσα από ένα πλέγμα συνεργασιών που έχουμε αναπτύξει και το οποίο προωθούμε και είμαστε θετικοί ως προς να το διευρύνουμε, προς όφελος των πολιτών μας και της σταθερότητας στην περιοχή. Πέραν της συνεργασίας μας σε πολύ κομβικά πεδία

όπως η ενέργεια ή η διασυνδεσιμότητα των αγορών μας, προωθούμε και σειρά μέτρων για την συνεργασία στους τομείς του πολιτισμού και του τουρισμού, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για την οικονομική ανάπτυξη και την αρμονική συνύπαρξή μας στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι διάφορες πτυχές των σχέσεών μας με μία φίλη χώρα τίθενται σε μία διαδικασία κυκλική, θα λέγαμε, συνεχή, όπου η πρόοδος σε μία πτυχή της σχέσης επωφελείται από την προηγούμενη και τροφοδοτεί την επόμενη, με στόχο τη διατήρηση μίας διαρκούς, σταθερής θετικής ατζέντας προς όφελος της σταθερότητας και της συνανάπτυξης.

1. Με τη δημιουργία ενός τέτοιου μουσείου, η Θεσσαλονίκη μπαίνει στο χάρτη των ευρωπαϊκών πόλεων, μαζί το Βερολίνο και το Παρίσι, που ικανοποιούν το χρέος τους απέναντι στην ιστορία. Αρκεί μια τέτοια, ομολογουμένως δυναμική ενέργεια, για να υπενθυμίσει το πολυπολιτισμικό παρελθόν της πόλης και να ενδυναμώσει τη διεθνή της παρουσία και απήχηση;

Η Ελλάδα έχει εντός του εθνικού χώρου της τα παλαιότερα ιουδαϊκά κέντρα της Ευρώπης, ενώ η Θεσσαλονίκη υπήρξε η σημαντικότερη πόλη της ιουδαϊκής διασποράς για πέντε αιώνες αλλά και «πόλη-μάρτυρας» του Ολοκαυτώματος. Η δημιουργία του Μουσείου αφενός στοχεύει στο να τιμήσει τη μνήμη των μαρτύρων του Ολοκαυτώματος που οδηγήθηκαν στον θάνατο ξεριζωμένοι από τις αρχαίες κοινότητές τους της Μακεδονίας, της Θράκης και της υπόλοιπης Ελλάδας και στο να μας κάνει να αντιληφθούμε το μέγεθος της συμβολής της εβραϊκής κοινότητας και της παρουσίας της στη Θεσσαλονίκη, αφετέρου φιλοδοξεί να αποτελέσει πηγή γνώσης για τους νεότερους, οι οποίοι οφείλουν να γνωρίζουν ότι η κοινωνία της Θεσσαλονίκης υπήρξε πλουραλιστική και πολυπολιτισμική και για αιώνες ήταν ένα από τα σημαντικότερα εμπορικά και πολιτιστικά κέντρα της Ανατολικής Μεσογείου. Η κατασκευή του Μουσείου είναι, όντως, μία ενέργεια δυναμική, που θα ενδυναμώσει τη διεθνή απήχηση της πόλης, θα προσελκύσει τουρισμό, θα προσθέσει ένα σπουδαίο αρχιτεκτονικό δημιούργημα στη λίστα των οροσήμων της πόλης και θα δημιουργήσει, ασφαλώς, θέσεις εργασίας.

2. Η ίδρυση του συγκεκριμένου μουσείου συνέπεσε χρονικά με την άνοδο ακραίων φωνών στην Ευρώπη. Η ανάγκη υπενθύμισης του μηνύματος «ποτέ ξανά», έπαιξε ρόλο στην επιλογή της κυβέρνησης να προβάλλει με δράσεις της, την ανέγερση του μουσείου Ολοκαυτώματος; Θεωρείτε πως το μήνυμα που εκπέμπεται από τη δημιουργία του συγκεκριμένου μουσείου, είναι αρκετά ισχυρό από μόνο του, ώστε να βγει έξω από τα στενά ελληνικά σύνορα ή χρειάζονται και άλλες ενισχυτικές πρωτοβουλίες;

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και το Ολοκαύτωμα ήταν τα αποτελέσματα δύο ακραίων πολιτικών ιδεολογιών, που κυριάρχησαν στην Ευρώπη κατά τον Μεσοπόλεμο: του Φασισμού και του Ναζισμού. Σήμερα, στο έδαφος που δημιούργησε η κρίση, αυτές οι ιδεολογικές τάσεις επανεμφανίζονται στο πολιτικό στερέωμα θέτοντας σε κίνδυνο δημοκρατικές και κοινωνικές κατακτήσεις των λαών της μεταπολεμικής Ευρώπης. Η ίδρυση του Μουσείου Ολοκαυτώματος έχει ως στόχους τη διαφύλαξη και τη διάδοση της γνώσης, του γεγονότος αλλά και των αιτιών του μαζικού αυτού εγκλήματος, και, επίσης, η εμπειρία της επίσκεψης στο Μουσείο θα ενθαρρύνει τους επισκέπτες να αναλογιστούν στο σήμερα το πόσο σημαντικό για τον κάθε πολίτη είναι να μη μένει αμέτοχος στη διαρκή μάχη απέναντι στο φασιστικό μίσος και την εγκληματική του

δράση, να μην αντιμετωπίζει τους οπαδούς αυτής της φρικτής ιδεολογίας ως ακόμα μια άποψη στο πολιτικό φάσμα, αλλά να την αντιληφθεί ως αυτό που πραγματικά είναι: Μία διαρκής απειλή ενάντια στη συλλογική πρόοδο των κοινωνιών, ένας απάνθρωπος τρόπος οργάνωσης που στοχοποιεί και επιτίθεται εναντίον των αδυνάμων.

Η ανάληψη ενός τέτοιου εγχειρήματος είναι φυσικά και ζήτημα πολιτικής βούλησης. Όταν αυτή η πολιτική βούληση εκφράστηκε από την τοπική ηγεσία της πόλης συνέπεσε και με τη δική μας βούληση, της Κυβέρνησης, καθώς αντιλαμβανόμαστε το ζήτημα του Ολοκαυτώματος ως μια παγκόσμια υπόθεση, στην οποία όλοι μας έχουμε την υποχρέωση να καλλιεργούμε τη συνείδηση και τη φωνή που θα φωνάζει «Ποτέ ξανά» απέναντι στο φασισμό και το ναζισμό.

Είναι χρέος μας να διαφυλάξουμε την αλήθεια για το Ολοκαύτωμα, να συντονίσουμε όλους τους αρμόδιους κρατικούς φορείς ώστε οι δράσεις τους να παράγουν ισχυρό και διαρκές αποτέλεσμα ειδικότερα στην κατάρτιση και την εφαρμογή της νομοθεσίας και την εκπαίδευση με σκοπό να διατηρήσουμε την ιστορική μνήμη ζωντανή και να καλλιεργήσουμε συνειδήσεις πολιτών ιστορικά ενήμερων. Παρόλο που στη χώρα μας τα όποια περιστατικά έκφρασης αντισημιτισμού είναι μεμονωμένα, η Πολιτεία οφείλει να τα καταδικάζει και φυσικά να αντιμετωπίζονται από τις ελληνικές Αρχές με βάση την εσωτερική, ευρωπαϊκή και διεθνή νομοθεσία. Η ενεργή συμμετοχή μας στη Διεθνή Συμμαχία για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος με μία ισχυρή ομάδα διπλωματών, εμπειρογνομόνων και εξειδικευμένων επιστημόνων, ο εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας μνήμης του Ολοκαυτώματος, την 27^η Ιανουαρίου, η ανέγερση μνημείων, η αντικειμενική διδασκαλία των γεγονότων εκείνης της περιόδου στα σχολεία και η προώθηση μιας σειράς νομοθετημάτων για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, είναι δείγματα δράσεων μιας Πολιτείας που είναι ενεργή στο ζήτημα και αντιλαμβάνεται την αξία της ιστορικής μνήμης για να μην επαναληφθούν τέτοιες θηριωδίες ποτέ ξανά.

3. Η πρώτη εκτίμηση είναι πως σε βάθος 5τίας το μουσείο θα προσελκύσει περίπου 120.000 κόσμοι. Επομένως, η Θεσσαλονίκη θα μπορούσε για ακόμη έναν λόγο να αναδειχθεί ως τουριστικός προορισμός και άρα να έχει οφέλη η οικονομία της και η τοπική κοινωνία. Ταυτόχρονα, με κάθε ευκαιρία, υπενθυμίζετε στους κατοίκους της πόλης πως παράλληλα με τη δημιουργία μουσείου θα δημιουργηθεί ένα πάρκο-μνήμης, ένας χώρος πρασίνου. Άρα τα οφέλη, για τους μόνιμους κατοίκους, αθροιστικά, μοιάζουν σημαντικά. Θεωρείτε απαραίτητη προϋπόθεση, η τοπική κοινωνία να θεωρήσει αναπόσπαστο κομμάτι της το μουσείο ώστε το έργο του να έχει συνέχεια μέσα στο χρόνο;

Το συνολικό έργο, η κατασκευή του Μουσείου και του μητροπολιτικού πάρκου, εκτιμάται ότι θα ωφελήσει την τοπική κοινωνία και αγορά πολλαπλώς. Στόχος είναι το Μουσείο να ενταχθεί μεταξύ των συμβόλων της πόλης, να συνδεθεί η Θεσσαλονίκη με αυτό, καθώς είναι το κομμάτι εκείνο που έλειπε από το παζλ που συνθέτει την εικόνα της Θεσσαλονίκης στα μάτια του κόσμου. Μαζί με την παλαιοχριστιανική περίοδο ή τη βυζαντινή περίοδο που έχουν αφήσει έντονα τα σημάδια τους στην πόλη πρέπει να αναδεικνύουμε και μία πτυχή πολύ πρόσφατη, πολύ ζωντανή, μία περίοδο που έσβησε βάνουσα με το Ολοκαύτωμα, αλλά που εμείς οφείλουμε να τιμούμε και να προβάλλουμε διαρκώς. Είναι, επομένως, απαραίτητο ο πληθυσμός της Θεσσαλονίκης να νιώσει ότι συνδέεται και με αυτήν την πτυχή της ιστορίας της πόλης του, ότι η εβραϊκή κοινότητα προσέφερε και συνεχίζει να προσφέρει στην πόλη και να αφήνει το αποτύπωμά της σε αυτήν.

4. Υπάρχει συγκεκριμένος σχεδιασμός, από πλευράς πολιτείας, για την ανάδειξη του συγκεκριμένου μουσείου –μνημείου, από την ημέρα της λειτουργίας του και έπειτα ώστε να μη μείνουν «στα χαρτιά» οι όποιες προσδοκίες έχουν δημιουργηθεί; Πως σχεδιάζετε να επιβάλλει την παρουσία του στο διεθνές σκηνικό, χωρίς να επισκιαστεί το έργο του και ο σκοπός της ίδρυσής του από ανάλογα μουσεία που προϋπάρχουν;

Στόχος μας είναι να συνδεθεί το Μουσείο άρρηκτα με την ιστορική διαδρομή και δράση της εβραϊκής κοινότητας της πόλης. Δεν θα είναι απλώς ένα ακόμη μνημείο για το Ολοκαύτωμα αλλά επιθυμούμε να προβάλουμε τη δραστήρια ζωή μιας κοινότητας που έζησε στην πόλη και δημιούργησε για 2000 χρόνια. Και όταν χάθηκε βίαια το 97% αυτής της κοινότητας, χάθηκε και ένα σημαντικό κομμάτι της πόλης, που το μουσείο επιδιώκει να ανασύρει στην επιφάνεια και να προβάλλει για τις μελλοντικές γενιές. Το άνοιγμα του Μουσείου θέλουμε να σηματοδοτήσει και το «άνοιγμα» της Θεσσαλονίκης στον κόσμο, που ως ένα από τα σημαντικότερα μητροπολιτικά κέντρα της Βαλκανικής οφείλει να προωθεί την ανεκτικότητα και τον πολιτιστικό πλουραλισμό. Πρόθεσή μας είναι να στηρίξουμε τις δράσεις του Μουσείου, τη μελλοντική Διοίκησή του και να δώσουμε τα απαραίτητα κίνητρα για την τουριστική και εν γένει οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Στο πλαίσιο της επιδίωξής μας αυτής για ανάπτυξη δράσεων εκ μέρους του Μουσείου έχουμε ήδη προχωρήσει σε συνεργασία με το Μουσείο Ολοκαυτώματος των Σκοπίων για κοινά προγράμματα επιμόρφωσης Ελλήνων και Σκοπιανών καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος στα σχολεία, στα οποία συμμετέχουν και Γάλλοι καθηγητές. Ως μέρος της συνεργασίας αυτής έχουν ήδη υπάρξει ανταλλαγές επισκέψεων σε Θεσσαλονίκη και Σκόπια αντίστοιχα.

5. Προσωπικά πιστεύετε στην αξιοποίηση του πολιτισμού ως μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής; Από την εμπειρία σας, είτε στο πεδίο της οικονομίας την περίοδο που έπρεπε να διαχειριστείτε την έξοδο της χώρας από τα προγράμματα στήριξης, είτε σε άλλα εθνικά ζητήματα που κληθήκατε να διαχειριστείτε (πχ ονοματολογικό πΓΔΜ), διακρίνατε πως ο πολιτισμός της Ελλάδας μπορεί στα αλήθεια να αποτελέσει μέρος της φαρέτρας των επιχειρημάτων μας;

Η ίδια η Διπλωματία αποτελεί μίαν έκφραση πολιτικού πολιτισμού και μέσω αυτής προσπαθούμε να χαράζουμε μία πορεία δράσεων που βασίζονται και αξιοποιούν την ανταλλαγή ιδεών, αξιών, παραδόσεων και άλλων πτυχών του πολιτισμού προκειμένου να ενισχύουμε τις διακρατικές σχέσεις, τις κοινωνικοπολιτικές συνεργασίες, και να προωθούμε τα εθνικά μας συμφέροντα.

Ο μακραίωνος ελληνικός πολιτισμός που αποτελεί τη βάση του Δυτικού Πολιτισμού και παράγει αδιάκοπα θαυμαστά μνημεία του λόγου και των τεχνών είναι σημαντικότερος πόρος διεπαφής με τα κράτη και τους λαούς της υφηλίου.

Είμαστε τυχεροί ως λαός που έχουμε στα χέρια μας μια κληρονομιά τόσο πλούσια και συνάμα αδιαμφισβήτητης πατρότητας, που μόνο προς όφελός μας μπορούμε να τη διαχειριστούμε. Και η Πολιτεία οφείλει διαρκώς να παρέχει τα κατάλληλα κίνητρα και σε αυτό το πεδίο.

6. Η Ελλάδα έχει μια σταθερή πολιτιστική εξωτερική πολιτική;

Η ίδια η λέξη Ελλάδα αποτελεί μία από τις ισχυρότερες παγκόσμιες πολιτιστικές έννοιες. Συνεπώς, η χώρα μας σταθερά προσδίδει και οφείλει να προσδίδει ιδιαίτερη σημασία στην προβολή του πολιτισμού της. Τόσο μέσω του Υπουργείου Πολιτισμού, των Αρχών μας στο εξωτερικό και του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού, όσο και μέσα από την ενεργό συμμετοχή της σε εξειδικευμένους διεθνείς οργανισμούς και fora, η Ελλάδα επιδιώκει τη διαρκή ανάδειξη των αστείρευτων αποθεμάτων της πολιτιστικής μας παραγωγής και κληρονομιάς. Αποτελεί, φυσικά και προϊόν πολιτικής βούλησης η ένταση προβολής του πολιτισμού της χώρας μας και η ανάπτυξη συνεργειών μεταξύ πολιτισμού, οικονομίας, εκπαίδευσης, τουρισμού. Το Μουσείο του Ολοκαυτώματος είναι ένα ηχηρό δείγμα σύμπτωσης πολιτικής βούλησης και σωστής χρονικής συγκυρίας.

***Ο πρώην πρωθυπουργός, Αλέξης Τσίπρας απήντησε στα ερωτήματα μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, στις 2 Απριλίου 2019. Οι απαντήσεις της δομημένης συνέντευξης, εστάλησαν σε εμένα μέσω συνεργατών του.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16

Συνέντευξη με τον διευθυντή του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, Νικόλαο Σταμπουλίδη*

Ξεκινάω την καταγραφή για την αξιοποίηση στο διδακτορικό. Θέλω να μιλήσουμε για την εξωτερική πολιτιστική πολιτική.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι τελείως διαφορετική η εξωτερική πολιτική, την οποία ένα κράτος την ορίζει ανάλογα με την πολιτεία και την κυβέρνηση και τελείως διαφορετική η εξωτερική πολιτιστική πολιτική, η οποία μπορεί να είναι πάνω και από τις βουλήσεις και από τις κυβερνήσεις, με την καλή έννοια του όρου. Ότι δηλαδή δημιουργεί ένα τέτοιο πλέγμα που ακόμη και «λάθη εξωτερικής πολιτικής», μπορεί να τα διορθώσει.

Σε σχέση με τη βελτίωση της εικόνας της χώρας αναφέρεστε ή παραπάνω από αυτό;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Και τη βελτίωση της εικόνας της χώρας αλλά και της διείσδυσης σε άλλες χώρες, με έναν διαφορετικό τρόπο από αυτόν που λόγοι άμυνας, λόγοι οικονομικοί κλπ μπορούν να έχουν πάρει έναν άλλο δρόμο.

Μου δίνετε ένα παράδειγμα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το 2003-2004 που είχαμε την Ολυμπιάδα και την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, αποφάσισα να κάνω –τότε δεν υπήρχε ακόμη ο Μακρόν ή άλλοι πολιτικοί που είναι υπέρ της Μεσογειακής πολιτικής, ας το πω έτσι- μια έκθεση με 92 μουσεία από όλο τον κόσμο, κυρίως από την Ευρώπη αλλά και από τη Βόρειο Αφρική κλπ και να ενώσω τη Μεσόγειο, που είναι το πιο δύσκολο κομμάτι κατά τη γνώμη μου. Γιατί τα μεγάλα κέντρα, είναι μεγάλα κέντρα. Ο μικρόκοσμος όμως της Μεσογείου, αποτελείται από διαφορετικούς λαούς και από κοινές και μη κοινές παραδόσεις – και δεν εννοώ μόνο πολιτικές, εννοώ και θρησκευτικές και γλωσσικές και φυλετικές και ό,τι άλλο θέλετε. 1211 αντικείμενα, 92 μουσεία, 10 χώρες, όχι μόνο Ευρωπαϊκές, το Μαγκρέμπ από τη Βόρεια Αφρική, ουδέτερες όπως η Μάλτα και η Κύπρος (σημ. οι δυο αυτές χώρες έγιναν μέλη της ΕΕ το 2004), Αραβικές και η Τουρκία. Πηγαίνοντας στο Βρετανικό μουσείο, όπου έχω φίλους, μου είπαν «Πως το έκανες αυτό;». Ο Williams, μου είπε «μόνο εσείς θα μπορούσατε να το έχετε κάνει. Εσείς ως έλληνες μπορείτε να τα πάτε πολύ καλά και με τους Άραβες και με τους Ευρωπαίους και με τους Αμερικανούς και με τους Ρώσους. Εμείς όχι». Και πραγματικά αυτό είναι μια πολύ μεγάλη δύναμη διότι εγώ μπορούσα να ενώσω εκείνη τη στιγμή, μέσω του πολιτισμού, τους Άραβες και τους Ισραηλινούς ή τους Άραβες και κάποιους άλλους που δεν τα είχαν καλά μαζί. Δηλαδή, δεν τα είχα καλά η Βρετανία με τους Άραβες, εγώ όμως έπαιρνα και από τη Βρετανία αντικείμενα και από τις χώρες τις Αραβικές.

Μπορεί η εξωτερική πολιτιστική πολιτική να λειτουργήσει ώστε να ομαλοποιήσει μια κατάσταση που έχει δημιουργήσει η πολιτική;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σε αυτό το κομμάτι, πως θα σας φαινότανε μια έκθεση –επειδή μιλάμε για μουσεία- με θέμα «Έλληνες και Πέρσες»; Δεν μπορείς να παραλείψεις το αρχαίο conflict μεταξύ των δυο λαών. Υπάρχει ένας τρόπος που φέρνεις τους δυο πολιτισμούς, όχι ουδέτερα, αλλά απέναντι στο άλλο, vis a vis, χωρίς να προσβάλλει ο ένας τον άλλο. Και επομένως να αναδεικνύεις μόνον τα θετικά τους στοιχεία, χωρίς να παραλείπεις να πεις για την σύγκρουση. Ήταν μια σύγκρουση που υπήρξε. Όμως το να φέρεις μια τιάρα ενός Πέρση βασιλιά, που είναι ένα αριστούργημα κοσμηματοτεχνίας, μεταλλοτεχνίας, αναδεικνύεις τον τρόπο και τη σκέψη, σε σχέση με ένα χάλκινό ή με ένα πήλινο, βαμμένο ως χρυσό, στεφάνι της ίδιας περιόδου. Και αφήνεις το κοινό να δει τις ομοιότητες ή τις διαφορές. Στεφάνι και το ένα, στεφάνι και το άλλο. Υλικός πλούτος είναι το ένα, λιτότητα είναι το άλλο. Αυτά όμως τα δυο συμβαδίζουν με τη σκέψη. Γιατί δηλαδή η Δημοκρατία, σε μια χώρα γεωφυσικά κατακερματισμένη, με κοιλάδες, νησιά, ποτάμια, λίμνες, βουνά κλπ όπως είναι η Ελλάδα, δεν είναι το ίδιο με μια Αίγυπτο. Και επομένως, να πάρεις στοιχεία που θα τα χαρακτηρίζα ως «λαλούντα σύμβολα», που μιλούν από μόνα τους. Δεν είναι δηλαδή τα αντικείμενα silent witnesses, δεν είναι σιωπηλοί μάρτυρες. Είναι «λαλούντες μάρτυρες» και ας μη μιλούν. Υπάρχουν τρόποι. Άρα λοιπόν, το όποιο μουσείο μπορεί θαυμάσια να είναι αυτό μέσα από την εξωτερική πολιτιστική του πολιτική, όχι την εξωτερική πολιτική εν γένει, μπορεί να είναι μόνο ευεργετικό. Να έχει μόνο θετικό αποτέλεσμα.

Πως θα μπορούσε η Ελλάδα να δημιουργήσει ένα «εθνικό σχέδιο»; Κάθε φορά που αλλάζει μια κυβέρνηση, ακόμη και κάθε φορά που αλλάζει ένας Υπουργός, αλλάζει και ο σχεδιασμός. Φαντάζομαι, μόνιμος Υπουργός Πολιτισμού δεν θα μπορούσε να υπάρξει, δεν είναι ρεαλιστικό...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Συγγνώμη, δεν είναι ρεαλιστικό. Συμφωνώ απόλυτα μαζί σας, δεν είναι ρεαλιστικό, από την άλλη μεριά όμως το Υπουργείο Πολιτισμού δεν θα έπρεπε κατά τη γνώμη μου να είναι παρκινγκ για ποδήλατα, για αυτοκίνητα. Δεν μπορεί, επειδή μου τυχαίνει η καραμπόλα, να βάζω τον τάδε επειδή με συμφέρει εκεί. Το Υπουργείο Πολιτισμού, έπρεπε να έχει ανθρώπους, αν μη τι άλλο, από ένα διανοητικό επίπεδο και πάνω. Και αυτό δεν έχει να κάνει με δεξιά ή αριστερή πολιτική.

Όποιος δε μας κάνει για κάτι πιο «σοβαρό» τον βάζουμε στο Υπουργείο Πολιτισμού. Έχετε δίκιο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Για να φράξω τις τρύπες τις πολιτικές μου. Αυτό δεν είναι σωστό. Και μάλιστα σε μια χώρα σαν και αυτή. Δεν είναι μια χώρα με 100 – 200 χρόνια ιστορίας.

Εσείς, επειδή έχετε εμπειρία μιας ζωής στον πολιτισμό και συνολικότερη εικόνα διοίκησης, πιστεύετε πως θα μπορούσε να λειτουργήσει μια θεσμοθετημένη επιτροπή επιϊόντων, με μόνιμα μέλη και έκτακτα; Να μετείχαν, για παράδειγμα, οι διευθυντές των δέκα μεγαλύτερων σε επισκεψιμότητα μουσείων...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τώρα πάτε στον πυρήνα. Και θα με κάνετε να πω πράγματα που δεν θέλω. Θα σας τα πω όμως. Ένας δημόσιος υπάλληλος, ο οποίος γερνάει και ανεβαίνει στην ιεραρχία και γίνεται διευθυντής ενός μουσείου, σημαίνει ότι μπορεί να είναι ο κατάλληλος άνθρωπος να μιλάει για αυτά; Με τι παιδεία, με τι πτυχία, με τι έργο πρώτα απ' όλα; Επειδή είναι κάποιος διευθυντής μουσείου, σημαίνει ότι άξιζε να είναι διευθυντής μουσείου; Το θέμα της αξιολόγησης και αυτά που λέει ο ΠτΔ (σημ. Προκόπης Παυλόπουλος), αυτά είναι καίρια στοιχεία....

Δηλαδή ένα τέτοιο όργανο...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι λάθος. Θα ήταν σωστό, αυτό που λέτε, από προσωπικότητες. Αλλά όλα αυτά τα πράγματα θέλουν πάρα πολλή σκέψη. Αυτό που λέμε πολλές φορές «του εξωτερικού». Είναι δυνατόν εμείς να φέρνουμε μοντέλα και νόμους Σκανδιναβικούς σε μια Μεσογειακή χώρα; Αυτοί που τα έχουν σκεφτεί αυτά τα πράγματα -και αυτοί είναι οι θρησκείες-, όλες έπαιζαν ρόλο, ανάλογα με το περιβάλλον. Βεβαίως, είναι Χριστιανοί στην Αυστραλία αλλά γιορτάζουν τα Χριστούγεννα το καλοκαίρι. Αυτά τα πράγματα δεν γίνονται.

Άρα τι θα μπορούσαμε να κάνουμε για να φτιαχτεί πρώτα απ' όλα ένα «εθνικό σχέδιο»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Υπάρχουν παντού και στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα και στους ανέργους, άνθρωποι αξίας. Για εμένα μόνο οι αξίες είναι η λύση του προβλήματος. Μόνον. Γιατί πάντα σκέφτομαι εγώ, ποια είναι η θέση μου όταν μιλάω σε εσάς. Σκέφτομαι εσάς, δεν σκέφτομαι εμένα. Εγώ στη θέση τη δική σας, τι θα ρωτούσα και τι θα έκανα. Εγώ, είμαι ο άλλος. Αυτό είναι το ύψιστο επίπεδο του πολιτισμού. Γιατί είπαμε, να έρθουν και άνθρωποι από το εξωτερικό. Μα τότε μπορεί να δημιουργηθεί ένα άλλο πρόβλημα, επειδή έχουν μεγαλώσει και ανατραφεί με διαφορετικό τρόπο. Και το είδαμε στα Πανεπιστήμια, με τα Συμβούλια, πως ήρθαν άνθρωποι με πολύ κέφι και πνίγηκαν. Εδώ είναι Ελλάδα. Είναι μια Μεσογειακή χώρα. Δεν λέω Βαλκάνια, λέω μια Μεσογειακή χώρα, όπου συναντιέται ο Βορράς με το Νότο και η Ανατολή με τη Δύση. Και αυτό είναι η αδυναμία της αλλά και η δύναμή της. Θέλω να πω ότι αυτό που λέτε είναι σωστό. Βεβαίως θα πρέπει να υπάρξει ένα τέτοιο όργανο. Πως είναι το ΚΑΣ; Βρίζουν, ξεβρίζουν, είναι ένα όργανο που δεν μπορείς να το αμφισβητήσεις. Κατά τεκμήριο και από κάθε κυβέρνηση, το majority, η πλειονότητα, η πλειοψηφία –όπως θέλετε πείτε το- δίνει αυτό το κύρος σε αυτό το όργανο. Άρα αυτό που λέτε μπορεί να γίνει μόνον με αυτό τον τρόπο.

Με προσωπικότητες δηλαδή...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Του χώρου προσωπικότητες και με ένα «κοσμοόραμα». Να μην αναφερθώ σε ζωντανούς. Ποιος θα αμφισβητούσε τον Ανδρόνικο σε ένα τέτοιο όργανο; Δεν μιλάω μόνο για αρχαιολόγους. Μιλάω και για μουσική και για θέατρο κλπ

Ένα τέτοιο όργανο, γνωρίζοντας τις παθογένειες του κράτους, πως θα μπορούσε να λειτουργήσει ώστε να μη μαζευτούν 10-15 άριστοι, ικανοί, γνώστες και τελικά, διαπιστώνοντας ότι δεν προωθείται τίποτα, να βαλτώσει και τελικά να αδρανήσει; Θα έπρεπε ίσως να είναι θεσμοθετημένο; Να έχει συγκεκριμένες αρμοδιότητες; Ενδεχομένως να έχει ευθύνη και στο κομμάτι της υλοποίησης των αποφάσεών του; Ή μήπως την υλοποίηση των αποφάσεων ενός τέτοιου οργάνου θα πρέπει να την αναλαμβάνουν τα Υπουργεία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ νομίζω ένας συνδυασμός. Για αυτό σας έφερα ως παράδειγμα το ΚΑΣ. Εγώ δε θυμάμαι –και είμαι από το 2001 στο κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο- αν και έχουν περάσει Υπουργοί, Γενικοί Γραμματείς, δεν θυμάμαι απόφαση Υπουργού που να μην ακολουθεί την απόφαση του ΚΑΣ. Μπορεί να έχει υπάρξει αλλά θα είναι μια στις χιλιάδες.

Αυτό γιατί δεν έχει γίνει στην Ελλάδα; Όλοι διαλαλούν ότι έχουμε ένα σπουδαίο Πολιτισμό, αντιλαμβανόμαστε πλέον πως μπορούμε να αποκομίσουμε πολλά οφέλη από αυτόν. Γιατί όμως δεν υπάρχει ένα οργανωμένο σχέδιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σας είπα γιατί. Επειδή δεν θεωρούν τον πολιτισμό προτεραιότητα. Μόνο οφέλη μπορείς να έχεις από τον πολιτισμό. Τι είναι βλαπτικό από τον πολιτισμό; Είτε αυτό είναι αρχαιολογία, μουσική, θέατρο, εικαστικά κ.ο.κ. Υλικά ή άυλα. Μόνο όφελος έχεις. Και παρόλα' αυτά δίνεται ένα μόνο μικρό κομμάτι του ΑΕΠ. Εκεί πάσχει και η Ευρώπη. Είναι μόνο στα οικονομικά και τίποτα άλλο. Δεν ενώνεις του ανθρώπους με τα φράγκα, να το πω έτσι. Ίσια – ίσα τους κάνεις πιο άπληστους.

Έχετε κάποιο παράδειγμα Ευρωπαϊκής χώρας, που έχει επενδύσει στον συγκεκριμένο τομέα, έχει βάλει στόχους και τους έχει πετύχει;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα έλεγα η Ολλανδία και οι Σκανδιναβικές χώρες. Αλλά εκεί, κακά τα ψέματα, και το πολιτικό τους σύστημα είναι σε άλλο επίπεδο. Έχουν φύγει από το πρωτογενές. Είναι πολύ πιο πάνω. Βέβαια δεν ξέρω αν τέτοια συστήματα θα μπορούσαν αν ταιριάζουν και στην Ελλάδα και για έναν ακόμη λόγο. Λυμένα προβλήματα δημιουργούν μια νιρβάνα η οποία σου φέρνει κατάθλιψη και αυτοκτονίες. Εμείς είμαστε Μεσόγειοι. Πρέπει πάντα να παίρνουμε πρακτικές σωστές και να τις εφαρμόζουμε στο μέτρο και στο κλίμα του λαού.

Εδώ όμως έχουν συμβεί πράγματα φοβερά. Το ΕΜΣΤ για χρόνια δεν είχε στέγη και τώρα έχει κτίριο δικό του και δεν μπορεί εδώ και τόσους μήνες να λειτουργήσει. Κάτι τέτοιο, δεν μπορεί να «ταιριάζει» με τον πολιτισμό καμίας χώρας.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό σας λέω. Γιατί ξαναγυρνάμε στο ίδιο πρόβλημα. Διότι, όπως πολύ σωστά είπατε και εσείς, κάθε 8 μήνες, κάθε έναν χρόνο αλλάζει ο Υπουργός, δεν γίνονται αυτά. Το κράτος πρέπει να έχει συνέχεια και έχει συνέχεια. Επομένως, στο Υπουργείο Πολιτισμού, ένα πρόσωπο μετριοπαθές, που θα μπορούσε να είναι καλός Υπουργός Πολιτισμού, δε νομίζω πως δεν θα το ήθελε το τάδε ή το δείνα κόμμα. Και πολλοί πολιτικοί και αρχηγοί κομμάτων, έχουν πει ότι στο Υπουργείο

Πολιτισμού δεν θα πρέπει να είναι πολιτικοί, κοινοβουλευτικοί αλλά άλλου είδους προσωπικότητες.

Θα μπορούσε, αν υπήρχε ένα τέτοιο θεσμοθετημένο όργανο, να συμβάλλει σε συνέργειες, σε κοινές δράσεις ελληνικών μουσείων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Συμφωνώ στο όργανο που λέτε. Δεν πάσχουμε ούτε από ιδέες, ούτε από θεσμούς, πάσχουμε από πρόσωπα. Ένα τέτοιο όργανο –δεν διαφωνώ καθόλου– θα πρέπει να υπάρχει και να κάνει πράξεις. Όχι μόνο να είναι θεωρητικό, αλλά να δίνει την «ευλογία» του. Εγώ συμφωνώ σε αυτό. Και πρέπει να καταλάβουν ότι το Υπουργείο Πολιτισμού δεν είναι ένα «ψεύτικο» Υπουργείο, της καραμπόλας.

Το εντυπωσιακό είναι πως αρκετοί πρωθυπουργοί έχουν περάσει και από τα Υπουργεία Πολιτισμού και Εξωτερικών. Θεωρητικά έχουν μια εικόνα των αναγκών...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Να σας πω κάτι; Ο Ιουστινιανός δεν ήταν μεγάλος αυτοκράτορας. Είχε όμως συνεργάτες, τη Θεοδώρα, τον Βελισάριο, που τον έκαναν μεγάλο. Έτσι και ένας Υπουργός Πολιτισμού πρέπει να έχει ένα εύρος. Να μην ασχολείται με κομματικά πράγματα. Ο πολιτισμός είναι σαν ένας κάμπος από λουλούδια. Το καθένα έχει το χρώμα του, έχει τη δυναμικότητά του, το άρωμά του, το ύψος του, το πλάτος του, το μέγεθός του κλπ αυτό θέλει προσωπικότητες να το καταλαβαίνουν. Και είναι λάθος κάποιος επειδή είναι μουσικός να μη χωνεύει τους αρχαιολόγους, ή επειδή είναι αρχαιολόγος να μη χωνεύει τους ηθοποιούς. Θέλει μια σφαιρικότητα, θέλει ανθρώπους αναγεννησιακούς.

Για αυτό ίσως το ΚΠΣΝ έχει τέτοια απήχηση. Έχει ποικίλες δράσεις, αθλητικές, καλλιτεχνικές, μουσικές εκδηλώσεις, κινηματογραφικές βραδιές, βιβλιοθήκη...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πολλές φορές λένε, «μας λείπει το χρήμα». Η φτώχεια μπορεί να σε κάνει να δημιουργήσεις ακόμη καλύτερα πράγματα. Δεν είναι το χρήμα το θέμα. Το θέμα είναι το μυαλό. Κατά πόσον υπάρχει αυτή η σφαιρικότητα. Τα μουσεία είναι χώροι Μουσών. Οι μούσες είναι 9, δεν είναι μια. Επομένως, αυτή η globality, πρέπει να υπάρχει και να κυριαρχεί, στο θέμα του πολιτισμού, δεν γίνεται διαφορετικά. Αλλά να πω και κάτι άλλο, που έχω σκεφτεί από τη δεκαετία του 1990. Καθώς οι μηχανές παίρνουν τις θέσεις εργασίας και επειδή «αργία μήτηρ πάσης κακίας», θα έπρεπε όλη αυτή η διοχέτευση των ελεύθερων ωρών, να γίνεται σε αυτό το κομμάτι του πολιτισμού, της μουσικής, του θεάτρου, της αρχαιολογίας, της ιστορίας, του λαϊκού πολιτισμού, του τραγουδιού κ.ο.κ Ένα πολύ μεγάλο κομμάτι, το υποκαθιστούν τα μουσεία. Επειδή τα μουσεία έπαψαν να είναι χώροι αποθήκευσης αρχαιοτήτων και βλέπετε πως έχουν καφέ, εκπαιδευτικά προγράμματα, πολλές άλλες λειτουργίες. Επομένως, το μουσείο είναι ένα είδος πανεπιστημίου. Όχι ΑΕΙ, διότι από όταν έγιναν Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα τα πανεπιστήμια, έχασαν την πανεπιστημιακότητά τους. Τα μουσεία λοιπόν προσπαθούν να γίνουν τα πανεπιστήμια, του πολιτισμού.

Γιατί έχουμε ένα πολιτικό σύστημα που θεωρητικά αντιλαμβάνεται την αξία του πολιτισμού αλλά δεν επενδύει σε αυτό; Έρχεται ο Ομπάμα, τον πηγαίνουν σε μουσεία. Ο Γάλλος Πρόεδρος το ίδιο. Γίνεται ένα Ecofin, δειπνούν στο μουσείο. Όμως τελικά...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Γιατί έχουν λάθος ιεράρχηση.

Και οι πολίτες ανάλογα λειτουργούν όμως!. Στο εξωτερικό «τρέχουν» στα μουσεία. Στην Ελλάδα, δεν λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αυτό είναι θέμα παιδείας. Εγώ το βλέπω όταν ξεναγώ ομάδες ανθρώπων. Αν δεν τους αγγίζεις την ψυχή, δεν πα να έχεις τον Πικάσο! Τι τους λες; Ποιο είναι το αφήγημά σου; Πως το ελκύεις; Πως τον γοητεύεις; Πως το κερδίζεις; Πως του δίνεις να καταλάβει πως φεύγοντας από εδώ έχει κατακτήσει ένα μικρό κομμάτι που θα το κρατάει μέσα του; Αυτό είναι το θέμα.

Αυτό είναι το αναντικατάστατο την ανθρώπινη επαφής;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι βέβαια. Δεν το συζητώ. Όχι μόνο όμως. Εγώ το λέω και του χώρου, το αναντικατάστατο, να σου πάω όποιο άγαλμα θέλεις στο γκρίζο Λονδίνο ή στο βροχερό Εδιμβούργο. Θα έχει ποτέ τη μυρωδιά της θάλασσας της Μεσογείου, των λουλουδιών της άνοιξης, το φώς του Απόλλωνα; Ποτέ! Επομένως, πώς να το δεις; Μόνο αισθητικά. Μόνο αν ανοίξεις τα μάτια της ψυχής σου θα το δεις. Τα μάτια ορθάνοιχτα.

Πως μπορείς να μη δημιουργήσεις φόβο όταν επιλέξεις μια «επεκτατική πολιτική»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν υπάρχει επεκτατική πολιτική στον πολιτισμό. Η έννοια της επέκτασης ή της κατάκτησης, δεν είναι στοιχείο του πολιτισμού

Μεγαλύτερες χώρες και οικονομίες, επιβάλλονται όμως με άλλους τρόπους. Από τα mc Mc Donald's και την Coca Cola έως την τεχνολογία. Διότι αν ο μηχανισμός των Αντικυθήρων είναι κομμάτι του πολιτισμού, ως τέτοιο πρέπει να αντιλαμβανόμαστε και την google. Άρα πως θα κρατήσεις «άμυνα»;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν πρέπει να έχεις άμυνα. Πρέπει να έχεις την αγάπη να μεταδώσεις το δικό σου πολιτισμό. Αυτό είναι το ανθρώπινο. Ποιο είναι το στο στοιχείο μου με κάνει να παραμένω υπέρ του ελληνικού πολιτισμού; Όχι γιατί είμαι Έλληνας, σοβινιστικά. Όχι. Αλλά γιατί συγκρίνοντάς τον με άλλους πολιτισμούς, μου ταιριάζει γιατί είμαι άνθρωπος, έχει κλίμακα, έχει μέτρο. Σημαίνει πως δεν φτιάχνω ούτε μια Πυραμίδα, ούτε έναν ουρανοξύστη. Φτιάχνω αυτό που ταιριάζει στο χώρο, στο φως, στο κλίμα εκτός από την Αγία Σοφία, όλοι οι Ορθόδοξοι ναοί είναι στην κλίμακα του ανθρώπου. Δεν τον καταπιέζουν. Δεν τον κάνουν να αισθάνεται φόβο ή δέος. Επίσης, στον αρχαίο πολιτισμό, στην Κίνα έχουν δράκους, μυθικά όντα. Στην Αίγυπτο, έχουν Θεούς θηριόμορφους, ανθρώπινους στο σώμα με κεφάλια ζώων. Οι Έλληνες, σκέφτηκαν τους Θεούς τους; Καθ' εικόνα και ομοίωση. Επομένως, εγώ επιμένω. Δεν πρέπει να κάνεις «επίθεση». Και να σας πω και κάτι από τις ξεναγήσεις που έχω κάνει δεκάδες χρόνια; Ο απλός άνθρωπος, αυτό που νοιώθει είναι αν αυτό

που του λές βγαίνει από την καρδιά σου, βγαίνει από μέσα σου. Αυτό είναι ο ελληνικός πολιτισμός, το μέτρο και ο άνθρωπος. Και τότε και τώρα και ς μη φαίνεται. Θα το βρείτε όμως σε κοινωνίες μορφωμένων και μη. Πολλές φορές πηγαίνω σε χωριά και οι άνθρωποι είναι αριστούργημα. Μιλάνε μια ωραία γλώσσα. Έχουν μια εκφραστικότητα, μια φιλοξενία, έχουν την καρδιά τους. Ξαναλέω λοιπόν, μετά από την Άμυνα και την Εξωτερική Πολιτική, την Οικονομία, πρέπει να είναι ο Πολιτισμός.

***Πραγματοποιήθηκε μη δομημένη συνέντευξη, στις 30/05/2019, στον χώρο του καφέ του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 17

Συνέντευξη με την Μαρίνα Λαμπράκη – Πλάκα*

Διαπιστώνει κανείς πως δυστυχώς παρατηρείται απουσία ενός εθνικού σχεδίου πολιτιστικής εξωτερικής πολιτικής. Η ύπαρξη ενός μόνιμου Υπουργού Πολιτισμού θα μπορούσε να συμβάλλει στην αντιστροφή αυτού του δεδομένου; Μια μόνιμη επιτροπή επαϊόντων θα ήταν μια κάποια λύση;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όχι. Θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ ριψοκίνδυνο δηλαδή αν αποδειχτεί ότι είναι ανίκανος και ατελέσφορος, θα μας μείνει και δεν θα μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Η γνώμη μου είναι, ότι θα μπορούσε όμως να χρησιμοποιήσει εξωκοινοβουλευτικούς Υπουργούς σε αυτή τη θέση. Αλλά όχι σε μόνιμη βάση. Ο εξωκοινοβουλευτικός θα μπορούσε να είναι μια επιλογή της εκάστοτε κυβέρνησης και θα μπορούσε εκεί να υπάρχει και μια συναίνεση μεταξύ κομμάτων. Δηλαδή, θα μπορούσε να είναι ένα θέμα που θα συζητηθεί στη Βουλή, να προταθούν διάφορα πρόσωπα, με βάση τα προσόντα τους, τις επιδόσεις τους, για να προταθεί ένα πρόσωπο αξιόπιστο και ικανό που θα μπορούσε να καταλάβει αυτές τις σημαντικές θέσεις.

Με μια θητεία που δεν θα εξαρτάται από τους ανασχηματισμούς;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι. Θα μπορούσε να είναι μια 4ετής ή 5ετής θητεία. Δεύτερον, οι επιτροπές είναι και αυτές, οι μόνιμες επιτροπές, ένας κίνδυνος. Διότι αν αποτύχει η σύνθεσή τους θα έχουμε αγκυλώσεις διαρκείς. Νομίζω πως μπορούν να υπάρχουν επιτροπές αλλά να γίνονται για κάθε θέμα που θα έχουν να εξετάσουν. Και να είναι εμπειρογνώμονες σίγουρα αυτοί που θα τις απαρτίζουν.

Να υπάρχουν πολλές επί μέρους επιτροπές εννοείτε ή κάθε φορά που θα προκύπτει ένα ζήτημα να δημιουργείται μια επιτροπή;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ νομίζω, κάθε φορά. Αλλά βέβαια το πρόβλημα είναι ποιος τις συγκροτεί αυτές τις επιτροπές. Εκεί είναι ένα ερωτηματικό.

Πως θα μπορούσε να διασφαλιστεί η συνέχεια;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ένας τρόπος θα ήταν θεσμικά πρόσωπα να συγκροτούν τις επιτροπές. Όχι να μετέχουν αυτοί στις επιτροπές, χωρίς να αποκλείεται και αυτό, αλλά να προτείνουν τα πρόσωπα που θα συγκροτήσουν μιαν επιτροπή. Δηλαδή, αν πρόκειται για νεότερη τέχνη θα μπορούσε να είναι ο διευθυντής της Πινακοθήκης, ο διευθυντής του ΕΜΣΤ, ο διευθυντής του μουσείου μοντέρνας τέχνης Θεσσαλονίκης κλπ Αν πρόκειται για αρχαιολογικό ζήτημα, να είναι άνθρωποι της αρχαιολογίας κλπ αυτοί δηλαδή να προτείνουν τα πρόσωπα που θα συγκροτήσουν την επιτροπή. Βέβαια, πάντοτε το Υπουργείο έχει (λόγου χάριν) Διεύθυνση Νεότερου Πολιτισμού κλπ, αλλά τις περισσότερες φορές υπάρχουν υπάλληλοι οι οποίοι προέρχονται από εξέλιξη υπαλληλική. Δεν είναι αναγκαστικά ειδικοί οι οποίοι θα προτείνουμε. Γιατί τώρα έτσι γίνεται. Τις επιτροπές τις συγκροτούν –με απόφαση Υπουργού βέβαια που μπορεί να αλλάξει αυτή την εισήγηση- οι μόνιμοι υπάλληλοι του Υπουργείου, οι οποίοι έχουν

τη θέση είτε του διευθυντή αρχαιοτήτων, είτε του Βυζαντινού πολιτισμού, είτε του Νεότερου Πολιτισμού. Δηλαδή, είναι υπάλληλοι του Υπουργείου οι οποίοι – είναι ντροπή να το λέω γιατί μπορεί να κατηγορηθώ- δεν είναι πάντοτε οι αρμοδιότεροι και οι γνώστες της αγοράς για να συγκροτήσουν την επιτροπή και να προτείνουν τα κατάλληλα πρόσωπα. Για αυτό λέω πως είναι δύσκολο. Αλλά θα μπορούσαν για τις προτάσεις να παίζουν ρόλο και οι θεσμικοί.

Τι θα μπορούσε να εγγραφεί μια εθνική στρατηγική;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο πολιτισμός είναι μόνο για ρητορική κατανάλωση στην Ελλάδα. Δηλαδή, μιλάμε για «βαριά βιομηχανία» την οποία συνδέουμε μόνο με τον τουρισμό. Για αυτό σου λέω ότι είναι μόνο για ρητορική κατανάλωση, είτε για διασύνδεση με τους τουρίστες που έρχονται να δουν τα αρχαία μας μνημεία, τα μουσεία μας κλπ. Κατ' αρχήν για να δώσουν έμφαση στον πολιτισμό, θα έπρεπε το Υπουργείο να μην είναι το τελευταίο στη λίστα των Υπουργείων, ούτε να είναι το τελευταίο στις επιχορηγήσεις, γιατί από εκεί ξεκινάνε όλα. Δεν δίνουνε τόση έμφαση στον πολιτισμό, όση θα έπρεπε να έχει. Ξεκινάνε όλα από εκεί. Σε συμβολικό και ουσιαστικό επίπεδο. Ο πολιτισμός θα έπρεπε να είναι στις πρώτες προτεραιότητες μιας κυβέρνησης. Γιατί αγγίζει τα πάντα.... Ένα από τα πρώτα μέτρα που πρέπει να πάρει η πολιτεία, είναι να συγκροτήσει μια επιτροπή ειδημόνων οι οποίοι θα ελέγχουν τις προτάσεις των δημοσίων μνημείων.

Κατά τη γνώμη σας, πολιτιστική εξωτερική πολιτική υπάρχει ή είναι συγκυριακή στην Ελλάδα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Είναι συγκυριακή κατά τη γνώμη μου. Δεν υπάρχει. Κατά τη γνώμη μου, θα έπρεπε να προτείνουμε και να κατευθύνουμε εμείς την πολιτιστική πολιτική μας και όχι να περιμένουμε προτάσεις από το τάδε μουσείο, για να στείλουμε την τάδε έκθεση. Και μετά να μην ζητούμε κάτι ανάλογο και να το διαπραγματευόμαστε. Δηλαδή, όλα πρέπει να γίνονται με ισότιμη ανταλλαγή, διαπραγματεύσιμη σημείο προς σημείο και να υπάρχει πολιτική. Δηλαδή τι θέλουμε να κάνουμε... Θα σου πω κάτι, παραδείγματος χάριν, γιατί πλάι σε μια ανταλλαγή να μην είναι και ένας όρος, δίπλα σε αυτή την έκθεση που θα σας δώσουμε, θέλουμε να προβάλλετε και μια έκθεση συγχρόνων Ελλήνων καλλιτεχνών; Αυτό είναι μια αντιπαροχή. Το να εκθέσει στο Μητροπολιτικό Μουσείο, ή στο MOMA ή στη National Gallery, σημαίνοντες καλλιτέχνες, είναι ένα μεγάλο κέρδος.

Στη δική σας περίπτωση, επειδή είναι από και το καταλαβαίνουμε, καθώς γίνονται τα έργα επέκτασης της Πινακοθήκης το Ίδρυμα Νιάρχος, ως χρηματοδότης, ελέγχει βήμα-βήμα. Αναλογικά, στον πολιτισμό, ποιος θα μπορούσε να είναι αυτός ο άνθρωπος, το όργανο ή ο θεσμός που θα μπορούσε να ελέγχει μια εθνική πολιτική, στο κομμάτι της εξωτερικής πολιτιστικής πολιτικής;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εγώ πιστεύω πως το Συμβούλιο Μουσείων, αν άλλαζε –όχι σύνθεση, γιατί μια χαρά είναι η σύνθεσή του- σκοπό λειτουργίας, αν δεν ήταν ένα όργανο το οποίο ελέγχει αποκλειστικά και μόνον τις διάφορες μουσειογραφικές μελέτες, αλλά ήταν ένα όργανο το οποίο θα πρότεινε ανταλλαγές, εκθέσεις, σχέδια εξωτερικής πολιτικής, αμ του έδιναν ένα ρόλο ευρύτερο –γιατί υπάρχουν μέσα σε αυτό τα πρόσωπα εκείνα τα οποία θα μπορούσαν να σκίσουν έναν τέτοιο ρόλο- αυτά τα οποία λέω εδώ, θα μπορούσα να τα πω εκεί και να συζητηθούν. Αλλά να έχει έναν ρόλο εισήγησης. Να μη χαθούνε στα πρακτικά.

Εισήγησης και υλοποίησης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι θα μπορούσε μέσα από εκεί να συγκροτηθεί στενότερη επιτροπή η οποία θα ελέγχει την εφαρμογή αυτού του πράγματος.

Ο κίνδυνος της μονιμότητας, τον οποίο αναφέρατε πριν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν είναι μόνιμα αυτά τα μέλη. Αλλάζουν.

***Πραγματοποιήθηκε μη δομημένη συνέντευξη, την 1^η Ιουλίου του 2019, στο γραφείο της κας Λαμπράκη – Πλάκα, στην Εθνική Γλυπτοθήκη, η οποία βρίσκεται στους παλαιούς βασιλικούς στάβλους στο Άλσος Στρατού, στο Γουδί.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α' – ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Στις επόμενες σελίδες εμφανίζονται κωδικοποιημένα, σε εύχρηστους πίνακες τα πορίσματα μεγάλης ποσοτικής έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε αποκλειστικά για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε ολόκληρη την Επικράτεια, μέσω 1.002 τηλεφωνικών συνεντεύξεων, οι οποίες διεξήχθησαν από τις 24 έως τις 27 Ιουνίου 2019, πρωινές και απογευματινές ώρες. Όλοι οι ερωτώμενοι είχαν ξεπεράσει το 17^ο έτος της ηλικίας τους. Αυτό συνέβαλλε ώστε οι συμμετέχοντες στην έρευνα να μην «κατηγοριοποιηθούν» μόνο ως προς το φύλο, το επίπεδο σπουδών τους ή τον τόπο κατοικίας τους αλλά και ως προς τις πολιτικές τους πεποιθήσεις αφού μετά το 17^ο έτος, σύμφωνα με το ισχύον σύστημα, οι πολίτες έχουν δικαίωμα ψήφου.

Το δείγμα επελέγη με τη μέθοδο της στρωματοποιημένης συστηματικής τυχαίας δειγματοληψίας. Τα στρώματα της έρευνας αποτέλεσαν οι 13 διοικητικές περιφέρειες της χώρας, από τις οποίες το δείγμα επελέγη με συστηματικό τρόπο κάνοντας χρήση γεννήτριας τυχαίων αριθμών. Ως δειγματοληπτικό πλαίσιο χρησιμοποιήθηκαν τα τηλεφωνικά κέντρα του Ο.Τ.Ε.. Επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας: 95% Διάστημα εμπιστοσύνης. Δειγματοληπτικό σφάλμα: $\pm 3.1\%$. Μετά τη συλλογή τους τα δεδομένα σταθμίστηκαν ως προς το φύλο και την ηλικία. Για τις σταθμίσεις χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα της απογραφής πληθυσμού του 2011. Για το βέλτιστο αποτέλεσμα συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων συνέδραμε καθοριστικά η πολιτική αναλύτρια, Μαρία Καρακλιούμη και οι συνεργάτες της, στην εταιρία RASS, προσφέροντας τη συνεργασία και την τεχνογνωσία τους. Την άνευ χρηματικού ανταλλάγματος συνδρομή της εταιρίας στην έρευνα που έγινε σε άμεση συνεργασία με τον γράφοντα, επιβεβαιώνει επιστολή που ακολουθεί στην αμέσως επόμενη σελίδα.

Τα ερωτήματα ήταν συνειδητά περιορισμένα. Επελέγησαν μόλις δυο ερωτήσεις να τεθούν προς απάντηση, εκτιμώντας πως αρκούν ώστε να αντιληφθώ την στάση που η κοινωνία κρατά απέναντι στους πολιτιστικούς φορείς αλλά και τις απαιτήσεις που έχει από την πολιτεία, σε σχέση με την αξιοποίηση των μουσείων ως «πολιτιστικούς αγωγούς», ικανούς να συμβάλλουν στην διεθνή αλληλοκατανόηση αλλά και στην εξυπηρέτηση ευρύτερων εθνικών στόχων.

Πειραιάς, 21^η Οκτωβρίου 2019**Προς: οποιοδήποτε ενδιαφέρεται**

Αξιότιμοι κύριοι,

Με την παρούσα επιστολή θα θέλαμε να γνωστοποιήσουμε ότι η εταιρεία μας προσέφερε τεχνική βοήθεια στον υποψήφιο διδάκτορα κ. Κωνσταντίνο Λασκαράτο με την υποβολή σε τηλεφωνική έρευνα γνώμης πανελλαδικής εμβέλειας, ερωτήσεων που αφορούσαν στα μουσεία και ήταν χρήσιμες για τη διδακτορική του διατριβή.

Ο σχεδιασμός των ερωτημάτων της έρευνας έγινε σε συνεργασία με τον υποψήφιο διδάκτορα του οποίου τις κατευθύνσεις ακολούθησα εγώ και η ομάδα μου και κατά την επεξεργασία των δεδομένων.

Η συνεργασία δεν έγινε έναντι αμοιβής. Η RASS έχει ως αρχή της, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της, να συμβάλλει στην προαγωγή της επιστήμης συλλέγοντας δεδομένα που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα στην επιστημονική έρευνα και τεκμηρίωση.

Με εκτίμηση,

Μαρία Καρακλιούμη

Υπεύθυνη ποσοτικών ερευνών - Πολιτική αναλύτρια RASS

ΑΑ	Ημέρα	Μήνας	Έτος	Περιοχή κατοικίας	Αστικότητα	Φύλο	Ιδεολογική Αυτοπροσέθηση	Ψήφος Ευρωεκλογών 2019	Έτος γέννησης	Επίπεδο σπουδών	Θέση στην απασχόληση	Q1. Κατά τη γνώμη σας οι ελληνικές κυβερνήσεις, διαχρονικά, έχουν αξιοποιήσει τα ελληνικά μουσεία και τον πολιτιστικό τους πλούτο, προκειμένου να αναδείξουν ένα μεγαλύτερο ζήτημα και να πετύχουν κάποιο στόχο, στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ή όχι;	Q2. Πότε επισκεφθήκατε για τελευταία φορά κάποιο ελληνικό μουσείο;
976	27	6	2019	Αττική	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Το Κέντρο	Δεν ψήφισα (αυθ.)	1968	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Ελεύθερος επαγγελματίας - Αυτοαπασχολούμενος	Μάλλον ΝΑ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
977	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Γυναίκα	Η Δεξιά	ΝΔ	1997	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Φοιτητής - Μαθητής	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
978	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Ανδρας	Το Κέντρο	ΚΚΕ	1999	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Φοιτητής - Μαθητής	Μάλλον ΟΧΙ	Πριν 1 - 2 χρόνια
979	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Γυναίκα	Η Κεντροδεξιά	ΝΔ	1955	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Συνταξιούχος	ΝΑ	Τους τελευταίους 12 μήνες
980	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Το Κέντρο	ΣΥΡΙΖΑ	2001	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Δεν απαντώ	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
981	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Γυναίκα	Η Αριστερά	ΚΚΕ	1950	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Ελεύθερος επαγγελματίας - Αυτοαπασχολούμενος	ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
982	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Γυναίκα	Η Δεξιά	ΝΔ	1969	Απόφοιτο ΙΕΚ / Τεχνικών σχολών	Ελεύθερος επαγγελματίας - Αυτοαπασχολούμενος	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
983	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Γυναίκα	Η Κεντροδεξιά	ΝΔ	1967	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Άνεργος	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
984	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Η Κεντροδεξιά	ΝΔ	1949	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Συνταξιούχος	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
985	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Ανδρας	Η Κεντροαριστερά	ΣΥΡΙΖΑ	1952	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Συνταξιούχος	Μάλλον ΝΑ	Τους τελευταίους 12 μήνες
986	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Η Δεξιά	ΝΔ	1945	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Συνταξιούχος	ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
987	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Η Κεντροαριστερά	ΚΚΕ	1971	Κάτοχοι Μεταπτυχιακών πτυχίων	Ελεύθερος επαγγελματίας - Αυτοαπασχολούμενος	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
988	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Γυναίκα	Η Κεντροαριστερά	ΣΥΡΙΖΑ	1966	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Ελεύθερος επαγγελματίας - Αυτοαπασχολούμενος	ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
989	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Γυναίκα	Η Δεξιά	ΝΔ	1966	Πτυχιούχο ΤΕΙ	Νοκοκομρά	Μάλλον ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
990	27	6	2019	Κεντρική Μακεδονία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Γυναίκα	Η Κεντροαριστερά	ΚΙΝΗΜΑ ΑΝΛΑΓΗ	1957	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Νοκοκομρά	ΟΧΙ	Πριν 1 - 2 χρόνια
991	27	6	2019	Νησιά Βορείου Αιγαίου	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Ανδρας	Η Κεντροαριστερά	ΚΙΝΗΜΑ ΑΝΛΑΓΗ	1948	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Συνταξιούχος	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
992	27	6	2019	Νησιά Βορείου Αιγαίου	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Ανδρας	Το Κέντρο	ΚΙΝΗΜΑ ΑΝΛΑΓΗ	1951	Δεν απαντώ	Συνταξιούχος	ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
993	27	6	2019	Θεσσαλία	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Ανδρας	Το Κέντρο	ΝΔ	1976	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Ελεύθερος επαγγελματίας - Αυτοαπασχολούμενος	Μάλλον ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
994	27	6	2019	Στερά Ελλάδα	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Το Κέντρο	ΝΔ	1949	Έως απόφοιτο Δημοτικού	Συνταξιούχος	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
995	27	6	2019	Στερά Ελλάδα	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Ανδρας	Το Κέντρο	Πλευση Ελευθερίας	1952	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Συνταξιούχος	ΟΧΙ	Τους τελευταίους 12 μήνες
996	27	6	2019	Θεσσαλία	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Η Κεντροαριστερά	ΣΥΡΙΖΑ	1947	Απόφοιτο ΙΕΚ / Τεχνικών σχολών	Συνταξιούχος	Μάλλον ΝΑ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
997	27	6	2019	Στερά Ελλάδα	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Η Κεντροαριστερά	ΣΥΡΙΖΑ	1950	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Συνταξιούχος	Μάλλον ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
998	27	6	2019	Στερά Ελλάδα	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Γυναίκα	Η Δεξιά	ΝΔ	1944	Απόφοιτο ΙΕΚ / Τεχνικών σχολών	Συνταξιούχος	Δε γνωρίζω το θέμα (αυθ.)	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
999	27	6	2019	Ήπειρος	Έως 2000 κάτοικοι (Αγροτική περιοχή)	Γυναίκα	Το Κέντρο	ΚΙΝΗΜΑ ΑΝΛΑΓΗ	1945	Έως απόφοιτο Δημοτικού	Συνταξιούχος	ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
1000	27	6	2019	Στερά Ελλάδα	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Γυναίκα	Η Δεξιά	ΝΔ	1964	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Νοκοκομρά	ΟΧΙ	Πριν 1 - 2 χρόνια
1001	27	6	2019	Νησιά Βορείου Αιγαίου	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Ανδρας	Πίστα από τα παραπάνω (αυθ.)	Δεν ψήφισα (αυθ.)	1980	Απόφοιτο Λυκείου η θιάξου Γυμνασίου	Μισθωτός Ιδιωτικό Τομέα	ΟΧΙ	Περισσότερο από 2 χρόνια πριν
1002	27	6	2019	Νησιά Βορείου Αιγαίου	Πάνω από 2000 κάτοικοι (Αστική περιοχή)	Γυναίκα	Η Αριστερά	ΆΛΛΟ	1964	Πτυχιούχο ΑΕΙ	Μισθωτός Δημόσιου Τομέα	ΟΧΙ	Πριν 1 - 2 χρόνια

